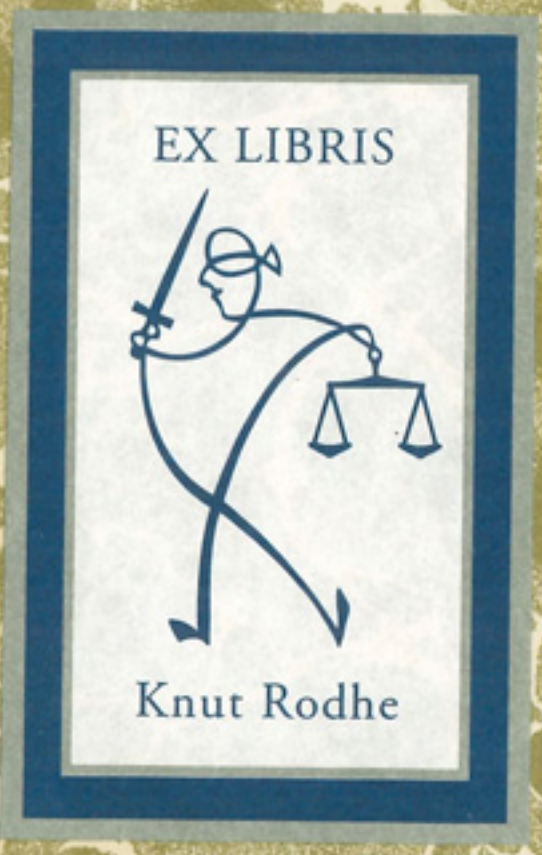

EX LIBRIS
Knut Rodhe

Juridikbok.se

Denna digitala version av verket är nedladdad från juridikbok.se.

Den licens som tillämpas för de verk som finns på juridikbok.se är **Creative Commons CC BY-NC 4.0**. Licensvillkoren måste följas i sin helhet och dessa finner du här https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/legalcode.sv

Sammanfattningsvis innebär licensen följande:

Tillstånd för användaren att:

• Kopiera och vidaredistribuera materialet oavsett medium eller format

• Bearbeta och bygga vidare på materialet

Villkoren för tillståndet är:

• Att användaren ger ett korrekt erkännande, anger en hyperlänk till licensen och anger om bearbetningar är gjorda av verket. Detta ska göras enligt god sed.

• Att användaren inte använder materialet för kommersiella ändamål.

• Att användaren inte tillämpar rättsliga begränsningar eller teknik som begränsar andras rätt att gör något som licensen tillåter.

Se även information på
https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.sv

http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:juridikbokse-f451b

STRÖDDA UPPSATSER

AF

PROFESSOR WINROTH.

IV.

OM SKADESTÅND.

ANDRA OMARBETADE OCH TILLÖKTA UPPLAGAN.

UPSALA 1907
AKADEMISKA BOKTRYCKERIET
EDV. BERLING.

Innehåll.

Sid.

Första kapitlet: Skadegörelse och aftal 1
Andra kapitlet: Skadegörelse i obligatoriska och utomobligatoriska förhållanden 5
Tredje kapitlet: Obligatoriska och utomobligatoriska förhållanden 6
Fjerde kapitlet: Utomobligatorisk skada i germansk och romersk rätt 8
I Germansk rätt 8
II Romersk rätt 11
Femte kapitlet: Utomobligatorisk skada enligt modern rätt 17
I Sammanhang med romersk och germansk rätt 17
II Skadeståndsreglernas plats i rättssystemen 22
III Skadegörelses föremål samt skadestånds omfång och art 23
IV Grunder för befrielse från ersättningsansvar 33
V Fel af embets- eller tjenstemän 35
VI Underlåtenhetshandling 36
VII Ansvar för skadegörelse af underlydande eller andra . 38
VIII Skada af djur 44
IX Skada af liflös egendom 46
X Skada af verksamhet 50
XI Skada af sinnesförvirrade och barn 59
XII Skadas uppkomst genom samverkan 61
XIII Talerätts förfallande och utförande 66
Sjette kapitlet: Utomobligatorisk skada enligt svensk rätt . . . 68
I Historisk utveckling 68
II Straff och skadestånd 75
III Vilkor för skadeståndsansvar 82
1. I allmänhet 82
A. Egendoms- eller kroppsskada 83
B. Positiv handling 86
C. Kausalsammanhang 92
D. Vållande 99
E. Handlingens rättstridighet 105
a. Samtycke af den skadelidande . . . 106
b. Nödvärn 108
c. Nöd 114
d. Laga embetsåtgärd 120
e. Enskildt utöfvande af myndighet . . 125
f. Sjelfhjelp 127
2. Fall af utvidgadt skadeståndsansvar 133
A. Ansvar för tredje mans skada 133
B. Ansvar för underlåtenhetshandling . . . 136
C. Ansvar för förmögenhetsskada i allmänhet 137
D. Ansvar för ideell skada 144
E. Ansvar utan vållande 150
a. Ansvar för skada af egen vådagerning 151
§ 1. Skada af minderårig eller vansinnig 151

Sid.

§ 2. Vådadråp å fä och skogseld af svedjande 152
b. Ansvar för skada af underordnades rättsstridiga handlingar 157
§ 1. Redare och gästgifvare 157
§ 2. Kronans ansvar för embets- och tjenstemän 160
§ 3. Skada i följd af jernvägs drift . . 169
§ 4. Skada i följd af automobiltrafik . 186
§ 5. Olycksfall i arbete 189
§ 6. Skada af elektrisk ström 189
§ 7. Skada af och å ren 192
§ 8. Ansvar enligt positiv lag i öfrigt . 194
§ 9. Juridiska personers ansvar enligt rättspraxis 200
c. Ansvar för skada af egendom och verksamhet 202
§ 1. Skada af djur. 203
§ 1a. Skada å mark genom hemdjur 203
§ 1b. Skada å mark genom ren . 205
§ 1c. Skada å djur och menniskor 210
§ 2. Skada å underlydande 218
§ 2a. 1901 års olycksfallslag . . . 218
§ 2b. 1886 års lag angående ansvarighet för skada i följd af jernvägs drift 244
§ 2c. 1901 års sjölag. 249
§ 2d. 1833 års legostadga 252
§ 3. Skada af farlig verksamhet för andra än underlydande 253
§ 3a. Egendomsskada i följd af jernvägs drift 253
§ 3b. Skada till person eller egendom genom elektrisk ström . 266
§ 3c. I grannelagsförhållanden . . 289
IV Skadas uppkomst genom samverkan 298
V Regressrätt mellan solidariskt ansvarsskyldige . . . 309
VI Sätt för skadeståndspligts fullgörande och dess storlek 316
VII Bevisning 327
VIII Allmänna rättsregler i öfrigt 332
1. Civilrättsliga regler 333
A. Succession i skadeståndsansvar 333
B. Succession i skadeståndsrätt 333
C. Säkerhet för skadeståndsfordrans utbekommande 338
D. Skadeståndsfordrans upphörande och försvagande 339
2. Processuella regler 342
A. Parter 342
B. Forum 344
C. Förfarande 347
IX Särskilda rättsregler vid utvidgadt skadeståndsansvar . 348
Sjunde kapitlet: Önskemål för den svenska rättens del. . . . 350
Tillägg 352
Register 354

FÖRSTA KAPITLET.

Skadegörelse och aftal.

Såsom det moderna samfundet utbildat sig, förflyter vårt lif under ett oafbrutet knytande och upplösande af rättsförhållanden. Det är oss svårt att företaga en handling, som icke har verkningar i förhållande till andra och derför får rättsligt innehåll. Detta hindrar dock icke, att nu såsom förut det i hufvudsak är allenast två rättsliga fakta, som sålunda grundlägga rätt och förpligtelse personer emellan, nemligen skadegörelse och aftal. Visserligen finnas också andra rättsfakta. Men dels hafva de en underordnad betydelse i jemförelse med de två förenämnda, och dels kunna de, mera eller mindre lika med det ena eller andra af dem, behandlas såsom afarter. Så förforo redan de romerska rättslärarne.

Skadegörelse och aftal ega för öfrigt också sinsemellan beröringspunkter. Just på grund deraf att jag aftalsvis trädt i rättsförhållande till annan, kan jag vara skyldig att ersätta viss hans skada, och, då aftal saknar laga verkan eller i allt fall icke kan göras gällande enligt sitt innehåll, föranleda ofta nog omständigheterna, att den ena parten har att hålla den andre skadeslös för dennes derigenom lidna förlust.[1]

Skadestånds- och aftalsreglerna hänga emellertid samman ännu på annat sätt. Säger man att skadegörelse och aftal hvar för sig grundlägga rättsförhållanden, har man dock dermed icke fastställt, när skadeståndsskyldighet inträdt och aftal kommit till stånd, eller med andra ord, när skadegörelse och aftal i juridisk mening föreligga. Härutinnan ändrar sig ock uppfattningen från tid till annan. Uppgifver man härvid, såsom särskildt i modern rätt allt mera skett, för aftalets del fordran på öfverensstämmande viljor i ett visst tidsmoment (viljeteorien) och ser i de från kontrahenterna utgående viljeförkla-

[1] Jfr nedan sid. 4 not. 1 och sid. 6 not. 1.

ringarna de dem hvar för sig förpligtande rättsfakta (löftesteorien), ligger det nära att vid afgörandet af hvad, som skall räknas såsom bindande viljeförklaring, taga till ledning de på skadeståndslärans område följda rättsnormerna. Det är ju dock i båda fallen fråga om ensidiga handlingar och om pligt att innestå för deras verkningar på annans rättsområde — i det ena fallet att ersätta den inträffade skadan och i det andra att infria den väckta förväntan om vinst.

Gäller såsom regel att man har att godtgöra annans skada allenast om man förorsakat den genom en handling som i sig innebär vållande, faller det sig sålunda naturligt att låta gälla lika vilkor, för att en person skall trots bristande vilja blifva aftalsvis förbunden. Det på den andra partens sida afgifna samtycket skall med andra ord sammanträffa med sådan den förres handling, som enligt reglerna för vållande är honom tillräknelig och må kunna anses hafva behörigen uppfattats såsom förklaring att vilja ingå det ifrågavarande aftalet. Likgiltigt blefve härvid, om det alldeles saknats vilja att ingå aftal, om sådan väl funnits men ej längre vore för handen i ögonblicket för den andra partens afgifvande af samtycke, eller om aftal afsetts men af annat innehåll eller med annan person.

Äfven härutöfver skall man emellertid blifva frestad att gå, till den del som man här och hvar infört skadeståndsansvar utan vilkor af vållande. Förr eller senare skola häraf dragas slutledningar för motsvarande utvidgning af aftalsförpligtelsen. Låter man exempelvis icke gerningsmannens saknad af förstånd lända honom till befrielse från skadeståndsansvar, skall man ej heller vilja underkänna påstående mot honom enligt ett hans aftal med den, som saknat kännedom om hans bristande rättskapacitet och ej heller på grund af offentliggjord omyndighetsförklaring eller eljest bort känna densamma. Likaledes skall ett ansvar för underlydandes skadegörelse lätt alstra den uppfattningen, att, förutsatt god tro hos mottagaren af annans viljeförklaring, den senare har att stå för sitt folks fel eller försummelser vid öfverbringandet samt sålunda blifva aftalsvis förpligtad enligt viljeförförklaringen, fastän han tilläfventyrs aldrig afsett att aflåta den eller i allt fall icke att göra det med det innehåll, som den haft vid framkomsten, och i nämnda afseenden det ej heller ligger honom sjelf något som helst vållande till last. På detta sätt flyttas emellertid aftalsläran in på skadeståndslärans mark och måste lagstiftarne räkna dermed, så att de vid ändringar inom ska-

deståndsläran göra klart för sig deras möjliga återverkan på aftalsläran. Lämpligen borde ej heller en mera omfattande lagstiftning på det ena hållet ske, utan att den utsträcktes äfven till det andra. Det säger sig sålunda sjelft, hvilken betydelse det skulle få för aftalsläran, om, sedan den på nämnda sätt ställts i beroende af skadeståndsläran, man mera allmänt läte för skadeståndsansvar bortfalla vilkoren af handling och vållande samt för en persons förpligtelse härutinnan nöjde sig med, att skadan kunde ledas tillbaka till honom eller till hans egendoms- eller verksamhetsområde.

Det sagda eger sin tillämplighet äfven för det fall, att man icke omfattar löftesteorien i alla dess yttersta slutsatser. Mera är ej af nöden än att för aftalets del uppgifva krafvet på en i vederbörliga förklaringar uttryckt viljeöfverensstämmelse i ett visst tidsmoment. Till löftesteorien hör ju, att det ensidiga anbudet om aftal (offert) binder dess aflåtare (offerent) på det sätt, att mottagaren (oblat) eger viss tid att besinna sig på dess antagande (accept), utan hinder af hvad som sker på aflåtarens sida. Låt i dess ställe så till vida gälla viljeteoriens grundsatser, som förbindelse endast uppstår såsom ömsesidig eller med andra ord först i det ögonblick, då på offert följt accept. Dermed kan dock godt stå samman att mot den ena parten låta gälla såsom bindande viljeförklaring hvad, som icke har haft eller i allt fall ej längre har sin motsvarighet i någon hans vilja eller rättsligen beaktansvärda vilja. Det göres blott gällande, att, så framt den andra parten vid aftalets slutande saknar kännedom om nämnda förhållande, han bör vara oberörd deraf (tillitsteorien). För sådant fall binda visserligen icke de ensidiga viljeförklaringarna hvar för sig men ej heller öfverensstämmelse i tillkännagifna viljor utan öfverensstämmelse i viljeförklaringar. I själfva verket grundlägges emellertid för den ena partens del förpligtelse lika ensidigt som i fall af skadegörelse. En viljeförklaring, som icke uppbäres af någon verklig vilja, kan ej räknas såsom viljeförklaring, och står till det andra bindande momentet, motpartens i god tro afgifna viljeförklaring, i lika tillfälligt och lösligt sammanhang som skadegörelse till sin verkan. Äfven här tvingas man derför att lita till de inom skadeståndsläran förverkligade rättsreglerna och att alltefter deras art öfverväga verkan af vållande på den ena och den andra sidan, ansvar för underlydande samt ansvar i öfrigt utan vilkor af handling eller vållande m. m. d.

Omdaningen af aftalsläran på grundlag af skadeståndsläran har haft sin förelöpare i hvad, som lärts om det s. k. negativa kontraktsintresset. Man har nemligen sökt att på det sätt bringa viljeteorien i öfverensstämmelse med kravet på säkerhet i handel och vandel, att, då aftal väl vore ogiltigt men såsom vållande låge den ena parten till last handling hvarigenom han hos den andra väckt behörig förväntan om aftalets lagenliga tillkomst, han skulle hafva att ersätta hvad den andre på saken förspilt i utgifter och i vinst på annat håll. Från detta slags skadeståndsansvar var steget derefter ej långt till förbindelse att infria den väckta förväntan, d. v. s. att tåla sig vid, att aftalet betraktades såsom tillkommet i laga ordning.[1] En sak för sig är, att i sjelfva utgångspunkten antages för gifvet, att äfven annan förmögenhetsskada än egendoms- och kroppsskada medför ersättningspligt för gerningsmannen. Det deri liggande erkännandet behöfver dock icke gälla under andra än de beskrifna omständigheterna och kan sålunda ock stå samman med rättssystem, som för vanliga fall låta den motsatta regeln gälla.[2]

För öfrigt må anmärkas en egendomlighet i den nya tyska lagboken. Oaktadt den till skadeståndsansvar principiellt kräfver vållande, ålägger den, hvilken alltjemt frånkänner aftal giltighet på grund af felande samtycke, bland annat den, som afgifvit samtycke utan verklig vilja eller fått den genom anlitad person eller anstalt förvanskad framförd eller misstagit sig om aftalets innehåll, utan vidare att gälda sin eller sina medkontrahenters negativa kontraktsintresse, så framt de icke insett missförståndet eller en deras bristande insigt kan läggas dem såsom vållande till last.[3] Här har alltså, kan man säga, utvecklingen haft ett oregelbundet förlopp, nemligen på det sätt, att det af vållande obetingade skadeståndsansvaret, fastän fortfarande i en undantagsställning på det utomobligatoriska området, vunnit ett omfattande erkännande inom aftalsläran. Visserligen kan man säga, att i samtliga fallen det kan vara berättigadt att antaga vållande hos viljeförklaringens

---

[1] Jfr den österrikiska Bürgerl. Gesetzbuch § 876 och det tyska förslaget till Bürgerl. Gesetzbuch, Erste Lesung (1888) §§ 97—101.

[2] Jfr nedan s. 25—26 och under sjette kapitlet III 2 C.

[3] Bürgerl. Gesetzbuch § 122; se deremot Das schweizerische Obligationenrecht § 23, den sachsiska Bürgerl. Gesetzbuch af 1863 § 844 och den preussiska Allgemeines Landrecht I, 4 § 79, der allenast i förening med vållande misstag medför ersättningsskyldighet.

aflåtare, och alldeles särskildt gäller detta, då bland fallen jemväl upptagits, att någon fullt medvetet säger något annat, än han afser, men i förmodan, att det ej skall tagas på allvar. Men stadgandena bygga ej på presumtion om vållande. Ty genom bevis om dess frånvaro vinnes ej befrielse från förpligtelse jemlikt viljeförklaringens innehåll.

ANDRA KAPITLET.

Skadegörelse i obligatoriska och utomobligatoriska förhållanden.

Att skadeståndstalan kan föras särskildt på grund af aftal, har redan i det föregående anmärkts. Närmast gäller det dock härvid påstådt åsidosättande af förpligtelsen jemlikt det genom aftalet ostridigt uppståndna rättsförhållandet. Talan anställes sålunda på grund af detta senare och kan förty på samma sätt förekomma äfven vid sådana obligationsförhållanden, som uppstått i annan ordning än genom aftal. För öfrigt är rättsläget sådant, att parterna, äfven i hvad rör det dem emellan bestående rättsförhållandet, inbördes häfta i skadeståndsansvar enligt de allmänna reglerna för skadegörelse i utomobligatoriska förhållanden men på nämnda punkt ytterligare derutöfver. I hvilka fall och på hvad sätt, beror af obligationsförhållandets art och vederbörandes ställning i detsamma. Parternas vilkor äro nemligen härutinnan icke alltid lika, i det att det kan bestå olika förpligtelser för dem i vårdnaden om hvarandras intressen i obligationsförhållandet.

Yttringarna af utvidgadt ansvar på grund af sagda vårdnadspligt visa sig naturligen deri, att förmögenhetsskada i allmänhet är att ersätta, och att skilnad ej göres, om skada härrört af positiv handling eller af underlåtenhet. Härjemte förekomma dock fall af innestående för skada utan vilkor af vållande, vare sig på grund af en antagen tyst garantiförpligtelse eller af billighetshänsyn. En egendomlighet är eljest, att vållande visserligen regelrätt kräfves för skadeståndsskyldighet, men att för några fall ansvar förklarats inträda än redan vid mindre och än åter först vid större vållande, än det som i utomobligatoriska förhållanden medför ersättningspligt.

I det förra fallet har man då tydligen att, i allt hvad rör obligationsförhållandet, tillämpa den skärpta ansvarsgraden och i det senare åter att låta den lindrigare gälla, allenast då i ett utomobligatoriskt förhållande skadestånd ej skulle inträda och förty tillfälle ej finnes att bringa dess ansvarsgrad i användning. Till minskning i det utomobligatoriska skadeståndsansvaret länder obligationsförhållandet, allenast till den del som detsamma, såsom exempelvis vid legoaftal och arbetsbeting, grundlägger rätt, hvilken i sin utöfning med nödvändighet föranleder skada eller risk derför. Tilläggas må, att ansvarsgraden i utomobligatoriska förhållanden är den allmänna äfven i obligatoriska.[1]

Ännu på andra punkter beherska för öfrigt de allmänna skadeståndsreglerna på det utomobligatoriska området det obligatoriska, blott att de på grund af obligationsförhållandet underkastats mera eller mindre skärpande lämpelser alltefter dess beskaffenhet. Det förhåller sig ju ock så, att sjelfva samlifvet menniskor emellan måste ålägga dem en viss aktsamhet gent emot hvarandras rätt och intresse, och att deras pligt härutinnan mera eller mindre förstärkes och utvidgas åt vissa håll genom deras inträde i särskilda obligationsförhållanden.

TREDJE KAPITLET.

Obligatoriska och utomobligatoriska förhållanden.

Obligatoriska och utomobligatoriska förhållanden flyta för öfrigt in i hvarandra. Aftal är ett sätt, hvarpå jag inträder i ett obligatoriskt rättsförhållande, dels till min medkontrahent och dels måhända äfven till annan. Men, såsom redan framhållits, finnas jemte aftalet ännu andra sätt: myndighets förordnande, verksamhet på eget bevåg i främmande intresse, förvantskap m. m. d. På detta sätt hafva jämväl grannelagsförhållanden och förmögenhetsgemenskap, som uppstått genom arf, vattenafledningsföretag eller annan sådan tillfällig orsak, behandlats under synpunkten af obligatoriska förhållanden. Men sker så, kan man ock gå vidare och till dem räkna alla de fall, i hvilka jag träder i beröring med andra under

[1] Jfr Winroth, Strödda Uppsatser II s. 24—26.

omständigheter, som pålägga mig vissa särskilda förpligtelser i förhållande till dem. Genom befarande af trafikerad plats samt inträde i kyrka eller på teater, järnvägståg eller annat för allmänheten tillgängligt ställe skulle jag sålunda komma i ett obligatoriskt förhållande till dem, som jemte mig befinna sig på platsen. Ja sjelfva den omständighet, att jag lefver i ett samhälle och under dess lagar, kunde sägas grundlägga ett obligatoriskt förhållande mellan mig och de öfriga samhällsmedlemmarna.

Ett sådant uppfattnings- och framställningssätt är dock icke godkändt i rättsvetenskapen. Så länge en åtskilnad göres mellan obligatoriska och utomobligatoriska förhållanden, måste det ock vara så. Ty eljest blefve ingen plats för de senare. I den ofvan angifna raden af förpligtande rättsfakta har man någonstädes att draga skiljelinjen. Lämpligen torde det ske så, att till de utomobligatoriska förhållandena hänföras alla sådana fall, i hvilka förpligtelse består omedelbart enligt lag och dessutom gent emot alla eller dock ett flertal vexlande personer.

Handlar man sålunda, får man dock icke förbise, att bland de utomobligatoriska förhållandena komma att ingå sådana, som så till vida förete likhet med de obligatoriska, att de innebära en förpligtelse utöfver den, som följer af sjelfva tillvaron i rättssamhället. Just för dylika fall gifver sig nemligen tillkänna krafvet på ett utvidgadt skadeståndsansvar. I belysningen häraf må ses, hvad lagstiftningen infört af sådant ansvar, och med iakttagande häraf må i andra fall de lagskipande myndigheterna lämpa de allmänna reglerna.

Så obestämd som gränsen är mellan obligatoriska och utomobligatoriska förhållanden, skall det emellertid lätt inträffa, att vissa företeelser på skadeståndslärans område än finnas behandlade i den ena egenskapen och än åter i den andra. Så sker till och med stundom hos samma författare. Häri behöfver emellertid icke ligga osäkerhet, hvar han för sin del vill sätta råmärkena. Ty handlade han annorledes, skulle, så olika som meningarna äro på detta område, han städse äfventyra att någonstädes möta förebråelser för bristande fullständighet. Dessutom äro de positiva stadgandena ej sällan af den natur, att från en synpunkt det i dem behandlade ämnet kan höra hemma på det ena hållet och från en annan åter på det andra; och stadgandena behandlas dock lämpligen i ett sammanhang.

FJERDE KAPITLET.

Utomobligatorisk skada i germansk och romersk rätt.[1]

I. Germansk rätt.

För att någon skulle hafva skyldighet att ersätta annans skada, var enligt germansk rätt tillräckligt, att skadan hade sin orsak i hans person eller i hvad, som hörde under hans vårdnad. En husfader var sålunda ersättningsskyldig, då skadan kunde ledas tillbaka till honom sjelf, hustru, barn, myndlingar, tjenare eller ock djur eller liflösa ting under hans värjo. Något mera än kausalsammanhang, d. v. s. objektiv skuld, behöfde icke visas. S. k. subjektiv skuld — fel eller försummelse vare sig vid eget handlande eller i tillsyn öfver underlydande personer och egendom — var sålunda ej vilkor för ansvarets inträde. Reglerna voro visserligen underkastade förbehåll och undantag, men bestodo likvisst principielt. Så till vida som skada hade sitt upphof på en annans rättsområde, var det en oförrätt, hvarför man dersammastädes egde att söka upprättelse.

I full öfverensstämmelse härmed ställdes äfven slägten såsom en helhet till rätta för sina medlemmars gerningar samt lokala samhällen för sina styresmäns och innebyggares. Ja den enskilde hade sålunda att häfta för sin gäst och samhällena för hvad, som timade inom deras gränser.

---

[1] *Litteratur: för germansk rätt:* Hammer, Die Lehre vom Schadensersatze nach dem Sachsenspiegel und den verwandten Rechtsquellen hos Gierke, Untersuchungen zur deutschen Staats- und Rechtsgeschichte (1885); Schmidt, Die Grundsätze über den Schadensersatz in den Volksrechten ibid.; Stobbe, Handbuch des deutschen Privatrechts III (1885) s. 372—435; Wilda, Das Strafrecht der Germanen (1842); *för romersk rätt:* Baron, Pandekten (1885) s. 126—129, 145—148, 339—341, 394—395 och 404—407; Brinz, Lehrbuch der Pandekten II (1879) s. 151—161 och 339—368; Karlowa, Römische Rechtsgeschichte II (1901) s. 774—806 och 1315—1358; Puchta, Cursus der Institutionen III (1872) s. 14—19 och 102—113; Puchta, Pandekten (1877) s. 342—347, 353—354 och 398—400; Puchta, Vorlesungen über das heutige römische Recht II (1874) s. 14—22 och 90—94; von Vangerow, Leitfaden für Pandekten-Vorlesungen (1845—1847) I s. 128—134 och III s. 37—64;

Att skada uppfattades såsom en oförrätt, tog sig uttryck ännu på annat sätt. Skadeståndet utgick nemligen ofta nog i form af böter eller bötesandelar. Så var nemligen händelsen, då någon kränkts till sin person eller, så framt han lidit skada till sin förmögenhet, gerningen dock derjemte innebar en personlig förnärmelse. För det förra fallet utgingo allenast böter eller bötesandel till målseganden och för det senare derutöfver särskildt skadestånd. Detta senare kunde åter utgöras enligt olika grunder. Än skulle det ske efter principen lika för lika, så att förhållandena återställdes i sitt förra skick genom varu- eller tjensteprestationer; än tillhörde det gode män att uppskatta skadan eller på annat sätt derom träffa afgörande; än låg bestämmanderätten härutinnan hos målseganden sjelf; och än slutligen voro, nemligen för vissa vanligare fall, lagbestämda skadeståndsbelopp fastställda, stundom fullt fixa, stundom såsom maximibelopp och stundom såsom normalbelopp, hvilka med fäst afseende å skadans verkliga storlek kunde inom särskildt stadgade gränser öfverskridas.

Från början var för öfrigt målsegandens bötesrätt visserligen ej heller annat än ett lagbestämdt skadestånd. Den hade naturligen uppstått i anslutning till de förlikningar, genom hvilka målseganden eftergaf sin rätt att kräfva hämnd för det, som öfvergått honom från annan. Hvad, som blifvit skick och bruk i fråga om skada af svårvärderlig art, hade på detta sätt fått sin bekräftelse i lag. Till sin storlek rönte beloppet ej heller någon inverkan af skadans större eller mindre öfverensstämmelse med den förpligtades vilja. Till sist voro böterna till målseganden tidigare i sin förekomst än böterna till det allmännas representanter, hvilka senare böter betecknade ett rättsideens och samhällets tillväxt i styrka.

Van Wetter, Les obligations en droit romain (1883—1886) I s. 54—55 samt III s. 326—331 och 366—446; Windscheid, Lehrbuch des Pandektenrechts (1879) I s. 292—297 samt II s. 32—42, 245—249 och 442—445; Grueber, The roman law of damage to property (1886); Hasse, Die Culpa des römischen Rechts (1838); Hollander, Vis major als Schranke der Haftung nach römischem Recht (1892); Ihering, Das Schuldmoment im römischen Privatrecht i Vermischte Schriften juristischen Inhalts (1879) s. 155—240; Pernice, Zur Lehre von den Sachbeschädigungen nach römischem Rechte (1867); Schaaff, Zur Lehre von der Culpa i Abhandlungen aus dem Pandektenrecht I (1857) s. 1—211; Thyrén, Culpa legis Aquiliæ enligt justiniansk rätt (1893); von Wening Ingenheim, Die Lehre vom Schadensersatze nach römischem Rechte (1841); von Wyss, Haftung für fremde Culpa nach römischem Rechte (1867).

Dermed förändrades dock mycket — icke allenast så, att för svårare rättskränkningar målsegandens böter kommo att utgöra allenast en viss andel af det gerningen åsatta bötesbeloppet. Böterna blefvo ett mellanting mellan straff och skadestånd och underkastade rättsregler, bestämda än af den ena och än af den andra utaf dessa deras olika uppgifter. Till en början förherskade skadeståndsbegreppet. Häraf de ursprungligen gällande grundsatserna, att bötesskuld ovilkorligen öfvergick på arfvingarna, och att, äfven då flera deltagit i ett brotts föröfvande, det försonades med samma belopp, som då någon ensam begått det. Senare blef åter synpunkten af straff den hufvudsakliga, bland annat så att bötessatsen och förty äfven målsegandens andel deri rättade sig efter gerningsmannens större eller mindre skuld och andra i saken förekomna omständigheter. På samma sätt kom det att ställa sig, då målseganden ensam egde talerätt, vare sig på böter eller lagbestämdt skadestånd. Äfven detta senare höjdes och sänktes nemligen efter måttet af den förpligtades större eller mindre tillräknelighet för det inträffade. Utvecklingen förde visserligen också med sig, att efterhand bristande skuld i flera fall än förut ledde till full befrielse från skadeståndsansvar. Men stundom förblef det vid det gamla, och stundom stannade det åter dervid, att skadan förklarades skola allenast delvis ersättas. Subjektiv skuld var sålunda i det hela fortfarande icke ett vilkor för ansvar men af inverkan på dess storlek. Detta var en naturlig följd deraf, att skuldteorien först vann sitt erkännande på straffrättens område och vid en tid, då skadeståndsläran utgjorde allenast en dess underlydande del. Någon rätt åtskilnad mellan straff och skadestånd gjordes alltjemt icke. Förändring hade egt rum allenast så, att, då de förut hufvudsakligen hade haft till mål skadestånd, de derefter båda mera fått karakteren af straff i modern mening. Skadeståndslärans afhängighet af straffrätten ledde för öfrigt också här och hvar till skadeståndets bortfallande vid synnerligen svåra rättskränkningar. I mån som nemligen bötesstraffen för dylika fall ersattes med urbota straff, beröfvades målsegaren hvarje skadestånd, så snart icke sådant af gammalt guldits vid sidan af den honom tillkommande bötesandelen.

Att den germanska rätten under sin utveckling steg för steg närmade sig den romerska i dess sista skede är otvifvelaktigt. Ett sista steg var emellertid just det, som betecknas af den moderna skadeståndsläran: ett skarpt åtskiljande mellan

straff och skadestånd men dermed ock möjligheten att, fastän principielt skuld gjordes till vilkor för skadeståndsskyldighet, för vissa fall underkasta denna regel undantag och sålunda delvis införa sådana förhållanden, som i den germanska rätten voro de regelrätta. Antagligt är för öfrigt, att den germanska rätten under hela sin kända utveckling och sålunda äfven i det skick, hvari den ter sig i de äldsta lagverken, stått under stadigt inflytande af den romerska. På enstaka punkter hafva åt densamma gjorts eftergifter, deraf följt en förändring i rättsuppfattningen, dermed banats väg för nya upptaganden af särskilda romerska rättssatser och så efterhand de inhemska begreppen ersatts med romerska. Det kan dock knappast vara en tillfällighet, att de afhandlade rättsfallen och de anbefalda rättsmedlen förete en så stor inbördes likhet. Af det sagda följer emellertid helt naturligt, att de romerska rättssatserna skola möta allenast i väsentligt förändrad gestalt eller i bästa fall såsom särskilda undantagsbestämmelser.

Med objektiv skuld såsom förpligtelsegrund och med böter eller bötesandel såsom skadestånd, beredde emellertid den germanska rätten i vidsträckt omfång tillfälle till ersättningsrätt mot annan, ej blott utan vilkor af vållande eller handling på dennes sida utan äfven under tillerkännande af skydd åt hvarje rätt utan särskiljande mellan dess egenskap af förmögenhetsrättslig eller ideell.

II. Romersk rätt.

De germanska grundsatserna i ämnet falla sig naturliga för hvarje mera ursprungligt rättstillstånd. De hafva äfven beherskat den romerska rätten under ett dess äldre utvecklingsskede. I det skick, hvari densamma tjenat de moderna folken till förebild, har densamma dock bevarat minnen deraf allenast så till vida, som i ett flertal fall alltjemt skadeståndstalan utfördes i straffrättslig ordning, nemligen genom en eller annan actio poenalis, och gick ut på privat straff: förmögenhetsförlust i en eller annan form för svaranden till kärandens förmån. Deremot var, ehvad det gälde straff eller allenast godtgörelse för liden rättsförlust, i allmänhet en förutsättning derför, att den, mot hvilken talan anställdes, bar skuld för rättskränkningen — ej allenast objektiv utan äfven subjektiv skuld.

Särskildt vid den s. k. actio legis aquiliæ behöfdes det dock icke afsigt att begå rättskränkningen (dolus), utan var till fyllest culpa levis in abstracto. Svaranden var förpligtad redan, då det skedda funnes hafva berott på ett hans bristande i den aktsamhet, som en klok och förståndig man (bonus pater familias) iakttog i sina egna angelägenheter. Det sålunda fastslagna begreppet hade emellertid en viss tänjbarhet. Omständigheterna kunde föranleda till att rätta sig efter det mått af aktsamhet, som iakttogs af omtänksamma män i visst yrke. Å andra sidan kom äfven i betraktande, om förhållandena kräft eller icke kräft, att en person handlat utom sitt vanliga verksamhetsområde, eller eljest någon oförskyldt befann sig i ett läge utöfver sina kropps- och själskrafter. Hvad då hände kunde ej räknas honom till last, så framt han gjort sitt bästa. Härvid var således ej längre en objektiv norm måttgifvande utan en rent subjektiv. Tilläggas må, att, fastän sagda objektiva norm nyss här ofvan angifvits såsom culpa levis in abstracto, i rättskällorna är tal om culpa levissima. Nästan öfverallt men särskildt inom den tyska och nordiska rättsdoktrinen har man dock sedan länge enat sig om att i culpa levissima ej se annat än en beteckning för culpa levis. Med en annan uppfattning skulle skadeståndsskyldighet hafva inträdt, så snart en bonus pater familias äfven med ansträngd aktsamhet (diligentia) ej skulle varit i stånd att afvända skadan. Med fortfarande utgående från diligentia hos en bonus pater familias, skulle då ansvarsgraden i det stora hela hafva sammanfallit med den, som i obligatoriska förhållanden utmärktes med ansvar för all sådan casus, som ej härrörde af vis major, d. v. s. utifrån tillstötande kraft af öfvervåldigande natur.

Actio legis aquiliæ innebar i första hand ett yrkande på godtgörelse för liden rättsförlust samt blef efterhand den allmänna skadeståndstalan. I sin tidigaste förekomst sträckte den sig dock icke synnerligen vida. Till den del som densamma kom att bibehålla sig i användning, voro nemligen bland annat dess lagbestämda förutsättningar: att kroppsligt ting, tillhörigt käranden, skadats, och att svaranden förorsakat skadan genom omedelbar åverkan å saken. Talerätt tillhörde sålunda också allenast den skadade sakens egare. I senare romersk rätt hade åter gränserna vidgats. Skadestånd kunde sålunda yrkas, ej blott då någon fått en sin sak skadad, utan äfven när den helt och hållet beröfvats honom. Vidare likställdes med skada å egendom skada, som någon lidit till

sin kropp. Fordran på skadans tillkomst genom en omedelbar åverkan på det skadade blef ej heller upprätthållen. Ersättning kunde begäras, jemväl om skadan medelbart åstadkommits. Någon hade exempelvis instängt ett djur och sålunda vållat dess ihjälhungrande eller föranledt, att ett fartyg råkat i drift och haveri, på sådant sätt, att han afhuggit de trossar, medelst hvilka det legat förtöjdt. Ersättningsyrkanden kunde slutligen framställas ej blott af den, som styrkte eganderätt till det skadade föremålet, utan jemväl af andra, i mån som de genom skadegörelsen lidit rättsförlust: besittningshafvare i god tro, sakrättsegare och af obligatoriskt berättigade åtminstone arrendatorer beträffande skada å den ännu växande afkastningen.

Det kom ej heller att, såsom af lagens ordalag skulle hafva följt, stanna vid ersättning af värdet på saken i och för sig. Dertill lades äfven all annan förmögenhetsförlust, som skadegörelsen förorsakat målsegaren. Hade någon dödat en häst, som, i egenskap af parhäst till en annan, för sin egare hade ett särskildt värde (s. k. utomordentligt värde), skulle sålunda detta tagas i beräkning vid bestämmandet af skadeståndsbeloppet. Förspild vinst (lucrum cessans) kom deremot icke i betraktande, till den del som den berodde på senare inträffande omständigheter af oviss natur. En fiskare, som fått sina utlagda nät förderfvade af annan, erhöll sålunda ej godtgörelse för den fångst, hvarom han tilläfventyrs gått miste i följd af åverkan. Orsaken härtill låg emellertid icke i svårigheten att uppskatta dylik skadas storlek utan i de positiva föreskrifterna om sättet att beräkna skadeståndet. Normerande var nemligen det högsta värdet under viss tid närmast *före* skadegörelsen. Å sido lemnades äfven affektions- och lyxvärde samt skada af ideell natur, såsom vid skada till kroppen det deraf uppståndna lidandet eller vanställandet.

En berättigad handling medförde icke skadeståndspligt. Från denna synpunkt utmärktes särskildt såsom ansvarsfria: handlingar i nödvärn eller nöd och inom gränserna för laga embetes eller enskild tuktorätts utöfvande. Principielt upprätthölls ock fordran på att skadegörelse skulle hafva åstadkommits genom positiv handling. Underlåtenhetshandlingar föranledde skadeståndspligt, allenast om de stodo i sammanhang med ett positivt handlande, nemligen inneburo åsidosättande af försigtighetsåtgärder, som detsamma kräfde vid eller efter utförandet. Vid arbete i höjden hade exempelvis det

underlåtits att göra förbipasserande uppmärksamma på faran af nedfallande föremål.

De allmänna förutsättningarna för actio legis aquiliæ voro emellertid sålunda: egendoms- eller kroppsskada, förorsakad genom en svarandens rättsstridiga positiva handling af vilja eller vållande.

Såsom redan anmärkts, funnos dock äfven andra romerska actiones i och för utförande af skadeståndanspråk i utomobligatoriska förhållanden. För ett flertal fall rörde det sig om beifrande af en afsigtlig rättskränkning. Till denna grupp hörde bland annat actio doli, hvarigenom, så snart ej omständigheterna gåfvo anvisning på annan talan, ersättning kunde kräfvas för hvarje afsigtlig förmögenhetsskada, och actio injuriarum för fall af ärekränkning, vare sig med åtföljande skada i ekonomiskt afseende eller derförutan. Till actio legis aquiliæ förhöllo sig dessa två actiones fullständigande, derigenom att ingendera ovilkorligen förutsatte skada till egendom eller kropp, hvarjemte den sistnämnda närmast afsåg kränkning af ideell rätt. En inskränkning låg ju åter i fordran på rättskränkningens afsigtlighet.

Men det fanns också actiones, vid hvilka afseende ej fästes hvarken vid dolus eller culpa. Sålunda innestodo utan vilkor deraf redare och värdshusvärd för sitt folks tillgrepp af och skadegörelse å egendom i fartyget eller värdshuset, egare af hemdjur för skada, som dessa åstadkommit mot sin natur (actio de pauperie) eller genom afbetande (actio de pastu), och innehafvare af lägenhet vid besökt plats för skada, som föranleddes af föremåls utkastande eller utslående derifrån (actio de effusis et ejectis). Sistnämnda talan fann med vissa lämpelser användning, äfven då något föremål uppstälts eller uthängts med fara för nedfallande och så inträffade. Än vidare egde fastighetsegare och jemte denne vissa andra rättsegare, som äfventyrade afvändelig skada af den felaktiga beskaffenheten hos en främmande fastighet eller en derå varande anläggning, att affordra egaren eller annan vederbörande ett löfte att, om skada i framtiden verkligen uppstod, ersätta densamma (cautio damni infecti), hvarefter han på gifven anledning kunde påyrka löftets uppfyllande. Hufvudsakligen rörde det sig om ett instörtande i följd af byggnads vårdslösa uppförande eller bristande underhåll. Det sagda var emellertid utsträckt att gälla, äfven då på en fastighet företogs arbete, som öfverskred det vanliga begagnandet af fastigheten och hade till följd skadliga rubbningar af bestående för-

hållanden på annan fastighet. I sin användning var sålunda cautio damni infecti ett supplerande rättsmedel till actio negatoria, hvarmed fastighetsegare kunde påyrka förbud mot intrång på hans egendom men allenast under vilkor, att intrånget skedde genom åtgöranden, som omedelbart inverkade derpå och gåfvo tillkänna ett servitutsanspråk. Såsom förutsättning för skadeståndsrätt innebar den åter ett kraf på att den eventuelt ersättningsskyldiges uppmärksamhet fästs på den fara, hvarför grannen utsattes genom hans i och för sig lofliga begagnande af sin egendom efter fritt skön.

Skada, som djur förorsakade enligt sin natur på annat sätt än genom afbetande, drabbade, om den stod i samband med bristande tillsyn eller annan försummelse, den härutinnan felaktige — något, som fann sin tillämplighet särskildt mot den, som hyste vildt eller eljest farligt djur och ej drog omsorg om dess hållande under behörigt förvar. Likaledes häftade för skadegörelse af slafvar och barn under patria potestas respektive egaren och potestashafvaren, då han haft vetskap om och kunnat förhindra gerningen men icke gjort det. Beträffande orätt dom funnos särskilda bestämmelser. Huruvida domaren härvid i skadeståndsväg hade att svara allenast för dolus eller äfven för culpa levis in abstracto eller dock för culpa lata, är tvistigt. För öfrigt funnos stadganden om skada af felaktiga embetsförrättningar allenast så till vida, som en landtmätare häftade för dolus och culpa lata i förhållande till såväl den, som påkallat hans biträde, som dem, hvilka eljest i sin rätt voro beroende af mätningen. Gemensamt för alla dessa fall var krafvet på vållande. Från actio legis aquiliæ afveks emellertid på det sätt, att vid skada af djur, slafvar och barn underlåtenhetshandling medförde skadeståndsansvar och vid skada af domare och landtmätare hvarje förmögenhetsskada var ersättningsgill.

Ett allmänt ansvar för underlydande var okändt och sålunda äfven ett statens, städers och andra juridiska personers ansvar för sina förvaltningsorgans och öfriga ställföreträdares rättsstridiga handlingar. Hvad, som härutinnan förekom, hörde till det obligatoriska området och föranleddes af derinom förverkligade allmänna grundsatser om ansvar för ställföreträdares rättsstridiga förfarande vid rättshandels besörjande och förbindelses fullgörande. Emellertid häftade vissa enskilda i kvasi-offentligrättslig ställning, nemligen skatteförpaktare (societates publicanorum) och landtmätare (mensores) för sina underlydandes skadegörelse. Från början föranledde också

barns eller slafs skadegörelse utan vidare talan mot husfadern, men endast en s. k. actio noxalis, så att han undgick ersättningsskyldighet genom deras öfverlemnande till egande åt den, som lidit skadan (noxæ datio). För barns del kom detta dock alldeles ur bruk, hvarjemte för slafs infördes och äfven i fråga om barn fann tillämpning förut beskrifna vilkorliga men oinskränkta talerätt mot husfadern. Hvad åter angår skada genom djur, voro actio de pauperie och actio de pastu, ej allenast sådana de funnos redan i Roms äldsta lagverk, actiones noxales, utan bibehöllo sig på detta sätt allt framgent -- något, som kom att utöfva ett bestämmande inflytande på de moderna folkens lagstiftning om skada af hemdjur å annans hemdjur eller mark och förklarar de egendomligheter, som densamma företer såväl under sin utveckling som åtminstone delvis äfven i den närvarande tiden. För flertalet fall betecknade emellertid de vid sidan af actio legis aquiliæ förekommande actiones ett fastställande af ansvar för underlydande och för innehafd egendom. Andra slags utvidningar i skadeståndsansvar inneburo åter visserligen, på sätt förut framhållits, actio doli, actio injuriarum samt talerätten på grund af domares och landtmätares åtgärder i tjensten.

Tilläggas må, att, då ett flertal öfvat rättskränkning, de solidariskt häftade för skadan utan inbördes regressrätt för hvad de i följd häraf fingo utgifva, att enligt någras mening regressrätt på sådant sätt dock varit förvägrad allenast den, som dolöst medverkat till skadans uppkomst, att, undantaget fall af dolus hos gerningsmannen, eget vållande hos den skadelidande uteslöt en dennes ersättningsrätt, och att beträffande skadeståndsfordrans preskriberande regelrätt vanliga tidslängder för fordringspreskription voro att iakttaga men undantagsvis en särskild kortare frist af ett år.

FEMTE KAPITLET.

Utomobligatorisk skada enligt modern rätt.[1]

I. Sammanhang med romersk och germansk rätt.

I sin helhet gå de skildrade romerska actiones igen i den moderna rätten. De bilda, sammanväfda med hvarandra, ett gemensamt grundlag för densamma. Likvisst hafva de mera eller mindre underkastats en fri bearbetning. Deraf olikheter såväl i förhållande till den romerska rätten som äfven mellan de moderna rättssystemen inbördes. Gemensamt för de senare är, att de gifvit en friare och mera utvidgad användning åt de i sagda actiones förverkligade grundsatserna. Derför saknas också motsvarighet till åtskilliga, i det föregående förbigångna romerska actiones af skadeståndstalans natur. De hafva visat sig öfverflödiga. Men allmängörandet har här och hvar

[1] Se beträffande det följande för *nordamerikansk rätt:* Kent, Commentaries on American Law (1896) II s. 15—32, 241, 259—266, 284 och 340 samt III s. 436, Shearman and Redfield, On negligence and remedies for private wrongs (1888); för *belgisk:* Code Napoléon. seul texte du code civil officiel pour la Belgique . . . contenant les modifications introduites en Belgique de 1814 à 1885 par A. Delebecque et J. B. Hoffman (1885) art. 640—685, 1133, 1202, 1382—1386, 1949—1954 och 2262; för *dansk:* Christian V:s Danske Lov I kap. 21 art. 21 och kap. 24 art. 9, III kap. 19 art. 2 samt VI kap. 10 art. 2—6 och kap. 13 art. 2 och 4, Straffelov $^{10}/_{2}$ 1866 §§ 36, 38—43 och 300—303, Lov om Mark- og Vejfred $^{25}/_{3}$ 1872, Lov $^{12}/_{4}$ 1889, Lassen, Jul., Haandbog i Obligationsretten, Almindelig Del (1892) s. 151—188 och 209—244, Lassen, N., Om Skadeserstatning for ubestemmelige Formuetab og for paaførte legemlige Onder eller sjælelige Lidelser i Tidsskrift for Retsvidenskab (1892) s. 115—130; för *engelsk:* Stephen, New Commentaries on the Laws of England (1903) II s. 281—285 samt III s. 266—292 och 382—452, A. Wood Renton, Encyclopædia on the Laws of England IV (1897) s. 97 och 100, Pollock, The law of torts; a treatise on the principles of obligations arising from civil wrong in the common law (1887); för *finsk:* Strafflagen $^{19}/_{12}$ 1889 kap. 9 §§ 1—8, Promulgationslagen till strafflagen $^{19}/_{12}$ 1889 § 16, Forsman, Bidrag till läran om skadestånd i brottmål enligt finsk rätt (1893) s. 126—295, Chydenius, Skadeståndsläran från politirättslig synpunkt, i Tidskrift. utgifven af juridiska föreningen i Finland (1903) s. 431—465,

sträckt sig så långt, att detsamma inträffat äfven med ett större eller mindre antal af de afhandlade actiones. Ytterligare erbjuda de moderna rättssystemen mera eller mindre exempel på kvarstående germanska rättsregler eller i allt fall på lagbud, innebärande tidigare förmedlingar af romersk och germansk rätt och sålunda dock efterverkningar af den senare. Kommer så härtill en mera eller mindre vidtgående lagstiftning om ansvar

---

Grotenfelt, Om ansvarighet för skada i följd af järnvägsdrift, ibid. (1904) s. 32—41, Serlachius, Julian, Lärobok i obligationsrättens allmänna del enligt finsk rätt (1902) s. 82—108, Serlachius, Allan, Straff och skadestånd (1901); för *fransk:* Sirey, Les Codes annotés (1889) I s. 332—382 (art. 640—685), 726 (art. 1133), 744 (art. 1150 och 1151), 778—780 (art. 1202), 782—783 (art. 1213, 1214 och 1216) samt II s. 51—52 (art. 1293), 177—235 (art. 1382—1386), 562—567 (art. 1792), 625—627 (art. 1949—1954), 904—906 (art. 2262) och 910 (art. 2270), Code de procédure civil art. 505—516; Code de commerce art. 216 och 262—272, Code d'instruction criminelle art. 2, 63, 64 och 637—640, Code pénal art. 51—55, Recueil complet des discours prononcés lors de la présentation du code civil par les divers orateurs du conseil d'état et du tribunat et discussion particulière de ces deux corps avant la rédaction définitive de chaque projet de loi (1867) I s. 318—331, 431, 463, 468, 514—515, 517—518, 522—523, 674, 785 och 791 samt II s. 307—320, 453, 466, 507—508, 627—628 och 738—739, Boileux, Commentaire sur le code civil (1842—1844) I s. 489—535, II s. 496—497, 558—559 och 739—744 samt III s. 496—499 och 839—841, Zachariä, Handbuch des französischen Civilrechts (1837) II s. 557—567, Godefroy, Traité du voisinage (1873), Sourdat, Traité général de la responsabilité on de l'action en dommages-intérêts en dehors des contrats I—II (1876); för *holländsk:* Burgerlijk Wetboek (1887) art. 1401—1416; för *italiensk:* Codice civile del regno d'Italia art. 533—615, 1122, 1151—1156, 1864 1868 och 2135, Scotti, Manuale di diritto civile italiano (1887—1888) I s. 406—470 samt II s. 195, 508—509 och 622—623; för *norsk:* Christian V:s Norske Lov I kap. 19 art. 21, III kap. 21 art. 2 samt VI kap. 10 art. 2—6 och kap. 13 art. 4, Promulgationslagen till strafflagen $^{22}/_{5}$ 1902 §§ 19—28, Hallager—Aubert, Den norske Obligationsrets almindelige Del (1887) s. 48—70 och 107—164, Gjelsvik, Om skadeserstatning for retmæssige Handlinger efter norsk Ret (1897), Stang, Om Erstatning for Liv (1897), Scheie, Hvorvidt bør — udenfor Kontraktsforhold — Skadeserstatningspligt være betinget af Skyld? i Tidsskrift for Retsvidenskab (1907) s. 161—180; för *portugisisk:* Code civil portugais i Collection de codes étrangers VIII (1894) art. 535, 539, 543, 671, 1419—1423, 2282—2286, 2309—2314 och 2361—2403; för *schweizisk:* Das schweizerische Obligationenrecht §§ 50—69, 76, 116 och 132, Martin, Etude des lois féderales sur la responsabilité civile (1890); för *spansk:* Codigo civil español art. 389—391, 1089, 1092, 1902—1910 och 1968; för *tysk:* Bürgerliches Gesetzbuch $^{1}/_{7}$ 1896 §§ 31, 86, 89, 226—231, 249—255, 273, 393, 426, 561, 701—703, 823—853, 858—859, 867, 903—924, 962, 1029 och 1300, Einführungsgesetz zum bürgerlichen Gesetzbuche $^{1}/_{7}$ 1896 art. 42, 69—72, 77—79, 105—108 och 122—124, Handelsgesetzbuch $^{10}/_{5}$ 1897 §§ 431 och 485, Seemanns-

på grund af farlig verksamhets utöfvande och i anknytning dertill särskilda lagar om ansvar för underlydandes skada i följd af tjensten. Detta är åter element i den moderna skadeståndsläran, som, om de också icke sakna föregående i den romerska, dock i det stora hela äro egendomliga för gällande rätt. Uppslaget har för hvarje fall gifvits af den för det moderna samhället utmärkande storindustrien. Innebärande stora

---

ordnung $^{27}/_{12}$ 1872 §§ 48—53, Strafgesetzbuch für das deutsche Reich $^{26}/_{2}$ 1876 §§ 186—188 och 231, Civilprocessordnung $^{30}/_{1}$ 1877 § 260, Strafprocessordnung $^{1}/_{2}$ 1877 §§ 443—446, Einführungsgesetz zum Gerichtsverfassungsgesetze $^{27}/_{1}$ 1877 art. 11, Entwurf eines bürgerlichen Gesetzbuches für das deutsche Reich (1888) §§ 46, 61, 186—189, 218—223, 235, 287, 337—338, 521, 626—627, 704—736, 814—815, 848—867, 907 och 979, Motive zu dem Entwurfe eines bürgerlichen Gesetzbuches für das deutsche Reich (1888) I s. 102—104, 121, 124—125 och 348—356, II s. 17—26, 44, 112—113, 170—171, 409, 584—590 och 724—828 samt III s. 110—114, 257—299, 373 och 489—492, Protokolle der Kommission für die zweite Lesung des Entwurfs des bürgerlichen Gesetzbuchs (1897—1899) I s. 236—238, 240—244, 247—253, 260—262, 291—302, 310—313, 374, 434, 440—441, 483, 489, 521—523, 604 och 607—611, II s. 195, 208, 402—411, 511—513, 566—681, 713—717 och 806—844, III s. 36—40, 118—168, 255, 318—320 och 377, IV s. 589, 694—698 samt VI s. 144, 151—152, 193—194, 200—205, 212—221, 225—226, 229—232, 235—236 och 241—242, Entwurf eines Einführungsgesetzes zum bürgerlichen Gesetzbuche für das deutsche Reich (1888) art. 24, 43, 55, 56, 63 och 64, Motive zu dem Entwurfe eines Einführungsgesetzes zum bürgerlichen Gesetzbuche für das deutsche Reich (1888) s. 136—137, 164, 184—185 och 190—191, Entwurf eines bürgerlichen Gesetzbuchs für das deutsche Reich, zweite Lesung, nach den Beschlüssen der Redaktionskommission (1894) I §§ 30, 74, 77, 191—195, 213—218, 230, 337, 369, 503, 641—643, 746—776, 780, 781, 789, 818—837, 877 och 939, Eger, Das Reichs-Haftpflicht-Gesetz (1879), Loening, Die Haftung des Staats aus rechtswidrigen Handlungen seiner Beamten nach deutschem Privat- und Staatsrecht (1879), Mandry, Der civilrechtliche Inhalt der Reichsgesetze (1878) s. 172—187 och 351—401, Meyer, Lehrbuch des deutschen Strafrechts (1877) s. 131—255, Wæntig, Ueber die Haftung für fremde unerlaubte Handlungen nach römischem, gemeinem, königlich sächsischem und neuerem deutschen Reichsrechte (1875) samt i Tidskrift utgifven af Juridiska Föreningen i Finland (1884) s. 195—211 J. N. L., Arbetareförsäkringsfrågan i Tyskland; och för *österrikisk:* Das allgemeine bürgerliche Gesetzbuch für das Kaiserthum Oesterreich samt allen dasselbe ergänzenden und erläuternden Gesetzen und Verordnungen und den grundsätzlichen Entscheidungen des k. k. obersten Gerichtshofes (1887) §§ 340—343, 970, 1293—1297, 1300—1332, 1337—1341, 1440 och 1489—1490, Gesetz vom 12 Juli 1872 i »Die allgemeine Gerichtsordnung» etc. (1885) s. 334—341, v. Kirchstetter, Commentar zum oesterreichischen allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuche mit vorzüglicher Berücksigtigung des gemeinen deutschen Privatrechts (1882) s. 188—190, 639—643, 644—656, 661—662, 699, 702 och 727—728, Pfaff, Randa und Strohal, Drei Gutachten über die

risker för främmande lif och egendom, har den redan genom sin utöfning ansetts gripa in på främmande område och derför ock böra belastas med sagda risker.

De moderna rättssystemen vidkännas emellertid sålunda allmänt i vida större omfattning än den romerska rätten ett skadeståndsansvar utan vilkor af vållande. Fallen hafva ock i tidens lopp alltjemt ökats. Till bevis härpå tjena ej allenast nyssnämnda föreskrifter beträffande farliga företag och skada i arbete. Öfverallt hafva lagstiftning och rättspraxis på senare tid varit verksamma för att utsträcka ansvaret för skada genom underlydande eller innehafd egendom. Inför dessa företeelser skulle man kunna frestas till antagandet, att, sedan den moderna rätten först stält sig på den romerska ståndpunkten och gjort vållande till vilkor för skadeståndsansvar, den för närvarande vore inbegripen i en rörelse tillbaka till den germanska rättens motsatta grundsats. Uttalanden härför

---

beantragte Revision des 30 Hauptstückes im II Theile des a. b. Gesetzbuches (1880), Schuster und Schreiber, Ueber Schadenersatz nach österreichischem Rechte (1885). Hvad angår de i texten omförmälda lagarna rörande ansvar för skada af farlig yrkesdrift och hvad dertill hör, återfinnas de jemte notiser om förberedande förslag i Annuaire de législation étrangère (1872—1904) I s. 264, IV s. 309, V s. 657 och 739, VI s. 87, VII s. 588, VIII s. 588 och 651, IX s. 71, X s. 37, XI s. 135, 592 och 790, XIII s. 119 och 439, XIV s. 121 och 611, XV s. 97, 181 och 568, XVI s. 91, XVII s. 151, 207, 232, 443, 507, 648 och 654, XVIII s. 437, XIX s. 182 och 337, XX s. 501, XXI s. 210 och 414, XXII s. 84, 94, 183, 331, 351, 913 och 1042, XXIV s. 292 och 738, XXV s. 730, XXVI s. 598, XXVII s. 18, 707, 1030 och 1032, XXVIII s. 392, 567, 581 och 629, XXIX s. 109, 341, 360 och 572, XXX s. 11, 76, 139, 141, 284, 285, 332 och 412, XXXI s. 84, 291 och 302, XXXII s. 169, 373, 434 och 708, XXXIII s. 70, 142, 239, 294, 480 och 567. Litteratur i ämnet, afseende modern rätt i allmänhet: Binding, Die Normen und ihre Uebertretung (1872—1877); Chironi, La colpa nel diritto civile odierno, Colpa extra-contrattuale (1886—1887); Exner, Der Begriff der höheren Gewalt (vis major) im römischen und heutigen Verkehrsrecht (1883); Fromageot, De la faute comme source de la responsabilité en droit privé (1891); Hepp, Die Zurechnung auf dem Gebiete des Civilrechts insbesonde die Lehre von den Unglücksfällen nach den Grundsätzen des römischen und deutschen Rechts und der neueren Legislationen (1838); Hesse, Ueber die Rechtsverhältnisse zwischen Grundstücks-Nachbarn (1859); Köster, Die Haftung des Vaters aus Delikten der Kinder (1888); Mataja, Das Recht des Schadenersatzes vom Standpunkte der National-Oekonomie (1888); Mommsen, Beiträge zum Obligationenrecht III (1855); Rupp, Modernes Recht und Verschuldung (1880); Sjögren, Om rättsstridighetens former med särskild hänsyn till skadeståndsproblemet (1894); Sjögren, Zur Lehre von den Formen des Unrechts und den Thatbeständen der Schadenstiftung (1896).

hafva ej heller saknats; och det säger sig sjelft, att, ju mera fallen af ansvar utan vållande växa i antal, dess större skall benägenheten blifva att allmänt uppgifva vilkoret af subjektiv skuld. Något medvetet slutmål kan detta dock visserligen icke för närvarande sägas vara.

Sjelfva ryggraden i den moderna skadeståndsläran bildar alltjemt actio legis aquiliæ och dermed ock dess grundsats: utan vållande icke skadeståndsansvar. Afvikelser hafva sin grund i särskilda billighetsskäl. Det har sålunda redan fästs uppmärksamheten derpå, att, då man med farliga företag förbundit ett ansvar för deraf härrörande skada, man gjort det, derför att företagets utöfvande i sig ansetts innebära ett utnyttjande af rätt utöfver sedvanliga gränser och förty med öfverskridande af gränserna för andras. Den förpligtande grunden är alltså icke rättskränkning utan ett faktum, som ligger mellan rättskränkning och aftal samt särskildt står nära expropriationsfånget och förpligtelser på grund af nytta (versio in rem) och obehörig vinst. Alldeles särskildt framstår detta i den kroppsarbetare afseende olycksfallslagstiftningen, isynnerhet då, såsom flerstädes skett, man i första hand ålagt arbetsgifvaren att försäkra sina arbetare för olycksfall, men i händelse af förpligtelsens eftersättande låter honom af egna medel gälda en någon af dem öfvergången skada. Man kan här ej misstaga sig om bestämmelsernas särskilda socialpolitiska karakter och förbindelsens obligatoriska natur. Skadeståndspligten har sin grund i arbetsaftalet, blott att, enär enligt erfarenhet arbetaren låter sina lefnadsbehof allena bestämma löneanspråken och ej särskildt tager i beräkning yrkets större eller mindre farlighet, staten träder emellan och låter tjensteanställningen hafva till ovilkorlig följd arbetsgifvarens ansvar för olycksfall i arbetet.

Till den del åter som den moderna rätten eljest i omfattande måtto ålagt person att ansvara för skada af egendom och underlydande, har den allenast byggt vidare på hvad härutinnan redan den romerska rätten innehöll. Den förpligtande grunden ligger för öfrigt nära den nyss afhandlade. Det är dock fråga allenast om ansvar för skada af underlydandes vållande och för skada, härrörande af något slags fel hos egendom. Man har härvid funnit rimligast, att den, som för sitt förvärf eller sin bekvämlighet eller ock eljest hade personer eller egendom under sin rådighet, också häftade för sådant vållande och fel, alldeles såsom om skuld låge honom personligen till last. En sak för sig är, om ej

för särskilda fall billigheten kräfver viss begränsning i detta ansvar — en begränsning just från den principiella ståndpunkten, att frånvaro af vållande utesluter ansvar. Eljest löper visserligen ett dylikt ansvar på nyttans grund lätteligen ut i ett förnekande af denna senare grundsats.

Ännu på en annan punkt låter den moderna rätten regelrätt sin fordran på vållande förfalla, nemligen om skadegörelse föröfvats af person, som på grund af minderårighet eller eljest är ur stånd att bedöma sina handlingars verkan eller rättsenlighet. Man lärer ej misstaga sig, om man härutinnan ser en återverkan af germanska grundsatser i ett deras senare utvecklingsskede.

II. Skadeståndsreglernas plats i rättssystemen.

Såsom redan antydts, skilja sig de moderna rättssystemen äfven deri från den romerska rätten, att de behandla skadeståndsreglerna i ett sammanhang. Denna systematisering i det yttre har helt naturligt varit förbunden med ett reglernas bearbetande till större inre öfverensstämmelse. Undantagsvis hafva emellertid de allmänna föreskrifterna om skadestånd förknippats med dem om brott och straff. Så är händelsen i den nordiska rätten, hvarest de antingen, såsom i svensk, finsk och dansk rätt, funnit sin plats i sjelfva strafflagen eller dock, såsom i den norska, i dertill fogade tilläggsbestämmelser. Sjelfklart skall ett slikt förfarande medföra osäkerhet, hvilka de allmänna skadeståndsreglerna äro utom det straffrättsliga området, och i hvad mån det kan vara tillåtet att i denna del draga slutsatser af de med afseende å brott gifna lagbuden. Men då för straff regelrätt förutsättes en gerning af vilja eller vållande, skola ock regelrätt de ifrågavarande bestämmelserna icke bereda tillfälle att låta skadeståndsansvar inträda utan vållande. Derför skall man vara hänvisad på att lita till särskilda positiva lagbud eller till rättspraxis. Häraf också förklaringen, att den nordiska rätten i så jemförelsevis ringa omfattning erbjuder exempel på nämnda slags ansvar. Der, såsom i öfriga kodifierade rättssystem, skadeståndsläran fått sin särskilda behandling i den åt civilrätten egnade afdelningen, hafva förberörda billighetsskäl för ett skadeståndsansvar utan vilkor af vållande mera kunnat göra sig gällande. Undantag härifrån gör icke den spanska rätten, som visserligen i strafflagen afhandlar skadeståndsskyldighet, i mån som

den har sin grund i brottslig handling, men i fråga om annan skadegörelse lemnar föreskrifter i den civila lagboken.

I vissa rättssystem behandlas åter med afseende å skadeståndsfrågor obligatoriska och utomobligatoriska rättsförhållanden i ett sammanhang. Så är händelsen i österrikisk och engelsk-amerikansk rätt. Ett dylikt förfarande skall naturligen också hafva till följd olägenheter. Äfven här blir det ovisst, huru långt skadeståndsansvaret sträcker sig i utomobligatoriska förhållanden. Det gäller dock mindre frågan om ansvar utan vilkor af vållande än om förefintlighet af ansvar, fastän skadegörelsen skett genom underlåtenhetshandling eller närmast kränkt förmögenhetsrätt utan kroppsligt ting till föremål. Dylika omständigheter utesluta ju nemligen icke ersättningsskyldighet i obligatoriska förhållanden.

Äfven der skadeståndsansvar i utomobligatoriska förhållandon behandlats fristående, kunna dock just på sistberörda två punkter tvifvelsmål lätt uppstå. Se här för öfrigt i korta drag en redogörelse för vigtigare moderna rättssystems grundsatser rörande vilkoren för skadeståndsskyldighets inträde i utonrobligatoriska förhållanden.

III. Skadegörelses föremål samt skadestånds omfång och art.

Beträffande skadegörelsens omedelbara föremål står den engelsk-amerikanska rätten närmast den romerska. Såsom föremål för skadegörelse med åtföljande ersättningspligt angifver den nemligen vissa särskilda rättigheter: rätt till kroppsliga ting och s. k. immateriell eganderätt, rätt till lif, kroppslig integritet, helsa, frihet och ära samt rätt i vissa förhållanden till tredje person. Den äkta mannen har sålunda skadeståndstalan mot den, som enleverat hustrun, med henne föröfvat äktenskapsbrott eller mot henne begått öfvervåld; förmyndaren mot den, som bortfört myndlingen; och husbonden mot den, som förhåller honom tjenaren eller genom förgripelse mot denne sätter honom ur stånd att förrätta sin tjenst. Hvad, som sålunda gäller om husbondes rätt i förhållande till tjenare, finner för öfrigt tillämplighet äfven mellan föräldrar och hemmavarande barn och bereder sålunda bland annat fader och moder tillfälle att äska skadestånd af dotters förförare. Till sist har privat skadeståndstalan ställts till förfogande åt den, som kränkts i utöfningen af viss sin offentliga rätt, nem-

ligen hindrats att begagna landsväg eller af valförrättare förvägrats att utöfva politisk rösträtt. För öfrigt ger visserligen rättspraxis skadeståndsrätten en vidsträckt användning inom nämnda dess gränser.

Ytterst allmänt hållen är åter den franska rättsregeln i ämnet. All skada, som någon genom sitt vållande förorsakar annan, skall han hafva att ersätta. Föreskriften går igen i belgisk, holländsk och italiensk rätt samt äfven i schweizisk, dock att sistnämnda rätt uttryckligen gör skadeståndsskyldigheten beroende af gerningens rättsstridighet. Återstår då att fastställa hvad, som skall räknas såsom rättsstridigt. Delvis sker härutinnan ett bestämmande i spansk och portugisisk rätt, som för hvarje fall förklara skada genom brott ersättningsgill. Derutöfver skall dock, heter det, så vara händelsen med skada af hvarje annan rättskränkning. I det stora hela är således äfven här domaren hänvisad på att efter sitt fria bepröfvande afgöra, huruvida skadegörelsen har sin grund i ett rättsstridigt förfarande. Sjelfva begreppet rättsstridighet förutsätter ju dock med nödvändighet, att under vissa förhållanden man skall vara befogad att handla äfven med fara eller visshet för, att handlingen skall lända andra till skada. Derförutan vore ju ock allt mensklig samlif omöjligt. Ett uppslag till närmare handledning för domaren gifver den österrikiska rätten. Denna fritager uttryckligen från skadeståndsskyldighet den, som utöfvat en sin rätt inom laga gränser, men ålägger för öfrigt också helt allmänt person att ersätta skada, som han tillfogar annan, vare sig afsigtligen eller genom sitt vållande. För skada genom casus häftar man åter regelrätt icke. Undantag göres dock ej allenast för de fall, i hvilka man föranledt olycksfallet genom sitt vållande eller utan nöd inblandat sig i andras angelägenheter, utan äfven då man öfverträdt en lag, som sökt förebygga skada genom olycksfall. Denna sistnämnda föreskrift går igen i den tyska rätten på det sätt, att, sedan först den, som, uppsåtligen eller af vållande, utan särskild laga befogenhet förgripit sig på annan till lif, kropp, helsa, frihet, egendom eller annan dylik rätt, förklarats hafva att ersätta den deraf uppståndna skadan, liknande förbindelse ålagts den, som bryter mot lag till annans skydd. I första hand är då visserligen fråga om strafflagen men derutöfver också om politirättsliga bestämmelser och förbudslagar i allmänhet, låt vara att straff ej utsatts för deras öfverträdande. Bestämmelsen har emellertid ansetts kräfva ett vidfogadt förbehåll, nemligen att, om förbudslag kunde

öfverträdas utan vållande, skadeståndsansvar dock ej inträdde derförutan. Straff behöfver således ej heller med nödvändighet hafva ersättningspligt i följe.

Ehuru, såsom antydts, de särskilda rättssystemen ligga hvarandra närmare än deras innehåll angifver, säger det sig sjelft, att, ju allmännare de kardinala stadgandena lyda, dess mera tillfälle skall det finnas för rättspraxis att, der billigheten synes tala derför, utsträcka skadeståndsskyldigheten. Detta gäller äfven i fråga om det omedelbara föremålet för skadegörelsen. Hvad särskildt angår förmögenhetsrätt, behöfver det sålunda icke stanna vid skada till kroppsliga ting eller s. k. immateriell eganderätt. På tal om skyldighet att ersätta skada angifver ock den österrikiska rätten uttryckligen såsom föremål derför, förutom rättigheter och person, helt allmänt förmögenhet. En sak för sig är, att skada här fattas i mening af förmögenhetsförlust och förty ej får inskränka sig till undandragande af tillfälle att göra en vinst och så öka förmögenheten. Äfven enligt den tyska rätten föranleder förmögenhetsskada i allmänhet ersättningsskyldighet, så framt skadan härrör af strafflags eller annan förbudslags öfverträdelse. Men till den del som derförutan skadeståndsskyldighet fastställts, ger den ofvan återgifna uppräkningen af kränkta rättigheter tillräckligt vid handen, att såsom föremål för den rättsstridiga skadegörelsen tänkts allenast absolut rätt, nemligen rätt till person och sakrätt, derunder inbegripen besittning och immateriell eganderätt. Obligatorisk rätt mellan den skadelidande och tredje man faller åter icke under lagrummet.

Den tyska rätten har emellertid härutinnan fullständigat sina rättsregler på det sätt, att, sedan den först såsom otillåten utmärkt handling i uteslutande syfte att tillfoga annan skada, den förbundit ersättningsskyldighet med hvad sålunda företogs i strid mot goda seder. Stadgandet, byggande på den romerska actio doli, förutsätter för sin verksamhet icke särskildt slags skada och än mindre särskildt slags förmögenhetsskada samt tjenar bland annat till att stäfja s. k. illojal konkurrens i affärslifvet. I denna sin användning är stadgandet åter öfverflödigt i sådana rättssystem som det franska och dem, hvilka i likhet med detsamma bereda domstolarna tillfälle att låta hvarje förmögenhetsskada, såväl dolös som kulpös, föranleda skadeståndsskyldighet. Det beror allenast derpå, i hvad omfång domstolarna begagna sig af möjligheten. I fransk rättspraxis, hvarest begreppet (la concurrence déloyale) egentligen hör hemma, har det emellertid funnit en ytterst vidsträckt

tillämpning: säljande af konkurrents varor till underpris eller deras lastande till förmån för egna, bortlockande af sin förra principals kundkrets under användande af sin kännedom om hans affärer, obehörigt tillvällande af titeln ensamförsäljare, konkurrens i läkemedelsförsäljning eller annan privilegierad handel från obehörigas sida o. s. v.

Den franska allmänna rättsregeln inbegriper äfven fall af skada till person, men lemnar äfven här ovisst, huru långt rättsskyddet sträcker sig. I allmänhet innehålla emellertid lagarna särskilda föreskrifter i ämnet — äfven sådana lagar, som efter föredöme af den franska rätten helt allmänt fastställt förpligtelse att ersätta skada af vållande. De sålunda afhandlade rättigheterna äro i hufvudsak rätt till lif, kropp, helsa, frihet och ära. Ovilkorligen hafva de dock icke stälts under hägn af ersättningsrätt. Så till vida som skadeståndsreglerna finnas upptagna i strafflagen, lär sålunda få anses hafva varit åsyftadt, att i allmänhet kränkning af nämnda slags rättigheter ej skulle föranleda ersättningsansvar, utan att kränkningen utgjorde en förbrytelse.

Men dessutom hafva, oafsedt att flerstädes helsa ej jemte lif och kropp särskildt omförmälts, somliga rättssystem, såsom engelsk-amerikansk och österrikisk rätt, vid förgripelse mot annans frihet och nästan alla vid ärekränkning inskränkt skadeståndsrätten till vissa särskilda fall. Föreskrifterna äro i detta senare afseende ganska olika, men föranleda emellertid, att regelrätt missfirmelser mellan personer alldeles icke blifva ersättningsgilla och förtal endast under svårare omständigheter. Holländsk rätt förklarar sålunda person hafva skadeståndstalan i anledning af kränkning till sitt goda namn, och dansk är i sak af lika innehåll, medan åter norsk förbinder ersättningsansvar allenast med falsk anklagelse och förtal mot bättre vetande samt österrikisk blott med ärekränkningar, som haft till följd förmögenhetsförlust, vare sig medfört förmögenhetens minskning ellet hindrat begagnande af tillfälle till dess ökande. Bortsedt från fall af ärekränkning i viss särskild form (libel), bereder enligt engelsk-amerikansk rätt allenast förtal (slander) talerätt på skadestånd; och skall dervid käranden, så framt icke förtalet har visst särskildt innehåll, kunna styrka, att uppgiften är falsk, att utspridandet skett af arghet och att det haft till följd viss timlig förmåns förspillande (special damage). Tysk rätt har visserligen belagt förtal med skadeståndsansvar, äfven då det icke är straffbart. Om ej förtal skett mot bättre vetande, ådrager det nemligen straff, allenast

om det varit egnadt att göra den derför utsatte föraktlig och nedsätta honom i den allmänna meningen. Men blott att den, som öfvat förtal, bort veta osanningen i sina beskyllningar, har han att gälda skadestånd, så snart förtalet föranledt skada i krediten eller haft andra nackdelar för förvärf eller utkomst. Vållande grundlägger sålunda skadeståndspligt i större omfång än straffansvar. På samma sätt som den tyska rätten synas vid all ärekränkning i egentlig mening dansk och portugisisk sätta yttersta gränsen för skadeståndsansvar. Tilläggas må, att, förutsatt bristande medvetenhet om uppgiftens sanningslöshet, tysk och engelsk-amerikansk rätt uttryckligen förklarat bestämmelserna om förtal sakna tillämplighet på meddelanden mellan personer, som hafva berättigadt intresse i deras afgifvande, och engelsk-amerikansk rätt likaså på offentliggörelse i allmänt intresse. Fransk rättpraxis frånkänner åter för hvarje fall kritik i yrkesförrättning och laga former derför egenskapen af förtal med skadeståndsförpligtelse, och holländsk lag hvarje handling, som företagits i laga och tillåten afsigt, karakteren af ärekränkning.

Såsom synes, kan förhållandet vara, att den, som förfördelats i en sin rätt till person, åtnjuter ersättning allenast för den så uppståndna förmögenhetsskadan. Detta är den österrikiska och portugisiska rättens principiella ståndpunkt. Schweizisk och finsk rätt nöja sig åter med att i saken uppställa inskränkande förbehåll. I den förra rätten har nemligen det dels lemnats åt domaren att för fall af dödande eller kroppsskada utdöma skälig ersättning utöfver den förmögenhetsrättsliga skadan och såsom orsak dertill särskildt angifvits afsigt eller grof vårdslöshet hos gerningsmannen, dels ock utan dylik vägledande anvisning tillagts domaren befogenhet att vid annan allvarlig kränkning i personliga förhållanden förordna om skälig godtgörelse, utan hinder deraf att förmögenhetsskada icke styrkts. Schweizisk rätt bygger i sina bestämmelser för öfrigt på fransk rättspraxis. Finsk rätt har åter sammanfört ersättningsgill skada till person i förordnande, att godtgörelse skall utgifvas »för sveda och värk, eller lyte eller annat stadigvarande men; så ock för lidande, som förorsakats genom våldtägt, frihetens förlust eller *annat dylikt*». Det hänskjutes alltså till domstolens afgörande, huruvida i andra än de särskildt angifna fallen och bland annat således jemväl vid hvarje slags ärekränkning något skall utgå utöfver styrkt förmögenhetsförlust.

Så framt ej lifvet beröfvats någon, är dock regelrätt afsedt, att upprättelse i pengar skall lemnas för sjelfva den personliga oförrätten. Detta gäller allt som oftast äfven om ärekränkning och isynnerhet om vissa närstående gerningar: våldtägt, kvinnas svikliga förmående till könsumgänge eller förförelse under missbruk af ställning, förmögenhet eller erfarenhet, barns bortförande, deras eller underlydandes förledande till otukt eller annan vanart, äktenskaps ingående trots veterligt återgångsskäl m. m. d. Grundsatsen finnes för öfrigt här och hvar utsträckt till obligatoriska förhållanden af personlig natur: fästmans föranledande af trolofningens upplösning efter lägersmål eller hafvandeskap deri, brytande af äktenskapslöfte med eller utan dylika tillkomna omständigheter och underlåtet uppfyllande af lagstadgad understödsskyldighet.

I allmänhet har det lemnats domstolen fria händer i fråga om ideell skadas fastställande och uppskattande. Genom sitt anvisande på viss bestämningsgrund afvika emellertid härifrån de för fall af kroppsskada här och hvar gifna stadgandena om lytesbot samt godtgörelse för sveda och värk — rättsregler, som till sin förra del höra samman med den äldsta kända germanska rätten och i sin senare återgifva tysk rättsbildning på germansk grund (Carolina från 1532). Bland annat har finsk rätt, såsom synes af dess nyss anförda stadgande, föreskrifter af sagda innehåll. Detsamma är händelsen med dansk och österrikisk rätt, så ock, hvad angår lytesboten, med schweizisk, holländsk och portugisisk. Lytesboten kan ju dock också inbegripa vederlag för hinder i framtida fortkomst. Österrikisk rätt förutsätter, att den regelrätt skall tjena sådant ändamål, och schweizisk inskränker uttryckligen dess användning dertill.

Närstående nämnda företeelser äro de tyska privatböterna, hvilka på de förfördelades yrkanden kunna intill vissa maximibelopp tilläggas dem i stället för skadestånd. Så kan ske vid flertalet kränkningar af immateriell eganderätt (litterär och artistisk eganderätt, rätt till mönster och modeller samt patent- och varumärkesrätt) och vid förbrytelser mot annans kropp eller ära — i det sista fallet, då genom förtal vållats skada i förvärf eller fortkomst. Utvägen att söka och taga sitt skadestånd i form af böter har förutsatts skola begagnas, då svårigheter mötte att utreda måttet af skada i förekommande hänseenden och bland annat enkannerligen att härvid skilja mellan ideell skada och förmögenhetsskada. Det

må härvid märkas, att, så snart i förenämnda händelser talan ställes på skadestånd i vanlig mening, ersättning kan fordras jemväl för men i förvärf eller fortkomst. Tillfälle till dylikt anspråks framställande finnes dock jemväl i andra fall, än der privatböter kunna äskas. Ty hvarje kränkning till person grundlägger rätt till godtgörelse för men i förvärf eller fortkomst. Förordnandet derom har åter haft till syfte att för fall af dylika rättskränkningar närmare bestämma begreppet förspild vinst och förebygga, att målsegares berättigade anspråk derutinnan lemnades obeaktade. I engelsk-amerikansk rätt tjenar ofta nog sjelfva det ådömda skadeståndet såsom privatbot, nemligen så snart rättskränkningen innefattar ett afsigtligt förorättande. Af hvad slag gerningen än för öfrigt må vara och således äfven då den utgör ett angrepp å egendom, utdömes nemligen då ofta skadestånd till belopp, som vida öfverskrida den lidna förmögenhetsskadan och alldeles icke stå i rätt förhållande dertill. Närmast synes man härvid gifva en fri tillämpning åt den romerska actio injuriarum.

Att dödande medför förpligtelse att gälda begrafningskostnaden, har ofta särskildt förordnats. I schweizisk rätt finnes ock uttryckligen framhållet, att, då döden ej omedelbart följt, gerningsmannen har att, i enlighet med hvad som gäller vid kroppsskada, ersätta all förmögenhetsförlust under sjukdomen. Österrikisk och portugisisk rätt innehålla också föreskrift i ämnet, men låta ansvaret omfatta allenast utgifter. Tvärtom kan, såsom redan vidrörts, enligt schweizisk rätt dödande, isynnerhet vid afsigt eller grof vårdslöshet hos gerningsmannen, grundlägga ett anspråk på ideell skadas ersättande, nemligen för den aflidnes närmaste. Med ovilkorligt förbehåll om angifna kvalificerade skuld hos gerningsmannen, går regeln igen i norsk rätt och i fransk rättspraxis. Med afseende å dödande röra eljest bestämmelserna en de efterlefvandes rätt att bekomma understöd af gerningsmannen. Sådan rätt finnes tillerkänd än, såsom i fransk rättspraxis samt schweizisk och norsk rätt, hvar, som i den dödade haft sin försörjare, än, såsom i tysk, personer med lagbestämd understödsrätt mot honom, än, såsom i portugisisk, enka, barn och bakarfvingar, än, såsom i engelsk-amerikansk och holländsk, efterlefvande make, barn och föräldrar och än, såsom i finsk och, åtminstone enligt lag, jemväl österrikisk, allenast enka och barn. Det österrikiska stadgandet i ämnet är åter utsträckt att gälla äfven vid ersättningsgill kränkning af persons frihet. För öfrigt innehålla åtskilliga lagar vexlande föreskrifter om

vilkor för understödets åtnjutande, om bestämmandet af dess storlek och om sättet för dess utgående.

Af det, som i det föregående anförts, framgår tillräckligen, att, fastän lif, kropp, helsa, frihet och ära särskildt njuta skydd i skadeståndsväg, delvis så sker äfven med annan personlig rätt. Exempel lemna dels den engelsk-amerikanska rätten i dess först här ofvan återgifna fall af rätt i vissa personliga förhållanden (man till hustru, förmyndare till myndling, husbonde till tjenare och föräldrar till barn) och dels hvad för modern rätt i allmänhet sagts om ärekränkning närstående förbrytelser. Man lägge ock märke till det anförda bemyndigandet för den schweiziska domaren att efter omständigheterna förordna om ersättning för skada genom kränkning i personliga förhållanden. Men dessutom har, så snart ett rättssystem utan vidare förklarat brott medföra skadeståndsansvar, det i vidsträckt måtto banat väg för skadestånds utdömande vid kränkning af personlig rätt. Till den del som emellertid särskilda bestämmelser meddelats rörande skada till lif, kropp, helsa, frihet och ära, ligger deri, att vid kränkning af annan personlig rätt ersättningsrätten är beroende af förmögenhetsförlust och ej sträcker sig derutöfver.

Det nyss omhandlade lemnar ock i ett flertal fall exempel på rätt att få ersatt skada, som man lidit i annans person, och således oberoende deraf, att man ej sjelf varit omedelbart föremål för gerningen. Härtill kommer ytterligare skadeståndsrätten för dödad persons anhöriga. Den tyska rätten tillförbinder också vid dödande och skada till helsa eller kropp samt vid frihets beröfvande gerningsmannen att hålla den, som må hafva lagbestämd rätt att i hushåll eller yrke tillgodogöra sig den våldfördes tjenster, skadeslös för mistade tjenstepresta tioner. I sin tillämpning på förhållandet mellan föräldrar och barn, har här den engelska talerätten för husbönder, som genom främmande ingripande kränkes i sin rätt till tjenares arbete, ett motstycke. Eljest står tysk rätt principielt på den ståndpunkten, att skada i tredje mans person icke behöfver ersättas. För fall af ideell skada följer detta af de gifna undantagsbestämmelserna. Men i andra händelser gäller också regeln. Den är allenast undantagslös. I betraktande af det ursprungliga förslagets innehåll samt de förda öfverläggningarna och vidtagna redaktionsförändringarna kan ej råda tvifvel, att de allmänna bestämmelserna i ämnet böra på sådant sätt utläggas. Efter hvad det synes, gör sig åter på det engelsk-amerikanska rättsområdet gällande den upp-

fattningen, att ersättningsskyldigheten skulle bero derpå, huruvida skadan låge inom gerningsmannens vållande, d. v. s. vore afsedd eller borde hafva kunnat förutses. För dansk rätt göres på teoretiskt håll samma mening gällande.

En lika sväfvande rättsfråga är, om med afseende å den omedelbart kränktes skada vållandets omfång skall på nyssnämnda sätt bestämma ansvarets eller gerningsmannen innestå för alla sin handlings följder. Fullt följdriktigt finnes den förra grundsatsen förfäktad i engelsk-amerikansk och dansk rätt, under det att åter tysk omfattat den senare. I tysk rätt är härvid naturligen underförstådt, att icke på grund af mellankomna omständigheter det blir osäkert, om och i hvad mån handlingen kan stå i orsakssammanhang med skadan; och detta skall naturligen dess lättare inträffa, ju mera tillfällig och oberäknelig skadan ter sig i förhållande till rättskränkningen. Emellertid ligger sålunda begränsningen icke i vållandet utan i orsakssammanhanget. I sak är måhända dock åtskilnaden icke så synnerligen stor — en åtskilnad mellan hvad gerningsmannen må anses hafva beräknat eller bort beräkna och hvad, som enligt omdömesgilt folks erfarenhet varit att beräkna. Beträffande förspild vinst förklarar ock den tyska rätten uttryckligen, att deraf skall ersättas allenast hvad efter tingens vanliga förlopp eller särskilda omständigheter med sannolikhet kunde hafva beräknats skola förvärfvas. Schweizisk rätt löser i dess helhet den föreliggande frågan genom sin allmänna föreskrift, att domaren har att fastställa skadestånds beskaffenhet och omfång efter omständigheterna och storleken af vållande. På samma ståndpunkt befinner sig fransk rätt, för hvars del tillämpas dess positiva stadganden om bristande uppfyllelse af obligatorisk förbindelse. De lemna dock domaren mindre frihet. För hvarje fall skall endast omedelbar skada ersättas, men ej blott förlust utan äfven förspild vinst. Detta sammanfaller i sak med den allmänna tyska rättsregeln. Föreligger icke dolus, inskränkes emellertid ansvaret ytterligare så, att det omfattar allenast den skada, som förutsetts eller kunnat förutses — en rättsnorm, som hufvudsakligen begränsar ansvaret för förspild vinst och oftast leder till dess fullständiga obeaktande.

Såsom det schweiziska stadgandet lyder, berättigar det åter domaren att, på samma sätt som vid straffs utmätande, i en fortlöpande skala rätta skadeståndsbeloppet efter den större eller mindre energi, hvarmed gerningsmannens vilja varit riktad på det inträffade. Några fasta hållpunkter erbjuda här-

vid icke de öfliga bestämningarna dolus, culpa lata och culpa levis. Ännu andra rättssystem, nemligen de österrikiska, portugisiska och norska, låta på olika sätt vållandets styrka inverka på skadeståndsbeloppet. Normerande äro dock härvid nämnda gradbestämningar. Jemväl i engelsk rättspraxis lämpar man skadeståndets storlek efter den subjektiva skulden.

Bortsedt från hvad som af nämnda slags grundsatser föranledes, ersättes såsom förmögenhetsskada ej allenast minskning i förmögenheten (damnum emergens) utan äfven förspild vinst (lucrum cessans). Värdesättning å sak sker principielt med afseende å tiden för skadegörelsen. Utomordentligt värde tages i beräkning. Ej heller är lyxvärde principielt undantaget. Egendomligt för österrikisk rätt är åter åläggandet att ersätta affektionsvärde. Så skall enligt densamma ega rum, då skadegörelsen skett medelst brott eller af argbet eller skadelystnad.

Skadestånd kan enligt modern terminologi äfven fullt eller delvis utgöras i form af den förpligtades återställande af förutvarande rättsförhållanden och sålunda äfven i annat än penningbetalning. Huruvida det ena eller andra skall ske, har den schweiziska rätten öfverlemnat åt domaren att afgöra, då den i sitt nyss här ofvan anmärkta stadgande bland annat uppdragit åt honom att fastställa ersättningens art. De rättssystem, som förbigå frågan, torde i det hela intaga en liknande ställning, om än i första hand förpligtelsen förutsättes gå ut på nämnda slags återställelse och penningprestation endast tjena såsom surrogat eller fyllnad. I österrikisk rätt framställes särskildt saken så. Tysk rätt har sökt uppställa närmare regler i ämnet. Den ersättningsberättigade kan föresätta den ersättningsskyldige skälig tid för ett återställande af rättsförhållandena under förklaring, att vid tidens försittande han ej vidare nöjer sig med nämnda slags uppgörelse. Detta är den allmänna regeln. Föreligger emellertid kränkning till person eller sak skadats, kan den berättigade omedelbart fordra pengar och, om en återställelse skulle falla sig särskildt betungande för den förpligtade, denne erbjuda pengar. I mån som en återställelse icke är möjlig eller icke bereder den berättigade full godtgörelse, skola till sist ock pengar erläggas. Vid dödande samt skada till kropp eller helsa anbefaller ock tysk rätt, må det tilläggas, principielt ersättnings utdömande i form af åläggande att utgöra terminliga ränteprestationer.

IV. Grunder för befrielse från ersättningsansvar.

Nödvärn angifves allmänt såsom en laga ursäkt för gerning till annans skada och sammaledes i ett flertal rättssystem, såsom i det tyska, norska, danska och finska, nöd, hvarförutom i tysk och engelsk-amerikansk rätt nämnda karakter tillagts laga sjelfhjelp. Sätten vexla åter. Än lyda nemligen stadgandena på straffrihet, än på handlingens saknad af rättsstridighet och än uttryckligen på fritagelse från skadeståndsansvar. Huruvida det ena eller det andra är händelsen, spelar visserligen en roll. Ty en gerning kan väl vara respektive strafflös och rättsenlig, men dock grundlägga skadeståndsskyldighet. I allmänhet får emellertid antagas, att i fall af förevarande natur härtill hör särskildt stadgande.

För hvarje fall lända likväl icke de omförmälda befrielsegrunderna undantagslöst till uteslutande af skadeståndsansvar. Genomgående har sålunda den vidtagna åtgärden förklarats böra stå i rätt förhållande till sitt ändamål — än, såsom i engelsk-amerikansk och dansk rätt, städse under tagen hänsyn till den rätt, som skall skyddas, och än för hvarje fall i betraktande af det motstånd, som åtgärden röner. Allt detta gäller jemväl nödvärn. Till den del åter som, på sätt skett i tysk och norsk rätt, i skadeståndsafseende särskilda föreskrifter lemnats om nöd, afses dermed allenast förgripelse på främmande egendom till afvärjande af en derifrån hotande fara. Vilkor för skadeståndsfrihet är äfven, att gerningsmannen ej sjelf förskylt faran. För flertalet fall af nöd i straffrättslig mening blir sålunda skadan ersättningsgill. I belysning af nämnda mera allmänna rättsregler må för öfrigt ses det schweiziska stadgandet, att, om jordegare ej kan på annat sätt värja sig mot främmande djur som på hans mark göra ohägn, kan han döda dem. I fransk rättspraxis fordrar man härför, att skadan skall vara aktuell och af större omfång. Den portugisiska rätten har äfven ett stadgande om nöd, nemligen för det fall att någon till undvikande af en väsentlig fara åstadkommer skada å annans egendom. Men ersättning skall då städse gäldas — om flera dragit nytta af handlingen, af dem alla i förhållande af nyttan och, om handlingen varit till gagn för en stad i dess helhet eller företagits på myndighets befallning, af alla områdets innebyggare efter fördelning jemlikt

administrativa bestämmelser. Grundsatserna hafva sin motsvarighet i fransk rättspraxis. Fall af nyssnämnda natur afhandlar jemväl den tyska rätten men från en helt annan synpunkt, då den frånkänner egare rätt att förhindra annans inverkan på tinget, då inverkan påkallats af en trängande fara för skada, vida större än den, som kunde följa af åtgärden. Skadan af den senare förblir hvilande på gerningsmannen, men åtgärdens förhindrande förpligtar egaren att ersätta den skada, som med åtgärden skulle afvändas. Nöd har här — detta är stadgandets egentliga innebörd — förklarats gälla för mera än nödvärn. Hvad angår fall af laga sjelfhjelp, förordnar till sist den tyska rätten, att, då förutsättningarna derför brustit, den handlande har att ersätta skadan, fastän han varit i god tro och misstaget ej berott på något hans vållande.

Nyssnämnda stadgande i den portugisiska rätten rör vid frågan om skada genom laga embetsåtgärd. Sagda rätt befriar ock särskildt embets- och tjenstemän från att ersätta skada, som de förorsakat i embetet utan öfverskridande af sin befogenhet eller åsidosättande af laga föreskrifter. Eljest afhandlas ej detta ämne i sammanhang med spörsmålen om skadestånd och handlingars rättsstridighet. Detsamma gäller om tuktorätt och annat utöfvande af enskild myndighet. Tystnaden beror uppenbarligen derpå, att, då en pligt förefinnes att ingripa, handlingen städse måste i och för sig sakna rättsstridighet samt, förutsatt att laga gränser iakttagas och vållande icke är för handen, ej heller kan medföra skadeståndsansvar. Förpligtelse att handla är för öfrigt icke härutinnan något vilkor. Det är, såsom redan tidigare anmärkts under återgifvande af uttryckligt lagbud i den österrikiska rätten, tillräckligt, att man handlat på grund af någon sin laga rätt, vare sig enligt särskildt rättsförhållande eller under utöfvande af allmän handlingsfrihet. En betydande inskränkning häri betecknar emellertid visserligen den förut omordade tyska rättsgrundsatsen, att skada, som någon afsigtligen tillfogar annan på ett mot goda seder stridande sätt, skall ersättas. Men något mera än ett undantag är det icke. Förenämnda stadganden om nödvärn, nöd och laga sjelfhjelp innebära åter blott särskilda utvidgningar af den allmänna handlingsfriheten till häfdande af enskildt intresse. Att härvid det rättsenliga handlandet delvis förbundits med skadeståndsskyldighet, har sitt motstycke i lagstiftningen om ansvar för kasuell skada.

Såsom orsak till befrielse från skadeståndsansvar har ej heller samtycke af den, som lidit skadan, gjorts till föremål för särskilda bestämmelser. I fransk rättspraxis synes, hvad angår skada till person, uppfattningen vara den, att skadeståndsrätt enligt lag icke kan på förhand giltigen afstås. Annorstädes går man icke så långt, utan låter det i allmänhet bero på den prisgifna rättens art och värde.

V. Fel af embets- eller tjenstemän.

Från den romerska rätten har till den moderna fortplantat sig känslan, att embets- och tjenstemän borde på visst sätt skyddas mot att genom enskild skadeståndstalan ställas till rätta för fel, som de i sina förrättningar kommit att begå. Ovissheten om sätt och omfång går dock äfven igen.

Jemväl hvad angår statens embets- och tjenstemän, saknas regelrätt allmänna föreskrifter. Finnas bestämmelser, äro de att söka i speciella förordningar. Den schweiziska obligationsrätten hänvisar sålunda till förbundslagar och kantonala stadganden. I portugisisk rätt hafva i ersättningsväg tjänstefel uttryckligen likställts med enskild skadegörelse. En undantagsställning intager åter den tyska rätten. I lagboken har nämligen förordnats, att skadestånd ej kan sökas af embets- eller tjenstemannen, då den skadade afsigtligen eller af försummelse underlåtit att begagna till buds stående rättsmedel för skadans afvärjande eller, der skadegörelsen ej varit afsigtlig utan berott allenast af vållande, ersättning kan i annan ordning erhållas. Har en embets- eller tjensteman å tjenstens vägnar tillsatt enskild man att bestrida förvaltning eller haft att öfva tillsyn öfver sådan eller att dervid medverka genom åtgärders godkännande, skall ock, om på grund af pligtförsummelse han råkar jemte förvaltaren i ansvar för dennes skadegörelse och får utbetala något, han derför hafva mot honom full regressrätt.

Vanligare äro bestämmelser särskildt till skydd för domare i deras dömande verksamhet, derunder då icke inbegripet förvägrande af rätt, olaga dröjsmål och dylika fel i embetet. Enligt engelsk rätt är sålunda enskild skadeståndstalan mot domare, åtminstone i högre rätt (superior courts), alldeles utesluten, äfven om det påstås argt uppsåt. Mindre vidtgående äro tysk och fransk rätt samt de till dem sig anslutande rättssystemen. Enligt tysk rätt må sålunda, om

en embets- eller tjensteman genom beslut i rättstvist gör sig skyldig till fel i embetet, skadestånd af honom utsökas, så snart pligtförsummelsen är af beskaffenhet att föranleda straff af allmän natur. Fransk rätt hänvisar åter till de särskilda fall, i hvilka lag tillstädjer enskild skadeståndstalans anställande mot domare eller ålägger denne ersättningsskyldighet och förklarar honom derutöfver ej häfta i sådan, så framt han icke gjort sig skyldig till arghet, bedrägeri eller utpressning. Detta gäller ej mindre slutlig dom än äfven åtgärd i den föregående handläggningen. Den portugisiska lagen förklarar åter visserligen domare oansvariga. Men, förutom det att den härifrån undantager fall i hvilka högre rätt på visst sätt fastställt deras besluts olaglighet, tillägger den, att oansvarigheten ej hindrar talan mot domare på grund af brott, missbruk eller fel i deras embete. Österrikiska rätt eger likaledes särskilda föreskrifter om ersättningsanspråk mot domare, nemligen i förordning af den 12 Juli 1872. Men äfven denna går i det hela ut på att fullt erkänna enskildes ersättningsrätt mot domare för skada genom fel i deras verksamhet. Skadan skulle dock icke hafva kunnat afvändas genom begagnandet af laga rättsmedel, hvarförutom förbehåll gjorts med hänsyn till den hemliga omröstningen i kollegial rätt. För öfrigt röra föreskrifterna forum, handläggning och regresstalan af staten, hvilken jemte domaren står i ansvar för den af honom föranledda skadan.

Ett ej ovanligt sätt att förekomma obefogade ersättningsanspråk mot domare och stundom äfven mot andra embetsmän är eljest att göra anspråkens framställande beroende af viss myndighets tillåtelse efter en deras föregående pröfning (syndikatstalan). Sådana föreskrifter möta bland annat i fransk och österrikisk rätt samt partikulärrättsligt jemväl i tysk.

Hvad, som i romersk rätt gälde om mensor, har här och hvar föranledt särskilda skadeståndsregler äfven beträffande andra enskilda förrättningsmän, förträdesvis värderingsmän och personer tjänstgörande såsom sakkunniga. I det hela höra stadganden af denna natur dock nu mera till det förflutna. Partikulärrättsligt bestå dock i Tyskland alltjemt sådana.

VI. Underlåtenhetshandling.

Äfven så till vida följer den engelsk-amerikanska rätten den romerska, som den ej omhandlar skadeståndsskyldighet på grund af underlåtenhetshandling för annan händelse, än

att vederbörandes föregående åtgärder framkallat särskild fara för olycksfall. Eljest göres, äfven då skadeståndsbestämmelserna icke upptagits i strafflagarna, det icke någon åtskilnad mellan positiv och negativ handling. Uttrycklig föreskrift af sådan art innehålla österrikisk, spansk och portugisisk rätt. Den romerska rättsregeln är dermed dock icke fullständigt frånträdd. I rättspraxis gå igen de för den romerska rätten typiska fallen: arbete i höjden och farliga anstalter på marken utan iakttagande af försigtighetsmått för skadas förekommande. Föreskrifterna måste derför läsas i sammanhang med öfriga skadeståndsbestämmelser och hvad eljest det ifrågavarande rättssystemet efter innehåll och anda må föranleda af pligt att handla i annans intresse. Ersättningsansvar följer med andra ord icke af hvarje underlåtenhet att afvända skada från annan utan allenast af sådan underlåtenhet, som innebär ett brytande mot laga förpligtelse att handla. Exempelvis må anföras ett par stadganden i den portugisiska och österrikiska rätten till belysande af bådaderas ofvan anmärkta allmänna stadganden, att underlåtenhetshandling medför skadeståndspligt. Enligt portugisisk rätt häfta i skadeståndsansvar dels den, som, fastän han utan egen risk kan hjelpa person i nödvärnsläge, uraklåter det, och dels de, som hafva att vaka öfver den offentliga säkerheten och, oaktadt de varskotts om förestående rättskränkning, låtit den få ega rum. Att, då det kan ske utan fara för sig eller annan, ej bistå person i veterlig lifsfara, har än vidare i finsk rätt förklarats straffbart och dermed äfven egnadt att medföra skadeståndspligt. Här göra sig alltså gällande vidtgående anspråk på ett positivt handlande i annans intresse. Den österrikiska rätten, som i allmänhet förbinder skadeståndsansvar med inblandning i annans angelägenheter, gör åter visserligen undantag för bispringande i nödstillfälle. Men ingen må inlåta sig derpå, utan att hafva förvissat sig, att han ej sålunda hindrar verksammare hjelp från annat håll. För motsatt fall tillräknas honom nemligen den skada, som just genom hans ingripande dock sålunda kom att inträffa — honom medgifvet att derifrån afdraga den nytta, som bevisligen varit en följd af hans gerning. Det egendomliga stadgandet, byggande på hvad i romersk rätt gälde med afseende å gestio negotii, ger för hvarje fall ett kraftigt uttryck åt grundsatsen, att utan särskilda orsaker den ena ej är skyldig att genom positiv handling afvända fara för annans skada.

I mån som man innestår för skada af folk och egendom under sin värjo men gör det allenast under vilkor af vållande, föreligga också exempel på skadeståndsansvar i anledning af underlåtenhetshandling.

VII. Ansvar för skadegörelse af underlydande eller andra.

Ansvar för underlydandes skadegörelse förekommer hufvudsakligen på tre olika sätt: ansvar i händelse af medverkande eget vållande, ansvar under förbehåll af rätt att freda sig derifrån genom ådagaläggande, att behörig aktsamhet iakttagits, samt ovilkorligt ansvar. Rättsreglerna afse för öfrigt dels vårdare af barn eller andra, som på grund af allmän farlighet äro i behof af tillsyn, dels vissa slags vårdare såsom föräldrar, förmyndare, uppfostrare och mästare, som mottagit barn i lära, dels husbönder, arbetsgifvare och dem, som eljest betjena sig af andras arbete, och dels vissa juridiska personer eller särskildt staten. Förutsättning för stadgandena är naturligen alltid sådan den underlydandes handling, som för hans egen del grundlägger ersättningsskyldighet, eller som, derest han på grund af rättslig otillräknelighet går fri derifrån, skulle göra det, så framt ej nämnda befrielsegrund förelåge.

Allmänt antaget är, att, då någon har person under sin vårdnad, underlåten tillsyn från hans sida för honom medför ansvar för den skada, som i följd deraf skyddslingen kommer att förorsaka tredje man genom någon sin rättstridiga handling. Till uttryck har rättsregeln kommit i sådana lagbud, som trots gerningsmannens minderårighet eller sinnessjukdom låta honom i skadeståndsväg innestå för sina gerningar men allenast subsidiärt, nemligen i mån som den ersättningsberättigade ej har att hålla sig till någon i anledning af försummad vårdnadspligt. Tysk, österrikisk, portugisisk och finsk rätt erbjuda exempel.

Mera vidtgående och omedelbara föreskrifter i ämnet finnas dock äfven; och härvid är allmänt ansvaret skärpt på det sätt, att vårdaren har att styrka frånvaro af inverkande försummelse på hans sida. Af detta innehåll är bland annat det tyska stadgandet, att den, som enligt lag eller aftal eger under sin vård minderårig eller person, som på grund af sinnes- eller kroppstillstånd tarfvar tillsyn, har att innestå för dennes rättsstridiga skadegörelse, förutsatt att han icke

behörigen fullgjort sin vårdnadspligt eller trots sådant fullgörande skadan ändock skulle hafva inträffat. I hvad stadgandet rör vårdare af dem, som på grund af kroppslig hjelplöshet tarfva tillsyn, går det i sak utöfver nyss här ofvan omhandlade stadganden. Dess regler i bevisväg bero åter närmast på inverkan af fransk rätt.

Enligt fransk rätt häfta nemligen fader och eventuelt moder för skadegörelse af hemmavarande barn i omyndig ålder samt likaledes uppfostrare och mästare för skadegörelse af lärjungar och lärlingar i deras vårdnad, dock att i alla fallen den sålunda ansvarige eger att freda sig genom bevis, att han ej kunnat hindra gerningen. Å andra sidan tillräknas vederbörande en försummad eller dålig uppfostran. Förmyndare underkastas ock i rättspraxis föräldrars vilkor. För hustrus gärningar har mannen allenast i särskilda politiförfattningar förklarats ansvarig. Enligt rådande uppfattning har på grund af sitt husfaderliga välde han dock att ersätta sådan hustruns skadegörelse, som han öfvertygas kunna hafva hindrat genom ett sitt omedelbara ingripande. Hvad sålunda läres och tillämpas står dock ej i sammanhang med det afhandlade stadgandet. Detsamma påträffas åter i belgisk och holländsk rätt samt går igen äfven i italiensk, spansk, portugisisk och schweizisk rätt. I italiensk och spansk rätt har emellertid i raden af vårdare uttryckligen upptagits äfven förmyndare såsom föräldrars ställförträdare, medan stadgandet i portugisisk rätt afser sinnesförvirrades förmyndare eller kuratorer samt föräldrar eller eventuelt andra vårdare af minderåriga och i schweizisk husfäder i allmänhet. Enligt spansk rätt skall ock vederbörande bevisa, att han ådagalagt en god familjefaders aktsamhet till skadans förekommande, enligt portugisisk, att det ej finnes fel eller försummelse hos honom, och enligt schweizisk, att han iakttagit öflig och af omständigheterna påkallad aktsamhet i tillsyn. I sak åsyfta emellertid alla rättssystemen väl icke annat än den tyska bestämmelsen i ämnet: befrielse från ansvar, så framt styrkes normal aktsamhet i tillsynens fullgörande eller overksamheten hos en sådan aktsamhets iakttagande.

För skada, som tjenare eller de, hvilka eljest enligt aftal hafva att uträtta sysslor åt andra under dessas ledning och tillsyn (les domestiques et les préposés), åstadkomma i sina förrättningar, häfta enligt fransk rätt ovilkorligen deras husbönder och hufvudmän (les maîtres et les commettans). Det är härvid sålunda fråga om personer i anställning hos andra jemlikt upp-

drag eller tjenstelega i motsats till arbetsbeting. Enligt fransk rättspraxis är för ansvarets inträde det nog, att gerningen skett under sysselsättning för hufvudmannens eller husbondens räkning, äfven om den icke stått i något sammanhang med arbetet: kusks dråp å annan sådan, med hvilken han sammankört, och vådaskott af skogsarbetare, som för jagts skull medtagit bössa, m. m. d.

Oförändrad möter den franska rättsregeln i belgisk, holländsk, italiensk och spansk rätt. Portugisisk, schweizisk och tysk begränsa åter mera eller mindre tydligt ansvaret till ett ansvar för hvad, som sker i och för tjensteförrättnings utförande, och medgifva dessutom på samma sätt, som de hvar för sig gjort beträffande vårdare, husbonden och arbetsgifvaren att i bevisväg gendrifva sin skuld och sitt ansvar. Detta senare gäller äfven spansk rätt. Ett närmare bestämmande af de afseenden, hvari skuld kan hafva ådagalagts, innehåller den tyska rätten. Vederbörande skall nemligen styrka, att han i val af person samt, om han har att vidtaga anstalter för att anskaffa redskap till eller öfva tillsyn öfver arbetet, i nämnda afseenden iakttagit den i yrket erforderliga aktsamheten. Ansvaret har i tysk rätt derjemte uttryckligen utsträckts till den, som för annans räkning öfvertagit bestyr af angifna beskaffenhet.

I engelsk-amerikansk rätt äro särskildt husbönder underkastade ansvar för skada af tjenares förrättningar. Tjenare (servants) fattas härvid i samma omfattande betydelse som i fransk rätt les domestiques et les préposés. Rätt att freda sig genom bevisprestation förefinnes ej heller här. Men deremot bestå andra inskränkningar. Sålunda har husbonde icke att bära tjenares skada; och detta fasthålles, äfven för det fall att skadan härrör af medtjenare. Ansvaret för tjenares skadegörelse omfattar således allenast skada, tillfogad utomstående. Dessutom är rättspraxis vacklande, så snart fråga är om handling af dem, som hafva anställning af högre och mera oberoende natur (agents), och synes, visserligen i strid mot engelsk rättspraxis, den amerikanska ej vilja tillräkna husbonde handling mot hans befallning och anvisning. Å andra sidan följer icke af anställning hos samma person utan vidare egenskap af medtjenare. De två tjenarne skola genom sina sysslor vara anvisade på hvarandra i arbete för samma mål (common employment). Från teoretiskt håll göres för dansk och norsk rätt gällande liknande grundsatser som de i engelsk-amerikansk omfattade. De synas dock ej hafva

inverkat på rättspraxis och stödja sig ock på lagrum af i saken ytterst tvifvelaktigt värde. För öfrigt skulle med hänsyn till det i lagrummen afhandlade ämnet, nemligen förpligtelse på grund af fullmägtigs handlingar, en deras tillämplighet väl knappast medföra ansvar för vanliga tjenares och arbetares gerningar, så framt de ej bekläda högre beställningar.

Otvetydiga positiva bestämmelser om ifrågavarande slags ansvar hafva dansk och norsk rätt deremot i sina sjörättsliga stadganden om redares förbindelse att gälda skada af sjöfolks fel eller försummelse i tjänsten. Motsvarighet härtill finnes dock nästan öfverallt i den moderna rätten. Bland annat återfinnes stadgande derom jemväl i den tyska. Det har häfd för sig redan i medeltiden hos de handelsidkande folken. Till den romerska rätten kan det deremot icke ledas tillbaka. I anslutning dertill finnes åter också allmänt ålagdt ej allenast redare utan äfven andra fraktförare och än vidare värdshusvärdar att innestå för skada, som öfvergår den inlastade eller medförda egendomen genom deras folks förvållande. Här befinner man sig dock helt och hållet inne på det obligatoriska området. Det är egendomens mottagande, som medför den särskilda förpligtelsen, och ersättningsansvaret omfattar i allmänhet skadegörelse äfven af andra än underlydande. Saken förändrar sig icke derför, att, såsom i österrikisk rätt, på särskildt ställe förordnande om ansvar utan sådan utsträckning meddelats och det midt upp bland föreskrifterna om utomobligatorisk skada. Man må erinra sig, att nyssnämnda rättssystem genomgående afhandlar skadeståndsreglerna i ett sammanhang, utan att skilja mellan obligatoriska och utomobligatoriska förhållanden.

Den österrikiska rätten eger emellertid ännu andra bestämmelser om ansvar för underlydandes skadegörelse. Sålunda finnes bland annat förordnadt, att den, som satt till någon förrättning en dertill oduglig person, har att svara för skada, som derigenom åsamkas tredje man. Såsom stadgandet utlägges, är här icke fråga allenast om skada för medpart i ett obligationsförhållande utan om skada för hvilken som helst tredje man. Man är ock ense deri att äfven på annat sätt gifva föreskriften en utvidgande tolkning. Mot hvad som följer af det sammanhang hvari den förekommer, anses den nemligen ej vara inskränkt till fall af sysslors anvisande åt tjenstefolk i egentlig mening. Så mycket får dock, trots detta medgifvande åt den moderna strömningen, sagda sammanhanhang gälla, att arbetsgifvaren ej blir ansvarig, utan att öfvertygas om att

hafva känt den ifrågavarande odugligheten eller underlåtit att göra hvad på honom ankommit för att i saken vinna kännedom.

Den österrikiska rättens härmed sammanhörande lagbud erinra närmast om vissa företeelser i den germanska rätten, men sakna visserligen ej heller anknytningspunkter med den romerska. Om någon tager i sin tjenst person utan orlofssedel eller i tjensten behåller den, som på grund af kroppseller sinnesbeskaffenhet veterligen är farlig, eller ock hyser en känd förbrytare, skall, finnes det förordnadt, han svara för skada, som genom personens farliga beskaffenhet tillfogas hyresvärden och andra med bostad i huset. Hvad, som sagts för fall af oduglig persons användning till tjensteförrättning, gäller än vidare sådan användning af en på förut skildrade sätt farlig person. Ett motstycke till förenämnda ansvar i förhållande till samboende erbjuder det portugisiska förordnandet, att, om i värdshus eller annorstädes, der rum uthyres, affärens egare hyser person utan iakttagande af polisreglementet, han svarar för all skada, som den senare åstadkommer i huset. I sin användning skall äfven detta senare stadgande hufvudsakligen verka i förhållandet mellan värdshusvärden och andra hans gäster än den förbemälda.

Den romerska actio de effusis et ejectis mot innehafvare af lägenhet, hvarifrån något utslagits eller utkastats med skada för annan till påföljd, har i allmänhet icke vunnit upptagande i modern rätt eller för motsatt fall lyckats att bibehålla sig deri. Undantagsvis påträffas den dock i de österrikiska och spanska lagböckerna. Den möter äfven i fransk rättspraxis såsom ett subsidiärt ansvar för alla husets bebyggare, så framt gerningsmannen ej upptäckes. Med utslående och utkastande hafva särskildt i österrikisk rätt uttryckligen likställts nedfallande af utställda eller upphängda ting.

Till den del som rättssystemen fastställt ett särskildt utsträckt ansvar för tjenare och andra underlydande, finner det i mån af tillämplighet äfven användning gent emot juridiska personer, utan att dervid strängt hålles på de eljest iakttagna gränserna för detta begrepps erkännande. Schweizisk rätt knyter till sina föreskrifter om arbetsgifvares ansvar för sina arbetare en särskild erinran om ansvarets tillämplighet på juridiska personer, som drifva någon yrkesrörelse. Det förefinnes således ett ansvar under rätt att befria sig derifrån genom bevis om bristande skuld. För öfrigt gäller stadgandet äfven offentliga juridiska personer i hvad angår embets- och tjen-

stemäns förrättningar i yrkesdrift. Längre går redan den tyska rätten, då den dels ålägger juridiska personer i allmänhet, d. v. s. närmast registrerade och sanktionerade föreningar och stiftelser, att ersätta skada, som dess styrelse, medlem deraf eller annan dess laga ställföreträdare i utförande af dem tillkommande bestyr tillfogar tredje man genom handling af verkan att grundlägga skadeståndsansvar, och dels derefter uttryckligen förklarar bestämmelsen skola gälla äfven gent emot kronan (fiscus) samt korporationer, stiftelser och anstalter af offentlig natur. Förmånen att åtnjuta egenskapen af juridisk person har ansetts lämpligen böra förbindas med skadeståndsansvar för de nödvändiga förvaltningsorganens gerningar i deras anställning. Märkas må likväl, att, fastän ansvaret är ovilkorligt och således icke såsom det tyska allmänna ansvaret för underlydandes skadegörelse har till förutsättning en i underlåtenhetshandling ådagalagd egen skuld, fråga här icke är om hvarje tjensteförrättare utan allenast om personer med ställföreträdarerätt och allenast om ansvar för skada, tillfogad enskilda vid privaträttsliga ärendens besörjande. Uteslutna äro sålunda de händelser, i hvilka offentliga juridiska personers ställföreträdare mot enskilda utöfvat offentlig magtbefogenhet på grund af sitt embete. I öfverensstämmelse med den tyska lagboken meddelar än vidare den spanska förordnande särskildt med afseende å staten. Närmast ansluter sig härvid den spanska rätten emellertid till fransk rättspraxis. Man drager sig derstädes icke för att tillämpa husbönders ovilkorliga ansvar för tjenare mot juridiska personer och gör dervid icke undantag för kommuner. För statens del rader åter tvist och faller, enligt den förherskande meningen, saken icke under civillagen utan hör, i brist på särskild föreskrift, under de administrativa myndigheternas fria bepröfvande. Ledande grundsats är härvid åter att ej erkänna ansvar, då det rör sig om en »acte de gouvernement proprement dit». Hit räknas dock bland annat icke åtgärder för tillvaratagande af statens fiskaliska intressen, d. v. s. med afseende å tull och skatt. Enligt särskilda författningar ansvarar härvid staten för sina tjenstemän i samma utsträckning som husbönder för sina tjenare.

Genomgående råder emellertid sålunda den mening, att staten icke enligt allmänna rättsgrundsatser kan anses skyldig att gälda skada af embets- och tjensteförrättningar i egentlig mening. I mån som för rättssystemens del särskilda

uttalanden i ämnet egt rum, återgifva de på ett eller annat vis den romerska rättssatsen, att staten ej kan göra orätt och derför ej heller har att innestå för hvad mot dess ändamål statstjenarne i denna väg företaga. Dertill fordras alltså särskilda förordnanden. Sådana äro åter jemförelsevis sparsamma och hafva, der de förekomma, gemenligen meddelats i specialförfattningar och afse särskilda slags embetsåtgärder. Det gör sig härvid gällande billighetsskäl, såsom vid doms och handräckningsåtgärds verkställighet den enskildes ovilkorliga skyldighet att underkasta sig myndighetens förfogande, eller såsom vid lagfarts- och inteckningsärenden samt nedsättning i offentligt förvar vederbörandes anvisande på att begagna sig af myndigheternas biträde och hindren för den enskilde att härutinnan handla efter sitt fria val. Erinras må för öfrigt om det redan vidrörda österrikiska stadgandet, enligt hvilket staten jemte domare solidariskt häfta för skada af den senares verksamhet. Närstående är det portugisiska förordnandet, att, då straffrättslig dom bragts i verkställighet men derpå i laga förfarande visas hafva varit orätt, ersättning ur statskassan skall utgå till den dömde eller hans universalsuccessorer. Men detta senare stadgande påträffas visserligen i den allmänna lagboken. Ej heller saknas alldeles mera allmänna erkännanden af en statens ansvarspligt för skada af embetsåtgärder. Lagstiftningarna i konungariket Sachsen samt hertigdömena Sachsen—Coburg—Gotha och Sachsen—Altenburg erbjuda exempel. De tyska och schweiziska lagböckerna hafva i saken inrymt befogenhet åt den partikulära lagstiftningen.

Enligt franska rättsgrundsatser häfta, må till sist anmärkas, kommunerna, d. v. s. de som i dem hafva sitt hemvist, i ansvar för skada genom våldshandlingar af en sammanrotad folkhop. Ansvaret gäller närmast den kommun, der skadan skett, men kan äfven grunda sig derpå, att vissa kommunens medlemmar deltagit i oroligheterna, och är jemväl i öfrigt underkastadt särskilda regler — bland annat så, att vid dödande talerätt ej tillhör hvilka understödsberättigade som helst utan allenast enka och barn.

VIII. Skada af djur.

Ytterst allmänt är ett ovilkorligt ansvar för skada af djur i menniskas besittning, utan att dervid åtskilnad göres mellan tama och vilda djur eller mellan vilda djur i tämt

eller otämt tillstånd. Den franska rätten lägger sådant ansvar på egaren eller den som har djuret till något sitt bruk (»le propriétaire d'un animal, ou celui qui s'en sert, pendant qu'il est à son usage»), vare sig att han har djuret under sin rådighet eller det kommit bort från honom och befinner sig i fritt tillstånd (»soit que l'animal fût sous sa garde, soit q'uil fût égaré ou échappé»). Af lika innehåll äro i dessa delar belgisk, holländsk och italiensk rätt samt äfven spansk. Det är allenast ett återgifvande af fransk rättspraxis, då den spanska rätten gör undantag, ej allenast för det fall att den, som lidit skadan, ådragit sig densamma genom eget vållande, utan äfven då orsaken är att söka i vis major. Den tyska rätten har också upptagit den franska grundsatsen, men låter ansvaret falla på dels den, som håller djuret (»welcher das Tier hält»), och dels den, som för hans räkning aftalsvis öfvertagit tillsynen (»die Führung der Aufsicht über das Tier durch Vertrag übernimmt»). Åt den senare bereder emellertid tysk rätt tillfälle att på samma sätt, som den gör med afseende å arbetsgifvare och vårdare af person, afvända ansvaret genom bevis, att det ej ligger honom till last något inverkande vållande. Detta är åter den allmänna rättsregeln i portugisisk och schweizisk rätt, hvilka för öfrigt med sina bestämmelser i ämnet afse, portugisisk rätt egaren och schweizisk den, som håller djuret. Icke i något af dessa tre senare rättssystem är för öfrigt tal om ansvar för djur i fritt tillstånd. Deraf lär dock icke få anses följa, att ansvar för sådant djur är uteslutet eller dock bortfaller i det ögonblick, då den förlorade rådigheten betecknar eganderätts förlust. Saken torde vara att afgöra efter omständigheterna.

Enligt österrikisk rätt svarar för skada, förorsakad af djur, den, som hetsat eller retat det eller ock försummat att deröfver öfva tillsyn. Hvad här förpligtar är alltså jemlikt allmänna skadeståndsregler bevisligt vållande. Alltså föreligger härutinnan också öfverensstämmelse med romersk rätt. An närmare densamma stå engelsk-amerikansk samt dansk och norsk rätt, hvilka utan vidare göra egaren ansvarig för skada af vilda djur och i fråga om tamt djur taga hänsyn dertill, huruvida egaren känt djurets farliga beskaffenhet. Men dessutom häfta, enligt såväl nyssnämnda rättssystem som österrikisk rätt, egare af hemdjur utan vilkor af vållande för skada, som djuren anställa å främmande mark eller mot sin natur tillfoga menniskor och andras hemdjur. Att härvid på vexlande sätt inskränkningar och förbehåll gjorts, är en sak för

sig. Sagda rättssystem hafva för öfrigt att uppvisa skärpta ansvarsbestämmelser för innehafvare af hundar.

I visst sammanhang med bestämmelserna om skada å mark genom deråt inkomna hemdjur stå de här och hvar meddelade föreskrifterna, att den, som har jagträtt på annans mark, skall ersätta den skada, som derstädes befintligt vildt förorsakar å egendomen och dess alster. Tysk och österrikisk rätt erbjuda exempel på ganska omfattande förordnanden rörande dylik s. k. »Wildschaden». Stadgandena, hvilka likvisst i den tyska rätten, bortsedt från partikulära bestämmelser, i hufvudsak afse endast fall af lagbestämd jagträtt, gifva på sitt sätt uttryck åt grundsatsen »cujus commodum ejus periculum». För vanliga fall innebära de emellertid icke ett underkännande af de allmänna skadeståndsreglernas kraf på vållande, enär jagträtt måste anses medföra en förpligtelse att utöfva den så, att icke jordegaren kommer till skada genom en alltför stor tillväxt af stammen vildt. Rättssatserna finnas derför ock tillämpade äfven utan stöd af särskilda lagbud och det äfven i förhållandet grannar emellan, nemligen i fransk, italiensk och spansk rätt. I synnerhet har det härvid varit fråga om kaniner, med afseende å hvilka särskild bestämmelse i ämnet för öfrigt upptagits i den spanska lagboken.

IX. Skada af liflös egendom.

Fransk, belgisk, holländsk och italiensk rätt innehålla samtliga en ovilkorlig föreskrift, att den, som har egendom i sin vård, äfven svarar för deraf uppstånden skada. Om värdet af denna rättssats råder dock tvist. Regelrätt förbigås den med tystnad eller utlägges på det sätt, att förpligtelsen gäller, allenast om innehafvaren ej iakttagit en af sakens beskaffenhet påkallad aktsamhet. Ansvar under sådana förhållanden följer dock af rättsystemens allmänna skadeståndsregler, i följd hvaraf sagda särskilda lagbud ej skulle afse annat än att med afseende å liflös egendom inskärpa deras tillämplighet och omflytta bevisbördan. Beträffande skada af djur hafva ju meddelats speciella föreskrifter af omfattande natur.

Nämnda slags utläggning är dock utesluten i fråga om det portugisiska stadgandet i ämnet. Derstädes finnes nemligen skada af djur och skada af liflös egendom sammanställda med hvarandra och underkastade lika regler i ansvarshänse-

ende. Deraf följer dock, att egare väl häftar för skada af liflös egendom, men kan befria sig från ansvaret genom bevis, att fel eller försummelse ej ligga honom till last. För hvarje fall betecknar emellertid det portugisiska stadgandet, med sin omkastning af bevisbördan, en väsentlig afvikelse från den romerska rätten under skadeståndsansvarets utvidgning.

I portugisisk rätt återfinnes dock äfven den romerska ersättningstalan för den, som lider skada genom nedrasandet af annans byggnad. Men dess bestämmelse härutinnan har karakteren af ett inskränkande undantag från hvad portugisisk rätt, på sätt nyss nämnts, i allmänhet förordnar om skada af egendom, i det att byggnadens egare har att gälda skadestånd, allenast om han öfvertygas att hafva gjort sig skyldig till en försummelse, d. v. s. dröjt med iståndsättande eller eljest underlåtit att vidtaga åtgärder för rasets förekommande. Å andra sidan är dock talerätten icke beroende deraf, att före olyckan säkerhet påyrkats för fall af dess inträffande, och ej heller är skadeståndsansvaret fastställdt allenast i förhållande till viss eller vissa andra personer.

I beskrifna skick återgifver sistnämnda portugisiska rättsregel fransk rätt. Denna senare gör emellertid egaren utan vidare ansvarig för bristande underhåll och likställer dermed uttryckligen fel i sjelfva uppförandet. Fullt lika med fransk rätt äro i dessa afseenden belgisk, holländsk, italiensk och schweizisk. Såsom fransk rättspraxis utvisar, är ifrågavarande ansvar ej hinder för att under arkitekters och byggmästares tioåriga garantitid söka dem för fel, som de låtit komma sig till last vid byggnads uppförande eller iståndsättande. Man stödjer sig härvid på den särskilda regressrätt, som tillförsäkrats egaren mot nyssnämnda personer — en regressrätt, som återfinnes äfven i schweizisk rätt. Spansk rätt hänvisar åter, så snart olyckan berott af fel vid uppförandet, i allo den, som lidit skadan, att söka sin rätt hos respektive arkitekten eller byggmästaren under deras ansvarstid. Tysk rätt nämner till sist såsom ansvariga i främsta rummet besittningshafvare men derjemte vissa andra, som i stället för eller jemte denne hafva underhållsskyldighet enligt lag eller aftal, och bereder dessutom dem samtliga hvar för sig tillfälle att undgå ansvaret genom att styrka sig hafva för skadans förebyggande iakttagit en efter förhållandena erforderlig aktsamhet. Både i spansk och tysk rätt hafva för öfrigt såsom ett särskildt fall af sammanstörtande upptagits nedfallande af vissa byggnadens delar.

De grundsatser, som spansk rätt förverkligat med afseende å byggnads fullständiga eller delvisa instörtande, har den gifvit en utöfver sagda fall gående utsträckning, nemligen för händelse af maskins exploderande, antändning af explosiva ämnen, utdunstningar från kloaker eller upplag af stinkande ämnen. Äfven här skall nemligen egaren häfta för uppståndeu skada men allenast under vilkor af försummelse i respektive skötsel, förvar eller anordningar, hvarjemte arkitekt och byggmästare på förberörda sätt ansvara för konstruktionsfel. Med de angifna händelserna finnes dessutom sammanstälda dels skada genom omkullstörtande af träd i vägöfvergång, så framt det ej skett genom vis major, och dels skada genom utströmning af gaser, menliga för menniskor eller egendom.

I nära öfverensstämmelse med romersk rätt förordnar österrikisk med afseende å fall af byggnads instörtande. Den, som besitter sakrätt till fast egendom, kan nemligen fordra säkerhets ställande, om han kan visa, att sammanstörtande af byggnad eller annat i främmande hand är nära förestående, och att han deraf uppenbarligen hotas med skada. En häraf oberoende skadeståndstalan omförmäles icke, låt vara att i rättsdoktrinen uttalanden finnas derför, att talan på skada genom försummelse skall kunna föras utan föregående ställande af borgen eller yrkande derpå. Om ifrågavarande romerska anordning erinrar också den i tysk lag jordegare inrymda befogenheten att, då hans egendom hotas af fara genom instörtande af grannes byggnad eller anläggning, påfordra den senares vidtagande af nödiga mått och steg för farans aflägsnande. Rättssatsen går igen i fransk rättspraxis och schweizisk lag såsom en rätt för hvem som helst, hvilken hotas af fara genom instörtandet, och i spansk såsom en förpligtelse mot det allmänna. Ingenstädes står dock hvad sålunda gäller i samband med rätten att yrka på ersättning för inträffad skada annat än så till vida, som en underlåtenhet att hörsamma laga framställning eller beslut städse utgör en rättsstridig handling och sålunda grundlägger skadeståndsskyldighet. Äfven i nu afhandlade hänseende låter den spanska rätten hvad stadgats om byggnad gälla om träd, hvars fall är att befara.

Till den del som nyssnämnda rättsnormer särskildt afse förhållandet mellan grannar, stå dem nära sådana föreskrifter, som gifva fastighetsegare rätt att påkalla myndighets förbud mot sådana anläggningar och arbeten på grannens mark,

som på ett störande sätt hindra honom att göra sig sin fastighet till godo. De tyska, österrikiska och portugisiska lagböckerna innehålla allmänna bestämmelser af sådan art. Om de senares historiska ursprung råder ej tvifvel. Här gå igen, fastän delvis i annan gestalt, actio negatoria och cautio damni infecti, sådana de förekommo i romersk rätt under nyss angifna omständigheter. Det stannar dock ej härvid. Allmänt gör sig gällande den uppfattningen, att ingen får begagna en sin fastighet på det sätt, att han derigenom bereder andra fastighetsegare väsentliga och oberäknade olägenheter i deras begagnandé af sina fastigheter. För hvarje fall anses ett deremot stridande handlingssätt medföra skadeståndsskyldighet. Bestämmelser i denna anda påträffas än i lagböckernas rättsregler om servituter enligt lag eller af naturen, än under deras afhandlande af eganderätts innehåll och än, såsom i engelsk-amerikansk rätt, i dess rättsregler om »nuisances». I fransk rätt hafva dessutom de allmänna skadeståndsreglerna pressats därhän, att bland annat dess rättspraxis ej allenast erbjuder motstycken till den spanska rättens stadganden om skada genom maskins explodering, upplag af stinkande ämnen och omkullfallande träd utan äfven exempel på ett jernvägsbolagens ovilkorliga ansvar för eldskada af lokomotiv samt ersättning åt grannar för obehag genom otuktshus, industriell anläggning och annat dylikt. Det är rättsgrundsatser, som i det stora hela sammanfalla med de i engelsk-amerikansk rätt omfattade. I amerikansk rätt tages emellertid en alldeles särskild hänsyn till den större eller mindre nyttan hos en för grannar besvärlig anläggning. Till skydd i grannelagsförhållanden tjenar ytterligare en i allmänt intresse utfärdad politilagstiftning rörande marks bebyggande, helsovård och brandväsende m. m. d.; och stundom saknas visserligen derutom fasta allmänna rättsregler i ämnet.

Att på hvarje punkt noga uppdraga gränserna för fastighetsegares tillåtna och ansvarsfria användande af sin egendom ställer sig nog ock oupphinneligt, hvadan rättspraxis alltid mera eller mindre skall få till uppgift att träffa afgörande med hänsyn till de särskilda omständigheterna. Isynnerhet för sådana fall skall det enligt regel praktiskt stanna vid skadeståndsansvar, medan teoretiskt saken skall te sig på det sätt, att hvad, som företagits, väl är fullt lagenligt, men ändock undantagsvis medför sagda ansvar. Af alldeles särskildt intresse är den tyska rättens försök att i ett civilrättsligt lagbud fastställa måttet af tillåten s. k. im-

mission af imponderabilia. Så till vida som gas, ånga, lukt, rök, sot, värme, buller, skakning och liknande inverkningar från en fastighet fortplanta sig öfver på en annan, kan, heter det, den senares egare icke nedlägga förbud deremot, om inverkan alldeles icke eller endast i ringa måtto vållar honom hinder i nyttjandet af sin fastighet eller förorsakas genom sådant den andra fastighetens bruk, som efter ortens förhållanden är vanligt vid fastigheter med de ifrågavarandes läge, dock att öfverföring genom särskildt tilledande är otillåtet. Såsom det synes, är stadgandet sväfvande. Det måste ock vara så, enär i sista hand en efter ort och tid vexlande uppfattning dock skall gifva utslaget.

X. Skada af verksamhet.

Komma så härtill alla de speciella lagarna om ansvar på grund af farlig yrkesdrifts utöfvande. Det är lagar af skiftande innehåll beträffande den ersättningsgilla skadans beskaffenhet, vilkoren för ansvaret, detta senares omfång, den eller de ersättningsskyldiga, målsegandena, bevisskyldigheten, talerätts förverkande och uppgifvande samt ännu andra omständigheter. Hvar lag för sig betecknar emellertid i förhållande till sitt rättssystems allmänna skadeståndsregler ett utvidgadt ansvar för annans skada. Så till vida öfverensstämma alla lagarna med hvarandra.

Till den del som de göra ansvaret beroende af vållande hos ställföreträdande förmän eller ock underlydande i allmänhet, ansluta de sig närmast till förut afhandlade stadganden om ansvar för andras skadegörelse, och, der utan sagda förbehåll ansvar påbjudits, åter till egares och nyttjanderättshafvares förbindelse att innestå för skada af egendom. För detta senare fall är då utan inverkan, om till befrielse från ansvar förklarats lända vis major, tredje mans vållande eller allenast den skadades eget. Skall man ställa ifrågavarande lagstiftning i sammanhang med den förut afhandlade, eger den emellertid närmast beröringspunkter med nyss anmärkta företeelser i grannelagsförhållanden. Detta är åtminstone händelsen, om lagstiftningen ses i sin historiska uppkomst och utveckling. Först framträdde den nemligen i bestämmelser om ansvar för skada af jernvägsdrift i förhållande till alla dem, som ansågos utsatta för särskild fara genom fastighets användning på dylikt sätt. Det förpligtande var alltså

egendoms begagnande under intrång på annans intresseområde, och förpligtelsen var en förpligtelse i förhållande till rättsintressenter i allmänhet. Föreskrifter af liknande natur finnas emellertid gifna ännu för andra fall än jernvägsdrift och delvis för sådana, i hvilka det ej uteslutande är fråga om vare sig yrkesdrift eller grannelagsförhållanden, nemligen ej blott vid fabriks- och grufdrift utan äfven vid ångbåts- och automobiltrafik, transport i allmänhet samt elektrisk öfverföring. Delvis är dock här allenast fråga om skada å person.

Detta senare är allmänt händelsen med den grupp af lagar, som särskildt handla om skada å de i en yrkesdrift anställda, enkannerligen kroppsarbetare, med eller utan inbegripande af förmän, som på grund af sina lönevilkor äro att räkna till sagda klass. Här står man dock redan inför stadganden af väsentligt olika skaplynne. Detta framgår redan af hvad, som sagts om deras föremål. Men dessutom ersättes här icke all skada utan endast den ekonomiska förlust, som den skadade eller hans närmaste lidit genom respektive inträffad kroppsskada eller död. Arbetslönen har ock tagits såsom norm för ett skadeståndsbeloppets närmare bestämmande. I detta sitt skick har nyssnämnda slags olycksfallslagstiftning fått till ändamål att öfverflytta understödsskyldigheten från stat, kommun och enskilda på produktionen samt att förvandla arbetarnes försörjning från en nådegåfva till en rätt på grund af arbetsaftalet. Dermed har den ock fogats in i raden af öfriga socialpolitiska bestämmelser till förbättrande af arbetsklassens vilkor, exempelvis till föreskrifterna om särskilda anstalter och åtgärder till undvikande eller minskande af yrkesfara, om inskränkningar i kvinnors och minderårigas användande i yrkesdrift, om arbetstidens längd, om arbetarebostäder, om arbetares frihet att utan hinder af aftal inköpa behöfliga varor, hvar helst honom lyster, och om arbetslöns undantagande från exekution m. m. d.

Utvecklingens fortgång har för öfrigt varit den, att för den kroppsarbetare afseende olycksfallslagstiftningen öfrig sådan lagstiftning i det mesta tillsvidare skjutits åt sidan, och att den förra, från början ett främmande element på skadeståndslärans mark, efterhand förlorat sitt rotfäste derstädes och sökt sig ut i en annan rättslig omgifning. Så hafva de uppräknade farliga yrkena alltmera svällt ut i antal och bland dem efterhand upptagits jemväl sådana, som alldeles icke kunna anses i sig innebära en särskild fara för de i dem an-

ställda. Vid sidan af skada till lif och kropp finnes än vidare stundom ställd yrkessjukdom, d. v. s. sjukdom, föranledd af yrkesdriftens beskaffenhet. Ett steg än längre bort från skadeståndsläran betecknar dock skadeståndsansvarets flerstädes skedda ersättande med försäkringstvång, så att arbetsgifvaren förpligtats att i anvisade anstalter försäkra sina arbetare på vilkor, som beredde dem och deras närmaste vederlag för den genom olycksfallet inträdda minskningen i försörjning. Dermed har till sist här och hvar stälts i sammanhang obligatorisk sjukdoms- och ålderdomsförsäkring, hvartill då regelrätt hafva att bidraga ej allenast arbetsgifvaren utan äfven arbetarna sjelfva samt, hvad angår ålderdomsförsäkran, äfven staten. Merändels har åter arbetsgifvaren ensam att bära utgifterna för olycksfallsförsäkran. Men i sagda form och omgifning skall helt naturligt förpligtelsen att innestå för underlydandes skada än ytterligare vinna i utbredning oafsedt sysslornas större eller mindre farlighet.

I samma mån som den ifrågavarande lagstiftningen förlorat beröringspunkter med skadeståndsläran, har den vunnit sådana med vissa andra rättsliga företeelser jemlikt tidigare stadganden, nemligen dels med förbindelse för husbönder och andra arbetsgifvare i mera stadigvarande tjensteförhållanden att taga sig af sina underordnade vid sjukdomstillfällen och inträdande oförmåga att försörja sig med sitt arbete, dels med hvad för dylika rättsförhållanden stadgats om bestridande af begrafningskostnad och dels med gruffolks understöd från inrättade hjelpkassor. Den nya lagstiftningen har till och med, äfven då den icke formaliter trädt i stället för dessa äldre bestämmelser, delvis kommit att fylla deras uppgift, nemligen till den del som de senare förlorat sin tillämplighet på grund af en tilltagande löslighet hos tjensteförhållandena. För öfrigt äro visserligen de nyare stadgandena bättre anpassade efter de nuvarande lefnadsförhållandena och derför också mera verksamma.

I det föregående har olycksfallslagstiftningen, ehvad den särskildt afser kroppsarbetare eller andra, skildrats såsom en för den moderna rätten egendomlig företeelse, utan att åtskilnad gjorts mellan de särskilda länderna. Så till vida är detta ock berättigadt, som, i stort sedt, intet land hållit sig deraf alldeles oberördt, och det ena landet begagnat sig af uppslag i de andra beträffande såväl ledande grundsatser som detaljbestämmelser. Det har varit en vexelverkan, som gjort problemen gemensamma och rättsutvecklingen enhetlig.

Insatserna hafva dock varit olika, så ock tid, sätt och omfång för rörelsens biträdande. Det säger sig sålunda sjelft, att, ju mindre omfattande skadeståndsansvaret ställer sig enligt de allmänna rättsreglerna, dess större skall hafva känts behofvet af en speciallagstiftning på ifrågavarande område, och dess större äfven benägenheten att kläda ansvaret i former, som stälde det utom skadeståndsläran och derför ock lemnade dennas grundsatser orubbade. Deraf förklaringen, att i ämnet särskildt de tyska och österrikiska rättssystemen kommit att intaga en ledande ställning, börjat så tidigt och gått så långt. Hvad angår andra rättssystem, har ock benägenhet att följa dem företrädesvis visat sig hos sådana, som stått dem nära beträffande de allmänna skadeståndsreglerna. För den franska rättens del har åter det ovilkorliga ansvaret för tjenares och andra tjenstförrättandes gerningar till stor del gjort en särskild speciallagstiftning öfverflödig. I engelsk rätt har, hvad angår ansvar för kroppsarbetares skada, till sist ett dess införande stött på hinder i den derstädes rådande uppfattningen, att skada i arbete vore något, som arbetstagare hade att öfverväga vid tjensteaftalet, och som derför ock finge anses på förhand täckt genom den betingade lönen. Man påträffar äfven än i dag amerikanska lagar, som väl pålägga arbetsgifvare ansvar för arbetares olycksfall men härvid undantaga sådana, som med det ifrågavarande yrket äro oskiljagtigt förbundna (professional damage).

Till belysande af utvecklingens fortgång och rörelsens lifaktighet i de särskilda länderna, se här för öfrigt data på några vigtigare lagar i ämnet. I en särskild grupp hafva härvid upptagits lagar, som icke uteslutande handla om förpligtelser i förhållande till underlydande, och i en annan åter lagar af detta senare innehåll, hvarvid erinras, att »underlydande» i det mesta är liktydigt med kroppsarbetare eller personer af deras klass eller i deras lönevilkor. Klam omkring dags datum utmärker, att lagen helt och hållet satts ur kraft. För öfrigt har efter årtalet lags innehåll i korthet antydts. Till första gruppen höra lagar: [i *Preussen* 3/11 1838 § 25 jernväg]; i *Tyskland* 7/6 1871 (jernväg, grufva, stenbrott och fabrik); i Würtemberg 4/6 1903 (jernväg); i *Österrike* [16/11 1851 ångjernväg], 5/3 1869 (ångjernväg); i *Norge* 7/9 1854 (jernväg); i *Ungern* 7/7 1874 (jernväg); i *Nederländerna* 9/4 1875 (jernväg); i *Schweiz* 1/7 1875 (jernväg, ångbåt och jernvägsbyggnad) samt 24/6 1902 (elektriska anläggningar); i *Ryssland* 25/1 1878 (jernväg och ångbåt); i *Serbien* 21/4 1885 (jernväg); i

Massachusetts 12/4 1881 (jernväg, ångbåt och diligens); i *Danmark* 26/3 1898 (jernväg); samt i *Finland* 19/2 1898 (jernväg) och 17/4 1904 (elektriska anläggningar). Lagar, särskildt afseende skada å underlydande samt regelrätt allenast å kroppsarbetare och tjenstemän i de förres lönevilkor, hafva åter utfärdats: [i *Bajern* 29/4 1869 sjukdomsförsäkran]; i *Tyskland* 20/12 1875 (jernvägsstyrelse regresstalan mot poststyrelse vid posttjenstemans jernvägsskada), [8/4 1876 och 15/6 1883 sjukdomsförsäkran], 6/7 1884 (olycksfallsförsäkran), [28/5 1885 olycksfalls- och sjukdomsförsäkran], 15/3 och 5/5 1886 (olycksfalls- och sjukdomsförsäkran), 11/7 och 13/7 1887 (olycksfallsförsäkran), [22/6 1889 och 8/6 1891 ålderdoms- och invaliditetsförsäkran], 10/4 och 14/12 1892 (sjukdomsförsäkran), 16/5 1892 (olycksfallsförsäkran), 13/7 1899 (ålderdoms- och invaliditetsförsäkran), 30/6 1900 (olycksfalls- och sjukdomsförsäkran), 30/6 1900 (sjukdomsförsäkran), 18/6 1901 (olycksfallsförsäkran) och 25/5 1903 (sjukdomsförsäkran); i *Österrike* 28/12 1887 (olycksfallsförsäkran), 30/3 1888 och 4/4 1889 (sjukdomsförsäkran) och 20/7 1894 samt 29/8 och 17/10 1899 (olycksfallsförsäkran); i *Ungern* 14/4 1891 (sjukdoms- och olycksfallsförsäkran); i *Norge* 15/6 1881 (försörjningspligt i händelse af sjukdom eller olycksfall) samt 23/7 1894, 6/8 1897 och 23/12 1899 (olycksfallsförsäkran); i *Finland* 5/12 1895 (olycksfallsförsäkran); i *Nederländerna* 2/1 1901 (olycksfallsförsäkran); i *Luxemburg* 31/7 1901 (sjukdomsförsäkran) och 17/4 1902 (olycksfallsförsäkran); i *Italien* 17/3 1898 och 29/6 1903 (olycksfallsförsäkran); i *Schweiz* [23/3 1877 ersättningsansvar för olycksfall] samt 25/6 1881 och 26/4 1887 (ersättningsansvar för olycksfall, inbegripet yrkessjukdom); i *Obwalden* 10/2 1896 (sjukdomsförsäkran); i *Danmark* 7/1 1898 och 15/5 1903 (ersättningsansvar för olycksfall) och 3/4 1900 (olycksfallsförsäkran för yrkesfiskare); i *Frankrike* 9/4 1898 (ersättningsansvar för olycksfall); i *Spanien* 30/1 1900 (ersättningsansvar för olycksfall); i *Belgien* 10/5 1900 (ålderdomsförsäkran) och 24/12 1903 (ersättningsansvar för olycksfall); i *Ryssland* 2—17/6 1903 (ersättningsansvar för olycksfall; i *England* 7/9 1880 (ersättningsansvar för skada i arbete genom förmäns, signalvakters och lokomotivförares vållande och för sjukdom genom bristfälliga sanitära åtgärder) samt 6/8 1897 och 30/7 1900 (ersättningsansvar för olycksfall); i *Nya Syd Wales* 6/12 1897 (af lika innehåll som 1880 års engelska lag); i *Massachusetts* 6/5 1892 (ersättningsansvar vid fabriksarbetares död genom olycksfall) och i New-York 15/4 1902

(ersättningsansvar för olycksfall, som icke, trots försigtighetsmått från arbetsgifvarnes sida, vore oafvislig i yrket).

Såsom synes, har för närvarande försäkringstvånget vunnit erkännande i Tyskland, Österrike, Ungern, Norge, Finland, Nederländerna, Luxemburg och Italien. I öfriga länder har emellertid försäkring icke lemnats obeaktad. Lagarna gifva i allmänhet anvisning derpå såsom ett medel att befria sig från det lagbestämda skadeståndsansvaret och träffa med afseende på försäkrings förekomst särskilda bestämmelser till den förpligtades förmån. För öfrigt anger den i det föregående verkställda uppräkningen af lagar om olycksfall i arbete i det stora hela för ländernas del en glidande skala från större till mindre ansvar. I hufvudsak hänger det dock på de vilkor, under hvilka respektive försäkrings- eller skadeståndsrätten åtnjutes. Märkesstenar i respektive rätts och förpligtelses omfång kunna åter härvid sägas vara: deras förfallande i anledning af vållande på den skadades sida, derutöfver i anledning af vis major och derutöfver i anledning af främmande vållande. Men dessa grader af större och mindre ansvar kunna hvar för sig beteckna olika ansvarsgrader, nemligen dels på grund af bevisskyldighetens fördelning och dels på grund af närmare sakliga bestämningar. Än fästes exempelvis afseende allenast på groft vållande och än åter allenast på vållande, som består i uppsåtlig gerning, än beröfvar sådan gerning af tredje man väl talerätt men icke, då den företagits af person, som haft ledning af eller uppsigt öfver arbetet, eller för hvars gerning ersättningsgifvaren eljest innestår, och än finnes vis major underkastad vissa närmare bestämningar, föranledande inskränkningar i dess principielt erkända egenskap att utesluta ersättningsrätt. Att härvid försäkringstvång kan förlika sig med ganska omfattande förbehåll, visar bland annat den finska rätten. Enligt densamma skall nemligen kroppsarbetares skada icke godtgöras, då den »förorsakats uppsåtligen eller genom grof vårdslöshet af den skadade sjelf, eller uppsåtligen af annan person än den, som haft ledning af eller uppsigt öfver arbetet, eller genom sådan öfvermäktig tilldragelse eller annan händelse, som icke står i samband med det utförda arbetets beskaffenhet eller med de förhållanden, hvarunder det bedrifvits». Regelrätt betecknar dock försäkringstvång ett ansvar under minimalt förbehåll, nemligen ett ansvar med undantag allenast för den händelse, att den skadade sjelf uppsåtligen ådragit sig skadan. Härtill finnes emellertid stundom, såsom i tysk rätt, i kompensationsväg föreskriften, att för fall af skada *arbetaren* är inskränkt

till att söka sin rätt mot arbetsgifvaren på sätt, som den särskilda olycksfallslagstiftningen stadgar, och med deraf följande begränsningar, så framt icke skadan är att tillräkna arbetsgifvaren såsom afsigtlig. Alltså ännu ett sätt, hvarpå ifrågavarande lagstiftning stälts utom och öfver de allmänna skadeståndsreglerna. Att ersättningsrätten stundom har gjorts till föremål för ännu andra inskränkningar än de här särskildt afhandlade, framgår tillräckligen af hvad ofvan anmärkts vid sidan om uppräknade engelska och amerikanska lagar i ämnet. För de kroppsarbetare särskildt afseende olycksfallslagarna är emellertid nu mera regelrätt främmande att inskränka ersättningsrätten till sådana fall, i hvilka skadan härrört af andra vid arbetet anställda personer. I mån som ansvaret är så snäft begränsadt, är det för öfrigt icke alltid enahanda. Äfven här kan, såsom i 1878 års ryska jernvägs- och ångbåtslag, ansvaret i bevisväg hafva utsträckts, nemligen derigenom att det lagts på den förpligtade skyldighet att bevisa skuldlöshet hos förvaltning och betjening.

Oafsedt de mera eller mindre vidlyftiga bestämmelserna om försäkring och hvad dertill hör, har den kroppsarbetare allena afseende olycksfallslagstiftningen föranledt ett mångtal förordnanden af civilrättslig natur. Dit höra bland annat korta preskriptionstider för rätts utsökande samt här och hvar tillåtet uppskof med ersättningsbelopps fastställande och rätt att erhålla jemkning i ett redan fastställdt. Vanligen utgår ersättningen i form af räntor, äfven då försäkringstvång ej finnes. För vissa fall — olika i olika lagar — kan dock påfordras ett räntans förvandlande och utgifvande i kapital. Men alldeles tvärtom finnes också, såsom i engelsk rätt, arbetsgifvaren tillagd befogenhet att befria sig från ränteskyldighet genom kapitals utbetalande. Lagarna kunna ock, såsom i spansk rätt, hänskjuta frågan om ränta eller kapital till de intresserades eget afgörande eller, såsom i schweizisk, principielt förordna om ersättnings utgående i kapitalbelopp. Stundom förekomma äfven föreskrifter, som berättiga arbetsgifvare att i stället för ersättnings utgifvande sjelf gå i författning om arbetares vård och underhåll under tiden för ett dennes tillfrisknande. Vanlig är en s. k. karenstid, d. v. s. viss tid efter olycksfallet, hvarunder den skadade ej eger att åtnjuta någon ersättning. Oafsedt att tiderna ansenligen vexla i längd, är företeelsen dock icke allmän. Sålunda är den okänd för spansk och holländsk rätt. Långa karenstider höra egentligen samman med rättssystem, som genom obligatorisk sjukdoms-

försäkran sörjt för underhåll under sådan tid. Skiftande äro ock bestämmelserna om rättsegare, då olycksfall medför döden. Än tillägga lagarna utan förbehåll ersättningsrätt åt alla dem, mot hvilka den aflidne haft understödspligt, än i olika omfång åt närstående anhöriga till honom och än åt hans arfvingar. En särskild tysk insats är föreskrift, som gör räntas uppbärande beroende af inrikes vistelse och inländsk nationalitet. Regelrätt hafva förordnanden meddelats, att lagbestämd ersättningsrätt ej är föremål för afstående, öfverlåtelse, utmätning eller annan exekutiv åtgärd mot den berättigade.

Stadganden om särskilda korta preskriptionstider möta äfven i sådana olycksfallslagar, som ej uteslutande afse underlydande. Men af de nyss skildrade bestämmelserna återfinnas äfven andra, såsom i 1878 års ryska jernvägs- och ångbåtslag förbudet mot att afsäga sig ersättningsrätten. Förhållanden af dylik art lära få anses bero derpå, att lagstiftarne dock hufvudsakligen haft i tankarna underlydande i kroppsarbetares ställning. Fråga är ju om ett land, som vid tillfället saknade en särskild olycksfallslagstiftning beträffande kroppsarbetare och derför ej heller var i tillfälle att praktiskt genomföra begreppsåtskilnaden mellan detta slags lagstiftning och den, som bygger på verksamhets farlighet såsom förpligtelsegrund i förhållande till en och hvar.

Af en dylik åtskilnad föranledes, såsom förhållandena visa, också en åtskilnad i fråga om den förpligtade. I de lagar, som afse uteslutande kroppsarbetare och andra biträden i arbetet, är det arbetsgifvaren och i öfriga fall åter näringsidkaren och fastighetsegaren. En sak för sig är derefter visserligen att i de särskilda fallen afgöra, på hvilka nämnda bestämningar träffa in.

En säregen ställning intager den portugisiska rätten. Denna har nemligen upptagit bestämmelser om ansvar för skada af yrkesdrift i sjelfva lagboken. Antalet uppräknade yrken är ganska omfattande: hus-, väg- och jernbanebyggnad, utförande af offentliga arbeten i allmänhet, alla slags transportföretag samt industri, handel och landtbruk. Åtskilnad göres ej heller mellan skada å egendom och skada å person. Men, särskildt i betraktande af den portugisiska rättens vidtgående ansvar för skada af underlydande och egendom, äro förbehållen öfverraskande stora. Till ersättningsskyldighet hör nemligen, att, der olycksfall inträffat, det föranledts af gällande reglementes bristande iakttagande, och att skuld härutinnan

ligger till last antingen yrkesidkaren eller dem, som för hans räkning stå för arbetets ledning. Dessutom faller, då någon afsigtligt handlat på förenämnda sätt, ansvaret på denne. Alltså stadganden, som väl kunna sägas afvika från lagbokens allmänna skadeståndsregler men då till ansvarets inskränkande och för hvarje fall ej utvisa någon påverkan af den moderna socialpolitiska lagstiftningen.

Ej blott i tyska stater, Österrike och Norge utan äfven i sådana länder som Frankrike och Belgien hafva, med frivilliga eller obligatoriska bidrag af grufidkare, bildats särskilda kassor till gruffolks understöd vid inträffande sjukdom eller olycksfall. Än mera allmänna äro ålägganden för redare att för fall af sjöfolks oförvållade sjukdom eller skada öfva hjelp genom att viss tid framåt gälda lönen oafkortad och sörja för sjukvård samt, såsom mestadels ytterligare tillagts, bestrida, der döden följer, kostnaderna för begrafningen. Bland annat hafva jemväl fransk och engelsk rätt bestämmelser af detta innehåll. De möta äfven i tysk och nordisk. En egendomlighet för de till den tyska gruppen hörande rättssystemen, derunder inbegripet de nordiska, äro åter motsvarande stadganden om husbönder i deras förhållande till tjenare. Det är här fråga om oafkortadt utgifvande af lön och underhåll åt sjuk tjenare samt stundom äfven om dess vårdande — oftast under hela den aftalade tjenstetidens återstod men ibland, såsom i norsk rätt, allenast under viss lagstadgad tid, på sätt som gäller om sjöfolk. Enligt fransk och engelsk rätt bereder åter i allmänhet tjensteaftal arbetstagaren ej rätt till förmåner annat än jemlikt aftalet och i mån af utfästa tjenstepresta-tioners fullgörande. Det erinras för öfrigt på nytt, att, visserligen i motsats till den franska rätten, den engelska ej låter husbondes ansvar för tjenares skadegörelse omfatta fall af skada å medtjenare. Häri har visserligen den förut anmärkta engelska olycksfallslagstiftningen gjort en väsentlig ändring men dock allenast beträffande vissa yrken och för hvarje fall allenast med afseende å yrkesarbetare (workmen och labourers) och icke hvad angår tjenare i egentlig mening (menial servants).

XI. Skada af sinnesförvirrade och barn.

Grundsatsen »utan vållande ej skadeståndsansvar» har, äfven hvad angår egna handlingar, i den moderna rätten underkastats ej ringa inskränkningar genom de med afseende å barns och sinnesförvirrades skadegörelse antagna rättsreglerna. Allmänt tillräknas person gerning i tillfällig sinnesförvirring, då i följd af starka dryckers förtärande eller på annat sätt han råkat i sådant tillstånd genom eget vållande. Finnes ej grundsatsen uttalad i lagstadgande, iakttages den likväl i rättspraxis. Den utgör dock icke någon afvikelse från hufvudregeln. Vållandet ligger visserligen i tiden före skadegörelsen, men är alltjemt den förpligtande omständigheten — något, som strykes under af det österrikiska tilläggsstadgandet, att ansvaret gäller äfven tredje man, som genom sitt vållande föranledt den tillfälliga sinnesförvirringen.

Ej heller har man att se något undantag i de med afseende å barn stadgade och tillämpade grundsatserna, att de skola i skadeståndsväg innestå för sina handlingar, så snart de haft insigt om dessas rättsstridighet (doli capaces), och förty ej utan vidare äro skyddade af de med afseende å civil rättskapacitets och straffbarhets inträde stadgade åldersgränserna. Vissa rättssystem förete allenast den egendomlighet, att de med afseende å ansvarsskyldigheten i skadeståndsväg infört särskilda åldersbestämmelser. Sålunda råder i nämnda afseende principielt ansvarsfrihet enligt norsk rätt för barn under 14 år, enligt finsk för barn under 15 och enligt dansk likaledes för barn under 15, så framt icke skadan varit afsigtlig eller, der det motsatta varit händelsen, gerningen begåtts efter fyllda tio år, utgjort brott och är straffbar på grund deraf, att gerningsmannen har kunnat antagas hafva insett sin handlings straffbarhet. Alla dessa föreskrifter stå emellertid visserligen i nära sammanhang med de rörande kriminell imputabilitet meddelade åldersbestämmelserna. Till dessa hänvisar också det portugisiska stadgandet i ämnet. Annan är åter synpunkten i österrikisk och tysk rätt. Enligt dem båda sträcker sig visserligen den principiella ansvarsfriheten till 7 år, d. v. s. den ålder, hvarintill, jemlikt deras stadganden om förmåga att sluta rättshandel, sådan förmåga fullständigt saknas. Men ansvarsfriheten förfaller ej ovilkorligen med öfver-

skridandet af sagda åldersgräns. Tysk rätt förordnar sålunda ytterligare, att i åldern mellan 7 och 18 år ansvarigheten beror derpå, huruvida vid gerningens begående vederbörande haft den för ansvarighetens förstående erforderliga insigten — något, som den ytterligare förklarar skola gälla äfven beträffande döfstumma.

Af hvad anförts ur den danska rätten framgår emellertid, att densamma utan något som helst förbehåll ålägger barn att ansvara för en sin afsigtliga skadegörelse. Engelsk rätt går än ett steg vidare, då den i saken gör ingen som helst åtskilnad mellan barn och fullvuxna och således utsträcker de förras ansvar äfven till kulpösa handlingar. Fransk rätt står visserligen här på den alldeles motsatta romerska ståndpunkten, men låter ej sinnessjukdom lända till befrielse från skadeståndsansvar. Här har den ej att erbjuda de skadelidande den utsigt till godtgörelse, hvilken ligger i föräldrars och andra vårdares ansvar för barns skadegörelse. Anmärkas må emellertid, att dessa frågor om otillräkneliga personers ansvar funnit sitt afgörande allenast i landets rättspraxis, och att denna i viss måtto är vacklande med afseende å sinnessjuka. Särskildt från teoretiskt håll göres gällande, att ansvar betingas af gerningens begående i ett ögonblick af vilja och förstånd (lucidum intervallum). Jemväl i dansk rätt är saken omtvistad.

Äfven då uttalande skett för principiell ansvarsfrihet, är för öfrigt det icke så helt dermed. Detta gäller såväl sinnesförvirrade som barn. I norsk rätt heter det, att, trots nämnda slags ansvarsfrihet, skadestånd kan, om gerningsmännen hafva medel, af dem helt eller delvis uttagas, så framt på grund af omständigheterna domstolen finner det billigt. Likadan bestämmelse har den schweiziska rätten, blott att den betonar en dylik åtgärds egenskap af undantagsåtgärd. Ännu andra rättssystem stadga betalning, men anvisa dock i första hand den skadelidande att söka sin rätt hos den, som på grund af försummad tillsyn om gerningsmannen må kunna häfta i skadeståndsansvar. Allenast om på denna väg intet står att vinna, inträder den senares ersättningsskyldighet. Sådana äro bestämmelserna i finsk, österrikisk och tysk rätt. De två senare rättssystemen hänskjuta dessutom till domstolen att efter omständigheterna afgöra, om och i hvad måtto skadan för nämnda fall skall gäldas ur gerningsmannens tillgångar. Härvid anbefalla båda domstolen att se till de två parternas förmögenhetsförhållanden — den tyska rätten under uttrycklig föreskrift,

att gerningsmannen skall bibehållas vid hvad, som tarfvas för hans ståndsmässiga underhåll och för hans uppfyllande af lagbestämd understödsskyldighet mot andra. Såsom skäl för ersättnings utdömande nämner för öfrigt österrikisk rätt skonsmål från den skadades sida mot gerningsmannen i angreppets afvärjande, medan tysk rätt, bortsedt från hvad nyss anmärkts om förmögenhetsförhållandena, ger domstolen fria händer, men betonar, att ersättning skall utdömas, allenast om derför tala särskilda billighetsskäl. Enligt portugisisk rätt häfta åter sinnessjuka och barn i fullt ersättningsansvar för sina gerningar, så snart ej för dessa någon innestår på grund af bristande vårdnad, men länder sådant ansvar dem alltid till befrielse, oafsedt om på grund deraf något kan utfås eller icke. Dessutom skall sinnessjuk alltid bibehållas vid nödiga underhållsmedel efter stånd och vilkor.

XII. Skadas uppkomst genom samverkan.

Att, då det ålagts ett flertal att ersätta annan persons skada, somliga af de ansvarsskyldiga kunna hafva förklarats skola häfta primärt och de öfriga åter allenast subsidiärt, framgår af den föregående skildringen. Exempel derpå lemna bland annat vissa rättssystems bestämmelser om skada genom embets- och tjenstemän, barn eller sinnesförvirrade.

Regelrätt har dock, till den del som uttalanden i ämnet egt rum, ett primärt solidariskt ansvar fastställts. I ett flertal rättssystem och bland annat i portugisisk och fransk rätt finnes dock grundsatsen uttalad allenast med afseende å straffbara gerningar. Fransk rättspraxis tillämpar den emellertid vida derutöfver och genomgående vid hvarje dolös skadegörelse. I italiensk rätt har ock den franska rättsregeln förklarats gälla, af hvad art rättskränkningen än må vara. Emellertid hafva föreskrifterna närmast i sigte sådana fall, i hvilka icke allenast flera gemensamt bidragit till uppkomsten af viss skada, utan äfven gjort det genom sådana sina handlingar, som till sitt syfte stått i sammanhang med hvarandra och sålunda inneburit en medveten samverkan. I mån som efter hvad gemenligen skett, närmare bestämmelser lemnats om hvad, som hör till sådan samverkan, har man allmänt begagnat sig af det straffrättsliga begreppet delaktighet och dess särskilda arter. Förfarandet har varit naturligt, då skadeståndsläran afhandlats i strafflagen eller tillägg dertill. Men

man har äfven för motsatt händelse gått till väga på förenämnda sätt. Så är bland annat förhållandet i tysk och österrikisk rätt.

Båda dessa rättssystem känna dock äfven ett deladt ansvar, nemligen på det sätt, att hvar och en har att svara för den af honom förorsakade skadan. Förutsatt att personerna inbördes icke befinna sig i ställning af anstiftare, medhjelpare och gerningsmän, men dock skadan har sitt ursprung i ett flertals handlingar, skall sålunda enligt tysk rätt ansvaret vara solidariskt, allenast om hvars och ens bidragande till skadan ej kan utredas. Rättssatsen föranleder solidariskt ansvar, ehvad de särskilda handlingarne endast genom sitt sammanträffande föranledt skada, eller de hvar för sig haft skada till följd men härutinnan gifvit till resultat ett oskiljbart helt, eller slutligen skadan möjligen härrör allenast af en, men jemte denne andra öfvat sådana rättsstridiga handlingar, hvilka kunna hafva föranledt skadan, och utredning om orsakssammanhanget ej kan åstadkommas. Österrikisk rätt låter åter, så snart upplysning härutinnan kan vinnas, det stanna vid ett dermed öfverensstämmande deladt ansvar för den, som ej gjort sig skyldig till mera än vållande, men afser härmed tydligen närmast sådana fall, i hvilka ett gemensamt handlande föreligger. Österrikisk rätt står sålunda nära den franska rättspraxis, så mycket mera som denna senare — ej blott vid dolös utan äfven vid kulpös skadegörelse — erbjuder exempel på att solidariskt ansvar ådömts, då det ej har kunnat utrönas, i hvad mått de ersättningsskyldige hvar för sig bidragit till skadan. Utredning härutinnan är dock icke ovilkorlig, i det att man verkställer delning äfven efter andra grunder, isynnerhet efter graden af vållande. Till den del som portugisisk rätt afhandlar deladt ansvar, hänvisar den också på delning i förhållande af vållandets storlek. Finsk rätt, som allenast för fall af medveten samverkan stadgar solidariskt ansvar, synes, då skada eljest är att hänföra till ett flertals handlingar, åsyfta en dess fördelning dem emellan efter det mått, hvartill de bevisligen eller efter domarens fria bepröfvande må kunna anses hafva dertill bidragit. I händelse af ovisshet om orsakssammanhanget bildar den sålunda en motsats särskildt till tysk rätt men jemväl till de rättssystem, som låta graden af vållande utgöra delningsgrund.

Från den allmänna regeln om solidariskt ansvar gör den österrikiska rätten icke undantag för sådana fall, att allenast underlåtenhet eller fördöljande af orättfången egendom ligga

vederbörande till last. Eljest äro visserligen i allmänhet efterföljande delaktighet och dermed äfven nämnda slags fördöljande numera ej blott i straff- utan äfven i skadeståndsväg behandlade såsom sjelfständiga handlingar, i följd hvaraf de, som på sådant sätt förbrutit sig, väl kunna komma i solidariskt ansvar jemte gerningsmän, anstiftare och medhjelpare, men blott i mån som deras förseelser dertill föranleda. Grundsatsen kan, såsom i tysk och norsk rätt, ej hafva kommit till uttryck på annat sätt, än att bland formerna af delaktighet ej upptagits efterföljande. Men det finnas äfven mera positiva uttalanden, för öfrigt visserligen till innehållet skiljaktiga. Sålunda förordnar finsk rätt, att befattning med brottsligen åtkommet gods medför skadeståndsskyldighet till värdet af det omhändertagna, och åter schweizisk, att ansvaret för efterföljande delaktighet rättar sig efter vinst eller skada deraf.

Att trots solidariskt ansvar äfven eljest ersättningsbeloppet kan sättas högre för den ena än för den andra, framhålles i den norska rätten med hänsyn till alla de fall, i hvilka domstolen har att fastställa skadestånd under afvägande af gerningsmannens skuld och öfriga personliga förhållanden.

Allmänt utgår man derifrån, att, då för samma skada en eller flera häfta enligt allmänna skadeståndsregler och annan eller andra åter allenast på grund af ett med hänsyn till billighet infördt utvidgadt skadeståndsansvar, de senare hafva att i regressväg affordra de förra full godtgörelse för hvad de må kunna hafva fått utgifva till den ersättningsberättigade. Stundom har dock grundsatsen uttalats allenast för särskilda fall och stundom åter, såsom sjelfklar, ej ansetts tarfva något omförmälande.

Mellan dem, som enligt allmänna rättsnormer stå i solidariskt skadeståndsansvar, förefinnes också enligt regel regressrätt. Denna kan gå ut på full godtgörelse för verkställda utlägg. En dylik förmån har sålunda tysk rätt inrymt åt arbetsgifvare och embetsman i förhållande till respektive underordnade och tillsatte förvaltare, då på grund af bristande tillsyn de blifva medansvarige för de senares skadegörelse. I allmänhet stannar dock regresstalan vid något mindre än det hela och är ej heller öfverallt förbehållslöst erkänd. Af den tyska och österrikiska rättens allmänna bestämmelser om solidariska obligationer följer, att regressvis skadeståndsbelopp för vanliga fall skall fördelas mellan de ersättningsskyldiga efter hufvudtalet. I norsk rätt har det tillerkänts den, hvilken allenast vållande ligger till last, att af sina medgäldenärer

söka godtgörelse efter hvars och ens »forholdsmæssige anpart». Efter vanligt språkbruk hänvisas härstädes i första hand på att rätta sig efter det mått, hvari hvar för sin del bidragit till skadan. Huruvida och i hvilket omfång den, som afsigtligen medverkat till skada och gäldat densamma utöfver »sin forholdsmæssige anpart», skall åtnjuta regressrätt, har åter hänskjutits till domarens beprövande efter skuld och öfriga omständigheter. I enlighet med detta senare stadgande äro i hufvudsak schweizisk och portugisisk rätt affattade, dock att de icke göra någon åtskilnad mellan gernings dolösa eller kulpösa begående och för öfrigt yttra sig i mera allmänna ordalag. Schweizisk rätt förklarar nemligen regressrätts tillvaro och omfång bero af domarens afgörande, medan åter portugisisk, som afhandlar ämnet allenast på tal om förbrytelser, förordnar, att i regressväg ersättningsansvaret skall uppdelas efter straffens storlek, d. v. s. i hufvudsak efter graden af vållande. Finsk rätt yttrar sig ej på annat sätt i saken, än att hvar af de solidariskt förpligtade berättigats att för hvad han »nödgats utöfver sin andel utgifva . . . hålla sig till de öfriga». »Andel» lär här ej få fattas såsom andel efter hufvudtalet utan såsom andel efter domstols bestämmande. Så till vida öfverensstämmer alltså finsk rätt med de senast omförmälda rättssystemen. Af dess stadganden i öfrigt följer emellertid, att efter görlighet domstolen vid sin uppdelning har att rätta sig efter det mått, hvari, objektivt sedt, de ansvarsskyldige hvar för sig föranledt skadan.

Norsk och portugisisk rätt anbefalla för öfrigt sammanstämmande domstol att, då den fastställer de förpligtades ersättningsansvar gent emot den berättigade, också i utslaget träffa afgörande rörande de förras inbördes regressrätt. Fransk rättspraxis frånkänner den, hvilken föröfvat en såsom sjelfständig förbrytelse straffbar gerning, regressrätt. Saken är dock omtvistad. För hvarje fall möter i öfrigt ej hinder för regressrätt. Fördelningen sker, liksom då ansvaret i förhållande till ersättningsberättigad skall uppdelas, efter omständigheterna. I fråga om sättet och tiden för uppdelningen hafva nyss anmärkta stadganden i den norska och portugisiska rätten sin förebild i fransk rättspraxis. För den franska rättens del finnes emellertid drifven den mening, att, då den domstol, som utdömt ersättningen, ej yttrat sig om dess fördelning i regressväg, sådan ej kan verkställas genom senare beslut utan af sig sjelf eger rum efter hufvudtalet. Engelsk-amerikansk rätt erkänner för fall af rättskränkning icke regressrätt. För dansk

rätts del finnes af rättslärare samma mening förfäktad. Regeln skall dock för särskilda fall lida undantag.

De skiftande normerna för skadas uppdelande mellan ett flertal förpligtade gå igen för det fall, att den skadade genom sitt eget vållande bidragit till skadan. Anmärkningsvärdt är dock dervid, att ett rättssystem kan för de två olika fallen hafva genomfört olika grundsatser.

Häftar någon utan vilkor af vållande för annans skada, har enligt regel den senare dock icke rätt till skadestånd, om på hans egen sida vållande föreligger — för hvarje fall icke, då hans vållande varit groft (culpa lata).

Sammanträffar åter med den skadelidandes vållande annans, anbefalles i allmänhet skadeståndets jemkande. Dermed åsyftas då en nedsättning i skadeståndsbeloppet, så att skadan delvis ersättes och delvis får bäras af den, som närmast träffats deraf. För ändamålet skall enligt österrikisk rätt anställas en undersökning, i hvad omfång hvar för sin del bidragit till skadan, och, då upplysning härom ej kan vinnas, skadan fördelas på parterna i lika lotter. Äfven enligt tysk rätt skall i främsta rummet nyssnämnda bestämningsgrund vara måttgifvande. Men derjemte har domstolen att rätta sig efter omständigheterna i öfrigt. Med den schweiziska rättens affattning äro åter att taga i betraktande samtliga omständigheter men sålunda också särskildt graden af vållande. Både schweizisk och tysk rätt lemna också domstolen fria händer att alldeles underkänna skadeståndsanspråket. Ytterst ligger, särskildt för schweizisk rätt, fransk rätt eller, riktigare sagdt, fransk rättspraxis till grund. Äfven derstädes är fördelning efter domstolens fria bepröfvande det regelrätta, men afvisas derjemte helt och hållet ersättningsanspråk i anledning af eget vållande — framför allt då detta varit groft, i tiden föregått och så först framkallat fara för skadan eller begåtts under gemensamt handlande med vederparten och derför kan bringas in under synpunkten: volenti non fit injuria. Mera utförliga lagstadganden i ämnet innehåller den norska rätten. Har den, som lidit skadan, medverkat dertill genom afsigtlig handling, har han alldeles icke rätt till skadestånd. Föreligger åter på hans sida endast vållande, skall domstolen hafva att under afvägande af de å ömse sidor begångna felen och deras inverkan på skadan afgöra, om och till hvad belopp ersättning skall utgå. Det framhålles härvid också i öfverensstämmelse med tysk rätt, att på den skadelidandes sida vållande kan ligga i underlåtenhet att vidtaga åtgärd för att afvända ska-

dan eller till omfånget begränsa densamma, derunder inbegripet försummelse att vidtaga särskilda mått och steg för skadas förekommande å hvad, som hade ett osedvanligt högre värde, eller att derå fästa uppmärksamheten. För den danska rättens del finnas uttalade samma grundsatser, som fastställts i den norska. Finsk rätt anbefaller jemkning efter måttet af medverkan till skadans uppkomst — alltså städse en fördelning samt en fördelning i förhållande af objektivt förorsakande under eventuell användning af approximativ uppskattning.

Tysk och norsk rätt hafva ock i särskilda stadganden erinrat derom, att, i mån som rättskränkning mot en person medför skyldighet att ersätta skada som derigenom medelbart uppstår för tredje man, denne i sin ersättningsrätt är i samma måtto som den, hvilken gerningen omedelbart öfvergår, underkastad inskränkningar i följd af den senares medverkande vållande.

Grundsatsen, att skada af olyckshändelse principielt är att bära af den deraf träffade, har åter i finsk rätt uttalats äfven med afseende å den händelse, att skada delvis härrör af olycksfall och delvis af rättskränkning. Det skall då tillämpas samma regler, som gälla för samverkan mellan eget och annans vållande. Då det, efter omförmälandet af »egen skuld», härvid talas om »annan orsak, *som ej till brottet hörde*», lär hafva afsetts att betona, att, om gerningsmannen beräknat eller bort kunna beräkna olyckshändelsen och dess inverkande, han svarar för dess påföljder i lika måtto som för sin gernings.

Märkas må för öfrigt, att »orsak» väl inbegriper olyckshändelse men är af större omfattning och lär få anses afse jemväl en tredje mans tillfälligt mellankomna och ej beräknade eller beräkneliga handling. Det är med hänsyn härtill, som i det föregående finsk rätt sagts fördela skada af ett flertals tillfälliga samverkan på dem enligt måttet af objektivt förorsakande.

XIII. Talerätts förfallande och utförande.

Enligt regel är skadeståndsanspråk såsom annan fordran underkastad de allmänna civila preskriptionsstadgandena. Med vissa särskilda undantag låter emellertid fransk rätt och likaledes holländsk, då anspråket har sin grund i straffbar handling, den civila fordran i fråga om preskriptionstiden rätta sig

efter hvad, som derutinnan bestämts med afseende å åtalsrätten. Följden häraf blir då visserligen preskriptionstidens inskränkande — dess mera, ju mindre straffbar gerningen varit. Spansk rätt skiljer också i preskriptionsväg mellan civila och kriminella skadeståndsfordringar, men sätter för de förra en så kort tid som ett år. Flerstädes hafva åter vid sidan af den allmänna preskriptionstiden införts ännu andra af kortare utsträckning. Sådana bestå ej allenast för särskilda fall af utvidgad skadeståndsskyldighet utan äfven af allmän tillämplighet. Då detta senare är händelsen, löpa tiderna, stundom tre år och stundom allenast ett, gemenligen från den dag, då den skadelidande erhöll vetskap i saken. Exempel på en dylik lagstiftning erbjuda österrikisk, tysk, schweizisk, holländsk och norsk rätt. Sistnämnda rätt utsträcker dock för fall af brott tiden från tre till tio år, medan österrikisk rätt låter skadeståndsskyldighet på grund af gröfre förbrytelser endast vara underkastad den allmänna fordringspreskriptionen. På samma ståndpunkt befinner sig den portugisiska rätten, hvilken endast för särskilda fall af skadeståndsskyldighet stadgar kortare preskriptionstider af ett och fem år. Vanligare är dock numera att, då brott grundlagt förpligtelsen, så till vida göra skadeståndsfordrans preskription beroende af hvad derutinnan gäller om åtalspreskriptionen, som tiden för den förra förklarats icke löpa till ända, förrän tiden för den senare gjort det. Schweizisk, finsk och norsk rätt medgifva en dylik fristförlängning, den norska under förbehåll att talan äfven anställes i anhängiggjordt straffrättsligt mål.

Att skadeståndsförpligtelse på samma sätt som hvarje annan förbindelse öfvergår på universalsucessorer, har ej ansetts särskildt behöfva framhållas. Den österrikiska rätten innehåller dock bestämmelse i ämnet. Hvad angår ersättning af ideell skada i motsats till förmögenhetsskada, stadga å andra sidan särskildt tysk och norsk rätt, att talan i ämnet hvarken kan öfverlåtas eller öfvergår på universalsuccessorer, så framt icke dessförinnan anspråket förlikningsvis fastställts eller hos laga myndighet anhängiggjorts. I finsk rätt har grundsatsen kommit till uttryck på det sätt, att det förvägrats målsegares rättsegare att efter hans död utsöka ersättning för sveda, värk, lyte samt annat stadigvarande men eller lidande, som förorsakats genom våldtägt, frihetens förlust eller annat dylikt. Holländsk rätt förklarar åter, att talerätten på ersättning för ideell skada ej bortfaller vare sig genom gerningsmannens eller den förnärmades frånfälle. Enligt den utläggning, som gifves

åt fransk rätt, intager den en förmedlande ståndpunkt. I allmänhet gäller den tyska och norska regeln. Men äfven efter döden kan vid ärekränkning sak anläggas, nemligen af arfvingar och andra, som i sina egna personer kunna anses träffade deraf. Allenast för detta fall skall dock talerätt finnas men då åter, äfven om ärekränkningen begåtts i tiden efter frånfället och således mot den aflidnes minne. Ersättningen för ideell skada påstås alltså för egen del, alldeles såsom vid dödande kan ske enligt ej allenast fransk utan äfven norsk och schweizisk rätt.

Rätt att förlikas om skadestånd finnes särskildt erkänd i finsk och portugisisk rätt. I den senares skadeståndsbestämmelser har ock upptagits den franska rättsregeln, att i fall af straffbar handling frågan om skadestånd ej får afgöras före frågan om straffs ådömande. Deri ligger ock en hänvisning på skadeståndstalans utförande i sammanhang med det straffrättsliga åtalet och förty i kriminell ordning, fastän anlitandet af civil process icke är uteslutet. I alldeles motsatt rigtning går det österrikiska lagbudet, att, äfven då skadeståndstalan stödjer sig på brottslig grund, densamma hör under de civila domstolarne, så framt den icke genom särskilda bestämmelser förlagts till straffdomstolarna eller de administrativa myndigheterna. På samma ståndpunkt befinner sig den tyska rätten, som emellertid låter straffdomstolarna pröfva ersättningsanspråk i form af äskade privatböter.

SJETTE KAPITLET.

Utomobligatorisk skada enligt svensk rätt.[1]

I. Historisk utveckling.

I den för den moderna rätten skildrade utvecklingen i ämnet har jemväl den svenska rätten tagit del: öfvergifvande af germanska grundsatser och deras ersättande med romerska,

[1] Se beträffande *historisk utveckling* v. Amira, Nordgermanisches Obligationenrecht I (1882) s. 95—98, 171—173, 178—180, 368—406, 460—462, 464—469 och 706—733, Björling, Om bötesstraffet i den

ett deraf följande upptagande af vållande såsom principiellt vilkor för skadeståndsskyldighet och dennas deraf föranledda inskränkning samt till sist dess förnyade utsträckning under vilkorets uppgifvande för särskilda fall. I detta sistnämnda afseende har till och med den svenska rätten på vissa punkter hunnit jemförelsevis långt, särskildt i mån som det gält att säkerställa arbetare för skada af farliga näringar.

Längre har det åter dröjt, innan den svenska rätten fullbordat det första utvecklingsstadiet. Redan i våra äldsta rättsböcker finnas visserligen, såsom exempelvis i fråga om skada af djur, spår af romerskrättsliga regler i såväl ursprung-

---

svenska medeltidsrätten (1893), Forsman, Bidrag till läran om skadestånd i brottmål enligt finsk rätt (1893) s. 1—125, Nordström, Bidrag till den svenska samhällsförfattningens historia II (1840) s. 227—506; samt beträffande *gällande rätt*, Hagströmer, Svensk straffrätt I (1901—1902) s. 91—380, Assarsson, Om skadestånd enligt Sveriges allmänna lag (1867), Carlén, Kommentar öfver strafflagen (1866) s. 123—135, Östberg, Om arbetsgifvares ersättningsskyldighet för kroppsskada, som drabbar hans arbetare i arbetet, enligt främmande och svensk rätt (1886) samt uppsatser i Nytt Juridiskt Arkiv II 1886 n:r 8 af Herslow, Om ansvarighet för skada i följd af jernvägs drift enligt lagen den 12 mars 1886, 1886 Bihang af Raphael, Om ansvarighet för skada i följd at jernvägs drift, 1889 n:r 3 af Afzelius. Några ord angående skadeståndspligten vid den art af delaktighet, som 3 kap. 10 § strafflagen afser, och 1891 n:r 3 af Montan, Om rättegångskostnadsersättning, som skall gäldas af flera gemensamt, i Tidsskrift for Retsvidenskab 1891 s. 406—447 af Herslow, Arbetsgifvarens ansvarighet för olycksfall i arbetet, och i Förhandlingar vid nordiska juristmöten 1887 Bilaga IV af Östberg, I hvad mån bör arbetsgifvare anses skyldig ersätta kroppsskada, som träffat hans arbetare i arbetet jemte diskussion i ämnet s. 119—157 ibid. Märkas må äfven följande delvis svensk rätt berörande uppsatser af danska och norska författare, nemligen i Tidsskrift for Retsvidenskab 1889 s. 56—92 af N. Lassen, Nogle Bemærkninger om Skadeserstatningspligtens Omfang, 1893 s. 432—461 af Scheel, Om erstatning for. icke økonomisk Skade, 1898 s. 1—35 af Munch-Petersen, Den saakaldte »negative Kontraktsinteresse», och i Förhandlingar vid nordiska juristmöten 1875 Bilaga IX af Matzen, Om Statskassens Forpligtelse til at erstatte den Skade, som Statens Embedsmænd ved Forseelser i Embedsforhold maatte paaföre Borgerne, jemte diskussion i ämnet s. 148—190 ibid., 1878 Bilaga I af Aschehoug, Om Retsforholdet mellem Naboeiendomme, och II af Øllgaard, Bemærkninger vedrørende Retsforholdet mellem Naboeiendomme, jemte diskussion i ämnet s. 122—163 ibid., 1890 Bilaga VIII af Bentzon, De skandinaviske Lovforslag om Arbejderes Ulykkesforsikring og deres Forhold til den gjældende Ret i Norden, samt 1896 Bilaga VII af Scheel, Om Erstatning for ikke økonomisk Skade, och 1899 s. 138—165 diskussion i samma ämne. Se ock i Tidskrift utgifven af Juridiska Föreningen i Finland, 1889 s. 56—63, Sohlberg, Arbetares rätt till ersättning för liden kroppsskada; jfr ofvan s. 17 not. 1 under finsk och norsk rätt.

ligt som förarbetadt skick.[1] Men först med 1864 års strafflag eller, om man så vill, med den föregående förordningen om mord, dråp och misshandel den 29 januari 1861, gafs ett mera allmänt uttryck åt grundsatsen, att skuld utgjorde vilkor för skadeståndsansvar, och gjordes i behandlingen en mera bestämd åtskilnad mellan skadestånd och straff.[2]

1734 års lag betecknade ej någon synnerligen framskjuten ståndpunkt mot dessa mål. Visserligen finnes ett öfverflöd på skadeståndsbestämmelser, afseende ej allenast obligatoriska förhållanden utan äfven utomobligatoriska. Än är det fråga om skada vid aftals ingående,[3] än genom processuell åtgärd,[4] än i grannlagsförhållanden[5] och än åter i ännu andra fall.[6] Oftast gå åläggandena ut på att »gälda skadan»[7] och hänvisa sålunda på betalning i pengar efter uppskattning enligt om-

[1] Motsvarighet till den romerska actio noxalis erbjuda svealagarnes stadganden, att, då någon dräpts af annans hemdjur, kreaturets egare hade att utgifva det till den ersättningsberättigade; jfr UL MB 1 pr. och §§ 2 och 3, SmL MB 17 pr. och § 2, WmL I BB 46 pr. och § 1, II MB 1 pr. och § 2, HL MB 1 pr. och § 2 samt ÖGL Uapa mal 2. Emellertid tjenade utgifvandet endast delvis till att afplana ersättningspligten, bar ej tecken till ett ursprungligt institut samt kom ej heller att bibehålla sig i bruk. Man jemföre VGL I Af mandrapi 15 § 4 och II DrB 39, MELL DrB m. vaþa 19 pr., Allm. StLgn DrB m. wadha 16 pr. och ChLL Dr. m. vadha 17 pr., enligt hvilka lagrum dråpet städse försonades med böter. Af förmedlande natur är bestämmelsen i Gotl. Lgn I Add. 3, att böter utgingo högst till det skadegörande djurets värde. De skildrade stridiga anordningarna gå igen i landskapslagarnas förordnanden för fall af rättskränkningar från träls sida. Se beträffande lagställen v. Amira I s. 391—400 och 726—727; jfr ock ofvan s. 16 och nedan under III 2 E c § 1.

[2] Str Lgn 5 § 12 och 6 §§ 1—8, jfrda med KF 29/1 1861 §§ 10, 61 och 62. Se ock LgB HB 15 § 5 p. 2: »Sker skada af våda; derföre må ej ersättning fordras i annat fall, än då sådant i lag eller aftal uttryckligen föreskrifvet finnes».

[3] GB 3 §§ 4 och 6, 4 § 5 och 13 § 8, JB 4 § 4 och 16 § 16 samt HB 1 § 5, 8 § 4, 13 § 2, 14 § 3 och 18 §§ 2 och 10.

[4] GB 7 § 3, ÄB 23 § 6, UB 9 §§ 4 och 5 samt RB 15 § 16, 29 § 1 och 31 §§ 2 och 3.

[5] BB 5 §§ 4 och 6—8, 6 § 3, 9 §§ 1—3, 5, 6 och 8, 15 §§ 1 och 2, 17 § 4, 20 §§ 6 och 7 samt 24 § 1.

[6] GB 14 § 2, ÄB 18 § 2, JB 10 § 1 och 18 § 1, BB 8 § 4, 15 § 3, 22 § 5, 25 §§ 7, 9, 13 och 14 och 28 § 9, MB 7 §§ 1—4, 8 § 3, 11 §§ 1—3, 18 § 2, 20 §§ 4 och 11—13, 21 §§ 2, 4 och 9, 22 §§ 5, 7 och 8, 43 § 3, 44 § 2 och 52 § 2, UB 1 § 4 och 5 § 4 samt RB 1 § 12 och 9 §§ 1 och 2.

[7] Se de ofvan s. 70 not. 3—6 anmärkta lagrummen.

ständigheterna i det särskilda fallet. Af lika innehåll äro i det stora hela föreskrifterna att betala egendoms värde,[1] fastän härutinnan visserligen ligger en begränsning. Stundom förpligtas emellertid vederbörande också att utgifva det uppburna,[2] att gälda lika mot lika[3] eller att återställa förutvarande förhållanden genom någon sin åtgärd.[4] Nästan allmänt sluta sig skadeståndsbestämmelserna till straffbud[5] och tillkännagifva sålunda också en begreppsenlig åtskilnad mellan skadestånd och straff. Saknaden af allmänna skadeståndsbestämmelser och rikedomen på speciella tyda ju emellertid på en föga långt hunnen rättsbildning. På denna punkt stod likväl den romerska rätten i det stora hela icke framom 1734 års lag. Å andra sidan erbjöd redan den äldre svenska rätten motstycken till det anförda, om än icke i så stort mångtal. Nytt var åter visserligen det omfång, hvari 1734 års lag förordnade om utgörande af vanligt skadestånd, för fall att någon kränkts till sin person. Bestämmelser derom funnos ej allenast vid kroppsskada utan äfven vid förgripelser mot ära och frihet.[6] Särskildt utförliga och omfattande voro härutinnan stadgandena med afseende å såramål. Jemte lytesbot, läkarelön och annan kostnad skulle, såsom då först finnes i lag allmänt förordnadt, ersättas »hinder — — och brist — i näring» samt »sveda och värk».[7] Af modernt skaplynne är ock det för

[1] BB 10 § 5, 13 § 1, 22 §§ 1, 3, 6 och 7 och 28 § 11, MB 41 § 1 samt UB 8 § 7.

[2] ÄB 14 § 2 och 18 § 2, BB 10 § 6 och 28 § 7 samt MB 40 § 4, 44 § 2, 45 § 2, 47 § 1 och 49 §§ 1 och 2.

[3] BB 8 § 1 samt 22 §§ 1, 2 och 4.

[4] BB 8 § 3, 15 § 2, 20 § 7, 23 § 5, 24 § 1 och 25 § 9 samt MB 21 § 2.

[5] Se dock BB 9 § 8 och 22 § 1—3 och 7 samt MB 33 § 1.

[6] MB 60 § 2 och UB 8 § 9. Märkas må dock, att MB 60 § 2, som handlade om falsk anklagelse utan argt uppsåt, hade sitt paralellstadgande i § 1 ibid., att detta senare lagrum, afseende falsk anklagelse i argt uppsåt, ej innehöll något om skadestånd, och att hvad MB 60 § 2 derom stadgade synes hafva utlagts såsom allenast en föreskrift om rättegångskostnad; jfr Tablå innefattande jemförelse mellan Lag-Commiteens förslag till allmän kriminallag och den nu gällande (1841) s. 68. Hvad åter angår UB 8 § 9, var det ett specielt stadgande, åläggande borgenär, som i oträngdt mål låtit bysätta sin gäldenär, att ersätta dennes sålunda lidna skada. Båda lagrummen afsågo för hvarje fall allenast skada i förmögenhetsväg.

[7] MB 39 § 4; jfr MB 15 § 8, 21 §§ 6 och 7 och 34 §§ 1—4 samt SJA XXXII s. 36. Se dock äfven KR 2/6 1709 hos Abrahåmsson, Swerikes Rijkes Landslag (1726) s. 783.

ett par fall uttryckligen gifna stadgandet, att skadestånd skulle utgå, innan brottslings egendom togs i anspråk för straffändamål.[1]

Men vid sidan häraf rådde på åtskilliga punkter fortfarande germanska rättsbegrepp. Vådahandling förpligtade alltjemt till upprättelse. Företrädesvis vid personlig kränkning men äfven i andra fall utgick skadestånd, stundom delvis och stundom helt, i form af böter eller bötesandel och rättade sig efter den förpligtades skuld. Exempel på detta senare förhållande erbjödo äfven skadeståndsbelopp i egentlig mening, såsom lytesboten samt hvad, som var att gälda för skada å fä.[2] Följde på dödande urbota straff men icke ett egendomens förverkande till skiftes, gick målsegaren miste om hvarje ersättning för liden skada.[3] För vissa fall skulle, i brist på tillgångar, skadestånd ej efter vanligheten aftjenas med arbete utan liksom böterna med fängelse.[4] Till sist funnos exempel på att målsegares böter och talerätt på sådant sätt voro ställda i beroende af förlikning, att han kunde kräfva ersättning efter sitt godtycke.[5]

I allt detta anknyter sig 1734 års lagstiftning till äldre och yngre företeelser i den förutvarande rätten. Anmärkas må emellertid, att 1734 års lagstiftning i ämnet röjer spår af mera medvetna försök att tillgodogöra sig romerska rättsbegrepp. Af gammalt hade vådahandling i sin motsättning till viljaverk innefattat såväl olyckshändelse som vållande. Vid sidan af våda i denna mening påträffas emellertid i 1734 års lag ännu en annan bestämning, nemligen rätt eller full våda utan någon som helst ansvarsskyldighet.[6] Dermed afsågs då tydligen casus i den romerska rätten, medan våda utan närmare bestämning utmärkte vållande i motsättning till viljaverk å den ena sidan och rätt eller full våda å den andra. Af vållande omförmälas åter på spridda ställen tre särskilda

---

[1] HB 17 § 16, jfrd med MB 21 § 4, 34 § 1 och 40 § 4.

[2] MB 29 §§ 1—4, 37 § 1 och 38 § 1 samt BB 22 §§ 3—7.

[3] MB 24 §§ 1—9, jfrda med MB 21 § 3 samt 22 §§ 3, 4 och 6.

[4] BB 15 § 3 och 24 §§ 1 och 3 samt HB 16 § 3, jfrda med MB 40 § 4, 45 § 2 och 47 § 1; se deremot för närvarande Prom. Lgn till StrLgn § 15. Förfarandet har nog för öfrigt närmast berott på inverkan af romersk rätt, som från sin tidigare utveckling hade bevarat stadganden af liknande innehåll; jfr Forsman s. 112.

[5] MB 26 § 3 och 33 § 1; jfr GB 4 § 5.

[6] BB 24 § 2 och MB 38 § 1, jfrda med HB 15 § 5 och ChLL BB 25 § 2.

grader, nemligen grof förseelse, vållande och mindre vållande med straff och skadestånd i en fallande skala. Med all sannolikhet dölja sig under dessa beteckningar de romerska begreppen culpa lata, culpa levis och culpa levissima, sådana de vid tiden för den svenska lagbokens tillkomst inom rättsdoktrinen voro för den romerska rättens del erkända och uttolkade.[1]

Terminologien var dock vacklande samt nämnda åtskilnader inom våda och vållande ytterst sparsamt förekommande. Stundom finnes våda ställd i motsats till vållande,[2] och oftast är ej tal om annat än två slags gerningar, nemligen af vilja eller af våda. Rätt våda utan ersättningsskyldighet betecknade derför ock endast ett utvidgande af det ansvarsfria området på särskilda punkter. Der utan dess omförmälande vådagerning i allmänhet var förbundet med ansvar, förefanns sådant, äfven om icke något som helst vållande förelåg.[3] De särskilda graderna af vållande hörde för öfrigt i den romerska rätten närmast till det obligatoriska rättsområdet och tjenade för hvarje fall icke derstädes till måttstock för skadeståndsansvars storlek.[4] Något verkligt biträdande af de romerska rättsreglerna beträffande utomobligatorisk skada inneburo derför ej heller nämnda företeelser i 1734 års lag.

Att med sitt anmärkta innehåll 1734 års lagstiftning i ämnet ej kan betecknas såsom tillfredsställande, säger sig sjelft. Men ej heller gällande svensk skadeståndslagstiftning fyller högre ställda anspråk, om den jemföres med samtida utländsk.

Till en början satte icke 1864 års strafflag ur kraft alla derförut gällande bestämmelser om utomobligatorisk skada. Särskildt förblefvo kvarstående åtskilliga stadganden om ansvar utan vållande — stadganden, som, ehvad de hafva eller icke hafva motsvarighet i annan modern rätt, sticka af såväl derifrån som från den svenska strafflagens regler genom sätt och mått för skadeståndsskyldighetens fullgörande. Af denna beskaffenhet äro bland annat förordnandena om skada å fä och om skogseld.[5]

---

[1] ÄB 6 §§ 3 och 5, BB 24 § 1 samt MB 30 § 1 och 31 § 1; jfr MB 28 §§ 1—5, 29 §§ 1—4 och 61 § 2 samt ofvan s. 12.

[2] Jfr BB 24 § 4.

[3] BB 15 § 2 och 22 § 3.

[4] Jfr Winroth, Strödda Uppsatser II s. 7—10 och ofvan s. 6 not. 1.

[5] BB 15 § 2 samt 22 §§ 3 och 7.

De särskilda stadgandena i strafflagen lida också af åtskilliga brister. Delvis hafva derstädes, såsom med afseende å kroppsskada, från 1734 års lag upptagits bestämmelser, som i sin konkreta affattning knappast stå rätt samman med det i öfrigt gifna allmänna erkännandet af skadas fulla ersättande. Härvid syftas särskildt på den begränsning, som i fråga om upprättelse för ideell skada följer af hvad bestämts om godtgörelse för sveda och värk.[1] Äfven öfriga stadganden lemna, alldeles bortsedt från en undersökning om sjelfva grundsatsernas berättigande, rum för anmärkningar. De afse allenast händelser af vanligare förekomst, genomföra icke den inledningsvis uppställda grundsatsen på ett efter de vexlande förhållanden noga afvägdt sätt, äro alltför groft tillyxade och bryta sålunda mot billigheten just i sådana sina bestämmelser, som haft densamma till mål. Så lända exempelvis §§ 4 och 5 i strafflagens sjette kapitel i alltför stort omfång till befrielse från skadeståndsansvar, och föranleder åter § 6 dersammastädes ett motsatt resultat.

1734 års lags och 1864 års strafflags skadeståndslagstiftning fullständigas af förordnanden i senare författningar, bland annat af sådana, som, med eftergift för moderna kraf, särskildt infört ansvar utan vållande. För dem ligga åter till grund utländska förebilder, hemtade från olika rättssystem och olika deras tidsskeden. Ofta nog inträffar derför ock, att ej heller dem emellan någon rätt öfverensstämmelse råder.

Ett verkligt helt bildar alltså icke den svenska skadeståndsläran, hvarken i form eller till innehåll. I det senare hänseendet kan den så mycket mindre göra det, som de gifna bestämmelserna afse allenast vissa särskilda rättskränkningar, nemligen i hufvudsak ej andra än de i strafflagen afhandlade förbrytelserna. Alldeles oafsedt det arbete, som rättspraxis och doktrin hafva att nedlägga på uttolkningen af de positiva lagstadgandena och på försök att bringa dem i drägligt sammanhang, hafva de derför ock till uppgift att utfylla samma stadganden. Detta är i sjelfva verket enahanda med att fastställa de allmänna civilrättsliga skadeståndsbestämmelserna, hvilka ännu saknas men dock måste ligga till grund för de speciella positiva.

---

[1] StrLgn 6 § 2.

II. Straff och skadestånd.

På spår efter allmänna skadeståndsregler vänder man sig helt naturligt i första hand till strafflagens sjette kapitel om skadestånd. Skadeståndsläran har af gammalt fått sin utbildning såsom ett stycke straffrätt, och endast i nämnda kapitel finnas mera allmänt hållna föreskrifter i ämnet. För hvarje fall få väl desamma anses ega tillämplighet vid straffbara gerningar i allmänhet, utan hinder deraf att straffet ej är att ådöma enligt strafflagen utan jemlikt annan författning. Naturligen äro likväl att iakttaga de inskränkningar, som följa af den ifrågavarande förordningens särskilda bestämmelser. Ännu ett förbehåll torde emellertid få göras. Enligt åtskilliga politiförfattningar är ej vållande vilkor för straffansvar. Vanligen är väl härvid fråga om ett stadgande i allmänt intresse, och kränkes icke enskild rätt genom dess åsidosättande Men äfven för motsatt fall torde vållande vara förutsättning för skadeståndsansvar. Ty strafflagens principala lagrum om skadeståndsansvar kräfver derför »uppsåt eller — vållande».[1]

Å andra sidan kan man ej stanna dervid: utan brott ej skadestånd annat än enligt särskildt positivt stadgande. I rättssystem på modern grund tjena dock straff och skadestånd olika ändamål — det förra att rätta en vilja, som i sin yttring visat sig vara farlig, och det senare att återställa ett rubbadt rättsförhållande. Naturligen måste derför utom strafflagstiftningen ligga ett tillstötande område för s. k. civil orätt, föranledande skadeståndsansvar allena.[2] För öfrigt finnas ju spridda stadganden om skadeståndsansvar utan förening med straff.[3] I allmänhet tillförbinda de person att trots bristande vållande godtgöra egendoms- eller kroppsskada, hafva i sådant afseende karakteren af undantagsbestämmelser och utgå derifrån, att vållande till nämnda slags skada allmänt är förbundet med ersättningsskyldighet.[4] Men hvarje vållande till egen-

[1] StrLgn 6 § 1.

[2] Jfr LgK 1826 HB 15 §§ 5—9 och LgB HB 15 §§ 5—15, hvarest voro gifna gemensamma regler för obligatorisk och utomobligatorisk skada, fall af brott likväl undantagna; jfr ofvan s. 23.

[3] Se redan i 1734 års lag BB 9 § 8, 22 § 1, 3 och 7 och MB 33 § 1 samt för strafflagens del kap. 6 § 6 och nedan s. 77 not. 2.

[4] KF $^{21}/_{12}$ 1857 § 30, Lag om ansvarighet för skada i följd af jernvägs drift $^{12}/_{3}$ 1886 §§ 2, 3, 5, 6 och 11, Lag $^{9}/_{6}$ 1893, Lag $^{27}/_{6}$ 1902 §§ 4, 6, 9 och 12, Lag $^{8}/_{7}$ 1904 samt Lag $^{8}/_{6}$ 1906; jfr ofvan s. 73 not. 5.

doms- eller kroppsskada är ej belagdt med straff.[1] Det måste dock sålunda finnas allmänna regler rörande skyldighet att ersätta utomobligatorisk skada, oafsedt om den har eller icke har sin orsak i brottslig gerning.

Närmast låge ju att för sagda reglers fastställande på hvarje punkt analogisera strafflagens skadeståndsbestämmelser. Men det kan dock ej gå an att för allas del låta vilkoret af brott bortfalla. Hvad angår föremålet för skada, skulle det exempelvis föra alltför långt, om hvarje men, som någon lede till sin ära, skulle, så framt det berodde på annans vållande, grundlägga en den förras skadeståndsrätt mot den senare. Man måste någonstädes söka hjelp af ännu andra rättsnormer i och för begränsande af skadeståndsansvaret utom det strafrättsliga området. Härutinnan erbjuda sig då naturligen de aquilianska rättsnormerna, som dock utgöra ett gemensamt grundlag för modern skadeståndslära och äfven vunnit upptagande i den svenska strafflagens skadeståndskapitel. Häraf skulle emellertid följa, att väl i allmänhet skada icke vore ersättningsgill utan stöd af särskildt ställe i strafflag eller annan författning, men så dock undantagsvis vara händelsen med hvarje egendoms- eller kroppsskada, förorsakad genom positiv handling af vållande. I sin ordning leder åter detta dertill, att i allmänhet brott måste vara begånget, för att det skall uppstå ansvar för ideell skada, för skada af underlåtenhetshandling och för annan förmögenhetsskada än egendoms- eller kroppsskada.[2]

Det säger sig sjelft, att, då enligt strafflagen skadestånd är uteslutet, så ock måste vara förhållandet för fall af icke brottslig skadegörelse. Men derjemte hafva för vissa fall af delaktighet väl ansvar men ej skadestånd stadgats.[3] Detta kan ju förefalla egendomligt, enär, så framt hvad, som stämplats såsom brott, står i orsakssammanhang med skada och innebär vållande, det synes hafva varit naturligt att dermed förknippa ersättningsansvar.

---

[1] StrLgn 14 § 17, jfrd med §§ 10—13 ibid., och StrLgn 19 § 21 mom. 2, jfrdt med §§ 14—20 ibid.

[2] Jfr StrLgn 6 § 3 och ofvan s. 14. Ytterst allmänt hållna voro de civila skadeståndsreglerna hos LgK 1826 och LgB HB 15 § 5. Det hette nemligen derstädes: »Skada, som någon lidit genom annans vållande, skall gäldas äfven i de fall, som ej i lagen särskildt utsatta äro.»

[3] StrLgn 6 § 5, jfrd med 3 §§ 8—10 och 8 § 22 ibid.

I ett af fallen spelar emellertid in den aquilianska grundsatsen, att underlåtenhetshandling i allmänhet ej medför skadeståndsskyldighet. Straff har stadgats vid underlåtenhet att afvärja brott, dels principielt för en och hvar i fall af vissa svårare förbrytelser och dels, utan någon åtskilnad mellan brotten, för vissa personer i ställning af barnavårdare. Allenast detta senare slags försummelse har likväl förklarats draga med sig skadeståndsansvar.[1] Å andra sidan förutsättes, att, så snart någon har att vårda barn under femton år eller sinnesförvirrad och genom hans försummelse härutinnan de senare komma i tillfälle att förorsaka skada, den vårdnadspligtige har att ersätta densamma, oafsedt om han icke hör till dem, hvilka för sådant fall må dömas jemväl till straff. Den principiella ansvarsfriheten för underlåtenhetshandling och det undantagsvis bestående ansvaret på grund af uraktlåten vårdnadspligt äro grundsatser, som båda äro att iakttaga äfven vid en icke brottslig skadegörelse. Det förra följer af hvad ofvan fastställts om de allmänna betingelserna för skadeståndsansvar och det senare deraf, att, då strafflagen vidkännes sådant ansvar jemväl på grund af straffritt åsidosättande af vårdnadspligt, den i sjelfva verket låter undfalla sig ett yttrande om skadegörelse i allmänhet.[2]

Än vidare låter för vissa fall strafflagen, trots straffbarhet, vissa former af efterföljande delaktighet i brott vara i skadeståndsväg ansvarsfria, nemligen dels åtgärder, som trots vetskap om brottet, vidtagits till brottslingens fredande från straff (personlig faution), och dels, då vetskap saknats men misstanke funnits, såväl dylikt tillhandagående som äfven sådant som döljande, köpande, föryttrande, omarbetande eller annan förändring af gods, som genom brottet åtkommits (reell faution). Allenast den, som med vetskap om brottet tagit nämnda slags befattning med godset, häftar i skadeståndsansvar, nemligen med afseende å det af honom omhänder-

[1] StrLgn 3 §§ 7 och 8, jfrda med NJA 1891 s. 9. Uteslutet är emellertid icke, att, då i StrLgn 6 § 5 underlåtenhet att afvärja brott belagts med skadeståndsansvar, allenast om den faller under 3 § 7 ibid. och ej för fall af 3 § 8 ibid., detta kan bero allenast på ett förbiseende. Det sistnämnda lagrummet har nemligen tillkommit senare än de två andra och infördes först af lagberedningen i dess strafflagsförslag af 1844 med stöd af 1734 års lag MB 61 § 3, hvilken i allmänhet bestraffade underlåtenhet att uppenbara ett tillernadt brott såsom delaktighet deri, men visserligen ej föreskref något om skadeståndsansvar; jfr ofvan s. 71 not. 6.

[2] StrLgn 6 § 6, jfrd med 3 § 7 ibid. och MB 32 § 1.

tagna.[1] Stadgandena lemna rum för såväl anmärkningar som tvifvelsmål. Att med misstanke om annans olaga åtkomst omhändertaga och förfoga öfver egendom i dennes, eget eller hvem helst annans intresse än rätter egares, må väl räknas såsom positiva handlingar af vållande och förty böra, då deraf skada följer, grundlägga ansvar derför. Ytterligare borde, ehvad vetskap eller misstanke funnits, ansvaret stanna vid den skada, som varit en följd af den ifrågavarande gerningen. Enligt strafflagens regler länder ett förfarande af den förra arten icke till skadestånd och råder, då omhändertagandet skett med vetskap om brottslig åtkomst, ovisshet, huruvida icke skadeståndsansvaret skall gälla godset i dess skick vid det hufvudsakliga brottets föröfvande och sålunda bland annat utan afseende å den värdeförminskning, som det lidit, innan det kom i medhjelparens hand. Äfven i nämnda afseende lär emellertid vederbörandes ansvar böra vara inskränkt till det verkligen mottagna. Sin förklaring hafva stadgandena i strafflagens förfarande att behandla s. k. efterföljande delaktighet såsom en form af medverkan i annans brottsliga gerning och icke såsom en särskild förbrytelse. Återverkan på skadegörelse utom det straffrättsliga området lär det åter hafva så till vida, som det ej gerna kan undgås att taga hänsyn till den ansvarsfrihet, som tillförsäkrats den, hvilken befattar sig med gods, för hvars del han väl icke vetat men dock misstänkt oloflig åtkomst. Allt detta stämmer dock visserligen illa med vindikationsläran; och i densamma torde ock ansvarsfriheten få anses hafva sin begränsning, så att den, som med misstanke om oloflig åtkomst mottager något, har att till rätter egare redovisa detsamma jemte all fallen afkastning och svara för hvarje dess förfarande eller värdeförminskning, som ej har sin grund i olyckshändelse.[2]

Fullt tillämpliga på icke brottslig skadegörelse äro de straffrättsliga stadgandena om solidariskt ersättningsansvar för alla dem, som på grund af medverkan till brott förklarats skola ersätta en derigenom förorsakad skada. Särskiljandet allt efter sättet för samverkan är något, som ju har betydelse allenast i straffrättsligt hänseende och ej ens vid brott utöfvar inverkan på skadeståndsansvarets omfång. Utan inskränkning användbara äro äfven de förordnanden, genom hvilka i skadeståndshänseende det principielt ej gjorts någon åtskilnad mellan

[1] StrLgn 6 § 5, jfrd med 3 §§ 9 och 10 ibid.

[2] JB 11 § 1, jfrd med KF 27/11 1854 § 7.

gerningar i uppsåt eller af vållande eller mellan gerningar af större eller mindre vållande, hänsyn deremot tagits till vållande hos den skadade sjelf, grunderna för godtgörelse i fall af kroppsskada närmare angifvits och bestämmelse träffats om målseganderätten.[1] En sak för sig är, att stadgandena i sistnämnda afseende ej ega den af ordalagen följande räckvidden. Deraf följer endast, att, till den del som de, hvad angår brott, måste underkastas en inskränkande tolkning, de äfven hafva att tåla en sådan, då skadegörelsen ej står i sammanhang med brott.[2]

Uteslutande tillämplighet på brott hafva åter de straffrättsliga skadeståndsreglerna om kränkning af ideell rätt på annat sätt än genom skada till kroppen, om preskription och om skadeståndsskyldighet vid annans dödande.[3] Det sistnämnda har sin förklaring i den omständighet, att, bortsedt

[1] StrLgn 6 §§ 1, 2, 5 och 8. Särskildt i fråga om förhållandet mellan vållandets och skadeståndsansvarets omfång var dock från början helt annat afsedt. Enligt lagkomittens (1826 HB 15 § 6) och lagberedningens (HB 15 § 9) civillagsförslag skulle nemligen, tydligen närmast efter förordnandena i den preussiska Allgemeines Landrecht, allenast vid skadegörelse af uppsåt eller groft vållande förspild vinst (lucrum cessans) ersättas men eljest endast förlust (damnum emergens), och enligt hänvisningar i de två första strafflagsförslagen voro åter de civilrättsliga grunderna »för bestämmande af ersättning för skada» att tillämpa jemväl i brottmål; jfr Förslag till Allmän Kriminallag 1832 och 1839 8 § 1. Med lagberedningens strafflagsförslag af 1844 (kap. 8 § 1) ersattes dock ifrågavarande hänvisning med den allmänna föreskriften i StrLgn 6 § 1, att skadan skall gäldas, »ehvad brottet skett med uppsåt eller af vållande», och skänktes icke beaktande åt hemställan, att, om vållandet pröfvades vara »ringare», skadeståndet skulle derefter jemkas; jfr förslag till straffbalk 1844, Protokoll och reservationer s. 13—14. Se ock ofvan s. 31—32 samt nedan s. 81 not 1.

[2] Jfr nedan under VIII 2 A. StrLgn 6 § 8 hade för öfrigt från början sin plats i förslagen till straffprocess (RB 2 § 8), innefattade dervid bestämmande om den privata åtalsrätten, öfverflyttades till strafflagen i lagberedningens förslag dertill af 1844 och afgör i sitt nuvarande sammanhang öfver talerätt på ej mindre straff än äfven skadestånd och således ej allenast på detta senare; jfr Prom. Lgn till StrLgn § 19 mom. 1—4 samt nedan s. 81 not. 1 och s. 95 not. 3.

[3] StrLgn 6 §§ 3, 4 och 7. Beträffande StrLgn 6 § 4 må anmärkas, dels att under 1862—1863 års riksdags öfverläggningar om lagens antagande det såväl i lagutskottet som äfven i adels- och borgareståndet höjdes röster för att ovilkorligen tillägga dödad persons make och barn försörjningsrätt och att för ändamålet ur lagrummet utesluta orden »med afseende å såväl den brottsliges tillgångar som andra omständigheter», och dela att i borgarståndet enskild riksdagsman derjemte uttalade sig för ersättning åt alla dem, som genom

från allmänna straffrihetsgrunder, hvarje vållande till annans död föranleder straffrättsligt ansvar.[1]

Största tvekan väcker förordnandet, att, om, då skada föröfvats af minderårig eller sinnesförvirrad, skadestånd ej kan erhållas af annan på grund af underlåten vård, det skall utgå af gerningsmannens gods. Stadgandet är hemtadt från tysk rätt samt gäller och har gält derstädes såsom en allmän civilrättslig skadeståndsregel. Detta talar onekligen för att tillerkänna det samma egenskap för den svenska rättens del. Å andra sidan står det i uppenbar strid med skadeståndslärans allmänna ledande grundsatser och har i den svenska rätten erhållit en ovilkorlig affattning, som är okänd för dess förebilder och för vissa fall måste göra dess tillämpning uppenbart stötande. Man frågar sig onekligen, hvarför exempelvis ett litet barn, som saknar hvarje förutsättning att bedöma verkningarna af sina handlingar, skall träffas af den skada, som det föranledt, men en fullt utvecklad och normal menniskas

---

dödandet lidit skada; jfr Ridd. och Adelns Prot. V s. 413—414, Borg. Stånd. Prot. V s 199—204, Bihang till Riks. Ständ. Prot. VII,1 n:r 35 s. 93 och ofvan s. 29—30. StrLgn 6 § 7 lider åter af redaktionella fel. Enligt sin lydelse omfattar lagrummet icke, fastän så dock måste vara förhållandet (NJA 1876 s. 164), fall af åtalsrätts preskriberande enligt StrLgn 5 § 18. Förklaringen ligger deri, att i förhållande till öfriga, i StrLgn 6 § 7 omförmälda straffrättsliga preskriptionsbestämmelser StrLgn 5 § 18 ursprungligen hade karakteren af ett undantagsstadgande, hvarigenom för fall af embetsbrott preskription regelrätt uteslöts, och att, då vid riksdagens slutliga handläggning af lagförslaget i StrLgn 5 § 18 särskilda preskriptionstider infördes med afseende å embetsbrott, det förbisågs behofvet att i anledning deraf fullständiga StrLgn 6 § 7 genom en hänvisning jemväl till 5 § 18 ibid.; jfr Bihang till 1862—1863 års Riks. Ständ. Prot. VII,1 n:r 55 s. 5. Då än vidare det i StrLgn 6 § 7 talas om en målsegarens rätt att trots åtalsrättens preskriberande söka det skadestånd »hvartill han eljest kan berättigad vara», leder ordet »eljest» tanken på en skadeståndsrätt utan sammanhang med brottet; jfr 1862—1863 års Prest. Prot. V s. 290—291. Meningen är dock blott att framhålla, att skadeståndsrätten finnes kvar, så framt ej för dess bortfallande kan åberopas annan omständighet än åtalsrättens preskriberande. Hvad angår tiden före 1864 års strafflags tillkomst, bör tilläggas, att preskription af åtalsrätt infördes genom KF $^{20}/_{1}$ 1779, att enligt särskilda Kongl. Maj:ts utslag stadgandet derom ej ansågs vara tillämpligt på embetsbrott, att genom KF $^{10}/_{6}$ 1841 åtalsrättens preskriberande förklarades vara utan inverkan på skadeståndstalan, och att det är just dess för ändamålet begagnade ordalag, som gå igen i den nyss afhandlade lagtexten hos StrLgn 6 § 7; jfr RB 17 § 32, KU $^{28}/_{2}$ 1788 och $^{6}/_{8}$ 1827 i BLS V s. 506 samt SJA VII s. 158, X s. 83 och XXIV s. 296.

[1] StrLgn 14 § 9.

vådahandling ej medföra något hans ansvar för deraf följande skada, exempelvis icke en persons ofrivilliga rörelse i sömnen. Härtill svarar man säkerligen, att hvad, som är våda för den fullvuxne, naturligen också är det för barnet. Deri ligger dock äfven, att, om barnet skall blifva ersättningsskyldigt, det vid skadegörelsen måste hafva gifvit till känna en vilja i strid med rättsordningen på samma sätt, som för den fullvuxnes del sker genom dolus eller culpa. Har man hunnit så långt, faller det sig emellertid naturligt att ej taga hänsyn till annan sådan uppenbarad rättsstridighet än den, som lagstiftarne ansett sig hos fullt tillräkneliga personer böra tillrättavisa genom straff. Vilja utan omdömesförmåga är ej mycket att räkna med och bör åtminstone framträda i synnerligen farliga yttringar för att ådraga gerningsmannen rättsliga påföljder.

Det är för öfrigt så mycket, som talar för att i tillämpningen hålla stadgandet inom snäfva gränser. Sådana de allmänna skadeståndsreglerna äro, kan det endast hemta sitt berättigande från billighetsskäl. Men billigheten kan ej kräfva, att utan något som helst afseende å de föreliggande omständigheterna skadestånd skall kunna till fullo utkräfvas. För skadestånd kunna exempelvis tala, att den handlande dock måste anses hafva haft en viss omdömesförmåga, att gerningen väl kunnat hindras af den skadade men ej utan större ondt för gerningsmannen, och att den förre är fattig och den senare rik. Men antag, att gerningsmannen saknat hvarje förmåga att bedöma förhållandena och beräkna verkan af sina handlingar, ej varit föremål för något som helst skonsmål från den skadades sida och genom skadeståndets uttagande skulle blottas på alla lefnadsmedel, medan i betraktande af den skadades förmögenhetsläge ringa vigt låge på ersättnings vinnande. Allt detta synes tala för att icke gifva lagrummet utsträckning utöfver hvad dess plats anvisar och att således låta det gälla allenast för det fall, att, så framt gerningsmannens beskaffenhet af barn eller sinnesförvirrad lemnas å sido, skadegörelsen innebure ett brott, d. v. s. till sina såväl subjektiva som objektiva moment hade denna karakter.[1]

[1] Jfr ofvan s. 59—61. I Lagkommitteens förslag till allmän civillag (1826) HB 15 §§ 5—9 funnos, såsom redan anmärkts ofvan s. 79 not. 1, intagna skadeståndsbestämmelser, närmast gifna för civila mål, men afsedda att gälla jemväl i kriminella vid sidan af strafflagsförslagets särskilda föreskrifter i ämnet. Då detta senare förslag bestämdes skola först omsättas i lag, blefvo de först omförmälda föreskrifterna delvis öfverförda till Lagberedningens förslag till straffbalk (1844). Till dessa öfverförda bestämmelser hör dock icke ifråga-

III. Vilkor för skadeståndsansvar.

1. I allmänhet.

Skadeståndsansvar i utomobligatoriska förhållanden har sålunda i svensk rätt regelrätt till förutsättningar: egendoms- eller kroppsskada för annan, egen positiv handling, kausalsammanhang mellan handlingen såsom orsak och skadan såsom verkan, handlingens begående vare sig i afsigt att skada eller under sådana omständigheter, som utmärka vållande, samt handlingens rättsstridighet. Ifrågavarande moment tarfva emellertid närmare bestämning och delvis äfven viss modifiering. Såsom synes, utgår för öfrigt, såsom i engelsk och tysk lag, framställningen från en af skadeståndsansvar oberoende handlingsfrihet och icke, såsom fransk rätt, från en principiell förpligtelse att ersätta skada, som man tillfogar annan. Det gäller ju nemligen att fastställa vilkoren för dylik förpligtelse och ej vilkoren för befrielse derifrån.

---

varande § 6 i 1864 års strafflag kap. 6. Förebilden härtill möter deremot redan i det första förslaget till allmän kriminallag (1832) kap. 8 §§ 6—8, hvilka dock visserligen endast afsågo minderåriga, voro för dessa jemförelsevis mera gynsamma än nu gällande föreskrifter och synas hafva affattats i anslutning till hvad MB 31 § 1 innehöll om dråp af öfvermage. I Lagberedningens förslag till straffbalk af 1844 hade emellertid stadgandena lämpats till nära öfverensstämmelse med den preussiska »Allgemeines Landrecht» I tit. 6 §§ 41—44 och dermed ock med nu gällande österrikiska och tyska lag i ämnet. Sålunda innehöll Lagberedningens förslag icke allenast förordnande, att minderåriga och vansinniga häftade endast subsidiärt för sin skadegörelse, utan äfven rättssatserna, att, då skadestånd skulle ådömas sådan gerningsman, beloppet skulle jemkas under fäst afseende å hans »större eller mindre förmåga att sin handlings skadlighet inse» och å »de tillgångar han äger till skadeståndets gäldande» samt hvad, som vore af nöden »till uppfostran för barn eller underhåll för afvita», ej få tagas i anspråk. Allt hvad sålunda stadgats om hänsyn till gerningsmannens personliga omständigheter uteslöts dock af 1862—1863 års riksdags lagutskott och blef trots motsatt beslut af ridderskapet och adeln ej på nytt återinfördt. Att lagutskottet närmast haft i tankarna skada genom brott, synes framgå deraf, att det talade om skälen för och mot att låta »den icke i kriminelt hänseende tillräknelige» gälda skadan fullt, oafsedt att sålunda tilläfventyrs alla hans tillgångar medtogos. Se i dessa delar Ridd. och Adelns Prot. 1862—1863 V s. 414—417. Bihang till Riksens Ståndes Prot. 1862—1863 VII, 1 n:r 35 s. 19—20, LgK:ns Utlåt. 1834 s. 106 och LgB StrB, Protokoll och reservationer s. 14—15.

A. Egendoms- eller kroppsskada.

Egendomsskada är skada till hvarje kroppsligt ting och kroppsskada hvarje men i kroppsligt afseende och således äfven skada till helsa eller själskrafter utan öfvervåld eller annat användande af fysiska medel. Förutsatt att egendoms- eller kroppsskada föreligga, har icke skadeståndsskyldigheten sin begränsning härutinnan. Ersättningsgill är i allmänhet förmögenhetsskada. Att härvid äfven kommer i betraktande förspild vinst (lucrum cessans), framgår, hvad kroppsskada beträffar, bland annat deraf, att ersättning förklarats skola utgå ej allenast för »läkarelön och annan kostnad» utan äfven för »hinder eller brist i den skadades näring».[1] Af de två sista orden borde egentligen följa, att hänsyn skulle tagas allenast till sådan inkomstbringande verksamhet, som bedrifves yrkesmessigt, och för hvarje fall allenast till en redan utöfvad verksamhet och icke till framtida förvärfsmöjligheter på grund af kropps- och själsutveckling samt åtnjuten uppfostran m. m. d. Hvarken det ena eller det andra torde emellertid böra antagas. Åtminstone synes i det senare afseendet rättspraxis gå i en motsatt riktning.[2] Beträffande egendomsskada saknas i ämnet hvarje anvisning. Men deraf kan endast dragas den slutsats, att utan någon som helst inskränkning ersättning skall lemnas jemväl för förspild vinst. Det hänger endast på att leda densamma i bevis. I motsats till hvad, som gälde i den romerska rätten, möter för ifrågavarande anspråk på skadas ersättande ej heller i öfrigt hinder deri, att vinsten varit beroende af framtida händelser. Detta följer bland annat af nyssnämnda stadganden med afseende å kroppsskada. Deremot är väl sant, att vid nämnda förhållande försvåras den berättigades principiella skyldighet att göra vinsten sannolik och åstadkomma utredning om dess storlek. Men sådant kan inträffa jemväl i fråga om kostnader, nemligen så framt skadan föranleder periodvis återkommande framtida utgifter, exempelvis i reparationsväg. Äfven dylika kostnader skola, liksom all annan af skadan föranledd ökning i utgifter, ersättas.[3]

Kroppsskada medför jemväl, vare sig att den tillfogats genom en straffbar eller icke straffbar gerning, rätt till godt-

[1] StrLgn 6 § 2.

[2] Jfr NJA 1902 s. 358.

[3] NJA 1903 s. 37, jfrd med NJA 1903 s. 272 och 1905 s. 486.

görelse för »sveda och värk» samt för »lyte eller annat stadigvarande men».[1] Skada af denna senare natur kan medföra förmögenhetsskada, nemligen så framt den utgör hinder för förvärf eller fortkomst. Arbetskraften har exempelvis nedsatts eller för kvinna utsigten att gifta sig minskats genom vanställning. Men »lyte eller annat stadigvarande men» skola ersättas, äfven om de ej hafva eller kunna hafva ekonomiskt afbräck till följd. För öfrigt anses, i full öfverensstämmelse med lagen, hinder ej vara att, i mån af yrkande, utdöma ersättning dels för det af »lyte» eller »men» förorsakade »hinder eller brist i — näring» och dels derjemte för dem sjelfva, oafsedt om de derutöfver haft eller icke haft förmögenhetsförlust till följd.[2] »Lyte» eller »stadigvarande men» äro sålunda, liksom »sveda och värk», städse att ersätta i sin egenskap af omedelbar kroppsskada. Härutöfver godtgöres dock icke annan skada än de af kroppsskadan härrörande »kostnad» och »hinder eller brist i — näring», d. v. s. viss förmögenhetsskada. Det kan således också visserligen inträffa, att mindre förgripelse på persons kropp i ersättningsväg föranleder svårare påföljder än större. Särskildt kan ju nemligen den förra vara förbunden med »lyte», »stadigvarande men», samt »sveda och värk», medan den senare åter icke har sådana följder. Att kroppsskada föranleder dödsfall, befriar den ersättningsskyldige ej från i att gälda sådan skada, som kan påvisas, att den döde redan dessförinnan genom gerningen lidit i sin förmögenhet.[3] Tvärtom lär få anses tillkomma dödsboets »kostnad» för begrafning.[4] Häremot kan väl sägas, att alla menniskor en gång i tiden skola dö. Men gerningen har dock haft kostnaden till följd, och med säkerhet kan icke sägas, huru, om dödandet ej mellankommit, det skulle hafva stält sig med kostnadens uppstående, storlek och betalande.[5] Hvad, som åter icke ersättes, är förspild vinst, bestående i upphörandet af lifränta, undantagsrätt eller annan den dödade för lifstiden eller dock utöfver frånfället tillförsäkrad förmån. Liksom för den i hans arbetskraft liggande förvärfsförmågan,

[1] StrLgn 6 § 2.

[2] NJA 1896 s. 339, 1902 s. 182, 185 och 502, 1904 s. 434 samt 1905 s. 486, jfrda med NJA 1903 s. 37 och 272. Se ock redan SJA XXXII s. 36. Märk dock äfven NJA 1907 s. 39.

[3] Jfr Lag ang. ersättning af allmänna medel åt oskyldigt häktade och dömda 12/5 1886 §§ 1 och 2.

[4] Se dock NJA 1885 s. 477.

[5] Jfr HB 17 § 4 och Lag 5/7 1901 § 4 mom. 3 a.

utgår vederlag här allenast i det efterlefvande maka och barn tillagda understödet samt sålunda icke för hvarje fall eller till sterbhusdelegarne i denna deras egenskap.[1]

Vid egendomsskada må jemväl annan än egare göra skadeståndsanspråk gällande, nemligen hvar och en, som helt eller delvis innehar egarens rätt. Vilkor härför är icke förvärf af visst sakrättsligt skydd.[2] Något motsvarande förekommer icke vid kroppsskada.

Fastän allenast på tal om dödande det lemnats åt domstolen frihet att förordna om skadeståndsutgående vare sig i ett belopp eller i terminliga prestationer,[3] kan betalning af denna senare art jemväl i andra fall åläggas. Det beror på hvad domstolen finner lägligast. Af gammalt utdömes sålunda, då kroppsskada har till följd stadigvarande nedsättning i arbetsförmågan, meränd els i denna del ersättning i form af en lifränta.[4] För öfrigt äro just, i följd af bristen på ledande lagbestämda grundsatser i ämnet, utslagen ytterst vexlande till sitt innehåll. Det har sålunda ställts i den ersättningsskyldiges fria behag att välja mellan visst kapitalbelopp och vissa årliga räntepresta tioner.[5] Lifränta finnes ytterligare utdömd utan vidare för år[6] men ock med bifogade föreskrifter om dess gäldande halfårs-[7], kvartals-[8] eller månads-

[1] Jfr StrLgn 6 § 4 och nedan under 2 A.

[2] Jfr KF 14/4 1866 § 2 mom. 1 och § 24 mom. 3 samt NJA 1894 s. 640.

[3] Jfr StrLgn 6 § 4.

[4] SJA XXIV s. 296, NT 1865 s. 630 och NJA 1907 s. 39; jfr Lag 5/7 1901 § 4 mom 2. Är fråga allenast om kostnader, sveda och värk samt tillfälligt hinder i näring, utdömes naturligen ersättning i kapitalbelopp; jfr NJA 1904 s. 188.

[5] NJA 1897 s. 254 och 1901 s. 98. Exempel på utdömande af kapitalbelopp allena lemna NJA 1897 s. 269 samt 1903 s. 272 och 461; se ock beträffande dödande NJA 1900 s. 395, der dock kapitalisering verkställts af beräknade räntebelopp, som för äkta barns del bestämts skola åtnjutas till fylda 18 år.

[6] NT 1865 s. 630 samt NJA 1894 s. 417, 1897 s. 254, 1902 s. 182, 231 och 358, 1906 s. 149 och 1907 s. 39. Se beträffande dödande NJA 1895 s. 336, der den dödades oäkta barn tillades visst årligt belopp att utgå, till dess det fyllt »15 år eller eljest kunde sig sjelf försörja».

[7] NJA 1901 s. 98 och 1904 s. 471.

[8] NJA 1901 s. 216 och 1903 s. 11. Se ock för fall af dödande dels NJA 1895 s. 546, der den dödades enka och döttrar tillades årliga belopp att från och med månaden efter dödsfallet kvartalsvis utgå,

vis,[1] än vid periodens utgång[2] och än i dess början.[3] Troligen skall i dessa delar rättspraxis emellertid röna inverkan af olycksfallslagens bestämmelser, så att ränta allmänt förordnas skola erläggas för hvarje kalenderkvartal på tredje månadens första dag och utan återkrafsrätt för fall af lifräntans upphörande under samma månad.[4]

Att fara är för skada, kan väl berättiga myndighet att efter laga befogenhet vägra sitt samtycke till företags utförande, att förordna om tryggande åtgärders vidtagande, att meddela föreläggande om olaga anstalters undanrödjande och att ådöma straff. Men deraf följer icke någon den enskilde målsegarens talerätt i skadeståndsväg.[5]

B. Positiv handling.

Enär regelrätt allenast positiv handling kan ådraga skadeståndsansvar, är sådant ej förbundet med underlåtenhet att bispringa en nödställd. Likgiltigt är härvid, huruvida faran är större eller mindre, hotar hans person eller egendom samt kan eller icke kan afvärjas utan egen olägenhet och möda.[6] Härutinnan eger ej ändring rum, derför att vederbörande på grund af allmän tjenstepligt varit skyldig att ingripa. Ty förpligtelsen består dock icke i förhållande till den nödställde. Annorlunda ställer sig åter förhållandet, om någon uraktlåtit försigtighetsåtgärd mot fara, härflytande från en hans positiva handling eller från egendom eller person under hans vårdnad. Hvad, som skall åtgöras, kan vara närmare bestämdt i lag eller myndighets förordnande. Exempel erbjuda bland annat före-

---

åt den förra, så länge hon lefde ogift och egde medborgerligt förtroende, och åt de senare, så länge de voro yngre än 18 år och hade medborgerligt förtroende, och dels NJA 1907 s. 174 der åter årliga belopp, beräknade från dödsdagen, tillerkändes enka, så länge hon lefde ogift, och en hvar af de två sönerna, till dess han fyllt 15 år eller eljest kunde sig sjelf försörja.

[1] NJA 1893 s. 561, 1902 s. 185 och 502, 1904 s. 56 samt 1905 s. 315. Se ock beträffande dödande NJA 1896 s. 430, der vissa årliga belopp tillerkändes den dödades enka och son att åtnjutas af henne, så länge hon lefde ogift, och af honom, till dess han fylt 18 år eller eljest kunde sig sjelf försörja.

[2] NJA 1903 s. 11; jfr NJA 1902 s. 185.

[3] NJA 1893 s. 561, 1901 s. 98, 1902 s. 502 och 1905 s. 315.

[4] Lag 5/7 1901 § 7, jfrd med NJA 1905 s. 486.

[5] Jfr NJA 1892 s. 317 och 1894 s. 289.

[6] StrLgn 6 § 5, jfrd med 3 § 8 och 8 § 22 ibid. samt ofvan s. 77 not. 1.

skrifterna om vådeld,[1] om svedjande,[2] om smitta af kreatur,[3] om gifters förvarande och försäljande[4] samt om skydd dels mot yrkesfara genom anstalter till tryggande af arbetares lif, kroppsliga integritet och helsa[5] och dels mot fara af elektriska anläggningar för belysning eller arbetsöfverföring.[6] För öfrigt innehålla en mängd författningar spridda bestämmelser i ämnet.[7] Åtlydas icke gifna föreskrifter eller förständiganden, som i enlighet med dem meddelats, följer naturligen ansvar för den deraf föranledda skadan.[8]

Men till ersättningsskyldighet behöfves icke särskilda lagbuds åsidosättande utan allenast försummelse att iakttaga hvad, som under föreliggande omständigheter måste anses såsom normal aktsamhet. Af intresse äro i nämnda afseende de domar och utslag, genom hvilka det ålagts dels jernvägs innehafvare, som vore förbunden att hålla stängsel kring banan, att, då sådant ej uppförts eller varit bristfälligt, utgifva godtgörelse för djur, som i anledning deraf inkommit på banan och af tåg dödats,[9] dels förlustelselokals innehafvare att gälda

---

[1] BB 24 § 1, jfrd med StrLgn 14 § 9 och 19 § 21.

[2] BB 15 §§ 1 och 2.

[3] BB 25 § 5, StrLgn 19 § 17 och KF $^{9}/_{12}$ 1898 med ändringar enligt KK $^{8}/_{2}$ 1901, $^{13}/_{8}$ 1902 och $^{1}/_{5}$ 1903.

[4] StrLgn 14 §§ 20 och 21 och 19 § 19 samt KF angående vård och försäljning af arsenik samt af andra giftiga ämnen och varor $^{7}/_{1}$ 1876.

[5] Lag $^{10}/_{5}$ 1889 och $^{13}/_{12}$ 1895; jfr NJA 1901 s. 93, 1902 s. 185 och 231 samt 1907 s. 39.

[6] K. Stadg. $^{31}/_{12}$ 1902 och K. Komm. Koll. Kung. $^{1}/_{3}$ 1904.

[7] Så t. ex. Ordningsstadga för rikets städer $^{24}/_{3}$ 1868 §§ 6—8, Byggnadstadga för rikets städer $^{8}/_{5}$ 1874 §§ 27—36, Brandstadga för rikets städer $^{8}/_{5}$ 1874 §§ 3, 6 och 7, Helsovårdsstadga $^{25}/_{9}$ 1874 §§ 13 och 16—21, KF ang. eldfarliga oljor och vissa andra dermed jemförliga vätskor $^{26}/_{11}$ 1875 §§ 12, 13, 16—20 och 22 samt KF ang. explosiva varor $^{19}/_{11}$ 1897 §§ 5, 6, 20, 29, 31, 36—43, 46, 47, 50, 51, 55, 57, 63, 67, 73, 75 och 76.

[8] NJA 1902 s. 185, jfrd med NJA 1901 s. 93 och 1902 s. 231.

[9] NJA 1881 s. 251, 1886 s. 199 och 1896 s. 289. Stängselskyldighet förefinnes icke enligt KF $^{27}/_{12}$ 1857 utan allenast enligt aftals eller koncessions innehåll; jfr NT 1870 s. 490 samt NJA 1879 s. 172, 1886 s. 497 och 1900 s. 236. I händelse af en sålunda uppstånden förpligtelse bortses åter derifrån, att den åtagits eller påbjudits allenast för bantågens säkerhet och sålunda i trafikens och jernvägens intresse. Å andra sidan anses icke deraf följa skyldighet att i kreatursegarens intresse hålla vakt vid grindar eller eljest öfvervaka deras stängande; jfr NJA 1906 s. 64.

skada å besökande i följd af felande säkerhetsinrättningar,[1] dels flottningsförening att på grund af sin dispositionsrätt till dammar ersätta skada genom damluckornas stängning, fastän åtgärden ej vidtagits af densamma eller för dess räkning utan af jordegare för bevattningsändamål,[2] dels rederi att godtgöra brandskada från ångfartyg, eldadt med bakar och det oaktadt ej försedt med gnistersläckare[3], och dels i tiden före lagen den 12 mars 1886 jernvägs innehafvare att gälda eldskada från lokomotiv, då för skadans förekommande det icke vidtagits de mest betryggande anstalter.[4] De i rättsfallen häfdade synpunkterna komma äfven till användning för den händelse, att någon eger byggnad eller annan inrättning samt underlåter att afhjelpa brister i uppförandet eller af ålder eller olycksfall samt i följd deraf instörtande eller nedfallande eger rum med skada för andra till kropp eller egendom. Det är dock såsom i alla de öfriga fallen ett ansvar allenast under vilkor af vållande. Å andra sidan kan skadeståndstalan föras jemväl i anledning af bristande tillsyn vid byggnadsarbetes verkställande. Rätt svarandepart kan åter dervid visserligen vara den, för hvars räkning arbetet utföres, men stundom också jemte denne eller i hans ställe annan, nemligen den, som har arbetet under sin sjelfständiga ledning.[5]

---

[1] NJA 1897 s. 269 och 1903 s. 11; jfr i fråga om kanalbolags ansvarspligt för haveri i anledning af underlåtenhet att hålla farleden klar NJA 1879 s. 120 och beträffande kvarnegares ansvar för skada å kunds häst genom fel å infartsvägen till kvarnen NJA 1901 s. 349.

[2] NJA 1902 s. 396.

[3] NJA 1899 s. 247.

[4] NT 1868 s. 577 och 1872 s. 369 samt NJA 1875 s. 462, 1878 s. 211, 1879 s. 179, 1880 s. 365, 1881 s. 12, 1884 s. 429 och 1886 s. 289, jfrda med NT 1868 s. 348. Se deremot NT 1871 s. 242 och 1873 s. 280.

[5] Jfr Byggnadsstadga för rikets städer $^{8}/_{5}$ 1874 §§ 22, 37, 40 och 42 rörande vattens afledande, nybyggnads utförande efter ritningar och myndighets tillstånd, kontroll öfver byggnadsarbetena och iakttaganden vid reparationer, ändringar och uppförande af ställningar för nämnda slags arbeten. — I äldre svensk rätt hade i allmänhet egare af hus att med vådabot gälda dödande genom husets nedfallande; jfr UL och VML II MB 6 § 1, SmL MB 20 pr., MELL DrB m. vaþ. 11 och ChLL Draap m. vadha 9. Romersk påverkan röjer sig emellertid i Allm. StLgn Drap m. wadha 8 pr., som innehåller liknande föreskrift, men tillägger, att det inträffade skall räknas såsom viljaverk, om det skett, sedan egaren anmodats att bättra upp huset, och den derför föresatta dagen utan påföljd förflutit. Än mera öfverensstämmande med romersk rätt är föreskriften i VbStL III, I kap. 10, att på grannes klagan rådet kunde förelägga tid för reparation af förfallet hus, och att, om

Förpligtelsen att handla kan för öfrigt bero på ett obligationsförhållande, och ansvaret derigenom komma att bestå allenast i förhållande till vissa personer, låt vara ett vexlande flertal. Isynnerhet kommer härvid i betraktande skada för arbetare genom arbetsgifvares eller tillsyningsmans försummelse att tillhandahålla material och verktyg af fullgod beskaffenhet, vidtaga betryggande åtgärder på platsen, meddela upplysningar och anvisningar samt öfva nödig tillsyn.[1] Men exemplen kunna mångfaldigas. En tjenare hörsammar sålunda icke husbondens befallning att köra honom undan från hans förföljande fiender eller att hemta vatten till släckande af uppståndеn vådeld. Särskildt i nyssnämnda fall föreligger ju emellertid, kan det synas, ren obligatorisk skada, nemligen sådan, som har sin orsak i bristande uppfyllelse af kontraktsenlig förbindelse. Saken lär dock kunna dryftas på grund af de särskilda tillstötande omständigheterna. Olydnaden medför nemligen icke i och för sig ansvar för den här ifrågakommande skadan utan endast i förening med insigt i faran derför, d. v. s. i förening med vållande. Äfven för öfrigt komma reglerna för utomobligatorisk skada i tillämpning. Annan föregående positiv handling af förpligtande natur än tjensteaftal finnes åter visserligen icke. Men detta gäller i det stora hela, äfven då fråga är om arbetsgifvares försummelse att skydda sitt folk mot faror i arbetet. Till sakens belysning tjena sådana fall, i hvilka på grund af rättshandel en till annan öfverlemnar något och förtiger en dess farliga egenskap samt på sådant sätt föranleder skada för mottagaren eller hans folk. Ofta skall i förhållande till mottagaren aftalet grundlägga en öfverlåtarens ersättningspligt utan vilkor af en den senares vetskap om farligheten. Ty aftalet skall komma att anses innehålla en tillförsäkran, att det öfverlemnade ej varit behäftadt med ifrågakommande fel, och

---

tiden försuttes, skada af huset i tiden derefter skulle fullt ersättas, medan eljest skada af nedfallande hus eller timmerverk endast behöfde till hälften gäldas; jfr ofvan s. 14. 1734 års lag MB 29 § 3 stadgade åter för menniskas dödande i nämnda och liknande ordning, att föregående varning medförde vådabotens förhöjning från 20 daler till half mansbot, d. v. s. 150 daler. Se ock beträffande bötes- och skadeståndsansvar, då af vanskötsel någons byggnad föll ned på annans. Förslagen till 1734 års lag, Byggningsordning i städer 1694 och 1713 kap. 4 § 7 hos Sjögren IV s. 369 och V s. 239.

[1] SJA XXIV s. 296 samt NJA 1897 s. 254. 1901 s. 98, 1902 s. 182, 185, 231 och 358 och 1903 s. 461; se för öfrigt NJA 1901 s. 93 och ofvan s. 87 not. 9 — s. 88 not 5.

skadestånd utdömas på grund af garantiförbindelsens bristande uppfyllelse. Men detta kan ej gälla hvarje rättshandel, exempelvis icke uppdrag eller gåfva. Så framt öfverlåtaren känt felet, gör emellertid utlemnandet — en positiv handling — honom ansvarig för underlåtenheten att ej hafva upptäckt felet och sålunda sökt afvärja de med mottagandet förbundna farorna. Det är exempelvis fråga om en menniska, som tidtals faller i sinnesförvirring och raseri, om häst, som biter eller slår, eller om gång- eller sängkläder efter person, som aflidit i lungsot eller annan smittosam sjukdom. Att i fall af nämnda natur upplysningspligten och förty äfven ansvaret allmänt må kunna på förhand efterskänkas, lär väl få antagas. Men dertill hör ett särskildt begifvande. Det är ej berättigadt att bygga på det enstaka positiva stadgandet, att den, som tager lön för att bota annans sjuka kreatur, svarar för skada af sitt vållande. Lagrummet lär väl knappast kunna utläggas på annat sätt, än att vållande, inbegripet underlåtenhetshandling vid eller efter utförande af värfvet, ej tillräknas den anlitade, då han lemnat sin hjelp utan vederlag och ej haft afsigt att skada. Men bestämmelsen har för sådant fall i sigte det billiga i att den, som utan vedergällning påkallar annans hjelp i ärenden, till hvilkas besörjande fordras viss yrkesskicklighet, och derför antagligen måste vända sig till mera oförfarne, får bära de dermed förbundna riskerna. På visst sätt gå igen 1734 års lags grundsatser, att lån- och hemföljdstagare i gengäld för sin rätts vederlagsfria åtnjutande hafva att bära skada å egendomen genom olyckshändelse. För hvarje fall är i lagrummet omisskänneligen fråga allenast om obligatorisk skada och finnes ej skäl att låta det gälla för hvad, som mera eller mindre faller derutom.[1]

Ej heller få af strafflagens stadganden rörande vårdnadsskyldiges skadeståndsansvar dragas slutsatser till någon dess allmänna inskränkning. Hvad man på grund af dem kan säga är, att vårdare i allmänhet icke kunna tillräknas underlåtenhet att anmäla förestående brott till åtal, och andra vårdare än »föräldrar, fosterföräldrar samt andra uppfostrare eller förmyndare» ej heller underlåtenhet att, så framt icke genom brottet »någons lif, helsa, frihet eller egendom i syn-

---

[1] BB 22 § 4, jfrd med GB 16 § 2, HB 11 § 1, Lag ang. vissa åtgärder mot utbredning af lungsot $^{13}/_{5}$ 1904 §§ 1—4, Lag om köp och byte af lös egendom $^{20}/_{6}$ 1905 §§ 42 och 43, Winroth, Strödda Uppsatser II s. 1—26 samt ofvan s. 6 not. 1.

nerlig fara sattes», eljest upptäcka detsamma. Det senare är dock redan i hög grad tveksamt. Men för hvarje fall har sålunda det endast träffats gränsbestämningar till afgörande, huru långt anspråken sträcka sig på vårdare i hans verksamhet för att förekomma skadegörelse från dem, öfver hvilka han har att vaka. Särskildt följer icke af de åsyftade bestämmelserna, att i skadeståndsväg sådana vårdare, som icke hafva egenskapen af »föräldrar, fosterföräldrar eller andra uppfostare eller förmyndare», gå fria vid försummelse i nämnda afseende. Detta kan så mycket mindre vara händelsen, som stadgandena endast fastställa straff dels för nyssbemälde vårdare och dels för hvem som helst, samt förutom dem finnes ett annat förordnande, hvari förutsättes skadeståndsansvar för hvarje vårdare, som brister i tillsyn öfver sinnesförvirrad eller barn under 15 år och sålunda förvållar, att de komma skada å stad. Ej heller detta lagrum får emellertid anses afgöra öfver vårdares ersättningsansvar. Ty dess ändamål är ett helt annat, nemligen att i strid mot allmänna rättsregler pålägga gerningsmännen sjelfva sådant ansvar.[1]

Äfven med afseende å andra än vansinniga och minderåriga bestå vårdnadsförhållanden af beskaffenhet att medföra skadeståndsförpligtelse. Man tänke på den, som på grund af brott eller annan liknande orsak är underkastad inskränkning i sin frihet eller till följd af bräcklighet ej råder öfver sina lemmars fria bruk. Vårdnad öfver ungdom upphör ej heller med 15 år utan sträcker sig till uppnåendet af 21 eller till en dessförinnan grundlagd sjelfständig ekonomisk existens. En sak för sig är derefter, huruvida gerningsmännen hafva att ovilkorligen eller alldeles icke svara för den åsamkade skadan, och hvad efter föreliggande omständigheter må kunna hafva fordrats af vårdaren till gerningens hindrande. Vårdnad kan för öfrigt bestridas jemlikt aftal utan sammanhang med något uppfostringsförhållande och har äfven då sin verkan i förberörda afseenden. Detsamma gäller om tillsyn enligt sjelfvilligt åtagande.[2]

Beträffande såväl egendom som personer af farlig beskaffenhet bestämma de faktiska förhållandena öfver sagda inne-

[1] Jfr StrLgn 3 §§ 7 och 8 och 6 §§ 5 och 6 samt ofvan s. 76 not. 3 — s. 77 not. 2 och s. 81 not. 1. Med afseende å StrLgn 3 § 7 må förövrigt anmärkas, att, ehuru paragrafen i allmänhet handlar om "föräldrar" och "fosterföräldrar," lagrummets tillämplighet å de senare tydligen har till förutsättning ett bestående vårdnadsförhållande; jfr nedan s. 91 not. 2. Detta följer af paragrafens innehåll i öfrigt.

[2] Jfr HB 18 § 10.

stående för skada. Det åligger alltså respektive innehafvaren och den, som bestrider vårdnaden. Detta hindrar dock icke, att de kunna gå fria, och att jemte eller i deras ställe respektive egare eller lagbestämd vårdare eller ännu andra kunna häfta. För de förstnämndas del är ansvar uteslutet, om de ej haft kännedom om egendomens eller personens farlighet och ej heller bragt sig i sitt läge genom handling, som i och för sig grundlagt ett ovilkorligt ansvar för alla dess följder. Bestrida de vårdnaden enligt uppdrag af annan, tjena för dennes del åter till ledning de allmänna grundsatserna om ansvar för ställföreträdare, underlydande och biträden.[1]

C. Kausalsammanhang.

Då såsom vilkor för skadeståndsskyldighet bland annat upptages handling, afses en handling i den yttre sinneverlden. Positiv eller negativ, skall den hafva verkningar utåt. Tillräckligt är således ej skadas tillönskande. Men äfven om önskan omsatts i handling, fordras än vidare, att handlingen står i kausalsammanhang med den inträffade skadan.[2] Nu är dock händelsen, att hvad helst än företages i verlden fortplantar sig eller i allt fall kan fortplanta sig i en oändlig följd af verkningar. Att, i mån som dessa, huru aflägset de än ligga från handlingen, yttra sig i skada för andra, låta den handlande innestå derför måste dock träffa honom alltför hårdt. Någonstädes måste finnas en begränsning. En sådan kan ju visserligen sägas ligga redan i fordran på kausalsammanhang. Deraf skulle dock blott följa, att vid tillstötande senare omständigheter skadan fördelades på dem och handlingen, hvadan den sålunda dock städse delvis bundes vid den senare. Men kausalsammanhanget skall bevisas, och svårigheterna härutinnan skola helt naturligt ökas, i samma mån som skadan skall ledas tillbaka till ett fjerran liggande faktum och genom eller förbi omständigheter, som otvifvelaktigt stå i orsakssammanhang med skadan. Fråga är dock, om det icke kan vara tillåtet att med hjelpbestämningar helt och hållet afbryta kausalitetskedjan och en derpå riktad bevisning. Nära låge ju att, såsom i engelsk rätt, hålla sig till det i förutsättningarna för skadeståndsskyldighet jemväl ingående be-

[1] Jfr ofvan s. 88 not. 5 —s. 90 not. 1.

[2] NJA 1901 s. 349 och 1904 s. 472; se vidare nedan s. 143 not. 1.

greppet vållande. För den skada, som den handlande förutsett eller efter objektivt föreliggande omständigheter bort hafva förutse, skulle han häfta men ej heller för mera. Likgiltigt skulle då vara, om skadan varit omedelbar eller härledd, om den uppstått för den, som handlingen närmast afsett, eller för annan, och om den senare lidit sin skada allenast genom den förres eller omedelbart. Genom ett dylikt förfarande vunnes onekligen följdriktighet, enär på andra punkter vållande i nu angifna mening verkar normerande på skadeståndsansvarets omfång. Praktiskt komme man ock till jämförelsevis tillfredsställande resultat. För vanliga fall blefve det ett ansvar för handlingens naturliga och sedvanliga närmaste följder; och i mån dertill komme ytterligare något mera, kunde talan grundas derpå, att den handlande företagit sin åtgärd med särskild vetskap om den fara, som den för annan innebure.

Emellertid står den ifrågavarande grundsatsen icke i öfverensstämmelse med svenska lagstadganden i ämnet och kan visserligen också föranleda större inskränkningar i ansvarsskyldigheten, än som för särskilda fall skulle finnas tillfredsställande för rättsmedvetandet. Vållande har i svensk rätt icke angifvits tjena till begränsning af skadeståndsansvars omfång på annat sätt, än att jemkning anbefallts skola ske, då vållande äfven hos den skadade förelegat. För öfrigt skall skadan fullt ersättas den skadelidande, oafsedt om dess omfång icke förutsetts eller dock bort hafva förutsetts af gerningsmannen. Att härvid undantag icke gjorts för skada i andra hand, framgår deraf, att vid kroppsskada ersättning förklarats skola gäldas äfven för tillfälligt eller stadigvarande hinder i förvärf eller fortkomst. Med afseende å kroppsskada må stadgandena på grund af de valda uttrycken leda till vissa inskränkningar i skadeståndsansvarets omfång. Men vid lagens för öfrigt iakttagna tystnad i ämnet innefatta de för fall af annan skadegörelse ett erkännande af grundsatsen, att all skada skall ersättas, såväl omedelbar som härledd.

Detta gäller dock allenast skada för den af handlingen närmast träffade. För annat fall böra nemligen slutledningar till ansvarets inskränkande dragas af strafflagens bestämmelser om understöd åt dödad persons maka och barn. Föreskrifterna bära tydliga tecken af undantagsstadganden och låta förstå, att lagstiftarna utgått derifrån, att regelrätt skadeståndsansvar består allenast i förhållande till den, som varit omedelbart föremål för skadegörelsen, och icke omfattar skada,

som, hafvande sin grund i hans, medelbart uppstått för annan[1]. Allt detta stämmer ock med tyska rättsgrundsatser, som i allmänhet beherrska vår straff- och dermed ock vår skadeståndslagstiftning. Om man så vill, kan man ju ock finna rättsregeln omedelbart godkänd, då ersättning förklarats skola utgifvas för »skada, som någon genom brott *annan* tillfogar», och för »lidande, som genom brott emot personliga friheten eller genom falsk angifvelse eller annan ärekränkande gerning må anses vara *någon* tillskyndadt». Rättsregeln är naturligen icke till hinder, för att man på grund af en sin gerning kan komma i skadeståndsansvar till flera och deribland äfven till sådana, som man icke kände vid handlingens företagande, och som lida sin skada allenast genom efterverkningar af den företagna handlingen. Det hänger endast derpå, att de hvar för sig träffas af omedelbar skada. Man skrämmer exempelvis en häst i sken och kommer derigenom i skadeståndsskyldighet icke allenast till den åkande eller ridande utan äfven till alla andra, som genom hästens framfart lida men till sina personer eller sin egendom.

Af rättsregeln följer åter, att, med undantag för hvad som positivt stadgats för fall af dödande, den, som genom en annan tillfogad skada medelbart lider sådan i obligatoriskt förhållande till denne eller tredje man eller ock på ännu annat sätt, ej kan kräfva ersättning derför af upphofsmannen till den först omförmälda skadan. Såsom exempel på ifrågavarande medelbara skada må tjena: förlust af den skadades tjensteprestationer, inträde i en hans understödspligt mot annan, utbetalande af en på honom tagen lifförsäkran och afskuret tillfälle att genom honom vinna viss förmån. I händelse af egendomsskada är rättsskyddet åter så till vida mera utsträckt, som hvar och en, hvilken har rätt till saken, omedelbart kränkes genom en densamma öfvergående skadegörelse, fastän hans rätt icke utgör eganderätt utan allenast en densamma inskränkande rättighet. En särskild roll spelar härvid, att, så framt något som helst förvärf af rätt till sak egt rum vare sig genom rättshandel eller i annan ordning, enligt svensk rätt skydd deri åtnjutes mot obehörig utan vilkor af tradition, lagfart eller annan dylik åtgärd, och att så till vida sakrätt sammanfaller med rätt till sak. Äfven här komma emellertid förut behandlade frågor och åtskilnader tillbaka. Har exempelvis efter slutadt arbete i det fria arbetarne lemnat efter sig verk-

[1] Jfr nedan s. 133 not. 1 — s. 135 not. 1.

tyg och redskap i en bråte på väg eller annan befaren plats och under natten åkande köra upp derpå samt förderfva häst och vagn, häfta visserligen arbetarne och deras uppsyningsman för deras ersättande. Men deremot komma de icke att göras ansvariga för skada, som uppstår för tredje man med intresse i ett färdens snabba och lyckliga förlopp.[1]

Emellertid föranleder visserligen den omhandlade rättsregeln ofta nog resultat af föga uppbygglig natur. Sålunda få föräldrar, äfven då de njutit försörjning genom ett sitt barns arbete, sina anspråk på understödsrätt mot en dess dråpare underkända. Saken förändras icke derigenom, att dråparen afvetat försörjningsförhållandet, och ej heller derigenom, att barnen enligt fattigvårdsstadgan varit understödsskyldige eller enligt legostadgan tjensteförpligtade.[2]

Lika litet har, om någon tillfogat annan skada till person eller egendom i särskildt syfte att bereda tredje man afbräck i förmögenhetsväg, denne senare skadeståndstalan mot gerningsmannen. Någon lägger sig exempelvis i försåt för annans budbärare och slår denne så illa, att han ej i rätt tid kan öfverbringa ett med honom sändt erbjudande eller antagande af aftal, hindrar vid strejk arbetets fortsättande genom att döda förman eller arbetare i en vigtig beställning eller sätter eld på ett varulager för att hindra leverans till viss person. I alla dessa fall föreligga visserligen brott, hvadan, då deraf följer skyldighet att ersätta jemväl all förmögenhetsskada, respektive budsändaren, arbetsgifvaren och den leveransberättigade ju skulle kunna anses hafva laga anspråk härutinnan. Men brotten äro icke begångna mot dem och medföra derför ej heller en sådan deras befogenhet.[3]

---

[1] StrLgn 6 §§ 1—4; jfr Lag 5/7 1901 § 4 mom. 3 samt ofvan s. 30—31 och 83—85.

[2] NJA 1885 s. 477, 1890 s. 473 och 1891 s. 204, jfrda med NJA 1896 s. 462 och 1901 s. 288.

[3] Skenbarligen skulle ju stöd för en annan mening kunna hemtas af StrLgn 6 § 8, hvarest målseganderätt finnes tillagd ej allenast »den, emot hvilken brott begånget är», utan äfven »den, som deraf förnärmad blifvit eller skada lidit». Härvid erinras dock, *att* stadgandet afser att bestämma talerätt på såväl straff som skadestånd och delvis allenast i det förra afseendet eger användbarhet, *att*, så framt någon kränkes genom öfverträdelse af lag till skydd för enskilda i allmänhet, han kan vara förnärmad eller hafva lidit skada, fastän gerningen icke omedelbart varit mot honom riktad, *att* förnärmelse af ideell rätt ej alltid grundlägger skadeståndstalan men dock enligt stadgandet medför åtalsrätt, *att* för skadeståndstalan naturligen utgör vilkor liden skada men ock ersättningsgill skada, *att* lagrummet ej fastställer utan förutsätter

Hvad åter angår skadeståndsskyldighet i förhållande till den af skadegörelsen omedelbart träffade, ligga begränsningarna i skadeståndsansvar allenast i fordran på kausalsammanhangets styrkande och svårigheterna härutinnan i fall af skada i andra hand och af mellankomna främmande omständigheter. Vanligen bestå dessa senare emellertid i den skadades eget vållande eller olyckshändelse, båda af beskaffenhet att låta skadan falla på honom sjelf. Är det tredje mans handling, är åter ansvaret dennes. Afgörandet måste såsom i andra kausalitetsfrågor ligga under domarens fria beprövande. Men man tänke sig exempelvis, att en person beröfvas någon sin egendom af beskaffenhet att bereda honom en inkomstbringande anställning eller förhoppning derom, vid försök att skaffa sig utkomst på annat håll lider förluster samt slutligen tröttas i förvärfskampen och förfaller. Allt detta kan dock icke i ersättningsväg falla på den, som från början förgrep sig på egendomen. Å andra sidan kommer nog dock ej heller gränsen för ansvarets omfång att för alla händelser dragas fullt lika. Ju mera aflägset skadan ligger i förhållande till den rättsstridiga handlingen och ju mera de andra medverkande omständigheterna te sig såsom principala orsaker till skadan, dess mera skall domaren känna sig obenägen att finna handlingen och skadan stå i kausalsammanhang med hvarandra. Handlingen skall för honom få karakteren mindre af orsak än af en rättsligen betydelselös anledning till att andra olycksbringande krafter underlättats i sitt arbete. Helt naturligt skall för öfrigt domaren vid sin pröfning låta sig påverkas deraf, huruvida föröfvaren af rättskränkningen beräknat eller bort beräkna gerningens successiva följder. Må vara att, efter hvad utredts, i svensk rätt ett dylikt förfarande ej har något stöd af lag. Det är ett naturligt yttersta hjelpmedel, då de erkända bestämningsgrunderna — här kausalsammanhang, olyckshändelse, eget vållande och främmande handling — lemna domaren i tvifvelsmål. Antagligen skall han också medvetet eller omedvetet fästa afseende å vållandets större eller mindre storlek.[1]

Samma synpunkter göra sig för öfrigt gällande, äfven då fråga är om en omedelbar skada. En person kastar af okynne

---

detta begrepp, *och att* beträffande det omfång, hvari skada skall ersättas, upplysning är att söka i kapitlets sex första paragrafer; jfr Winroth, Svensk Civilrätt IV s. 540 n:r 32 samt ofvan s. 79 not. 2 och nedan s. 138 not. 1—3.

[1] Jfr ofvan s. 31—32.

en annans bok på elden. Deri äro dock inlagda åtskilliga sedlar mellan bladen. Principielt skall gerningsmannen ersätta dessa senare. Han kan dock göra gällande, att en bok är ett ovanligt förvaringsställe för pengar, och att i fråga om deras förstörande sålunda vållande föreligger hos bokens egare. Säges härtill att omständigheterna särskildt tvungit den senare att handla såsom han gjort, är i allt fall en olyckshändelse för handen. Förhållandena ändra sig dock visserligen till gerningsmannens nackdel, om han känt eller kunnat hafva skäl att misstänka sedlarnes förekomst i boken. Ett dylikt sätt att förvara sedlar vore exempelvis ej ovanligt på orten, och detta var eller borde hafva varit honom bekant.[1]

Det sagda har ytterligare tillämplighet, då rättsstridig handling i och för sig ej har skada till följd, men förmedlar sådan genom skapande af tillfällen för dess uppkomst, vare sig genom främmande handlingar eller olycksfall: verktygs kvarlemnande på gata med resultat, att inbrottstjufvar begagna sig deraf; besökandes försummelse att efter sig stänga dörr och obehörigas inträngande derigenom; utlemnande af laddade eldvapen åt personer, oförfarne i deras begagnande, eller vapnens förvarande på plats, der de äro för sådana personer åtkomliga; brytande mot lagens föreskrifter, huru förfaras skall med stampar och andra redskap för mynts och sedlars tillverkande, samt deras derigenom föranledda missbrukande; olofligt tagande af nattherberge i annans hus och förorsakande af explosion, derigenom att gas, som utströmmat från en ostängd ledning, antändes vid strykning af tändstickor m. m. d. Huruvida den inträffade skadan skall af vederbörande gäldas, kan i dessa fall tydligen icke afgöras lika, och helt naturligt skall

[1] Anmärkas må, att motiven till den svenska lagen om köp och byte af lös egendom den 20 juni 1905 på tal om en sin skadeståndsbestämmelse angifvit skadans beräknelighet såsom en normerande grund till bestämmande af det omfång, hvari person har att innestå för sin handlings verkningar; jfr NJA II 1906 n:r 1 s. 80. Förhållandet lär få anses bero på de i lagarbetet deltagande danske rättslärarne, hvilka på skadeståndslärans område visat sig hafva tagit starkt intryck af engelska rättssatser; jfr ofvan s. 31. Uttalandet kan ej vara af betydelse i detta sammanhang, då ju skadeståndsreglerna i utomobligatoriska förhållanden äro bestämmande för de obligatoriska och ej tvärtom; jfr ofvan s. 5—6. Men det är dock af sitt intresse, enär det visar, huru liten praktisk betydelse man tillägger den principiella motsatsen mellan de tyska och engelska grundsatserna i ämnet, så snart det ej längre rör sig om hvem skadeståndsrätt tillhör, utan allenast i hvad omfång en härutinnan berättigad eger att få sin skada ersatt.

domstolen dervid låta det bero på, huruvida han har känt eller bort känna faran för skadans inträffande, eller med andra ord på, huruvida skadan legat inom hans vållande. Deremot är ock så mycket mindre att invända, som här är fråga om en skada i första hand och till dess ersättande dock bland annat alltid hör vållande.

I händelser af senast behandlade natur lära emellertid också strafflagens positiva stadganden om delaktighet i brott komma att verka inskränkande, nemligen så framt skadan närmast har sin orsak i en mellankommande handling och framför allt i en mellankommande förbrytelse. Ty, i brist på anvisning i motsatt rigtning, torde man då ej vilja sträcka skadeståndsansvaret utöfver gränserna för delaktighets straffbarhet. Härvid må då märkas, *att* den straffbara delaktigheten ej uttömmer fallen af brotts främjande och underlättande, *att* till densamma hör ett delaktighetshandlingens afsigtliga begående till främjande eller underlättande af hufvudförbrytelsen, *att* med afseende å den senare åter ej afsigt är af nöden utan allenast vållande, *att* gerningsmannen ej behöfver känna på hvad sätt hans gerning sålunda främjats eller underlättats, *och att* hinder ej finnes, för att en handling, som i och för sig är straffbar, kan komma att räknas dess föröfvare till last jemväl såsom delaktighet i en annans brott.[1]

Med skadeståndsreglernas plats och innehåll är sjelfva förfarandet naturligt. I sak är det deremot visserligen oberättigadt och egnadt att lända till otillfredsställande resultat. Väl har det påståtts, att, då skada, hvartill någon gifvit anledning genom en sin handling, närmast framkallas genom en annans tillräkneliga gerning, allenast denna senare vore att taga i betraktande såsom skadans orsak. Derför skulle ej heller den förre belastas med skadeståndsansvar. I sjelfva verket ligger denna uppfattning äfven till grund för bestämmelserna om straffbar delaktighet. Principielt skulle nemligen under de angifna omständigheterna ej heller straff följa, utan så endast ske i de genom sagda bestämmelser fastställda undantagsfallen. Men undantagsfallen hafva en så stor omfattning, att de i och för sig göra hufvudregelns riktighet misstänkt. Dertill kommer, att, om den skulle vara riktig, det måste bero derpå, att en persons fria viljeyttring ej kan ligga under en annans rådighet samt derför ej heller af denne

[1] Jfr StrLgn 3 §§ 1—11 och 6 §§ 5 och 6 samt ofvan s. 61—62 och s. 76 not. 3 — s. 78 not. 2.

förorsakas eller ens beräknas. Men detta gäller lika mycket och lika litet om hvad i öfrigt kan inträffa för att i samverkan med en persons handling åstadkomma en viss verkan, här skada. För öfrigt betyda i sin positiva affattning delaktighetsreglerna ej annat, än att lagstiftarne velat draga vissa gränser för handlingars straffbarhet, då de ej voro omedelbara orsaker till en viss brottslig effekt utan lågo densamma mera eller mindre fjerran i kausalitetssammanhang. Deraf följer dock icke, att så också måste ega rum i fråga om det privaträttsliga krafvet på skadestånd. För den straffrättsliga lagskipningen är ju icke främmande att, då omständigheterna påkalla det, behandla den, som i formen allenast varit delaktig i annans brott, såsom gerningsman och att göra det äfven för sådana fall, i hvilka den, som egentligen skulle hafva sådan ställning, var tillräknelig för sina handlingar. Häri ligger i sjelfva verket ett erkännande, att någon saklig åtskilnad ej finnes mellan ett omedelbart förorsakande och ett, som, i tiden föregående, endast i förening med det förra har en sin verkan. Det är också den grundsats, som borde råda i senast behandlade skadeståndsfrågor — nemligen på det sätt, att, äfven der skada och handling ej stode i omedelbart sammanhang, det tillhörde domstolen att för hvarje särskildt fall tillse, huruvida, med fäst afseende å hvad som gäller om vållande, kausalitetssammanhang förelåge, och att härvid väl fästa behörig uppmärksamhet å strafflagens regler om delaktighet men i dem ej se några yttersta gränsbestämningar för skadeståndsskyldigheten.

D. Vållande.

Vilja (dolus) att skada annan finnes ej blott hos den, som haft skadan till slutligt mål eller deri sett medel för det senares vinnande, utan äfven hos den, som tagit eller måste anses hafva tagit skadan i beräkning såsom en sin handlings oundvikliga eller möjliga verkan och ej derigenom låtit sig afhållas från dess företagande. Vållande (culpa) utmärker åter åsidosättande af hvad, som som skulle hafva förekommit skadans inträffande. Det omfattar sålunda äfven afsigt, men betecknar, ställdt i motsats dertill, en derförutan ådagalagd oaktsamhet. Af vållande i denna inskränkta mening komma beträffande utomobligatorisk skada ytterligare i betraktande två grader, nemligen grof vårdslöshet (culpa lata) och vållande utan närmare bestämning (culpa levis in abstracto). Grof

vårdslöshet utmärker dervid en oaktsamhet utöfver alla sedvanliga gränser och nog stor för att kunna väcka misstanke om afsigt, medan med vållande förstås bristande i normal aktsamhet eller med andra ord i den aktsamhet, som klokt och förståndigt folk iakttager i sina angelägenheter. I motsats till hvad, som gäller om skada i obligatoriska förhållanden, äro i frågor om utomobligatorisk skada icke vissa svårare arter af vållande i inskränkt mening likställda med dolus. Deremot inbegriper naturligen ett större ansvar ett mindre. Derför har man ock endast undantagsvis att räkna med begreppen afsigt och grof vårdslöshet. Ty regelrätt medför redan bristande i normal aktsamhet skadeståndsansvar i utomobligatoriska förhållanden. För fall af utvidgad skadeståndsskyldighet inverkar emellertid den omständighet, att skadegörelse skett i afsigt eller af grof vårdslöshet. Dolös gerning kan nemligen då vara vilkor för ansvars inträde, och den omständighet, att annan i afsigt eller af grof vårdslöshet förorsakat skadan, lända till befrielse från dess ersättande. På detta senares sätt inverkar stundom äfven högre hand (vis major), d. v. s. olyckshändelse, som tillstöter utifrån och är af den öfverväldigande natur, att den ej med tillgänglig mänskokraft kan afvärjas.[1]

Att man till undvikande af skadeståndsansvar har att iakttaga klokt och förståndigt folks aktsamhet i sina angelägenheter, vill säga, att vållande såsom förpligtelsegrund underkastats en objektiv norm. Aktsamhetsgraden är dock icke alltid enahanda. Det kan vara att se till förhållandena inom viss klass, i visst yrke eller på viss plats. De särskilda omständigheterna i saken kunna ej heller lemnas utom beaktande. Så framt dessa icke hafva tillåtit en handling under full besinning, måste detta nemligen räknas den handlande till ursäkt. Hit hör särskildt det fall, att ett ingripande har synts vara påkalladt, och att sådant egt rum af person, som icke varit i besittning af de derför nödvändiga

[1] Jfr StrLgn 6 § 3, 15 §§ 1—23 och 16 §§ 1—11, Lag 5/7 1901 § 1 mom. 2, Lag 27/6 1902 § 4 mom. 2, Winroth, Strödd. Upps. II s. 7 och ofvan s. 12—14. LgB HB 15 § 6 gjorde ett försök att bestämma det af våda utmärkta ansvarsfria området genom ett bestämmande af begreppet våda. Dermed skulle nemligen förstås ej blott »olyckshändelse» utan äfven »öfvervåld eller annan tillfällighet, som ej förekommas eller afvärjas kunnat». Det torde vara lämpligare att söka fastställa begreppet vållande. Dessutom har definitionen tydligen haft i sigte obligatoriska förhållanden, då den förutsätter en pligt att afvärja skada från annan; jfr ofvan s. 75 not. 2.

förutsättningarna. Man har att ställa på sig frågan, huru i allmänhet kloka och behjertade män skulle hafva förfarit vid ett dylikt tillfälle. Utfaller i denna del svaret gynsamt, återstår dock frågan, huru värfvet utförts; och härvid kommer man visserligen in på en pröfning af subjektiva moment. Ett sätt att undgå det vore visserligen att såsom normerande äfven här låta gälla, huru förståndigt folk i allmänhet skulle hafva redt sig vid saknad af de för värfvets fullt ändamålsenliga besörjande erforderliga betingelserna. Ett dylikt förfaringssätt skulle dock leda till obillighet. Har den ifrågavarande personen handlat efter bästa förmåga, bör hvad, som inträffat, icke räknas honom till last.

Deremot har visserligen, då utan omständigheternas nödgande tvång någon bragt sig i ett läge utöfver sina krafter, han att häfta för skada på grund af sin svikande förmåga, denna må nu bero på bristande kunskaper, fysisk kraft eller omdöme eller på andra rent personliga egenskaper. Det säger sig sålunda sjelft, att förhållandena måste bedömas helt olika, om en person svingar sig upp i ett åkdon utan körsven för att tygla en skenande häst, och om han, i ändamål att tillvarataga stillastående häst och åkdon, sätter sig upp att köra. Liksom omständigheterna kunna mera eller mindre kräfva ett ingripande, kan emellertid också en person hafva större eller mindre förutsättningar att lyckas i företag utom sitt sedvanliga verksamhetsområde. Äfven detta är att taga under bedömande. Härvid kommer man dock icke till att beakta subjektiva moment på annat sätt, än att man har att fråga sig, hvad kloka och förståndiga män skulle hafva beslutat sig för under antagande, att de suttit inne med den handlandes förutsättningar. Detta medför dock visserligen en icke oväsentlig inskränkning i det spelrum, som i det föregående lemnats åt subjektiva moment, nemligen med afseende å handlingens utförande. Ty det ställer på den handlande anspråket, att han, innan han kastar sig in i det dock mera eller mindre äfventyrliga företaget, tager i öfvervägande ej allenast behofvet af åtgärd, utan äfven hvad han har att göra eller låta i betraktande af sin duglighet. Härtill hör äfven en hans ompröfning, i hvad mån hjelp kan påräknas af andra med större förutsättningar att lyckas. Å andra sidan kan behofvet af åtgärd göra sig så känbart gällande, att all annan hänsyn tränges å sido, eller ock någon alldeles mot sin vilja befinna sig i ett läge, som utesluter hvarje valfrihet. Härvid komma i betraktande icke allenast tillfälliga omständigheter, som

kunna inträffa för hvem som helst, utan äfven blindhet och andra kroppsliga bräckligheter, hvilka kunna hindra de dermed behäftade mera än andra att undvika lägen af fara för dem och andra.[1]

Hvilken som helst brist i personligt afseende kan sålunda göra till våda hvad för en annan gerningsmans del skulle vara vållande. Men för visst fall kan dylik brist också räknas gerningsmannen till godo beträffande handlingens alla moment och sålunda äfven i hvad rör beslut att företaga en handling med rättsstridigt syfte. Bristen på omdöme har en sådan verkan. Härvid är dock då icke fråga om mera eller mindre omdöme utan om den fullständiga saknaden deraf och om dess saknad i anledning af ringa ålder eller förefintlig sinnessjukdom.

Af gällande stadganden lärer få dragas den slutsats, att minderårighet icke kan åberopas såsom befrielsegrund, så snart åldern af femton år uppnåtts.[2] För skadeståndsansvars inträde är sålunda icke vilkor sagda ålders uppnående och än mindre myndighetsålders.[3] Huruvida skada af person, yngre än 15 år, må kunna tillräknas honom såsom vållande, får åter regelrätt pröfvas under fäst afseende å hans utveckling, gerningens beskaffenhet och öfriga föreliggande omständigheter. Han kan alltså komma att få innestå för viss sin skadegörelse men ej för annan. Allt hänger derpå, huruvida han kan anses hafva insett sin gernings egenskap af rättskränkning — insett, att den i sina verkningar skulle eller kunde hafva till följd skada för annan.

Ansvarsfrihet på grund af sinnessjukdom erkänner åter lagstiftningen, allenast om den fullständigt utesluter förståndets bruk. Huruvida detta tillstånd är varaktigt eller tillfälligt, spelar åter ingen roll, blott att det för det senare fallet icke är sjelfförvålladt. Den, som genom spritförtäring eller andra liknande medel tillfälligtvis förlorat väldet öfver sig sjelf, häftar alltså oberoende deraf för hvad, som sker från hans sida, så framt vållande ligger honom till last beträffande medlens begagnande. På sådant sätt kan dock ansvar vara uteslutet äfven i anledning deraf, att ifrågavarande begagnande kräfdes af omständigheterna, eller att verkan berott på ej beräkneliga tillstötande omständigheter såsom större

---

[1] Jfr NJA 1906 s. 239.

[2] Jfr StrLgn 6 § 6.

[3] NJA 1901 s. 129.

mottaglighet i anledning af smygande sjukdom. Det säger sig dock sjelft, att, så snart tillståndet är beroende på en frivillig viljeakt, presumtionen också skall vara för dess sjelfförvållade uppkomst. I tillämpliga delar lär det sålunda sagda äfven kunna bringas i användning på hypnotiserade. För fall af varaktig sinnessjukdom är dess orsak likgiltig. Den skyddar förty mot ansvar, äfven då gerningsmannen sjelf bär skulden dertill, såsom exempelvis genom ett oordentligt lefnadssätt. Såsom särskilda orsaker nämnas eljest kroppslig sjukdom och ålderdomssvaghet.[1]

Skulle på grund af dylika omständigheter eller ock eljest det väl ej föreligga sinnessjukdom men väl oförmåga att uppfatta förhållandena i omgifningen eller att beherrska sina rörelser och deraf skada föranledas, eger också ansvarsfrihet rum men på grund af hvad i allmänhet gäller om våda. Med afseende å tillfälligt tillstånd af sådan natur lända åter till efterrättelse reglerna för tillfällig sinnesförvirring, så att man har att tillse, huruvida detsamma är förskyldt eller icke[2].

Under sinnessjukdom af varaktig natur kan äfven falla idiotism. Dertill hör dock visserligen fullständig saknad af förstånd och ej allenast en dess bristande utveckling. Ej heller tages i åldern efter 15 år hänsyn till försenad utveckling, låt vara att den beror på särskilda oförskylda omständigheter, såsom exempelvis döfstumhet[3], uppväxt i afskildhet eller barbariskt land m. m. d. För öfrigt gäller om kroppsliga fel och lyten hvad nyss anmärkts om kroppslig sjukdoms och ålderdomssvaghets föranledande till att en gerning får karakteren af vådahandling.

Kommer så frågan, huruvida vållande kan vara förenligt med ursäktligt misstag, d. v. s. hvad, som skulle hafva föranledt omdömesgilt folk i allmänhet att låta vilseleda sig. Närmast låge visserligen, kunde det synas, att svara nekande. I och för sig torde emellertid dylikt misstag icke utan vidare utesluta ansvar. Derför tala stadganden och rättsgrundsatser, afseende närliggande förhållanden. Framför allt må sålunda bemärkas, att vår rätt allenast i undantagsfall vidkännes begreppet obehörig vinst och dermed förbundna rättsverkningar

---

[1] Jfr StrLgn 5 §§ 5 och 6 samt 6 § 6, så ock LgK, Utlåt. i anl. af anmärkn. mot Fslgt till Allm. Kriminallag (1840) s. 104.

[2] Jfr StrLgn 5 § 12, ÄB 6 § 5 och ofvan s. 103 not. 1.

[3] Se deremot LgK 1832 och 1839 StrB 6 § 10, 7 § 4 och 8 § 1 samt LgB StrB 6 § 10, 7 § 4 och 8 § 7.

samt i allmänhet icke befriar den, som tagit befattning med annans egendom eller angelägenheter, från full redovisning, allenast derför att han med laga fog kunnat antaga sig hafva dem under sin fria rådighet och förty gjort dem till föremål för åtgärder med åtföljande skada och värdeförminskning. I sin redovisning eger han icke att afräkna hvad han sålunda i god tro förfarit. Denna för det obligatoriska området gällande grundsats lär kräfva tillämpning äfven på det utomobligatoriska. Den, som förstör annans egendom i tro att den är hans egen, är derför ej heller utan vidare fri från ersättningsskyldighet. Härtill måste komma ännu något annat, nemligen att misstaget och skadegörelsen stå i sammanhang med vållande på den skadelidandes sida eller med mellankomna tillfälliga omständigheter, som varit för gerningsmannen okända och ej heller eljest kunna räknas honom till last. Allt efter förhållandena kan derför saken utfalla så, att fullt, jemkadt eller alldeles intet skadestånd utdömes. Det första skulle inträffa, om nämnda slags sammanhang ej förekomme, samt för motsatt fall det andra eller tredje, på sätt som sker vid skada genom vållande å ömse sidor. Enligt de sålunda utvecklade grunderna borde dock visserligen äfven den, som i embete eller enskildt tjensteförhållande åtlydt sina förmäns befallningar utom området för sin lydnadspligt, få räkna sig till godo det främmande tryck, hvarunder han på grund af densamma befann sig.[1]

Vållande är till sist icke allenast en felaktig viljebestämning utan en i den skadegörande handlingen ådagalagd viljebestämning af nämnda art. Handlingen skall te sig såsom ett ingrepp på annans rättsområde, åtminstone så att den betecknar ett åsidosättande af den aktsamhet, som enligt reglerna för vållande hvar och en har att iakttaga vid begagnandet af sin allmänna handlingsfrihet. Derförutan föreligger ej vållande, viljan må i form af onda önskningar än så bestämdt hafva varit riktad på den inträffade skadan. Trots kausalsammanhang mellan handling och skada samt denna senares tillernande, inträder alltså icke ersättningsskyldighet, om efter gängse föreställningssätt handlingen var loflig och ofarlig. En gäldenär sänder exempelvis sin borgenär i sedlar pengar under tillönskan, att de måtte blifva hans ofärd, och, derigenom

[1] Jfr Prom. Lgn till UtsLgn § 10 mom. 5, HB 10 § 10, StrLgn 6 § 1, NT 1868 s. 28, NJA 1877 s. 361 samt nedan s. 122 not. 3—4 och under IV.

att sedlarna, honom oveterligen, äro smittoförande, går hans önskan i uppfyllelse. Någon tänder eld i sin kakelugn i förhoppning, att gnistor derifrån må antända grannens egendom, och detta inträffar. Soldater tillönska vid målskjutning befälhafvaren en kula, och genom återstudsning sker så. Allt detta är olycksfall på grund af oförmodade händelser och utesluter derför vållande hos den handlande. Viljan att skada har dock i samtliga dessa fall icke omsatts i en handling, som, pröfvad efter måttstocken af en klok och förståndig mans skötsel af egna angelägenheter, varit egnad att åstadkomma skadan och derför kan anses innebära vållande i utöfvande af allmänna handlingsfrihet, vare sig afsigt eller vållande i inskränkt mening.

E. Handlingens rättsstridighet.

Regelrätt är för skadeståndsskyldighet det tillräckligt att hafva tillfogat annan skada under förut omhandlade förutsättningar, och föreligger alltså vid ett deras sammanträffande också en rättsstridig handling. Åtskilliga särskilda omständigheter kunna emellertid betaga en handling dess rättsstridighet och sålunda äfven utesluta skadeståndspligt. I sådant hänseende komma i betraktande samtycke af den skadade, nödvärn, nöd, laga embetsåtgärd, enskildt utöfvande af myndighet och sjelfhjelp. Antager någon med orätt tillvaron af dylik omständighet och handlar i enlighet härmed, gäller hvad på tal om vållande sagts med afseende å ursäktligt misstag. Alltså finnes ej blott tillfälle att frikänna från ansvar utan äfven att jemkningsvis fördela den på gerningsmannen och den skadelidande, dock att hvarken det ena eller andra må ske, om icke handlingen beror på omständigheter att i skadeståndsväg påföras den skadelidande.[1] Förbehållen falla sig äfven här naturliga, enär det dock är fråga om en utomordentlig rätt att hållas inom vederbörliga skrankor. Deraf ännu en slutledning. I den ifrågavarande rättigheten får icke inläggas mera, än som verkligen må kunna anses hafva varit afsedt. Särskildt är detta att beakta med afseende å nödvärn, nöd och sjelfhjelp. De medföra väl en rätt att skada men allenast för visst ändamåls vinnande och göra för hvarje fall icke till rättsenliga handlingar sådana, som endast hafva skada till syfte.

---

[1] Se ofvan s. 104 not. 1.

a. *Samtycke af den skadelidande.*

Till befrielse från skadeståndsansvar kan tjena ej blott samtycke, som i tiden sammanfaller med skadegörelsen, utan äfven ett, som föregår densamma, och för båda fallen sålunda uteslutas ersättningsskyldighet icke allenast för skada af vållande i inskränkt mening utan äfven, om så aftalats, för afsigtligen tillfogad skada.[1] Aftalsfriheten är dock underkastad inskränkningar. Hafva sådana genom positiva lagbud fastställts med afseende å ansvarsgill skada af olyckshändelse, böra de sålunda intill belopp, som dervid skulle utgå, gälla, oafsedt att ersättningstalan utföres på grund af vållande och sålunda enligt allmänna skadeståndsregler.[2] Men derjemte måste all verkan frånkännas aftalet, i mån som det berör tredje mans enskilda rätt eller ock allmän. Mot make eller barn efter den, som tagits af daga med sin vilja, kan sålunda icke hans samtycke åberopas till inskränkning i de förras lagbestämda ersättningsrätt. Detta gäller för öfrigt också förlikning, alltså i det gifna exemplet aftal, som i tiden mellan lifsskadans tillfogande och dödens inträffande slutits.[3]

För öfrigt får, hvad angår brottslig gerning mot person, samtycke i allo frånkännas laga verkan ej allenast vid dödande utan äfven vid alla andra sådana förbrytelser, som innebära kränkning af rätt, hvilken ej kan anses ligga under föremålets fria rådighet. I hvad mån åter samtycke utesluter eller kan utesluta rättsstridighet, tillkommer det domstolen att för hvarje särskildt fall afgöra med hänsyn till de särskilda förhållandena

---

[1] Att den skadelidandes samtycke kan befria från ersättningsansvar, får väl anses erkändt i förefintliga expropriationsstadganden, till den del som de bereda tillfälle att tvångsvis göra intrång på annans rätt till fast egendom och sålunda i expropriation ställa till förfogande ett hjelpmedel, då saken ej kan ordnas genom aftal; jfr KF 14/4 1866 §§ 1, 2 och 13. LgB HB 15 § 12 föreslog, att aftal om skadeståndsfrihet ej skulle gälla till förmån för den, som "med uppsåt eller genom svikligt förfarande skada orsakat." Rättssatsen har dock tydligen, efter mönster af utländska förebilder, affattats med tanke på obligatoriska förhållanden och kan ej gerna derutom hafva fått en tillämplighet efter sin ordalydelse, då aftalet just kan hafva gått ut på att tåla en afsigtligen tillfogad skada; jfr LgB HB 1 § 22 och Mot. s. 60, den tyska Bürgerliches Gesetzbuch § 276 mom. 2 samt ofvan s. 75 not. 2.

[2] Jfr Lag 5/7 1901 § 21.

[3] Jfr StrLgn 6 § 4 och Lag 5/7 1901 § 21 mom. 2.

i saken. Det kan endast sägas, dels att hinder derför kan ligga i ett allmänt intresse, vare sig, såsom vid dödande, annat lifsfarligt våld, stympning, försäljning till slaftjenst eller otuktshus eller ock kränkning af äktenskaplig rätt,[1] på grund af sjelfva rättens beskaffenhet eller i anledning af gerningens utförande under sådana omständigheter, som förläna den egenskapen af brott mot offentlig rätt eller myndighet, dels att hänsyn till ett på förhand lemnadt samtycke ej kan, då det gäller åtgärd mot person, tagas annat än i mån som gerningsmannen kan anses hafva haft laga fog för ett sitt antagande, att det vid gerningens föröfvande eller, der såsom vid frihetsbrott gerningen föranleder ett varaktigt men häfbart tillstånd, ända intill sista ögonblicket för en hans tillräkneliga underlåtenhet att göra slut derpå alltjemt fortfar, dels att samtycket måste vara lemnadt i full frihet, och dels att, så framt samtycke skyddar mot straff, det också länder till befrielse från ersättningsansvar men ej heller för annat fall.[2] Allt detta hindrar visserligen icke, att samtycke kan föranleda nedsättning i skadeståndsskyldighet, nemligen dels till belopp af ett derför förskottsvis undfånget vederlag och dels enligt grundsatserna för medverkan till skada genom eget vållande.[3] Äfven detta är emellertid att pröfva efter sakens särskilda omständigheter. För öfrigt synes man i svensk rätt hafva benägenhet att frånkänna samtycke laga verkan vid all kroppslig förnärmelse eller för hvarje fall, så snart det rör vare sig lif eller kroppslig integritet.[4]

Dessutom tjenar ej ens vid egendomsskada den lidandes samtycke städse till befrielsegrund. Äfven här är ett och annat att iakttaga — först och främst, huruvida gerningen berör vederbörandes rätt allena eller också annans, exempelvis offentlig rätt. För sådant fall saknar samtycket också såsom sådant förbindande kraft. Exempel erbjuder bland annat hyresgästs medgifvande att i fall af kontraktsbrott underkasta sig vräkning från hyresvärdens sida. Dylik åtgärd tillkommer nemligen endast myndighet att företaga.[5]

---

[1] StrLgn 14 §§ 38—41, 15 §§ 1—4, 17 §§ 1—6 och 18 § 11 samt Straffl. för krigsmakten 7/10 1881 § 70.

[2] NJA 1897 s. 120 och 1899 s. 106.

[3] Jfr StrLgn 6 § 1 p. 2

[4] Jfr LgK, Utlåt. i anl. af anmärkn. mot Fslgt till Allm. Kriminallag (1834) s. 103, Lag ang. ansvarighet för skada i följd af jernvägs drift 12/3 1866 § 5 mom. 2 p. 2 och Lag 27/6 1902 § 7 mom. 2.

[5] NJA 1897 s. 120 och 1901 s. 150; se deremot för äldre tid NJA 1889 s. 161 och 1896 s. 185. Jfr nedan s. 128 not. 2.

Härtill komma de af förvaltningsbefogenhet och talerätt följande rättsreglerna — rättsregler, som hufvudsakligen inverka i händelse af egendomsskada men delvis äfven derutöfver. Gift kvinna och omyndig kunna icke genom sitt samtycke afhända sig skadeståndsrätt, så framt de icke derutinnan ensamma hafva talerätt. Det stannar alltså i hufvudsak vid skada å egendom under deras sjelfständiga förvaltning. Målsmans samtycke gäller åter, allenast i mån som det innebär en laga upplåtelse af rättighet eller en laga öfverlåtelse af befogenhet. Han inrymmer exempelvis åt tredje man rätt att företaga handling af skada för den af honom förvaltade egendomen under sådana förhållanden, att tredje man kan anse honom hafva handlat i den företräddes intresse och förty härutinnan är i god tro, eller uppdrager i sin egenskap af den omyndiges vårdare åt annan att i särskildt fall tilldela den omyndige kroppslig tuktan.[1]

Af ett par positiva lagstadganden skulle man för öfrigt kunna vara frestad till uppställande af den regeln, att ersättningsrätt ej kan på förhand aftalsvis efterskänkas annat än med afseende å noga bestämd skada och icke beträffande skada, som till sitt omfång vore af mera oviss natur.[2] Detta skulle då gälla all skada af vållande och innebära ett underkännande af äfventyrsaftal i skadeståndsfrågor. De ifrågavarande stadgandena handla emellertid om ansvar för ren olyckshändelse och om aftal till befrielse derifrån samt torde lämpligen böra utläggas så, att aftal med sådant innehåll skola underkastas en inskränkande uttolkning och ej antagas innefatta afstående af talerätt jemväl på grund af vållande. Stadgandena böra derför ej heller lända till någon jemkning i ofvan fastställda rättssatser.

b. *Nödvärn.*

Der på grund af nödvärn gerning, som, nämnda omständighet frånsedd, skulle vara brott, ej betraktas hafva sådan karakter och derför går strafffri, föranleder den ej heller skadeståndsansvar.[3] Härvid må då märkas, att strafflagen kän-

---

[1] Jfr GB 9 § 1, ÄB 19 § 1 och 20 §§ 1 och 3, JB 4 § 8 samt Winroth, Svensk Civilrätt II s. 30—46, III s. 146—147 och IV s. 365—375.

[2] Lag 12/3 1886 § 5 mom. 2 p. 2 och Lag 27/6 1902 § 7 mom. 2.

[3] Se för det följande StrLgn 5 §§ 7 och 9—11 samt 6 § 1, jfrda med StrLgn 24 § 16. Specialstadgande i ämnet innehåller strafflagen

ner två nödvärnsrätter, den ena ovilkorlig och den andra så begränsad, att nödvärnshandlingen icke får stå »i uppenbart missförhållande till den skada», som skall afvärjas. Nödvärn är för öfrigt städse ett yttersta medel, hvarför det icke må tillgripas, då utan olägenhet andra veterligen tillgängliga laga medel stå till buds för farans afvändande.[1] Ej heller får för något fall det göras större våld, än nöden kräfver, eller, der, på sätt nyss angifvits, nödvärnsrätten är vilkorlig, öfverskridas det af vilkoret följande måttet. Brytes häremot, har dock domstolen att efter omständigheterna nedsätta straffet för dylik s. k. nödvärnsexcess eller, då den nödvärnsberättigade »svårligen kunnat sig besinna», alldeles underlåta straffs ådömande. För fall af straffets nedsättnig plägar ersättningen på samma sätt jemkas under tillämpning af lagrummet om delvis sjelfförvållad skada.[2] Så innerligt som straff och skadestånd äro sammanknutna med hvarandra, synes för öfrigt följdriktigheten kräfva, att, der straff i allo uteblir för nödvärnsexcess, så ock sker med skadestånd.[3] Under nödvärnsrätten rymmes icke gerning, som företages, sedan de för dess utöfvande stadgade förutsättningarna upphört — rättighetens begagnande må ej längre vara behöfligt, visat sig fruktlöst eller hafva försuttits.

Ovilkorlig nödvärnsrätt tillerkännes åt den, som öfverfalles »med våld eller hot, som innebär trängande fara», och åt den, som möter motvärn, då han vill »sitt värja», och vilkorlig nödvärnsrätt åt den, som på annat vis är utsatt för »ett

---

för krigsmakten 7/10 1881 § 36 mom. 2. Exempel på fullt godkänd nödvärnsrätt erbjuda NT 1866 s. 428 och NJA 1895 s. 449, 1900 s. 62, 1903 s. 480, 1904 s. 29 och 281 samt 1905 s. 355, på befunnet större våld än nöden kräfde NJA 1895 s. 525, 1896 s. 339, 1899 s. 370 och 1906 s. 79, på underkändt påstående om nödvärnsrätt NT 1864 s. 727 samt NJA 1880 s. 154 och 1887 s. 191 samt på bevispresumtioner i fråga om nödvärnsläge NJA 1880 s. 154, 1895 s. 525 och 1900 s. 62.

[1] Visserligen borttog LgB StrB 7 § 6 den af LgK 1832 och 1839 ibid. för nödvärn satta betingelsen: «och kan faran ej annorledes än med våld afvärjas». Men detta skedde för att utesluta den uppfattningen, att nödvärn ej finge tillgripas, så snart för farans aflägsnande funnes några andra medel, låt vara äfven förödmjukande; jfr LgB StrB Mot. s. 17. Men deri kan ej ligga ett bemyndigande för den angripne att medvetet underlåta tillkallande af hjelp från tillgänglig myndighet eller annan dylik åtgärd af beskaffenhet att förekomma angreppet. Detta strider mot de beskrifna förutsättningarna för nödvärnsrätts användande; jfr ofvan s. 105.

[2] NJA 1896 s. 339 och 1906 s. 79; se dock äfven NJA 1895 s. 525.

[3] Se dock StrLgn 6 § 6.

påbörjadt eller omedelbart förestående orättmätigt angrepp å person eller egendom», samt åt den, i hvars rum, hus, gård eller fartyg någon gör inbrott eller eljest olofligen inträngер, ovilkorlig eller vilkorlig nödvärnsrätt, allt efter som inträngandet sker på natten eller dagen. Samma rätt, som den angripne eger, tillhör den, hvilken kommer honom till hjelp. Härvid förutsättes, att den angripne ej ger till känna en sin vilja att lida öfvergreppet och må kunna anses vara berättigad att förfoga öfver den sålunda tillspillogifna rättigheten.

Nödvärnshandling yttrar sig vanligen i våld å person, men kan ock hafva egendom till föremål. Enligt återgifna positiva stadganden äro åter dess allmänna förutsättningar: angrepp eller omedelbart förestående angrepp å person eller egendom eller hemfrids kränkande genom inträngande mot den på platsen rådandes vilja. Under »*angrepp* på person» rymmes angrepp till lif, kropp, frihet och ytterligare ärekränkning genom kroppsliga förgripelser. Då, för att i nämnda fall nödvärnsrätten skall vara ovilkorlig, det fordras öfverfall »med våld eller hot som innebär trängande fara», ligger deri, *att* det redan skall hafva kommit till sådana gerningar, *att* de skola kunna förväntas hafva ytterligare rättskränkningar i följe, *att* faran derför skall vara öfverhängande, *och att* hvad sålunda synes förestå skall innebära en synnerligen väsentlig skada. Det är härvid alltjemt fråga om skada till person men om skada af allvarligare och mera varaktig natur. Då egendom ställts under skydd af nödvärnsrätt, får egendom fattas i mening af besittning på det sätt, att den, som behörigen innehar egendom för egen eller tredje mans räkning, må utöfva nödvärn för att bibehålla sig deri. Innehafvet behöfver alltså icke grunda sig på laga eller förment eganderätt. Likgiltigt är för öfrigt, om egendomen är fast eller lös, och om angreppet går ut på tillegnande, skadegörelse eller ännu annan obehörig kränkning af besittningsförhållandet. Härutinnan lära omständigheterna ej ställa sig olika vid den ovillkorliga nödvärnsrätten. Men deremot synes ett dess utöfvande mot rätter egare knappast förlika sig med dess angifna ändamål, nemligen att »*sitt* värja». Deremot behöfver man ej nödvändigtvis sjelf vara egare, enär rätt ju finnes att öfva nödvärn jemväl i annans intresse. Men nödvärnsrätten har ytterligare till förutsättning motvärn på den angripandes sida, d. v. s. öfvervåld eller i allt fall ett hotfullt uppträdande, ingifvande fara derför. Har någon ej åtlydt tillsägelse att aflägsna sig från »annans rum, hus, gård eller fartyg» men det lemnats honom fritt tillträde eller,

om han derförutan inkommit, dock rätt att kvarstanna, föreligger ej olofligt inträngande och derför ej heller nödvärnsrätt. Det förutsättes, att det omedelbart skrides till dess användande, vare sig i och för utmotande eller till afvärjande af de faror, som hota från gerningsmännens sida. Försök till inträngande bereder enligt lagens lydelse ej nödvärnsrätt. Inträngandets verkställande »nattetid» — betingelsen för den ovilkorliga nödvärnsrätten — hänvisar ej på vissa dygnets timmar utan på dess till hvila begagnade del allt efter ort och årstid.

Under skydd af nödvärnsrätt stå sålunda besittning af sak samt vissa kvasipossessoriska förhållanden, nemligen rätt till lif, kropp och frihet samt på visst sätt hemfrid. Den kan emellertid alltså ej tillgripas mot hvarje förbrytelse och än mindre mot hvarje rättsstridig gerning.

Man frågar sig då, huru det ställer sig, när någon i annat än ett af de förut beskrifna fallen kränkes eller hotas att kränkas i utöfningen af en sin rätt. Att gifva vika behöfver man icke, och, då detta icke sker, skola lätt frammanas förutsättningarna för nödvärn. Man sätter, så att säga, sin rätt under skydd af sin personliga integritet, hvarför nödvärnsrätt åtnjutes. Någon begagnar sig exempelvis af en sin vägrätt på annans mark, förbjudes af den senare att gå längre, men rättar sig icke derefter och utsättes då för våld eller hot derom. Skulle deremot, såsom i nyssnämnda exempel, rätten ej vara förbunden med besittning samt besittningshafvaren hafva förnekat rättighetens tillvaro och nedlagt förbud mot dess utöfvande, har den förmenta rättsinnehafvaren icke mot besittningshafvaren nödvärnsrätt, utan är hänvisad på att i laga ordning söka myndighets bistånd för sin rätts fastställande. Han utsätter sig eljest för risken att anses hafva onödigtvis frammanat nödvärnsläget och för de dermed förenade påföljderna. Intogo lag och myndigheter en annan ståndpunkt, vore det att uppmuntra till våld enskilda emellan, enär besittningshafvaren också kunde anse sig vara berättigad att för sin del göra bruk af nödvärnsrätten.[1]

Å andra sidan säger det sig sjelft, att, till den del som åtgärder till sjelfförsvar stanna vid försök att afvärja angrepp eller dess fortsättande och ej rikta sig mot den angripandes person, dennes deraf föranledda skada regelrätt skall komma att falla på honom sjelf. Han är dock sjelf vållande till åt-

[1] Jfr BB 10 § 6, UtsLgn § 157 och ofvan s. 109 not. 1.

gärderna och, om än dessa icke varit de bäst valda eller utförts med tillräcklig aktsamhet eller möjligen till och med skett utan hänsyn till att skada kunde uppstå, skall dock på grund af de föreliggande omständigheterna regelrätt vållande för den angripnes del anses vara uteslutet. Någon öfverhopas exempelvis vid besök hos annan med skymfliga tillvitelser samt söker dervid att stänga fönstren i afsigt att hindra förbipasserande från deras åhörande och kommer dervid skada åstad. Att skadan ej får stå »i uppenbart missförhållande» till den som skall afvändas, följer dock af hvad, som stadgats om vilkorlig nödvärnsrätt.

Rätt till nödvärn finnes naturligen icke gent emot laga handling och således ej heller mot nödvärnshandling af annan, embetsåtgärd, enskildt utöfvande af myndighet eller sjelfhjelp, företagna inom laga gränser.

Alltid skall nödvärnet rikta sig mot en handling af annat rättssubjekt. Ovisst är åter, huruvida handlingen derjemte behöfver vara rättsstridig i den mening, att den icke får hafva företagits af person, som är otillräknelig eller handlat i god tro. Så anses exempelvis i tysk rätt, som dock betecknar nödvärn såsom försvarsmedel mot ett *rättsstridigt* angrepp och jemte nödvärn låter nöd under vissa vilkor föranleda befrielse från straff- och skadeståndsansvar.[1] I svensk rätt äro emellertid förhållandena i båda hänseendena olika. Begreppet nöd har ej funnit någon plats derinom och, fastän bestämmelserna om nödvärn förutsätta angrepp från person, hindrar ej deras affattning att derunder inbegripa jemväl angrepp af otillräkneliga och andra personer utan insigt om det rättsstridiga i deras handlingssätt. I hufvudsak rör det sig om öfverfall, orättmätigt angrepp å person eller egendom samt olofligt inträngande, allt bestämningar, som tydligen äro affattade med hänsyn till den angripne och utan afsigt att kvalificera angreppet genom omständigheter i gerningsmannens person. För åtskilliga fall skulle det ju ock leda till obilligh et att frånkänna den angripne nödvärnsrätt i dess lagstadgade omfång, såsom då någon af vansinnig angrepes till lifvet. Ej heller kan det ifrågasättas en den angripnes pligt att undersöka sin motståndares sinnesförfattning eller insigt om det rätta sakläget. Hinder finnes till sist icke, att, då den angripne har vetskap om den angripandes bristande medve-

[1] Strafgesetzbuch für das deutsche Reich §§ 53 och 54; jfr den tyska Bürg. Gesetzb. §§ 227 och 228.

tenhet om sin gernings rättsstridighet, underkasta nödvärnsrätten särskilda inskränkande lämpelser. Härtill kunna tjena de förbehåll, som ligga i föreskrifterna, att ej större våld får användas, än nöden kräfver, och att för vissa fall våldet ej heller får stå i uppenbart missförhållande till den hotande skadan. Särskildt vid angrepp å egendom skall nemligen, då den angripande saknar rättsstridighet i viljan på grund af vare sig god tro eller otillräknelighet, i allmänhet större utsigt finnas för den angripne att utan användande af nödvärnsrätten bevara sig i sin rätt eller blifva deri återställd.

Med iakttagande af det anförda, ligger ej heller synnerlig risk i att medgifva nödvärnsrätt till afvärjande af fara från en persons fullständigt medvetslösa rörelser. Det är ju visserligen svårare att inpressa fall af denna natur under nödvärnsstadgandena i deras positiva affattning. I mån som de praktiskt kunna komma på tal, lära de emellertid kunna rymmas under »orättmätigt angrepp på person eller egendom» samt sålunda grundlägga en vilkorlig nödvärnsrätt. För dess erkännande tala åter samma skäl som i nyss afhandlade händelser samt, så framt nödvärnsrätt utsträckes till att vid dem gälla, äfven följdriktigheten. Den enande förutsättningen för nödvärnsrätt skulle nemligen sålunda blifva en af annan persons handling härrörande fara för vissa slags rättsförnärmelser.

De positiva nödvärnsstadgandena angifva icke, huruvida nödvärnsrätt uteslutes genom eget framkallande af faran. I allmänhet besvaras frågan derom nekande i öfverensstämmelse med tysk doktrin. Särskildt om det åt nödvärnsrätten lemnats ett så rymligt fält som skett i det föregående, tarfvas emellertid tillfälle att på ifrågavarande punkt kunna underkasta den inskränkning. Man tänke sig exempelvis, att någon retar en veterligen farlig dåre till öfvervåld eller icke upplyser en person, som förmenar sig vara egare till en hans tillhörighet och försöker bortföra densamma, om hans misstag. Men skäl kunna visserligen också finnas att beakta eget vållande, då det gäller att afvärja ett fullt medvetet rättsstridigt angrepp. Någon har bevisligen afsigtligt bragt en person i sådan sinnesförfattning, att han förgår sig mot honom med angrepp till lifvet, och gjort det i beräkning att så komma i tillfälle att under skydd af nödvärnsrätten döda honom. Nödvärnsrätten har dock tydligen icke varit afsedd att täcka ett sådant förfarande med ansvarsfrihet. Lämpligen torde derför ock lagens tystnad böra utläggas på det sätt, att

det lemnats åt domstolen att afgöra, huruvida icke nödvärnsläge må i det särskilda fallet anses vara uteslutet på grund af hvad från den angripnes sida åtgjorts för dess framkallande. Härvid är då också visserligen att taga i beräkning den större eller mindre sannolikheten af angrepp och förty också att skilja mellan rättskränkningar af personer med eller utan insigt om sina handlingars lagenlighet. Det synes ej förefinnas något hinder att tillämpa hvad, som stadgats för fall af skada genom vållande å ömse sidor.[1]

c. *Nöd.*

Ett vägande skäl för att icke låta en handlings medvetna rättsstridighet utgöra vilkor för nödvärnsrätt är, att, såsom redan framhållits, svensk rätt ej har tillerkänt nöd egenskapen att beröfva en handling rättsstridighet.[2]

---

[1] Jfr. StrLgn 6 § 1 samt ofvan s. 105 not. 1 och s. 109 not. 2 och nedan under IV.

[2] Af LgK 1832 och 1839 StrB 7 § 5 var föreslaget, att förgripelse å främmande egendom skulle vara strafflös, då den skett till afvärjande af »trängande fara för lif eller helsa». Enligt LgB StrB. 7 § 5 skulle åter allenast »lifsfara» komma i betraktande, men hvarje gerning, som vore nödvändig för räddning derur, blifva strafflös och således ej blott förgripelse å egendom utan äfven angrepp på person, inbegripet dödande; jfr LgK, Utlåt. i anl. af anmärkn. mot Fslgt till Allm. Kriminallag (1840) s. 104. Ej heller denna senare bestämmelse upptogs dock i det slutliga förslaget. Om skälet dertill vet man åter ej mera, än att vederbörande justitieminister vid samma förslags framläggande betecknade LgB:ns bestämmelse såsom hvarken »behöflig eller rådlig». Häraf skulle man ju kunna draga den slutsatsen, att nöd utan något som helst lagstadgande borde tjena såsom straffrihetsgrund. Man vore då endast oviss, i hvilken omfattning så skulle ske — enligt LgK:ns förslag, enligt LgB:ns förslag eller inom ännu andra gränser. Det finnes mycket att välja emellan. Närmast skulle ju ligga LgB:ns bestämning. Men just denna har dock utan motsägelse i statsråd och riksdag betecknats såsom icke »rådlig». Då den derjemte förklarats obehöflig, kan ej deraf följa, att rättssatsen, fastän icke rådlig, skall gälla utan fastställelse i lagbud. Naturligare är att anse uttalandet hafva fälts i mening, att öfriga lagstadganden gåfvo tillräckligt tillfälle att egna nöd vederbörligt beaktande. Det skulle då i främsta rummet hafva tänkts på tillfällig sinnesförvirring såsom straffrihetsgrund, d. v. s. nöd, stegrad derhän, att personen ej längre råder öfver sina handlingar utan helt låter sig ledas af sitt instinktiva begär att rädda sig; jfr StrLgn 5 §§ 5 och 6. För de flesta fall skall detta sammanfalla med LgB:ns »lifsfara», men visserligen en högsta lifsfara. Emellertid kan man ej heller nöja sig med LgB:ns rättssats, den må nu anses gälla enligt sin lydelse eller på nyss angifna sätt.

Så alldeles riktigt är emellertid icke detta senare. Det finnes nemligen undantagsvis ansvarsfria nödshandlingar utom området för nödvärnsrätten äfven i dess mest utsträckta användning. Närstående till angrepp af personer utan insigt i handlingens rättsstridighet står sålunda fara från annan persons egendom. Det kan då ej finnas annan rätt än den, som förekommer, då någon väl angripes af annan i en sin innehafda rätt, men angreppet ej är sådant, att enligt de positiva stadgandena nödvärnsrätt må utöfvas. Man eger sålunda att företaga hvad, som kan ske till skadans omedelbara afvärjande utan förgripelse mot person och med iakttagande af rätt förhållande mellan tillfogad och hotande skada.[1]

Är det fråga om att förekomma skada af djur å annat, kan det sagda anses följa af gifna stadganden om ersättande af skada, som djur tillfogar fä. Ty skall den, hvars djur skadar annans fä, ovilkorligen ersätta skadan, bör väl egaren till det senare djuret hafva rätt att mot detsamma öfva nödigt våld för skadans afstyrande. Härtill kunde visserligen sägas, att skada af fä å fä regelrätt delas mellan de två egarne, och att derför förhållandet borde vara lika beträffande skada, som till dess förekommande göres å det angripande kreaturet. Denna slutsats torde dock ej vara nödvändig i betraktande af det olika sakläget: angrepp å ena sidan och försvar å den andra. Det finnes ju icke något i stadgandena, som antyder, att, derest i strid mellan två fäkreatur äfven det angripande kommer till skada, denna jemväl skall fördelas och sålunda delvis öfverflyttas på det angripna kreaturets egare. Hänsyn bör ock tagas till nödvärnsbestämmelsernas grundsats, att skada på den angripandes sida faller på honom sjelf. För särskildt fall kommer ock den omhandlade grundsatsen till fullt uttryck, nemligen i stadgandet, att, om någon från by, der boskapssot råder, till sig hemför fäkreatur och ej

---

Så framt från annans egendom hotar mig fara vare sig till min person eller till min egendom, bör jag nemligen under vissa vilkor ega befogenhet att å den främmande egendomen öfva det våld, som är af nöden för farans afvärjande. Här har man rätt att draga slutledningar af stadgandena om nödvärn, oafsedt att delvis äldre positiva lagstadganden tjena till stöd för en dylik nödrätt. -- Det är möjligt, att de nu angifna stadgandena ej förslå för straffrättsskipningens del. En fördel är det ju alltid att förblifva inom den positiva rättens gränser och afhålla sig från ett tillskapande af regler derutom; och så kan, såsom ock i texten skett, förfaras inom skadeståndsläran. Se vidare nedan s. 117—120.

[1] Jfr ofvan s. 111—112.

efter påminnelse från grannarna dödar det, de senare kunna göra det. Att emellertid det ock bör finnas ett rätt förhållande mellan faran och åtgärden till dess afvärjande, ses af föreskrifterna om intagande och aflägsnande af främmande kreatur, som man påträffar å sin mark. Till sina egors skyddande är man väl berättigad till sagda åtgärder men ej till att döda eller skada djuren. Inskränkningen afser dock knappast annat än fyrfota djur och för hvarje fall icke flygande foglar, såsom exempelvis dufvor. Här måste dock anses finnas en rätt att, i brist på andra verksamma medel, förekomma skada genom dödande. Ej heller kan det vara förbundet med ersättningsansvar för egare af fyrfota kreatur att vid behof döda ett främmande sådant, som angriper detsamma. Än mera uppenbart består en dylik yttersta rätt, om det gäller att värja sig sjelf mot annans kreatur. I sammanhang härmed må erinras, att för fall af skada å menniska genom få 1734 års lag innehöll motsvarande bestämmelser till de ännu kvarstående lagbuden om skada å fä genom främmande djur.[1]

De sålunda afhandlade rättsreglerna om skada af djur inbjuda, ställda i belysning af nödvärnsstadgandena, helt naturligt till ytterligare analogier för fall af skada, hotande från liflös egendom. Man kan ej gerna ställas till rätta för att hafva hindrat explosion genom bombs nedkastande i sjön, för att hafva förstört ett förpestande kadaver, för att hafva nedhuggit träd, som hotat att nedfalla på hus, som man eger, eller på väg, som man begagnar, m. m. d.

I enlighet med hvad sagts om nödvärn må för öfrigt nöd äfven berättiga till skadegörelse i annans intresse, men ock regelrätt ej lända till skadeståndsbefrielse för den, som genom eget vållande kommit deri.[2]

Särskilda positiva bestämmelser, nära berörande ämnet men delvis derutom fallande, äro ej mindre de, som gifva en hvar rätt att döda dels »okynnes hund som biter folk eller fä», om den anträffas »å område, hvaröfver hundens egare eller annan, som har hunden i vård, ej eger förfoga», dels »hund, som anträffas jagande ren på tillåtet uppehållsställe», och dels

---

[1] Jfr i behandlade delar BB 9 §§ 1—8, 12 §§ 1, 3 och 4 samt 22 §§ 1, 2, 5 och 7—9, MB 33 §§ 1 och 3 samt KF 21/12 1857 §§ 25—33.

[2] Jfr StrLgn 5 § 11 samt ofvan s. 110 och 113 — 114.

»katt, som anträffas i skog eller hage», än äfven de, som röra upptagande af hund och oringade svin.[1]

Från synpunkten af nödshandlingar kunna jemväl bedömas, att någon, exempelvis vid förestående sammanstötning till sjös eller på land, har mot ett flertal pligt att förekomma skadegörelse, men ej kan göra det för allas del, utan måste offra en för att uppfylla sin skyldighet mot de öfriga, och att någon under försök att rädda person från viss skada tillfogar honom annan. Endast så till vida gälla emellertid grundsatserna i det föregående, som det mindre är att offra för det större och icke tvärtom. Förutsatt att så skett, inträder emellertid för det förra fallet befrielse från skadeståndsansvar på grund deraf, att skadegörelsen måste anses bero af våda och icke af vållande,[2] samt verkar i det senare fallet på liknande sätt rättsnormen, att en sysslomans ändamålsenliga handlingar icke få räknas honom till last.[3] Att den handlande i det senare fallet saknat uppdrag, spelar ingen roll. Ty ehuru svensk lag gör ett handlande i annans intresse rättsligen overksamt mot honom i brist på föregående uppdrag eller efterföljande godkännande, gäller detta endast rättshandel med tredje man, och måste nöd för öfrigt anses innefatta befogenhet att handla i sysslomans ställe. Det motsatta inträffar endast, om förbud nedlägges vare sig af laga myndighet eller ock af rättsintressenten sjelf och för det senare fallet faran ej hotar honom i rätt utom hans fria förfogande. Allenast medelbart inverkar emellertid på nämnda sätt begreppet nöd. Såsom exempel må tjena: frivillig brandhjelp under inträngande i hus och utbärande af menniskor eller möbler samt räddande af drunknande med dervid tillfogad skada å hans kläder eller af den, som sjelf sökt dränka sig, under användning af nödigt våld till öfvervinnande af hans motstånd. [4]

Det hufvudsakliga intresset samlar sig emellertid om de nödstillfällen, i hvilka någon hjelper sig eller annan ur fara

---

[3] Lag 9/6 1893, Lag om de svenska lapparnes rätt till renbete i Sverige 1/7 1898 § 26 p. 4, jfrd med KF rörande de lappar, som med renar flytta mellan de förenade konungarikena Sverige och Norge 6/3 1883 § 19 mom. 3, Jagtstadgan 21/10 1864 §§ 18 och 19 samt BB 11 § 4. Se rörande ansvarsfritt dödande af okynnes hund NJA 1905 s. 543.

[2] Jfr SjLgn §§ 220 och 221.

[3] Jfr HB 18 §§ 5 och 6.

[4] Jfr HB 18 § 10 och NJA 1886 s. 156; se dock äfven ofvan s. 102 not. 1 och s. 105 not. 1.

på tredje mans bekostnad, utan att hafva skäl dertill i någon särskild intressekollision mellan den rätt, som uppoffras, och den, till hvars förmån uppoffringen sker. Allenast för ett par enstaka fall gifver svensk lag rätt att handla så och äfven då icke åt hvilken som helst enskild man. Gerningen finnes godkänd allenast såsom en handling i tjensteutöfning. Från sådan synpunkt äro nemligen att betrakta vederbörande brandbefäls rätt att för hämmande af eldsvådas spridning »låta, utan hinder af vägran, nedrifva byggnad, stängsel eller dylikt, och hemta vatten från enskildas »brunnar eller andra vattensamlingar» samt fartygsbefälhafvares rätt att förordna om sjökast och i allmänhet om uppoffringar till räddande af fartyg eller last.[1] Man har — för öfrigt icke allenast i svensk rätt — skyggat tillbaka för att med eller utan förbehåll låta nöd gälla såsom laga ursäkt för att begå eljest rättsstridiga handlingar och sålunda beröfva personer rättsskydd på grund af en omständighet, som för hvarje fall ej af dem förskylts, äfven för öfrigt vore för dem främmande och ofta nog undandroge sig deras kontroll. Har gerning företagits i nöd och föranleder straff, finns ju dock alltid tillfälle att vid straffmätningen taga hänsyn dertill såsom en synnerligen förmildrande omständighet. Fullt skadestånd är åter städse att gälda, låt vara att fallet är sådant, att person räddat sitt lif genom att förgripa sig på annans egendom, exempelvis stillat sin hunger med tillgripna matvaror. I det stora hela ligger väl ej heller någon obillighet i en dylik rättsgrundsats. Ty huru behjertansvärd än nöden må hafva varit, är den till räddning derur företagna åtgärden dock en handling i eget eller annans intresse under uppoffrande af tredje mans och utan föranledande af någon omständighet på hans sida.

Skulle den i nöd företagna handlingen lända äfven den derigenom kränkte till fördel, har emellertid han tydligen icke ersättningsrätt för mera än det, hvarmed hans skada visar sig hafva varit större än nyttan, och således ej heller någon som helst ersättningsrätt, om, derest gerningen uteblifvit, skadan ändock skulle hafva uppstått i annan ordning. Det gör sig här delvis samma grundsatser gällande, som då skada tillfogats någon omedelbart i hans eget intresse för att rädda honom från större ondt. Fall af ifrågavarande natur äro åter, att någon för att åtkomma brandhärd i sitt hus inträngер i grannes derifrån hotade byggnad och der kommer

[1] Brandstadga för rikets städer 8/5 1874 § 13 och SjLgn § 195.

att förorsaka skada eller, för att förekomma elds spridning till sin mark från annan plats, på den mellanliggande förstör hvad, som i befintligt skick kunde tjena till brandens utbredning.

Så framt någon, i trängande fara för lifvet, låtit sig helt och hållet ledas af sjelfupphållelsedriften, skall väl för hans del tillfällig sinnesförvirring kunna göras gällande. Dylik omständighet länder emellertid vid brottslig gerning väl till straffrihet eller straffnedsättning, men inverkar icke på annat sätt å skadeståndsskyldigheten, än att den blir subsidiär, så framt, såsom här väl dock regelrätt vore uteslutet, det funnes någon vårdare att hålla sig till för underlåtet afvärjande af gerningen[1].

I mån som nöd ej i denna sin egenskap gör en i sig rättsstridig gerning behörig, är det ock berättigadt att mot nödshandling öfva nödvärn. Detta är visserligen en olägenhet deraf, att den svenska lagen saknar stadganden om nöd. Man tänke sig exempelvis, att någon begagnar sig af nödvärnsrätt gent emot skeppsbrutna eller andra nödställda, som ej se sig annan utväg än att hos honom söka husly till skydd mot köld och oväder, eller sätter sig till motvärn mot dem, som från hans hus vilja bekämpa en eldsvåda eller derifrån hemta medel för att rädda folk från att brinna inne. Saken får dock pröfvas efter omständigheterna. Han må för vanliga fall kunna vägra utlemnande af en sin brandstege, men, om han återtager den från räddningsmanskapet, efter det att den redan kommit till användning, och derigenom föranleder människors innebrännande, föreligger för hans del ej nödvärn utan efter omständigheterna mord eller dråp. Fråga är för öfrigt, om ej saken så kan anses, derest det ej ligger honom mera till last än stegens innehållande, men han visste, att annat dylikt räddningsredskap saknades på platsen i och för användning i rätt tid. Ett snarlikt fall är, att person drunknar, derför att båtegare hindrar de ombordvarande att efter sin afsigt utkasta åra eller lifboj till den förstnämnda. Någon hjelp i strafflagens bestämmelser om underlåtenhetshandlingars straffbarhet eger man icke. Ty äfven om de i öfrigt skulle ega tillämplighet, afse de i hufvudsak allenast uraktlåtenhet att hindra och anmäla brott.[2] Inom sjelfva nödvärnsrätten finnes ej heller något att taga fasta på annat än föreskriften,

[1] StrLgn 5 §§ 5 och 6 samt 6 § 6; jfr ofvan s. 81 not. 1.

[2] StrLgn 3 §§ 7 och 8 samt 8 § 22.

att den nödvärnsberättigades våld skall stå i rätt förhållande till den skada, hvaraf han hotas — en bestämmelse, som allenast gäller för fall af vilkorlig nödvärnsrätt och alldeles icke tager hänsyn till den skada, som medelbart kan blifva en följd af nödvärnsrätts utöfvande. Ett sätt vore visserligen att frånkänna handling i sedligt syfte orättmätighet och dermed ock dess föremål nödvärnsrätt. Men detta skulle föra alldeles för långt, enär man då ej kunde stanna vid nödstillfällen och ej heller funne någon begränsning för ingrepp på annans rättsområde i anledning af nöd.[1]

I mån af tillämplighet äro reglerna för nöd att använda för fall af tvingande hot från tredje mans sida.[2]

d. *Laga embetsåtgärd.*

Det måste naturligen finnas medel att genomföra en embetsåtgärd utan hinder af enskild rätt. För vissa fall ställer lagen också embetsåtgärd under skydd af den ovilkorliga nödvärnsrätten. Mot fånge eller häktad person må sålunda, ehvad han sätter sig till motvärn mot »fångvaktare eller annan», som vill hindra honom i rymningsförsök, eller redan är stadd på rymning men ännu ej hunnit bringa sig i säkerhet undan förföljelse, öfvas det våld, som är nödigt »till rymningens förekommande». Likaledes må, om fånge eller häktad sätter sig till motvärn »mot föreståndare eller uppsyningsman vid straffinrättning eller häkte, då denne honom till ordning inom inrättningen eller häktet hålla skall», eller om den, som skall häktas, sätter sig till motvärn mot den, som »eger häktningen verkställa eller dervid biträder», nödigt våld öfvas till respektive »ordningens bibehållande eller häktningens verkställande». Äfven mot annan än den, som är föremål för den ifrågavarande embetsåtgärden, kan på nämnda sätt våld användas, nemligen mot hvar och en, som »sätter sig med våld eller hot emot den, som rymningen hindra, ordningen bibehålla eller häktningen verkställa vill».[3]

Delvis föranleda redan de först angifna hufvudstadgandena, att enskild man kan i det allmänna intresset utöfva sagda

---

[1] Jfr ofvan s. 34.

[2] Jfr LgK 1832 och 1839 StrB Mot. s. 31.

[3] StrLgn 5 § 8. Specialstadganden i ämnet innehålla StrLgn 10 §§ 10, 12 och 13 samt StrLgn för krigsmagten § 36 mom. 1 och § 76; jfr ock SjLgn §§ 101 och 108 samt nedan s. 127 not. 1—2.

nödvärnsrätt. Men dessutom tillkommer densamma hvarje frivillig medhjelpare åt person, som under embetsåtgärdens verkställande möter hinder af förut beskrifna natur. Detta följer af den för alla de positivt fastställda nödvärnsfallen gifna regeln, att, om någon kommer den i nöd stadde till hjelp, han skall anses, »som hade han sjelf i den nöd sig befunnit».[1] Äfven för öfrigt länder till efterrättelse hvad i det föregående sagts om nödvärn och särskildt om ovilkorligt nödvärn, så att bland annat det medgifna våldet hufvudsakligen förutsatts komma att bestå i våld mot person, och att, så snart det ej gjorts mera än som varit af nöden för embetsåtgärdens genomförande, allt är väl beställdt och ej föremål för anmärkningar.[2] Det, som skall genomföras, kan emellertid vara sådant, att det, såsom då exempelvis det gäller rymlings förnyade infångande, utesluter afsigtligt användande af yttersta våld. I nödfall må skott lossas, men ej så sigtas, att döden lätteligen kan blifva en följd.

Lika som eljest betager i förevarande händelser handlings egenskap af nödvärn densamma rättsstridighet och skyddar sålunda jemväl mot skadeståndsansvar, allt dock med iakttagande af hvad förut omhandlats beträffande nödvärnsexcess och våld, sedan förutsättningarna för nödvärn upphört. Hvad åter angår embetsåtgärder som ej omedelbart stälts under skydd af nödvärnsrätten, åtnjutes denna senare, allenast i mån som åtgärden i sitt utförande föranleder ett nödvärnsläge i egentlig mening, d. v. s. har till följd ett angrepp på förrättningsmännens personer eller egendom. Men det intrång, som embetsåtgärden i och för sig innebär, har den, som blir föremål derför, städse att underkasta sig utan rätt till framtida straff- och ersättningspåståenden. Härvid spelar det ingen roll, om det finnes eller icke finnes omedelbar nödvärnsrätt för åtgärdens iverksättande, eller om det derför behöfts eller icke behöfts gripas till nödvärnsrätt.[3]

Förutsättningarna, för att på nämnda sätt embetsåtgärd icke skall lända till ansvar, äro emellertid, att åtgärden är laga, d. v. s. företagen af behörig person[4] inom gränserna för

---

[1] StrLgn 5 § 11; jfr ofvan s. 110.

[2] Jfr ofvan s. 109 och 110.

[3] Jfr ofvan s. 109—112.

[4] Se NJA 1904 s. 281, der motvärn mot personer, som i olaga ordning tillsatts att tjenstgöra såsom fjerdingsmän, ansågs i egenskap af nödvärn strafflöst; jfr NJA 1903 s. 521.

hans befogenhet och på det sätt, att, efter hvad omständigheterna tillstadt, icke onödigtvis skada uppstått.[1] Begreppet vållande erhåller härvid sin närmare bestämning genom den aktsamhet, som sedvanligen iakttages af omtänksamma män i tjensteställning af ifrågavarande art. Vid sitt handlande kan för öfrigt vederbörande hafva att rätta sig allenast efter gällande författningar men ock efter förmäns befallningar. För detta senare fall möter emellertid frågan, huru långt den underordnades lydnadspligt sträcker sig. Alltid har han rätt att undandraga sig åtlydnad af en befallning, som strider mot uttrycklig materiell lagbestämmelse, faller utom den öfverordnades eller hans eget förrättningsområde eller i formen ej motsvar derom gifna föreskrifter.[2] För öfrigt har han att lyda och står just derför utan ansvar för sin handling, så framt han ej begår särskilda fel vid dess utförande. Men just enär han har en lydnadsförpligtelse, kan det ej heller räknas honom till last, om i tveksamma fall han lyder med risk att begå en rättsstridig handling. Begreppet vållande går här på nytt igen, så att hänsyn är att taga icke allenast till den handlandes högre eller lägre tjensteställning utan äfven till sjelfva tjensteförhållandets natur och de tvångsmedel, med hvilka lydnadspligten kan göras omedelbart verksam. Det måste sålunda bland annat göras åtskilnad mellan underordnade i civil och militär tjensteställning. Går på grund af lydnadspligt den underordnade fri från skadeståndsskyldighet, återstår emellertid alltid att härutinnan föra talan mot den förman, hvars befallning han hörsammat.[3] Hvad sålunda sagts rörande förhållandet mellan förmän och underlydande har för öfrigt sin tillämplighet äfven mellan myndigheter utan nämnda inbördes ställning, i mån som fråga är om handräckning dem emellan jemlikt laga föreskrifter.[4]

---

[1] Jfr NJA 1906 s. 239.

[2] Jfr NJA 1881 s. 303.

[3] Jfr StrLgn 6 § 1 och 25 §§ 16 och 17, LgK, Utlåt. i anl. af anmärkn. mot Fslgt till Allm. Kriminallag (1840) s. 102—103 samt NJA 1874 s. 534, 1879 s. 129 och 1905 s. 545 samt ofvan s. 104 not. 1. Att 1734 års lagstiftare väl ansett embets- och tjenstemän böra i skadeståndsväg svara för sina åtgärder i tjensten men ej heller lida men af hvarje misstag i saks pröfvande, ses emellertid af RB 1 § 12 samt UB 5 § 4 och 9 §§ 5 och 6.

[4] Jfr NJA 1890 s. 88.

Särskilda inskränkningar i embets- och tjenstemäns ansvar för skadegörelse i tjensten äro åter visserligen eljest i det hela okända för den svenska rätten.[1] Det saknas i det hela motsvarighet till hvad den utländska rätten i denna del innehåller.[2]

Ett undantag bilda emellertid bestämmelserna, att enskild part ej må taga »stämning å någon domare för att tilltala honom för fel eller brott i embetet». Han har att vända sig till den hofrätt, hvarunder domaren lyder, eller till justitiekanslern eller justitieombudsmannen, på hvilka myndigheter det derefter beror att pröfva, huruvida saken förtjenar att beifras, och att för sådant fall öfverlämna densamma åt hofrättens advokatfiskal eller tillförordnad särskild aktor att inför hofrätten utföra. Parten är det endast förunnadt att, om de med sagda förundersökning betrodda myndigheterna ej finna sig böra meddela sådant förordnande eller eljest ej efter hans önska beakta hans anmälan, deröfver klaga hos Kungl. Maj:t.[3] Stadgandena afse ej blott beslut i rättegång utan äfven andra akter af domareverksamhet och finna tillämpning ej blott å medlemmar af de allmänna underrätterna utan äfven å Konungens befallningshafvande, magistrat och andra likstående myndigheter i ett deras utöfvande af domarevärf eller annan omedelbar rättsvård.[4]

---

[1] Jfr RB 10 § 27, UtsLgn §§ 10, 139, 140 och 173 samt ofvan s. 35—36. Exempel på enskild skadeståndstalan i anledning af tjenstefel erbjuda dels beträffande försummelse i utmätningsmål NT 1865 s. 508 samt NJA 1886 s. 230, 1890 s. 431, 1892 s. 353, 1893 s. 29 och 1907 s. 193, i hvilka fall talan bifallits, NJA 1880 s. 102, 1883 s. 502, 1891 s. 39, 1893 s. 291 och 1903 s. 28, i hvilka fall talan ogillats, och NJA 1890 s. 23, der talan, utförd i exekutiv väg, såsom tvistig hänvisades till domstol, dels beträffande länsmans häktningsåtgärd NJA 1889 s. 201 med bifallen talan och dels beträffande fel vid beslag och vård af det beslagtagna NJA 1899 s. 410 med ogillad talan. Se ock beträffande enskild parts ersättningstalan mot sakkunnig förrättningsman NJA 1897 s. 146.

[2] Särskildt i äldre rättspraxis var dock icke ovanligt, att ersättningsanspråk underkändes på den grund, att part, gemenligen kronan, underlåtit att begagna sig af laga rättsmedel för skadans afvärjande; jfr SJA XIX s. 545 och XXVI s. 331 samt ofvan s. 35 och 36.

[3] KFkl $^{23}/_{8}$ 1807 p. 40, jfrd med Instr. f. Riksd. Justitieombudsman $^{1}/_{3}$ 1830 § 6 och Lag $^{14}/_{7}$ 1901 § 2 mom. 6. Se ock ofvan s. 36.

[4] Jfr RB 8 § 2 mom. 7 och 10 § 27 samt 1876 års universitetsstatuter § 34 mom. 2. Exempel på enskild rätts utförande i sagda ordning erbjuda dels SJA XIX s. 545 (länsstyrelses förtida verkställighet af hofrätts dom), X s. 83 (landssekreterares felaktiga förfarande

Liksom i den utländska rätten är åter syftet att skydda domare mot haltlösa påståenden. Härmed borde då visserligen ock bäst öfverensstämma, att, såsom ordalagen äfven föranleda, den enskilda parten skulle vara beröfvad tillfälle att få sin sak pröfvad, så framt icke förundersökningen ledde till ett förordnande af aktor för dess utförande, och att han derefter vore fullt beroende af hvad denne gjorde eller underlät. Åtskilnad vore dervid icke att göra mellan straff- och skadeståndsyrkanden. Rättspraxis har dock delvis utvecklat sig i en annan riktning. Visserligen har det ansetts, att aktorn utan något rättens särskilda bemyndigande kunnat framställa ersättningsanspråk samt göra det utan sammanhang med straffpåstående och under fullföljd till Kungl. Maj:t,[1] och visserligen har det förvägrats den enskilda parten att på egen hand utföra och fullfölja straffpåståenden.[2] Men för öfrigt har det tillåtits den senare att tala i saken och det på sådant sätt, att han ej allenast ensam fått draga sina ersättningspå-

---

i stämpelbeläggning m. m. d.) och XXIII s. 549 (domares felaktiga uttagande af expeditionslösen), NT 1886 s. 483 (dito), 1864 s. 553 (magistrats uttagande af kroppsstraff för redan erlagda böter), 1870 s. 320 (fånges fördröjda ransakan), 1875 s. 81 (landskamrerares obehöriga uttagande af expeditionslösen), 1884 s. 534 (domares fel i rättegång och olaga häktningsåtgärd) samt NJA 1882 s. 174 (domares olaga häktningsåtgärd), 1891 s. 622 (öfverexekutors obehöriga vägran af handräckning), 1892 s. 233 (magistrats fel vid bouppteckning) och 403 (domares obehöriga uttagande af stämpel), 1894 s. 519 (domares olaga föreläggande i rättegång) och 1899 s. 282 (domares felaktiga gravationsbevis), i hvilka fall ersättningstalan bifallits, och dels NT 1866 s. 337 (olaga kvarhållande i häkte från domares och borgmästares sida), 1875 s. 228 (expeditionslösen af domare) och 1879 s. 579 (magistrats beräknande af bouppteckning- och delningsprocent) samt NJA 1879 s. 353, 1889 s. 399, 1890 s. 259 och 458, 1895 s. 564 och 1898 s. 160 (rättegångsfel af domare), 1883 s. 33 (olaga försättande i konkurs) och 1899 s. 414 och 1900 s. 256 (domares felaktiga gravationsbevis), der ersättningstalan ogillats. Se ock NJA 1904 s 211, der, med åberopande af KFkl 28/3 1807 p. 40, part förklarats obehörig att i form af ändringssökande i egodelningsrätts beslut få handlagdt påstående, att rättens ordförande måtte på grund af tjenstefel tillförbindas att till honom delvis återgälda ådömda kostnader för rättens sammanträde, och NJA 1890 s. 56, der enskild part ansetts oförhindrad att mot landtmätare i vanlig rättegångsordning framställa ansvars- och ersättningstalan för förment felaktigt förfarande vid tjensteförrättning.

[1] SJA X s. 83, XIX s. 545 och XXIII s. 549, NT 1864 s. 553 och 1879 s. 579 samt NJA 1889 s. 399, 1892 s. 233 och 403 och 1899 s. 282.

[2] NJA 1879 s. 353, 1882 s. 174, 1883 s. 33, 1890 s. 259 och 458, 1892 s. 403, 1895 s. 564 och 1898 s. 160.

stående under Kungl. Maj:ts ytterligare pröfning[1] utan äfven, då advokatfiskalen undandragit sig att i nämnda del uppträda, från början ensam utföra dem i hofrätten.[2]

Efter hvad redan angifvits, handla de skildrade bestämmelserna allenast om rättsvård i lägre instans. Grundsatserna torde dock få anses ega tillämplighet jemväl i fråga om domare i öfverrätt. Särskildt må härvid erinras, att, emedan medlem af högsta domstolen endast har att på talan af justitieombudsman eller justitiekansler svara inför riksrätt för felaktig dom, enskild part ej heller mot honom kan framställa derpå grundade ersättningsanspråk annat än i en sålunda lagligen öppnad rättegång. På lika sätt ställer sig för öfrigt saken, då fråga är om yrkanden mot Konungens laga rådgifvare för skada genom en regeringshandling. Det beror nemligen af konstitutionsutskottet att besluta om åtals anställande inför riksrätten genom justitieombudsmannen.[3] Då åter andra embets- eller tjenstemän än de förbemälda förklarats skola vid särskilda fora svara för begångna tjenstefel, lär detta åter ej betyda annat, än att enskilda vid samma fora jemväl hafva att utföra sina på tjenstefelen grundade ersättningsanspråk. I dylika fall är för öfrigt gemenligen tillfälle till ansvars- och ersättningspåståenden allenast från det allmännas sida.[4]

e. *Enskildt utöfvande af myndighet.*

Af det föregående synes, att åtgärd, liggande inom embetsmannamyndighets behörighetsområde, undantagsvis må företagas af enskild. Enligt regel allenast ett bistånd åt offentlig myndighet, kan åtgärden, såsom vid försök att hindra rymning af fånge eller häktad, äfven iverksättas på

---

[1] NJA 1879 s. 353, 1890 s. 458 och 1895 s. 564.

[2] NT 1870 s. 320 samt NJA 1890 s. 259, 1892 s. 403 och 1898 s. 160.

[3] Regeringsformen §§ 101, 102, 105 och 106.

[4] Jfr RB 10 § 27, KF om krigsdomstolar och rättegången derstädes 11/6 1868 § 18, Ansvarighetslag för riksdagens fullmäktige i riksgäldskontoret 12/9 1868 § 3, Lag om straff för embetsbrott af prest och om laga domstol i sådana mål 8/3 1889 §§ 13—16, Ansvarighetslag för fullmäktige i riksbanken 12/5 1897 § 3, Ansvarighetslag för ledamöter i styrelserna vid riksbankens afdelningskontor 12/5 1897 § 3 samt NJA 1890 s. 88 och 1902 s. 379.

egen hand, då det gäller att hindra rubbning i förutvarande förhållanden.[1]

Men för vissa särskilda fall gäller ej sådant förbehåll, eller har i allt fall enskild man bemyndigats att i allmänt intresse handla med offentlig myndighets rätt. Hit höra bland annat stadgandena, att en hvar eger att gripa dels den, som enligt Konungens befallningshafvandes lysning skall för brott häktas, och dels brottsling, som påträffas å bar gerning eller flyende fot samt eljest är underkastad häktning på grund af brottets straffbarhet och personliga förhållanden.[2] Att märka är äfven fartygsbefälhafvares rätt dels att låta i de på fartyget anstälda personernas »gömmor» anställa ransakan efter olofligen medtagna handelsvaror samt hvad kan »vålla oordning» bland dem »eller utsätta fartyg eller last för äfventyr», dels att af sagde personer tilltvinga sig lydnad samt vid myteri, fara för fartyget eller annan nöd »bruka allt det våld, som för framtvingande af lydnad eller återställande af ordningen är nödvändigt», dels att jemväl mot passagerare utöfva sagda ransakningsrätt och dels att, då bemälda personer utom svenskt hamnområde å fartyget begå brott med »svårare straff än fängelse», vid behof taga den brottslige i fängsligt förvar.[3] Komma så till sist alla fallen af mera eller mindre utsträckt vårdnadsrätt med deraf följande befogenhet att straffa, aga och inspärra den i vårdnad stående samt mot honom företaga öfriga nödiga åtgärder för vårdnadsrättens utöfvande — en rätt för fartygsbefälhafvare, föräldrar, fosterföräldrar, uppfostrare, förmyndare och husbönder m. fl.[4] Det kan ju så vara, att vederbörande vårdare hänvisats på biträde af offentlig myndighet. Men så framt detta biträde icke ovilkorligen måste begagnas utan endast är en nödfallshjelp att vid behof anlitas, handlar vårdaren, då han sjelf hjelper sig till rätta, af egen principal maktfullkomlighet och icke tillfälligtvis i offentlig myndighets ställe.

Hvad angår fartygsbefälhafvares uttvingande af lydnad, afvärjande af fara från fartyg och undertryckande af myteri,

---

[1] Jfr StrLgn 5 §§ 8 och 12.

[2] Prom. Lgn till StrLgn § 19 mom. 10, jfrdt med BB 15 §§ 3 och 5.

[3] SjLgn §§ 47, 81, 101, 108 och 171.

[4] Jfr SjLgn §§ 102—105, 107 och 108, ÄB 6 § 5 och 22 § 2, StrLgn 3 § 7, 6 § 6, 14 § 16 och 15 § 8, LgStn § 5 mom. 2 samt Winroth, Svensk Civilrätt III s. 62—68, 112, 138—139 och 146—155.

har särskildt framhållits, att med hans rätt handlar »vid hans frånvaro eller förfall den, som i hans ställe förer befälet», men ock stadgats en pligt för de på fartyget anstälda att, »jemväl utan särskild anmaning, lemna befälhafvaren nödigt bistånd». Derjemte finnes förordnandet: »Får den, som vägrade lydnad, skada, vare gerningsmannen saklös, der ej pröfvas, att större våld brukats, än nöden kräfde».[1] Alltså ett stadgande af liknande art som det, hvilket är kändt från den allmänna lagens ovilkorliga nödvärnsfall och i sjelfva verket innebär ett ökande af deras antal.[2]

Der ej sålunda nödvärnsrätt finnes, tjena åter till bestämmande af måttet tillåtet våld de grundsatser, som under liknande förutsättning utvecklats på tal om laga embetsåtgärd. Rätt att meddela kroppslig tuktan är emellertid underkastad sin särskilda positiva inskränkning på det sätt, att agan ej får öfverskrida hvad af lagen beräknas såsom minsta straffbara misshandel, d. v. s. sådan, »hvarå ringare eller ingen skada följt».[3] En begränsning ligger ock i hvad, som anbefalts skola följa på brottslings gripande genom enskild man. Den senare skall nemligen »utan dröjsmål anmäla förhållandet hos Konungens befallningshafvande eller kronofogde eller länsman å landet eller borgmästare och råd i stad» eller viss annan likställd myndighet »som pröfvar, om den gripne skall i häkte sättas eller genast lösgifvas». I stadgandet ligger en anvisning, att den anhållne icke får mera, än som är af nöden för anmälans verkställande, hållas i enskildt förvar, och att, om omständigheterna föranleda dröjsmål med anmälan eller dess pröfvande, han skall på nytt släppas.[4]

f. *Sjelfhjelp.*

Det är väl nu mera ovanligt att, på sätt i svensk rätt sker, såsom en särskild straffbar gerning behandla sjelfhjelp. Meräudels nöjer man sig med att för vissa fall förklara sjelfhjelp tillåten och utgår då tyst derifrån, att regelrätt en i sig rätts-

---

[1] SjLgn § 101, jfrd med §§ 289 och 303 ibid.

[2] Jfr StrLgn 5 § 9, StrLgn för krigsmakten § 36 mom. 1 och ofvan s. 120 not. 3 — s. 122 not. 4.

[3] Jfr StrLgn 14 § 16 och ofvan s. 121.

[4] Prom. Lgn till StrLgn § 19 mom. 11; jfr § 12 ibid., BB 15 § 5 och SjLgn § 47.

stridig handling ej blir det mera eller mindre, derför att den skett i och för sjelfhjelp. I svensk rätt finnes åter utsatt särskildt ansvar för den, som »griper — Konungens befallningshafvande i embetet, i ty att han pantar något till sig eller egenmäktigt skiljer annan vid det han innehafver eller eljest sjelf tager sig rätt».[1] Ansvaret är jemförelsevis ringa. Men lagrummet afser ej heller all sjelfhjelp utan allenast sådan, som har till syfte att uttaga eller säkerställa civil rätt, och för öfrigt företrädesvis handlingar med rubbning af annans besittning eller, hvad angår fast egendom, i allt fall till ändring i de förut å marken bestående förhållandena.[2] Personligt öfvervåld i afsigt att straffa faller icke derunder och åt-

[1] StrLgn 10 § 20.

[2] Ansvar har enligt StrLgn 10 § 20 ådömts i NJA 1891 s. 205 (återtagande af såld ko jemlikt förbehåll vid försäljningen), 1899 s. 267 (bortförande från konkursbo af lösören på grund af köp före konkursen), 1904 s. 289 (tillegnande af annans huggna timmer) och 293 (sysslomans besittningstagande och försäljande af lösören, genom lösöreköp öfverlåtna på konkursgäldenären men af denne derefter öfverlåtna på tredje man), 1905 s. 83 (bortförande af timmerbom med derinom liggande stockar), 1874 s. 546 (dams anläggande i bäck, granne till skada), 1876 s. 124 (förstörande å egen mark af grannes utfartsväg deröfver), 1880 s. 245 (jordegares upplöjande af jord på utarrenderad mark utan arrendatorns föregående vräkning i laga ordning), 1883 s. 282, 1890 s. 302, 1897 s. 120 och 1901 s. 150 (hyresvärds vräkning af hyresgäst genom egen åtgärd), 1884 s. 253 (bortförande från utmätt egendom af jord, köpt af gäldenären före utmätningen), 1893 s. 296 (afledande af vatten från grannes mark genom anstalt å egen), 1897 s. 246 (jordegares insläppande af kreatur å lifstidsstädjehafvares mark under hans dödsbodelegares fardagsår) och 1905 s. 252 (afverkning å omtvistad mark mot myndighets nedlagda förbud). På grund af särskilda omständigheter i målen har åter ansvar enligt StrLgn 10 § 20 förklarats ej kunna ådömas i NJA 1874 s. 472 (hyresgästs nedtagande och bortförande af väggfast skåp vid afflyttning), 1889 s. 161 och 1896 s. 185 (hyresvärds vräkande af hyresgäst genom egen åtgärd enligt hyresgästens medgifvande i hyreskontraktet), 1893 s. 174 (borttagande af bom, satt obehörigen öfver väg i ändamål att af vägfarande uppbära afgift), 1901 s. 209 (återtagande af hästar, som ansågos utan laga rätt hafva bortförts), 1897 s. 376 (arrendators upplåtelse af folk och kreatur för annans afverkning å utmätt egendom jemlikt intecknadt kontrakt) och 1901 s. 515 (ängs afbergande utan vetskap om annans besittning af ängen). Men derjemte har StrLgn 10 § 20 ej funnits tillämplig i NJA 1887 s. 492 (säljares intecknande af den sålda fasta egendomen före dess lagfarande af köparen i syfte att betäcka sig för förlust i anledning af missräkning vid likviden), 1893 s. 372 (hejdande af häst för körande under förbud att begagna vägen) och s. 465 (jordegares afstängande af vattenledning för arrendator af viss trädgårdslägenhet), 1902 s. 66 (obehörigt innehållande af annans gods på grund af förment hand-

minstone i allmänhet ej heller andra gerningar, som hafva annans person till föremål.

Ehuru enligt stadgandets ovilkorliga affattning all sjelfhjelp skulle vara utesluten och derför rättsstridig, är emellertid så icke händelsen, låt vara att svensk rätt i jemförelsevis ringa mått erkänner sjelfhjelp såsom tillåten. I gengäld uppställer den å andra sidan för tillåten sjelfhjelps utöfvande ej särskilda förbehåll till förekommande af dess missbrukande.

Förstår man med sjelfhjelp verksamhet i myndighets ställe för uttagande af enskild rätt, falla ju derunder icke de i det föregående afhandlade grunderna för befrielse från skadeståndsskyldighet och förty ej heller nödvärn, nöd och enskildt utöfvande af myndighet. Emellertid kan under gifna omständigheter i och för sjelfhjelp användas den enskild man medgifna rätten att gripa brottsling och att lemna biträde vid laga embetsåtgärd. Nödvärn är ju ock ett medel i sjelfhjelpens tjenst, då någon trots förbud ej låter störa sig i utöfningen af rätt gent emot annan under förlitande på den nödvärnsrätt, som tillkommer honom, om han i följd deraf utsättes för angrepp till person eller egendom.[1]

»Den, som sitt — — å bar gerning återtaga vill», eger för ändamålet omedelbar tillgång till ovilkorlig nödvärnsrätt, då han från gerningsmannens sida röner motvärn. Sammanställdt med hvad lagrummet ordar om »sitt värja — — vill», afser det i sin först återgifna del det sakläget, att någon väl lyckats att sätta annan ur besittning af lösöre men, innan han hunnit bringa det i säkerhet, blir af den senare eftersatt och med honom invecklas i strid om godset. Det är således ett fall af sjelfhjelp i och för återställande af rubbadt besittningsförhållande. Andra fall afhandlar det från äldre rätt kvarstående förbudet mot sjelfhjelp: »Ingen må sjelfvilligt taga åter det han vidkännes, ehvad det är från honom stulet, eller han det tappat hafver; utan lite Befallningshafvanden eller Domaren derom till; dock må han det återtaga af den, som är lösker man eller misstänkt att vilja rymma, eller der stulet gods å färsk gerning finnes». Fastän stadgandet nog kan läsas på annat sätt, lär få antagas, att, äfven till den del som det handlar om återtagande från »lösker man» eller

---

pantsrätt), 1903 s. 569 (sysslomäns försäljande af främmande egendom i konkursbo) och 1904 s. 212 (besittningstagande af exproprierad mark utan föregående uppfyllande af derför stadgade vilkor).

[1] Jfr ofvan s. 111 not. 1, s. 120 not. 3—s. 121 not. 1 och s. 126 not. 2.

den, som är »misstänkt att vilja rymma», det allenast rör sig om återtagande af gods, som frånkommit rätter egare mot hans vilja. Detta följer af det sammanhang, hvari lagrummet förekommer i 1734 års lags ursprungliga text. I alla de tre fallen är det således också allenast fråga om återställelse af ett rubbadt besittningsförhållande. Hvad, som stadgats om ertappande af »gods å färsk gerning», skiljer sig från de andra fallen endast på det sätt, att, för att tala med lagens ord, återtagande »å färsk gerning» medgifvits endast af »stulet» gods men från »lösker man» och den, som är »misstänkt att vilja rymma», af såväl »stulet» som »tappadt». »Lösker man» är att öfversätta med person, som är underkastad bestämmelserna i lag ang. lösdrifvares behandling. »Färsk gerning», i motsats till »bar gerning», betecknar åter, att stulet gods förts i säkerhet, men påträffas hos tjufven eller hans medhjelpare vid en i spåren af gerningen inledd ransakan. Stadgandet är i denna sin del att läsa i sammanhang med hvad i det nästföljande handlas om husransakan. Hänvisningen på »Befallningshafvanden eller Domaren» afser laga myndigheter i besittningstvist och gäller för närvarande öfverexekutor och domstol.[1]

De om husransakan gifna bestämmelserna handla jemväl så till vida om sjelfhjelp, som det medgifvits bestulen att i annans hemvist sjelf leta efter sina afhända lösören. Emellertid saknar ransakan väsentliga moment hos sjelfhjelp, enär den dels ej får anställas annat än efter tillåtelse af kronofogde, länsman eller magistrat, hvilka hafva att pröfva huruvida misstänkta omständigheter tala för bifall till anhållan, och dels skall verkställas under vissa betryggande former, bland annat med minst två ojäfviga män eller, såsom det heter, »tvenne nämndemän eller tvenne edsvurne stadstjenare eller ock andra goda män».[2]

Sjelfhjelp till återställande eller, om man så vill, vidmakthållande af förut bestående besittningsförhållande är jemväl jordegares och hyresvärds retentionsrätt, satt i utöfning på det sätt, att respektive arrendator eller hyresgäst hejdas i försök att bortföra sina lösören från fastigheten och hindras

---

[1] StrLgn 5 § 7 mom. 2 och Prom. Lgn till StrLgn § 16 mom. 6—8, jfrda med StrLgn 24 § 16, BB 10 § 6, UtsLgn § 157, Lag 12/6 1885 § 1, MB 52 §§ 1, 2 och 4, LgB StrB 7 § 7 och Mot. s. 17 samt ofvan s. 110.

[2] Prom. Lgn till StrLgn § 16 mom. 7 och 8, jfrda med StrLgn 10 § 5 mom. 1 och 11 § 11 samt MB 18 § 9 och 52 § 3.

från försökens upprepande genom lösörenas omhändertagande.[1] I betraktande komma äfven husbondes och befälhafvares retentionsrätt till legohjons och sjömans tillhörigheter och personer, allt till säkerhet för sin rätts utfående jemlikt rättsförhållandet.[2]

Jemförelsevis sällsynt är medgifvandet att i annat ändamål än besittningsförhållandes bevarande eller återställelse utöfva sjelfhjelp. Dock lemna både äldre och yngre lagrum exempel derpå.[3] Vanligast är tillerkännandet af en rätt att på grund af annans särskilda förseelse bemäktiga sig viss sådan hans egendom, som står i sammanhang med förseelsen. Än talas här om upptagande, än om intäkt och än om sjelfpantning. De två första termerna begagnas för att utmärka ett bemäktigande af djur i dess egares frånvaro, medan sjelfpantning är liktydig med fråntagande. Någon ledning för bestämmandet af den rätt, som vinnes genom bemäktigandet, lemna beteckningarna icke, hvartill kommer, att stadgandena i ämnet stundom äro härutinnan tvetydiga och framkalla tvifvelsmål. Rätten är emellertid vexlande: eganderätt,[4] panträtt,[5] retentionsrätt[6] och kvasi-retentionsrätt i den mening, att personen eger att innehålla godset allenast till bevis på förseelsen och derför äfven har att efter viss tid återställa det.[7] Stundom är gods, allt efter sin beskaffenhet, föremål för olika rätt, fastän genom samma handling omhändertaget.[8]

Äfven då sjelfhjelp utöfvas i form af ett fråntagande, har derför ej gjorts till vilkor, att handräckning af myndighet

---

[1] Lag 14/6 1907 kap. 2 § 42 och kap. 3 § 30, jfrda med JB 16 § 7 och 17 § 5, Prom. Lgn till UtsLgn § 10 mom. 11 och NJA 1888 s. 234.

[2] LgStn §§ 17, 53 och 54 samt SjLgn § 107.

[3] Jfr BB 5 § 7 och 22 § 5, Lag om dikning etc. 20/6 1879 §§ 6 och 7 samt KF om allmän flottled 30/12 1880 § 5.

[4] Jagtstadgan 21/10 1864 §§ 18, 19 och 21, Lag om rätt till fiske 27/6 1896 § 18, KF 21/12 1857 § 33 p. 1, Lag om de svenska lapparnes rätt till renbete i Sverige 1/7 1898 § 27 mom. 2 p. 2 samt Lag om renmärken 1/7 1898 § 9 mom. 3.

[5] KF 21/12 1857 § 32 och § 33 p. 2.

[6] BB 11 § 4 och 12 § 1, Jagtstadgan 21/10 1864 § 18 mom. 2 och § 19 mom. 1 samt Lag om rätt till fiske 27/6 1896 § 19, jfrd med NJA 1895 s. 454. Se ock Ordn. Stadg. för rikets städer 24/3 1868 § 5.

[7] Jagtstadgan 21/10 1864 § 23 och KF om skogarne i riket 1/8 1805 § 67 mom. 1; jfr Lag om rätt till fiske 27/6 1896 § 19.

[8] Se Jagtstadgan 21/10 1864 §§ 21 och 23 samt Lag om rätt till fiske 27/6 1896 §§ 18 och 19.

icke är att tillgå och utan omedelbart ingripande fara är för handen, att den rätt, som genom åtgärden skall tryggas, ej skall kunna förverkligas, eller att derför möta väsentliga svårigheter. Man har föredragit att ej medgifva nämnda slags sjelfhjelp annat än i de händelser, då sagda omständigheter i allmänhet skola inträffa. Å andra sidan äro de ej heller till någon ursäkt för sjelfhjelp i annat fall än de af lagen uttryckligen tillåtna. Bland annat finnes sålunda ej någon befogenhet att sjelf taga sig rätt genom föremåls skadande eller förstörande eller gripande af gäldenär, stadd i rymning, och än mindre någon allmän behörighet att af egen makt hålla gäldenär till fullgörande af en sin förbindelse.[1]

Hvad angår sätt och mått för sjelfhjelp som ej förbundits med omedelbar nödvärnsrätt, lända till iakttagande de beträffande enskildt utöfvande af myndighet utvecklade reglerna. Våld må utöfvas, i mån som det går ut allenast på den ifrågavarande sjelfhjelpens genomförande och för sådant ändamål tarfvas. Men mötes härvid motstånd, som har karakteren af angrepp, berättigande till nödvärn, är tillfälle dertill.[2]

Der tillåten sjelfhjelp egt rum, finns i allmänhet icke någon förpligtelse att efteråt underställa handlingens rättmätighet pröfning af myndighet eller påfordra viss dess åtgärd, egnad att medföra ett rättsförhållande, som kan ersätta det genom sjelfhjelpen alstrade. Derom kan endast blifva tal, då medelst sjelfhjelp någon satt sig i besittning af annans tillhörigheter till vedermäle på en dennes förseelse och endast för sådant ändamål eger att behålla dem. Deri måste nemligen då ligga en hans förpligtelse att snarast anhängiggöra talan på grund af förseelsen eller att, der så icke sker, återställa det omhändertagna.[3] Erinras må ock om den anmälningsskyldighet, som åligger den, hvilken i eget eller annans intresse utöfvat den enskild man tillkommande häktningsrätten.[4]

---

[1] Jfr UtsLgn §§ 145—161 och KkLgn § 23 med den tyska Bürgerl. Gesetzb. § 229. Se dock äfven de s. 128 not. 2 anmärkta rättsfallen i NJA 1893 s. 174 och 1901 s. 209.

[2] Jfr StrLgn 24 § 16, 5 § 7 mom. 1 och § 10 samt ofvan s. 111.

[3] KF 1/8 1805 § 67 mom. 1 (»till nästa ting») och Jagtstadgan 21/10 1864 § 23 (»till dess domstolen sig utlåtit»); jfr ofvan s. 129 och s. 131 not. 7.

[4] Jfr ofvan s. 127 not. 4 och s. 129 not. 1.

2. *Fall af utvidgadt skadeståndsansvar.*

A. Ansvar för tredje mans skada.

Såsom redan förut anmärkts, gör för fall af dödande svensk rätt undantag från sin allmänna regel, att den, som tillfogat annan skada, ej har att gälda sådan, som i följd deraf medelbart uppstår för tredje man. Den allmänna bestämmelsen i ämnet förutsätter dödande af uppsåt eller vållande eller, såsom det också kan sägas, dödande genom handling, som är straffbar eller i allt fall skulle vara det, om det bortsåges från sådana omständigheter, som befria gerningsmannen från straffansvar på grund af otillräknelighet. Skadeståndet är att gälda i form af understöd till den dödades efterlefvande make och barn.[1] »Make» är att fatta i mening af make i ett genom dödandet upplöst vigselfäst äktenskap, såväl enkling som enka, och barn i mening af bröstarfvingar i första led, såväl äkta som oäkta.[2]

Att ersättningsskyldigheten ansetts falla utom de allmänna skadeståndsreglerna, framgår af de närmare bestämmelserna i ämnet. Förutsättning, för att understöd skall utdömas, är nemligen, att make och barn skola sakna nödigt underhåll — något, som kan vara uteslutet äfven genom utfallande lifförsäkran. Ej heller skall det tilläggas dem mera, än som för dem »tarfvas, till dess de sig eljest försörja kunna». Häraf bland annat de domslut, hvilka förordnat om tillerkända lifräntors upphörande vid enkas omgifte samt minderårigt barns uppnående af viss ålder — 18 eller 15 år, alltefter barnets egenskap af äkta eller oäkta — eller en dessförinnan inträdd försörjningsförmåga.[3] På liknande sätt böra

[1] StrLgn 6 § 4; jfr NJA 1907 s. 142 och ofvan s. 80—81 och 93—95.

[2] Jfr Winroth, Svensk Civilrätt II s. 797 not. 1, s. 800 not. 1 och s. 803 not. 4, NJA 1895 s. 336 och ofvan s. 85 not. 6. Såsom »make» är icke att räkna frånskild, äfven då skilnaden haft sin grund i hans vansinne och till honom utbetalts underhåll af den dödade; jfr KF $^{27}/_{4}$ 1810 och Winroth, Svensk Civilrätt II s. 283 not. 4—s. 285 not. 3.

[3] NJA 1895 s. 336 och 546, 1896 s. 430 och 1900 s. 395, i hvilket sista rättsfall, der dråp förelåg och underhållet utgick i kapitaliserade belopp, dock enkan tillförsäkrats sin rätt oberoende af omgifte och barnen sin oberoende af en före deras uppnående af 18 år

vid skadestånds utdömande i kapitalbelopp tagas i betraktande de sannolika tiderna för de understödsberättigades frånfälle och inträdda försörjningsförmåga.[1] Men dessutom skall, vare sig att ränta eller kapital utdömes, beloppet anpassas efter behofvet och ej sättas derutöfver. Deremot kan det komma att stanna vid mindre, enär vid bestämmandet af understödsskyldighetens omfång hänsyn skall tagas jemväl till »såväl den brottsliges tillgångar som andra omständigheter».[2] Denna senare föreskrift synes tyda derpå, att, trots de föregående tal om »nödigt underhåll» och hvad »tarfvas till» försörjning, understödet ej ovilkorligen är inskränkt till belopp, som är erforderligt för att bereda familjemedlemmarna nödtorftig försörjning, d. v. s. trygga dem vid ett existensminimum.[3] Att afseende skall fästas å »den brottsliges tillgångar», vill säga, att han icke bör blottas på medel att försörja sig sjelf och dem, mot hvilka han förut har lagbestämd understödsskyldighet.[4] »Andra omständigheter» beteckna åter i främsta rummet hvad vid gerningen förekommit samt särskildt större eller mindre vållande hos gerningsmannen och den dödade.[5] Ännu annat kan dock komma i betraktande såsom exempelvis det mått af försörjningsförmåga, som den dödade innebar för de efterlefvande, och hans antagligen återstående lefnadsår. Endast på detta sätt kommer emellertid den verkligen lidna skadan att öfva inflytande på ersättningens omfång.[6] Å andra sidan står det ock i domarens makt att vid ersättningsbeloppets fastställande taga hänsyn dertill, att käranden stöder sin rätt på äktenskap, födelse eller aflelse i tiden efter den gerning, som haft döden till följd — omständigheter, som vis-

---

inträdd försörjningsförmåga; jfr ofvan s. 85 not. 5—s. 86 not. 1. Såsom stadgandet regelrätt tillämpas för enkas del, lär emellertid för normala fall enkling hafva föga utsigt att få en sin talan jemlikt StrLgn 6 § 4 bifallen.

[1] Jfr Lag 5/7 1901 §§ 17—19, NJA 1900 s. 395 och ofvan s. 85 not. 5.

[2] Ännu i LgB StrB (1844) 8 § 4 saknas ifrågavarande bestämmelse.

[3] Är den understödsberättigade oäkta barn till den dödade, har han dock, liksom mot den dödade, ej mot dess baneman rätt till mera än nödtorftigt underhåll; jfr NJA 1895 s. 336, Winroth, Svensk Civilrätt III s. 122 not. 6—s. 123 not. 3 samt ofvan s. 85 not. 6 och s. 133 not. 3.

[4] Jfr ofvan s. 81 not. 1.

[5] Jfr StrLgn 6 § 1 och ofvan s. 31—32.

[6] Jfr dock ofvan s. 84 not. 3—s. 85 not. 1.

serligen för ingen händelse utesluta ersättning, men sålunda kunna föranleda dess nedsättande.[1]

Till sist kan efter »omständigheterna» understödet förordnas skola gäldas i kapitalbelopp engång för alla eller i lifräntor »å särskilda tider». Sättes skadestånd att utgå i form af lifränta eller lifräntor, länder ju alltid lifräntetagarens inträffande dödsfall till befrielse från framtida prestationer och sålunda till en lindring i ersättningsskyldigheten. Så är ock händelsen med enkas omgifte, barns uppnående af viss ålder eller eljest inträdda försörjningsförmåga och hvad i öfrigt domstolen kan hafva förklarat skola medföra ränteskyldighetens upphörande.[2] Men för öfrigt finnes ej tillfälle till ändring i utdömd ersättning på grund deraf, att förhållandena visas vara andra, än de voro eller antogos vara vid beslutets fattande — hvarken ändring till den förpligtades eller till de ersättningsberättigades förmån. Detta följer deraf, att ersättningen behandlas såsom skadestånd och ej såsom understöd, samt att det ej särskildt medgifvits rätt att äska på jemkning.[3]

Med afseende å tidpunkterna för lifräntas utbetalande länder till efterrättelse hvad domstolen förordnat. För framtiden torde vid sådant förordnande domstolarne komma att rätta sig efter hvad stadgats om lifräntas utgörande för händelse af olycksfall i arbete.[4]

Genom hänvisningar hafva det sålunda skildrade lagrummets bestämmelser förklarats tillämpliga äfven för vissa fall af skadeståndsskyldighet utan vilkor af vållande. Stadganden af sagda art möta i författningarna om skada af ström från elektrisk anläggning, om skada i följd af jernvägs drift och om automobiltrafik. Der ansvarsskyldigheten betingats deraf att dödandet har sin orsak i vållande hos andra för hvilka den ersättningsskyldige svarar, är tillfälle att låta storleken af sagda vållande inverka å ersättningsbeloppet på samma sätt, som för dråpares del graden af hans vållande härutinnan må tjena till bestämningsgrund.[5]

---

[1] Jfr Lag 5/7 1901 § 4 mom. 3 b.

[2] Jfr ofvan s. 85 not. 5—s. 86 not. 1 och s. 133 not. 3.

[3] Se deremot i fråga om kroppsskada Lag 5/7 1901 § 16.

[4] Jfr Lag 5/7 1901 § 7 och ofvan s. 85 not. 6—s. 86 not. 4.

[5] Lag 12/3 1886 §§ 2 och 3 samt § 5 mom. 2 p. 2, Lag 27/6 1902 §§ 6—9, Lag 22/6 1904 och Lag 8/6 1906 § 2, jfrda med Winroth, Svensk Civilrätt II s. 289—291 och III s. 76 not. 2. Se ock BB 28 § 12 och SjLgn § 8.

B. Ansvar för underlåtenhetshandling.

I det föregående hafva såsom naturliga modifikationer i regeln, att allenast postiv handling föranleder skadeståndsansvar, angifvits de fall, i hvilka någon uraktlåter att vidtaga åtgärder till förekommande af skada genom ett hans positiva handlande eller genom person eller egendom under hans vårdnad.[1] Äfven eljest kan emellertid utan stöd af särskildt obligationsförhållande det förefinnas en förpligtelse att handla vid äfventyr af skadeståndsansvar. Strafflagen erbjuder åtskilliga bevis derpå: vittnes förtigande af detsamma veterliga omständigheter i saken, uraktlåtet tändande af eld sjöfarande till rättelse, köpmans försummande af bokföring, åsidosättande af tjenstepligt o. s. v.[2] Allt detta utgör förbrytelser och grundlägger förty jemlikt särskildt lagstadgande skadeståndsskyldighet i förhållande till den, som genom underlåtenhetshandlingen lidit skada.[3] Men sammaledes måste vara händelsen, då i annan lag än strafflag ålägganden att handla på visst sätt meddelats, vare sig att det skett vid äfventyr af straff eller icke. En väsentlig inskränkning består likväl. Det ifrågakommande lagrummet måste anses hafva till syfte att skydda enskild rätt. Detta gäller emellertid äfven de i strafflagen afhandlade fallen. Är fråga allenast om att tillvarataga offentlig rätt, finnes ej någon talerätt för enskild, trots att lagen i allmänhet tillerkänner målseganderätt i skadeståndsväg ej allenast åt den, »mot hvilken brott begånget är eller som deraf förnärmad blifvit», utan äfven åt den, som deraf »skada lidit». Stadgandet får läsas med iakttagande af hvad i det föregående sagts om medelbar skadas ersättande.[4] Emellertid lär nog i rättstillämpningen en åtskilnad finnas, allteftersom stadgande af ifrågavarande art förekommer i strafflagen eller i annan författning. För den förras del har man att hålla sig till dess allmänna förordnande om skadestånds-

[1] Jfr ofvan s. 86—92.

[2] StrLgn 13 § 4, 19 § 10, 23 § 3 mom. 3 och 25 §§ 14—17. Då i strafflagen talas om "försummelse", betecknar detta icke särskildt underlåtenhetshandlingar; jfr StrLgn 14 § 9 och 19 § 21. Se för öfrigt StrLgn 12 § 19, 14 §§ 20 och 21, 18 § 14, 19 §§ 17 och 19, 22 § 13 mom. 2, § 19 och § 20, jfrd med ÄB 9 § 7, samt 23 § 3 mom. 4 och § 5, 24 § 9 samt 25 § 19.

[3] StrLgn 6 § 1 p. 1.

[4] Jfr ofvan s. 93—95.

skyldighet och skall derför vara benägen att bifalla en på grund af en under strafflagen fallande gerning förd enskild talan om skadestånd. För öfriga fall skall man åter härutinnan ställa sig tveksam, då man ej kan åberopa sig på särskilda skadeståndsbestämmelser. Just i anledning af deras tillvaro i särskilda fall skall man, der de saknas, ej vilja gå längre, än som följer af lagens innehåll.[1]

Att de afhandlade stadgandena alltid i viss måtto uppbäras af ett allmänt intresse, framträder just deri, att de undantagsvis ålägga personer att göra något. Det framträder dess mera, då förordnandena skärpts genom straffbestämmelser eller uppdrag åt myndigheter att genom vitesföreläggande hålla vederbörande till deras efterlefnad. I sjelfva verket bero de, så att säga, på obligatoriska förbindelser till det allmänna, stundom jemlikt särskilda rättsförhållanden till staten. Men till den del som de här hafva intresse, är det obligatoriska förbindelser till det allmänna, hvilka de enskilda ega att taga i anspråk till sin nytta och säkerhet.

Huruvida redan kulpösa eller allenast dolösa underlåtenhetshandlingar skola medföra skadeståndsansvar, beror af de positiva stadgandenas innehåll. Vid deras uttolkning i denna del må man dock draga sig till minnes, att fråga är om undantagsstadganden. Å andra sidan gälla lika med lag myndighets i öfverensstämmelse dermed behörigen gifna föreläggande. Men principielt får svensk rätt anses stå på den ståndpunkten, att sjelfvilligt handlande i annans intresse så litet utgör en pligt, att för regelrätta fall det bedömes såsom en obehörig inblandning med deraf följande risk och äfventyr för den handlande.[2]

C. Ansvar för förmögenhetsskada i allmänhet.

Hvad på tal om underlåtenhetshandling nyss sagts om skadeståndspligt i anledning af ett förfarande i strid mot strafflag, annan lag till skydd för enskild rätt eller i enlighet

[1] Jfr BB 2 § 2 och 5 §§ 4, 6 och 7 samt 15 § 4, LgfrtsLgn §§ 2 och 3. SjLgn §§ 219—223, 293 och 294, Ordningsstadga för rikets städer $^{24}/_{3}$ 1868 §§ 1—18, Brandstadga för rikets städer $^{8}/_{5}$ 1874 §§ 6, 7, 10 och 15. Helsovårdsstadgan $^{25}/_{9}$ 1874 §§ 16—20 och 22, KF ang. eldfarliga oljor $^{26}/_{11}$ 1875 §§ 6—9, 11—14, 16—20 och 22—33, KF ang. vård och försäljning af arsenik samt af andra giftiga ämnen och varor $^{7}/_{1}$ 1876 §§ 2, 4—17 och 21—28 samt Väglagen $^{23}/_{10}$ 1891 § 77.

[2] Jfr HB 18 § 10 och ofvan s. 5—7, 24—25 och 36—38 samt s. 75 not. 1 och s. 102 not. 1.

dermed träffade förordnanden af laga myndighet gäller naturligen också för fall af positiv handling. I betraktande af den föregående redogörelsen skulle saken ej vara att anmärka, om icke under beskrifna förhållanden den kränkta rätten vore, ehvad gerningen är positiv eller negativ, ersättningsgill, så snart den är af förmögenhetsrättslig natur. Här ersättes alltså äfven annan förmögenhetsskada än egendoms- eller kroppsskada, utan vilkor deraf att den härrör af och står i sammanhang med sådan.[1]

Af positiva handlingar komma särskildt i betraktande bedrägeribrotten och andra närstående förbrytelser eller just hvad, som i romersk rätt utgjorde hufvudfallen för användningen af actio doli. I öfrigt finnes åter icke någon motsvarighet dertill. Bland annat kan sålunda icke i ersättningsväg talan föras på grund af skada genom s. k. illojal konkurrens. Om exempelvis någon, i ostridig afsigt att bringa ruin öfver en konkurrent, säljer varor till underpris, erbjuder icke lagen den senare några skyddsmedel. Förhållandet ändras icke, om falska uppgifter lemnas till att förklara varornas prisbillighet och göra dem ytterligare begärliga för kunder, och ej heller om för ändamålet jemförelse anställes mellan egna priser och konkurrentens eller till sist sjelfva handeln drifves utan laga lof eller anmälan.[2] Först då det tillgripes åtgärd, som ej allenast är förkastlig och obehörig utan, alldeles oafsedt sitt skadegörande syfte, är en omedelbart mot vederbörande riktad brottslig handling, uppstår rätt till ersättning, nemligen till den del som samma handling haft skada till följd. Till exempel må nämnas afspärrande af väg till konkurrentens försäljningslokal eller utspridande af rykten till nedsättande af hans varor.[3]

S. k. immateriell eganderätt delar också härutinnan kroppsliga tings vilkor, att skada, tillfogad någon i dylik hans förmögenhetsrätt, är ersättningsgill. Detta följer helt naturligt deraf, att ifrågavarande slags rättigheter äro, liksom sakrätterna, till sin natur absoluta rättigheter mot en och hvar och icke i förhållande till viss eller vissa personer. Emellertid lända i ämnet till efterrättelse gifna positiva bestämmel-

---

[1] Jfr NJA 1887 s. 398 och ofvan s. 83 not. 1.

[2] Jfr rörande apotekares ansvars- och ersättningspåståenden mot handlande på platsen i anledning af den senares bedrifvande af olaga medikamentshandel NJA 1906 s. 509 samt för öfrigt ofvan s. 14 och s. 25—26.

[3] StrLgn 19 § 15 och 16 § 8.

ser. Immateriell eganderätt har sålunda allenast för vissa fall tagits i skydd och dermed blifvit i nämnda sin egenskap erkänd. Principielt har än vidare härför gjorts till vilkor sammanhörighet med riket i visst afseende[1] och stundom än vidare derutöfver viss åtgärd, nemligen registrering.[2] För att de till buds stälda skyddsmedlen — straff, skadestånd, förverkande, beslagtagande och oskadliggörande — skola kunna användas, måste rättskränkning hafva föröfvats på visst bestämdt sätt.[3] Delvis har då visserligen gerningen utan vidare

---

[1] Sålunda hör enligt Lag ang. eganderätt till skrift $^{10}/_{8}$ 1877 § 19, Lag ang. rätt att efterbilda konstverk $^{28}/_{5}$ 1897 § 13 och Lag ang. rätt att återgifva fotografisk bild $^{28}/_{5}$ 1897 § 10 till rättsskydd i litterär och artistisk eganderätt, att auktorn är svensk medborgare eller första publikationen skett i riket, samt enligt KF ang. patent $^{16}/_{5}$ 1884 § 25, Lag om skydd för varumärken $^{5}/_{7}$ 1884 §§ 1 och 16, Lag ang. — firma — — $^{13}/_{7}$ 1887 § 16 jemte särskilda författningar i samma ämne (se nästföljande not) och Lag om skydd för vissa mönster och modeller $^{10}/_{7}$ 1899 § 20, att fråga är om rätts eller rörelses utöfvande i riket. Såsom egentliga undantag äro icke att räkna de bestämmelser, som med hänsyn till vissa rörelsers särskilda internationella karakter ställa på inländska affärer inom desamma anspråket, att deras firma skall skilja sig från dem, som tillhöra förutvarande liknande affärer såväl i in- som i utlandet; jfr Lag om försäkringsrörelse $^{24}/_{7}$ 1903 §§ 13 och 70, Lag ang. solidariska bankbolag $^{18}/_{9}$ 1903 § 10 och Lag ang. bankaktiebolag $^{18}/_{9}$ 1903 § 8. Hvad åter angår öfriga omförmälda former af immateriell eganderätt, kan visserligen rättsskyddet jemlikt Kungl. Maj:ts förordnande utsträckas utöfver de principielt fastslagna nationella gränserna men allenast under vilkor af ömsesidighet; jfr de ofvan anmärkta lagrummen i 1877, 1897, 1884 och 1899 års författningar.

[2] Se beträffande patent KF $^{16}/_{5}$ 1884 §§ 4—7, beträffande mönster och modeller Lag $^{10}/_{7}$ 1899 §§ 4—9 samt beträffande firmarätt Lag $^{13}/_{7}$ 1887 §§ 8 och 10, jfrda med Lag om aktiebolag $^{28}/_{6}$ 1895 §§ 10, Lag om registrerade föreningar för ekonomisk verksamhet $^{28}/_{6}$ 1895 § 6, Lag innefattande särskilda bestämmelser om jernvägsaktiebolag $^{5}/_{3}$ 1897 § 2, Lag innefattande särskilda bestämmelser om vissa aktiebolag som drifva lånerörelse $^{27}/_{5}$ 1898 § 2, Lag om försäkringsrörelse $^{24}/_{7}$ 1903 §§ 13 och 70, Lag angående solidariska bankbolag $^{18}/_{9}$ 1903 § 10, Lag ang. bankaktiebolag $^{18}/_{9}$ 1903 § 8 och Lag om sjukkassor $^{30}/_{10}$ 1891 § 1 och § 5 mom. a. Se deremot ang. sparbanker Lag $^{29}/_{7}$ 1892 §§ 3 och 4. Med afseende å varumärkesrätt är för vissa fall registrering vilkor för rättskydd och för andra åter icke; jfr Lag $^{5}/_{7}$ 1884 §§ 1 och 12.

[3] Sålunda har författarerätt tagits i skydd mot eftertryck samt mot dess saluhållande och införande i riket till försäljning äfvensom, då fråga är om musikaliskt eller musikaliskt-dramatiskt arbete, mot offentligt uppförande och föredragande; artistisk eganderätt dels mot respektive konstverks efterbildande och fotografisk bilds återgifvande till försäljning eller offentligt utställande, dels mot sjelfva saluhållan-

förklarats medföra stadgade påföljder, och sålunda icke afseende fäst vid ett inre skuldmonument.[1] Men stundom kräfves för påföljdernas inträde vetskap om rättens tillvaro, och är så till vida vållande i inskränkt mening alltså ansvarsfritt.[2] Till sist har för visst fall endast meddelats straffbestämmelse,[3] och för andra åter rätten icke erkänts på annat sätt, än att laga myndighet har att vägra sin medverkan till legaliserande af obehörigt intrång i rättigheten och, der sådan legalisering ändock egt rum, lemna sitt bistånd i och för dess undanrödjande.[4] Detta vill då här säga, att till skadeståndsansvar fordras tillkomna omständigheter af beskaffenhet att föranleda sådant: bedrägeri eller annan dylik gerning allt efter förhållandenas natur.[5] Särskildt gäller detta för öfrigt vid de immateriell eganderätt närstående slägträttigheterna och andra personer åtföljande rättigheter: rätt till slägtnamn, vapen, sigill, titel, embete m. m. d.[6] Tilläggas må, att till den

---

det och offentliga utställandet och dels mot införandet i riket för sådant ändamål; varumärke mot dess anbringande å varor eller deras omslag och kärl samt mot saluhållande af hvad sålunda olagligen märkts; mönster och modeller mot begagnande vid tillverkning i riket till afsalu samt mot saluhållande i och införande till riket af hvad utan rättens iakttagande tillverkats; och patenträtt dels mot patenteradt föremåls tillverkande och de på tal om mönster och modeller anmärkta gerningarna och dels mot patenteradt föremåls eller med patenteradt tillverkningssätt frambragt föremåls användande i yrkesutöfning eller upplåtelse till annan mot vederlag; se Lag $^{10}/_{8}$ 1877 §§ 15 och 16, Lag $^{28}/_{5}$ 1897 § 6, Lag $^{28}/_{5}$ 1897 § 4, Lag $^{5}/_{7}$ 1884 § 12, Lag $^{10}/_{7}$ 1899 § 16 och KF $^{16}/_{5}$ 1884 § 22.

[1] Jfr Lag $^{10}/_{8}$ 1877 § 15, Lag $^{28}/_{5}$ 1897 § 6 och Lag $^{28}/_{5}$ 1897 § 4.

[2] KF $^{16}/_{5}$ 1884 § 22, Lag $^{5}/_{7}$ 1884 § 12, Lag $^{10}/_{7}$ 1899 § 16, Lag $^{10}/_{8}$ 1877 § 18, Lag $^{28}/_{5}$ 1897 § 8 och Lag $^{28}/_{5}$ 1897 § 6; jfr i fråga om varumärke NJA 1907 s. 190.

[3] Se beträffande renmärke Lag $^{1}/_{7}$ 1898 § 11.

[4] Se beträffande afvisande af ansökan om firmabeteckning registrering samt beträffande dom med förklaring, att registrering icke bort ske, och sådan doms antecknande i registret Lag $^{13}/_{7}$ 1887 §§ 3 och 10 samt § 21 mom. 4, Lag om aktiebolag $^{28}/_{6}$ 1895 §§ 10, 68, 73 och 74, Lag om registrerade föreningar för ekonomisk verksamhet $^{28}/_{6}$ 1895 §§ 6, 58, 63 och 64, Lag $^{24}/_{7}$ 1903 §§ 13, 70, 149, 155 och 156, Lag ang. solidariska bankbolag $^{18}/_{9}$ 1903 §§ 10 och 76 samt Lag ang. bankaktiebolag $^{18}/_{9}$ 1903 §§ 8 och 69.

[5] Jfr ofvan s. 137 not. 1—s. 138 not. 1.

[6] Jfr StrLgn 6 § 1 samt 22 §§ 1 och 6—9. Beträffande slägtnamn ställer sig förhållandet snarlikt det vid firmarätt, i det att allenast i särskilda fall vederbörande eger att få ett sitt nyantagna slägtnamn antecknadt i kyrkobok och, så snart namnförändringen kan an-

del som med afseende å kränkning af immateriell egande-rätt meddelats särskilda skadeståndsbestämmelser, dessa stun-dom lyda på förverkande af det, som åstadkommits med eller förtjenats på ett rättighetens obehöriga utöfvande.[1]

Utan begränsning till egendoms- och kroppsskada ersät-tes än vidare förmögenhetsskada, som man i en sin rättsför-handling med annan tillfogar denne. Positiva bestämmelser i ämnet saknas icke. Oftast förekomma de för fall af rätts-handel, nemligen då dervid öfvats svek, i följd hvaraf med-kontrahenten ej kommer till sin rätt. Men derjemte finnes på nämnda sätt skadestånd förbundet med rättegångs föran-ledande och missbruk. För öfrigt är i hufvudsak det fråga om företeelser, som föllo in under den romerska actio doli och jemväl enligt förut utvecklade svenska rättsnormer böra föranleda skadeståndsansvar i angifna utsträckning. Åtmin-stone regelrätt är nemligen förfarandet också straffbart.[2]

Mera tveksamt är, huruvida icke, särskildt der fråga är om oärlighet vid aftal, man befinner sig inne på det obliga-toriska området. Så lär väl ock ostridigt vara händelsen, om det öfvats svek vid fullgörandet, men åter icke, så framt det begåtts vid sjelfva aftalets ingående. Någon rätt åtskilnad

---

tagas kränka andras namnrätt, allenast efter medgifvande af myndig-het, hvilken har att afslå ansökan, om nämnda förhållande visas före-ligga, och för hvarje fall icke bifalla densamma, utan att hafva be-redt möjliga rättsintressenter tillfälle att yttra sig i saken; jfr KF $^{5}/_{12}$ 1901 §§ 1—6. Se, hvad angår adlig titel och adligt sigill, Winroth, Svensk Civilrätt III s. 28 not. 3.

[1] Kränkning af rätt till varumärke, patent samt mönster och modeller har utan vidare förklarats medföra skyldighet att ersätta all skada, blott att, der i de två senare fallen målsegaren begagnar sig af sin särskildt tillagda rätt att utfå det olofligen tillverkade eller in-förda, han har att derför utgifva ersättning och så äfven tåla afdrag på skadeståndet; jfr Lag $^{5}/_{7}$ 1884 § 12, KF $^{16}/_{5}$ 1884 § 22 och Lag $^{10}/_{7}$ 1899 § 16. Med intrång i författarerätt och artistisk eganderätt hafva förbundits dels förverkande af respektive upplagan samt efter- och afbildningarna och dels utgifvande af de felande exemplarens värde samt, då det brutits mot författarerätt genom arbetes offentliga uppförande eller föredragande, gäldandet af bruttoinkomsten derpå. Allenast nödfallsvis må efter annan grund skadestånd tilläggas för-fattaren eller konstnären och då med tjugufem kronor såsom minimi-belopp; jfr Lag $^{10}/_{8}$ 1877 § 15, Lag $^{28}/_{5}$ 1897 § 6 och Lag $^{28}/_{5}$ 1897 § 4.

[2] Jfr StrLgn 6 § 1, 22 §§ 1—8 och § 13 mom. 2 samt 25 §§ 1—6, 9, 10, 16, 17 och 22, Lag ang. ersättning af allmänna medel åt oskyl-digt häktade eller dömde $^{12}/_{3}$ 1886 § 4, Lag $^{14}/_{6}$ 1907 kap. 1 § 5, GB 3 §§ 4 och 6, 4 § 5, 7 § 3 samt 13 § 8, HB 1 § 5 och 13 § 2, RB 21 § 1 och 29 § 1, Lg Stn § 30 och ofvan s. 136 not. 2—s. 138 not. 1.

göres dock icke deremellan. Man står inför ett af de många gränsfallen mellan obligatorisk och utomobligatorisk skada. Just deri ligger också förklaringen, att, i mån som förenämnda rättsförhållanden betraktas såsom utomobligatoriska, allt slags förmögenhetsskada ersättes. Lika ställer det sig med de i grannelagsförhållanden förekommande ersättningsanspråken i anledning af obehag genom rök, sot, värme och andra dylika imponderabila.[1]

Huru än förhållanden må uppfattas, lända naturligen till efterrättelse de positiva stadgandena i ämnet, vare sig att de för skadeståndsansvar kräfva afsigt att skada eller i allt fall ett på visst sätt kvalificeradt vållande eller, såsom vid vanlig rättegång, i främsta rummet hänvisa på processkostnadernas täckande eller i form af viss rätts förverkande eller tillerkännande eljest underkasta skadeståndet normerande bestämmelser.[2]

För öfrigt går nog strömningen derhän, att skada genom rättsförhandling i allmänhet anses böra ersättas, så snart det dervid brustits i normal aktsamhet, och att sålunda, sedt från synpunkten af utomobligatorisk skada, regelrätt ej annan egendomlighet förekommer, än att allt slags förmögenhetsskada är, äfven såsom omedelbar, ersättningsgill.[3] Ett dylikt uppfattningssätt har exempelvis gjort sig gällande i den aftalsteori, som, förmedlande mellan vilje- och löftesprinciperna, låter i fall af den ena partens bristande vilja honom väl undgå förpligtelse jemlikt den från honom utgångna förklaringen men häfta i skadeståndsansvar till den andre, då han bär skuld till att denne skänkt tilltro till viljeförklaringen och för sin del biträdt aftalet.[4] Särskilda exempel och bevis er-

---

[1] Jfr Lag 20/6 1905 §§ 42 och 43 samt ofvan s. 6—7 och 48—50.

[2] Jfr Lag 20/6 1905 § 42, RB 21 §§ 1—4, UtsLgn §§ 162 och 163, GB 3 §§ 6, 9 och 10, 4 § 6 och 13 §§ 7 och 8 samt ÄB 18 § 2; se ock ofvan s. 100 not. 1.

[3] Jfr NJA 1907 s. 114.

[4] Jfr ofvan s. 1—5. Ett närmare afhandlande af negativt kontraktsintresse torde lämpligen ske i sammanhang med aftalsläran. Se här dock några ord i ämnet. Ju mera löftes- och tillitsteorien funnit användning i ett rättssystem, dess mindre finnes visserligen sådan för negativt kontraktsintresse. Binder sålunda anbud om aftal viss tid framåt, kommer genom antagande derinom aftal till stånd trots mellankommen återkallelse af anbudet. Rättsligen betydelselös, kan derför ej heller dylik återkallelse grundlägga skadeståndspligt. Ej heller kan tal derom uppstå på grund af ett afgifvet anbuds eller antagandes bristande öfverensstämmelse med viljan, då mottagaren eger

bjuder vår rättspraxis i de domslut, genom hvilka det ålagts personer, som befunnits hafva mot sanningen vitsordat personers vederhäftighet eller identitet eller ock namnteckningars riktighet, att hålla de derigenom missledda skadeslösa. Här kunde visserligen, såsom för öfrigt äfven i förut behandlade händelser, tal vara om en garantiförbindelse. Deraf skulle emellertid följa en ovilkorlig förpligtelse att gälda uppstånden förmögenhetsskada. Men förpligtelsen förutsätter vållande. Deremot förpligtar hvarje vållande, hvarjemte visserligen vållande antages, så snart intyget visas icke stå i öfverensstämmelse med de upplysta sakförhållandena.[1]

---

att hålla sig till viljeförklaringen allena, blott att han ej haft eller bort hafva haft kännedom om dess oriktighet. Men det skall dock alltid finnas utrymme för det ifrågavarande begreppets tillämpning. Genomgående håller man ju exempelvis fortfarande fast, att regelrätt omyndigs aftal icke äro för honom bindande. Men detta hindrar icke, att medkontrahenten i skadeståndsväg kan ställa den omyndige till rätta för dennes förfarande vid aftalet. Han kan dock ej sålunda yrka ersättning för hvad han skulle hafva bekommit genom det af lagen såsom ogilt förklarade aftalet utan endast för utgifter och förspild vinst på annat håll. Han eger med andra ord ej rätt till positivt men väl till negativt kontraktsintresse; jfr Winroth, Svensk Civilrätt IV s. 356 not. 3. Lika ställer sig förhållandet, om eljest, såsom i anledning af utfäst prestations omöjlighet, ett rättssystem frånkänner aftal laga verkan, men förklarar den, som åtagit sig förbindelsen, ersättningsskyldig i förhållande till medkontrahenten. Till sist är ej något hinder, att, då någon ej får åtnjuta sin rätt enligt ett fullt giltigt aftal, han icke kräfver ersättning för hvad han skulle hafva bekommit genom aftalets behöriga uppfyllande utan efter beräkning af sin förmögenhetsställning, om han aldrig inlåtit sig på aftalet. Han eger att välja, allteftersom det faller sig för honom lättare att åstadkomma den för hans sak nödiga utredningen och bevisningen. Endast så till vida består ett naturligt förbehåll, som i allmänhet negativt kontraktsintresse ej får öfverstiga positivt. Men förbehållet är endast principielt, och dess iakttagande ofta nog icke möjligt att kontrollera. — Vid afgörande af frågor om negativt kontraktsintresse och dess storlek har man för öfrigt icke att gå efter några allmänna regler, utan måste se till de särskilda kontraktens natur och andra förekommande omständigheter. Sålunda måste särskildt saken ställa sig ytterst olika, om det rör sig om onerös eller benefik rättshandel. I sjelfva verket betecknar »negativt kontraktsintresse» blott ett af de många sätten att beräkna skadestånd, och är något, som förutsätter dels laga skadeståndsrätt och dels skada genom beröfvadt tillfälle att få åtnjuta rätt enligt sluten rättshandel; jfr nedan under VI.

[1] Jfr NT 1864 s 684 (vittnesintyg på lånehandling) samt NJA 1886 s. 92 och 1890 s. 286 (vederhäftighetsbevis) och 1901 s. 129 (vittnesintyg å kvitto på postremissvexel), i hvilka fall ersättningsansvar ådömts vederbörande intygsgifvare. I NJA 1874 s. 299 och 574 och

Alldeles okändt är för öfrigt icke ett ansvar utan vållande. Ett sådant finnes exempelvis förbundet med utöfvandet af parts rätt att erhålla verkställighet af ett icke laga kraftvunnet beslut eller att eljest i tvistig sak få vidtagen åtgärd till sin säkerhet mot genparten. Bifalles framställningen men derefter sökandens påstådda rätt visar sig ogrundad, har han att ersätta sin vederpart dennes skada af åtgärden och eger icke att till sitt fredande derifrån åberopa, att han haft skälig orsak att tro på sitt anspråks lagenlighet. Att ifrågavarade skadeståndspligt i sjelfva verket beror på en till den exekutiva rätten knuten garantiförbindelse, framstår alldeles särskildt derigenom, att enligt regel rättens begagnande betingats af säkerhets ställande för vederpartens skada genom den äskade åtgärdens företagande.[1]

D. Ansvar för ideell skada.

Skada till förmögenhet kan sägas vara materiell, om den lidits till kropp eller egendom, och åter immateriell, så framt den öfvergått förmögenhetsrätt, som icke har dylikt med känseln uppfattligt föremål. Men äfven till den del som skada till person ej är förmögenhetsrättslig utan, så att säga, ideell, är för vissa fall den ersättningsgill. Hvad angår skada till kroppen, hafva i det föregående redan afhandlats de härutinnan gifna stadgandena om vederlag för sveda och värk samt ytterligare för lyte eller annat stadigvarande men utan afseende å det genom dem vållade hindret i förvärfsmöjligheter. Här föreligga för öfrigt exempel på att ideell skada godtgöres, äfven då den ej förorsakats genom brott.[2] Eljest utgör detta åter ett vilkor.

Skadan skall emellertid än vidare hafva lidits »genom brott mot personliga friheten eller genom falsk angifvelse eller annan ärekränkande gerning».[3] Bestämmelserna hänvisa

---

1893 s. 26 (vederhäftighetsbevis) samt 1882 s. 451 och 1897 s. 102 (vittnesintyg på skuldebref) blefvo åter ersättningspåståendena ogillade, hufvudsakligen på grund af bristande bevis om kausalsammanhang mellan skadan och den omstämda gerningen. Jfr de ofvan s. 123 not. 4 anförda rättsfallen angående felaktiga gravationsbevis.

[1] UtsLgn § 50, jfrd med GB 7 § 3, UtsLgn §§ 42, 43, 51 och 159 samt NJA 1880 s. 422, 1897 s. 463 och 1900 s. 31.

[2] Jfr ofvan s. 75 not. 2—s. 76 not. 2 och s. 84 not. 1—2. StrLgn 6 § 3.

på strafflagens femtonde och sextonde kapitel, hvilka handla »om brott mot annans frihet» och »om falsk angifvelse; så ock om annan ärekränkning». Under hägn af skadeståndsrätt hafva sålunda stälts allenast frihet och ära och det allenast för de fall, i hvilka deras kränkning gjorts till föremål för straffbestämmelser i sagda kapitel.

Med det innehåll, som de två kapitlen hafva, är emellertid i vidsträckt mått frihet på förenämnda sätt skyddad och så till vida äfven ära, som skadestånd kan yrkas ej blott på grund af åtal, angifvelse eller annan gerning i afsigt att få käranden sakfäld för brott och på grund af förtal utan äfven i anledning af hvilka som helst »smädliga yttranden, hotelser eller missfirmliga gerningar». Härutinnan lär den svenska skadeståndslagstiftningen gå alltför långt. Mindre, än som vederbör, gifver den åter, derigenom att frihets- och ärekränkningsbrotten i hufvudsak utgöra uppsåtliga gerningar och att särskildt bland de senare icke upptagits åtskilliga förgripelser, som just från synpunkten af förnärmelser till äran kunde anses vara i behof af ett skydd i skadeståndsväg. Så kan för kränkning af den kvinnliga äran upprättelse ej vinnas i skadeståndsväg, så framt icke kränkningen skett genom våldtägt eller annat liknande frihetsbrott.[1] I öfrigt stå till buds allenast bestämmelserna om ofullkomnade äktenskap och giftorätt utan äktenskap — stadganden, hvilka visserligen icke äro till hjelp, då någon genom missbruk af vårdnadsrätt eller annat öfverordnadt förhållande förmått kvinna till lägersmål eller för sådant ändamål begagnat sig af en hennes bristande förståndsutveckling eller värnlöshet, och för flertalet fall ej heller, då det handlats svikligen.[2]

Utsättes eller fortsprides mot någon rykte »om gerning eller last, som ej efter lag straffbar men eljest för hans ära, goda namn och medborgerliga anseende, yrke, näring eller fortkomst menlig är», skall godtgörelse utgifvas, så framt det skett »af arghet», d. v. s. i syfte att skada den kränkte, men ock allenast för denna och ej för annan händelse. Huru osannt ett igångsatt rykte än må vara, finnes alltså, fastän det tillfogat den derför utsatte väsentligt ekonomiskt afbräck, icke någon hans rätt att yrka på skadestånd af den, hvilken med afseende å ryktets utsättande eller fort-

[1] StrLgn 15 §§ 12—20.

[2] GB 3 §§ 9 och 10 samt 5 § 1, jfrda med StrLgn 18 §§ 1, 2, 4—9 och 12.

spridande allenast vållande ligger till last eller väl uppsåt men icke argt uppsåt i ofvan angifna mening. Å andra sidan länder gerningsmannen icke till befrielse från ansvar, att det utspridda öfverensstämt med af honom kända sakförhållanden eller tilläfventyrs varit fullt notoriskt. Han saknar nemligen rätt att bevisa det sanna i beskyllningen.[1] Der-

[1] StrLgn 16 §§ 8 och 13; jfr ofvan s. 100 not. 1. — Egentligen skulle enligt lydelsen af StrLgn 16 § 8 det derstädes afhandlade utsättandet af rykte föranleda straff- och skadeståndsansvar, äfven då gerningen icke begåtts af arghet. »I afsigt såsom i 7 § sägs», stadgar nemligen § 8 i denna del; och § 7 handlar jemväl om brotts påbördande af obetänksamhet, nemligen i sitt mom. 3. Härstädes föreligger dock allenast ett redaktionsfel, i det att § 7 mom. 3 i LgB StrB (19 § 8) bildade en särskild paragraf och vid dess sammanslående med nuvarande § 7 mom. 1 och 2 det förbisågs, att den företagna ändringen påkallade en omredigering af sagda hänvisning i nuvarande § 8 (LgB StrB 19 § 9). Den verkliga meningen framgår deraf, att till ansvar för ryktets fortspridande enligt samma paragraf hör ett handlande »af arghet». — I LgB StrB (19 § 9) och jemväl tidigare strafflagsförslag hette det för öfrigt icke »i afsigt som i 7 § sägs» utan »som i 7 § sagdt är» — en lagtext, hvilken äfven gick igen i 1862 års förslags ursprungliga redaktion. Omredigeringen berodde på förslag i högsta domstolen. Så till vida var emellertid den tidigare texten bättre, som tvifvelsmål ej kunde uppstå, att ryktet kunde utspridas på annat sätt än muntligen eller i skrift. I sak bör väl dock härutinnan ingen ändring anses hafva inträdt. Orden »utsätter» och »fortsprider» kunna godt rymma hvad förfarande som helst i och för ryktets igångsättande och fortbredande. »Utsätter» härrör ock från 1862 års förslags behandling i högsta domstolen. I dess ställe stod förut »pådiktar». Utbytet stod i sammanhang med den af högsta domstolen förordade ändringen af § 13, hvarigenom rätten att bevisa uppgifternas sanningsenlighet och så rädda sig från ansvar borttogs. Anmärkas må emellertid, att, sedan, med afvikelse från LgKns två förslag, bevisrätten äfven i fråga om ett annan påbördadt brott väsentligen inskränkts, de i § 7 förekommande orden »pådiktar» och »ärekränkande dikt» ej äro fullt passande. Ty de förutsätta visserligen sanningslöshet och utredning derutinnan. Såsom »dikt» lär emellertid väl få räknas hvad som ej styrkes vara sant, oafsedt att hindret derför ligger allenast i lagens förbud mot bevisföring i denna del. — Att, särskildt då bevis om ryktes sanningsenlighet äro uteslutna, arghet i motsats till obetänksamhet måste hafva betydelsen af skadelystet syfte, lär för närvarande ej möta gensaga, och ej heller att, då samma paragraf ej gerna kan använda ett ord i olika bemärkelser, så måste vara förhållandet ej allenast i § 8 utan äfven i alla de i § 7 afhandlade händelserna. Men på samma sätt bör utläggningen ske i hvad rör § 4, som beträffande falskt åtal och dermed likstående gerningar gör en åtskilnad i straffhänseende mellan ett handlande af »argt uppsåt» och »af obetänksamhet». I sakförhållandena ligger blott, att till arghet här bör anses höra insigt om uppgifternas sanningslöshet och afsigt att åsamka skada genom en fällande straffdom. Nämnda slags vetskap hindrar med andra ord icke domstolen i ärekränkningsmålet

emot kunna för vanliga fall icke tillräknas honom sådana privata meddelanden, som han varit skyldig att afgifva eller i allt fall haft anledning att i eget eller mottagarens intresse lemna. Omständigheterna skola här anses tala mot argt uppsåt. För att sådant må kunna styrkas, skola åter visserligen spela en roll bevis, att de lemnade uppgifterna varit osanna och meddelaren veterligen osanna — nemligen bevis härutinnan af den, som meddelandet afsett. Det är här fråga om yttranden beträffande tjenare husbönder emellan, om meddelanden af upplysningsbyråer, om embetsmäns rapporter med afseende å underordnade och om underlydandes inberättande till förmän eller husbönder af hvad i tjensten eller huset tilldragit sig m. m. d.[1]

Har ryktet gått ut på att brott föröfvats, är under vissa förutsättningar bevisning om brottets verklighet tillstadd. Skulle i denna senare sak utslag ej redan föreligga och således för ändamålet rättegång måste anställas, skyddar mot ansvar för ryktet ej allenast ett den beskyldes sakfällande utan, i enlighet med hvad stadgats om falskt åtal och falsk angifvelse, jemväl den omständighet, att i den omförmälda rättegången sannolika skäl visas, för att svaranden deri verkligen föröfvat brottet. Till den del som bevisning åter är utesluten, ställer sig saken så till vida på ofvan skildrade sätt, att de förevitade sakförhållandenas riktighet och kännedom derom hos den, som ställes till ansvar för ryktet, ej freda honom derifrån. För öfrigt träffar honom sådant, äfven då han ej handlat i syfte att skada utan allenast af obetänksamhet, d. v. s. utan närmare tanke på sin gernings verkningar. I följd häraf kunna ej heller aflåtare af förenämnda slags privata meddelanden på ofvan angifna grund frikännas från ansvar för brotts påbördande. Till ersättning hafva de, så långt den medgifna rätten att bevisa påstådt brotts verklighet sträcker

---

att, der skadegörande syfte kan anses fattas, tillämpa de för fall af obetänksamhet stadgade straffsatserna; jfr NJA 1898 s. 55 och 1903 s. 100. På skadeståndsfrågan inverkar dock visserligen principiellt icke, huru härutinnan lagen utlägges och domstolen förfar; se dock nedan s. 149 not. 3. — Bevisställen för det ofvan sagda utgöra LgK 1832 StrB 18 §§ 4, 6, 7 och 12 samt Mot. s. 65—66, 1839 StrB 18 §§ 4, 6, 7 och 12 samt Mot. s. 65—66, LgB StrB 19 §§ 4, 7—9 och 14 samt Mot. s. 36, KM:ts proposition till 1862 års riksdag med förslag till strafflag i Bih. till Riksdagens Protokoll 1862 Saml. I Afd. 1 n:r 37, lagtexten s. 34—35 samt högsta domstolens och statsrådets åtföljande protokoll s. 26—40, 83—84 och 113.

[1] Jfr NJA 1886 s. 401.

sig, samma rätt. Men dessutom kunna, ehvad fråga är om brott eller annat, i anledning af meddelandenas privata natur invändningar tilläfventyrs göras om bristande tillämplighet af hvad lagrummen innehålla om rykte och utspridande.

För hvarje fall kunna icke såsom förtal räknas uttalanden i betyg, som principal tillställer en sin underordnade öppet och på ett för honom läsbart språk för att begagnas i och för sökande af ny anställning eller för annat ändamål. Missfirmelser kunna de ju åter vara och i sådan egenskap ådraga skadeståndsansvar. Men för öfrigt synes för närvarande råda den uppfattningen, att yrkande på nytt betyg alldeles icke kan framställas eller för sådant ändamål bevisutredning tillstädjas, och att, så framt det endast rör sig om ett ofördelaktigt omdöme beträffande uppförande och duglighet, ej heller i skadeståndsväg upprättelse kan sökas, utan att det ådagalägges, dels att i anledning af betygets innehåll hinder mött för viss anställnings vinnande, dels att det vore vilseledande, och dels att detta kunde tillräknas utställaren såsom vållande. Hvad, som ersättes, är sålunda allenast en genom rättsförhandling framkallad förmögenhetsskada. Uttalandena skola innebära tillvitelser för brott eller i formen vara smädliga för att kunna beifras i egenskap af missfirmelser och föranleda att dermed förbundet skadeståndsansvar — vid beskyllning för brott utställaren för öfrigt bevisrätt förbehållen på samma sätt som vid förtal.

Märkas må åter, att rykte om brott, gerning eller last kan utspridas ej allenast muntligen eller skriftligen utan äfven genom gerning, som på annan kastar misstanke om respektive brott eller en strafflös men nedsättande gerning eller last. »Last» utmärker för öfrigt en genom handlingar ådagalagd lastbarhet i vanor och lefnadssätt. Emellertid äro äfven tillvitelser för inre lastbara egenskaper ansvarsgilla, nemligen såsom missfirmelser.[1]

---

[1] Jfr ofvan s. 146 not. 1. Se ock särskildt beträffande frikännelse i följd af förebragta sannolika skäl för ett genom ryktes utspridande annan påbördadt brott StrLgn 16 §§ 6 och 13, jfrda med NJA 1886 s. 186, 1898 s. 101 och 1899 s. 154, beträffande ansvarsfrihet för nedsättande yttrande rörande annan i tjenstemeddelanden NT 1867 s. 745 och NJA 1877 s. 572, 1889 s. 390 och 1900 s. 116 samt, hvad angår tjenstebetyg, NJA 1886 s. 237, jfrd med 1833 års LgSt § 25 och Winroth, Om tjenstehjonsförhållandet enligt svensk rätt I s. 152—157. Att äfven åtal utan laga grund kan komma att bedömas allenast såsom missfirmelse, ses af NJA 1900 s. 374.

Ej mindre förbrytelser mot ära än äfven frihetsbrott kunna för den kränkte medföra förmögenhetsförluster — de förra, då de rubba hans kredit eller eljest för hans näring eller fortkomst äro menliga, och de senare, på sätt som vid kroppsskada, genom förorsakadt hinder i förvärf och i skadas afvärjande på annat håll. Dylik skada skall naturligen ersättas efter mera eller mindre säker beräkning af skadans storlek.[1] Har gerningen kroppsskada till följd för den förfördelade, träda än vidare i tillämpning reglerna för dess ersättande.[2] Men det stannar ej dervid, och skadeståndsskyldigheten är ej beroende af kroppseller förmögenhetsskadas tillvaro. Äfven det, så att säga, själsliga lidandet skall ersättas. Naturligen måste härvid uppskattningen blifva mera eller mindre godtycklig. Man har att rätta sig efter rättskränkningens större eller mindre svårhet, dess verkningar, det uppseende, som gerningen väckt, den förfördelades ställning m. m. d. Helt naturligt skola ock inverka den större eller mindre brottsligheten och straffbarheten — alltså omständigheter, som, efter de för öfrigt omfattade grundsatserna i ämnet, rätteligen ej borde komma i betraktande vid fastställande af skadeståndsbelopp.[3]

Särskildt för fall af ärekränkning har längre tid visat sig obenägenhet att utdöma skadestånd, då någon skada i förmögenhetsväg ej kunnat göras sannolik.[4] Härmed har man dock brutit i en senare rättspraxis, så snart fråga varit om falsk angifvelse och förtal af den i lagen angifna beskaffenheten.[5] Hvad angår vanliga missfirmelser, synes åter obenägenheten finnas kvar, då gerningen ej stått i sammanhang med

---

[1] Se i fråga om skada genom förtal NJA 1877 s. 300 och 1895 s. 350, jfrda med NJA 1886 s. 184 och 1900 s. 53, samt beträffande frihetsbrott NJA 1882 s. 174, 1886 s. 77, 1889 s. 201 och 1893 s. 398.

[2] Jfr StrLgn 6 §§ 1 och 2, 15 §§ 1—3, 5—15, 17 och 18 och 16 § 8 samt ofvan s. 83 not. 1 — s. 86 not. 4, s. 138 not. 1 och s. 146 not. 1.

[3] StrLgn 6 § 3, jfrd med 6 § 1 ibid. samt ofvan s. 31—32, s. 134 not. 5 och s. 135 not. 5. Se beträffande frihetsbrott genom olaga häktning NJA 1882 s. 174 och 1889 s. 201.

[4] NJA 1882 s. 108.

[5] Se beträffande falsk angifvelse NJA 1903 s. 100 och 405 och i fråga om förtal NJA 1904 s. 436. Att dervid anmälan till polismyndighet om förment brott under persons angifvande såsom misstänkt för dess begående ej ansetts utgöra hvarken angifvelse, förtal eller annan ärekränkning, är en sak för sig; jfr NJA 1895 s. 180 och 1901 s. 8. Då åter förklenliga yttranden om bolags sätt att sköta sin rörelse, i brist på styrkt förmögenhetsförlust, ej ansetts kunna föranleda

kroppsligt öfvervåld[1] eller kan befaras hafva lemnat några spår efter sig i en varaktig eller tillfällig missaktning från andras sida.[2] Förfarandet har, äfven inför positiv lag, fullt fog för sig. Med rättssystemets ledande grundsatser öfverensstämmer det nemligen mest att, jemväl der fråga är om ideell rätt, utdöma ersättning allenast för en verklig förlust; och derom synes knappast kunna vara tal vid vanliga missfirmelser, som på grund af omständigheterna ej kunna verka nedsättande för den förfördelade. På sådan grund borde emellertid hvarje smädelse i bref eller eljest utan vittnens närvaro regelrätt sakna verkan i skadeståndsväg.[3] Saken skulle ställa sig olika, allenast om missfirmelserna inverkade skadligt på den förfördelades helsa och sålunda komme i betraktande såsom orsak till kroppsskada eller de i egenskap af hot innebure angrepp på hans frihet.[4]

E. Ansvar utan vållande.

Mest genomgripande äro de undantagsregler, som för skadeståndsskyldighet ej upprätthålla fordran på vållande. De äro äfven till omfattningen de väsentligaste samt bilda för öfrigt ett brokigt helt af delvis föråldrade lagbud utan rot i det närvarande samfundsskicket, af försöksvis införda nya lagbestämmelser, som ännu icke vunnit någon full inpassning deri, och af en rättspraxis i arbete dels derför och dels för ytterligare införande af främmande moderna grundsatser. I allt ett område af stor osäkerhet men ock af lif och utveckling.

Ofta möter i de ifrågavarande positiva stadgandena om skadeståndsansvar ett dertill knutet förbehåll, att den, som lidit

---

ersättningsansvar, har detta sin grund deri, att juridiska personer komma i betraktande allenast såsom förmögenhetssubjekt och förty ej kunna föra talan på grund af liden ideell skada; jfr NJA 1904 s. 483.

[1] NJA 1901 s. 380.

[2] NJA 1900 s. 374 och 1903 s. 50; jfr NJA 1899 s. 115, der person, som för missfirmelse i bref till de förfördelade dömts till ansvar och ersättnings utgifvande, af högsta domstolen i båda afseendena frikändes, enär han styrkts vara sinnessjuk. Då härvid StrLgn 6 § 6 om sinnessjuks subsidiära skadeståndsansvar förklarades sakna tillämplighet på grund af skadans beskaffenhet, öfverensstämmer detta väl icke med lagrummet, som ej i sina bestämmelser skiljer mellan de i kapitlets föregående paragrafer afhandlade olika slagen af skada. Under domslutet får väl emellertid anses ligga, att missfirmelse af sinnessjuk i sjelfva verket ej gerna kunde föranleda någon minskning i äran.

[3] Jfr ofvan s. 26—28.

[4] Jfr StrLgn 6 § 2, 15 §§ 22 och 23 samt 16 § 11.

skadan, icke ådragit sig densamma genom eget vållande eller ock icke gjort det uppsåtligen eller genom grof vårdslöshet. Det förra måste anses vara det normala, hvadan det ock gäller, då uttalande i ämnet saknas. En bestämmelse af den senare arten betecknar åter en ytterligare skärpning af ansvaret för annans kasuella skada. I alldeles motsatt riktning verka naturligen föreskrifter, som låta ansvaret omfatta allenast vanliga olycksfall men ej händelser af högre hand eller skada genom andras eller vissa andras rättstridiga gerningar.

Lämpligen behandlas ämnet under rubrikerna: ansvar för skada af egen vådagerning, af underordnades rättstridiga handlingar samt af egendom och verksamhet.

a. *Ansvar för skada af egen vådagerning.*

§ 1. Skada af minderårig eller vansinnig.

På sätt förut omförmälts, skall, då någon begått handling, som, objektivt och subjektivt sedt, utgör brott, men på grund af minderårighet eller sinnessjukdom går fri från straff, skadeståndsansvar dock åligga honom. Allenast så till vida är hans förbindelse härutinnan inskränkt, som ansvaret icke må göras gällande, så framt »skadestånd» kan »erhållas hos någon, som för underlåten vård» om honom »är till ansvar för vållande förfallen». Alternativa förutsättningar för nämnda eventuella ansvars inträde såsom aktuelt är alltså, att vårdare icke funnits, att vårdare funnits men ej öfvertygas om sådan bristande tillsyn, som i saken kunnat inverka, eller att hos den eller de försumlige icke något är att taga eller i allt fall icke tillräckligt för skadans fulla täckande. För sistnämnda fall häftar gerningsmannen för bristen, sådan den framgår af utmätning hos vårdaren eller af en dennes afslutade konkurs. Gerningsmannen har principielt att invändningsvis gifva hänvisning på vårdare med ansvarsskyldighet och hans motpart åter att styrka en dennes svikande betalningsförmåga. Det får för öfrigt anses falla af sig sjelft, att, i mån som gerningen, föröfvad af en fullårig och normal person, ej skulle hafva föranledt en dennes skadeståndsskyldighet, så ej heller här blir händelsen. Det är ju ej afsedt att till en straffrättsligt oansvarigs nackdel fastställa ett ovilkorligt ansvar utan allenast att beröfva honom rätten att jemväl i skadeståndsafseende göra gällande sitt bristande omdöme. Saken framstår så mycket klarare, om, såsom här skett, man antager lagrum-

met i ämnet blott ega tillämplighet vid gerning, som, bortsedt från den handlandes bristande kriminella imputabilitet, skulle utgöra en förbrytelse. Emellertid bringas man sålunda äfven här in på frågan, om och i hvad måtto skadan har sin grund i en handling, som ger uttryck åt en den handlandes felaktiga viljebestämning — med andra ord på frågan, huruvida allt efter omständigheterna afsigt eller dock vållande i öflig inskränkt mening föreligger. Men så framt skadan ostridigt härrör från den minderårige eller vansinnige, faller enligt öfliga regler på honom att bevisa, att handlingen på nyss angifna grunder icke varit af beskaffenhet att medföra någon hans ersättningspligt. Sjelfva stadgandet tillhör i sin närvarande gestalt, såsom nämnts, vår nyare lagstiftning.[1]

§ 2. Vådadråp å fä och skogseld af svedjande.

Af äldre ursprung äro åter lagbuden, att, »dräper man med våda annans fä», skall man, då det ej duger att äta, betala fjerdedelen af dess värde och eljest fullt mot det döda kreaturets erhållande, och att, om af svedjande skogseld uppstår, skall, fastän svedjandet skett med iakttagande af lagstadgade försigtighetsåtgärder och, der myndighets tillstånd tarfvas för åtgärdens vidtagande, jemlikt sådant, den svedjande så till vida hafva att bättra skadan, som han för brunna ek- och bokträd skall plantera minst dubbla antalet och, »till dess de undan boskaps bet vuxna äro» vårda dem, allt vid äfventyr af en krona 12,5 öres böter för »hvart träd, som ej planteras och vårdas».[2]

Det förra lagrummet förekommer i sammanhang med åtskilliga andra bestämmelser om skada å djur dels genom annat djur och dels genom menniskor. Så till vida finnas också mellan samtliga dessa stadganden gemenskap, som de undantagsvis lemna exempel på inre skuld såsom normerande ersättningsbelopps storlek och med sina ålderdom-

[1] StrLgn 6 § 6; jfr ofvan s. 81 not. 1 och s. 91 not. 1 — s. 92 not. 1.

[2] BB 22 § 3 och 15 § 2, jfrd med BB 13 §§ 1, 2 och 5 samt 14 § 2 äfvensom K. Försäkran 21/2 1789 § 2, KF 1/8 1805 § 54 och 55 samt KK 2/3 1819, enligt hvilka författningar till svedjande utom »åker, äng och rätter beteshage» erfordras Konungens befallningshafvandes tillstånd — i allmänhet, så framt åtgärden skall företagas å »boställs-, kronohemmans- och annan kronojord», och, med undantag för de orter med afseende å hvilka annat särskildt förordnats, äfven eljest, då fråga är om svedjande å »sandmo, bergaktig och stenbunden mark».

liga regler om sättet för godtgörelse bilda ett från öfriga skadeståndsbestämmelser afstickande egendomligt helt. Såsom ett stadgande om ersättningsansvar för skada af våda hör dock det ifrågavarande lagrummet närmast samman med dem, som belade vådadråp med bötesansvar, och ter sig derför såsom en kvarglömd spillra af ett äldre rättsskick, sedan dessa senare bestämmelser satts ur kraft genom 1864 års strafflagstiftning. Blir menniskas dödande af våda utan rättslig påföljd, borde väl nemligen så ock vara händelsen med kreaturs dödande af våda.[1] Anmärkas må för öfrigt, att lagrummets »våda» har, på sätt merändels skedde i äldre rättsspråk, användts i motsättning till »vilja», d. v. s. uppsåt. Derför ingår under »våda» vållande men visserligen också våda i modern mening.[2]

---

[1] Jfr BB 22 §§ 1—4 och 6—8, MB 29—33, Prom. Lgn till StrLgn §§ 2 och 3 samt StrLgn 5 § 12, jfrd med KF 29/1 1861 § 10. All påföljd af fäs dödande genom våda var afskaffad af LgK 1826 BB 11 § 11 p. 3 och LgB BB 11 § 19 p. 3.

[2] Jfr ofvan s. 72 not. 2 — s. 73 not. 3. Närmast är BB 22 § 3 att läsa samman med kapitlets två närmast föregående paragrafer, som handla — § 1 om det fall, att någon på sin mark påträffar främmande kreatur och vid sina försök att bortdrifva eller intaga det oafsigtligen dödar eller skadar det, och § 2 åter om liknande afsigtlig förgripelse å kreatur dels vid liknande tillfälle och dels ock eljest. Hufvudsakligen har sålunda tänkts på skada å fäkreatur i sammanhang med nämnda slags bortjagande eller intagande, och all skada genom slag dervid räknats såsom icke-våda. Derigenom har sålunda den fullständigande bestämmelsen i § 3 visserligen för sagda hufvudfall inskränkts i sin tillämpning, men rymmer dock äfven här händelser af ej mindre våda än vållande i modern mening. Hvad angår skada å fä i annan ordning än den nyssnämnda, ingår jemte våda allt vållande under lagrummet. Gentemot den med StrLgn 6 § 1 tyst biträdda regeln, att skada af vållande skall, om den är ersättningsgill, vara det till fullo, torde väl emellertid ej ifrågasättas att jemlikt BB 22 § 3 låta det för sådant fall stanna vid en ersättningsskyldighet allenast till viss andel. Å andra sidan lär, fastän 1734 års lag (BB 9 § 1) ej talar om kreaturs intagande annat än i »åker, äng, hage eller ö» och nu gällande lag åter ger jordegare en sådan rätt i fråga om hvarje å hans »egor» olofligen inkommet djur, deraf icke följa någon inskränkning i tillämpligheten af stadgandena i BB 22 §§ 1—3 om skadegörelse å kreatur vid dess intagande; jfr ChLL BB 10 pr., hvarest det gafs rätt att intaga annans fä såväl i åker och äng som i tillskiftad skog. Anmärkas må för öfrigt, dels att 1734 års lag BB kap. 22 utgör en sammanarbetning af åtskilliga kapitel i Kristoffers landslag och allmänna stadslagen, dels att under redaktionsarbetet på 1734 års lag det ifrågasattes ett nedsatt ansvar för kulpös skada vid främmande kreaturs bortdrifvande eller intagande men deremot åberopades förutvarande rätt och jordegarens skyldighet att förfara varsamt, så mycket mera som

Beträffande lagrummet om svedjande torde i allmänhet hysas den föreställningen, att det i vederbörlig ordning satts ur kraft. Straff har emellertid väl upphäfts för vådagerning men icke skadestånd. Det senare har ej skett genom en allmän bestämmelse och ej heller genom en, afseende ifrågavarande särskilda händelse. Att planteringsskyldigheten åter innebär en skadeståndspligt, är så mycket mera otvifvelaktigt, som dermed finnes förbundet särskildt bötesansvar. Den är ju ock ett skadeståndsansvar i primär form, nemligen återställande af förutvarande förhållanden — något, som visserligen icke var främmande för 1734 års lagstiftare.[1] Emellertid skulle ju kunna sägas, att förpligtelsen hör samman med en skogslagstiftning, som genom senare bestämmelser upphäfts och derför ock med sagda sin rättsgrund måste hafva bortfallit. Jemlikt 1734 års lag var det nemligen förmenadt innehafvare af såväl skatte- som kronojord att utan laga skäl och myndighets tillstånd fälla och tillgodogöra sig ek- och bokträd,[2] hvaremot numera skattebonde har till dem samma rätt som till annan sin skog[3] och jemväl innehafvare af kronojord fått sin befogenhet härutinnan väsentligen utvidgad.[4]

Häremot må emellertid invändas, att redan enligt 1734 års lag vissa enskilda, nemligen frälsemän för sin frälse jord, hade samma fria dispositionsrätt till ek och bok, som egare af skattejord nu besitta, och att med denna deras rätt ansetts kunna förlikas planteringsskyldigheten vid skogseld af våda. Såsom redan då måste hafva gält för frälsemäns del, bör väl

---

lagen gaf honom full upprättelse och säkerhet för hans skada, dels att ända till 1723 års förslag nuvarande kap. 22 § 3 genom sin affattning anslöt sig till § 1 ibid. såsom en särskild undantagsbestämmelse, och dels att ända till 1731 års förslag sagda kapitel omedelbart föregicks af BB kap. 9 i 1734 års lag om fäs skada å mark och om dess intagande; jfr ChLL BB 9, 10 och 44—48, Allm. StLgn BB 16—19 samt Sjögren, Förarbetena till Sveriges Rikes Lag 1686—1736 I s. 384, IV s. 280—283 och 326—331, V s. 197—202 och VI s. 177—181, 212—215, 240—241 och 251—253. Äfven hos LgK 1826 och LgB BB 11 behandlades under rubriken »om hemdjur» i ett sammanhang hvad, som 1734 års lag innehåller i sin BB kap. 9 och 22. Se vidare nedan under c § 1a och § 1c.

[1] Jfr BB 15 § 2, Prom. Lgn till StrLgn §§ 2 och 3, StrLgn 5 § 12 samt ofvan s. 71 not. 2—4 och s. 152 not. 2.

[2] BB 13 §§ 1, 4 och 5.

[3] Se för bok KF 1/8 1805 §§ 32—34 och för ek KF 8/10 1875.

[4] KF 25/1 1894 §§ 37—42.

af rätten att på egen mark nugga utan planteringsskyldighet följa, att de träd, som på sådan mark ödelagts genom vådelden, ej behöfva ersättas. Men, hvad angår träd på annans mark, föranleder icke den fria dispositionsrätten befrielse från planteringsskyldigheten. Dessutom bestå i viss måtto 1734 års lags rättsregler med afseende å ek och bok i allo oförändrade. Kronan har på sin mark i hufvudsak kvar sin rätt till ek och bok, utan hinder deraf att marken befinner sig i särskild innehafvares hand. Likaledes har det tillförsäkrats frälseman, d. v. s. för närvarande tid frälseräntegare, att med afseende å frälseskatte- och skattefrälsejord bibehållas vid sin rätt enligt 1734 års lag. I enskildt intresse kan sålunda påfordras det afhandlade stadgandets tillämpning äfven i fråga om träd, som förstörts på den svedjandes egen mark.[1]

Till sist må erinras, att vida äldre än inskränkningarna i de enskildes rätt öfver bärande träd är sträfvan inom lagstiftningen att åt landet bevara dess ek- och bokskogsbestånd, och att denna sträfvan från början gaf sig till känna i särskilda skyddsbestämmelser för trädens egare och bland annat just med tanke på vådabrand i följd af laga svedjande. Uppgifvandet af inskränkningarna i dispositionsrätten behöfver därför ej heller vara liktydigt med ett uppgifvande af de stadganden, som tjena tredje man till skydd. Svedjande var också ett farligt och ogerna sedt brukningssätt, hvarför det ock föll sig naturligt att dermed förbinda risker för utomstående.[2]

---

[1] Jfr KF 1/8 1805 § 36 och ofvan s. 154 not. 4. I nämnda paragraf talas egentligen blott med afseende å »frälse skatte grund» om frälsemans och frälseräntegares rätt enligt BB 13 § 1. Men af öfriga paragrafens förordnanden framgår, att rätten gäller äfven skattefrälse, förvärfvadt före författningens trädande i kraft.

[2] För att bereda en öfverblick öfver det ifrågavarande lagrummets historia, se här några data. Redan i landskapslagarna och landslagarna finnas stadganden, genom hvilka s. k. bärande träd och framför allt ek genom högre bötessatser togos i skydd mot tillgrepp och annan förgripelse mot den enskilda eganderätten och deras afverkande i oskift mark ställdes i beroende af samtliga delegarnes samtycke; jfr VGL I Forn. Sak. 2 pr. och Forn. B. 8, II Forn. B. 44 och Utg. B. 17 och 18, III 58 och IV 7, ÖGL BB 31, UL Wiþ. B. 14 §§ 4—6, 8, 9, 11 och 12, SmL BB 15 pr., 16 och 17 §§ 3—5 samt Add. 5, WmL II BB 14 §§ 4—9, MELL BB 17 §§ 4—9 och 36 pr. samt ChLL BB 18 §§ 3—7 och 49 pr. Af bärande träd nämnes dock härvid bok först i MELL och ChLL. Motstycke till bestämmelserna i 1734 års lag BB 15 §§ 1 och 2 om skogseld i följd af svedjande och om straffansvar, så framt dervid af våda en eller flera byaskogar eller ett eller flera af ifrågavarande slags bärande träd brinna upp, finnes särskildt i ÖGL BB 30 pr., SmL BB 18 §§ 3—5, WmL II BB 24 § 2, MELL BB 28 § 7 och ChLL BB 38. I en nyare tids författningar

I denna belysning saknar ej heller stadgandet beröringspunkter med en nyare tids lagstiftning. Till sitt yttersta grundlag sammanstår det väl med utfärdade författningar till inskränkande af den fria förfoganderätten öfver skog och till sitt innehåll med grundsatsen, att farlig verksamhet förbinder dess utöfvare att godtgöra en deraf föranledd kasuell skada.[1]

Återstår invändningen, att med den växande betydelsen af skog i allmänhet mindre vigt ligger på att upprätthålla åtskilnaden mellan bärande och icke bärande träd, och att derför stadgandet saknar praktiskt värde för den närvarande tiden. Detta är dock för litet för att frånkänna en bestämmelse dess rättskraft. Åtminstone hade man då skäl att förfara på samma sätt i en mängd andra fall, exempelvis beträffande vådadråp å fä.[2]

---

framträder till en början statsmaktens stegrade intresse att bevara ekskogen i extra bötes- och straffansvar; jfr Nyköpings recess 1537, Ordinantie 1577, Patent 4/8 1608 och Förklaring 14/12 1619 hos Schmedeman s. 6, 67, 125 och 186. Men derpå följa förbud mot all afverkning af bärande träd utan myndighets tillstånd och förpligtelse att för nedhugget träd plantera andra, dock att, med iakttagande af samma planteringsskyldighet, frälsemännen hade rätt till fri afverkning på sin egda frälsejord och njöte kronans rätt i förhållande till innehafvarne af frälseskatte- och skattefrälsejord; jfr KSt öfver allehanda bärande skogsträn i riket och deras plantering 22/3 1647 och 29/8 1664 hos Schmedeman s. 258—263 och 355—360. Till dessa bestämmelser slöto sig andra, som beträffande svedjande ålade den svedjande att tillse, att ej bärande träd funnes inom eller i närheten af svedjelandet, och för dess förstörande genom skogseld af våda stadgade förutom böter planteringsskyldighet; se ibid. Närmare föreskrifter om säkerhetsåtgärder vid svedjande lemnades bland annat i KF ang. skogseldar 10/11 1690 hos Schmedeman s. 1284—1288. Lagstiftningen fullständigades af praktisk hänsyn genom stadgande, att det, som olofligen huggits, skulle vara förverkadt; jfr KB 23/11 1696 hos Schmedeman s. 1474–1475. I hufvudsak gå alla dessa bestämmelser igen i 1734 års lag BB 13 §§ 1, 2 och 4—6 samt 15 §§ 1 och 2. Förutom det att vid skogseld af våda den särskilda bötes- och planteringsskyldigheten stadgats allenast med afseende å ek- och bokträd, består i hufvudsak förändringen deri, att för frälsemans del borttogs föreskriften, att han, trots sin oinskränkta rätt att hugga bärande träd på sin egen mark, dock var skyldig att i stället för fäldt träd plantera andra; se i denna del Lag-Commissionens Förslag till Sveriges Rikes Lag af år 1734 (1841) s. 70. Hvad angår tiden efter 1734 års lag, se ofvan s. 154 not. 3 — s. 155 not. 1.

[1] Jfr Lag ang. åtgärder till förekommande af skogsförödelse inom Gotlands län 30/3 1894, Lag ang. vård af enskildes skogar 24/7 1903, KF ang. åtgärder till förekommande af öfverdrifven afverkning å ungskog inom Västerbottens och Norrbottens län 24/7 1903 samt nedan under c § 3.

[2] Jfr ofvan s. 153 not. 1. — Se för öfrigt om ansvar för skada af egen vådagerning ofvan s. 144 not. 1.

b. *Ansvar för skada af underordnades rättsstridiga handlingar.*

§ 1. Redare och gästgifvare.

Ej heller svensk rätt saknar stadganden om fraktförares och värdshusvärdars ansvar för skada af deras underlydande. Men stadgandena förete särskilda egendomligheter i förhållande till såväl romersk som äfven främmande modern rätt. Till en början afse sålunda de svenska bestämmelserna allenast vissa slags yrkesmän af nämnda art, nemligen af fraktförare redare i fartyg och af värdshusvärdar gästgifvare, d. v. s. personer med skyldighet att tillhandahålla skjuts åt vägfarande. I hufvudsak rör det sig om skada i obligatoriska förhållanden. Af sådan art är sålunda otvifvelaktigt åläggandet för redare att ersätta gods, som mottagits till befraktning men förkommit, skadats eller minskats före aflemnandet, utan att det kan visas hafva förorsakats af en fartygets bristfällighet, hvilken trots all omsorg ej kunnat upptäckas, eller må antagas hafva berott på godsets beskaffenhet eller inpackning eller på »olyckshändelse, som det ej stått i befälhafvarens eller besättningens makt att afvärja». En sak för sig är derefter, att skadeståndspligten sträcker sig ut öfver den normala i obligatoriska förhållanden och omfattar ej allenast ansvar för underlydande utan äfven på visst håll all kasus med undantag af vis major. Om annat än skada i obligatoriskt rättsförhållande är det ej heller fråga, då det med afseende å gästgifvare heter: »Vårde ock allt det, som gästen i hans gömmo antvardar, eller gälde strax åter hvad af hans husfolk eller af hans eget vållande förkommer eller förderfvas».[1]

Det finnes dock ytterligare en bestämmelse om gästgifvares skadeståndspligt. Han har nemligen i allmänhet förklarats skola häfta »för den orätt, som han eller hans hjon gör den vägfarande».[2] Stadgandet står i nära förbindelse med det närmast förut gifna, enligt hvilket skada, som resande eller hans hjon åstadkomma å »skjutshäst eller tyg», skall, för fall af vållande på deras sida, af dem ersättas.[3] Det senast åter-

[1] Se SjLgn § 142, jfrd med §§ 26, 32, 143, 145—148 och 172 ibid., samt BB 28 § 3 och ofvan s. 14 och 41.

[2] BB 28 § 12.

[3] BB 28 § 11. I paragrafens slut finnes förordnadt: »Går vagn eller tyg sönder, och är vägfarande eller hans hjon ej dertill vållande; vara saklös». Det kan vara frestande att utlägga detta så,

gifna stadgandet om gästgifvares ansvar för sitt folks skadegörelse afser sålunda också närmast skada på resa från ett skjutshåll till annat. Ej heller ordas här om gästgifvares husfolk utan om hans hjon. I första rummet är för öfrigt, såsom ock framgår af stadgandets tal om »bedrägeri eller stöld», fråga om skada till egendom. Men under lagrummet lär få anses inbegripen äfven skada genom öfvervåld å den resandes person; och, då af sjelfva rättsförhållandet mellan gästgifvaren och den resande ej naturligen följer en den förres vårdnad om den senares person, egnar sig nog stadgandet såsom ett exempel på utomobligatorisk skada och på förpligtelse att svara för hvad underlydande deraf åstadkommit.[1]

För det närvarande sakna dock samtliga de anmärkta lagbestämmelserna om gästgifvares och resandes inbördes rättsförhållanden användning. Ty hela det kapitel i 1734 års lag, hvari de förekomma, har tillsvidare förklarats hvilande och i denna form ersatts med 1878 års ännu gällande stadga om skjutsväsendet, hvilken åter icke innehåller någon motsvarighet till de afhandlade civilrättsliga bestämmelserna. Mellan resande och gästgifvare gälla derför ock tillsvidare i allo allmänna skadeståndsregler.[2]

---

att jemväl resande skulle häfta för sitt folks vållande i förhållande till gästgifvaren. Det motsatta är dock åsyftadt. I de tidigare förslagen fanns nemligen en tilläggsbestämmelse — i 1723 års förslag så lydande: «Sammaledes äger giästen swara och böta för sit tienstefolks brott; eller låte them sielfwa böta med kropp». Denna sats är dock utesluten i 1728 års förslag, hvaremot i lagkommissionens protokoll för den 9 april samma år finnes antecknadt: «resolverades, att giästgifwaren sware för sitt folk, men om giäster förfares efter almän lag». Härmed öfverensstämde ock förutvarande Krögare- och Gästgifvareordning [29/8] 1664 p. 33, som lät gästens ansvar bero af hans delaktighet i tjenarens vållande. Jfr i saken Sjögren III s. 299 och VI s. 204 och 233 samt Schmedeman s. 378—379. Se ock 1734 års lag BB 24 § 3 p. 2.

[1] Af de 1734 års lag föregående förslagen omförmälde de tidigare i hvad, som nu utgör BB 28 § 12, uttryckligen jemte stöld och bedrägeri äfven öfvervåld, hvaremot i den nuvarande § 10 föreskrifter funnos allenast om resandes och hans folks förgripelser mot gästgifvarens och hans husfolks personer och ej om sådana förgripelser i omvänd ordning. Först i 1728 års förslag skedde omställning till den nuvarande redaktionen, tydligen i afsigt att, der ömsesidighet kunde genomföras, sammanföra bestämmelserna i ett lagrum. Omställningen innebar nog för öfrigt också en saklig förändring men allenast i straffsatsen och ej beträffande skadeståndsskyldigheten; jfr Sjögren IV s. 360—361, V s. 231 samt VI s. 203—204 och 233.

[2] KSt [31/5] 1878 §§ 48 och 60.

I full kraft är deremot bestämmelsen, att redare häftar för skada, som »genom fel eller försummelse i tjensten» åstadkommes af befälhafvare eller någon, som tillhör besättningen eller derförutan »på grund af redares eller befälhafvares uppdrag förrättar skeppstjenst eller utför arbete ombord». Det är här bland annat fråga om sådana personer som lotsar, stufvare och dylika tillfälliga biträden. Redare häftar dock i sagda fall allenast med »fartyg och frakt», hvarförutom det tillförsäkrats honom rätt att söka sitt utlägg åter »af den, som vållat skadan». Utöfver det sagda finnas ej förbehåll. Skadan kan sålunda äfven vara skada till person och bör ersättas, på sätt och till belopp som strafflagen stadgar. Men ehvad det rör sig om skada å egendom eller person, behöfver ej heller den skadelidande vara en redarens medkontrahent i fraktförhållande. Det kan vara en af dem, som jemte gerningsmannen bestrida tjenst ombord, och det kan vara hvem som helst annan. Hvarje handling af vållande under tjenstförrättning är åter icke »fel eller försummelse i tjensten». Skadan skall härröra af tjensteutöfning och för öfrigt af åtgärd ombord å fartyget eller dock i och för skeppstjenstens förrättande. Lides skadan närmast genom felaktig manöver eller annat å fartyget begånget fel, är å andra sidan antagandet för att detta härrör från person, hvarför redaren svarar. Hinder för ansvaret är icke, att gerningen är uppsåtlig, men ej heller, att den är negativ. Den skall allenast vara af beskaffenhet att grundlägga skadeståndsförpligtelse för gerningsmannen sjelf. På vanligt sätt komma derför ock i betraktande försummelse hos den skadade sjelf och medverkande olyckshändelse. Tilläggas må, att för ifrågavarande skadeståndsfordran mot rederi pant- och förmånsrätt åtnjutas i fartyg och frakt. Ansvaret är ock primärt. Fordran jemte pant- och förmånsrätten upphör dock, om ej genom stämning eller lagsökning betalning kräfves två år från det att skadan timade.[1]

[1] SjLgn §§ 7, 8, 220, 222, 268 och 283; jfr 1864 års SjLg § 49, NT 1868 s. 432, NJA 1903 s. 461 och ofvan s. 83 not. 1 — s. 86 not. 4. Redares ansvar för skada af befälhafvares och besättnings tjensteförsummelse och hans regressrätt mot den vållande gå också igen i SjLgn § 191, som för fall af gemensamt hafveri fränkänner redare ersättning i haveriet, om den »fara, som föranledt haveriet», uppstått genom nämnda slags tjensteförsummelse eller ock »befälhafvaren eller den, som egt handla å hans vägnar, felat vid bedömandet af farans beskaffenhet eller vid valet af medel till dess afvärjande» samt »icke åtgärden på grund af de omständigheter, under hvilka

§ 2. Kronans ansvar för embets- och tjenstemän.

I två särskilda författningar hafva gifvits föreskrifter om statens ansvar för skada genom embetshandlingar af offentligrättslig natur. Ansvaret har icke gjorts beroende deraf, att vederbörande blifvit tillsatt af statslig myndighet eller aflönas af statsmedel. Men skadan skall härröra af verksamhet i statens tjenst.

Den ena författningen tillförsäkrar ersättning af allmänna medel åt oskyldigt häktade eller dömda och, i händelse af deras frånfälle, åt deras enkor och oförsörjda barn.[1] Ersättningsrätten är dock på flerfaldiga sätt underkastad inskränkningar. En sådan ligger redan deri, att successionsrätt i förmånen icke tillagts alla den häktades eller dömdes rättsegare utan allenast enka och oförsörjda barn. Men ytterligare lemnas ej godtgörelse för mera än viss den oskyldiges skada, nemligen »för det hinder eller brist i hans näring, som han genom frihetens förlust lidit». »Näring» lär ej här mera än eljest i skadeståndsmål böra fattas i särskild mening af yrkesdrift utan åsyfta inkomstbringande arbete i allmänhet, hvaremot »hinder eller brist» ej komma i betraktande annat än till den del, som de omedelbart föranledas af frihetens förlust. Det räknas sålunda icke hvad en af inspärrningen vållad ohelsa derutinnan medför. Derjemte är för hvarje fall ej fråga om andra »dömda» än dem, som undergått straffarbete eller fängelse, vare sig omedelbart ådömda eller i egenskap af förvandladt bötesstraff. Har straffet delvis förskylts, utgår ersättning för den tid, hvarmed det utståndna straffet öfverskjuter det, som rätteligen bort ådömas. Oskulden skall emellertid än vidare hafva på visst särskildt sätt fastställts. Rör det sig om häktad, skall ransakningen hafva utvisat, att »det brott, för hvilket han tilltalats, icke blifvit begånget» eller ock, utan att anledning finnes till att antaga en hans delaktighet deri, föröfvats af annan eller i allt fall icke af

---

den vidtagits, må anses ursäktlig». Det tillägges dock redaren rätt att för sin sålunda uppståndna förlust i ersättningsväg hålla sig till »den, som lagligen bör ansvara för skadan». Se beträffande sjöpanträtts uttagande, ställning i förmånsrättsordningen och bestånd i kollisionsfall HB 17 § 2 mom. 2, SjLgn §§ 267, 270, 275, 277—280 och 282, UtsLgn §§ 117—119 samt KkLgn § 90.

[1] Se för det följande Lag 12/3 1886 §§ 1—4, jfrda med Prom. Lgn till StrLgn § 19 mom. 5—20, StrLgn 15 § 10, 16 § 2 och 25 §§ 2, 3 och 18, RB 31 §§ 1—3, NJA II 1886 n:r 5 samt ofvan s. 83 not. 2.

honom. Straffad person skall åter hafva blifvit »efter ny ransakning, som med behörigt tillstånd hållits, frikänd eller dömd till ringare straff, än han redan utstått.» För det förra fallet är således icke tillräcklig en frikännande dom och för det senare icke en dom, hvarigenom efter åtal mot domare eller annan frihetsstraffet visats hafva med orätt ådömts.

Ersättningsrätt, som enligt föregående bestämmelser skulle hafva funnits, kan också vara förverkad. Detta är, vare sig fråga är om häktad eller straffad, händelsen, om vederbörande »genom sanningslös bekännelse vid eller utom rätten eller genom att falskeligen angifva sig sjelf eller eljest uppsåtligen föranledt» åtals anställande eller fullföljande eller den på honom verkställda straffdomen. Af lika verkan är för häktads del, att han »sökt att genom afvikande eller annorledes undandraga sig ransakning eller att genom undanrödjande af bevis eller egendom hindra sakens utredning» — allt således omständigheter, som, om än icke afsedda att frammana häktningen, dock varit dertill egnade och derför göra den till något sjelfförskyldt.

Till allt detta kommer, att ersättningsanspråk icke för något fall kunna anhängiggöras vid domstol, utan slutgiltigen pröfvas af Kungl. Maj:t i administrativ ordning på ansökningar, ingifna till justitiedepartementet. Hela lagstiftningen har från början också mindre haft till mål att erkänna anspråkens rättsenlighet än att göra ett medgifvande af billighetsskäl. Ännu ett förbehåll ligger för öfrigt i föreskriften, att, så framt sagda ansökningar skola blifva föremål för pröfning, de skola ingifvas inom ett år från dagen, då laga kraft åkom beslut respektive om häktads frikännelse eller nedläggande af ett mot honom anstäldt åtal och om straffad persons frikännande eller nedsättande af hans straff. Den sålunda stadgade extra preskriptionstiden torde förnämligast vara införd i syfte att trygga staten mot faran att utsättas för vanlig preskription af ett sitt regressanspråk. Har staten utgifvit ersättning, eger den nemligen att söka »sitt åter af den eller dem, som äro för häktningen eller domen ansvariga». Härvid har egentligen tänkts på embets- eller tjensteman, men med lagrummets lydelse finnes ej hinder, att kronan anlägger sak mot enskild, som bär skuld för det inträffade — exempelvis genom att hafva missledt myndigheterna medelst förebringande af besvärande omständigheter mot den häktade eller dömde.

Utbetalning enligt Kungl. Maj:ts beslut är emellertid ej i och för sig laga orsak till att bifalla en statens regresstalan. Mot den instämde måste hans skuld fastställas i öfverensstämmelse med öfliga skadeståndsregler. Ej annorledes förhåller det sig med ersättningsbeloppets storlek. Hvad, som hos Kungl. Maj:t skall tagas i beräkning, är ju allenast hinder eller brist i näring. På beloppet bör sålunda ej inverka, om vederbörande utstått häkte, fängelse eller straffarbete. Kungl. Maj:t förfar dock efter sitt godtfinnande vid skadans värdesättande. Härvid kunna för öfrigt åtskilliga ganska brydsamma fall yppa sig, såsom då exempelvis person undergått förvandlingsstraff för böter men befinnes hafva bort ådömas lägre böter och haft tillgång för deras men ej för det högre ådömda bötesbeloppets gäldande. För hvarje fall kan ej Kungl. Maj:ts utanordnade ersättning vara bindande för den enskilde skadeståndspligtige, och sträcker sig ej heller kronans återkrafsrätt mot denne utöfver det belopp, hvarintill han skulle häfta särskildt för hinder eller brist i näring. Det säger sig också sjelft, *att*, fastän den häktade eller dömde omedelbart kan vända sig till Kungl. Maj:t, han också eger att i första hand söka den enskilde skadeståndspligtige, *att*, i mån som det dervid utdömda också veterligen uppburits, han kan förvänta afslag på en sin ansökan hos Kungl. Maj:t, *men att* ej något står i vägen för ett samtidigt utförande af hans ifrågavarande dubbla talerätt.[1] Ej heller lägger lagens lydelse hinder för att, så framt stadgad fatalietid blott kan iakttagas, afslagen ansökan återupprepas, exempelvis i anledning af nya, för dess bifallande fastställda sakförhållanden.

Förutsättningarna för häktades och dömdas ifrågavarande ersättningsrätt äro för öfrigt sådana, att rätten kan finnas, utan att häktningen eller straffdomen kunna läggas någon såsom vållande till last och än mindre särskildt embets- eller tjensteman. Härutinnan skjuter lagstiftningen öfver sitt mål, så framt man deri ser ett statens åtagande att ansvara för sina underordnade myndigheters *rättsstridiga* handlingar. Å

[1] Trots det att allenast hinder eller brist i näring förklarats ersättningsgilla, synes från början hafva afsetts, att beloppet skulle rätta sig jemväl efter andra omständigheter. På tal om den, som undergått frihetsstraff, stadgade nemligen, i sammanhang med ersättningsrättens tillerkännande, det ursprungliga förslaget: »Förhållandet mellan fängelse och straffarbete bedömes enligt de i 4 kapitlet 6 § Strafflagen stadgade grunder». Straffarbetstid skulle sålunda räknas lika med dubbla tiden fängelse. Bestämmelsen borttogs dock på hemställan i högsta domstolen; jfr NJA II 1886 n:r 5 s. 6 och 8.

andra sidan går tydligen icke an att anlägga en vidare synvinkel, nemligen att i bestämmelserna se exempel på ansvar för farlig verksamhet. I sjelfva verket är det anmärkta en följd deraf, att det hela ordnats med uteslutande hänsyn till billigheten och ej såsom en rättsfråga.[1] Tilläggas må, att omhandlade ersättningsrätt mot staten ej tillkommer den, som underkastats polisförhör och för ändamålet kvarhållits i polislokal, och än mindre den, som enskild man gripit i ändamål att få häktad.[2]

I betraktande af den afhandlade lagstiftningens art skulle det för öfrigt kunna ifrågasättas, att, oaktadt alla de deri satta vilkoren blifvit uppfylda, Kungl. Maj:t dock skulle vara i tillfälle att afvisa en framställd ansökan, så framt icke särskilda ömmande omständigheter talade för bifall. Derför skulle ock kunna anföras de sväfvande ordalag, i hvilka ersättningsrätten tillförsäkrats. Det heter ju nemligen: »*må* — — ersättning tilldelas». För en motsatt utläggning väga dock författningens syfte och det intryck, som bestämmelserna, lästa i deras helhet och sammanhang, lemna. Emellertid ligger naturligen under Kungl. Maj:ts fria uttolkning allt det, som kan vara tvifvelaktigt i sagda bestämmelser. Af denna art är bland annat beteckningen af dem, som ega att vid den ersättningsberättigades död träda i hans ställe, nemligen »hans enka och oförsörjda barn». Då det rör sig om ersättning för en förmögenhetsskada och kronan förbehållits regressrätt mot den, som enligt allmänna skadeståndsregler häftar för det inträffade, låge nära antagandet, att bemälde successionsberättigade måste

[1] Jfr ofvan s. 161. I nära sammanhang med det omhandlade står den 1903 gifna föreskriften, att vid dom på viss tids frihetsstraff eller på böter domstolen kan, »om med hänsyn till omständigheterna så pröfvas skäligt, förordna, att straffet skall anses till viss del eller helt och hållet verkställdt genom den dömdes hållande i häkte»; jfr StrLgn 4 § 12 enligt Lag $^{22}/_{6}$ 1906 och NJA 1903 n:r 9 s. 52—57 Pröfningen ligger visserligen här i domstolens hand, men är också, bortsedt från vissa inskränkningar i afdragets storlek för fall af omedelbart ådömdt frihetsstraff, fri och obunden af lagbestämda regler. Just på grund af det angifna sammanhanget kan dock dragas i tvifvelsmål det ändamålsenliga i att för stadgandets tillämplighet ovilkorligen fordra, att den dömde skall hafva hållits i häkte just för »brott, hvarom i målet ransakats». Härigenom skola lätt uppstå oegentligheter i anledning af kollisioner mellan 1886 och 1903 års lagstiftningar och det komma att felas mot den af dem båda häfdade billighetsgrundsatsen.

[2] Jfr NJA II 1886 n:r 5 s. 5 och ofvan s. 126 not. 2—3 och s. 127 not. 4.

vara rättsegare i dödsboet — d. v. s. på grund af äktenskaplig rätt, arfs- eller testamentsrätt hafva del i kvarlåtenskapen — och allenast i mån och förhållande deraf kunde begagna sig af den dem tillerkända ansökningsrätten. Ty mot den enskilde ansvarspligtige hafva delegarne i dödsboet, med uteslutande af andra och inbördes i förhållande af sina andelar, kraf- och talerätt. Men lagstiftarne synas hafva velat låta successionen i talerätten mot kronan bero af egda försörjningsanspråk mot den döde. För enkas del har dock icke försörjningsbehof gjorts till vilkor. Det är nog, om hon varit förenad med den aflidne i ett genom döden upplöst vigselfäst äktenskap. Deremot måste barnen på grund af ålder, kropps- eller sinnesbeskaffenhet kunna anses sakna sjelfständig försörjningsförmåga, och så vara förhållandet vid ansökans ingifvande, utan att förändring deri kan antagas hafva inträdt vid dess afgörande. »Barn» utgöra åter bröstarfvingar i första led, utan att åtskilnad göres mellan äkta och oäkta annat än så till vida, att oäkta barns försörjningsförmåga beräknas normaliter inträda redan med 15 år och äktas åter först senare, nemligen med 18 eller 21. För vanliga fall lär enka kunna räkna på dubbel lott mot barn. Kungl. Maj:t är dock oförhindrad att fritt bestämma om ersättningens fördelning under tagen hänsyn till större och mindre behof samt andra beaktansvärda omständigheter. På detta vis komma emellertid i nyss afhandlade del bestämmelserna, fastän afseende skada till frihet, att närmast ansluta sig till dem, som för fall af dödande undantagsvis stadga förbindelse att ersätta skada, som medelbart uppstår för tredje man. De stämma dock sålunda mindre öfverens med den svenska rätten än med den tyska, som visserligen också lemnat stoffet till författningen i dess helhet.[1]

Den andra författningen, hvarigenom det pålagts staten ansvar för skada genom embets- och tjenstemän, är visserligen också föranledd af billighetsskäl. Detta visar sig redan i det ringa omfång, som ansvaret fått. Men allt har dock ordnats på rättslig grund. Tillfälle finnes sålunda att få an-

---

[1] Jfr StrLgn 6 §§ 2 och 4, Lag ang. ansvarighet för skada i följd af jernvägs drift $^{12}/_{8}$ 1886 §§ 2 och 3, Lag $^{5}/_{7}$ 1901 § 4 mom. 3 b, Lag $^{27}/_{6}$ 1902 § 8, UtsLgn § 65, KkLgn § 30, Winroth, Svensk Civilrätt III s. 79—80 och 94 samt ofvan s. 30, s. 83 not. 1, s. 84 not. 3, s. 133 not. 2—3, s. 135 not. 1 och s. 149 not. 1.

språket pröfvadt af domstol och ansvaret eger rum allenast för rättsstridig skadegörelse.[1]

Hvad det rör sig om är skada genom exekutiva embets- och tjenstemäns tillgrepp och förskingring af det, som de i kraft af nämnda sin tjenst fått mottaga. Tvånget för rättssökande att åt dem anförtro sin egendom har synts böra förbindas med särskild säkerhet mot förluster i följd af deras oredlighet. Stadgandena utgå för hvarje fall icke från en statens aftalsenliga förpligtelse, så att staten betraktas hafva genom sina underlydande i egen person mottagit godset till förvaring eller förvaltning. Att, såsom vid penningmedels nedsättande i landtränteri, dylika rättsförhållanden kunna uppstå, har man ej velat förneka; och det gäller då att med afseende å aftalets natur bestämma statens ansvar för det mottagna och särskildt dess innestående för förluster genom embets- och tjenstemän. I brist på särskilda förbehåll skall regelrätt förbindelsen blifva mera omfattande än i förevarande fall.[2]

De i den afhandlade författningen afsedda embets- och tjenstemännen utgöra dels i egenskap af öfverexekutorer Konungens befallningshafvande och magistrat eller särskild dess medlem och dels såsom utmätningsmän magistrat, kronofogdar och stadsfogdar samt de, som enligt deras eller annan myndighets laga uppdrag bestrida nyssnämnda deras tjenst.[3] Hvad angår den förfarna egendomen, komma i främsta rummet penningmedel i betraktande. Äfven annat kan emellertid ifrågakomma, nemligen fordringsbevis, som den, hvilken sökt utmätning, öfverlemnat i och för dess vinnande, samt värdepapper och annan egendom, som i anledning af dess verkställande kommit under myndighetens förfogande.[4]

Principielt skall omhändertagandet hafva skett enligt utsökningslagen. Med hvad sålunda åtkommits har dock likstälts dels det, som uppburits enligt särskild förordning om

---

[1] Se för det följande Lag om ersättning af allmänna medel i vissa fall för skada, som förorsakats af embets- eller tjensteman $^{10}/_{7}$ 1899, StrLgn 25 §§ 11 och 12 samt NJA II 1881 n:r 5 s. 98—100, 1890 n:r 6 s. 103—107 och 1899 n:r 7.

[2] Se HB 9 § 2, 12 §§ 2 och 11 och 18 § 3, UtsLgn §§ 39, 136, 137 och 143, KkLgn § 63, KB $^{10}/_{8}$ 1763 och $^{2}/_{10}$ 1828, KF ang. vilkoren för tillverkning af brännvin $^{13}/_{7}$ 1887 § 11 samt Ordn. Stadga rörande sockerbeskattningen $^{9}/_{6}$ 1905 § 38, jfrd med KF om beskattning af socker $^{2}/_{6}$ 1905 § 5. Se dock äfven nedan s. 166 not. 1.

[3] Jfr UtsLgn §§ 1—4 och Prom. Lgn till UtsLgn § 23.

[4] Jfr Lag $^{10}/_{7}$ 1899 § 1 med UtsLgn §§ 54, 73—75 och 80.

»utmätning för krono- eller kommunalutskylder, allmänna afgifter m. m.» den 12 Juli 1878, dels enskilda bötesandelar till målsegare, åklagare, härad, stad, fattigkassor och andra allmänna kassor, dels landstingsmedel, riddarhusmedel och andra sådana medel, som kronofogde har att i fögderiets specialräkning redovisa, och dels hvad han eljest har att å tjenstens vägnar till redovisning mottaga: debetsedellösen, tingshusbyggnads- eller andra häradsmedel samt brandstodsmedel från sockenbolag m. m.[1] Med afseende å samtliga dessa tilläggsposter har emellertid gjorts det förbehåll, att staten ej häftar »för hvad ledamot i magistrat eller stadsfogde tillgriper och förskingrar af stadens medel». Detta på grund af den kontroll, som i fråga om sagda medel stadens egna myndigheter hafva att utöfva.

Allmänt har ju till sist statens ersättningspligt till förutsättning tillgrepp och förskingring af vederbörande embets- eller tjensteman, d. v. s. viss brottslig gerning af dolös natur, och utgifver staten ej ersättning utöfver »det tillgripna och förskingrade». Hvilket som helst vållande grundlägger alltså icke ersättningstalan mot staten, låt vara att embets- eller tjenstemannen svarar för derigenom inträffad förlust enligt allmänna skadeståndsregler och tilläfventyrs ytterligare anses böra derför straffas. Än mindre häftar staten för skada i följd af omständigheter, som ej kunna tillräknas embets- eller tjenstemannen. Liksom i andra fall af ömmande natur kan för dylika händelser en mellankomst från statens sida endast

[1] Jfr Prom. Lgn till UtsLgn § 14. Ytterligare en tilläggspost utgjorde enligt Lag $^{10}/_{7}$ 1899 § 5: »hvad för fullföljd af talan blifvit nedsatt och å tjenstens vägnar — — tagits om händer». Dylika slags nedsättningar hafva dock upphört med de genom Lag $^{14}/_{6}$ 1901 vidtagna ändringarna i rättegångsväsendet och dermed ock den anförda föreskriften förlorat sin användning; jfr ibid. § 2 mom. 2. Märkas må för öfrigt, att de ifrågavarande afskaffade lagrummen föreskrefvo en alternativ nedsättning, nemligen förutom hos Konungens befallningshafvande än hos kronofogde eller magistrat och än i taka händer; se KF $^{19}/_{7}$ 1815 sam RB 26 § 1 och 30 § 5 enligt KF $^{18}/_{4}$ 1849 och RB 30 § 18 enligt 1734 års lag, jfrda med RB 31 §§ 2 och 3 enligt 1734 års lag. Då, såsom i alla lagbokens anmärkta paragrafer, valet stod mellan nedsättning hos Konungens befallningshafvande eller i taka händer samt nedsättning af det senare slaget tydligen ej föll in under 1899 års författning om statsansvar och åter nedsättning hos Konungens befallningshafvande ej var annat än nedsättning i landtränteriet, måste emellertid för ifrågavarande fall detta senare slags nedsättning ej ansetts hafva medfört ett statens ansvar enligt reglerna för inlagsfäs mottagande från dess sida; jfr ofvan s. 165 not. 2.

ske efter särskildt beslut af statsmakterna under medels anvisande för ändamålet. Ej heller har för öfrigt, då tillgrepp eller förskingring egt rum, den skadelidande någon laga ersättningsrätt mot staten för den skada, som utöfver det förskingrade beloppet gerningen tilläfventyrs må kunna visas hafva förorsakat honom.

För utgifven ersättning har kronan regressrätt mot »den eller dem, som äro för det tillgripna eller förskingrade ansvariga» — alltså ej allenast mot förskingraren och hans universalsuccessorer utan äfven mot den eller dem, som eljest innestå för skada af hans gerning. Närmast har härvid tänkts på det ansvar, hvari kronofogde och stadsfogde stå för de af dem sjelfva tillfälligtvis förordnade ställföreträdande utmätningsmän, och på det gemensamma ansvar, hvari, då fråga är om öfverexekutor med kollegial sammansättning, medlemmarna stå för de af dem omhänderhafda medlen. Men hinder är icke, att kronan vänder sig mot dem, som i anledning af borgen stå i ersättningsansvar.[1] I den brottslige embets- eller tjenstemannens bo har, i sammanhang med de afhandlade rättsbestämmelsernas antagande, det särskildt tillagts kronan förmånsrätt för dess regressfordran. Stadgandet har endast till syfte att låta kronan komma i åtnjutande af den rätt, som den, hvilken skadan i första hand öfvergått, för sin del egt. Emellertid har i nämnda afseende kronan rätt mot hvilken som helst »embets- eller tjensteman» och enskild rättsegare åter allenast mot »kronans embets- eller tjenstemän». Kronan utrustades dock med ifrågavarande sin rätt under förutsättning att, enär de af städerna tillsatta exekutiva tjenstemännen i fall af omhandlade natur besörjde statsliga värf, de voro att räkna såsom kronans folk, i följd hvaraf den enskildes rätt får anses sträcka sig lika långt som kronans. Det föreligger alltså allenast en olikhet i uttryck men ej i sak.[2]

Särskild preskriptionstid finnes stadgad såsom i den förut afhandlade författningen — här sex månader, räknade, då embets- eller tjenstemannen blifvit »förklarad saker till tillgreppet och förskingringen», från dag för utslagets vinnande af laga kraft, och, då sakens pröfning mot honom är utesluten i följd af hans död eller rymning, från »den dag, Konungens befallningshafvande låtit i allmänna tidningarna kungöra, att brist yppats i medel eller annat, som den döde eller afvikne

[1] Jfr UtsLgn § 3 och KK $^{12}/_{5}$ 1824.

[2] HB 17 § 11 enligt Lagar $^{10}/_{7}$ 1899 och $^{5}/_{7}$ 1901.

i kraft af sin tjenst haft om händer». Denna senare föreskrift står i sammanhang med åligganden dels för Konungens befallningshafvande och magistrat att, när utmätningsmän aflidit eller afvikit, föranstalta om inventering hvar efter sina underlydande, dels för magistrat att till Konungens befallningshafvande insända sitt förrättningsprotokoll och dels för Konungens befallningshafvande att, så snart vid dylik inventering eller i annan ordning det hos öfverexekutorer eller utmätningsmän yppats förenämnda slags brist, sörja för kungörelse derom i ofvan angifna ordning.[1] Inom anmärkta preskriptionstid skall åter vederbörande rättsegare hafva »till Konungens befallningshafvande i det län, der den brottslige haft sin befattning, ingifva sin till Konungen ställda ansökan om ersättnings utbekommande», hvarefter Konungens befallningshafvande har att jemte eget utlåtande insända ansökan till justitiedepartementet. Bifalles icke eller endast delvis ansökan, hänvisar Kungl. Maj:t i sitt beslut sökanden att inom sex månader efter bevisligen erhållen del deraf instämma Kungl. Maj:t för sin saks vidare utförande. Domstol är för sådant fall den underrätt, som ransakat om förbrytelsen, dock att, då öfverrätt omedelbart upptagit saken eller ransakning alldeles icke egt rum, ersättningsfrågan tillhör »den underrätt, inom hvars domvärjo embets- eller tjenstemannen vid tiden för ansökningens ingifvande till Konungens befallningshafvande är eller senast varit mantalsskrifven». Försittandet af fatalietid föranleder förlust af all rätt mot kronan — utan vidare, om ansökan till Konungen ej ingifves i rätt tid, och, då tiden för sakens senare instämmande ej iakttages, under det förbehåll, att, såsom ske skall, Kungl. Maj:t gifvit sitt föreläggande derom vid äfventyr »af talans förlust».

Jemte åtskillig annan lagstiftning i akt och mening att minska den risk som staten sålunda iklädt sig, har det dessutom meddelats förordnanden, att utmätning förfaller, om genom borgenärens beviljande af anstånd målet fördröjes utöfver sex månader sedan utmätningsmannen af borgenären mottagit de för utmätningens verkställande nödiga handlingarne, och att utmätningsman har att, då medel, som i anledning af utmätning influtit, eller fordringsbevis, som för utmätnings

[1] KJ för landshöfdingarne $^{10}/_{11}$ 1855 § 25 mom. 2 enligt KK $^{10}/_{7}$ 1899 och KK ang. inventering hos vissa embets- och tjenstemän $^{10}/_{7}$ 1899.

vinnande aflemnats men skall återställas, ej inom vissa stadgade tider affordras honom af borgenären, nedsätta dem i länets ränteri.[1]

Anmärkas må till sist, att enligt vissa stadgade grunder staten svarar för hvad, som mottagits till befordran genom jernväg, post eller telegraf, och sålunda äfven för dess förfarande genom vederbörande embets- och tjenstemäns fel och försummelse. Detta sker dock jemlikt åtaganden i särskilda författningar och beror förty på ett statens aftal i ett af densamma drifvet yrkesfång. I detta sammanhang har saken derför ej något större intresse. Aftal är för öfrigt ej något vilkor för ett statens ansvar under de i öfrigt beskrifna omständigheterna. Ty till den del som staten utom området för sin egentliga verksamhet träder i förhållande till enskilda, betraktas den vara underkastad samma regler, som gälla mellan de senare inbördes. Verksamheten behöfver ej ens vara rent privat. Staten svarar sålunda i allmänhet för det, som embets- och tjenstemän mottagit för dess egen räkning, vare sig, såsom vid skatts eller tulls uppbärande, i slutlig likvid eller, såsom då guld inlemnas till rikets myntverk för myntning, för framtida redovisning.[2]

§ 3. Skada i följd af jernvägs drift.[3]

Om i följd af jernvägs drift någon dödas, lider kroppsskada i mening af skada till kroppslig integritet eller till fysisk eller själslig helsa eller ock får någon sin egendom skadad och det inträffade har sin orsak i vållande hos jernvä-

---

[1] UtsLgn §§ 86 och 143 enligt Lag 10/7 1899. Se för öfrigt KK ang. skyldighet för stadsfogde att hålla kassajournal 10/7 1899 och KK ang. förbud för embets- och tjenstemän, som med utsökningsmål hafva befattning, att i eget namn insätta tjenstemedel i bankinrättning 10/7 1899 samt då vidtagna ändringar i UtsLgn § 164, KK om kronofogdes och stadsfogdes dagbok i utsökningsmål m. m. 12/7 1878 §§ 1, 2, 16, 18 och 19, KJ för kronofogdarne 10/11 1855 § 17 och KF ang. stadsfogdes tillsättning m. m. 12/7 1878 § 4 äfvensom ofvan s. 167 not. 2— s. 168 not. 1.

[2] Jfr K. Reglemente för trafiken på statens jernvägar 4/4 1862 §§ 38—40, allmän poststadga 9/9 1899 §§ 119—134, KK ang. förnyadt reglemente för telegrambefordringen i riket 8/4 1904 §§ 49 och 50 samt ofvan s. 165 not. 2 och nedan s. 174 not. 3, s. 201 not. 6 och s. 221 not. 2.

[3] Se för det följande Lag ang. ansvarighet för skada i följd af jernvägs drift 12/3 1886 §§ 1—12, Lag ang. tillämpning med afseende å elektrisk jernväg af bestämmelserna i lagen den 12 Mars 1886 an-

gens förvaltning eller betjening, hafva, bortsedt från vissa särskilda undantag, jernvägens innehafvare och, om denne besörjer driften allenast på grund af nyttjanderätt till jernvägen, jemväl dennes egare att jemlikt Lag den 12 Mars 1886 svara för den ifrågavarande skadans ersättande, allt under förutsättning att befordran på jernvägen sker medelst ånga eller elektrisk kraft. Här föreligga alltså exempel på kombineradt ansvar för farlig verksamhet och för underordnades rättsstridiga handlingar.[1] Vilkoret af sagda slags vållande förefinnes emellertid i tre särskilda fall icke. I två af dem rör det sig om egendomsskada, nemligen dels skada å egendom genom eld från lokomotiv eller eldstad i annat jernvägsfordon och dels rens skadande eller dödande i annan ordning. För det förra fallet har dock ansvaret på grund af förvaltnings eller betjenings vållande förklarats träda i tillämpning, så framt den skadelidande »jemlikt åtagande eller på annan grund» har att sjelf bära en derförutan uppstånden skada, eller så skulle vara händelsen på grund deraf, att annan än jernvägens innehafvare på visst sätt ökat den från jernvägstrafiken hotande eldfaran.[2] Utan vilkor af sagda slags vållande hafva emellertid ytterligare jernvägs innehafvare och egare att ersätta den skada, som de »i jernvägens tjenst eller arbete» anställda lida till lif eller kropp under besörjande af jernvägens drift. För vanliga fall vill detta säga, att, om skadan haft sin orsak i vållande hos annan vid driften biträdande, målsegaren kan mot innehafvaren och egaren af den jernväg, i hvars tjenst han står, efter sitt fria val utföra ersättningstalan antingen på grund af sin anställning eller på grund af gerningsmannens. Så är dock icke förhållandet, om skadan inträffat vid drifts besörjande å annan jernväg än den, vid hvilken den skadade varit anställd. För sådant fall häftar visserligen också den senare jernvägens innehafvare för skadan men allenast, om icke den förras innehafvare och egare göra det på grund af vållande hos sin förvaltning och betjening. Vilkor för nämnda befrielse från ansvar är icke, att betalning kan utfås hos de primärt ansvariga,[3] och hinder icke, att skadan tillfogats genom

---

gående ansvarighet för skada i följd af jernvägs drift $^{22}/_{6}$ 1904, som trädde i kraft den 1 Juli 1904 och ej eger tillämpning å dessförinnan inträffad skada, samt NJA II 1886 n:r 4 och 1904 n:r 7 s. 54—61.

[1] Lag $^{12}/_{3}$ 1886 §§ 2, 6 och 9 samt Lag $^{22}/_{6}$ 1904.

[2] Lag $^{12}/_{3}$ 1886 §§ 5 och 6, jfrda med NJA 1901 s. 396. Se ock ofvan s. 107 not. 4 och s. 108 not. 2.

[3] Jfr HB 10 § 8.

personer, som jemväl hafva anställning hos den sekundärt ansvariga jernvägsinnehafvaren.[1]

För öfrigt står det anmärkta förhållandet i sammanhang med de olika bestämningarna af anställda såsom föremål för skada och af »förvaltning eller betjening» såsom vållande till skada. Anställning räknas visserligen skadad till godo, äfven om den är af tillfällig natur. Men, då det gäller vållande af jernvägs förvaltning och betjening, inbegripas derunder äfven de vid en främmande jernväg anställda, nemligen så framt innehafvaren af den förra jernvägen låtit dennas drift »i större eller mindre omfattning» af dem besörjas och i mån som de dermed tagit befattning. Härvid har tänkts på det icke ovanliga förhållandet, att enligt öfverenskommelse en jernvägs trafik upprätthålles med lokomotiv, vagnar och personal från en annan jernväg. Emellertid är sålunda, då det pålagts jernvägs innehafvare ett sekundärt ansvar för de vid jernvägen anställdas skada i en annan jernvägs tjenst, visserligen en tyst förutsättning, att de bestrida samma tjenst enligt aftal af förberörda natur och icke på eget bevåg. På samma sätt häfta, om i drift, som främmande personer obehörigen föranstaltat inom en järnvägs område, skada inträffat genom deras vållande, icke samma jernvägs innehafvare och egare annat, än om sjelfva tilltaget möjliggjorts allenast genom vållande hos jernvägens förvaltning och betjening i förut angifna mening.[2]

Ansvaret på grund af vållande hos jernvägs förvaltning eller betjening är sålunda emellertid bundet vid visst jernvägsområde. Icke så, att skadan måste hafva inträffat derpå, eller ens så, att den skadegörande handlingen måste vara derstädes företagen. Men felet skall hafva begåtts under tjensteförrättning i och för driftens besörjande å det ifrågavarande området. Försummelsen kan åter hafva egt rum på ett främmande jernvägsområde, exempelvis genom vilseledande eller uraktlåten signalering från annan jernvägs station, på väg hvartill tåg befann sig.[3] Med undantag för det sekundära an-

[1] Lag 12/3 1886 § 3; jfr nedan s. 171 not. 2— s. 173 not. 1 och s. 182 not. 1.

[2] Lag 12/3 1886 § 7; jfr Lag ang. ansvarighet för skada i följd af automobiltrafik 8/6 1906 § 4 samt ofvan s. 171 not. 1 och nedan s. 173 not. 1.

[3] Hade förslaget till 1886 års lag antagits i sitt ursprungliga skick, hade väl åter motsatsen gält, enär, sedan det, såsom nuvarande § 7 i Lag 12/3 1886, på angifvet sätt under »jernvägs förvaltning eller betjening» inbegripit personer i främmande jernvägs tjenst, det i tilläggsbestämmelse förordnade: »Hvad nu är sagdt gälle icke om

svaret för anställdas skada, är för öfrigt i allmänhet ansvar för skada i följd af jernvägs drift bundet vid den jernväg, i hvars trafik skadan skett. Altså äfven i de två återstående fallen af ansvar för skada utan vilkor af vållande hos jernvägs förvaltning eller betjening: skada genom eld från lokomotiv eller från eldstad i annat jernvägsfordon och rens skadande eller dödande.

Särskilda undantag har emellertid nyss anmärkta hufvudregel underkastats för det fall, att »bangård eller annat jernvägsområde» *begagnas* »af två eller flera jernvägar gemensamt». *Derstädes* uppståndeu skada af natur att ersättas på grund af förvaltnings eller betjenings vållande faller nemligen på innehafvaren och egaren af den jernväg, hvarest gerningsmännen hafva anställning. Hvilken jernvägs drift förorsakat skadan, kommer således icke i betraktande. Men derjemte har, mot hvad eljest är förhållandet, jernvägs »förvaltning eller betjening» betydelsen af dervid anställda och omfattar tjenstförrättande med anställning vid främmande jernväg, allenast så framt denna ej eger att för egen drift begagna det ifrågavarande området. Såväl för detta fall som äfven eljest förekommer emellertid vid skada å person i jernvägs tjänst primärt och sekundärt ansvar hos olika jernvägars innehafvare. Stadgandet utgår för öfrigt derifrån, att på nämnda slags gemensamma område det kan vara svårt att fastställa af hvilken jernvägs drift skadan varit en följd, men räknar åter icke med svårigheten att utreda, hvilken eller hvilka personer bära skuld derför. Emellertid hafva särskilda regler gifvits för fall att skadan vållats af personer i tjenst hos olika jernvägar. Dessas innehafvare och egare skola då svara för skadan solidariskt, men sinsemellan dela »i förhållande till den större eller mindre skuld, som pröfvas ligga hvarderas förvaltning eller betjening till last». Skulle likväl åtgärd inom det gemensamma området hafva till följd skada af trafik derutom, träda icke

---

den, som, medan han är i en järnvägs tjenst eller arbete, inom samma jernvägs område tager befattning med annan jernvägs drift». På hemställan i högsta domstolen uteslöts emellertid bestämmelsen. Högsta domstolen grundade sin hemställan derpå, att det uteslutna vore öfverflödigt och möjligen vilseledande. Ty af motiven framginge, att det endast afsåge att utgöra en förberedande hänvisning till hvad i § 8 stadgades om skada på gemensamt jernvägsområde genom vållande af jernvägs förvaltning och betjening. Detta lär väl ock hafva varit händelsen. Men då hade i allt fall stadgandet fått mera innehåll, än som åsyftats. Såsom nu §§ 7 och 8 i 1886 års lag lyda, torde åter de ej kunna gifva annat resultat än det i texten angifna.

sagda undantagsbestämmelser i användning, utan gälla de allmänna reglerna, att ansvaret ligger på den jernväg, af hvars trafik den närmast förorsakats. För fall att på nämnda slags gemensamma område skada uppstått genom eld från lokomotiv eller från eldstad i annat jernvägsfordon, har också meddelats en särskild föreskrift, nemligen att ersättningsansvaret skall vara bundet vid »den jernväg, från hvars fordon elden kommit». Då det tydligen åsyftats att äfven här fastställa en undantagsregel, är man anvisad på att vid bestämmandet af den ersättningsskyldige icke se till begagnandet i trafikväg utan till eganderätten. Begagnandet måste dock vara afgörande, då fordonet icke hör till någon af de järnvägar, för hvilka området är gemensamt i trafikhänseende. Äfven med denna begränsning är förordnandet icke tillämpligt för det fall, att på gemensamt område af beskrifven natur ren skadadts eller dödats och ersättningstalan icke föres på grund af nämnda slags eldskada.[1]

Genom aftal mellan de ersättningsskyldige kan visserligen skada i följd af jernvägs drift fördelas på annat än det i lagen bestämda sättet. Men det är också allenast i sådan ordning, som exempelvis, då en jernvägs folk på annans enskilda område besörjt dess drift och dervid vållat skada, denna kan komma att skjutas öfver från den senares innehafvare på den förras. Att aftalet ej i och för sig inverkar på den ersättningsberättigades talerätt, säger sig sjelft.

Skada till lif eller kropp genom vållande af jernvägs förvaltning eller betjening hafva dess innehafvare och egare att jemlikt 1886 års lag gälda, oafsedt om skadan öfvergått resande, tjenstepersonal eller ännu andra. Undantag eger rum, allenast om antingen skadan öfvergått jernvägens eget folk i ställning af arbetare eller arbetsförmän samt, der den

---

[1] Lag 12/5 1886 § 8, jfrd med §§ 2, 5 och 6 samt ofvan s. 170 not. 2— s. 171 not. 2. Liksom beträffande det i texten sist berörda ämnet har med afseende å det, som lagen stadgar om aftal såsom sätt att undgå kasuelt ansvar och om ett af aftalet oberördt ansvar för underlydandes skadegörelse, förordnande gifvits allenast för fall af eldskada och således icke jemväl för rens lemlästande eller dödande. Emellertid lär på de två senare punkterna förordnandets bristande utsträckning få anses hafva sin förklaring deri, att, hvad angår ren, sakförhållandena ej särskildt påkallat förordnanden i ämnet, och att frågan derför kommit att undgå lagstiftarnes uppmärksamhet. De likartade omständigheterna få emellertid här anses tillstädja och kräfva en analogisering af de beträffande eldskada gifna bestämmelserna. Se för öfrigt i fråga om ren nedan s. 174 not. 2.

timat vid ångjernvägs drift, de ej varit i sådan järnvägs tjenst eller arbete före den 1 januari 1903, eller ock vid elektrisk jernväg skadan härrört af den elektriska strömmen.[1] Sistnämnda förbehåll gäller all talan jemlikt 1886 års lag och således äfven talan på ersättning för skada å egendom, vare sig att den har sin orsak i förvaltnings eller betjenings vållande eller icke. Men i samma utsträckning hafva 1886 års lags skadeståndsbestämmelser förklarats sakna tillämplighet i fråga om lös egendom, »som af jernvägens förvaltning eller betjening för befordran mottagits».[2] Dermed förstås gods, öfverlemnadt för befordran under jernvägens särskilda vård. För dess del gälla slutna aftal om vårdnads- och ersättningsansvar samt i brist på sådana aftal allmänna vårdnads- och skadeståndsregler för fall af fraktaftal till lands. Af dessa senare regler följa åter skyldighet att prestera den aktsamhet, som en klok och förståndig man iakttager i sina angelägenheter, och ersättningsansvar för skada, som uppstår genom underlåtenhet derutinnan. Jernvägar för allmän trafik hafva emellertid i sina reglementen gjort vidsträckta åtaganden härutöfver och bland annat iklädt sig ansvar för sina underordnades vållande. Det är erbjudanden, som i de särskilda fallen vinna godkännande och tillämplighet genom jernvägens anlitande i det förevarande afseendet.[3] Af det sagda följer emellertid, att saker, som re-

---

[1] Lag 12/3 1886 §§ 2 och 3, Lag 5/7 1901 §§ 1, 2 och 27, Lag 27/6 1902 §§ 4 och 14 samt Lag 22/6 1904; se vidare nedan under c § 2b.

[2] Lag 12/3 1886 § 5 mom. 1 och § 6 samt Lag 22/6 1904; jfr ofvan s. 170 not. 1. Fastän, hvad angår rens skadande och dödande, Lag 12/3 1886 § 6 mom. 2 ej särskildt framhållit att det lagbestämda ansvaret ej omfattar sådant fall att ren mottagits till försändning å jernvägen, kan vid läsning af stadgandet i dess helhet tvifvel ej råda, att så varit afsedt; se för öfrigt § 12 ibid. Här är tydligen blott fråga om renar på marken och i hufvudsak tänkt på ett deras öfverkörande af lokomotiv och vagnar i rörelse; jfr NJA II 1904 n:r 7 s. 57—61.

[3] Se i dessa delar K. Reglem. för trafiken på statens jernvägar 4/4 1862 §§ 38—41, som bland annat dels förklara egare af gods skola genom dess öfverlemnande anses hafva underkastat sig reglementets föreskrifter och dels, bortsedt från särskildt angifna undantagsfall, ikläda staten ersättningsansvar för skada genom tjenstemännens eller banbetjeningens försummelse eller vårdslöshet äfvensom för stöld och för eldsvåda, som ej beror på sjelfantändning, och endast utesluta ansvaret för vissa fall, såsom då skadan härrör af eget vållande, af främmande personers åverkan på materiel eller bana, af axel- eller fjederbrott på lokomotiver och vagnar samt af särskilda fall af vis major. I KK 21/10 1864 mom. 1—3 och KK 11/12 1874 mom. 1 och 2 föreskrifves åter, att före enskild jernvägs öppnande för allmän rörelse tra-

sande hafva hos sig på tåget under sitt särskilda förvar, ej räknas såsom nämnda slags undantagna gods och derför stå under skydd af det i 1886 års lag fastställda ansvaret.[1]

Det ovilkorliga ansvaret för skada genom eld från lokomotiv eller eldstad i annat jernvägsfordon har förklarats skola gälla, ehvad fast eller lös egendom skadats. Till den del som beträffande egendom ansvaret gjorts beroende af vållande hos jernvägens förvaltning eller betjening, angifves åter såsom föremål för skadan »gods». Man skulle häraf lätt kunna draga den slutsatsen, att detta senare ansvar omfattar allenast skada å lös egendom. Om alltså exempelvis ett tåg skulle hafva urspårat, derifrån frätande vätskor utslagits eller på annat än förenämnda sätt brand uppstått samt sålunda skada öfvergått mark, byggnader och växtlighet, skulle vederbörande jordegare, fastän det skedda förorsakats genom vållande hos jernvägens förvaltning eller betjening, icke ega att i ersättningsväg hålla sig till jernvägens innehafvare och egare. Ordet »gods» lär dock icke med nödvändighet behöfva beteckna lös egendom i motsats till fast, är tydligen begagnadt med hänsyn till det från lagbudet undantagna transportbagaget och i afsigt att gifva lagbudet en kort affattning samt har enligt uttalanden af dem, som utarbetat förslaget till lagen, ej varit afsedt att inskränka rättsregeln till lös egendom. Jemväl fast egendom bör derför anses vara under »gods» inbegripen.[2]

Då i 1886 års lag talas om »vållande» af jernvägens förvaltning eller betjening, är vållande att fatta i öflig mening,

---

fikreglementen skola hafva utarbetats och erhållit Kungl. Maj:ts fastställelse; jfr nedan s. 175 not. 1.

[1] Se dock ofvan s. 174 not. 2 och nedan s. 176 not. 2. Allmän frihet från ansvar för handbagage kunde ju synas följa af den i K. Reglem. 4/4 1862 § 19 gifna föreskriften, »att för vården af — — i vagnarna medtagna effekter ansvarar den resande sjelf»; jfr ofvan s. 174 not. 3. Men 1886 års lags yngre stadgande i § 6 omfattar dock enligt sin lydelse jemväl handbagage, och af dess bestämmelser i § 5 framgår, att dess författare ej tänkt sig aftal såsom sätt att på förhand afsäga sig lagbestämd ersättningsrätt, mot jernvägs egare och innehafvare vid skada genom förvaltnings eller betjenings vållande. Ifrågasättas kunde ju åter att tillägga reglementets föreskrift betydelse vid skada genom eld från lokomotiv eller eldstad i annat jernvägsfordon. Naturligast är väl emellertid att efter 1886 års lags tillkomst anse den afse allenast ett resandes ansvar för derutom fallande skada, såsom genom stöld, medresandes ovarsamhet m. m. d.; jfr ofvan s. 170 not. 2.

[2] Lag 12/3 1886 §§ 5 och 6, HB 12 § 1 och 15 § 5 samt NJA II 1886 n:r 4 s. 2 och n:r 8 s. 37.

men kan äfven gifva sig till känna i en underlåtenhetshandling, nemligen så framt det åsidosatts försigtighetsregler, anbefalda af jernvägens drift. Vanligen rör det sig just om detta slags vållande. Dess till- eller frånvaro får fastställas med ledning af lag, polisföreskrifter, jernvägsreglemente, hvad vanligen vid jernvägsdrift iakttages och öfriga omständigheter i målet. Här omfattar »vållande» naturligen äfven sådana fall, i hvilka funnits afsigt att skada.[1] Vanliga rättsregler äro jemväl att tillämpa för den händelse, att till skadan bidragit eget vållande hos den, som lidit densamma, eller ock olyckshändelse. I det förra fallet kan sålunda, såsom då person obehörigen smugit sig på tåget, hos sig i vagnen medfört ting mot gifna föreskrifter eller eljest mot dessa förbrutit sig, ansvaret förfalla, och i den senare händelsen åter ej blifva föremål för någon nedsättning, nemligen om olyckshändelsen tagits eller bort kunna tagas i beräkning af jernvägspersonalen. Men regelrätt bör vid nämnda slags sammanträffanden jemkning i skadeståndsansvaret ega rum.[2] Deremot

---

[1] Jfr Lag 12/3 1886 §§ 2, 6 och 8 samt ofvan s. 5—7, 86—92, 99—105 och 136—137. Exempel på underkännande af ersättningstalan på grund af förvaltnings eller betjenings vållande lemna, hvad egendom angår, NJA 1899 s. 41 och 1901 s. 396 samt exempel på bifall dels beträffande skada till person NJA 1893 s. 561, 1894 s. 417, 1904 s. 188 och 1907 s. 174, dels ock beträffande egendomsskada NJA 1901 s. 68, 1904 s. 188 och 1907 s. 174. Se vidare ofvan s. 87 not. 9 och nedan s. 176 not. 2 — s. 177 not. 1.

[2] Jfr nedan under IV. Det i texten sagda synes för hvarje fall böra gälla, då skada egt rum å person. För sådant fall hafva nemligen jernvägs innehafvare och egare förpligtats att »utgifva skadestånd enligt de i strafflagen stadgade grunder», bland hvilka äfven påträffas den afhandlade regeln om jemkning; jfr Lag 12/3 1886 §§ 2 och 9 samt StrLgn 6 §§ 1 och 4. Emellertid synes man i rättspraxis draga sig för jemkning. Stundom leder eget vållande till framställdt ersättningsanspråks afvisande; jfr NJA 1898 s. 177 och 1906 s. 239. Men det inträffar ock, att dertill alldeles icke tages hänsyn vid det förhållande, att vållande i högre mått ansetts föreligga hos jernvägens förvaltning eller betjening; jfr NJA 1901 s. 126 och 1905 s. 520. För att vid grof vårdslöshet hos den skadade ogilla hans ersättningsanspråk tala visserligen också särskilda skäl. Till en början skulle det ju stämma öfverens med hvad stadgats i 1886 års lag § 3 mom 1 och § 6 mom. 2; jfr § 5 mom. 2 ibid. Att af § 3 mom. 1 draga slutsatser för § 2 ligger så mycket närmare, som i det ursprungliga förslaget hänvisningen till strafflagen var intagen i § 3 och allenast på formella skäl öfverflyttades till § 2 efter hemställan i högsta domstolen; jfr NJA II 1886 n:r 4 s. 8, 10, 11 och 12. I § 3 kunde nemligen, med dess innehåll i öfrigt, hänvisningen ej gerna hafva anbefallt jemkning för fall af vållande å ömse sidor. Men hänvisnin-

öfverensstämmer visserligen hvarken med 1886 års lag eller med svensk rätt i allmänhet att tillägga vållande af den skadades eget folk samma verkan som vållande af honom sjelf.[1]

Särskildt stadgande om jemkning kan 1886 års lag anses innehålla i sitt förordnande, att, då någon lidit »kroppsskada» men på grund deraf är »berättigad att från kassa, som helt och hållet eller till väsentlig del bildats genom bidrag af jernvägens innehafvare, erhålla pension eller annat understöd eller — — på» hans »bekostnad — — blifvit försäkrad mot olycksfall», jernvägens innehafvare »skall, i den mån skadan sålunda varder ersatt, — — njuta befrielse från ersättningsskyldighet».[2] Närmast går ju dock stadgandet ut på att omsätta det primära ersättningsansvaret i ett subsidiärt. I första hand skall nemligen skadeståndet utsökas hos kassan eller försäkringsgifvaren och endast för hvad, som hos dem ej kan utfås på grund af bristande förbindelse eller betalningsförmåga, jernvägens innehafvare innestå. I lika läge med den senare befinner sig jernvägens egare. Skulle denne hafva lemnat bidrag till kassan eller tagit försäkringen, lär väl detta hafva skett under sådana förbehåll, att det skedda omvändt länder jernvägens innehafvare till förmån. Men det följer icke utan vidare af lag, så framt icke vid åtgärdernas vidtagande egaren äfven varit innehafvare. Den tillfällige innehafvaren får deremot anses ega att räkna sig till godo hvad, som företagits af hans företrädare. Bortsedt från de i stadgandet angifna sakförhållandena, ega icke innehafvare och egare att åberopa sig på en den skadades kontraktsenliga ersättningsrätt mot tredje man och på skadans sålunda verkställda täckande från kassa eller försäkringsgifvare. Innehafvarnes och egarnes lagbestämda

---

gen, från början, liksom nu, afsedd att gälla vid tillämpning af vare sig § 2 eller § 3, kan mycket väl, alltefter dessas olika innehåll åsyfta olika strafflagens bestämmelser. Förhållandena äro också väsentligen olika enligt § 2 och § 6 mom. 1 å ena sidan samt enligt §§ 3 och 5 samt § 6 mom. 2 å den andra. I de två förra lagrummen är det nemligen fråga om ansvar på grund af vållande och i de tre senare åter om ansvar derförutan. Groft vållande hos den skadade torde derför ej nödvändigtvis utesluta en talan enligt 1886 års lag på grund af förvaltnings eller betjenings vållande utan väl, särskildt då äfven det senare varit groft, förlika sig med ersättnings utdömmande till nedsatt belopp.

[1] Se dock NJA 1899 s. 252, jfrd med Lag $^{12}/_{3}$ 1886 § 6 mom. 2 och Lag $^{27}/_{6}$ 1902 § 6 mom. 2.

[2] Se för det följande Lag $^{12}/_{3}$ 1886 § 4, jfrd med §§ 2, 3, 8 och 9 ibid. samt ofvan s. 170 not. 1— s. 173 not. 1.

skadeståndsskyldighet består oberörd deraf. Ej heller förefinnes enligt lag något omedelbart rättsförhållande mellan jernvägens innehafvare och egare å den ena sidan samt vederbörande kassor eller försäkringsgifvare å den andra. Lika litet som de senare må för verkställd betalning regressvis hålla sig till jernvägens innehafvare och egare, lika litet kunna dessa i omvänd ordning göra det mot kassor och försäkringsgifvare, i förhållande till hvilka de enligt samma lagrum häfta allenast subsidiärt. Dertill behöfves särskildt aftal: öfverlåtelse från den skadades sida eller föregående utfästelse af den regressvis sökta.[1] En bristande betalningsförmåga hos primärt ansvariga kassor och försäkringsgifvare fastställes genom utmätning eller afslutad konkurs. För att på sådan grund ersättningstalan må kunna bifallas mot jernvägens innehafvare och egare, fordras alltså ett den skadades föregående utsökande af sin rätt mot vederbörande kassa och försäkringsgifvare ända fram genom ett exekutivt förfarandes alla stadier. Huruvida kassa eller försäkringsgifvare äro betalningsskyldiga och i öfrigt vilkoren brista för inträde af det jernvägs innehafvare och egare åliggande subsidiära ansvaret, äro åter frågor, som kunna företagas till behandling och afgörande i en mot de senare anställd rättegång, hvari för sådant fall de hafva att invändningsvis påstå sagda förhållanden.

Fastän det ifrågavarande stadgandet afser all i 1886 års lag afhandlad kroppsskada, lära emellertid förutsättningarna för dess tillämplighet ytterst sällan föreligga, så framt icke den skadade varit anställd i jernvägens tjenst. Sitt hufvudsakliga intresse har sålunda detsamma, då skada öfvergått sådana personer under tjenstgöring samt skall ersättas af den, i hvars tjenst de äro anställda, och sålunda ej timat på ett för honom främmande område i anledning af vållande hos den derstädes fungerande förvaltningen eller betjeningen. Särskilda bestämningar förtjena de med afseende å kassa begagnade orden »bildande» och »väsentlig del». Med det förra afses icke, att bidragen ovilkorligen böra hafva lemnats från första början af kassans tillkomst. De skola allenast i förhållande till helheten af samtliga tillskott under kassans bestånd utgöra en mera betydande insats. Härvid fordras icke, att de skola uppgå till minst hälften. Närmast torde en tredjedel motsvara lagstiftarnes mening. Detta dock allenast såsom

[1] Se beträffande talan af försäkringsbolag enligt öfverlåtelse mot jernvägs innehafvare NJA 1901 s. 396.

ett maximum. Hvarför lagstiftaren begagnat ordet »väsentlig del», afser nemligen just att lemna domstolen fria händer och att särskildt göra det för sådana händelser, i hvilka, såsom vid sjukdom och ålderdom, kassan lemnar understöd äfven för andra fall, än då jernvägens innehafvare och egare jemlikt 1886 års lag häfta i skadeståndsansvar. Det är då rimligt, att äfven mindre bidrag från de senares sida räknas dem till godo i och för ersättningsskyldighetens nedsättning till subsidiär, enär faktiskt allenast en mindre del af kassan användes för att fylla de behof, med afseende å hvilka deras skadeståndsansvar införts.[1]

För annat fall än kroppsskada finnes ej någon motsvarighet till förberörda subsidiära ersättningsskyldighet och afdragsrätt. Alltså ej heller vid kroppsskada med dödlig utgång. För dess del följa dock mera vidtgående förmåner af de förbehåll, som enligt allmän lag skadeståndsrätten underkastats. För dess åtnjutande skola ju nemligen de ersättningsberättigade »sakna nödigt underhåll», hvarförutom de ej ega att bekomma mera än som »tarfvas, till dess de sig eljest försörja kunna». Jernvägens innehafvare och egare befrias alltså från sitt skadeståndsansvar, i mån som i annan ordning det genom dödsfallet uppståndna behofvet fylles och således, äfven om det sker från kassa eller jemlikt försäkran, tillkomna på hvad sätt som helst. Af bestämmelserna följer dock icke ett ersättningsansvarets subsidiära natur, så att jernvägens innehafvare och egare skulle ega att undandraga sig att ingå i svaromål på en mot dem anlagd sak i afvaktan på att det utreddes, i hvad mån rättsanspråk mot tredje man kunde inbringa något. I öfrigt gälla visserligen de ofvan anmärkta reglerna för fall af kroppsskada; och göra de det i allo, till den del som behörigen anspråk framställas på grund af skada i tiden mellan olycksfallet och dödens inträffande.[2]

Utöfver det sagda lända till iakttagande de allmänna rättsreglerna i 1886 års lag jemte tilläggsbestämmelser i lag den 22 juni 1904. Fråga är sålunda allenast om en anläggning för att på skenor befordra personer eller gods medelst ånga eller elektrisk kraft. Härförutan sakna lagens bestämmelser användning — bland annat exempelvis, då för driften

[1] Jfr NJA II 1902 n:r 5 s. 45—46.

[2] Jfr Lag 12/5 1886 § 2, StrLgn 6 § 4 samt ofvan s. 83 not. 1 — s. 85 not. 1 och s. 133 not. 1 — s. 135 not. 3. Se beträffande talan af försäkringsbolag enligt öfverlåtelse mot jernvägs innehafvare NJA 1905 s. 520.

begagnas hästar eller vagnarnas egen tyngdkraft. Likgiltigt är deremot, huruvida jernvägen tillhör stat, kommun eller enskild, uppstått i sammanhang med expropriation eller icke, i dagligt tal betecknas jernväg, spårväg eller ännu något annat, bygts på marken, i luften eller under jorden, är fullbordad, öppnad för allmän trafik eller dertill afsedd. Ej heller uteslutes lagens tillämplighet deraf, att kraften öfverföres från fasta maskiner utom banan, fastän för sådant fall hvad, som förordnats rörande lokomotiv, kommer att efter omständigheterna sakna hvarje användning eller endast finna en analogisk. Det är icke tillräckligt, att jernväg anlagts i syfte att användas för befordran medelst ånga eller elektricitet.[1] Den skall äfven hafva tagits i bruk på sådant sätt. Så snart det skett för en dess del, finner dock lagen tillämplighet för jernvägen i hela dess sträckning — något, som särskildt har betydelse, då under anläggning af jernväg den delvis börjat trafikeras, exempelvis för att till byggnadsarbetets underlättande forsla arbetare och materiel.[2]

Vid afgörande af hvad, som skall räknas såsom *en* jernväg, har man att rätta sig efter Kungl. Maj:ts beslut i ämnet eller, der sådant ej finnes, efter de naturliga förhållandena samt förefintlig gemenskap i eganderätt och förvaltning. Att jernvägsdels trafikerande ställer jernvägen i dess helhet under lagens bestämmelser, är för öfrigt en grundsats, som underkastas en väsentlig jemkning derigenom, att lagen afser allenast skada i följd af jernvägs drift och af en dess drift med ånga eller elektricitet. Deraf följer bland annat, att i mån som, tillfälligt eller varaktigt, dylik kraft ersatts med annan, lagen ej finner användning. På sådant sätt kan den ock gälla för viss sträckning eller del af en jernväg men åter icke för en annan samt jemväl på samma bansträcka allenast för viss tid eller visst tåg.[3]

---

[1] Lag 12/3 1886 § 1, jfrd med NJA 1903 s. 230.

[2] Lag 12/3 1886 § 1, jfrd med NJA 1894 s. 417.

[3] Jfr NJA 1903 s. 345, der, oaktadt bandel delvis trafikerades medelst ångkraft, ersättningstalan i anledning af banvakts dödande ogillades, enär det tåg, hvaraf han dödades, framdrefs med elektricitet. Erinras må härvid, att först genom Lag 22/6 1904 hvad, som 1886 års lag stadgar om skada i följd af jernvägs drift, kom att gälla ej allenast ångjernvägar utan äfven elektriska jernvägar; jfr ofvan s. 169 not. 3.

Att skada är en följd af jernvägs drift, vill säga, att den skall stå i sammanhang med trafiken på banan eller med dervid använda fortskaffningsmedel eller säkerhetsanstalter. Af nöden är således icke, att skadan föranledts vid tillfälle, då tåg befunnit sig i rörelse. Men hvad, som händt i verkstäder, embets- eller expeditionslokaler, väntsalar eller på andra dylika jernvägen tillhöriga platser och ej i sina verkningar fortplantat sig ut på banan, kommer ej i betraktande och ej heller det på banan inträffade, så framt det icke har förberörda sammanhang med dess användning för trafikändamål.[1]

Allenast med afseende å skada till lif, kropp eller egendom innehåller 1886 års lag bestämmelser. Skada till lif eller kropp ersättes enligt strafflagens allmänna rättsregler i ämnet.[2] I hvad omfång egendomsskada skall godtgöras, kan åter blifva föremål för tvifvel. De begagnade ordalagen tyda närmast på ansvarets begränsande till den omedelbara egendomsskadan. I brist på uttryckliga bestämmelser i motsatt riktning, bör dock antagas, att äfven här skadan skall ersättas i öfligt omfång och förty jemväl härledd skada af förmögenhetsnatur.[3]

Jemlikt 1886 års lag är för vanliga fall jernvägens egare äfven dess innehafvare. Hvad, som stadgats särskildt med afseende å egare, saknar då tillämplighet. Har åter »jernvägs egare» åt annan upplåtit »nyttjanderätten» till jernvägen, är den senare innehafvare i lagens mening och häftar jemte honom egaren i det ifrågakommande skadeståndsansvaret. För ett fall är dock egaren ansvarsfri. Han häftar nemligen allenast för skada af sin jernvägs drift och alltså icke

---

[1] Jfr NJA II 1886 n:r 4 s. 7—8 och 10. Att vagnar icke varit i rörelse, har ej ansetts utgöra hinder för ersättnings utdömande i NJA 1895 s. 546 och 1896 s. 430, hvilka båda rättsfall röra jernvägsbetjents nedstörtande från stillastående vagn, och ej heller i NJA 1904 s. 471, der fråga var om skada, som konduktör under inlastning i stillastående vagn lidit genom nedfallande gods. I NJA 1904 s. 56 tillerkändes åter ersättning åt grindvakterska, som, på väg till plats för signals gifvande åt väntadt tåg, halkat kull på isig mark mellan skenorna och afbrutit ett ben.

[2] Jfr Lag 12/3 1886 §§ 2 och 3 samt ofvan s. 83 not. 1 — s. 86 not. 4, s. 133 not. 1 — s. 135 not. 5 och s. 179 not. 2. Hänvisningen till strafflagen lemnas allenast i § 2, afseende skada genom förvaltnings eller betjenings vållande, och icke jemväl i § 3, som handlar om skada å de i jernvägens tjenst anställda utan sagda vållande. Hänvisningen har dock åsyftats skola gälla äfven för händelse af den i § 3 angifna naturen; jfr NJA II 1886 n:o 4 s. 10 och ofvan s. 176 not. 2.

[3] Jfr Lag 12/3 1886 §§ 5 och 6 samt ofvan s. 92—99.

för den skada, som öfvergått de dervid anställda under tjenstgöring på främmande banas enskilda område och skall af innehafvaren gäldas i anledning deraf, att, enär skadan ej har sin orsak i förvaltnings eller betjenings vållande, ersättningsskyldighet ej åligger sagda främmande banas innehafvare och egare.[1] Nyttjanderätt får såsom vanligt anses utmärka befogenhet att begagna och draga ekonomisk fördel af det upplåtna. Att någon med sitt folk och sin rörliga materiel trafikerar banan, gör honom således icke till innehafvare, låt vara att han besörjer all trafiken och derför uppbär visst vederlag. Utgår emellertid detta senare till honom i rörelsens nettovinst eller viss dess andel, lär han få anses hafva respektive erhållit nyttjanderätten eller blifvit deri delaktig — genom upplåtelse, om han förvärfvat rätten af egaren, och genom öfverlåtelse, om hans medkontrahent varit en nyttjanderättshafvare. I enlighet härmed öfvergår, om under jernvägs anläggning den, för hvars räkning byggnadsarbetet utföres, på beting upplåtit detsamma åt en entreprenör under afstående från hvarje kontroll deröfver, skadeståndsansvaret icke från den förra till den senare.[2] Hvad verkan än upplåtelse eller öfverlåtelse må hafva för den till hvars förmån den sker, kan den för öfrigt naturligen icke lända upplåtaren eller öfverlåtaren till lättnad i eller befrielse från ansvar annat, än i mån som den är behörig. Härvid kommer särskildt i betraktande, att i sådan koncession, hvarigenom Kungl. Maj:t åt någon förlänat rätt att expropriera mark för jernvägs anläggning, plägar inryckas förbehåll, att nyttjanderätten ej får öfverlåtas utan Kungl. Maj:ts samtycke. Blir jernväg utmätt eller afträdd till konkurs, inträder dermed icke för innehafvare och egare befrielse från ansvar för derefter uppstånden skada, låt vara att åtgärderna leda till att förvaltningen tvångsvis öfverflyttas på andra än dess förutvarande utöfvare. Endast nyttjanderättens och eganderättens upphörande i följd af det inledda förfarandet har en dylik verkan. Ej heller är skadeståndsfordran att inräkna under förvaltnings- och trafikkostnad med deraf följande företrädesrätt till betalning ur de i tiden mellan utmätningen eller konkursens början och försäljningen inflytande inkomsterna och med eventuell krafrätt mot utmätningssökande borgenär. Att, då, såsom här, fråga är om förplig-

---

[1] Jfr Lag 12/3 1886 § 3 mom. 2 och § 9 samt ofvan s. 170 not. 1 — s. 173 not. 1.

[2] Jfr NJA 1894 s. 417.

telse på grund af nyttjanderätt, ej någon afgörande betydelse kan tilläggas åt förvärfvets rättmätighet, lär trots lagens ordalydelse likaledes få antagas. Äfven obehörigt utöfvad nyttjanderätt medför således ersättningspligt. Detsamma gäller i tillämpliga delar eganderätten, nemligen i händelse att någon obehörigen sitter såsom jernvägens egare. Denne lär då svara ej allenast med tillbehör under laga eganderätt utan äfven med andra sina medel intill totalvärdet af jernvägen med samtliga dess tillbehör. Rätter egare häftar dock alltjemt med sådan sin egendom, men har regressrätt mot den förre. Lika ställer sig förhållandet mellan rätter egare och innehafvare jemlikt upplåtelse af den, som obehörigen utöfvar eganderätten.[1]

»Innehafvare» häftar för skadestånd enligt 1886 års lag utan särskild inskränkning men egare utan nyttjanderätt allenast med »jernvägen och hvad dertill hör enligt 1 § af k. förordn. angående lagfart, inteckning och utmätning af jernväg med mera den 15 Oktober 1880». Med betalningsrätten mot egaren är ej förbunden någon pant- eller förmånsrätt i sagda hans egendom. Först genom dess utmätning vinnes deri särskild betalningsrätt. Principielt svarar åter jernvägens egare minst intill beloppet af det gods, som var i hans ego vid stämningens delgifning. I mån som ej genom utmätningen full betalning erhålles, har han derför ock att med andra sina medel åstadkomma fyllnad intill belopp af den minskning i föremål och värde, som godset i mellantiden lidit genom åtgärder, för hvilka han har att svara. Fastän 1880 års lag § 1, hvarigenom för jernvägs del det åt begreppet tillbehör gifvits en mera vidsträckt omfattning, afser allenast jernväg med koncessionerad expropriationsrätt och jernväg som dermed likstälts i de i 1880 års lag omhandlade afseendena, skall, jemlikt stadgandet i 1886 års lag, begreppet, i mån af tillämplighet, gälla äfven för annan jernväg, fallande under samma lags bestämmelser. För öfrigt hänvisas till hvad på tal om olika drifkraft ofvan sagts om jernvägs enhetlighet. Skulle allenast på en del af jernvägen ånga eller elektricitet användas såsom drifkraft, är ansvaret för derstädes inträffad skada naturligen icke begränsadt till sagda del och hvad dertill hör af

---

[1] Jfr UtsLgn §§ 80, 81, 122 och 164, KkLgn § 35, Lag 15/10 1880 §§ 17 och 19, Lag 12/3 1886 § 9, Lag ang. ansvarighet för skada i följd af automobiltrafik 8/6 1906 § 4 samt ofvan s. 171 not. 2 och nedan s. 184 not. 1.

anläggningar och materiel, utan sträcker sig öfver jernvägen i dess helhet.[1]

Jernvägens egare och innehafvare häfta solidariskt i ersättningsskyldighet. För sina på grund deraf hafda utbetalningar har dock den förra regressrätt mot den senare och båda hvar för sig mot den, som på grund af vållande, d. v. s. enligt allmänna skadeståndsregler, har att åt den, som lidit skadan, utgifva godtgörelse derför. Af regressrätten får anses följa, att den regressberättigade eger att vid ett mot honom anställdt kraf räkna sig till godo betalning af regresspligtig. Men på samma sätt må mot den skadade och hans rättsegare jernvägs innehafvare göra till sin förmån gällande betalning af jernvägs egare. Detta föranledes deraf, att de dock på samma grund häfta såsom solidariska medgäldenärer. Deremot tillkommer det icke den, som enligt allmänna skadeståndsregler står i ansvar, att mot den skadade och hans rättsegare invändningsvis åberopa betalning af jernvägs innehafvare eller egare. Han kan göra det, allenast om, såsom vid dödande, betalningen fyllt de understödsberättigades behof och sålunda medelbart förintat deras talerätt, eller om den, som betalt, mot honom gjort sina regressanspråk gällande.[2] Det säger sig sjelft, att derest det, vare sig till ideella eller korporella andelar, finnas flera egare till hvad som är att räkna såsom *en* jernväg, den skadeståndsberättigade må njuta sin rätt till godo i hela jernvägen utan hinder af flertalet eganderätter. Men på liknande sätt häfta ett flertal innehafvare under likartade nyttjanderättsförhållanden solidariskt. Detta följer deraf, att lagen dock behandlar ämnet från synpunkten af skadestånd i utomobligatoriska förhållanden. Lika ställer det sig beträffande dem, som utan verklig egande- eller nyttjanderätt hafva att i ansvarsafseende dela lika vilkor med deras laga innehafvare. Huru ansvarsskyldigheten derefter fördelar sig mellan flera egare eller innehafvare, beror af deras inbördes rättsförhållanden och de särskilda omständigheterna i saken. Handlar det om skada genom förvaltnings eller betjenings vållande, ligger nära att i första hand taga till ledning stadgandena om fördelning af skada, som uppstått på gemensamt jernvägsområde — stadganden, som afse såväl innehafvare

---

[1] Jfr Lag $^{12}/_{3}$ 1886 § 9, Lag $^{15}/_{10}$ 1880 § 1, Lag $^{5}/_{7}$ 1884 och ofvan s. 180 not. 3.

[2] Lag $^{12}/_{3}$ 1886 §§ 9 och 11, jfrda med StrLgn 6 § 4, Lag $^{5}/_{7}$ 1901 §§ 8 och 9 samt nedan under c § 2a.

som egare af jernväg. Fastän ej heller uttryckt i särskildt lagbud, gäller ock, att den, som lidit skadan, är oförhindrad att sjelf utsöka sin rätt enligt allmänna skadeståndsregler, men, i mån som han i denna ordning uppburit något, är skyldig att derför tåla afdrag på sina ersättningsfordringar jemlikt 1886 års lag.[1]

Vid äfventyr af fordringsrättens förlust skall den, som lidit skadan, derom anhängiggöra talan inom två kalenderår från »den dag, då skadan timade». Såsom vanligt räknas tiden från dagens slut och utlöper alltså med utgången af det andra årets motsvarande dag. Inom tiden skall stämning till laga domstol hafva delgifvits. Bristande fullföljd tillintetgör verkan af stämningen. Efter utverkad dom löper allenast vanlig tioårig preskription. Ifrågavarande särskilda preskription kan för öfrigt åberopas allenast af jernvägs innehafvare och egare mot den ersättningsberättigade och alltså icke mot regresstalan, som i anledning af betalning till den sistnämnde må hos någon förefinnas enligt 1886 års lag eller allmänna skadeståndsregler. Har inom tvåårsperioden den skadade väl stämt jernvägens egare men ej dess innehafvare, kan derför ej heller egaren undandraga sig att ingå på svaromål i anledning af talans försittande mot innehafvaren och innebär sådant försittande ej för den sistnämndes del ovilkorlig befrielse från framtida kraf.[2]

Såsom tidpunkten för vidtagandet af preskriptionstidens löpande bestämts, kan lätt hända, att skada icke blir ersatt, enär dess följder framträda först efter längre tids förlopp. Någon har exempelvis skadats till sin kropp och dör deraf men först efter de två årens utgång. Stämmer han förbehållsvis dessförinnan, afvisas han, derför att han stämt för tidigt, och efter hans frånfälle afvisas hans efterlefvande make och barn, derför att de stämt för sent.[3] Äfven der skadad person förblir i lif men fara för skadans förvärrande föreligger, förringar den ifrågavarande tidsbestämningen väsentligen skadeståndsrättens värde, så mycket mera som det ej medgifvits

---

[1] Jfr StrLgn 6 § 5, Lag 12/3 1886 §§ 8, 9 och 11 samt ofvan s. 173 not. 1, s. 179 not. 2, s. 180 not. 3 och s. 182 not. 2 — s. 183 not. 1.

[2] Lag 12/3 1886 § 10, jfrd med §§ 8, 9 och 11 ibid., NJA II 1886 n:o 4 s. 26—27 samt ofvan s. 173 not. 1 och s. 184 not. 2 — s. 185 not. 1.

[3] NJA 1903 s. 368; se deremot Lag 5/7 1901 § 13.

jemkning i ett fastställdt ersättningsbelopp.[1] Deremot har i rättspraxis det icke ansetts stå något i vägen för att, då i anledning af kroppsskada godtgörelse skolat tillerkännas någon för hinder eller brist i hans näring, taga i ompröfning framtida ändring i hans inkomst på arbete och sålunda bestämma dubbla ersättningsbelopp, ett för den närvarande tiden och ett under förutsättning af inträffad ändring i ifrågavarande hänseende. Detta har dock hittills visserligen skett, allenast då skadan öfvergått person med anställning i den ersättningsskyldiga jernvägens tjenst och dess innehafvare förflyttat honom till syssla som han trots skadan kunnat uträtta, men säkerhet icke funnits, för att han dervid bibehölles eller vid ett sitt entledigande kunde påräkna annan plats med motsvarande inkomst.[2]

Att, då det förekommer en alternativ eller primär-secundär talerätt, svårigheter jemväl kunna uppstå, säger sig sjelft. För dylika fall lär väl dock icke hinder finnas att från början instämma de flera påståendena samtidigt, hvarpå det beror af omständigheterna, huruvida de kunna handläggas gemensamt eller det ena skall förklaras hvilande i afvaktan på det andras slutbehandling.[3]

§ 4. Skada i följd af automobiltrafik.

Såsom föremål för lagbestämmelser betecknar automobil »hvarje fordon, som för framdrifvande är försedt med kraftmaskin (motor) och icke löper på skenor». Den första begreppsbestämningen förenar automobiltrafik till ett helt med jernvägstrafik i nyss behandlade lagstiftning och den senare ställer dem åter i motsats till hvarandra. Emellertid är det i skadeståndsafseende likgiltigt, med hvad medel automobilens rörelsekraft åstadkommes, blott att den icke består i menniskors eller djurs muskelkraft. Detta får anses ligga i fordran på en maskin såsom kraftkälla. Under automobil ingår likväl sålunda mot dagligt språkbruk äfven s. k. motorcykel.[4]

---

[1] Se deremot Lag 5/7 1901 § 16.

[2] NJA 1904 s. 434 och 1905 s. 486; se deremot NJA 1903 s. 37.

[3] Jfr Lag 12/3 1886 §§ 2—5, 8 och 9 samt ofvan s. 170 not. 3 — s. 171 not. 1, s. 177 not. 2 — s. 180 not. 3 och s. 184 not. 2 — s. 185 not. 1.

[4] Se för det följande Lag ang. ansvarighet i följd af automobiltrafik 8/6 1906, hvars § 1 innehåller den i texten återgifna begreppsbestämningen å automobil, och som trädde i kraft den 1 September 1906. Jemte sagda lag har utfärdats KF om automobiltrafik

Helt naturligt förete skadeståndsbestämmelserna i mångt och mycket likheter med dem, som meddelats med afseende å jernvägstrafik. Här förekommer emellertid ej utvidgadt ansvar annat än under vilkor af tjenstepersonals vållande. Fråga är för öfrigt blott om vållande af automobilens förare. I allmänhet ligger ock ansvaret på egaren och allenast på honom. För visst fall träder dock brukaren i hans ställe och för andra åter jemte honom såsom solidariskt medansvarig. Det förra inträffar vid skada under begagnande utan egarens lof, och det senare åter vid skada under begagnande jemlikt sådant, så framt tillåtelsen innefattade befogenhet för brukaren att antaga förare eller derförutan brukaren till förare användt annan än en af egaren för ändamålet anställd person. Lof att begagna kan naturligen hafva lemnats äfven på annat sätt än genom uttryckligt medgifvande, och, vid lof att begagna, tillåtelse att anställa förare ligga redan i bristande utseende deraf. Brukande är förbundet med nämnda ansvar, äfven om det ej sker i ekonomiskt syfte, och oafsedt om det eger rum i eget eller annans och möjligen i egarens intresse. Det sammanfaller med förfogande öfver användningen samt kan sålunda finnas hos person, som icke medföljer automobilen, och saknas hos den, som gör det — exempelvis hos afsändt bud, åtföljande inbjudna och betalande resande på vägsträcka med automobilförbindelse. Den, som har tagit en automobildroska på tid eller för körsel till en af honom bestämd plats, är nog åter brukare men står dock för normala fall utom det ifrågavarande ansvaret, enär han icke har något att beställa med förarens utseende. Skulle annan än anställd förare utöfva dennes bestyr, blir för skada, som han genom sitt vållande dervid åstadkommer, han ansvarig enligt de allmänna skadeståndsreglerna. Så framt hans handling ej derjemte innebär ett olofligt brukande i förut angifven mening eller ej skett utan laga brukares begifvande, länder den åter icke egaren till befrielse

---

[21]/9 1906, som innehåller särskilda ordningsföreskrifter rörande automobils beskaffenhet, användande och körsel samt om uppsigt härutinnan och ansvar för bestämmelsernas öfverträdande och i sin art. VIII förordnar, i hvad måtto de gifna reglerna ega tillämplighet jemväl beträffande motorcykel. Här tages alltså »automobil» i sin vanliga bemärkelse, men inbegripes under de meddelade stadgandena jemväl motorcykel såsom en dess afart. Detta senare fortskaffningsredskap faller tydligen också under den med afseende å automobil införda skärpningen i straffansvar för öfverdådig framfart å plats för allmän samfärdsel, marknad eller auktion; se StrLgn 11 § 15 enligt Lag [8]/6 1906. Jfr för öfrigt ofvan s. 180 not. 1.

från ansvar. Har åter personen sjelf karakteren af brukare, behöfves icke något begifvande af annan, och sammanfaller förty så till vida hans handling med sjelfvillig anställning af förare.[1]

Regelrätt gäller ifrågavarande ansvar för underlydandes handling blott skada å person eller egendom, hvilka icke befordras med automobilen. Ett ansvarets utsträckande till skada å befordrade personer förekommer emellertid, om automobilen yrkesmässigt upplåtes för personbefordran eller, såsom lagen uttrycker sig, »varder — mot ersättning tillhandahållen allmänheten», och vid sådan dess användning skadan eger rum. Förare och annan vid automobilen anställd personal omfattar bestämmelsen icke. Med afseende å medhafdt gods saknas fullständigt stadganden. För dess del gälla sålunda, i brist på särskildt aftal, allmänna regler om skadeståndsansvar i obligatoriska förhållanden. Någon begränsning af egarens ansvar till viss egendom finnes icke. Sjelfva skadeståndet beräknas på vanligt sätt och sålunda vid skada till lif eller kropp enligt de i strafflagen stadgade grunder.[2]

I mån som egare svarar jemte brukare, har han för det, som han måst gälda, regressrätt mot den senare. Likaledes återfinnas de från lagstiftningen om skada i följd af jernvägs drift kända bestämmelserna om regressrätt mot den, som enligt allmänna skadeståndsregler häftar i ansvarsskyldighet, och om den skadelidandes förlust af sin ersättningsrätt mot egare och brukare, så framt han ej inom två år efter skadans timande delgifvit dem stämning i saken. Härutöfver innehåller icke lagen något. Till den del som lagen om skada i följd af jernvägs drift föranledt anmärkningar i dessa delar, ega de äfven här tillämplighet.[3]

Hvad angår begreppen vållande och trafik, skada genom underlåtenhetshandling och utan sammanhang med vagns rörelse samt jemkning vid sammanträffande med den skadades eget vållande, finner hvad på tal om skada i följd af jernvägs drift ofvan sagts i tillämpliga delar användning. Sin närmare bestämning erhåller här vållande genom de meddelade föreskrifterna om automobiltrafik.[4]

---

[1] Lag 8/6 1906 §§ 2, 4 och 5; jfr ofvan s. 169—173, 181—183 och 184—185.

[2] Lag 8/6 1906 §§ 2 och 3; jfr ofvan s. 173—175, 179, 181 och 183—184 samt nedan under c § 2a och § 3b.

[3] Lag 8/6 1906 §§ 5—7; jfr ofvan s. 184—186.

[4] Jfr ofvan s. 7, 175—177 och 181 samt s. 186 not. 4.

§ 5. Olycksfall i arbete.

Så till vida som med egendom eller verksamhet förbundits ansvar utan vilkor af vållande, ligger härutinnan också ett ansvar för underlydandes vållande, nemligen så framt icke för fall af skadas uppkomst derigenom ansvaret förklarats vara uteslutet. Saken framträder särskildt, då allenast delvis ett dylikt uteslutande egt rum. Så är förhållandet med det i 1901 års lag om olycksfall i arbete meddelade stadgandet, att arbetsgifvarens ansvar för sina arbetares skada genom olycksfall bland annat icke inträder, då olycksfallet förorsakats genom uppsåtlig gerning af sådan tredje man, som »icke haft ledning af eller uppsigt öfver arbetet». I följd deraf häftar emellertid arbetsgifvaren dels för hvarje vållande af sådana sina underordnade, som haft karakteren af förmän med ledning och uppsigt öfver arbetet, och dels för vållande af öfriga sina underordnade, så snart ej afsigt att skada hos dessa förefunnits. Då enligt dessa grunder ansvaret drabbar arbetsgifvaren, förpligtas, må det dock erkännas, han visserligen icke genom vållandet utan i följd af sin allmänna ersättningsskyldighet.[1]

§ 6. Skada af elektrisk ström.

Jemväl 1902 års lag om elektriska anläggningar har i sina bestämmelser om skada af den elektriska strömmen infört ansvar utan vilkor af eget eller underlydandes vållande — för öfrigt ett ansvar, som, om man ser till hufvudstadgandena, i sin utsträckning täflar med 1901 års olycksfallslags och går vida längre än det, som består jemlikt 1886 års lag om skada i följd af jernvägs drift. De ansvarsskyldige äro emellertid, såsom i 1886 års lag, innehafvare och egare, nemligen här af anläggningen. I tre fall har ock i ersättningsväg verkan tillagts åt »vårdslöshet vid anläggningens utförande eller skötsel.» Härvid må då från början anmärkas, att, såsom ordet »utförande» visar, fråga jemväl är om fel vid anläggningens första tillkomst och således om fel, som regelrätt begåtts af andra än dess innehafvares underlydande. Men bestämmelserna afse äfven försummelser, som personer i anläggningens tjenst på ett eller annat sätt låtit komma sig till last vid sina bestyrs fullgörande: underlåtet uppmärksammande af inträdda

[1] Lag 5/7 1901 § 1; jfr ofvan s. 100 not. 1 och s. 174 not. 1.

felaktigheter, dröjsmål med åtgärders vidtagande för deras afhjelpande, obetänksamma positiva handlingar m. m. d.[1]

Har genom ström från elektrisk anläggning skada tillfogats menniska eller egendom, skall den, svagströmsledningar undantagna, ersättas af anläggningens innehafvare och egare eller, om anläggningen saknar egen generator eller transformator, af innehafvaren och egaren till den anläggning, som, i besittning deraf, närmast tillfört den förra anläggningen strömmen. Detta är 1902 års lags hufvudregel i skadeståndsväg. Undantag har gjorts allenast till förmån för lågspänningsanläggningar af viss skyddad belägenhet och för öfrigt, då skadan berott af högre hand eller grof vårdslöshet hos den skadade sjelf, derunder inbegripet »öfverträdelse af gällande föreskrifter» och »uraktlåtenhet att fullgöra honom — — — åliggande skyldigheter mot den elektriska anläggningens egare eller innehafvare.» Ytterligare förutsättes dock, att, der skadan öfvergått egendom, ersättningsrätten kan vara utesluten i anledning deraf, att det skadades egare »jemlikt åtagande eller af annan grund» är »pligtig» att i förhållande till den anläggning, som eljest skulle vedergälla skadan, sjelf vidkännas densamma. För dylikt fall har emellertid egaren ändock förklarats besitta ersättningsrätt, »der skadan föranleddes af vårdslöshet vid anläggningens utförande eller skötsel». Detta är således ett af de tre fall, i hvilka 1902 års lag gör ersättningsskyldigheten beroende af andras vållande till skadan, och för öfrigt ett fall, hvartill redan förenämnda 1886 års lag erbjuder motsvarighet.[2]

Förutom skada å person eller egendom i allmänhet afhandlar emellertid 1902 års lag än vidare särskildt dels skada och hinder, som en anläggning förorsakar annan sådan medelst induktion (alstrande af sekundär ström) eller i annan ordning, och dels skada genom öfverledning, d. v. s. genom ström, som i följd af tillfällig kontakt, af fel på en förmedlande transformator eller på annat liknande sätt har, mot hvad som varit afsedt, inkommit från en anläggning till an-

---

[1] Jfr Lag 27/6 1902 §§ 4—7, 9 och 10 samt ofvan s. 170 not. 1 — s. 171 not. 1 och s. 189 not. 1. Hvad angår utbytet af det ursprungliga »drift» mot »skötsel», se NJA II 1904 n:r 6 s. 39 och 42.

[2] Lag 27/6 1902 §§ 4 och 7; jfr Lag 12/3 1886 § 5 mom. 2 p. 2 samt ofvan s. 100 not. 1, s. 107 not. 4, s. 108 not. 2 och s. 170 not. 2. Se beträffande begreppen generator, transformator samt svagströms- och lågspänningsanläggningar nedan under c § 3b.

nan och derstädes haft skadegörande verkningar. Det är hufvudsakligen i dessa två fall som sagda slags vårdslöshet spelar en roll.[1]

Stadgandena om anläggningars inverkan på hvarandra göra ej någon åtskilnad mellan anläggningar efter deras farlighet eller på annan grund, utan gälla alla anläggningar. I första hand införa de en prioritetsrätt för en tidigare anläggning i förhållande till en senare. Innehafvaren af den senare utförda anläggningen har nemligen att, om densamma vid början verksamhet visar sig medföra skada å den tidigare eller hinder i dess drift, ofördröjligen vidtaga de till sagda inverkans förekommande erforderliga anordningarna och förändringarna. Arbetet kan komma att nedläggas på den tidigare anläggningen, men till befrielse från förpligtelsen länder å andra sidan icke, att inverkan helt eller delvis beror på fel vid samma anläggnings utförande. Underlåter den förpligtade att verkställa arbetet, må det på hans bekostnad företagas af den tidigare anläggningens innehafvare. Men härjemte ådrager sådan underlåtenhet den senare tillkomna anläggningens innehafvare och egare förpligtelse att ersätta skada och drifthinder, som ström från samma anläggning förorsakar den tidigare anläggningen. Eljest är åter anläggningar emellan dylik ersättningsskyldighet i allmänhet förbunden med skadans eller drifthindrets förorsakande genom »vårdslöshet vid anläggningens utförande eller skötsel». Kärandetalan kan härvid för öfrigt föras äfven för den anläggning, hvarifrån den skadegörande eller störande strömmen utgått. Skulle nämnda slags vårdslöshet föreligga ej allenast för den ena anläggningens del, eger domstolen att »med afseende å beskaffenheten af de å ömse sidor begångna fel bestämma, till huru stort belopp skadan eller förlusten skall drabba hvardera sidan». Äro jemväl skada eller hinder ömsesidiga, må sålunda också efter omständigheterna det åläggas hvar och en att draga sin förlust eller den ena anläggningen förordnas skola i visst omfång gälda den andras.[2]

Bestämmelserna om »öfverledning» — till sin natur föreskrifter om regressrätt — återgifva i det stora hela reglerna rörande inverkan anläggningar emellan. Förutsättning är, att den anläggning, som i första hand har att svara för skada

---

[1] Lag 27/6 1902 §§ 5 och 6 samt § 9 mom. 1, jfrda med NJA II 1904 n:o 6 s. 40, 43—44, 46, 49—50, 54 och 55.

[2] Lag 27/6 1902 §§ 5 och 6, jfrda med StrLgn 6 § 1 p. 2, SjLgn § 220 samt ofvan s. 176 not. 2 och nedan under IV.

genom elektrisk ström, gäldat skadan och i regressväg söker godtgörelse för sitt utlägg af innehafvare eller egare till den anläggning, hvarifrån den skadegörande strömmen kommit. Regresstalan skall bifallas, om öfverledningen föranledts af vårdslöshet vid den senare anläggningens utförande eller skötsel, och vid dylik vårdslöshet å båda sidorna jemkning ske enligt nyss här ofvan angifna grunder. Men derjemte skall visserligen, då för ingenderas del vårdslöshet kan visas, skadan också uppdelas, nemligen på sätt som skulle hafva skett, »om båda anläggningarnas innehafvare — — gemensamt vållat skadan». Allenast s. k. svagströmsledningar gå under nyssnämnda förutsättning fria. Huru för öfriga fall delning skall kunna ske jemlikt lagens anvisning, är svårt att säga, enär deraf skulle följa en delning efter större eller mindre vållande och vållande här ej förefinnes. Mot lagens ordalydelse felas emellertid icke, om, såsom naturligast torde vara, skadan delas på de ifrågavarande anläggningarna i lika anparter.[1]

Af betydelse för omhandlade tre fall af ansvar på grund af tredje mans vållande äro ytterligare 1902 års lags bestämmelser om regressrätt i öfrigt, om grunderna för skadeståndsbelopps bestämmande, om inskränkning i egares ansvar, om preskriptionstid och om transportgods. Hvad, som i dessa delar gäller, har emellertid tillämplighet äfven å lagens fall af skadeståndsansvar utan vilkor af något som helst vållande; och, enär dessa senare fall dock samla kring sig det hufvudsakliga intresset, torde ifrågavarande bestämmelser lämpligen böra först i sammanhang med dem tagas under behandling.[2]

§ 7. Skada af och å ren.

Den renbetesrätt, som tillförsäkrats de nomadiserande lapparna i rikets nordligare delar, har bland annat föranledt ininförandet af en skärpt förbindelse för renegare att ersätta den skada, som deras renar förorsaka å marken. Ansvaret är för vissa fall ovilkorligt, men i andra så till vida inskränkt, som ersättningsskyldigheten stälts i beroende deraf, att »den, hvilken vården om renarne ålegat, uppsåtligen eller genom vårdslöshet vid renarnes bevakning varit till skadan vållande».

---

[1] Lag $^{27}/_{6}$ 1902 § 9 mom. 1; jfr ofvan s. 190 not. 2 och s. 191 not. 2.

[2] Lag $^{27}/_{6}$ 1902 § 8, § 9 mom. 2 och §§ 10—13; jfr ofvan s. 190 not. 2.

Till bättre förstående af sagda undantagsfall må anmärkas, dels att lapparna å vissa trakter fått rätt att uppehålla sig med sina renar året rundt och på andra allenast under dess vintermånader, d. v. s. från och med Oktober till och med April, och dels att särskild hänsyn måst tagas till de för ifrågavarande nordliga trakter säregna landtbruksförhållandena. Sålunda hafva i hithörande lagstiftning med inegor likställts »sådana utängsslåtter, hvilka antingen äro inhägnade eller, utan att vara inhägnade, år efter annat varit till höfångst brukade och dertill brukas samt genom hässjor, diken, rödjning eller på annat sätt tydligen framträda såsom utängsslåtter». Likaledes har särskildt beaktats det förhållande, att efter hös bergning det icke införts »i lada utan lemnats utestående å mark i stack eller hässja».

Fallen, i hvilka på förut sagda sätt renegares ansvar är betingadt af fel hos renarnes vårdare, äro åter följande:

1:o) »Skada» inom renbetestrakt »å växande eller afskuren men ej bergad gröda på åker, äng» eller beskrifna slags »utängsslåtter» under angifna vintermånader eller, då skadan egt rum ofvan odlingsgränsen i Norrbottens eller Vesterbottens läns lappmarker, under samma månader eller Maj och September;

2:o) Skada inom renbetestrakt å annan utmark än nämnda utängsslåtter men vid tid, då lapparne ej egde att med sina renar uppehålla sig å utmarken; och

3:o) Skada å bergadt men utestående stackadt eller hässjadt hö inom Norrbottens och Vesterbottens läns lappmarker samt, så framt berörda uppehållelserätt vid tillfället fanns, äfven inom annan renbetestrakt.[1]

Ytterligare ett stadgande i ämnet meddelar renbeteslagen i sitt förordnande, att, om »vid skogsafverkning renar skadas eller dödas genom fällning af träd» och det af någon förorsakats »uppsåtligen eller genom vårdslöshet», han ej allenast sjelf skall vara »ansvarig för skadans ersättande», utan, så framt han endast varit anställd vid arbetet och för annans räkning afverkningen bedrifvits, jemväl den senare.[2]

---

[1] Lag om de svenska lapparnas rätt till renbete i Sverige 1/7 1898 §§ 14 och 15, jfrda med §§ 1 och 16 samt § 27 mom. 4. Se för öfrigt nedan under c § 1b.

[2] Lag 1/7 1898 § 25 mom. 2.

§ 8. Ansvar enligt postiv lag i öfrigt.

Ser man tillbaka på ofvan afhandlade lagrum om ansvar för skada genom underlydandes vållande, förvissar man sig lätt, att de i allmänhet innebära eftergifter för nyare tids billighetskraf, och att, till den del så icke är förhållandet, man har att göra med romerska undantagsbestämmelser, som, gällande för ganska begränsade rättsområden, af gammalt vunnit upptagande och utbredning i nu gällande rättssystem på romersk grund. Alla lagrummen äro för öfrigt till sin natur separatstadganden, tillstädja icke en analogiserande generalisering och tyda genom sjelfva sin förekomst på en hufvudregel af motsatt innehåll. Ty de särskilda stadgandena skulle dock i det mesta hafva varit öfverflödiga, om det i allmänhet förefunnes ett ansvar för underlydandes skadegörelse.

Emellertid hafva på grund af två hittills ej vidrörda lagrum uttalanden skett för grundsatsens tillämplighet i nyss angifna omfång. Lagrummen utgöra p. 2 i 1833 års legostadga § 9 och p. 1 i 1734 års lags handelsbalk kap. 18 § 2. Förberedelsevis må anmärkas, att båda stadgandena afse särskilda obligatoriska förhållanden samt förekomma midt upp bland föreskrifter till fullständigt ordnande af ifrågakommande parters inbördes rätt och förpligtelse. Synnerlig sannolikhet finnes derför visserligen ej heller, att man i dem skall finna stadganden om utomobligatorisk skada och ytterligare allmängiltiga rättsregler i detta ämne.

Sedan i § 8 af 1833 års legostadga husbonde berättigats att »tillsätta annan person i sitt ställe» och i § 9 p. 1 dersammastädes husbondes misshandel af tjenare förklarats medföra påföljd efter lag och för svårare fall förtida entledigande på tjenarens begäran, heter det i p. 2 af sistnämnda paragraf, att, »der den i husbondes ställe satt är sig sålunda förbryter», husbonden har att utgifva »skadeersättningen och» söka »sitt åter bäst han gitter». Hvad här talas om misshandel är att läsa i sammanhang med de förut i § 5 gifna föreskrifterna om meddelande af »måttlig husaga».[1] I den ursprungliga lagtexten var ej fråga om annat än påföljder i anledning af ett dess öfverskridande, nemligen, förutom entledigande, straff och skadestånd jemlikt då gällande straffrättsliga lagrum. Häraf följer dock visserligen, att husbondens ansvar för sin

[1] LgStn §§ 5, 8 och 9—§§ 5 och 9 enligt KK 1/10 1858.

ställföreträdares gerning ej, såsom den nuvarande lagtexten möjligen kunde synas föranleda, stannar vid hans förluster i anledning af det förtida entledigandet utan äfven innefattar en förpligtelse att jemlikt strafflagen gälda kroppsskadan.[1] Än vidare stämmer det ju med stadgandets nuvarande lydelse bäst öfverens att låta det gälla vid hvarje afsigtlig misshandel i tjensten och således ej allenast vid sådan, som innebär ett öfverskridande af laga tuktorätt. Lagrummets omredigering står ju i sammanhang dermed, att tuktorätt mot tjenare i det mesta afskaffades och endast bibehölls gent emot dem, som befunno sig i viss lägre ålder.[2] Att låta stadgandet omfatta äfven kroppsskada af vållande strider åter såväl mot dess affattning som mot dess historia. Deremot möter ej hinder att utsträcka dess tillämplighet till sådana yrkesförhållanden, som hafva det legala legohjonsförhållandets varaktighet och personliga intimitet. Men längre torde man ej komma. Det eger ej användning vid fria legohjonsförhållanden, ingångna utan städsel eller på annan tid än till laga flyttningsdag, och än mindre vid vanliga arbetareaftal. Ty här brister sjelfva förutsättningen, nemligen den allmänna hörsamhetspligten mot arbetsgifvaren och den af honom tillsatte ställföreträdaren.[3] Det lemnas då å sido, att från början dessa personer och således äfven den senare städse egde rätt att med kroppsligt våld uttvinga samma hörsamhetspligt eller bestraffa dess eftersättande. För hvarje fall står kvar, att ansvaret omfattar allenast skada till lif eller kropp genom afsigtlig gerning, ej inträder annat än i anledning af viss underlydandes handling och består endast i förhållande till medkontrahent. Att enligt 1734 års lagbok husbonde ej i allmänhet svarade för sina tjenares skadegörelse, derpå lemna åtskilliga dess stadganden bevis; och i denna rättsregel har visserligen icke det omhandlade lagrummet i 1833 års legostadga åstadkommit någon ändring.[4]

---

[1] Jfr LgStn § 9 enligt 1833 års lagtext, jfrd med 1805 års LgSt Art. 2 § 5, 1734 års lag MB 30 § 4, 36 § 2 och 39 § 4, StrLgn 6 §§ 2 och 4 och 14 § 16 samt ofvan s. 83 not. 1 — s. 86 not. 4 och s. 133 not. 1 — s. 135 not. 5.

[2] Jfr LgStn § 5 enligt 1833 och 1858 års lagtexter.

[3] Jfr 1833 års LgSt §§ 8, 35, 37 och 44 samt KF 18/6 1864 §§ 15 och 17.

[4] BB 15 § 3 och 24 § 3, jfrda med 28 § 11 ibid. och ofvan s. 157 not. 3. 1734 års lagstiftare hafva dock visserligen ej utan tvekan uppgifvit äldre tids uppfattning, att husbonde borde svara för

I handelsbalken kap. 18 § 2 p. 1 har emellertid för 1734 års lags del ytterligare stöd sökts för regeln, att med persons användande följer ansvar för hans skadegörelse i ärendets utförande. Detta skulle då gälla, oafsedt om gerningsmannen handlade såsom tjenare eller icke. Man har här tydligen att göra med efterverkningar af de utläggningar, som de nämnda lagrum motsvarande danska och norska bestämmelserna under-

---

sitt husfolks och dermed äfven för sina tjenares skadegörelse; jfr ofvan s. 8. Till bevis derpå kan anföras redan hvad i anmärkta not förtäljts om tillblifvandet af bestämmelserna i BB 28 § 11 rörande gästgifvares skada genom resandes folk. Men härtill komma de omredigeringar, som under lagarbetet de två andra åberopade lagrummen underkastats. Hvad sålunda angår BB 24 § 3 med dess fritagande af husbonde från att svara för tjenares förorsakande af vådeld i by för fall af bristande skuld hos husbonden, gjorde 1692 års förslag BB 7 § 2 husbonden ansvarig för sådan skadas vållande af »hustru och till laga åhr komne barn och tienstefolk». Redan 1694 års förslag BB 6 ålade dock i sin § 1 husbonden ansvar allenast för »hustru eller barn» och erbjöd i sin § 3 motsvarighet till 1734 års lag BB 24 § 3, hvarefter 1728 års förslag BB 6 § 1 uteslöt hvarje tal om ansvar för husfolk och härutinnan sålunda gaf den nuvarande BB 24 § 1 dess slutliga affattning; jfr Sjögren, Förarbetena till Sveriges rikes lag 1686—1736 IV s. 275 och 320—321 samt VI s 209. Påpekas må för öfrigt, att ännu 1692 års förslag BB 7 § 3 samt 1694 och 1713 års förslag BB 6 § 2 för hvarje fall läto den, hvilken brand i by endast kunde tillräknas såsom våda, gälda fjerdeparten af annans skada, och att nuvarande BB 24 § 2, som i händelse af »rätt våda» underkänner hvarje ersättningsanspråk, först möter i 1723 års förslag BB 6 § 2; jfr ChLL BB 35 § 2, Sjögren I s. 389—390, 439, 442 och 479 samt ofvan s. 72 not. 6. Att, såsom skett genom 1734 års lag BB 15 § 3, husbonde fritagits från att svara för tjenares vållande till skogseld, var också något jemförelsevis nytt. Detta sitt innehåll erhöll nemligen lagen först i anledning af beslut på 1731 års riksdag. I anslutning till tidigare förslags förbud mot att tillstädja »sin wallbarn eld utbära och i skogen uptända», förpligtade nemligen 1731 års förslag BB 15 § 4 husbonde att i nämnda hänseende öfva »noga upsicht» öfver »tienstefolk och walhion» och att vid skadas inträffande gälda »halfwa skadan». Det var denna paragraf, som i dess helhet uteslöts vid 1731 års riksdag. Man fann dess bestämmelser alltför hårda mot husbonden. Dervid må dock bemärkas, att den uteslutna paragrafen visserligen innefattade en väsentlig jemkning i nästföregående § 3, som angifver tjenstefolk och vallhjon såsom ensamma ansvariga för skogseld af deras vållande, men att husbondens ifrågasatta medansvarighet dock i formen gjorts beroende af en hans medverkande försummelse. Särskilda bestämmelser om nämnda tjenares personliga ansvar inflöto dock först i 1731 års förslag — något, hvaraf torde få dragas den slutsatsen, att dessförinnan man tänkt sig tjenares vållande till skogseld regelrätt böra kunna tillskrifvas husbondes bristande tillsyn med deraf följande ansvar för denne. Jfr i senast behandlade delar Sjögren I s. 408 och

kastats i syfte att med vederbörande rättssystem införlifva engelska rättsnormer i ämnet.[1]

Det svenska stadgandet lyder sålunda: »Hvad ombudsman efter fullmakt gör och sluter, det vare så gildt som hufvudman det sjelf gjort och slutit hade». Fråga är således icke om underlydande i vanlig mening och ej ens om alla dem, som åtagit sig att för andras räkning utföra visst värf i förhållande till tredje man. Stadgandet afser uteslutande sådana personer, som tjenstgöra såsom ombud, d. v. s. genom meddelad fullmakt satts i tillfälle att utföra sina hufvudmäns värf på det sätt, att genom deras handlande rätt och förpligtelse omedelbart uppstå mellan hufvudmännen och dem, med hvilka ombuden aftalat. Lagtexten åsyftar tydligen ej heller annat än just ifrågavarande verkan. Hade afsetts jemväl en hufvudmannens förbindelse att innestå för ombudets skadegörelse under värfvets fullgörande, hade ej begagnats orden: »det vare så gildt som hufvudman det sjelft gjort och slutit hade». I denna form ålägges ej någon skadeståndsansvar. Visserligen talas i paragrafens nästföljande punkt om skyldighet att upprätta skada — nemligen för ombudet, om han öfverskridit fullmakten. Men fortfarande rör det sig allenast om förpligtelser jemlikt företagen rättshandling. Ytterligare förutsättes dock, att tredje man, i förhållande till hvilken rättshandeln företagits, varit i god tro. På grund deraf kan han icke påyrka utfående af sin rätt enligt rättshandeln mot den angifne hufvudmannen och, enär de kontraherandes vilja icke varit riktad på tillkomsten af ett obligationsförhållande dem emellan, ej heller mot ombudet. I detta senare hänseende hafva 1734 års lagstiftare stått på den romerska viljeteoriens ståndpunkt och således ej tänkt sig en talan mot ombudet på förpligtelsens uppfyllande. Återstod sålunda allenast en skadeståndstalan mot detsamma. Ur lagrummet lär sålunda ej kunna frampressas något förordnande, att den, som använder sig af annans arbete, i allmänhet har att ersätta skada, som den senare under arbetet eller genom gerning i och för dess utförande tillfogar tredje man.

465, IV s. 298 (1692 BB 26 § 3) och 345 (1694 BB 25 § 3), V s. 216 (1713 BB 25 § 4) och VI s. 193 (1723 BB 25 § 4), 225 (1728 BB 25 § 4) och 246—247 (1731 BB 15 §§ 3 och 4), Lag-Commissionens förslag till Sveriges rikes lag af år 1734 etc. (1841) s. 73 samt ofvan s. 154 not. 1 — s. 156 not. 2.

[1] Jfr ofvan s. 40—41.

Att enligt 1734 års lagstiftares begreppsföreställningar annans bringande i förhållande till tredje man ej med nödvändighet påkallade ansvar för den förres rättsstridiga handlingar mot den senare, torde tillräckligt framgå deraf, att vid vissa vigtigare rättsförhållanden af ömsesidig natur de tillstadde den ena parten att sätta man i sitt ställe utan garantiansvar för successorns fullgörande af hans sålunda öfvertagna obligatoriska förbindelser.[1] Härmed vare emellertid icke förnekadt, att part i ett obligationsförhållande kan hafva att häfta för hvad ställföreträdare och biträden på hans sida göra eller låta till motpartens skada. Uteblifvet fullgörande tillräknas sålunda prestationsskyldig i lika mått, ehvad det berott på försummelse af honom sjelf eller af någon hans ställföreträdare, denne må bekläda sin plats enligt lag eller bemyndigande. Ty fullgörandet är dock en hans personliga förpligtelse och motparten bör ej lida af att verkställigheten öfverflyttats på annan. Någon kan ock hafva att svara för sitt folk på grund deraf att han i allmänhet svarar för olycksfall, exempelvis regelrätt säljare af lös egendom till dess aflemnande och entreprenör till verkets fullbordan.[2]

Till sist kan, såsom gemenligen syssloman, part förutsättas skola i allo personligen besörja det åtagna och derför komma att häfta för allt hvad, som sker genom främmande hjelp. Det ligger nemligen då ett fel redan i dess anlitande. I andra fall kan åter detta ej anses vara händelsen men parten hafva gjort sig skyldig till försummelse i val af personer eller beträffande anvisningar, tillsyn, redskaps tillhandahållande och annat dylikt samt på grund af vållande i dessa stycken vara skyldig att innestå för de af honom använda personernas skadegörelse. Huru högt anspråken skola i förberörda afseenden ställas på vederbörande part, får åter afgöras efter omständigheterna samt obligationsförhållandets natur och särskilda innehåll. Krafven på honom måste nemligen helt naturligt ställa sig olika, alltefter som det gäller förrättningar af enkel och alldaglig natur eller sådana, som kräfva särskild

---

[1] JB 16 §§ 6 och 11; jfr LgStn 21/8 1739 Art. 6 mom. 6 om legohjons rätt att för giftermåls skull sluta tjensten, om han i sitt ställe kunde skaffa annan, »hvarmed Husbonde skiäligen kan wara nögd» (Modée II s. 1593). Se ock beträffande en liknande rätt att sätta man i sitt ställe 1868 års SjLg § 70 och 1901 års SjLg § 85.

[2] Jfr rörande köp af lös egendom Lag 20/6 1905 § 17 samt beträffande arbetsbeting LgK och LgB HB 12 § 11.

omsorg eller skicklighet. Förpligtelse för partens del följer emellertid allenast af vållande i hans egen person.

Till den del som sålunda i obligatoriska förhållanden parts ansvarsskyldighet för ställföreträdares och biträdens handlingar betingas af vållande, gälla i tillämpliga delar de äfven i utomobligatoriska för fall af skada genom underlydande eller andra till värfs utförande satta personer. Till ansvarsskyldighet hör dock sålunda också eget vållande. Men ett vållande, som också kan gifva sig till känna i en underlåtenhetshandling: bristande tillsyn och instruktioner o. s. v. Häri ligger icke ett afvikande från de allmänna skadeståndsreglerna. Ty sjelfva användningen af främmande folk för värfs utförande i samlif med andra menniskor är en positiv handling, som medför förpligtelse att söka förebygga de dermed för andra förbundna farorna. I sjelfva verket ter sig i denna punkt sakläget ej synnerligen olika mot det, som förekommer vid obligatoriska förhållanden. Man har blott att bortse från de af dessa i särskilda fall alstrade skärpta förbindelserna. Sålunda lär väl samlifvet allena ej kunna grundlägga en skyldighet att endast i egen person företaga en i och för sig tillåten handling. Men allt efter gerningens beskaffenhet kunna visserligen anspråken ställa sig större eller mindre på försigtighet i val af personer och på åtgärder för undvikande af skada genom deras gerningar. De använda personernas ansvarsskyldighet är för öfrigt icke något oundgängligt vilkor för att den, som begagnat sig af dem, skall komma att häfta för den af dem förorsakade skadan. För de förras del kunna nemligen föreligga sådana särskilda omständigheter, som utesluta felaktighet i viljan. Exempelvis ursäktligt misstag. Deras handlingar behöfva endast vara objektivt rättsstridiga. Af det sagda följer emellertid ytterligare, att skada, som någon tillfogar annan under förrättningar för tredje mans räkning, kan i ersättningsväg komma att falla — icke på denne utan på en af honom använd mellanhand, under hvilken skadans upphofsman närmast står. Härtill behöfves blott att den, för hvars räkning arbetet utföres, ej gjort sig skyldig till vållande af omhandlade natur men väl åter den, som närmast leder arbetet. Af nöden är härför icke, att den senare också haft fria händer i valet af de underordnade. Att sagda slags vållande föreligger, har principielt den, som påstår dess tillvaro, att bevisa.[1]

[1] Jfr ofvan s. 40, s. 87 not. 9 — s. 92 not. 1 och s. 104 not. 1.

De utvecklade rättsreglerna hafva, till den del som de på beskrifvet sätt låta medverkande vållande i använda personers rättsstridiga handlingar medföra ansvar för skada genom desamma men också derför fordra sådant vållande, stöd i 1734 års lags bestämmelser om skada af tjenare.[1] I öfrigt följa reglerna af allmänna rättsgrundsatser.[2]

§ 9. Juridiska personers ansvar enligt rättspraxis.

Från hvad, som enligt den föregående rättsutvecklingen får anses utgöra gällande lag, kan, så framt det icke rör sig om juridiska personers ansvar, svensk rättspraxis icke sägas hafva afvikit. Visserligen finnas rättsfall, i hvilka det ålagts enskild man att ersätta skada, som förorsakats af folk i arbete för hans räkning. Men vållande på hans egen sida synes äfven hafva förelegat och föranledt det fällande utslaget, fastän visserligen domskälen i denna punkt icke klart uttalat sig.[3] Att någon utan vidare svarar för de af honom använda personers handlingar i och för det dem anförtrodda värfvets utförande, är för öfrigt en regel, som, der den icke kan stödjas på positiva lagrum, förutsätter såsom en högre grundsats, att hvilken som helst åtgärd, hvarigenom person sättes i tillfälle att tillfoga annan skada, är förbunden med ansvar för skadan. Ersättningstalan på sådan kausalitets-

---

[1] BB 15 § 3 samt 24 §§ 1 och 3; jfr ofvan s. 195 not. 4.

[2] På ett närliggande område finnas emellertid mera moderna grundsatser om ett husbondens ansvar för sitt folks gerningar tillämpade äfven i svensk rätt. Särskildt i fransk rätt har det i denna del bestående ansvaret för skada utsträckts att gälla jemväl böter och annat straffrättsligt äfventyr, stadgade för öfverträdelse af en mängd politiförfattningar. Motsvarighet härtill erbjuda bland annat åtskilliga svenska författningar; jfr KF 13/7 1887 § 31, KF ang. försäljning af vin och öl 9/6 1905 § 43, KF ang. försäljning af tillagade alkoholfria drycker samt svagdricka 9/6 1905 § 13, KF ang. försäljning af brännvin 9/6 1905 § 45, Lag 28/6 1907 § 7, KF 7/8 1907 § 43 samt Winroth, Svensk Civilrätt II s. 29 not. 2 och III s. 47 not. 1 och s. 68 not. 3.

[3] NJA 1876 s. 69 (skada genom marks öfversvämning i anledning deraf, att timmer ovarsamt flottats genom damm och derstädes fastnat, hvarefter från timmeregarens sida åtgärd för timrets undanskaffande ej vidtagits förr än efter två dagars förlopp); jfr NJA 1894 s. 634 (afverkning, verkställd enligt uppdrag af en jordegare men företagen på annans skogsskifte i följd deraf att den, som mottagit uppdraget och ej fått den afsedda afverkningstrakten sig särskildt utvisad på marken, misstagit sig på rågångarna).

grund har dock i anledning af bristande vållande hos svaranden ogillats, oaktadt hans åtgärd utgjorde ett kontraktsbrott mot tredje man och denne jemlikt aftalet skulle hafva haft rätt att för sin person utföra ersättningstalan mot svaranden.[1]

Gäller det skada, som tillfogats under arbete för juridisk person, ger sig emellertid till känna en uppfattning, alldeles motsatt till den nyss skildrade. Så snart det ligger gerningsmännen vållande till last, dömes på framstäldt yrkande den juridiska personen att gälda skadan. Härvid göres ej någon åtskilnad, allteftersom skadan förorsakats af person i ledande ställning[2] eller af vanliga kroppsarbetare i mera varaktig eller tillfällig tjenst.[3] I ett enstaka fall har till och med den skadegörande handlingen icke stått i annat sammanhang med arbetet för den juridiska personen, än att handlingen egt rum under tid för arbetets påstående och arbetet beredt gerningsmännen tillfälle att företaga handlingen.[4] Vanligen har det varit fråga om aktiebolag.[5] Men grundsatsen finnes äfven tillämpad mot kronan[6] och lär sålunda få anses hafva användning äfven i förhållande till offentliga juridiska personer i deras privaträttsliga förhållanden. Huru vidt i denna sak det städse sväfvande begreppet juridiska personer skall sträcka sig på det privata området, är åter mera ovisst. Särskildt synes man emellertid ej vilja derunder inbegripa handels-

[1] NJA 1877 s. 45 (talan af en hyresgäst mot annan sådan på godtgörelse af skada, som tillfällig tjenare hos person, som den senare hyresgästen i sin frånvaro låtit bo hemma hos sig, vållat genom glömska att stänga vattenledningskranen, ogillad, trots att enligt svarandens hyreskontrakt han svarade för skada, som genom vattenledningen hans husfolk vållade, och ej egde att utan hyresvärdens skriftliga tillåtelse inhysa annan hos sig).

[2] NJA 1881 s. 211 (skada å fiske genom föreståndares utsläppande af gasolja i vatten från aktiebolags fabrik) och 1907 s. 39 (skada å arbetare genom felande skyddsanstalter vid maskiner); jfr NJA 1901 s. 216.

[3] NT 1866 s. 598 (skada å sluss genom vårdslöshet af kronans manskap, framförande pråm genom slussen) samt NJA 1890 s. 187 (skada genom svedjande af arbetare å mark, hvarest de hade att för aktiebolag, som å marken egde afverkningsrätt, verkställa kolning) och 1897 s. 249 (skada genom arbetares vårdslöshet vid sprängningsarbete för aktiebolags räkning).

[4] NJA 1890 s. 187.

[5] NJA 1881 s. 211, 1890 s. 187, 1897 s. 249, 1901 s. 216 och 1907 s. 39.

[6] NT 1866 s. 598, jfrd med NJA 1903 s. 230.

bolag.[1] Tillräcklig lär sålunda ej vara förmågan att såsom särskild person förvärfva rättigheter och ikläda sig skyldigheter samt inför myndighet söka, kära och svara, utan härtill fordras särskild styrelse såsom ett högsta verkställande organ.[2]

c. *Ansvar för skada af egendom och verksamhet.*

De på romersk grund hvilande men sedan gammalt med svensk rätt införlifvade bestämmelserna om djurs skadegörelse erbjuda exempel på ett ansvar särskildt för egendom utan vilkor af vållande, vare sig eget eller annans. Eljest ger egendom anledning till sådant ansvar, allenast om den tagits i bruk för visst ändamål. Det är sålunda närmast viss verksamhet, som länder till utvidgad skadeståndsskyldighet. I det hela kunna, må det erinras, de dervid förverkligade grundsatserna betecknas såsom egendomliga för den moderna rätten. Isynnerhet gäller detta, i mån som den utvidgade skadeståndsskyldigheten införts särskildt i förhållande till de i verksamheten använda arbetarne. Men derjemte finnas sådana bestämmelser, som med egendoms användning på visst sätt förknippa nämnda slags ansvar äfven för andras derigenom uppståndna skada, än särskildt till egendom och än till såväl egendom som person. Äfven dessa stadganden äro visserligen i sin positiva affattning produkter af det moderna rättslifvet.

[1] NJA 1881 s. 507 och 1882 s. 39 (försnillning af delegare i brännvinsbolag ej medförande ersättningsansvar för öfriga delegare); jfr NJA 1894 s. 8 och 1896 s. 406 (handelsbolag ej ansvarigt för delegares försnillning af sparbanks medel, fastän dessa kommit bolaget till godo). I NJA 1897 s. 254 ålades åter visserligen ett handelsbolags tre instämda delegare att solidariskt gälda skada, som under lossningsarbete för bolagets räkning träffat person i dess tjenst på grund af felaktiga anordningar från den ena närvarande delegarens sida. Men härvid kunde i domskälen åberopas, att de instämda förklarat sig ersättningsskyldiga, så framt olyckan kunde anses hafva vållats af någon, som för deras räkning förestått arbetet. Se dock äfven NJA 1893 s. 543, der så till vida rättstridig handling af delegare i handelsbolag räknades såsom en bolagets handling, att, sedan dels bolagets egendom försäkrats på försäkringsgifvarens allmänna vilkor och deribland, att försäkringstagare, mot hvilken beträffande det försäkrade framtidsdom å mordbrand meddelats, vore förlustig ersättningsrätt, dels ock, efter inträffad brandskada och ersättnings utbetalande, sådan dom afkunnats mot den ena delegaren i bolaget, försäkringsgifvaren berättigades att efter bevakning i bolagets konkurs bekomma utdelning för det guldna brandförsäkringsbeloppet jemte kostnader.

[2] Jfr i behandlade delar ofvan s. 39—41 och 42—44.

Men omisskänneligen leda här spår tillbaka till grundsatser i den romerska rätten. Också utfylles nyssnämnda lagstiftning genom en derutöfver gående rättspraxis.[1]

I allt fall ordnar sig sålunda ämnet under tre hufvudsynpunkter: skada af djur, skada å underlydande och skada för andra af farlig verksamhet.

§ 1. Skada af djur.

§ 1a. *Skada å mark genom hemdjur.*

Egare af hemdjur, som olofligen inkommit på annans mark, har att ersätta den skada, som kreaturet derstädes förorsakat på egorna. Med hemdjur förstås härvid kreatur af omedelbar nytta i landtbruket, såväl fyrfota djur som fjäderfä. Stadgandet, gifvet i sammanhang med föreskrifter om skyldighet för grannar att viss tid på året hålla stängsel mellan sina egor i fullgodt skick, har till förutsättning, att, äfven der förpligtelse härutinnan icke består, hemdjurs egare är skyldig att taga sådan vård om djuren, åtminstone att de icke olofligen inkomma på annans mark. Uteslutet är ansvaret, allenast om den, som lidit skadan, trots tillsägelse underlåtit att fullgöra en honom åliggande stängselskyldighet och på grund deraf skadan timat. Så framt för motsatt händelse vållande icke ligger kreatursegaren till last, har denne endast en rätt att, sedan han gäldat skadeståndet, söka det åter af den, som må anses hafva genom sitt vållande föranledt skadans inträffande.[2] Till den del som mark är samfäld eller dock föremål för gemensamt mulbete, gälla för dess del icke sagda regler vederbörande jordegare emellan. Lider härvid den ena intrång i sin rätt genom den andra, ega förty allmänna skadeståndsbestämmelser tillämplighet och är den senare ersättningsskyldig allenast i händelse af något sitt vållande.[3]

---

[1] Jfr ofvan s. 14—15 och 17—21.

[2] KF 21/12 1857 §§ 1, 17, 22, 23 och 30, jfrda med §§ 2—16 och 18—21 ibid., NJA 1904 s. 209, StrLgn 24 § 8 p. 1 och §§ 9 och 10 samt BB 11 § 2 p. 1 och 12 §§ 3 och 4.

[3] Jfr KF 21/12 1857 § 2, § 5 mom. 2 och § 21 mom. 2, StrLgn 24 § 8 p. 2, JB 12 § 6 samt BB 9 § 7, 11 § 1, 12 § 1 och 19 § 2. Det var först LgB, som i sitt förslag ställde all en jordegares enskilda mark under skydd af de särskilda bestämmelserna om intägts- och ersättningsrätt; jfr LgK 1826 och LgB BB 11 § 1 samt ofvan s. 153 not. 2. I allt fall hafva med 1857 års förordnings biträdande af

Den, å hvars mark annans kreatur olofligen inkommit, må omhändertaga djuret eller, såsom det heter, »intaga» detsamma. En tyst förutsättning är, att djuret vid tillfället ej befinner sig under vallhjons vård. Om så icke är händelsen, lär åter hinder ej vara att under förföljande sätta sig i besittning af djuret, äfven sedan det på nytt kommit utom egorna men dock icke in på sin egares. Den, som lagligen intagit kreatur, har emellertid också anmanats att låta syna och värdera skadan å egorna genom två ojäfviga män och, om han intagit kreaturet, derom strax enskildt underrätta kreatursegaren eller, om denne ej är af honom känd, genom lysning göra sin åtgärd veterlig. Försummelse i det ena eller andra hänseendet föranleder dock icke förlust af skadeståndsrätten men väl påföljder af annan art. Har den, som behörigen intagit kreatur, i allo ställt sig lagens föreskrifter till efterrättelse, behöfver han nemligen icke utgifva detsamma till dess egare, utan att denne antingen gäldar eller medelst pant eller borgen ställer säkerhet för dels skadans uppskattade värde och dels det belopp, hvartill ojäfviga män bestämma kostnaderna för kreaturets underhåll och vård under afräknande af den nytta, som må hafva dragits deraf genom dess brukande. Efter betalnings fullgörande tillhör det derefter kreaturets egare att, om han anser sig hafva genom värderingen eller eljest lidit orätt, söka rättelse genom sakens instämmande till domstol inom tre månader efter kreaturets utlösande. Utan intäktens bekantgörande njutes dock ifrågavarande retentionsrätt alldeles icke till godo, hvarförutom kreaturet ej heller får begagnas och egaren vid dess återfående eger att bekomma ersättning för att han varit i saknad deraf under den ifrågavarande tiden. Har åter intäkten väl bekantgjorts men ska-

---

denna grundsats satts ur kraft BB 12 §§ 3 och 4, i hvilka undantagsvis meddelats förordnanden om främmande kreaturs inkommande å skog, dels hägnad och dels ohägnad; jfr ofvan s. 203 not. 2. Enär 1857 års förordning ej innehåller föreskrifter med afseende å mark under gemensamt mulbete. har den åter lemnat BB 12 § 1 oberörd. Såsom stadgandet lyder, lär det dock icke påfordra en utläggning i strid mot den i texten uppställda rättsregeln. Jemväl BB 11 § 4, hvilken talar om oringade svins påträffande å allmän väg eller eljest utom egarens hägnad, eger emellertid gällande kraft vid sidan af 1857 års förordning. Men här är ej fråga om skadestånd utan allenast om befogenhet för hvem som helst men visserligen sålunda också för jordegare eller delegare i jord, hvilka finna djuren å sin mark, att upptaga dem och kräfva lösen med visst belopp per styck; jfr ofvan s. 131 not. 6.

dan å egorna ej på föreskrifvet sätt synats och värderats, finnes väl retentionsrätt, men må den begagnas allenast till uttvingande af ersättning för hafda kostnader på kreaturets underhåll och vård. Om och i mån som retentionsrätt icke är för handen, har åter jordegaren att i vanlig rättegångsordning utsöka sin rätt mot kreatursegaren. Han har då också att för sådant ändamål styrka omfånget af den lidna skadan, utan att dock dervid vara inskränkt allenast till syn såsom bevismedel. På dylikt instämmande är åter jordegaren hänvisad, ej blott då intaget kreatur måst utlemnas utan lösen eller full lösen, utan äfven då kreaturet alldeles icke intagits, eller så väl skett men utlemnande egt rum utan begagnande af laga retentionsrätt.

Har kreaturet intagits samt ej inom fjorton dagar efter tillsägelse till dess egare eller efter verkställd lysning egaren respektive löser kreaturet eller blir känd, må det säljas på offentlig auktion och ur köpeskillingen lösen tagas. I dess ställe eger dock för fall af fruktlös lysning den, som intagit kreaturet, att, om han föredrager det, efter sagda tids förlopp så förfara, som om hittadt kreatur stadgats, och förty medelst förnyad lysning söka bereda sig eganderätt till det intagna kreaturet. Att laga skäl för intagande funnits, har vid tvist härutinnan jordegare att bevisa.[1]

§ 1b. *Skada å mark genom ren.*

Såsom redan förut anmärkts, hafva i vissa trakter af de nordliga länen lapparna erhållit rätt att med sina renar uppehålla sig å främmande mark.[2] Hela året om ega de sålunda att vistas »inom Norrbottens och Vesterbottens läns lappmarker ofvan odlingsgränsen och å sådan mark nedom samma gräns, som antingen tillhör kronan eller, ehuru upplåten till enskilde, vid afvittringen förklarats utgöra renbetesland eller af ålder varit såsom sådant land använd, samt inom Jemtlands län å — — — de vid afvittringen för lapparna afsatta renbetesfjell» med dertill senare lagda områden. Under de sju vintermånaderna från och med oktober till och med april

[1] KF $^{21}/_{12}$ 1857 §§ 24—29 och 32—34 samt Prom. Lgn till StrLgn § 16 mom. 4, jfrdt med mom. 2 ibid. Se ock för äldre förhållanden BB 9 §§ 1 och 2 samt SJA XXXIII s. 521.

[2] Se för det följande Lag om de svenska lapparnas rätt till renbete i Sverige $^{1}/_{7}$ 1898 §§ 1—38; jfr ofvan s. 193 not. 1.

består emellertid härutöfver dylik uppehållelserätt dels i allmänhet inom Norrbottens och Vesterbottens läns lappmarker och dels derutom å de trakter, »hvilka lapparna efter gammal sedvana hafva besökt». Tiden kan emellertid ej allenast utsträckas genom aftal med »vederbörande jordegare eller brukare» utan är äfven eljest tänjbar, i mån som »ovanliga väderleksförhållanden nödga till tidigare flyttning om hösten eller hindra återflyttning om våren». Med sagda uppehållelserätt äro förbundna särskilda förmåner i skogsfångst, jagt och fiske samt befogenhet att i allmänhet »begagna sig af land och vatten till underhåll för sig och renarna», hvarförutom meddelats åtskilliga bestämmelser om expropriation, om bortförande och förverkande af renar i annans ego än lappars, om förbud mot rödjningar, uppodlingar och hägnaders uppförande öfver gamla renvägar, om straff och skadestånd till renarnes skydd m. m. d., allt i syfte att ytterligare trygga lapparna i deras existensvilkor och sålunda vinna det genom landupplåtelsen afsedda ändamålet. Å andra sidan hafva lapparna underkastats dels särskilda ordningsföreskrifter och dels bestämmelser med uppgift att förhindra de dem inrymda rättigheternas missbrukande och att lindra den tunga, som samma rättigheter innebära för den bofasta befolkningen inom renbetestrakterna. I det förra hänseendet kommer särskildt i betraktande lapparnas fördelning på lappbyar, hvar med sin särskilda byordning och ordningsman samt med sitt särskilda område, hvarinom inga andra lappar än de, som efter den ursprungliga fördelningen, deri vidtagen ändring eller särskilda beslut om viss eller vissa lappars öfverflyttning tillhöra byn, ega att under sommarmånaderna maj—september eller enligt Kungl. Maj:ts förordnande med afseende å särskilda byar äfven under annan tid uppehålla sig. Bestämmanden i öfriga nämnda stycken ske af Konungens befallningshafvande.

Ett ej oväsentligt vederlag åt den bofasta befolkningen och landtbruket i gengäld för det besvär, som genom renbetesrätten pålagts dem, utgör åter renegarnes särskilda skadeståndsansvar för den af renarna å marken förorsakade skadan. Ämnet har redan i det föregående behandlats, till den del som ansvaret gjorts afhängigt af vållande hos renarnes vårdare. Dervid har dock också anmärkts, att derjemte finnas fall af renegares obetingade ansvar. Fallen äro följande fyra:

1) Skada utom renbetestrakt;

2) Skada inom renbetestrakt å växande eller afskuren men ej bergad gröda på åker, äng eller omisskänlig utängs-

slått under de fem sommarmånaderna eller, då skadan egt rum ofvan odlingsgränsen i Norrbottens eller Vesterbottens läns lappmarker, under Juni, Juli och Augusti månader;

3) Skada å bergadt men utestående stackadt eller hässjadt hö inom annan renbetestrakt än nyssnämnda lappmarker å tid, då lapparne icke egde att å trakten uppehålla sig med sina renar; och

4) Skada af nyssnämnda beskaffenhet inom hvilken renbetestrakt som helst och utan inskränkning i tiden, i mån som Kungl. Maj:t med afseende å trakten derom förordnat samt stacken eller hässjan varit försedd med stängsel, på sätt i förordnandet stadgats.

Hvad angår skada under n:r 2—4 eller med andra ord ansvar för skada inom renbetestrakt utan vilkor af vårdares vållande, innehåller lagstiftningen särskilda egendomliga regler, erinrande om äldre germanska rättsförhållanden.[1] Under vissa förutsättningar kan nemligen trakt, som »i sin helhet eller till någon del af lapparna begagnas till sommarbete för deras renar», af Kungl. Maj:t under gränsernas fastställande förklaras skola utgöra ett särskildt »skadeersättningsområde». Deri ligger då, att, om nyssnämnda slags skada uppstått och det ej kan »utrönas genom hvilkens eller hvilkas renar skadan blifvit förorsakad», ersättningsskyldigheten i första hand faller på »de lappar, hvilka uppehålla sig med sina renar inom skadeersättningsområdet», d. v. s. derinom fått sig anvisad sommarbete med andras uteslutande. De häfta dock icke solidariskt, utan blifver »ersättningsbeloppet jemte syne- och rättegångskostnader dem emellan fördelade i förhållande till det antal renar, hvarmed en och hvar af dem tillhörer området», allt i en mot dem i vederbörande ordningsmans person gemensamt utförd sak och deri afkunnad dom. Emellertid hafva, om vid tiden för skadans inträffande främmande renar under flyttning eller eljest uppehöllo sig inom området, egarne att hvar i förhållande till sitt antal sådana renar deltaga i ersättningen, och är åter lapp allmänt fri från sådant deltagande, om, »förrän förlikning träffats eller dom i målet gifvits», han visar, »att skadan ej blifvit föröfvad af hans renar», samt ega lappar, som enligt beskrifna grunder fått i första hand gälda skadan, att, om det senare upptäckes att densamma åstadkommits af annans renar eller att främmande renar uppehållit sig inom området, mot vederbörande inom

[1] Jfr ofvan s. 8.

ett år efter lagakraftegande utslag eller förlikning i målet anställa regresstalan af det innehåll, som omständigheterna föranleda.

Med undantag för de i närmast föregående punkt angifna reglerna, gäller det sagda äfven lappar, som hålla sina renar »tillsammans i en hjord.» Deras gemensamma eventuella skadeståndsskyldighet eger dock tillämplighet för all skada å mark genom renar och således äfven i de fall, då egarnes ansvar är betingadt af fel vid bevakningen. Detsamma är förhållandet med flertalet processuella stadganden, nemligen om syn till bestämmande af skadans storlek, om förfarande i öfrigt för skadestånds utfående och om målseganderätt. Anmärkas må för öfrigt, *att* lappar regelrätt icke få mottaga i sin vård renar af annan än lapp, *att* lagstiftningen afser äfven renar, som ej är i lapps ego men i dess laga vård, *att* renegare, som lemnat renar i lapps vård, har i fråga om dem enahanda förpligtelser »som lappen för sina renar», *och att*, om, såsom förekommer, »renar — — med vederbörande jordegares samtycke året om föras på bete nedom lappmarksgränsen i Norrbottens län», ofvan skildrade bestämmelser ej gälla, men om renarne »olofligen inkomma på annans egor,» renegaren har att ersätta skadan. Skulle ren föras än sydligare nedåt, lär dess egare blifva underkastad vanliga regler för skada å mark genom hemdjur men faktiskt komma att häfta i sagda ovilkorliga ersättningsansvar, enär vanligt stängsel ej torde hindra ren att flöja deröfver.[1]

De ofvan återgifna rättsreglerna afse allenast svenska flyttlappar inom riket. Emellertid hafva Sverige och Norge, under afstående från ensidig uppsägelserätt, traktatvis tillförsäkrat hvar det andra landets flyttlappar uppehållelserätt inom sitt område.[2] De närmare bestämmelserna hafva lemnats i kungl. förordning den 6 Juni 1883, hvars fortfarande tillämplighet senast utsträckts till och med 1917 års utgång. I sammanhang dermed har dock den lagbestämda uppehållelserätten för Norges del inskränkts till Tromsö och Nordlands amter samt för Sveriges till Norrbottens och Vesterbottens län, utländska lappar förbjudits att föra med sig renar, tillhöriga bo-

[1] Jfr KF 21/12 1857 § 23 mom. 2, BB 5 § 3, KF 31/1 1815 och KB 25/7 1815.

[2] Se för det följande KF rörande de lappar, som med renar flytta emellan de förenade konungarikena Sverige och Norge 6/6 1883 samt konvention mellan Sverige och Norge ang. flyttlapparnas rätt till renbete m. m. 26/10 1905.

faste eller aktiebolag, samt särskildt svenska lappar förbjudits att utan vederbörande jordegares eller brukares samtycke öfverflytta till Norge före den 15 Juni, så framt icke tillfälligtvis »ovanliga väderleksförhållanden nödvändiggöra tidigare flyttning» eller ock en på Sveriges framställning och bekostnad sammanträdande skiljedomstol skulle finna sådan flyttning vara oberoende af väderleksförhållandena nödvändig. För dessa fall har man att rätta sig efter hvad, som följer af respektive väderleksförhållandena eller skiljedomen, »dock att icke i något fall flyttning må ske före den 1 Maj».

Eljest skulle enligt 1883 års förordning svenska lappar ega att uppehålla sig i Norge under de fem sommarmånaderna Maj—September och norska lappar åter i Sverige under de sju vintermånaderna Oktober—April, allt under de vanliga förbehållen om tidsförlängning i anledning af aftal eller ovanliga väderleksförhållanden. I sin förra del är sålunda 1883 års bestämmelse väsentligen inskränkt men i den senare åter oförändrad. Detta senare är ock händelsen med 1883 års förordnings föreskrift, att »i de trakter, der» lapparna »efter gammal sedvana plägat under hvilken årstid som helst beta sina renar å ömse sidor af riksgränsen», de fortfarande fingo »utöfva denna rätt i samma utsträckning som hitintills». Anmärkas bör dock äfven tillägget, att det beror på »Konungen» att, »der det finnes nödigt», bestämma »de gränser, inom hvilka en sådan betesrätt får utöfvas». Hvad åter angår den egentliga flyttningsrätten i lokalt hänseende länder, utöfver ofvan angifna begränsning till vissa amt och län, till efterrättelse, att 1883 års förordnings tillförsäkran om uppehållelserätt afser allenast »de trakter, hvilka hvartdera rikets lappar efter gammal sedvana hitintills hafva besökt».

I hufvudsak öfverensstämma för öfrigt förordnandena i 1883 års författning med dem, som efter förut lemnade skildring gälla med afseende å svenska lappars renbetesrätt i riket.[1] Just beträffande omhandlade skadeståndsansvar finnas

[1] De internationella föreskrifterna äro i tiden äldre och återfinnas i sina grunddrag redan i den mellan Sverige och Danmark slutna Gränstraktaten $^{7}/_{10}$ 1751 (Modée V s. 3432), hvarförutom jemväl den utförligare KF $^{6}/_{6}$ 1883, som tillsvidare trädt i traktatens ställe, i tiden föregått den första lagen om de svenska lapparnas rätt till renbete i Sverige $^{4}/_{6}$ 1886, hvilken lag i sin ordning ersatts af 1898 års nu gällande lag i samma ämne. Helt naturligt har derför ock 1883 års förordning tjenat till mönster för 1886 års lag och sålunda medelbart äfven för 1898 års. 1883 års förordning bär för öfrigt åtskilliga spår af att vara i första hand utarbetad på norsk

dock åtskilliga skiljaktigheter, i det att de senare stadgandena äro mera detaljerade men också — särskildt derigenom att de för vissa fall låta ansvaret inträda allenast under vilkor af fel hos renarnes vårdare — mindre stränga mot renegarne. Till den del de hafva denna karakter, lära emellertid också norska lappar skola enligt dem behandlas. »Å norska lappar, som vintertiden uppehålla sig i Sverige», har nemligen tillämplighet frånkänts lagen om svenska lappars renbetesrätt, allenast »så vidt den stadgar förpligtelser för lapparna utöfver» hvad, som är föreskrifvet om flyttlappar mellan de två rikena. Får, såsom väl bör antagas, detta lämpas äfven på skadeståndsförpligtelser, råder på grund af nyss anmärkta förhållanden det i saken nästan full likställighet mellan svenska och norska lappar. Emellertid har, för fall af skada å annan utmark än omisskänlig utängsslått, 1883 års förordning visserligen icke stält den norske renegarens ansvar i beroende af olofligt uppehåll och fel hos renarnes vårdare, men dertill fordrat, »att jordens egare eller innehafvare» sålunda »kommit i saknad af erforderligt bete för sina hemdjur». Likaledes finnes visserligen i s. k. »distriktsindelning» en motsvarighet till förberörda skadeståndsersättningsområde, men saknas föreskrifter om gemensamt ansvar för lappar, som hafva sina renar samman i en hjord.[1]

§ 1c. *Skada å djur och menniskor.*

Egare af fä, som dödat eller sargat annans fä, är ersättningsskyldig till fullo i händelse af vållande och eljest till hälften. Detta får nemligen anses ligga i förordnandena, *att* dödadt fä skall, så framt det ej kan ätas, ersättas med halfva sitt värde men eljest allenast med fjerdedelen deraf, *att*, då fä sargats, halfva läkarelönen och skadan skola gäldas, *och att*, om den skadeståndsskyldige vetat att hans fä var »vant att skada göra» eller »är — — derom varnad», han har att

---

sida; och deri torde få sökas förklaringen till en och annan af de egendomligheter, som i jemförelse med öfrig svensk skadeståndslagstiftning våra såväl internationella som nationella bestämmelser om lapparna och deras renar förete. Särskilda stadganden af intresse äro i 1883 års förordning föreskrifterna om lappars förändring af nationalitet och om främmande doms verkställighet.

[1] Jfr Lag 1/7 1898 §§ 13—16, 18 och 19 samt § 38 mom. 2 med KF 6/6 1883 § 3 mom. 2 och §§ 6 och 9 samt ofvan s. 193 not. 1.

gälda »dubbelt mer än sagdt är». Skola stadgandena tillämpas efter sin ordalydelse, felas dock mot grundsatsen, om i sistnämnda fall matnyttigt kreatur dödats. I alla händelserna må nemligen egaren af det skadade eller dödade kreaturet behålla detsamma men, såsom framgår af de först anmärkta rättssatserna, derför vid matnyttigt kreaturs dödande tåla, att en fjerdedel af kreaturets värde i lefvande tillstånd går i afdrag på ersättningsbeloppet. Med denna lagbestämda uppskattning af matnyttigt kreaturs värde i dödt tillstånd, skulle emellertid den ersättningsskyldige för fall af vållande hafva att gälda tre fjerdedelar af dess värde i lefvande tillstånd. Men då han vid bristande vållande skall betala allenast fjerdedelen och vid vållande »dubbelt», bekommer alltså den ersättningsberättigade allenast till tre fjerdedelar och icke, såsom vore att vänta, till fullo sin skada betäckt.[1] Anmärkas

---

[1] Åläggandet att gälda dubbelt lär dock afse äfven godtgörelsen å det behållna kreaturets matvärde och sålunda verkligen fastställa en skyldighet att utgifva tre fjerdedelar af dess värde i lefvande tillstånd. Alltså blott en oegentlighet i affattningen. Textens historia är för öfrigt följande. Fäs sargande af annat få föranledde enligt ChLL BB 46 och Allm. StLgn BB 19 påföljd i skadeståndsväg, allenast om det skadade kreaturet var häst eller oxe (wärknada få). Då skulle nemligen det andra kreaturets egare lemna selafyllning, d. v. s. utgifva lika kreatur att vederlagsfritt brukas under det skadades otjenstbarhet. Med afseende å dödande stadgade åter de två lagarna endast, att ett icke matnyttigt kreatur skulle gäldas till hälften och matnyttigt till fjerdedelen med rätt för egaren till djurkroppen. Redan i 1692 års förslag BB 16 § 7 medförde åter såväl sargande som dödande half skadeståndsbot och var, då det skadegörande djurets egare haft vetskap om dess farlighet, stadgadt »gälde alt fult». Men derjemte skulle vid matnyttigt djurs dödande de två kreatursegarne taga hvar sin hälft af kroppen. 1694 års förslag BB 15 § 7 återställde så till vida den äldre rättens grundsatser, som egaren af dödadt kreatur städse behöll det och vid en dess matnyttighet i det okvalificerade fallet erhöll allenast en fjerdedel af dess värde. Dermed blef dock förordnandet att i kvalificerade såra- och dråpsmål gälda fullt påfallande oegentligt, då matnyttigt kreatur dödats. Ändring vidtogs dock först i 1728 års förslag BB 15 § 7, hvarest finnes infördt det nuvarande stadgandet: »gälde dubbelt mer än sagdt är». Efter ordalydelsen gaf man dock sålunda i händelse af matnyttigt kreaturs dödande för litet, liksom man förut gifvit för mycket; jfr Sjögren IV s. 283 och 331 samt VI s. 181 och 215. — I sammanhang härmed några ord om vådadråp å få. Närmast öfverensstämmer ju med ordalydelsen i BB 22 § 3 att låta dråparen, hvilken skall utgifva fjerdedelen af ett icke matnyttigt kreaturs värde i lefvande tillstånd och öfvertager ett matnyttigt, för det senare fallet gälda djurets fulla värde i lefvande tillstånd. Alltså dock i ena fallet skadestånd till en

må för öfrigt, *att*, fastän stadgandena väl hufvudsakligen hafva haft i sigte djurens förekomst tillhopa i frihet på fälten, de ej äro i sin tillämplighet begränsade till sådana händelser, *att* vid tiden för 1734 års lags tillkomst i första rummet oxar och kor räknades till matnyttiga kreatur samt åter hästar och ston till icke matnyttiga, *att* vid dödande ej annan skada tages i beräkning än sjelfva förlusten af kreaturet, *att* åter skadeståndsreglerna utesluta andra än stadgade afdrag för uppståndden vinst på den ersättningsberättigades sida och således äfven för hud och köttvärde af ett dödadt, icke matnyttigt krea-

---

fjerdedel och i det andra till fullo. Ett sätt att läsa vore emellertid, att dråparen skulle gälda matnyttigt kreaturs värde i dödt tillstånd. Dermed vunnes onekligen systematik. Regelrätt finge nemligen då egare af dräpt fä, om fä vore baneman, sitt djurs värde ersatt till hälften och eventuelt till fullo men, då åter vådadråp af menniska förelåge, allenast till en fjerdedel. Utginge man ytterligare derifrån, att lagstiftarne tänkt sig dödadt matnyttigt djur i allmänhet uppgå till minst en fjerdedel af dess värde i lefvande tillstånd men kunna stiga deröfver, vore ju ock förklarligt, att i det förra fallet den skadelidande finge behålla sådant djur efter nämnda fixerade värde men i det senare motparten ålagts att mot dess utfående gälda matvärdet efter upptaxering. För nämnda slags uttolkning af BB 22 § 3 tala äfven bestämmelserna i de tidigare förslagen. Om den, som af våda dräpt annans fä, hette det sålunda exempelvis i 1713 års förslag BB 15 § 3 (Sjögren V s. 201): »behålla thet som ätas må för skäligit wärde efter mätsmanna ordom»; jfr förslagen 1692 BB 16 § 3 samt 1694 och 1723 BB 15 § 3 hos Sjögren IV s. 283 och 330 samt VI s. 180. En oegentlighet kvarstode dock visserligen, nemligen att i angifna fall dråparen ej gjorde någon egentlig förlust. Härtill kommer, att lagtexten väl icke utan sakliga skäl ändrats, och att i förutvarande rätt allmänt fä, som dräpts af våda, fullt ersattes; jfr ChLL BB 45 och Allm. StLgn BB 17. Det senare lär derför ock få anses vara åsyftadt i den med afseende å matnyttigt fä gifna bestämmelsen om vådadråp trots den derigenom vållade stridigheten mellan lagrummets stadganden; jfr ofvan s. 152 not. 2. — Äfven hvad angår sättet för godtgörelses utgifvande, te sig förordnandena om fäs dödande eller skadande genom menniska vida mera främmande för modern rättsåskådning än de, som handla om fäs skada å fä. I denna del är redan att lägga märke till öfvertagandet af ett genom våda dräpt fä (BB 22 § 3). Men än mera egendomliga äro stadgandena om djurs skadande af vilja eller vållande (BB 22 §§ 1 och 2) i sina bestämmelser om lamt eller lytt kreaturs ersättande med jemgodt sådant och om gerningsmannens hemtagande af sargadt kreatur under sin läkarevård. Derstädes möter ock ännu den gamla selafyllnaden, i det att, om »häst, oxe eller ko» sargats, gerningsmannen har att i afvaktan på djurets tillfrisknande »genast» sätta annat »så godt fä i stället till» kreatursegarens »bruk och nytta». Selafyllnaden har endast moderniserats så till vida, att hänsyn tagits äfven till kos afkastning i mjölk.

tur, och att förty saken kan utfalla med vinst för honom, nemligen då han berättigats att af den andra kreatursegaren utfå dödadt djurs fulla värde.[1]

Huruvida det större eller mindre ansvaret skall komma till användning, hänger, såsom sagdt, på till- eller frånvaron af vållande. Härvid är dock icke vållande att fatta i vanlig mening. Så snart nemligen ett fäkreaturs egare fått sin uppmärksamhet fäst på dess farliga beskaffenhet, är för framtiden hans ansvar det större, hvad än af försigtighetsåtgärder han vidtagit till förebyggande af skada från dess sida. Vållande anses sålunda föreligga redan deri, att djuret fått lefva och ändock icke hållits så väl instängdt eller vaktadt, att det förhindrats från att skada annans fä.[2] Undantag är att göra allenast för det fall, att det skadade kreaturet olofligen inkommit på den plats, der det andra hållits instängdt.

I full öfverensstämmelse med det sagda har egare af hund eller vildt djur att till fullo gälda den skada, som de åstadkomma å annans fä. Mellan hund och vildt djur består härutinnan åtskilnad endast så till vida, att ansvaret för vilda djur allmänt stälts i beroende deraf, att egaren »ej häktar eller stänger dem så inne, att de annans fä ej kunna skada». Särskildt åläggande att hålla hund instängd har åter, såsom beträffande skada å fäkreatur, meddelats, allenast för fall att djuret »vildt varder», d. v. s. ådagalagt farlighet eller, såsom det också uttryckts, utgör »okynnes hund, som biter folk eller fä». Eljest förutsättes hund, så framt ej annat följer af särskilda stadganden, kunna hållas lös. Men detta föranleder i sak icke någon olikhet mellan hund och vildt djur i fråga om skadeståndsansvaret, i det att deras egare städse till fullo ansvara för en genom dem å fäkreatur förorsakad skada, så framt de icke vid tillfället varit bundna eller instängda på afskild plats, dit det skadade kreaturet olofligen vunnit inträde. För vildt djurs del är det sålunda också likgiltigt, om det lemnats löst och ledigt eller ock, bundet eller inspärradt, sjelft försatt sig i frihet. För det senare fallet må alltså egaren icke till sitt värjande åberopa bristande vållande. Fri från

---

[1] Jfr NT 1878 s. 191, der, då häst slitit sig lös i kyrkstall och skadat ett derstädes jemväl inställdt sto så svårt, att stoet måst nedslagtas, och stoets egare fordrat i skadestånd stoets värde 130 kronor med afdrag för köttvärdet 2 kronor och för huden 16 kronor eller alltså 112 kronor, det tillades honom jemlikt BB 22 § 7 p. 1 stoets halfva värde med 65 kr.

[2] Jfr BB 22 § 8 p. 1—3.

ansvar är han åter visserligen, om djuret återvändt till att lefva i vildt tillstånd och flyktat till område, hvarest redan förut djur af samma slag hafva eller pläga hafva sitt tillhåll.[1]

Utan vilkor af vållande häfta till fullo ytterligare egare af hundar för den skada, som dessa förorsaka genom ofredande af renar »på tillåtet uppehållelseställe» inom renbetestrakt. Härvid skola för öfrigt tagas i beräkning ej blott skada å ren utan äfven kostnad och besvär för skingrad renhjords hopsamlande och »skada, som renarne genom skingringen kunna hafva förorsakat».[2]

---

[1] BB 22 § 8 och Lag $^{9}/_{6}$ 1893, jfrd med BB 22 § 6 p. 3 och § 7 p. 5 och 6, Jagtstadgan $^{21}/_{10}$ 1864 §§ 18 och 19, KF rörande de lappar, som med renar flytta emellan de förenade konungarikena Sverige och Norge $^{6}/_{6}$ 1883 § 19 mom. 3, Lag om de svenska lapparnas rätt till renbete $^{1}/_{7}$ 1898 § 26 p. 2 och 3 samt ofvan s. 131 not. 4 och 6 och nedan s. 214 not. 2. Af intresse är en sammanställning mellan 1893 års lag och förutvarande rätt. Lagen afsåg att ålägga hundegare skärpta förpligtelser. Den innehåller tre olika föreskrifter, nemligen dels förbud mot att okynnes hund är lös, dels egares fulla ansvar för hunds skadande af hemdjur och dels rätt för hvem som helst att döda okynnes hund å område utom egares eller innehafvares förfogande. I sin första del återgifver lagen verbotim BB 22 § 6 p. 3. Dess andra del skiljer sig åter visserligen i ordalagen men ej i mening från hvad fanns stadgadt i BB 22 § 7 p. 5. Att egare af hund skulle redan första gången, då hund tillfogat annans fä skada, ersätta den i allo, var nemligen åsyftadt med sistnämnda lagrums förordnande: »Samma lag vare om hund, som fä biter eller sargar». Ty punkten hänförde sig allenast till den närmast föregående, som rörde skada af fä, hvars farlighet var egaren bekant, och stadgade fullt skadestånd. Att så var meningen, framgår ej blott af omedelbart följande p. 6 i BB 22 § 7 utan äfven af bestämmelserna i föregående rätt och förslag; jfr ChLL BB 47 pr. samt Lagkommissionens protokoll den 26 Maj 1693 och Förslagen 1692 BB 16 § 7 och 1694, 1713 och 1723 BB 15 § 7 hos Sjögren I s. 451, IV s. 283 och 331, V s. 202 och VI s. 181. Upprepade fall af nämnda slags skadegörelse föranledde allenast extra påföljd i de tio dalers böter, som jemlikt 1734 års lag BB 22 § 8 fortfarande äro att gälda af den, som är pligtig att hålla djur instängdt men ej gör det bättre, än att djuret kommer i tillfälle att skada fäkreatur. Hvad till sist angår 1893 års lags tredje rättsregel, förefanns den i de tidigare förslagen till 1734 års lag såsom en rätt att till eget eller fäkreaturs värjande döda »okynneshund, som biter folk eller fä» (Fslgt 1723 BB 15 § 6 hos Sjögren VI s. 180) — alltså ett rent nödstadgande och derför ock lämpligare än 1893 års lags; jfr NJA 1905 s. 543 och ofvan s. 117 not. 1. Föreskriften ersattes dock med nu gällande stadgande i BB 22 § 7 p. 6, att, då hund tredje gång gjort skada å annans fä, egaren sjelf är skyldig att döda hunden; jfr MB 33 § 1 p. 1 och nedan s. 217 not. 1.

[2] Lag om de svenska lapparnas rätt till renbete i Sverige $^{1}/_{7}$ 1898 § 25 mom. 3 och 4; jfr KF rörande de lappar, som med renar

Har någon genom hetsande eller annan dylik handling förorsakat att djur gör skada å menniska eller djur, häftar han i ersättningsansvar enligt allmänna skadeståndsregler. Särskildt har sålunda stadgats, att, om man hetsar »hund å annans fä», skadan skall gäldas »fullt åter». Är gerningsmannen annan än det skadegörande djurets egare, öfverensstämmer det mest med de afhandlade stadgandenas anda och mening att låta den förres ansvar lända den senare till befrielse, så framt icke jemväl denne skulle vara ersättningsskyldig enligt allmänna skadeståndsregler. Ty hans derutöfver stadgade ansvar afser dock allenast skada, som djuren förorsaka af sin egen inneboende drift. Det sagda kommer särskildt i betraktande beträffande tama djur. Utan tillämpning är det åter, om skadan berott på en af egaren anställd vaktares gerning, denna må nu hafva bestått i hetsande eller försummad tillsyn.[1]

»Fä» är i hithörande äldre lagstiftning allenast en mera ålderdomlig beteckning för »hemdjur» och afser sålunda hvarje djur af omedelbar nytta i landtbruket.[2] Att dermed ej förstås alla tama djur, framgår redan deraf, att särskilda bestämmelser gifvits med afseende å hund. Efter hvad redan anmärkts, begagnas i 1734 års lagtext uttrycket »vildt» i mening af farligt för menniskor och djur. Men sammansättningen »vilda djur» åsyftar åter djur, som af naturen lefva i fritt tillstånd och äro farliga i nyss angifna mening. Man märke den förklarande uppräkningen af vilda djur: »björn, varg, lokatt, räf eller *annat odjur*». Till den del som bestämningen ej gifver tillräcklig ledning, kan alltid sådan sökas i hvad jagtstadgan angifver såsom skadliga rofdjur. Härvid är dock visserligen att märka, att äfven denna senares uppräkning omfattar allenast rofdjur, som här i landet vanligen förekomma i fritt tillstånd.[3] De afhandlade lagbestämmelserna afse till sist allenast skada, som djur tillfogat hemkreatur genom angrepp derå.[4]

---

flytta emellan de förenade konungarikena Sverige och Norge $^{6}/_{6}$ 1883 § 19 mom. 2, som dock visserligen blott talar om skada å ren.

[1] Jfr BB 11 §§ 2 och 3 och 22 § 8 p. 4, MB 33 § 2 samt 1723 års förslag BB 15 § 8 p. 4 hos Sjögren VI s. 181.

[2] Jfr BB 22 § 2 p. 2 och ofvan s. 203 not. 2.

[3] BB 22 § 8 p. 6, jfrd med p. 1 ibid., Jagtstadgan $^{21}/_{10}$ 1864 § 11 och ofvan s. 213 not. 2 — s. 214 not. 1.

[4] BB 22 §§ 7 och 8, jfrda med MB 33 §§ 1—3.

Emellertid saknas på detta sätt föreskrifter rörande ett flertal djurs skadegörelse, så ock rörande hvarje sådan skada, som, härrörande af djur, icke tillfogats hemdjur under dess omedelbara angripande. Man är för dylika fall hänvisad på allmänna skadeståndsregler.[1] Deraf följer dock visserligen, att underlåtenhetshandling kan såsom vållande tillräknas vederbörande egare, innehafvare eller vårdare eller ock dem alla eller i allt fall ej nödvändigtvis allenast endera med uteslutande af de andra. Har djuret visat sig farligt, kan det äfven åligga dem att, såsom vid skenvana hästar eller okynniga hundar, vidtaga alldeles särskilda säkerhetsanstalter. Ja i och för sig torde ej vara något hinder att, så framt djur af naturen eller eljest, nämnda personer veterligen, har särskild benägenhet att angripa andra djur i enskild ego eller ock menniskor, betrakta såsom försummelse, att förstnämda djur hvarken dödats eller hållits under sådant betryggande förvar, att det hindrats från ytterligare skadas anställande i sagda ordning. Allenast eget vållande hos den skadade eller det skadade djurets egare, innehafvare eller vårdare skulle under sådant förhållande kunna göras gällande till gendrifvande af ersättningsanspråk.[2]

Isynnerhet gör sig krafvet på en dylik utsträckning af 1734 års lags förenämnda grundsatser kännbart, då skadan tillfogats menniska. Ty dels bör man väl iakttaga minst lika aktsamhet i förhållande till sina medmenniskor som till deras hemdjur, och dels har vid sidan af de till förmån för de senares egare gifna skadeståndsbestämmelserna 1734 års lag i sin missgerningsbalk haft motsvarande rörande menniskors skada genom djur och sistnämnda stadganden satts ur kraft allenast genom ett reformarbete, som haft helt annat syfte än att på denna punkt förändra skadeståndsreglerna, nemligen syftet att införa en ny strafflag. Det faller sig ju ock naturligt att se ett vållande deri, att med uppenbar risk för medmenniskors lif och kroppsliga integritet den, som omhänder-

[1] Jfr NJA 1907 s. 133, der det förklarades, att hundegare ej kunde vara skyldig att ersätta häst, som, körd på landsvägen, förföljts af den skällande hunden samt derigenom råkat i sken och dervid kommit till sådan skada, att den måst nedslagtas.

[2] Jfr NJA 1876 s. 458 (egare af hund, som, efter att, egaren veterligen, flera gånger förut öfverfallit annan hund, på öppen plats skadat den senare så att den måst dödas, dömd »med tillämpning af 6 och 7 §§ i 22 kap. byggningabalken» att ersätta den senare hundens värde med 300 kronor) samt ofvan s. 87 not. 1 — s. 88 not. 5 och s. 213 not. 2 — s. 215 not. 1.

har djur, låter detsamma vara vid lif och i frihet trots missförhållandet mellan förstnämnda äfventyrade rättigheter och de förmåner, som han för sin person må hafva af sitt handlingssätt. Detta i förhållande till allmänheten och under antagande, att djuret ej förorsakat skadan å plats, dit densamma ej haft och ej heller kan anse sig hafva haft tillträde. Hvad angår skada å djurens väktare och vårdare, har man jemväl att hålla sig till tjensteaftalet och de derigenom grundlagda ömsesidiga förpligtelserna. Bortsedt från nämnda personer, kan åter ifrågasättas ej allenast en utvidgning af begreppet vållande utan äfven ett ansvar utan vilkor deraf. Medgifvas må nemligen, att förutvarande stadganden om skada af djur å menniska och de ännu gällande om skada af djur å fä tala för att, äfven om djur förut ej väckt misstanke om folkilskenhet och derför ock befinner sig i frihet men angriper och skadar menniska, egaren har att utgifva skadestånd. Att gå derhän synes dock med nu gällande stadganden knappast vara tillrådligt, så mycket mindre som man komme i tvifvel, huruvida för sistnämnda fall skadan skulle fullt ersättas, och, der så ej ansåges böra ske, efter hvilka grunder ersättningen skulle utgå.[1] Särskildt då hund, som befunnit sig i frihet, angripit menniska, synes dock rättspraxis röja benägenhet för att utan vidare tilldöma den skadade full ersättning, då på hans egen sida vållande icke förelegat.[2]

---

[1] Jfr BB 22 §§ 7 och 8, Lag 9/6 1893 samt MB 33 §§ 1 och 3, hvilka två senare lagrum ålade dels egare af vildt djur, som ej hållits väl instängdt eller fängsladt samt dödat eller sargat menniska, att efter vårdslöshetens storlek gälda respektive hel- eller half mansbot och fulla eller halfva såraböter, och dels egare af okynnes fä eller hund att, då han ej visste djurets nämnda egenskap, i fall af menniskas dödande utgifva djuret och, på sätt ske kunde, förlikas med målseganden och vid menniskas sargande betala läkarelön men, då nämnda slags vetskap fanns, erlägga vid dödande half mansbot och vid sargande tio daler i böter jemte lytesbot och half sårabot, dock att, om han trots tillsägelse ej dödat djuret, respektive full mansbot och fulla såraböter skulle utgå. Se ock ofvan s. 116 not. 1 och s. 211 not. 1 — s. 213 not. 1.

[2] Se NJA 1898 s. 53, der skadestånd utdömdes på den grund, att hundegaren »icke bort vara i okunnighet om att hunden varit ondsint», och 1899 s. 132, der i häradsrättens oändrade dom på straff och skadestånd ej åberopades annat, än att hundegaren »genom att låta sin hund vara lös varit vållande till den» ifrågavarande skadan.

§ 2. Skada å underlydande.

Åt ett visst håll skall naturligen ett bestående tjenste-förhållande städse verka till utsträckning af den tjensteberättigades skadeståndsansvar i förhållande till den tjenstepligtige, nemligen så att den förre äfven på grund af underlåtenhetshandlingar kan hafva att ersätta den senares skada af arbete. Det måste nemligen åligga den tjensteberättigade att genom instruktioner, redskaps undersökande och annan tillsyn aflägsna den särskilda fara, som värfvets utförande kan innebära, och på förhand varsko den tjenstepligtige om hvad härutinnan kan vara för den senare obekant. Förpligtelserna kunna emellertid vara öfverflyttade på annan än den tjensteberättigade, nemligen på den, som för hans räkning leder arbetet.[1] Här är åter fråga om ett ansvar utan vilkor af något som helst vållande, vare sig i positiv eller negativ handling, och om ett ansvar, hvarför ej utgör vilkor vållande af omedelbar föreståndare för arbetet.

§ 2a. *1901 års olycksfallslag.*

De hufvudsakliga bestämmelserna om ansvar för underlydandes skada utan vilkor af vållande innehåller lagen angående ersättning för skada till följd af olycksfall i arbete den 5 Juli 1901. Lagen pålägger arbetsgifvare att svara för sådan skada till lif, kropp eller helsa, som öfvergår hans arbetare under tiden för anställningen hos honom och härrör af eller står i sammanhang med olycksfall i arbetet. Såsom termen »olycksfall» angifver, har i första rummet tänkts på hvad i vanlig mening förstås med olyckshändelse, d. v. s. annan omständighet än eget eller annans vållande. Undantag har härvid ej gjorts för högre hand, i det att arbetsgifvaren svarar för skada af naturkraft, oaktadt den varit af öfverväldigande art och ej af honom kunnat afvärjas. En omständighet af denna senare natur spelar alldeles ingen roll — ej heller, då det gäller skada genom tredje mans handling. Arbetsgifvarens ansvar för olycksfall omfattar nemligen äfven skada af annans vållande, dels den skadades eget och dels tredje mans. Här bestå likväl vissa förbehåll. Arbetsgifvaren häftar icke för skada, som arbetaren sjelf ådragit sig »uppsåtligen eller genom grof vårdslöshet», och ej heller för den, som »uppsåtligen» till-

[1] SJA XXIV s. 296 och NJA 1906 s. 149; jfr ofvan s. 5, s. 87 not. 5, s. 89 not. 1, s. 136—137 och s. 199 not. 1 — s. 200 not. 2.

fogats arbetaren »af tredje man», så framt icke denne »haft ledning af eller uppsigt öfver arbetet». Utom ansvar står sålunda arbetsgifvaren för fall af dolus eller culpa lata hos arbetaren sjelf och för fall af dolus hos tredje man, som ej har angifven ställning af förman. I dessa delar åligger arbetsgifvaren bevisskyldigheten, medan åter det principielt tillhör arbetaren eller hans rättsegare att styrka skadans sammanhang med olycksfall i arbetet. Sammanhang med arbetet förslår icke, i följd hvaraf ej heller ersättning kan påstås i anledning af s. k. yrkessjukdom d. v. s. en sådan, som är en vanlig följd af någon tids arbete i den ifrågavarande sysselsättningen.[1]

Ännu på andra sätt är den ifrågavarande ansvarsskyldigheten föremål för inskränkande bestämningar. Den är nemligen icke förbunden med hvarje begagnande af annans arbetskraft och ej ens med hvarje sådant begagnande af fara för tjensteförrättaren. Verksamheten skall vara af en viss lagbestämd art. I sådant hänseende finnas uppräknade: »skogsafverkning, sågverks- eller brädgårdsrörelse; upptagning af is eller torf; grufdrift, sten- eller kalkbrytning, tegeltillverkning, bruksrörelse — — — — —; boktryckeriverksamhet; tillverkning af explosiva varor; skorstensfejareverksamhet; flottning; lastning eller lossning af varor; jernvägs- eller spårvägstrafik; byggnadsverksamhet, derunder inbegripet jemväl utförande af väg- eller vattenbyggnad; bergsprängning, jordschaktning, stensättning, murning, timring eller taktäckning; utförande af elektriska ledningar eller af gas-, vatten- eller kloakledningar; verksamket, som afser att framställa, öfverföra eller fördela elektrisk kraft äfvensom drifvande af gas- eller vattenledningsverk». Härtill finnas dock ytterligare fogade: »fabriksrörelse», »verksamhet, som», utan att vara grufdrift eller bruksrörelse, »afser tillgodogörande eller förädling af mineralrikets alster och ej är att anse såsom handtverk», och »skeppsbyggeri-, bränneri-, bryggeri-, bageri-, slagteri-, mejeri- eller kvarnrörelse, som idkas på sådant sätt och i sådan omfattning, att den kan anses med *fabriksrörelse* jemförlig». I samtliga dessa senare fall förutsättes alltså, att verksamheten bedrifves i större omfång och med maskiner såsom ett hufvudsakligt hjelpmedel, hvarförutom, bortsedt från »tillgodogörande — — af mineralrikets alster», fråga allenast är om materials

[1] Lag 5/7 1901 § 1 mom. 1 och 2 samt § 2 in fine; jfr NJA II 1902 n:r 5 s. 5 och 15—20 samt ofvan s. 106 not. 1 och s. 189 not. 1.

förarbetande, d. v. s. industriell verksamhet. Sjöfart och jordbruk äro principielt uteslutna näringar, hvaremot annan yrkesdrifts utöfvande såsom binäring till jordbruk ej hindrar lagens tillämplighet derå.

För hvarje fall skall verksamheten utöfvas yrkesmässigt, d. v. s. för ekonomisk förtjensts skull, och skadan härflyta från sådan dess utöfning. Den utsträckta skadeståndspligten ifrågakommer således icke för den, som till fyllande af något sitt eget behof varaktigt eller tillfälligt använder andra i företag af beskrifna natur, och består ej heller för sådana fall, i hvilka den, som yrkesmässigt utöfvar sådant företag, tillfälligtvis, låt vara för yrkets behof, sätter sina arbetare till förrättning, liggande utom yrket men farlig enligt lagens angifna föreskrifter. Någon låter exempelvis för eget bruk uppföra ett hus eller ger sitt folk befallning att nedhugga en skogsdunge, hinderlig för en hans fabriksrörelse. Fordran på att skadan skall härflyta af yrkesutöfningen utesluter åter icke ansvar för skada, som inträffat under tid af tillfällig hvila i arbete och verksamhet eller öfvergått personer, hvilka såsom bud och vakter ej taga någon som helst omedelbar befattning med yrkesdriften. Men det är åter ej tillräckligt, att olycksfallet står i sammanhang med anställningen. Olycksfallet skall hafva inträffat i det farliga yrkesarbetet, och så är exempelvis icke händelsen, om den anstälde på väg till eller från bestyr i arbetsgifvarens ärende öfverkörts och lemlästats af lokomotiv i främmande företags tjenst. Dessutom skall den skadade vara antagen för sådant biträde vid rörelsen, som anförtros åt »arbetare» i mening af kroppsarbetare. Med »arbetare» har dock likställts »arbetsförman», d. v. s. sådan person, som med eller utan deltagande i arbetet utöfvar den närmaste uppsigten deröfver. Tjenstemän komma icke i betraktande, de må nu öfva uppsigt öfver och ledning af arbetet eller bestrida annat slags värf.[1]

Huruvida den skadade arbetaren haft en mera varaktig eller tillfällig anställning, spelar icke någon roll. Likgiltigt är ock, hvem arbetsgifvaren är. Det kan vara en juridisk person. För att en sådan må anses utöfva yrke, är för öfrigt ej vilkor, att verksamheten bedrifves i syfte att omsättningsvis bereda sig en vinst i handel med utomstående. Hinder är här icke, att rörelsen afser att fylla medlemmars behof,

---

[1] Lag 5/7 1901 § 1 mom. 1 och 3 samt § 2; jfr § 11 ibid. samt NJA II 1902 n:r 5 s. 15—16, 18, 19—20 och 21—28.

nemligen om, såsom vid ekonomisk förening, den juridiska personens ändamål just är att i sådan ordning förskaffa delegarne ekonomiska förmåner. För öfrigt kan äfven juridisk person utan ekonomiskt syfte falla in under lagens bestämmelser om ersättningspligtige arbetsgifvare. Så har nemligen särskildt förordnats beträffande »staten eller kommun», för fall att de drifva någon af förut omförmälda rörelser »på yrkesmässigt sätt». Däri ligger då ej mera, än att den skall vara varaktig och hafva en större omfattning samt icke bestå allenast i åtgärder, som nödvändigtvis måste från tid till annan företagas i hvarje samhälle: husreparationer, vägförbättringar, ledningars nedläggande m. m. d. Fastän stadgandena gifvits allenast med afseende å nämnda offentligträttsliga juridiska personer, torde de kunna tillämpas i fråga om alla juridiska personer utan ekonomiskt syfte och sålunda äfven beträffande dem, som äro af privaträttslig natur. »Arbetsgifvare» betecknar för öfrigt den, i hvars namn den rörelse, hvari skadan inträffat, jemlikt registrering eller eljest bedrifves, och motsvarar sålunda i lagstiftningen om skada i följd af jernvägs drift regelrätt dess »innehafvare» men stundom ock dess »egare».[1] Efter omständigheterna är att afgöra, huruvida den, hvilken såsom entreprenör åtagit sig arbetes utförande och arbetares anskaffande, har i förhållande till den, för hvilkens räkning arbetet verkställes, en sådan fri ställning i val af arbetare och i arbetets ledning, att han må räknas såsom arbetsgifvare.[2]

Behof på arbetarens sida utgör ej heller något vilkor för arbetsgifvarens ersättningsskyldighet. Saken kan förtjena så mycket mera att framhållas, som det ifrågavarande skadeståndet onekligen i mångt och mycket har tycke af ett försörjningsbidrag. Denna dess karakter ger sig till känna redan deri, att det är en kroppsarbetare särskildt förunnad förmån. Men dertill komma föreskrifterna om sättet för skadestånds utgörande och de för dess åtnjutande uppställda särskilda förbehållen. Hvad arbetsgifvaren kan få att erlägga är nemligen dels, då olycksfallet ej i den närmaste tiden medfört döden, sjukhjelp åt den skadade för den tid, hvarunder skadans slutliga verkan ännu är oviss, dels, om arbetaren förblir vid lif men det inträder en »för framtiden bestående förlust eller minskning af arbetsförmågan», lifränta för tid, efter det att

[1] Lag 5/7 1901 § 1 mom. 1 och § 3; jfr NJA II 1902 n:r 5 s. 20, 25 och 28—29.

[2] Se NJA 1906 s. 533.

sådan verkan yppat sig, och dels, så framt olycksfallet har döden till följd, för tiden derefter ej mindre begrafningshjelp än äfven lifräntor åt efterlefvande enka och barn under 15 år.[1]

För framtiden upphör rätt till sjukhjelp, så snart förhållandena betinga lifränta åt den skadade. Men derjemte beräknas hvarken sjukhjelp eller nämnda slags lifränta för den s. k. karenstiden, d. v. s. de närmaste sextio dagarna efter olycksfallet, dagen derför inräknad. Ej heller må sjukhjelp åtnjutas, derest ej »olycksfallet medfört *väsentlig* nedsättning af den skadades arbetsförmåga» eller för tid, efter det att i följd af tillfrisknande sådan nedsättning upphört att föreligga. Alldeles icke något är således att bekomma, derest nämnda slags tillfrisknande eger rum under karenstiden. För att, då allenast arbetsförmågan nedsatts, den skadade må hafva anspråk på lifränta, skall nedsättningen också hafva skett »med minst en tiondedel». De för händelse af dödsfall stadgade förmånerna, begrafningshjelp och lifräntor till efterlefvande enka och barn, hafva båda stälts i beroende deraf, att »olycksfallet inom två år medfört döden». Hinder för nyssnämnda förmåners utgående föranledes åter icke deraf, att i tiden före dödsfallet den aflidne för sin person kommit i åtnjutande af lifränta på grund af varaktig invaliditet. Men lifräntorna till efterlefvande enka och barn upphöra ej blott med räntetagarnes dödsfall utan äfven med respektive enkas omgifte och barns uppnående af 15 år. Enka eger för öfrigt alldeles ingen rätt till lifränta, om hon icke varit förenad med den aflidne i ett före olycksfallet ingånget vigselfäst äktenskap, och barn icke, om de ej födts af sådant äktenskap eller födts före olycksfallet. Huruvida för denna senare händelse barnen äro äkta eller oäkta, inverkar åter icke. Lifräntetagare må, eho det är, ej heller uppbära lifränta för tid, hvarunder han undergår frihetsstraff eller tvångsarbete. Dessutom ega utländsk medborgares enka och barn rätt till lifränta, allenast under vilkor att de vid olycksfallet voro bosatta i riket, och må hvarken in- eller utlänning uppbära lifränta för tid, hvarunder han är bosatt derutom. Från dessa senare två föreskrifter eger dock Kungl. Maj:t, under förutsättning af ömsesidighet, att, med eller utan föregående traktat, helt eller delvis medgifva undantag till förmån för respektive medborgare i visst land och derstädes bosatta[2].

---

[1] Lag 5/7 1901 § 4; jfr § 18 mom. 1 ibid., NJA II 1902 n:r 5 s. 30—32, 33, 35 och 38 samt ofvan s. 220 not. 1.

[2] Lag 5/7 1901 §§ 4 och 6, jfrda med § 5 ibid., NJA II 1902 n:r 5 s. 32—33, 35—39 och 41—42 samt nedan s. 224 not. 1.

Ersättningsbeloppen rätta sig icke efter den skadades individuella arbetsförmåga eller lönevilkor vid olyckstillfället samt sålunda ej heller efter yrke, ålder eller kön. Sjuk- och begrafningshjelp gäldas allmänt med fixa belopp, nemligen sjukhjelp med 1 krona för dag och begrafningshjelp med 60 kronor en gång för alla. I årliga lifräntor har åter arbetsgifvaren att betala högst 300 kronor. Det kan dock också komma att stanna vid mindre. Lemnar nemligen olycksfallet ej efter sig förlust af arbetsförmågan utan allenast en minskning deri, har den skadade att undfå sådant »lägre belopp, som svarar» mot minskningen. Till afgörande, huruvida arbetsförmågan gått förlorad fullt eller endast delvis och för detta senare fall i hvad omfång, hafva för mera öfliga fall uppstälts särskilda regler. Dessa äro dock afsedda att tjena endast till ledning. I sista hand tillkommer pröfningsrätten domstolen, som anbefalts att vid afgörande af graden nedsättning i arbetsförmågan taga hänsyn dels »till skadans beskaffenhet och inverkan på den skadades förmåga i allmänhet att genom arbete sig försörja», dels »till skadans inflytande på de särskilda färdigheter, som för drifvande af den skadades yrke må vara erforderliga», dels till hans »ålder och kön» och dels till hans »mindre arbetsförmåga» vid olycksfallet på grund af »kroppsskada eller lyte», hvarmed han redan dessförinnan må hafva varit behäftad. Yrke, ålder och kön komma dock här sålunda i betraktande vid ersättningsbelopps fastställande men allenast till beräknande af framtida försörjningsförmåga. Så framt en stadigvarande förlust af eller minskning i arbetsförmågan är att befara, ligger det i arbetsgifvarens intresse att få dess inträde fastställdt, enär sjukhjelpen dock för honom betyder större årlig utgift än den högsta lifränta. Dylik fastställelse medför icke några efterräkningar för redan gulden sjukhjelp. Har olycksfallet haft döden till följd, erläggas i årliga lifräntor till enka 120 kronor och till barn under femton år 60 kronor, dock att för intet år räntornas sammanlagda belopp må öfverstiga nämnda maximum af 300 kronor och till undvikande deraf ersättningsbeloppen, om och så länge behof deraf förefinnes, underkastas proportionell nedsättning. Hänsyn är deremot icke att taga till dödsfallets sammanhang med en mindre motståndskraft hos den aflidne i anledning af föregående skada, lyte m. m. d. För ett fall har emellertid ersättning i anledning af olycksfall i allmänhet förklarats skola nedsättas. Det har nemligen ålagts arbetare att ofördröjligen anmäla timadt olycksfall hos »arbets-

gifvaren, arbetsföreståndaren eller arbetsförman», och att, der han ej sjelf söker läkarevård, underkasta sig den af arbetsgifvaren anskaffade. Har det ena eller andra försummats och skadan pröfvas hafva förvärrats genom en deraf föranledd saknad af »lämplig vård», må nyssnämnda slags nedsättning ske[1].

Såsom nyssnämnda stadgande lyder, afser det äfven fall af dödlig utgång och inför sålunda undantagsvis nedsättning äfven i sådan händelse. Nära låge ju, att vid stadgandets tillämpning taga till ledning föreskriften, att, då skada från början har sin grund i grof vårdslöshet eller uppsåt från arbetarens egen sida, arbetsgifvaren går alldeles fri från ersättningsskyldighet. Den ifrågavarande nedsättningen må väl ej heller ega rum, i mån som arbetaren genom omständigheter, som det ej stått i hans makt att öfvervinna, hindrats från att fullgöra sin anmälningspligt och att begagna läkarevård. Men för motsatt händelse behöfva ej mot honom ledas i bevis grof vårdslöshet eller uppsåt. Skulle förordnandena fullt öfverensstämma med hvarandra, skulle dessutom allt det mera i skada, som försummelsen föranledt, ej vidkomma arbetsgifvaren. Deraf blefve dock åter en följd, att, fastän, bortsedt från det ifrågavarande stadgandet, ersättningsgill skada förelåge, för visst fall alldeles ingen ersättning vore att utgifva, och att på sådant sätt äfven efterlefvande enka och barn kunde gå i miste af sina lifräntor. Härtill behöfdes blott, att skadan af olycksfallet utröntes skola, i brist på den mellankomna försummelsen från arbetarens egen sida, icke hafva medfört någon arbetsgifvarens ersättningsskyldighet. Ett dylikt förfarande strider dock uppenbart mot förordnandet, »att den» i 1901 års lag »stadgade ersättning» må »skäligen nedsättas». Detta kan dock ej betyda annat, än att den eller de, som hafva att afgöra saken, äro inskränkta till att efter billigt bepröfvande göra visst afdrag på de ersättningsbelopp, som, förordnandet obeaktadt, arbetsgifvaren skulle hafva att gälda vare sig i sjuk- eller begrafningshjelp eller ock i lifräntor. Skäl till en dylik anordning kan ju ock ligga i svårigheten att behörigen uppdela skadan på olycksfallet och på den skadades efterföljande försummelse. Af sig sjelft faller emellertid, att nedsättningen bör rätta sig efter graden af arbetarens vållande och de antagliga verkningarna af detsamma[2].

---

[1] Lag 5/7 1901 §§ 4, 5 och 11, jfrda med § 14 mom. 4 p. 2 ibid. samt NJA II 1902 n:r 5 s. 31, 33—35, 36, 37, 38, 40—41 och 62—63.

[2] Jfr StrLgn 6 § 1 p. 2 samt 14 §§ 43 och 44, Lag 5/7 1901 § 1 mom. 2 och ofvan s. 219 not. 1.

Af lagens tystnad i ämnet är åter att draga den slutsatsen, att ej mera än i andra skadeståndsmål skadans förvärrande genom andra tillstötande omständigheter än den afhandlade befria arbetsgifvaren från att svara för skadans fulla belopp. Undantag är icke att göra för tredje mans uppsåtliga gerning, exempelvis en tillkallad läkares afsigtliga vanvård. Äfven härutinnan gälla således andra grundsatser, än om tredje man ursprungligen förorsakat skadan. Dödar emellertid tredje man den skadade och hans handling alldeles icke står i något sammanhang med olycksfallet, befrias visserligen arbetsgifvaren för framtiden från ersättningsskyldighet. Förhållandet ställer sig lika som vid hvarje annat tillfälligt dödsfall.[1]

Med afseende å orten för arbetsgifvarens fullgörande af sina prestationer hafva ej gifvits några föreskrifter. I brist på åsämjande om annat, hafva alltså de ersättningsberättigade att för beloppens utbekommande inställa sig hos arbetsgifvaren på stället för löns lyftande, d. v. s. regelrätt i hans affärslokal. Hvad angår betalningstiden, har åter förordnats, att »begrafningshjelp skall utbetalas genast efter dödsfallet, sjukhjelp för hvarje kalendervecka å veckans sista dag samt lifränta för hvarje kalenderkvartal å första dagen af kvartalets sista månad, utan återbetalningsskyldighet i händelse under månaden rätten till lifräntan skulle upphöra eller sådant fall inträffa, att lifräntan icke får uppbäras». Den sista satsen afser lifränterätts hvilande i anledning af flyttning utrikes eller påbörjadt undergående af frihetsstraff eller tvångsarbete. Den lägger således ej hinder för återkräfvande af hvad, som i misstag erlagts till person, som vid tillfället alldeles saknat ersättningsrätt. Skulle lifränta guldits före den lagstadgade betalningsdagen och före kvartalets sista månad rätten till lifräntan upphör eller på nyssnämnda sätt blir hvilande, eger också arbetsgifvaren principielt återkrafsrätt för tiden efter nämnda omständigheters inträffande. I förskottsbetalningen kan emellertid ligga ett tyst afstående från en dylik återkrafsrätt, särskildt då tiden för sagda slags inträffande var på förhand känd, exempelvis för enkas omgifte eller barns fyllande af 15 år. Mot hvad som skulle kunna antagas, har ej heller varit åsyftadt, att, äfven utan erlagd betalning, ingåendet af kvartalets sista månad skulle utmärka tidpunkten för slutligt förvärf af hela den på kvartalet belöpande ränteandelen. Detta kan ju falla sig jemförelsevis naturligt, då, såsom i nyssnämnda

[1] Jfr Lag 5/7 1901 § 1 mom. 2 och ofvan s. 96 not 1.

fall, tiden för lifränterättens trädande ur kraft kan på förhand beräknas. Men det finnes dock fall af motsatt natur, såsom lifräntetagares död; och för sådan händelse kan lätt den omfattade grundsatsen leda till ett för lifräntetagaren menligt förhalande med betalningen. Hvad, som för hvarje fall står kvar, är, att, ehuru all arbetsgifvarens ersättningsförpligtelse enligt 1901 års lag i det hela mera har karakteren af en understöds- än en skadeståndsskyldighet, lagen endast i jemförelsevis ringa måtto vidkänts förskottsbetalning och dermed öfligen förbundna rättsgrundsatser.[1]

Det kan ju ej förnekas, att med skildrade regler skadan för ett och annat fall kan komma att ersättas rikligare än hvad, som skulle hafva skett, om allmänna skadeståndsregler bragts i tillämpning. Regelrätt skall dock det alldeles motsatta inträffa, oafsedt att de många vid arbetsgifvarens förpligtelse fästa förbehållen för honom öppna utsigten att gå alldeles fri.

I nämnda afseenden är ytterligare ett och annat att anmärka. Skadeståndstalan mot arbetsgifvaren är underkastad viss kortare tids preskription, i det att vederbörande ersättningsberättigad har att, vid äfventyr af sin rätts förlust, inom två år, räknade från dagen för olycksfallet eller, der talan grundar sig på inträffadt dödsfall, från dagen derför delgifva arbetsgifvaren stämning till domstol eller, så framt på förhand aftal slutits om sakens afgörande genom skiljemän med eller utan rätt att klandra deras beslut, skriftlig handling med anspråkens angifvande och påstående om aftalets tillämpning. Till förekommande af sagda preskription verka dock jemväl aftal, som, slutna under vederbörlig tvåårsperiod, antingen omedelbart ordna ersättningsfrågan eller hänskjuta dess afgörande under skiljemän enligt lag den 28 oktober 1887 och förty utan rätt att klandra deras beslut. Arbetsgifvares utgifvande af understöd utan aftal afbryter icke preskriptionen. Beträffande talans bristande fullföljd samt preskriptionstidens beräknande och användbarhet gälla i tillämpliga delar de rättsregler, som utvecklats på tal om den tvååriga preskription, som ersättningsanspråk för skada i följd af jernvägs drift äro underkastade.[2]

[1] Lag 5/7 1901 § 7, jfrd med Prom. Lgn till UtsLgn § 10 mom. 5 och 6, Lag 20/6 1905 § 9, NJA II 1902 n:r 5 s. 42—44 samt ofvan s. 222 not. 2 och nedan s. 230 not. 2.

[2] Lag 5/7 1901 § 13, jfrd med § 21 ibid., Lag 28/10 1887 §§ 1, 2 och 5, NJA II 1902 n:r 5 s. 68—70 samt ofvan s. 185 not. 2 och s. 186 not. 3.

Än vidare må arbetsgifvare i afdrag på sjuk- och begrafningshjelp samt lifränta räkna sig till godo ej mindre skadestånd, som till vederbörande rättsegare »*utbetalts* enligt allmän lag eller särskild författning», än äfven hvad till dem »*utgår*» vare sig »från kassa, som helt och hållet eller till väsentlig del bildats genom bidrag af arbetsgifvaren», eller jemlikt en af honom bekostad olycksfallsförsäkring annorstädes än i riksförsäkringsanstalten. Härtill hör dock ej allenast, att ifrågavarande tillgodohafvanden hos tredje man hafva sin grund i det ifrågavarande olycksfallet. De afräknas derjemte allenast å sådana arbetsgifvarens ersättningsposter, som de till tid och ändamål motsvara. Vid kroppsskada komma således alldeles icke i betraktande vederlag för sveda och värk samt ej heller för lyte, i mån som det icke nedsatt arbetsförmågan. Till den del som i dom på dylik ersättning denna sammanslagits i ett belopp med kostnader i anledning af sjukdom samt godtgörelse för »hinder eller brist i den skadades näring», skola dock onekligen svårigheter möta för att efterkomma lagens föreskrift i nyssnämnda hänseende. Annat torde ej vara att göra än att verkställa en delning efter en approximativ uppskattning af de särskilda sammanslagna ersättningsposterna — en uppgift, som dock visserligen kan ställa sig brydsam, då den faller på annan domare eller domstol än den, som utdömt ersättningen. Skadestånd »enligt allmän lag» afser ersättning, som utgår enligt de i strafflagen fastställda grunder, och skadestånd enligt »särskild författning» åter ansvar på grund af underlydandes vållande. För närvarande lära af dessa senare ersättningsrätter praktiskt komma i betraktande allenast de mot rederi samt jernvägs innehafvare och egare. Hvad angår dels bestämningarna af de för kassas del begagnade uttrycken »väsentlig del» och »bildats» dels ock tillgodoräknandet af främmande bidrag till kassa såsom egna, hänvisas till hvad i dessa delar förut sagts på tal om jernvägsinnehafvares ansvar för skada i följd af jernvägens drift.[1]

---

[1] Lag $^{5}/_{7}$ 1901 § 8, jfrd med StrLgn 6 § 2, SjLgn § 8, Lag $^{12}/_{3}$ 1886 § 2, NJA II 1902 n:r 5 s. 45—46, 47—49, 51, 52 och 53—54 samt ofvan s. 83 not. 1 — s. 86 not. 4, s. 159 not. 1, s. 170 not. 1 och s. 178 not. 1 — s. 179 not. 1. — Af kassor komma bland annat i betraktande de af gammalt bildade masmästare- och hammarsmedskassorna med ändamål att bereda understöd åt hyttearbetare och hammarsmeder samt deras enkor; jfr Masmästareordning $^{26}/_{6}$ 1766 § 1, Hammarsmedsordning $^{26}/_{8}$ 1823 §§ 1 och 2 samt KF $^{20}/_{9}$ 1859 § 4.

Såsom medgäldenär till bemälda kassa och försäkringsgifvare är arbetsgifvaren jemväl underkastad de för nyssnämnda slags skada gällande reglerna. Olikhet råder endast så till vida, som reglerna af lätt förståeliga skäl här omfatta äfven händelser af dödsfall. För hvad arbetsgifvaren må hafva utbetalt eger mot sagda sina medgäldenärer han sålunda regressrätt allenast på grund af särskilda sina rättsförhållanden till dem, hvaremot sjelfva hans betalningsskyldighet inträder först i mån som det, hvarför han häftar, ej kan hos dem utbekommas. Till utmärkande häraf har afsetts skola tjena bestämmelsen, att arbetsgifvaren skall åtnjuta afdrag för hvad »från kassan eller på grund af försäkringen *utgår*». För att skadestånd »enligt allmän lag eller särskild författning» skall gå i afräkning på hans ersättningsbelopp, skall det åter hafva »*utbetalts*». I jemförelse med den ersättningsskyldighet, som jemlikt 1886 års lag åligger jernvägs innehafvare och egare för fall af deras underlydandes skada, erbjuder härutinnan arbetsgifvarens motsvarande förpligtelse jemlikt 1901 års lag icke, hvad angår skadeståndsansvar enligt allmän lag, någon egendomlighet, men dess mera i fråga om det ansvar, som har sin grund i vållande hos underlydande. Enligt 1886 års lag utesluter ju nemligen ansvar på sådan grund talerätt i anledning af anställning, så framt icke ansvarspligten för båda fallen ligger hos samma personer. Här nedsätter det åter icke ens arbetsgifvarens förpliktelse från primär till subsidiär.[1]

Den ersättningsberättigade kan efter fritt val anhängiggöra talan på grund af svarandens eller hans underlydandes vållande eller ock göra gällande arbetsgifvarens ansvar jemlikt 1901 års lag. Det är ej ens hinder för ett samtida inledande och utförande af de olika anspråken. Föres talan på annan grund än 1901 års lag, kan emellertid den instämde till sitt fredande åberopa sig på det jemlikt samma lag bestående ansvar, allenast om han sjelf är arbetsgifvaren. För annan händelse får åter arbetsgifvarens ersättningsskyldighet ej ens tagas i beräkning vid tillämpandet af förordnandet, att till dödad persons efterlefvande make och barn skadestånd skall utgifvas, allenast i mån som de »genom hans frånfälle sakna nödigt underhåll». Arbetsgifvaren kan åter såsom

---

[1] Lag $^{5}/_{7}$ 1901 § 8, jfrd med Lag $^{12}/_{3}$ 1886 § 4, NJA II 1902 n:r 5 s. 47, 50, 52 och 54 samt ofvan s. 170 not. 3, s. 177 not. 2 — s. 179 not. 1 och s. 184 not. 2.

svarande fordra, att på det af honom utsökta skadeståndet må afdragas hvad han i nämnda sin egenskap har eller skall hafva att gälda i »motsvarande ersättning». Till den del som de i skadeståndet ingående särskilda ersättningsposterna och de, som han jemlikt 1901 års olycksfallslag har att gälda, till tid och ändamål sammanfalla, eger med andra ord han kvittningsrätt för de senare.[1]

Sökt jemlikt 1901 års olycksfallslag, eger åter arbetsgifvaren visserligen icke att hänvisa på sitt eller annans ansvar jemlikt annan lag. Men han kan, på sätt förut nämnts, yrka på afräkning för hvad, som på grund af sådant ansvar guldits. Likgiltigt är härvid, om detta skett frivilligt eller jemlikt beslut i rättegång, och jemväl likgiltigt, om invändningen framställes af arbetsgifvaren under pröfningen af de mot honom framstälda ersättningsanspråken eller först vid försök att uttaga de särskilda honom ådömda beloppen. Det tillhör honom allenast att åvägabringa bevis i saken. Han eger för öfrigt ytterligare en rättighet, nemligen att i den ersättningsberättigades ställe uttaga det denne mot tredje man tillkommande skadeståndet, nemligen om och till den del som detsamma är oguldet, han sjelf fullgjort sin betalningsskyldighet jemlikt 1901 års lag och det af honom guldna utgör en skadeståndet »motsvarande ersättning». Arbetsgifvarens rätt härutinnan har endast stälts i beroende af en hans tillsägelse till den skadeståndsskyldige tredje mannen. Någon förpligtelse för denne att beakta tillsägelsen finnes dock icke stadgad. Han kan tydligen ej heller hafva det, så framt icke tillsägelsen understödjes med tillfyllestgörande bevis för den ifrågavarande rättens uppkomst. Men för sådant fall lär den skadeståndsskyldige ej kunna i en framtida rättegång mot arbetsgifvaren invändningsvis åberopa senare utbetalning till den skadade eller hans rättsegare. Detta stämmer mest med lagens syfte, fastän visserligen icke med dess ordalag. Ty den förenar ju icke med arbetsgifvarens utbetalning en fordrans öfvergång att genom tillsägelsen bekantgöras för gäldenären på ett för denne bindande sätt, utan berättigar endast arbetsgifvaren att i anledning af sin betalning jemte tillsägelse »i ersättningstagarens ställe — — uttaga skadeståndet». Sin betydelse har emellertid alltid den

[1] Lag 5/7 1901 § 9 mom. 1, jfrdt med StrLgn 6 § 4, Lag 12/3 1886 § 2, NJA II 1902 n:r 5 s. 46—47, 49—50, 50—51 och 52 samt ofvan s. 133 not. 1 —s. 135 not. 5, s. 159 not. 1, s. 174 not. 1, s. 179 not. 2 och s. 227 not. 1 och nedan s. 247 not 1.

nakna tillsägelsen, derigenom att den utgör ett vilkor, som arbetsgifvaren har att uppfylla för vinnande af bifall till en sin senare talan mot den skadeståndsskyldige tredje mannen, och medför en den senares rätt att hålla sig till arbetsgifvaren för den skada, som han kan komma att lida i följd deraf, att han förhåller den skadade eller hans rättsegare belopp i öfverensstämmelse med arbetsgifvarens anspråk. De i ämnet meddelade förordnandena återgifva endast allmänna grundsatser, till den del som de stadga regressrätt mot den, som enligt allmänna skadeståndsregler häftar i ansvar. Ty en sådan regressrätt tillkommer i allmänhet den, hvilken lagen pålagt ett ansvar utan vilkor af eget vållande. Det egendomliga i bestämmelserna ligger deri, att de för sagda fall inrymma en sådan rätt allenast under förbehåll af en föregående tillsägelse, och att de gifva rätten äfven mot personer, som sjelfva häfta trots ett sitt bristande vållande.[1]

Om någon arbetsgifvarens återkrafsrätt mot den jemlikt 1901 års lag ersättningsberättigade förmäles icke något. En sådan rätt får derför anses saknas äfven för det fall, att den ersättningsberättigade kommit i tillfälle att uppbära ersättningar på två eller flera håll och i följd deraf fått uppbära mera, än enligt förestående regler egentligen tillkommer honom. Arbetsgifvarens rätt stannar vid förut afhandlade afdragsrätt på ersättningsbelopp, som hos honom alltjemt innestå. Särskildt då det gäller lifräntor, skall ju dock denna befogenhet visa sig temligen likvärdig med en återkrafsrätt.[2]

Har arbetsgifvare vid sidan af sina lagbestämda prestationer låtit förmån komma ersättningsberättigad till del eller på bindande sätt härutinnan iklädt sig förbindelse, är antagandet för gåfvoafsigt. Men äfven der sådan afsigt bevisligen icke funnits, inverkar icke hvad sålunda egt rum på arbetsgifvarens lagbestämda ersättningsskyldighet annat än i mån som deri kan ses ett aftal om dess fullgörande i annan än lagbestämd ordning och vilkoren för sådant aftals giltighet äro tillfinnandes.[3]

Till främjande af det med lagstiftningen om skada till följd af olycksfall i arbete afsedda syftet har upprättats ett

---

[1] Lag 5/7 1901 § 8 mom. 2 och § 9 mom. 2, jfrda med NJA II 1902 n:r 5 s. 50, 51, 52—53 och 54—56 samt ofvan s. 229 not. 1.

[2] Jfr ofvan s. 226 not. 1.

[3] Jfr Lag 5/7 1901 § 21 samt NJA II 1902 n:r 5 s. 45, 46, 50 och 54.

särskildt verk, riksförsäkringsanstalten. Af staten samt på dess bekostnad inrättad och förvaltad, drifver den försäkringsrörelse inom vissa gränser för statens räkning, men har derjemte att i särskilda frågor arbetsgifvare och arbetare emellan verka såsom en sakkunnig myndighet, än under afgifvande af utlåtanden och än under pröfning af densamma understälda öfverenskommelser.[1]

I allmänhet finnes det ej något tvång att anlita förenämnda anstalt. Likväl skall för vissa fall lifränta, som arbetsgifvare har att gälda åt skadad arbetare, beredas denne genom inköp derstädes. Å andra sidan står det alltid arbetsgifvaren fritt att verkställa sådant inköp. I båda fallen träder för räntans del anstalten, med arbetsgifvarens befrielse, in i betalningsskyldighet gent emot räntetagaren. För öfrigt tillgodoräknas arbetsgifvaren den säkerhet, som räntetagaren genom inköpet vinner för sin rätts utfående, alldeles såsom betalning, så att han mot annan skadeståndspligtig eger att göra gällande den regressrätt, hvarför eljest likvid till den ersättningsberättigade utgör vilkor.[2]

Medelst försäkring i riksförsäkringsanstalten må än vidare arbetsgifvare på densamma öfverflytta ansvaret för skada i anledning af framtida olycksfall. Genom sådan försäkring träder anstalten in i ett omedelbart rättsförhållande till arbetaren med förpligtelser och rättigheter, sådana som förut ålegat arbetsgifvaren, och vidkomma den senare icke derefter inträffande olycksfall. Allt detta gäller dock endast med vissa undantag. Till en början eger arbetsgifvaren att taga allenast partiell försäkring, så att vissa skador, vissa olycksfall eller vissa ersättningsposter falla på riksförsäkringsanstalten och andra åter på arbetsgifvaren. Men icke nog dermed. Så långt försäkringen räcker, har visserligen anstalten att fullgöra den stadgade ersättningsskyldigheten och eger i gengäld att, på sätt som det utan försäkringen skulle hafva tillkommit arbetsgifvaren, afdrags- och regressvis göra sig till godo arbetarens skadeståndsrätt mot tredje man. I regressväg eger den till och med bättre rätt än arbetsgifvaren så till vida, som dess talerätt mot skadestånds-

[1] Lag 5/7 1901 § 10 mom. 1 samt §§ 25 och 26, jfrda med KI för riksförsäkringsanstalten 19/12 1902 samt NJA II 1902 n:r 5 s. 9, 10, 11—12 och 13—14.

[2] Lag 5/7 1901 § 10 mom. 1 och 3, jfrda med § 9 mom. 2 och §§ 17 och 18 ibid., NJA II 1902 n:r 5 s. 58 och 60 samt ofvan s. 230 not. 1.

pligtig tredje man ej betingas af en dess föregående utbetalning utan allenast deraf, att »motsvarande ersättning *från anstalten utgår*», eller med andra ord skall af anstalten gäldas. Men å andra sidan har det icke tillerkänts anstalten någon rätt i anledning deraf, att arbetaren eger att utfå ersättning från viss kassa eller enligt annan af arbetsgifvaren bekostad försäkring. Den till arbetsgifvarens förmån stadgade preskriptionstiden har derjemte, då riksförsäkringsanstalten öfvertagit risken, utsträckts till tre år — något, som har sin förklaring deri, att för ansvarets öfverflyttande ej gjorts till vilkor försäkringens bekantgörande för arbetaren, och att kännedom om förhållandet derför kanske ej af denne erhålles, förrän han mot slutet af tvåårsperioden vänder sig till arbetsgifvaren för sin rätts utfående. Derjemte har endast åt arbetsgifvare lemnats tillfälle att med afseende å framtida olycksfall aftalsvis fastställa en från lagen afvikande ordning för ersättnings utgifvande och ega bestämmelserna om förtida uttagande af lifränta tillämplighet allenast mot honom. Trots försäkran har till sist arbetsgifvaren så till vida att taga befattning med olycksfall, som dels stadgandet om arbetares skyldighet att anmäla olycksfall oförändradt eger tillämplighet och sådan anmälan förty ej skall ega rum hos riksförsäkringsanstalten utan medelbart eller omedelbart hos arbetsgifvaren och dels hvad, som förordnats om en dennes skyldighet att anmäla olycksfall hos polismyndighet, alltjemt länder till efterrättelse utan annan ändring, än att i anmälan skall intagas uppgift om försäkringen och dess »omfattning», d. v. s. om dess belopp och vilkor.[1]

Fastän riksförsäkringsanstalten särskildt inrättats med afseende å arbetsgifvarens lagstadgade ansvar för skada af olycksfall, är dess rörelse icke inskränkt till det sagda. Den sträcker sig härutöfver i tre olika riktningar.

En med afseende å nämnda slags ansvar tagen försäkran kan utsträckas till att äfven under karenstiden bereda sjukhjelp och lifränta åt skadad arbetare på sätt, till mått och under vilkor, som gälla för sådana förmåners åtnjutande efter sagda tids utgång. Ytterligare eger arbetsgifvare, »som utöfvar annan verksamhet än i» olyckfallslagen afses, att »genom försäkring i riksförsäkringsanstalten bereda ersättning

[1] Lag 5/7 1901 § 10 mom. 1 och 2, jfrda med §§ 8, 9, 11—13, 17 och 18 ibid., NJA II 1902 n:r 5 s. 12 och 55—62 samt ofvan s. 224 not. 1 — 2 och s. 226 not. 2 —s. 230 not. 3 och nedan s. 235 not. 1 och s. 237 not. 1 — s. 240 not. 1.

enligt de i» lagen »stadgade grunder för skada till följd af olycksfall, som härflyter från» verksamhetens utöfning. Af stadgandet får anses följa, att för dylik försäkring ej fordras verksamhetens yrkesmässiga bedrifvande, men att för öfrigt länder till iakttagande hvad, som beträffande ej mindre sätt än äfven mått och vilkor förordnats om lagbestämd ersättnings utgående. Bland annat skall sålunda försäkringen röra »arbetare» i olycksfallslagens mening af kroppsarbetare. Försäkring af nyssnämnda art kan till sist tagas jemväl af dessa sjelfva. De kunna göra det för öfrigt, äfven om de på grund af sin sysselsättning stå under skydd af olycksfallslagen. I följd af sin försäkring hafva de för sådant fall dubbla ersättningsanspråk af lika innehåll, nemligen ett på grund af sin försäkring mot riksförsäkringsanstalten och ett annat enligt lag mot arbetsgifvaren eller, om han försäkringsvis öfverflyttat sin förpligtelse på sagda anstalt, ytterligare mot denna. Försäkring, tagen af arbetsgifvare utan lagbestämdt ersättningsansvar eller af arbetare, kan äfven omfatta karenstid. Den långa karenstiden förutsätter egentligen understöd från sjukkassa under denna tid, och medgifvandet af försäkring för densamma har skett i syfte att råda bot på de olägenheter, som föranledas deraf, att sådana kassor hos oss ännu alltjemt icke hafva fått en allmännare utbredning och än mindre obligatoriskt påbjudits. Då det tillåtits arbetare att försäkringsvis bereda sig dubbel ersättning, har man åter tagit hänsyn till att den lagstadgade lika ersättningen dock ej kan bereda arbetare i bättre lönevilkor full godtgörelse för den lidna skadan, men också velat lemna sådana arbetare anvisning på att af sin större förtjenst sjelfva täcka sin större risk. Premierna för ifrågavarande extra försäkringar och således äfven för dubbelförsäkring äro ej andra och större än för den regelrätta och rätta sig såsom eljest allenast efter arbetets farlighet dels i allmänhet och dels på grund af de särskilda förhållanden, under hvilka det utöfvas.[1]

Anmärkas må emellertid, att olycksfallslagens bestämmelser förklarats skola »i tillämpliga delar lända till efterrättelse», allenast för fall att arbetsgifvare sålunda tagit försäkring till täckande af annat än en sin lagbestämda risk. Att under föreskriften inbegripa en af arbetaren tagen försäkring

[1] Lag 5/7 1901 § 23 och § 24 p. 1, jfrda med § 25 ibid., KI 19/12 1902 § 11 p. 7, NJA II 1902 n:r 5 s. 34, 45, 59 och 94—97 och 1904 n:r 7 s. 61—65 samt ofvan s. 219 not. 1 — s. 232 not. 1.

har ansetts vara uteslutet, enär arbetsgifvaren dock icke medverkar vid rättsförhållandets tillkomst eller enligt olycksfallslagen har förpligtelser att fylla. Saken skulle, på sätt ske kunde, ordnas genom administrativa bestämmelser och stadgade försäkringsvilkor. Af dessa senare kommer sålunda bland annat närmast att bero, om och i hvad omfång försäkringsanstalten förvärfvar rätt mot den, som på grund af olycksfallet jemväl har något att gälda, eller dock kan räkna sig dess utbetalande till godo, vinner befrielse genom dröjsmål med talans anställande och anmälans eller läkarevårds försummande samt eger att påfordra och underkasta sig jemkning i ett redan fastställdt ersättningsbelopp. Trots det att allmän lag utan vidare tillägger arbetare försäkringsrätt, har han sålunda att för dess åtnjutande underkasta sig de vilkor, som hans anvisade medkontrahent må uppställa. För hvarje fall kunna icke, utöfver hvad allmän lag förmår, administrativa förordnanden och aftalade försäkringsvilkor pålägga den utomstående arbetsgifvaren att i öfverensstämmelse med olycksfallslagen mottaga och aflåta anmälningar om olycksfall. Tydligen har det ej heller varit afsedt att i form af försäkringsvilkor göra arbetarens rätt att försäkra sig beroende deraf, att han dessförinnan utverkat sig ett arbetsgifvarens åtagande i nämnda stycken.[1]

Såsom sakkunnig har riksförsäkringsanstalten att afgifva utlåtanden i frågor, dels huruvida arbete, hvari skada drabbat arbetare, vore ett jemlikt olycksfallslagen farligt yrke, och dels i hvad mån nedsättning i den skadades arbetsförmåga egt rum. Allt detta gäller dock allenast för det fall, att arbetsgifvaren icke medelst försäkring i anstalten befriat sig från ansvaret för den ifrågavarande skadan. Utlåtande skall afgifvas kostnadsfritt på framställning af parterna gemensamt och, der det redan kommit till tvist, dessutom efter vederbörande domstols eller skiljemäns anmodan.[2]

Slutligen är på riksförsäkringsanstaltens godkännande beroende, huruvida anordning, som arbetsgifvare låtit upprätta för att tjena såsom grund för aftal om framtida olycksfalls ersättande på ett från lagen afvikande sätt, må kunna så begagnas. Godkännande skall vägras, om anstalten, »efter er-

---

[1] Lag 5/7 1901 § 23 och § 24 p. 1, jfrda med §§ 8, 9, 11, 12, 16 och 22 ibid., KI 19/12 1902 § 11 p. 7 samt NJA II 1902 n:r 5 s. 60—61, 95 och 97.

[2] Lag 5/7 1901 § 15.

forderliga upplysningars inhemtande, finner» anordningens »bestämmelser vara för arbetarne ofördelaktiga». Anstalten kan för öfrigt när som helst återkalla sitt godkännande, dock att derigenom icke rubbas »giltigheten af aftal, som träffats, innan arbetsgifvaren erhållit kännedom om återkallelsen». Stadgandet är tillkommet af hänsyn till det ej ovanliga förhållande, att arbetsgifvare låta sina arbetare njuta till godo bostad och andra naturaförmåner samt bibehålla dem dervid äfven efter inträdd invaliditet.[1]

Fastän ersättning åt skadad arbetare fastställts genom aftal eller lagakraftegande beslut af domstol eller skiljemän, kan rättelse deri vinnas, nemligen om det »*yppas* — -- — *väsentlig* förändring i de förhållanden, hvilka voro afgörande för ersättningens bestämmande,» och talan på jemkning anställes inom två år från dagen för aftalet eller beslutet. Regelrätt hör sådan sak till domstol, men kan, liksom ersättningsfrågans första afgörande, aftalsvis vara lagd under skiljemän. Sjelfva rätten att påyrka jemkning är åter ömsesidig för arbetaren och den ersättningsskyldige. Likaledes gäller mot dem båda, att jemkning ej kan påstås i hvad, som belöper sig på tiden före dagen för »delgifvande af stämning eller» för »påkallande af skiljeaftals tillämpning». För den ersättningsskyldiges del kommer härtill ytterligare inskränkningen, att en af honom utverkad jemkning icke omfattar ersättningsbelopp, som före sagda dagar förfallit till betalning. Sålunda eger, då exempelvis den ersättningsskyldige enligt lagligen träffad uppgörelse i ett belopp frigjort sig från sin förpligtelse, han icke att äska återbetalning men väl arbetaren tillägg. I hufvudsak rör det sig om lifräntas höjning eller sänkning. Ett utsträckande eller begränsande af tiden för sjukhjelps åtnjutande lär ej i denna ordning kunna komma på tal och ej heller dess förnyade anordnande i stället för lifränta. För det senare lärer hinder möta redan deri, att det skall föreligga en *väsentlig* förändring i de för ersättningens föregående fastställelse bestämmande förhållanden. Men deremot får, trots de i stadgandet begagnade ordalagen, det anses gifva vederbörande en rätt att mot aftal, dom eller skiljemannabeslut påyrka sjukhjelps och lifräntas utgående samt lifräntas upphörande. För öfrigt kan rättelse begäras ej allenast på grund af inträdd försämring eller förbättring i hel-

[1] Lag $^{5}/_{7}$ 1901 § 21 mom. 1, jfrdt med NJA II 1902 n:r 5 s. 92—93 och nedan s. 241 not. 1.

sotillståndet utan äfven i anledning deraf, att förhållandena förmenas hafva missuppfattats vid den föregående pröfningen och uppgörelsen. Det är med tanke derpå, som i stadgandet begagnats inledningsordet »yppas». Af sig sjelft, må det tilläggas, faller, att de förbehåll, som fästs vid sagda talan på rättelse, ej finna användning, om derför kan åberopas bedrägeri eller annan brottslig gerning mot käranden. Här är nemligen fråga om en särskild förmån och icke om inskränkningar i sådan befogenhet, som följer af allmänna rättsregler.[1]

Har inom två år efter olycksfall detta haft döden till följd, kan ju ock en ändring i ersättningsbeloppen ega rum. Trots laga fastställelse bortfalla då de förutvarande fordringsanspråken men förvärfva, så framt den aflidne efterlemnat enka och minderåriga barn, de för sina personer egna. Lagen säger icke, huruvida för sådant fall förskottsbetalningar, som jemlikt lag eller behörigt aftal om ersättnings gäldande i kapitaliseradt belopp erlagts till arbetaren, må få afkvittas på bemälde hans rättsegares ersättningsanspråk. Det kunde synas rimligt och strede ej heller mot lagens anda. Men med de i öfrigt gällande lagbuden lär det få anses vara uteslutet.[2]

Åtskilliga stadganden hafva särskildt till syfte att trygga ersättningstagaren vid hans rätts åtnjutande. Hit höra bland annat åläggandena *dels* för arbetsgifvare eller, der olycksfall inträffat i arbete hos staten eller kommun, för arbetsföreståndaren att till polismyndighet i orten — »å landet länsmannen, i stad, der poliskammare finnes, poliskammaren och i öfriga städer magistraten eller, der sådan ej finnes, stadsstyrelsen» — skriftligen anmäla olycksfall, som medfört eller skäligen kan antagas medföra döden eller annan skada af beskaffenhet att jemlikt 1901 års lag kunna grundlägga ersättningsskyldighet, och samtidigt eller i allt fall snarast möjligt insända ett på egen beskostnad anskaffadt läkarebetyg eller, om detta blefve oskäligt betungande, visst annat deremot svarande intyg, *dels* för polismyndigheten att, så framt ej arbetsgifvaren skriftligen vitsordat ersättningsskyldighet enligt 1901 års lag, ovilkorligen hålla undersökning om hvarje till dess kännedom kommet

[1] Lag 5/7 1901 § 16 p. 1 och 3, jfrda med § 4 mom. 1 och 2 och § 13 ibid., NJA II 1902 n:r 5 s. 74—77 samt ofvan s. 222 not. 1 och s. 226 not. 2.

[2] Jfr Lag 5/7 1901 § 4 mom. 3 b, § 7 och § 21 mom. 2, NJA II 1902 n:r 5 s. 81 och 86 samt ofvan s. 222 not. 1 och s. 226 not. 1 och nedan s. 241 not. 1.

olycksfall af ofvan beskrifna natur samt till Konungens befallningshafvande öfversända handlingarna och sitt undersökningsprotokoll *och dels* för domstol att efter anhängiggjord ersättningstvist infordra samma handlingar och protokoll.[1]

---

[1] Lag 5/7 1901 § 12 och § 14 mom. 2, jfrda med § 11 ibid., NJA II 1902 n:r 5 s. 63—67, 71 och 72 samt ofvan s. 221 not. 1—2 och s. 224 not. 1 — s. 225 not. 1. I Lag 5/7 1901 § 22 hafva stadgats böter dels för arbetsgifvares och arbetsföreståndares underlåtenhet att afgifva den dem åliggande anmälan och dels för oriktiga uppgifters meddelande deri mot bättre vetande; jfr NJA II 1902 n:r 5 s. 93—94. Till den del som arbetsgifvaren är annan juridisk person än stat eller kommun, träffar bötesansvaret dess styrelses särskilda medlemmar; jfr NJA 1906 s. 533. Forum för ansvarstalans utförande bestämmes af platsen, der anmälan skolat ske; jfr NJA 1901 s. 233. Enligt Lag 5/7 1901 § 12 mom. 1 p. 3 skulle »närmare föreskrifter om — — innehåll» i arbetsgifvarens anmälan »meddelas af Konungen.» I denna del gälla för närvarande KK ang. anmälan om olycksfall i arbete 17/11 1905 och en enligt deri lemnadt uppdrag af kommerskollegium utfärdad kung. ang. formulär för anmälan om olycksfall i arbete 12/12 1905. Kungörelserna meddela dock bestämmelser vida utöfver det utlofvade. Sålunda förklaras anmälningsskyldigheten inträda, då olycksfallet »medfört eller skäligen kan antagas medföra döden, varaktig skada å kroppsdel, väsentlig nedsättning af själsförmögenhet eller en utöfver tredje dagen efter den, då olycksfallet inträffat, fortfarande förlust eller väsentlig nedsättning af den skadades arbetsförmåga». Dylik »väsentlig nedsättning» skall åter »anses vara för handen, då den skadade till följd af olycksfallet är oförmögen att utföra sådant arbete, som vid tiden för olycksfallet motsvarat hans kraft och färdigheter». Förutom det att allmän åklagare bemyndigats att utan angifvelse åtala försummelse af anmälan och deri lemnade falska uppgifter, har till sist det ålagts polismyndigheten att, då den skadade är försäkrad i riksförsäkringsanstalten, »om skedd anmälan oförd röjligen lemna nämnda anstalt underrättelse» och dervid tillkännagifva, »huruvida polisundersökning rörande olycksfallet hållits eller är afsedd att ega rum, och» när för detta senare fall undersökningen kommer att ske. Hvad kungörelserna i öfrigt innehålla utöfver 1901 års olycksfallslag har förordnats med hänsyn till olycksfallsstatistiken. Det är stadganden om skyldighet för arbetsgifvaren att afgifva sin anmälan jemte åtföljande intyg i dubbla exemplar, om efteranmälan från hans sida samt om handlingars öfversändande från polismyndigheten till kommerskollegium än omedelbart och än genom vederbörande yrkesinspektörer och bergmästare o. s. v. Stadgandena hafva för öfrigt affattats med olycksfallsstatistiken såsom hufvudändamål, afse verksamhetsarter och arbetsgifvare såväl under 1901 års olycksfallslag som under lagen ang. skydd mot yrkesfara 10/6 1889 och skilja i sak dem emellan allenast så, att förordnandena om arbetsgifvares första anmälan i dubbla exemplar och riksförsäkringsanstaltens underrättelse om anmälan genom polismyndigheten inskränkts att gälla allenast för olycksfall under 1901 års lag. Emellertid löpa sålunda i kungörelserna äfven formaliter samman två förut jemsides bestående lagstiftningar om skyldighet att anmäla olycksfall i arbete, nem-

Än vidare må för vissa fall domstol, under pågående handläggning af en hos densamma anhängig ersättningstvist, förordna om förskottsbetalning åt ersättningstagaren. Så må ske, då den ersättningsskyldige uppenbarligen finnes utan fog uppehålla saken, eller detta ej är händelsen men tvist råder allenast om ersättningens belopp. I det förra fallet utdömes skäligt belopp, ej understigande hvad den ersättningsskyldige må hafva medgifvit, och i det senare det ostridiga beloppet. Dylikt beslut må särskildt öfverklagas »i samma ordning som slutligt», men går genast i verkställighet såsom lagakraftegande dom. Detsamma är för öfrigt, »der ej rätten annorlunda förordnat», händelsen med hufvudsakligt utslag trots dess saknad af laga kraft. Förskottsbetalning må dock ej åläggas i tvist rörande jemkning af en förut fastställd ersättning åt skadad arbetare.[1]

Har arbetsgifvare att gälda lifränta, eger jemväl för särskilda fall lifräntetagaren rätt att ur hans egendom få uttaget lifräntans kapitalvärde, d. v. s. det belopp, hvarför »dylik ränta kan inköpas i riksförsäkringsanstalten.» Så må ske ej allenast vid arbetsgifvarens konkurs utan, så framt lifräntefordran »grundar sig på skriftligt aftal eller på lagakraftegande slutligt beslut», äfven vid arbetsgifvarens försummelse att på anfordran betala förfallet lifräntebelopp och, bortsedt från fall der staten eller kommun är arbetsgifvare, vid hans bosättning utrikes, nedläggande af rörelsen, dess sättande under likvidation eller dess öfvergång »på annan i följd af dödsfall eller genom öfverlåtelse». Då, för att kraf jemlikt beslut skall hafva ifrågavarande verkan, beslutet förklarats skola vara ej allenast »lagakraftegande» utan äfven »slutligt», har närmast

---

ligen dels den, som införts genom 1901 års olycksfallslag och först närmare ordnades genom KK 31/12 1902 och K. Komm.Koll. Kung. 12/1 1903, och dels den, som i anledning af 1889 års lag om skydd mot yrkesfara med tillägg 13/12 1895 stadgades för deri omförmälda arbetsgifvare redan genom KK 24/1 1896 med deri genom KK 11/10 1901 vidtagen ändring och fullständigades genom K. Komm.Koll. Kung. af först 19/5 1896 och derefter 26/11 1901. Tilläggas må, att de under 1889 års lag om yrkesfara och 1901 års olycksfallslag stående verksamhetsarter i det mesta sammanfalla, men att 1889 års lag dock afser allenast industriell rörelse men såsom sådan ej blott all fabriksverksamhet utan äfven hvarje »handtverkerirörelse, som drifves i så stor omfattning eller under sådana förhållanden i öfrigt, att den skäligen må anses såsom fabriksrörelse»; jfr ofvan s. 87 not. 5 och s. 220 not. 1.

[1] Lag 5/7 1901 § 14 mom. 3 och 4, jfrda med § 16 ibid., NJA II 1902 n:r 5 s. 7, 70—74, 76 och 77 samt ofvan s. 236 not. 1.

åsyftats att frånkänna försummad förskottsbetalning jemlikt domstols interimistiska beslut rättslig betydelse i förevarande afseende. Men af bestämningarna följer också, att skiljemannabeslut, hvilket på grund af förbehållen klanderrätt saknar exekutiv utkräfbarhet, ej kommer i betraktande. Kapitaliseringen eger rum för tiden från betalningsdagen eller, der i konkurs betalning ej uppburits före utdelningsdagen, för tiden från sistnämnda dag. Till den kapitaliserade fordran lägges hvad af ogulden lifränta belöper sig till respektive betalnings- eller utdelningsdagen jemte laga ränta å dessförinnan jemlikt lag förfallna belopp. Af hvad, som i allmänhet gäller om konkursförfarande, följer, att i konkurs de sålunda fastställda beloppens summa endast bestämmer det förhållande, hvari lifräntetagaren eger att taga del i tillgängliga tillgångar. I öfverensstämmelse med hvad i allmänhet gäller om lyftningsrätt i konkurs, må lifräntetagarne uppbära de jemte sjelfva kapitalfordran utgående bifordringarne i upplupna lifräntor och räntor å dess förfallna belopp, så ock sjelfva kapitalfordran, i mån som icke denna skall användas för inköp af lifränta i riksförsäkringsanstalten. De omständigheter, hvilka förutom konkurs grundlägga rätt till att hos arbetsgifvare uttaga lifräntas kapitalvärde, hafva ej omedelbart en sådan verkan. I första hand skall hos öfverexekutor begäras föreläggande för arbetsgifvaren eller eventuelt hans »sterbhusdelegare» att inom viss af öfverexekutor förelagd tid »för lifräntan — ställa pant eller borgen». Föreligger försummelse att erlägga förfallet lifräntebelopp, har för öfrigt öfverexekutor att i sitt föreläggande införa meddelande, att säkerhet ej behöfver ställas, om svaranden »inom viss af öfverexekutor bestämd tid» af »minst en och högst två veckor från föreläggandets delgifning, visar, att den förfallna lifräntan jemte laga ränta derå och ersättning för kostnader till belopp, som af öfverexekutor i föreläggandet utsättes, blifvit gulden». Erbjudes i säkerhet borgen, skall denna städse vara proprie och solidarisk. Vid försämring af ställd säkerhet kan hos öfverexekutor ny sådan äskas. Borgen pröfvas, vid bristande godkännande från sökandens sida, af öfverexekutor och omhändertages af sökanden. Pant nedsättes åter hos öfverexekutor eller enligt dess förordnande hos enskild man, som finnes af öfverexekutor vederhäftig och är villig att åtaga sig pantens vårdande. Länder åläggande om säkerhets ställande ej inom den föresatta tiden till någon efterföljd, förblir saken alltjemt hos öfverexekutor, som förordnar om uttagande af lif-

räntan jemte förenämnda bifordringar och ofördröjligen bringar sitt beslut i verkställighet. I målet gäller för öfrigt »i tillämpliga delar hvad om lagsökning för gäld är stadgadt, dock att, der målet blifvit såsom tvistigt till domstol förvivisadt, domstolen allenast har att utlåta sig om betalningsskyldigheten», hvadan, om domstolen godkänner anspråket, lifräntetagaren derefter har att »hos öfverexekutor anmäla målet till fortsatt handläggning», d. v. s. för erhållande af föreläggande och derpå följande åtgärder. Enär med afseende å betalningsdagen kapitalvärdet och bifordringarna skola fastställas till sitt belopp, sker härutinnan ej något bestämmande i ett öfverexekutors beslut om förmånernas uttagande, utan ligger det till utmätningsmannen att verkställa den behöfliga uträkningen. Hos öfverexekutor må derefter sökanden i vanlig ordning lyfta medlen, i mån som de icke bestå i kapitalvärde och skola användas för inköp af lifränta i riksförsäkringsanstalten. [1]

För ersättning enligt olycksfallslagen åtnjutes i konkurs ytterligare en allmän förmånsrätt, nemligen enligt handelsbalken kap. 17 § 4 för dels begrafningshjelp och dels sjukhjelp och lifränta, hvilka belöpa sig på de tre sista månaderna före konkursens början, och enligt § 11 i samma balk och kapitel för sjukhjelp och lifränta i tiden derefter. Med detta senare slags förmånsrätt utgår sålunda äfven en enligt lag kapitaliserad lifränta. Den förra förmånsrätten har i förhållande till andra i § 4 upptagna sin plats bland de lägst stående, under det att den senare förmånsrätten kommer efter alla andra förmånsrätter jemlikt § 11. Vid utmätning kan endast förmånsrätt enligt § 4 påstås och allenast för fall att den utmätta egendomen är lös och utmätningen verkställts jemväl för den ersättningsberättigade. Alldeles ingen förmånsrätt enligt nämnda två lagrum är förbunden med sjukhjelp och lifränta för tid, som ligger längre tillbaka än de tre sista månaderna före konkursens början eller utmätningens verkställande. Rättsreglerna må, på sätt ske kan, tillämpas äfven i fråga om ersättningsbelopp, som jemlikt behörigt aftal skola gäldas i stället för de lagbestämda. [2]

[1] Lag 5/7 1901 §§ 17—19, jfrda med § 7, § 13 p. 2, § 14 mom. 3 och 4 och § 16 p. 1 ibid., HB 17 §§ 4 och 11, UtsLgn §§ 46, 48, 116 och 134, KkLgn §§ 55, 56 och 117—125, NJA II 1902 n:r 5 s. 77—89 samt ofvan s. 226 not. 1—2 och s. 238 not. 1 och nedan s. 242 not. 2.

[2] HB 17 §§ 4 och 11 enligt Lag 5/7 1901, jfrda med UtsLgn §§ 118, 120 och 127 samt NJA II 1902 n:r 5 s. 78 och 99—102.

Af de till ersättningstagarens skydd gifna bestämmelserna rikta sig ett par delvis mot honom sjelf så till vida, som de inskränka hans aftals- och förfoganderätt.

I det föregående har redan angifvits, att aftal mellan arbetsgifvare och arbetare rörande skadeersättning i anledning af framtida olycksfall ej ega giltighet, utan att de upprättats i enlighet med en af riksförsäkringsanstalten godkänd anordning, och att godkännandet när som helst kan återkallas. Till aftalets giltighet hör dock ytterligare, att det ingåtts skriftligen. Under andra än nu nämnda vilkor vidkännes lagstiftningen alldeles icke aftal om framtida olycksfall och förty ej heller sådana aftal mellan riksförsäkringsanstalten och försäkrade arbetare.[1]

Motsvarande inskränkning finnes icke, då aftalet afser ett redan inträffadt olycksfall. Men äfven dylikt aftal är utan skriftlig affattning så till vida ogiltigt, som det är »emot ersättningstagaren utan verkan». Rör det sig om »begrafningshjelp eller om lifränta åt skadad arbetares efterlefvande», skall dessutom, vid samma påföljd, aftalet hafva slutits först efter hans död. Ej heller må, då den skadade arbetaren är i lifvet, det öfverenskommas, att, i stället för lifränta åt honom, visst belopp en gång för alla skall erläggas, »utan så är att lifräntans belopp skulle understiga fyrtiofem kronor om året». Beträffande aftal i strid mot denna senare bestämmelse heter det: »vare det ej gällande». Det medför sålunda ej heller förbindelse för den ersättningsskyldige, fastän han icke eger att återfordra det redan guldna eller i allmänhet derpå grunda annan rätt än den, som följer af förskottsbetalning. Att sådan åter skall räknas såsom obefintlig, föranleder icke stadgandet. Derom kan blifva tal, allenast om förhållandena utvisa afsigt att kringgå stadgandet och i sak detta äfven uppnåtts. För ändamålet kan dock förfaras ännu på annat sätt. Förutsatt att stadgad form och tid för aftals ingående iakttagits, hafva ju nemligen parterna i allmänhet full frihet att ordna sina rättsförhållanden. Ersättningstagaren kan sålunda äfven fullt eller delvis afstå från sin rätt. Detta gäller äfven om skadad arbetares anspråk på lifränta. Giltigt är sålunda ett hans aftal att nöja sig med en lifränta under 45 kronor, fastän han med säkerhet skulle hafva fått mera vid ett sin saks rättsliga utförande. Med dylikt aftal inträder

[1] Lag 5/7 1901 § 21 mom. 1; jfr ofvan s. 232 not. 1 och s. 235 not. 1.

dock jemväl rätten att öfverenskomma om lifräntans utgörande i kapitalbelopp. Tillvägagåendet skulle kunna antastas, allenast så framt eftergifvandet visades hafva skett mot särskildt betingadt vederlag. Men det lär ej möta svårigheter att gifva detta karakteren af en ynnest utan sammanhang med uppgörelsen; och den ersättningsskyldige skulle dock alltid hafva att räkna med arbetarens naturliga önskan att få ett större belopp i sina händer. Såsom redan af det föregående framgår, ega förbehållen om form och tid för aftal tillämplighet allenast vid omedelbar uppgörelse och gälla icke aftal, genom hvilka ersättningsfrågor hänskjutas under skiljemäns afgörande. Fordran på aftals skriftliga affattande afser eljest i hufvudsak att bereda de ersättningsberättigade lättnader i sin rätts uttagande och särskildt tillfälle att för ändamålet vända sig omedelbart till öfverexekutor samt tidsbestämmelserna och de särskilda inskränkningarna i skadad arbetares aftalsfrihet beträffande lifränta åter att hindra obetänksamma uppgörelser från de ersättningsberättigades sida, medan det i sistberörda afseende medgifna undantaget har sin förklaring i det ringa värde, som en låg lifränta har för arbetarens existensvilkor, och i missförhållandet mellan samma dess värde samt besväret med dess lyftande och utbetalande.[1]

I nära sammanhang med den senast omhandlade föreskriften stå stadgandena, att, då skadad arbetares lifräntefordran vid arbetsgifvares konkurs och i vissa andra fall hos honom uttages i kapital på tidigare beskrifvet sätt, beloppet ej får lyftas af arbetaren, utan skall användas till inköp af lifränta i riksförsäkringsanstalten, så framt icke den sålunda förvärfvade lifräntan skulle understiga ofvan angifna summa af 45 kronor. Inköpet besörjes i händelse af arbetsgifvarens konkurs genom konkursförvaltningen och för återstående fall af den öfverexekutor, som förordnat om och låtit verkställa uttagandet.[2]

Slutligen kan, har det förklarats, ersättning jemlikt olycksfallslagen, »ej öfverlåtas och — — förty ej för gäld i mät tagas». Bestämmelsen gäller dels hvarje ersättningsrätt mot arbetsgifvare enligt nämnda lag och förty äfven sådan, som

[1] Lag 5/7 1901 § 21, jfrd med §§ 13, 16 och 18 ibid., NJA II 1902 n:r 5 s. 72 och 89—93 samt ofvan s. 226 not. 1—2, s. 230 not. 3, s. 232 not. 1, s. 236 not. 2 och s. 240 not. 1.

[2] Lag 5/7 1901 § 17 mom. 2 och § 18 mom. 6, jfrda med NJA II 1902 n:r 5 s. 77—78, 79, 81, 83, 85—86, 87 och 88 samt ofvan s. 240 not. 1.

närmast grundar sig på ett mot honom verksamt aftal, och dels hvarje försäkringsfordran hos riksförsäkringsanstalten, ehvad den beror på ett arbetsgifvarens öfverflyttande af sin lagbestämda förpligtelse eller på en utan sammanhang dermed vare sig af arbetsgifvare eller arbetaren sjelf tagen försäkring. Att belopp är förfallet till betalning, sätter ej regeln ur kraft. Detta gäller ej allenast i fråga om den i en summa utgående begrafningshjelpen utan äfven om de terminliga belopp, i hvilka sjukhjelp och lifränta må uppbäras. För att tredje man skall ega att lyfta förfallna innestående belopp, behöfver han alltså en ersättningstagarens fullmakt och är, så framt han af denne befriats från redovisningsskyldighet och sålunda dock i sak fått medlen på sig öfverlåtna, ändock underkastad äfventyret af en fullmaktens återkallelse och derigenom vålladt hinder för lyftningsrättens begagnande. Ej heller må oguldna förfallna belopp utmätas från ersättningstagaren. Förbudet mot öfverlåtelse afser i första hand försäljning och gåfva. Men jemväl pantaftal är ogiltigt, det må hafva klädts i formen af en afhändelse under förbehåll om återköpsrätt eller skett under ett på grund af rättsförhållandet utställdt kreditpappers öfverlemnande i handpant. Ty pantaftal är dock till sin natur en vilkorlig afhändelse af eganderätt. Hvad angår en ersättningstagarens uppståndna konkurs, gäller regeln, att borgenärerna deri ega rätt till »all egendom, som gäldenären tillhörde den tid, då han sin konkursansökning till rätten eller domaren ingaf eller, i anledning af borgenärs ansökning om konkurs, offentlig stämning utfärdades, så ock hvad honom under konkursen tillfaller af sådan beskaffenhet, att det för gäld kan i mät tagas». Att döma af detta stadgande, skulle, så snart olycks- eller dödsfall inträffat före de deri omförmälda kritiska tidpunkterna, konkursborgenärerna ega att i deras helhet tillgodogöra sig de uppståndna ersättningsrättigheterna och åter allenast för motsatt fall dessa vara förbehållna ersättningstagaren. Detta har dock visserligen icke varit afsedt och stämmer ej heller, till den del som rättigheterna grunda sig på åläggande för arbetsgifvaren och ej allenast på medgifvande att taga försäkring, med deras karakter af lagbestämd understödsskyldighet. För hvarje fall torde emellertid konkursborgenärerna ej kunna hindras från att lyfta dels innestående begrafningshjelp i anledning af dödsfall före sagda kritiska tidpunkter i konkursförfarandet och dels hvad, som af ogulden sjukhjelp och lifränta belöper sig på tiden dessförinnan. Alldeles ovidkommande utmätningssökande och kon-

kursborgenärer äro för öfrigt icke de dem frånkända beloppen i sjukhjelp och lifränta. De äro nemligen att taga i beräkning, då det gäller att afgöra, om och i hvad måtto en ersättningstagare saknar försörjningsmedel och derför viss hans egendom skall undantagas från utmätning eller af konkursbo understöd åt honom utgå under konkursens första början. I den afhandlade bestämmelsen ligger ej något hinder för ersättningsskyldig att kvittningsvis fullgöra sin betalning. Rätt härtill har han dock icke beträffande kapitaliserad lifränta, som skall hos honom uttagas för sådan förmåns inköpande hos riksförsäkringsanstalten.[1]

Olycksfallslagen innehåller jemväl bestämmelser om forum i de vid domstol utförda rättstvisterna. Allmän underrätt är städse behörig. Men för öfrigt eger i allmänhet käranden en viss valfrihet, i det att han må instämma sin talan, antingen »der olycksfallet inträffat eller der den, som sökes, har sitt bo och hemvist». Det senare utmärker för enskild arbetsgifvare hans mantalsskrifningsort, hvadan för hans del hänsyn icke tages till platsen för affärsrörelsens bedrifvande eller för hufvudkontoret. Undantagsregler gälla för fall af jemkning i redan fastställd ersättning. Då skall nemligen yrkandet instämmas till den domstol, som förut »dömt om ersättningen eller, der ersättningen bestämts af skiljemän eller genom aftal», till domstolen »i den ort, der olycksfallet inträffat».[2]

De i olycksfallslagen gifna bestämmelserna trädde i kraft den 1 Januari 1903 och ega icke tillämplighet på skada i anledning af dessförinnan inträffadt olycksfall.[3]

§ 2b. *1886 års lag angående ansvarighet för skada i följd af jernvägs drift.*

Redan före 1901 års olycksfallslag hade 1886 års lag om skada i följd af jernvägs drift infört ett af eget eller annans

---

[1] Lag 5/7 1901 §§ 20 och 24, jfrda med §§ 17 och 18 ibid., HB 17 § 4, UtsLgn §§ 65 och 67, KkLgn §§ 30 och 35, Lag ang. egande-rätt till skrift 10/8 1877 § 22, NJA II 1902 n:r 5 s. 89 och 92 samt ofvan s. 231 not. 2 — s. 233 not. 1, s. 240 not. 1 och s. 241 not. 1 — s. 242 not. 2.

[2] Lag 5/7 1901 § 14 mom. 1 och § 16 p. 2, jfrda med RB 10 § 1, KF ang. mantalsskrifning 6/8 1894 § 3 mom. 1, Lag om handelsbolag och enkla bolag 28/6 1895 § 24 samt NJA II 1902 n:r 5 s. 70—72 och 74—77.

[3] Lag 5/7 1901 in fine och KK 18/6 1902; jfr NJA II 1902 n:r 5 s. 98 och NJA 1897 s. 611 rörande olycksfall vid bergsprängningsarbete

vållande oberoende ansvar för skada å tjenstepersonal till lif, kropp eller helsa, nemligen ett ansvar, pålagdt jernvägs innehafvare och egare. Skadan skall blott vara en följd af jernvägens drift och träffat den skadade under tjensts eller arbetes förrättande vid jernvägen, dock att, då skada timat under tjenstgöring på främmande jernvägs enskilda område, talerätt ej för något fall finnes mot *egaren* af den jernväg, hvarest den skadade då varit anställd, samt för talerätt mot samma jernvägs *innehafvare* utgöra vilkor, att tjenstgöringen skall hafva bestridts med dennes samtycke och talerätt ej finnas mot den främmande jernvägens innehafvare och egare i anledning af skadans förorsakande genom vållande hos dess förvaltning eller betjening. Dylik tjenstgöring räknas ej såsom anställning och medför således icke talerätt mot den främmande jernvägens innehafvare och egare utan vilkor af nyssnämnda slags vållande. Men för öfrigt göres, då det gäller den här afhandlade talerätten på grund af anställning, icke mera än i 1901 års olycksfallslag åtskilnad mellan en anställning af mera varaktig eller tillfällig natur. Allt detta har redan i det föregående anmärkts.[1] Tilläggas må, att likhet med nyssnämnda lag råder äfven derutinnan, att ersättningsrätt förutsätter skada genom olycksfall och icke kan grunda sig på en af tjenstgöringen föranledd smygande sjukdom men åter icke kräfver, att den skadade vid olyckstillfället befunnit sig på tåg eller tagit verksam del i trafikrörelsen. Han kan exempelvis hafva bestridt vakttjenst vid banan, utöfvat en kontrollants syssla eller befunnit sig på väg för inställelse i tjensten. Att han varit stadd i ärende som stått i sammanhang med hans tjenst, är dock icke till fyllest, så framt hans uppehåll på olycksplatsen icke af ärendet påkallats.[2]

Ersättningsrätten har eljest ej underkastats annat vilkor, än att »icke han, som skadan led, genom öfverträdelse af gällande föreskrifter eller annan grof vårdslöshet sjelf ådragit sig skadan». Såsom ordalagen utvisa, betraktas med rätta »öfverträdelse af gällande föreskrifter» allenast såsom ett sätt att ådagalägga grof vårdslöshet. Närmast rör det sig om utfärdade tjenstgöringsreglementen och instruktioner. Men äfven andra ordnings-

[1] Lag 12/6 1886 § 3, jfrd med §§ 2, 7 och 9 ibid., NJA II 1886 n:r 4 s. 10—12 samt ofvan s. 171 not. 1—2, s. 182 not. 1 och s. 221 not. 1.

[2] Se NJA 1901 s. 389, der extra eldareelev, som, på väg till stationen för att å anslag derstädes skaffa sig reda på sin tjenstgöring följande dag, gått på banan och öfverkörts, ej erhöll bifall till sina ersättningsanspråk; jfr i öfrigt ofvan s. 181 not. 1 och s. 219 not. 1 — s. 220 not. 1.

regler kunna komma i betraktande. Så måste exempelvis ske, då fråga är om tjenstgöring vid jernväg, som ej upplåtits för allmän trafik. Å andra sidan tillräknas icke sådana afvikelser från gifna föreskrifter, som allmänneligen ske i jernvägens intresse med vederbörande befäls goda minne, och ej heller sådana, som, orsaken må ligga i sjelfva föreskrifterna eller i de sakliga omständigheterna, varit nödvändiga eller dock fallit sig naturliga. Öfverträdelsen medför visserligen antagande om grof vårdslöshet men är ej något ovederläggligt bevis derom; och allenast på grof vårdslöshet skall dock ersättningsrätten falla.[1] För öfrigt länder till iakttagande hvad på tal om skada genom vållande af jernvägs förvaltning eller betjening ofvan sagts om grunderna för ersättnings bestämmande, om dess nedsättning på grund af skadans täckande från annat håll, om begreppen kroppsskada, jernväg och jernvägsdrift, om hvad, som förstås med jernvägs innehafvare och egare, om deras ansvars omfång, om regressrätt samt om preskription och talans anställande i förtid.[2]

Sagda bestämmelser i 1886 års lag, från början afseende allenast jernvägar med ånga såsom drifkraft, hafva genom 1901 års olycksfallslag och till dess förmån satts ur kraft i allt hvad rör skada å arbetare och arbetsförmän, som icke vunnit anställning vid nämnda slags jernväg före den 1 Januari 1903, och derefter åter genom lag den 22 Juni 1904 utsträckts att gälla jemväl skada i följd af elektrisk jernvägs drift, förutsatt att icke skadan öfvergått arbetare eller arbetsförmän i dess tjenst eller arbete eller härrört af den elektriska strömmen. Sammanträffa dessa två sistnämnda fall, skall, så framt arbetaren eller arbetsförmannen befinner sig i tjenst vid jernväg af den i 1901 års lag afhandlade natur, samma lag ensam ega tillämplighet, men i öfrigt skada af elektrisk

---

[1] Se NJA 1903 s. 272 (krypande under vagnsbuffertarna för vagns afkoppling från gående tåg); jfr NJA 1905 s. 486. Helt naturligt har å andra sidan jernvägstjensteman, som begagnat sig af tåg för att efter förmans kallelse inställa sig i tjenstgöring på viss ort, ansetts skyldig att iakttaga de för resande gällande föreskrifterna om af- och påstigning, hvarför ock, enär han i strid deremot sökt att på mellanstation, der han under uppehåll afstigit, hoppa upp på det ånyo i gång satta tåget och dervid dödats, hans enkas och barns ersättningsanspråk jemlikt 1886 års lag ogillats; jfr NJA 1906 s. 572. Beträffande »grof vårdslöshet» se ofvan s. 100 not. 1.

[2] Jfr ofvan s. 170 not. 1, s. 177 not. 2 — s. 181 not. 2 och s. 182 not. 1 — s. 186 not. 3.

ström bedömas enligt 1902 års lag om elektriska anläggningar. Då på detta sätt det beträffande skada å arbetare och arbetsförmän frånkänts eller ej gifvits användning åt 1886 års lags bestämmelse om talerätt mot innehafvare och egare af den jernväg, hvarest de skadade vid olyckstillfället voro anställda, gäller detta jemväl en talan på grund af vållande hos jernvägens förvaltning och betjening. Orubbad består dylik talerätt allenast mot främmande jernvägs innehafvare och egare. Under skydd af 1886 års lag befinna sig emellertid sålunda dels arbetare och arbetsförmän vid ångjernväg med anställning före den 1 Januari 1903 i sådan jernvägs tjenst och dels personer i embets- eller tjenstemäns ställning vid ångjernvägar och elektriska jernvägar med undantag allenast för den händelse, att, då skadan timat vid det senare slaget jernväg, den härrört af den elektriska strömmen. Med nyss anmärkta undantag för arbetare och arbetsförmän vid ångjernvägar, hafva åter personer i deras vilkor att åberopa sig på 1901 års olycksfallslag och, i mån som deej varit anställda vid någon af de i samma lag omförmälda rörelser men skadan haft sin orsak i ström från elektrisk anläggning, på 1902 års elektriska lag. Talan enligt sistnämnda lag kan äfven föras af embets- eller tjensteman. I sista hand återstå de allmänna skadeståndsreglerna. Till dem äro sålunda ock embets- och tjenstemän regelrätt hänvisade.[1]

Såsom synes, utesluter då 1902 års elektriska lag i sin tillämplighet allenast satts tillbaka för 1901 års olycksfallslag, denna senare, med merberörda undantag för fall af anställning före viss dag, helt och hållet användningen af 1886 års lag i hvad rör arbetares och arbetsförmäns skadeståndstalan på grund af sin anställning. Detta betyder i sjelfva verket, att åtskilliga personer i denna klass fullständigt beröfvats dylik talerätt och det dermed förbundna rättsskyddet samt på sådant sätt bragts i sämre läge än de jemte dem anställda embets- och tjenstemännen. 1886 års lag afser ju nemligen, bortsedt från dess fordran på viss drifkraft, jernväg i mening af hvarje anläggning för att på skenor befordra personer eller gods, medan 1901 års lags bestämmelse om jernväg röra »jernvägs- eller spårvägstrafik», utöfvad »så-

[1] Lag 5/7 1901 § 27, Lag 27/6 1902 § 14 och Lag 22/6 1904, jfrda med NJA II 1902 n:r 5 s. 23, 24—25 och 53—54, 1904 n:r 6 s. 58 och n:r 7 s. 54—56 samt ofvan s. 174 not. 1 och s. 227 not. 1. — s. 230 not. 1.

som yrke». Detta vill väl säga, att jernvägen skall vara upplåten för allmän trafik eller ingå såsom del i anstalt för fabriksrörelse eller annan i 1901 års lag angifven yrkesnäring. Arbetare och arbetsförmän vid ångjernväg, som ej uppfyller dessa vilkor, hafva sålunda mist den talerätt på grund af anställning, hvilken jemlikt 1886 års lag var dem förunnad, och gjort det utan att få någon motsvarande talerätt enligt 1901 års lag eller annan specialförfattning.[1]

De två lagarna från 1886 och 1901 skilja sig för öfrigt väsentligen till sitt innehåll och på vissa punkter till förmån för en talerätt jemlikt den förra lagen. 1901 års lag förbinder sålunda befrielse från ersättningsansvar med tredje mans uppsåtliga förorsakande af skadan, äfven då gerningsmannen, utan att hafva »ledning af eller uppsigt öfver arbetet», jemte den skadade deri deltagit. För 1886 års lag är detta så mycket mera främmande, som i allmänhet hvarje slags vållande af »förvaltning eller betjening» är en särskild förpliktelsegrund äfven i förhållande till de på sådant sätt anställda.[2] Än vidare gör 1886 års lag icke några förbehåll i anledning af omgifte, ålder, frihetsstraff, tvångsarbete, främmande nationalitet eller utrikes boplats, tillerkänner vid dödsfall ej allenast enka utan äfven enkling ersättning och låter denna utgå enligt allmänna skadeståndsregler och icke i på förhand normerade belopp. I andra afseenden ställer det sig åter visserligen mindre fördelaktigt för en målsegare enligt 1886 års lag. Derstädes är ju nemligen talerätt på grund af anställning utesluten, då mot tredje man kan föras talan på grund af förvaltnings eller betjenings vållande, räknas äfven vid dödsfall preskription från olycksfallet, afbrytes densamma endast genom stämning samt finnes ej omförmäld någon rätt att påyrka skydd mot utmätning, och ej heller förmånsrätt, förskottsbetalning, säkerhets ställande och lifräntas uttagande i kapital på grund af uppståndén fara för räntans vederbörliga utfående.[3]

---

[1] Jfr ofvan s. 180 not. 1, s. 220 not. 1 — s. 221 not. 1 och s. 247 not. 1.

[2] Jfr Lag 12/3 1886 §§ 2 och 3, Lag 5/7 1901 §§ 1 och 27 samt ofvan s. 171 not. 1, s. 219 not. 1 och s. 247 not. 1 och nedan s. 288 not. 2.

[3] Jfr Lag 12/3 1886 §§ 2, 3 och 10, Lag 5/7 1901 §§ 4—6, 8, 9, 13, 14, 17, 18 och 20, HB 17 §§ 4 och 11 samt ofvan s. 171 not. 1, s. 179 not. 2, s. 181 not. 2, s. 185 not. 2 — s. 186 not. 2, s. 222 not. 1 — s. 224 not. 1, s. 226 not. 2 — s. 230 not. 1, s. 238 not. 1 — s. 240 not. 2 och s. 244 not. 1.

Härmed äro för öfrigt icke olikheterna slut. Sålunda hvilar bland annat enligt 1901 års lag ansvaret på arbetsgifvare och enligt 1886 års deremot på innehafvare och egare, hvarjemte 1886 års lag ej erbjuder någon motsvarighet till 1901 års lags bestämmelser om betalningstider, om jemkningar i fastställda ersättningsbelopp, om särskilda hinder för aftal om ersättning, om anmälningar af inträffad skada, om forum och om riksförsäkringsanstalten och dess verksamhet.[1] Det lär för öfrigt få antagas, att, då 1901 års lag tillägger arbetsgifvare, som utöfvar annan verksamhet än den i lagen afsedda, rätt att i nämnda anstalt försäkra sina arbetare, detta icke gäller i fråga om arbetare och arbetsförmän, som stå under skydd af 1886 års lag. Huruvida verksamheten består i yrkesmässigt bedrifven »jernvägs- eller spårvägstrafik» eller ock icke, spelar härvid ingen roll. Ty af försäkringen skulle följa, att arbetarens och arbetsförmannens ersättningsrätt för framtiden skulle bedömas enligt 1901 års lag och ej längre enligt 1886 års; och en åtgärd af sådan verkan kan dock ej ligga inom arbetsgifvarens befogenhet, så framt han ej handlar efter formligt aftal med de försäkrade eller afser att bereda dem en förmån utöfver den lagbestämda. På detta senare sätt kunna naturligen också arbetare och arbetsförmän under 1886 års lag genom egen försäkring i riksförsäkringsanstalten bereda sig ytterligare trygghet mot de ekonomiska följderna af skada genom olycksfall i arbete.[2]

§ 2c. *1901 års sjölag.*

Då bland de yrkesnäringar, för hvilkas del 1901 års olycksfallslag förklarats skola gälla, icke upptagits sjöfart, har detta bland annat haft till orsaker, dels att åt sjöfolk, inbegripet befälhafvare, under vissa vilkor tillförsäkrats, förutom tillfälligt understöd på utrikes ort, årliga försörjningsbidrag för sig och familjer samt pensioner, nemligen från sjömanshusen och handelsflottans pensionsanstalt, och dels att redaren i visst omfång har att taga sin del i de ekonomiska

---

[1] Jfr Lag 12/3 1886 §§ 2 och 9, Lag 5/7 1901 §§ 1, 7, 10—12, 14—16 och 20—25 samt ofvan s. 170 not. 1, s. 182 not. 1 — s. 185 not. 1, s. 219 not. 1, s. 221 not. 1—2, s. 224 not. 1—2, s. 226 not. 1, s. 231 not. 1 — s. 237 not. 1 och s. 241 not. 1 — s. 244 not. 2.

[2] Jfr Lag 5/7 1901 §§ 23, 24 och 27 samt ofvan s. 220 not. 1 och s. 233 not. 1 — s. 234 not. 1.

följderna af befälhafvarens och besättningens »skada eller sjukdom» i tjensten.[1]

Understöd från sjömanshus erhålles allenast i fall af »torftiga omständigheter», men utgår ej allenast till sjöman utan äfven till sjömans enka, så länge hon lefver ogift, och till sjömans barn, ända till dess att de fyllt femton år, eller, om i anledning af sjukdom eller kroppslyte de äfven derefter sakna försörjningsförmåga, sådan inträdt. Understöden lämpas för öfrigt ej allenast efter den behöfvandes »nödtorft» utan äfven efter »sjömanshuskassans tillgångar». För att enka eller barn efter sjöman skola erhålla understöd utgör vilkor, att den sistnämnde sjelf »innehaft eller varit berättigad att undfå understöd»; och sådant tillkommer åter sjöman, då han af sin lön erlagt stadgad »hyresafgift» samt för honom uppstått oanvändbarhet till vidare sjötjenst i anledning af deri inträffad skada, sjukdom eller ålderdomsbräcklighet. Understödet tjenar sålunda äfven andra ändamål än att bereda godtgörelse för olycksfall i arbete. Helt och hållet karakteren af ålderdomsförsörjning hafva de från handelsflottans pensionsanstalt utgående pensionerna. Till deras undfående hör nemligen bland annat viss lefnads- och tjensteålder. Pensionerna utgå för öfrigt till befälhafvare och sjöfolk »å svenska, till utrikes fart använda segel- eller ångfartyg» med vissa fixa belopp, men utgöra allenast visst antal, som fördelas bland de sökande efter den grund, att företräde tillkommer den, i hvars person först förutsättningarna för berättigande inträdt, och lottning anställes mellan härutinnan likstående. Gemensamt vilkor för sagda årliga understödsbidrag är inskrifning i svenskt sjömanshus, hvarförutom bestå ännu andra särskilda vilkor för förmånernas åtnjutande äfvensom sätt för deras förverkande.[2]

Hvad angår rederiets lagbestämda skyldigheter i fall af

---

[1] Jfr KF ang. konsulatväsendet $^{24}/_{9}$ 1906 §§ 54—56 och NJA II 1902 n:r 5 s. 22—23. Bland 1901 års olycksfallslags ersättningspligtiga näringar voro i det ursprungliga förslaget deremot uppförda bergnings- och dykerirörelse samt transport medelst pråmar. De uteslötos dock, sedan i högsta domstolen fästs uppmärksamheten derpå, att de i dylik verksamhet sysselsatta arbetarne för vissa fall säkerligen komme att anses såsom sjömän; jfr NJA II 1902 n:r 5 s. 21 och 24.

[2] K. Reglem. för sjömanshusen i riket $^{4}/_{3}$ 1870 §§ 12 och 20—22, jfrda med § 1, § 6 mom. g och k och §§ 16 och 35 ibid., samt K. Reglem. för handelsflottans pensionsanstalt $^{29}/_{1}$ 1864 §§ 2—7, 15 och 16.

besättningens »skada eller sjukdom» i tjensten, skiljes mellan befälhafvaren och dennes underlydande. Befälhafvare njuter trots skada eller sjukdom till godo aftalade förmåner, så länge han kvarstår i tjensten, och har vid afskedande för vanliga fall samma rätt, som om det egt rum utan särskildt laga skäl. Har skadan eller sjukdomen gjort honom »oförmögen att föra fartyget», tillkommer honom emellertid ej hyra för tid utöfver afskedandet, men må, då skadan eller sjukdomen ej haft sin orsak i hans eget vållande, han efter behof »åtnjuta vård på redarens bekostnad» ännu fyra veckor derefter. Manskapets vilkor äro så till vida sämre, som, så snart skada eller sjukdom härrör af »eget groft vållande» eller venerisk sjukdom föreligger, vederbörande, ehvad han afskedas eller icke, eger att bekomma hyra allenast för tiden af arbetsförhet och sjelf har att bära »kostnaden för skötsel och vård». Såsom synes, fordras dock härtill regelrätt, att skadan eller sjukdomen har föranledts af eget groft vållande. Skada eller sjukdom under andra än de anmärkta förhållandena medför för rederiet förpligtelse att jemte kostnaden för eventuell hemförskaffning betala dels full hyra till sjömannens entledigande vare sig genom formlig afmönstring eller fartygets afresa under hans kvarlemnande och dels sjukvård ej blott för samma tid utan derutöfver för ytterligare fyra veckor. Vid sjömans dödsfall i tjensten eller i anledning af deri uppståndeu sjukdom eller olycksfall har också rederiet att bekosta begrafningen. Befälhafvarens och manskapets ifrågavarande fordrings- och ersättningsanspråk höra till de s. k. sjöpanträttigheterna och äro förbundna med pant- och förmånsrätt i fartyg och frakt. Pant- och förmånsrätten upphör emellertid, »om icke fordringen utsökes inom ett år från den dag, tjensten ombord upphörde». Redaren häftar dock personligen; och i denna del gäller blott vanlig tioårig preskription.[1]

I det stora hela vida mindre fördelaktiga för arbetstagaren än 1901 års olycksfallslags bestämmelser, äro de nyss afhandlade det dock så till vida mera, som de låta sina förmå-

[1] SjLgn §§ 7, 64, 65, 90, 93, 98, 268 och 284. Hvad angår skadans eller sjukdomens förorsakande af annan i skeppstjenst samt sjöpanträttigheters uttagande, prioritet och rättsliga värde, se ofvan s. 159 not. 1. Ifrågavarande fordrindsrättigheter kunna äfven komma att inräknas under gemensamt haveri med pant- och förmånsrätt delvis jemväl i lasten, men gälla för sådant fall ej mot lastegaren personligen och äro föremål för viss kortare preskription; jfr SjLgn § 188 mom. 10 samt §§ 216 och 283.

ner inträda ej allenast vid olycksfall utan äfven vid sjukdom och ej heller fordra något orsakssammanhang mellan dem och tjenstens utöfvande utan nöja sig med deras inträffande under tjenstens fortsatta bestånd.

§ 2d. *1833 års legostadga.*

Närstående till skildrade stadganden beträffande sjöfolk stå de, som afse orkeslöst eller sjukt tjenstehjon. Tjenare, som »oafbrutet» hos sin husbonde »troget och väl tjent från sitt trettionde år», må den senare nemligen icke skilja från sig, sedan det för ålderstigenhet ej längre kan finna annan tjenst, utan fortfarande bereda honom »skälig utkomst och skötsel mot den betjening», som han »kan uträtta.» Sjuknar tjenare eljest, har husbonden ock att sörja för hans vård under den aftalade tjenstetiden utan rätt till afdrag på lönen för annat än läkararvode och läkemedel. Vårdas tjenaren på sjukhus eller annorstädes utom husbondens hem, har den senare sålunda också att bestrida kostnaderna för bostad, kost och sjukvård utöfver nämnda två poster. Sjukdom innefattar äfven olycksfall i eller utom tjensten. Sjelfförvållad sjukdom eller skada medför dock ej någon husbondens förpligtelse. För fall af dylik natur har enligt allmänna rättsregler tjenaren att i allo bära utgifterna för sjukvård samt att för den försummade tjenstetiden tåla afdrag på lönen och ersätta husbonden åtnjuten bostad och kost, hvarförutom fråga uppstår om en husbondens rätt att i förtid omedelbart entlediga tjenaren i anledning af oduglighet. Annans vållande till sjukdomen eller skadan befria åter icke husbonden från hans förpligtelser, och vållande hos honom sjelf låter allmänna skadeståndsregler träda i användning. Sagda lagbestämda förmåner för orkeslösa, sjuka eller skadade tjenare kunna ej af dem eftergifvas, vederbörande fattigvårdssamhällen till skada.[1]

Förmånerna tillkomma emellertid allenast tjenare i ett legalt legohjonsförhållande, d. v. s. personer, som, anställda till hjelp i jordbruk, i hushåll eller för personlig uppassning, ingått aftalet under städsels mottagande och för lagbestämd legoperiod. S. k. fria tjenare, hvilka väl hafva sysslor af nämnda natur men ej bundit sig på angifna sätt och tid, njuta ej förmånerna tillgodo. Förutsatt att yrkesarbetare tagits i tjenst på viss tid medelst skriftligt kontrakt, hvari tid och öfriga vilkor utsatts, samt dela kost och bostad med sin arbets-

[1] LgStn §§ 6, 7 och 10 samt KF 9/6 1871 § 4; se beträffande försörjning af uttjent legohjon NJA 1892 s. 532.

gifvare, lär åter för deras del kunna ifrågasättas de omhandlade stadgadenas tillämplighet. Detta är dock tydligen uteslutet, till den del som motsvarande förmåner utgå enligt 1901 års olycksfallslag. Ett dylikt lagarnas sammanträffande lär för öfrigt ej lätt inträffa, då yrkesarbetare med kost och bostad hos arbetsgifvaren ej torde förekomma annat än inom den mindre handtverkerirörelsen och sådan yrkesdrift ej ingår bland de verksamhetsgrenar, för hvilka 1901 års lag gäller.[1]

Förmånsrätt i konkurs och för fall af täflan med annan utmätningssökande jemväl vid utmätning åtnjuta legala tjenare jemlikt handelsbalken kap. 17 § 4 såsom eljest för sista årets lön.[2]

§ 3. Skada af farlig verksamhet för andra än underlydande.

§ 3a. *Egendomsskada i följd af jernvägs drift.*

På sätt som redan förut anmärkts, innehåller 1886 års lag om skada i följd af jernvägs drift för två fall stadganden om skyldighet för jernvägs innehafvare och egare att ersätta en af driften föranledd egendomsskada, äfven då den ej står i sammanhang med något vållande på jernvägens sida. Fallen hafva ock angifvits, nemligen skada å hvad egendom som helst genom »eld — — från lokomotiv eller från eldstad i annat jernvägsfordon» och skada å ren på annat sätt — i båda fallen, så framt icke egendomen har »af jernvägens förvaltning eller betjening för befordran mottagits.» Med afseende å hvad, som är att anmärka rörande »jernväg», »drift», jern-

---

[1] LgStn §§ 35 och 44, KF ang. utvidgad näringsfrihet 18/6 1864 § 15 mom. 1 och § 17 mom. 4 samt Lag 5/7 1901 § 2, jfrda med 1901 års förslag till lag om vissa arbetsaftal § 10 och ofvan s. 220 not. 1.

[2] Jfr ofvan s. 240 not. 2. Det, som i HB 17 § 4 stadgats om förmånsrätt för dagspenning eller aflöning under sista tre månaderna, afser tillfälliga arbetare och torde ej här finna tillämplighet; jfr NJA II 1891 n:r 2 s. 38—40 och NJA 1899 s. 354. »Sista året» syftar för öfrigt på det vid konkursens början löpande tjensteåret. Vid ifrågavarande stadgandes utvidgade tiilämpning på andra tjensteförhållanden, har vid läglighet uttrycket äfven så uttolkats; jfr NT 1873 s. 448 samt NJA 1897 s. 170 och 1905 s. 204. Men der det visat sig förmånligare för den löneberättigade, har jemväl förmånsrätt tillerkänts honom för hvad på lönen upplupit under kalenderåret närmast före konkursens början; jfr NJA 1873 s. 225, 1882 s. 6, 1899 s. 354 och 1903 s. 342.

vägs »innehafvare» och »egare» samt transportgods, hänvisas till framställningen af ersättningsskyldighet i anledning af vållande hos jernvägs förvaltning eller betjening och så likaledes beträffande ånga eller elektricitet såsom jernvägens drifkraft, den ifrågavarande lagens bristande tillämplighet för fall af skada genom elektrisk ström, ansvarets regelrätta förbindande med det jernvägsområde, af hvars trafikerande skadan förorsakats, dess beroende af eganderätt till »fordon», då af eld derifrån skada uppstått inom ett för flera jernvägar gemensamt område, omfånget af skadas ersättande samt egares och innehafvares ansvar äfvensom preskription, regress- och talerätt.[1]

Såsom bestämmelserna äro affattade, utesluta de, som handla om skada af eld från eldstad i jernvägsfordon, tillämplighet af andra lagens stadganden, under det att de, som afse skada å ren, fullständigande ansluta sig till dem, som stadga ansvar för skada å egendom genom förvaltnings eller betjenings vållande.[2] De två stadgandena om ansvar utan sådant vållande förete för öfrigt i ledande grundsatser ganska väsentliga skiljaktigheter.

Ansvaret för eldskada har hufvudsakligen införts på grund af erfarenheten, att äfven de bäst konstruerade gnistersläckare ej kunde afvända den särskilda fara för antändning, som jernvägs trafikerande med nödig ångkraft innebure för egare af mark, hus och annan egendom omkring banan, och föregåtts af en rättspraxis, som, i brist på andra bevis om vårdslöshet vid jernvägsdriften, allt mera visade benägenhet att döma jernvägens innehafvare till att ersätta skada genom antändning från lokomotiv på skäl, att det inträffade finge anses ådagalägga otillfredsställande gnistersläckares begagnande. I första hand har det således tänkts på eldskada genom gnistor från ett uppeldadt ånglokomotivs skorsten. Det behöfs likväl icke, att elden kommit lös från lokomotiv. Den kan äfven härröra från eldstad, som, lös eller fast anbragt, har sin plats i annat jernvägsfordon, exempelvis för uppvärmnings skull. Ej heller är för någotdera fallet antändning genom gnistor vilkor för ersättningsansvaret. Sålunda har, då

---

[1] Se Lag 12/3 1886 § 5, § 6 mom. 2 och § 8 mom. 2, jfrda med §§ 1, 7 och 9—12 ibid., Lag 22/6 1904 samt ofvan s. 170 not. 1—2, s. 171 not. 3 — s. 173 not. 1, s. 174 not. 2 — s. 175 not. 2, s. 180 not. 1 — s. 181 not. 1 och s. 181 not. 3 — s. 186 not. 3.

[2] Se Lag 12/3 1886 § 6 mom. 1 och 2; jfr dock nedan s. 263 not. 3.

det helt allmänt talas om »eld — — från eldstad», man under ansvaret särskildt velat inbegripa fall af antändning genom glödande kolstycken, nedfallna ur asklåda under jernvägsfordon. Härvid lär, med stadgandets lydelse, det dock icke stanna. Ty om exempelvis ett lokomotiv skulle explodera eller så ske med eldstad i annat jernvägsfordon och deraf följa en förödande brand, lär, till den del som skadan har i branden sin närmaste orsak, den väl dock härröra af »eld — från lokomotiv eller från eldstad i annat jernvägsfordon». Den omedelbara skadan af explosionen kommer åter icke i betraktande. Af hvad, som sagts, följer åter, att, mot hvad ordalagen skulle kunna synas föranleda, annan åtskilnad ej råder mellan »lokomotiv» och »eldstad i annat jernvägsfordon» än den, som följer deraf, att det förra regelrätt är mera eldfarligt. Då det utan vidare talas om »eld — — från lokomotiv» och ej från lokomotivets eldstad, beror det derpå, att det i sin helhet betraktas såsom en eldstad. Under »eldstad» faller åter icke anstalt för belysning, låt vara att den erhålles från brinnande låga. Här förekommer ett utvidgadt ansvar allenast på grund af förvaltnings eller betjenings vållande. Har dylik anstalt haft till ändamål såväl uppvärmning som belysning, ändrar sig dock visserligen förhållandet. Under stadgandet faller naturligen alldeles icke eldsolycka genom explosion eller sjelfantändning af varor på tåget eller genom resandes utkastande af tändande ämnen eller genom andra deras åtgärder. Förmedlar dock dylikt elds spridande från eldstad i jernvägsfordon, lära för den derigenom förorsakade skadan jernvägens innehafvare och egare icke undgå ansvar, dem fritt att söka sina utlägg åter af den, som häftar i ansvar enligt allmänna skadeståndsregler. Å andra sidan betingas åter ersättningsskyldigheten af att eldstaden fått plats i jernvägsfordonet med innehafvares, förvaltnings eller betjenings samtycke. Stadgandet, från början gifvet allenast för ångjernvägar, torde, fastän nu mera gällande äfven för elektriska jernvägar, för deras del finna ringa tillämpning, enär all skada af den elektriska strömmen och sålunda äfven derigenom vållad eldskada å egendom skall bedömas enligt 1902 års elektriska lag och således ej efter omhandlade bestämmelse. Någon full motsvarighet till lokomotiv finnes ju ej heller.[1]

[1] Lag 12/3 1886 § 5 mom. 1 och Lag 22/6 1904, jfrda med Lag 12/3 1886 § 6 mom. 1 och § 11, NJA II 1886 n:r 4 s. 14, 15—16, 17 och 18 samt ofvan s. 88 not. 4, s. 171 not. 2 och s. 174 not. 2.

För öfrigt träder, jemlikt särskilda 1886 års lags bestämmelser, i tre fall vederbörandes ifrågavarande rätt att få eldskada ersatt ur kraft, nemligen i ett fall på grund af eget eller tredje mans vållande till skada genom positiv åtgärd af beskaffenhet att väsentligen öka eldfaran, i ett fall på grund af obligatorisk förbindelses åsidosättande och i ett fall på grund af obligatorisk förbindelse att bära risken. I det första och tredje fallet har dock skadeståndsrätten förklarats skola ega bestånd, om »skadan har sin orsak i vårdslöshet vid jernvägens drift», d. v. s. vårdslöshet i jernvägens drift af jernvägens innehafvare, förvaltning eller betjening. Ömsesidigt vållande föranleder icke någon jemkning i skadestånd. I det första af de tre fallen bibehåller vållande å jernvägens sida egaren af den skadade egendomen i allo vid hans ersättningsrätt trots det medverkande vållandet å hans eller tredje mans sida och afvänder i det andra till ingen del den med hans försummelse förenade påföljden af talerätts förlust, medan de för det tredje fallet gifna stadgandena ej förlika sig med ett sammanträffande vållande och derigenom sättas ur tillämplighet.[1]

»Är», heter det, eldskadan, »utan att hafva sin orsak i» vårdslöshet vid jernvägens drift, »föranledd derigenom, att annan än jernvägens innehafvare, efter det jernvägens anläggning påbörjades, utanför jernvägens område på kortare afstånd från närmaste jernvägsspår än 30 meter upplagt brännbart löst gods utan säkert skydd eller uppfört byggnad af lätt antändligt ämne eller täckt förut uppförd byggnad med sådant ämne eller vidtagit annan dylik åtgärd, som uppenbarligen i väsentlig mån ökat den från jernvägstrafiken hotande eldfara; då vare jernvägens innehafvare från ersättningsskyldighet fri».[2] Till inskränkning i stadgandets tillämpning tjena, förutom förbehållet att icke vårdslöshet vid jernvägens drift varit medverkande orsak till skadans uppkomst, fordringarna på att skadan föranledts genom en menniskas positiva handling, att åtgärden skall bestå i en af de exempelvis uppräknade handlingarna eller eljest »uppenbarligen i väsentlig mån ökat den från jernvägstrafiken hotande eldfara», samt att hvad sålunda skett företagits i tiden efter

---

[1] Jfr ofvan s. 170 not. 2 och s. 171 not. 2.

[2] Se för det följande Lag 12/5 1886 § 5 mom. 3, jfrdt med § 3 mom. 1 ibid., NJA II 1886 n:r 4 s. 15, 16—17, 17—18 och 19 samt ofvan s. 100 not. 1 och s. 246 not. 2.

jernvägsanläggningens påbörjande, utom jernvägens område och inom 30 meter från det gränsen närmast liggande spåret. Å andra sidan länder till ersättningsrättens förlust icke allenast vållande af den skadade egendomens egare utan af hvem som helst annan, blott att det icke är jernvägens innehafvare. Emellertid är sålunda utan verkan i nyssnämnda hänseende eldfarans höjande genom händelser af naturkraft, såsom skogsaffalls hopande genom vinden samt träds eller annan växtlighets tillkomst och spridning på grund af sjelfsåning. Kraf på skadestånd kan ej afvisas i anledning af att käranden eller tredje man försummat att på sina egor undanrödja de sålunda uppståndna anledningarna till eldfarans ökande. Annorledes ställer det sig åter, om den ena eller andra planterat träd på mark, som förut varit kal, eller nedhuggit löfskog och ersatt den med tall- eller granskog. Det är tydligen åtgärder, likvärdiga med de uppräknade. Af dessa senare ses för öfrigt, att åtgärden ej behöfver hafva föranledt ett mera stadigvarande förhållande. Derför kommer exempelvis äfven i betraktande en skogsafverkning utan omedelbart bortskaffande af det afverkade samt af affall i grenar och kvistar.[1] Det talas ju nemligen äfven om uppläggning »af brännbart löst gods utan säkert skydd.» »Uppenbarligen» i den allmänna bestämningen af eldfarliga åtgärder tyder närmast på fall af grof vårdslöshet (culpa lata) och ger sålunda i allt fall anvisning på att efter en objektiv norm pröfva, huruvida åtgärden bör anses såsom sådan. Efter lika måttstock är att bestämma uttrycket: »i väsentlig mån». Ett jernvägens påbörjande lär åter anses vara för handen, sedan arbetet på marken vidtagit i och för skenors utläggande efter en i vederbörlig ordning tillkommen plan, omfattande den ifrågavarande sträckan. Dertill är sålunda exempelvis ej till fyllest Kungl. Maj:ts medgifvande af expropriation, men ej heller af nöden arbetets anställande på samma sträcka. Ej heller berättigar lagen till att fästa afseende vid en vederbörandes bristande kännedom om jernvägsanläggningens påbörjande, hvaremot, då det gäller uppförandet af ett hus eller annat arbete af natur att påfordra ett fullföljande, det lär få pröfvas efter omständigheterna, huruvida icke hvad, som efter jernvägsanläggningens påbörjande för sådant ändamål sker i enlighet med det redan vid-

[1] NJA 1906 s. 501.

tagna, må betraktas såsom fullbordadt redan dessförinnan. I sin egenskap af specialstadgande tager lagrummet, som utgår från att hvar egare och innehafvare närmast har att stå till svars för hvad som sker inom hans område, ej i betraktande åtgärder inom jernvägens eget. Längden af 30 meter har fastställts, i betraktande af att enligt erfarenhet en gnista från lokomotivs skorsten ej flyger längre med bevarad tändkraft. Deraf också sagda längdsträckas beräkning från jernvägens yttersta spår åt det ifrågavarande hållet. Naturligen är det afsedt en sträckning i rät vinkel från spåret. Bestämningen föranleder dock en utvidgning af området, om nya spår anläggas. Detta kan dock ej inverka på hvad dessförinnan vidtagits inom det sålunda nytillkomna området. Endast med afseende å framtida åtgärder kan den nya spåranläggningen hafva rättslig betydelse; och gäller till afgörande af den kritiska tidpunkten hvad i det föregående sagts om jernvägsanläggningens första påbörjande.

Stadgandet innebär för öfrigt en inskränkning i egande-rätten, hvilken, med tillämpning af prioritetsgrundsatsen, pålagts egarne och innehafvarne af den jernvägen närgränsande marken utan något som helst vederlag och för öfrigt så, att de ej allenast hafva att sjelfva afhålla sig från vissa åtgärder utan äfven, hvar för sina områden, tillse, att sådana ej företagas af andra. Hvad härutinnan ålagts dem är ju dock allenast ett vilkor för åtnjutande af en dem särskildt tillagd förmån i skadeståndsväg. Den enas rätt i denna senare punkt är dock jemväl beroende af hvad den andre vidtager eller försummar inom sitt område. Tänder det i en grannes eldfarliga upplag eller anläggning och sprider sig derifrån branden in på annan grannes område, har den senare, fastän det ej stått i hans makt att förhindra den ökade eldfaran, icke någon talerätt enligt 1886 års lag, utan är helt och hållet anvisad på att efter befogenhet hålla sig till den, som bär ansvaret för upplagets eller anläggningens tillvaro. Att egaren af den skadade egendomen ej har låtit något komma sig till last eller alldeles icke har egendom inom de 30 meterna, ändrar icke saken. Allenast om den ökade eldfaran härrör af en jernvägsinnehafvarens åtgärd, består den principala ersättningsrätten oberörd. Undantaget gäller således ej heller åtgärd af jernvägens embets- och tjenstemän, betjente eller egare. Hvad, som skett med samtycke af jernvägens innehafvare, får dock tydligen räknas såsom en hans egen åt-

gärd.[1] I dylikt samtycke får ock vid bristande förbehåll anses ligga en utfästelse att ersätta eldskada, som den, hvilken utverkat samtycket, i sin egen egendom kan komma att lida på grund af det jemlikt samtycket vidtagna. Erinras bör till sist, att den afhandlade undantagsbestämmelsen affattats med tanke på en första antändning. Men ordalagen utesluta icke, att under bestämmelsen inbegripes jemväl en eldens större utbredning i anledning af åtgärder, som mot dess anvisningar företagits inom det ifrågavarande området. Detta faller sig ock helt naturligt, i mån som skadan öfvergått den, som står i ansvar för åtgärden. Men det öfverensstämmer mest med lagens anda och syfte, att, om elden från hans egendom ytterligare fortplantat sig till annans, låta hans fel lända äfven denne andre till förlust af ersättningsrätt.[2]

Mot det ifrågavarande stadgandet skulle eljest kunna göras två hufvudsakliga anmärkningar. Derigenom att det låter sin tillämplighet betingas deraf att ej till skadan medverkat »vårdslöshet vid jernvägens drift», skall det lätt alstra tvister i oträngdt mål och få sin användning inskränkt utöfver hvad varit afsedt. Ty det rör sig dock i hufvudsak om antändning genom gnistor från lokomotiv, och domstolarna hafva i tiden före 1886 års lag visat, huru långt de kunnat gå i att för nämnda fall antaga vårdslöshet vid jernvägsdrift. Utan fritt spelrum åt antaganden på grund af hvad i bevisväg åstadkommits skall väl åter i en sådan sak sällan vårdslöshet kunna fastställas. Af praktisk hänsyn har åter skadeståndsrätten gjorts beroende ej allenast af eget utan äfven af tredje mans vållande. Men, så snart sjelfva ersättningsrätten principielt erkänts, ligger dock en bristande följdriktighet i att låta den falla på hvad en alldeles utomstående vidtager eller försummar; och ej heller står hvad i denna del förordnats i öfverensstämmelse med hvad, som stadgats dels annorstädes i 1886 års lag och dels i 1901 års olycksfallslag och 1902 års elektriska lag.[3]

Med afseende å rätten att bekomma ersättning för omhandlade slags eldskada har 1886 års lag ytterligare stadgat:

---

[1] Jfr Lag $^{27}/_{6}$ 1902 § 9 mom. 2.

[2] Jfr NJA 1906 s. 501.

[3] Jfr Lag $^{12}/_{3}$ 1886 § 5 mom. 2 p. 1 och § 6 mom. 2, Lag $^{5}/_{7}$ 1901 § 1 mom. 2, Lag $^{27}/_{6}$ 1902 § 4 mom. 1 och 2, § 7 mom. 1 och § 9 mom. 2 samt ofvan s. 88 not. 4 och s. 255 not. 1.

»Har egaren af den skadade egendomen genom underlåtenhet att fullgöra honom jemlikt åtagande eller på annan grund åliggande skyldighet mot jernvägens egare eller innehafvare sjelf föranledt skadan, vare han icke berättigad till ersättning». Befrielsen inträder här blott i förhållande till den, som brister i uppfyllandet af sin obligatoriska förbindelse och sålunda sjelf drager skadan öfver sig. Den förefinnes ej mot andra, till hvilkas egendom elden derefter sprider sig. Till den del som ansvarsbefrielse sålunda eger rum, åtnjutes den deremot utan hinder af medverkande vårdslöshet i jernvägens drift. Alltså i två väsentliga afseenden olika grundsatser mot dem, som omfattats i den förut afhandlade undantagsbestämmelsen; och dock äro de föreliggande sakförhållandena i hufvudsak enahanda. Äfven här rör det sig nemligen om förekommande af den från jernvägstrafiken hotande eldfaran: byggnads flyttande, taks omläggande, skogs afverkande med skyldighet att hålla marken bar eller att plantera löfträd i stället för nedhuggen tall- eller granskog o. m. d. Förpligtelsen är endast obligatorisk i stället för lagbestämd och består, såsom synes af de anförda exemplen, regelrätt i att företaga en positiv åtgärd och dessutom en åtgärd i syfte att aflägsna en vid jernvägsanläggningens påbörjande redan förefintlig fara. Såväl i dessa två senare delar som i fråga om åtgärdens beskaffenhet och området derför hänger dock allt på innehållet i »åtagande eller» den »på annan grund åliggande skyldighet». Ett handlande deremot medför åter, kausalsammanhang förutsatt, ersättningsrättens förlust. Fråga är således i allmänhet om påföljd af en underlåtenhetshandling. Vållande i vanlig mening behöfver för öfrigt icke föreligga. Det är tillräckligt, om på den förpligtades sida icke handlats såsom vederborde, låt vara att så skett på grund af en hans bristande vetskap om sitt åliggande eller på försummelse af en hans målsman eller annan ställföreträdare. Liksom eljest gäller nemligen, att part i obligationsförhållande har att bära följderna af sina förpligtelsers bristande fullgörande. Förpligtelsen är af lika verkan, oafsedt om den haft sin uppkomst i förhållande till jernvägens egare eller innehafvare. Till sin ansvarsbefrielse kunna alltså båda hvar för sig åberopa bristande uppfyllelse af aftal med den andre. Men på samma sätt kan en ny egare eller innehafvare tillgodogöra sig aftal, slutna af föregående egare eller innehafvare. Deremot verkar icke aftalet mot andra än den, som gjort åtagandet, och hans universalsuccessorer och alltså icke mot hans singular-

successorer. Härtill skulle, enär, i brist på motsatt föreskrift, aftalet endast grundlägger en obligatorisk förbindelse, höra inteckning för servitut, och härför skola åter hinder möta i att utfästelsen gemenligen går ut på en positiv handlings utförande och för hvarje fall ej skett till förmån för fastighet i dess användning för jordbruk eller såsom tomtplats. Skulle, såsom exempelvis arrendator med egna byggnader, egare af lös egendom hafva med afseende deråt iklädt sig förbindelsen, är ju åter antagligt, att denna skulle anses ega laga verkan äfven mot en ny egare, så framt han vid förvärfvat afvetat förbindelsen och förty ej med afseende deråt kunde göra gällande god tro. Men härpå kan ej ligga synnerlig vigt, då åtaganden af egare till lös egendom alltid dock skola vara jemförelsevis sällsynta. Saken hjelpes dock i annan ordning. Genom innehållande af aftaladt vederlag eller genom påyrkadt fullgörande af åtagandet är nemligen den berättigade kontrahenten i tillfälle att mot sin medkontrahent tilltvinga sig omedelbar verkställighet af en aftalad positiv handling och njuter för flertalet fall derefter skydd mot en återställelse af de förutvarande förhållandena genom hvad, som efter förut lemnad framställning i lag blifvit bestämdt om ersättningsrätts förlust i anledning af eldfarliga åtgärder inom trettio meter från yttersta jernvägsspår. Allenast i mån som aftalet i rummet sträcker sig längre än nyssnämnda lagbestämmelser, blifva under sagda förhållanden jernvägens innehafvare och egare berörda af en eganderättens öfverlåtelse från den åtagandes sida. Oftast skall för öfrigt det vara fråga om underlåtenhetshandlingar; och då skall, till den del som lagen ej lemnar skydd, för hvarje fall det väsentligaste hindret för åtagandets intecknande såsom servitut vara bortfallet. Det kan dock hända, att intet af allt detta inträffar, såsom då inom eller utom de trettio metrens sträcka jordegare förpligtat sig att hindra naturlig återväxt eller aflägsna en af naturen uppstående samling af brännbara ämnen. Då förpligtelsen angifvits kunna bero »på annan grund» än åtagande, hafva lagstiftarne särskildt åsyftat expropriation för jernvägens räkning. Ej sällan meddelas nemligen dervid åläggganden för de utefter banan boende att mot visst vederlag vidtaga åtgärder af förut skildrade natur. Åt sådana åläggganden har afsetts att bereda lika verkan som aftal. Uttryckligt åläggande behöfver för öfrigt ej hafva förekommit. Det kan ligga i ett för ändamålet tillerkändt vederlag. Med afseende å en sålunda uppstånden förpligtelses uttagande samt

verkan för och mot andra än de ursprungliga parterna gäller hvad ofvan sagts om aftal såsom grund för förpligtelsen.[1]

Slutligen saknas den omhandlade ersättningsrätten för eldskada, om egaren af den skadade egendomen »jemlikt åtagande eller på annan grund» är »pligtig att sjelf vidkännas den från jernvägstrafiken härrörande eldfara». Trots ordalydelsen kan förbindelsen afse allenast viss egendom och sålunda också annan än den skadade samt i följd deraf ej lända till befrielse från ersättning. Ifrågavarande undantagsbestämmelse har för öfrigt, såsom förut framhållits, sitt undantag, nemligen på det sätt, att ersättning skall utgå, om »skadan har sin orsak i vårdslöshet vid jernvägens drift». Denna senare bestämmelse får anses gälla allenast för det fall, att icke riskens öfvertagande bevisligen omfattat jemväl skadas uppkomst i nyssnämnda ordning. Det är nemligen fråga om hvad må antagas hafva varit åsyftadt och ej om att fastställa en yttersta gräns för ansvarsbefrielse på jernvägens sida. En sak för sig är derefter, att enligt allmänna rättsgrundsatser det ej torde på förhand kunna tillförsäkras jernvägens innehafvare ansvarsfrihet för skada, som har sin orsak i vårdslöshet på hans egen sida. Fastän här icke särskildt angifvits, att förpligtelse mot jernvägens egare binder äfven i förhållande till dess innehafvare och så äfven omvändt, följer detta af de allmänna ordalag, i hvilka föreskriften affattats. Äfven i öfrigt gälla i tillämpliga delar de på tal om obligatorisk förpligtelse att företaga åtgärd till eldfarans förebyggande fastställda grundsatserna. Då här förpligtelsen består i att tåla något, lägger emellertid så till vida icke dess innehåll hinder i vägen för dess intecknande såsom servitut, hvaremot visserligen »last eller besvär» af denna art icke höra till de af gammalt erkända sedvanliga servituten. Förpligtelse i sammanhang med expropriation uppstår för detta fall gemenligen så, att visst belopp tillägges vederbörande för att gälda förhöjning i försäkringsafgift eller

---

[1] Lag 12/3 1886 § 5 mom. 2 p. 1, jfrd med mom. 3 ibid., Expropr. Förordn. 14/4 1866 §§ 13 och 24, NJA II 1886 n:r 4 s. 15, 17 och 18, NJA 1901 s. 396 samt ofvan s. 259 not. 3. Hvad angår de i texten berörda servitutsfrågorna, se beträffande fastighetsegares åtagande att göra något till förmån för annan fastighetsegare NJA 1885 s. 304 och 1895 s. 434 samt beträffande fastighetsegares åtaganden till förmån för jernvägsanläggningar i industrielt ändamål å särskilda lägenheter NJA 1900 s. 429; jfr ock Lag om servitut 14/6 1907 §§ 1 och 2.

bekosta betryggande åtgärder för sjelfva eldfarans afvärjande.[1]

Med afseende å bevisskyldigheten hafva beträffande den afhandlade eldskadan ej uppstälts särskilda regler. Det ligger derför ock på jernvägens innehafvare och egare att styrka sådana särskilda omständigheter, som förklarats utesluta deras ansvar, och åter på egaren af den skadade egendomen att, i mån som han för och eger att föra talan på grund af »vårdslöshet vid jernvägens drift», ådagalägga sådan och att för hvarje fall leda i bevis skadans uppkomst genom »eld — — från lokomotiv eller från eldstad i annat jernvägsfordon». Så snart eldskada stått i tidssammanhang med tågs förbipasserande, får detta dock, i betraktande af det vanliga i att antändning skett i sagda ordning, mestadels gälla såsom tillräcklig bevisning.[2]

Så till vida äro de beskrifna stadgandena om ersättningstalans förlust i anledning af eget vållande icke uttömmande, som derutöfver sådan inträder jemlikt allmänna skadeståndsregler. Man tänke exempelvis på obehörig inblandning i skötseln af jernvägens drift eller på otillåtna åtgärder inom dess område till uppenbart och väsentligt ökande af den med driften förbundna eldfaran. Allmänna skadeståndsregler gälla för dylika fall dock tydligen äfven på det sätt, att ömsesidigt vållande kan föranleda jemkning i skadestånd. Härvid synes för öfrigt 1886 års lags allmänna grundsatser med nödvändighet påfordra, att det tillräknas jernvägens innehafvare och egare vållande hos dess förvaltning eller betjening. Detta vill dock i sjelfva verket säga, att, fastän sagda lag omisskänligen afsett att all skada å egendom genom »eld — — från eldstad i — — jernvägsfordon» skall, så framt den ej är ersättningsgill enligt allmänna skadeståndsregler, bedömas enligt det senast behandlade lagrummet, undantagsvis bestämmelserna om skada å egendom genom vållande af jernvägens förvaltning eller betjening kunna komma i tillämplighet för fall af eldskada i sagda ordning.[3]

---

[1] Lag 12/3 1886 § 5 mom. 2 p. 2, jfrd med p. 1 ibid., StrLgn 19 § 21, JB 7 §§ 4 och 5, RB 25 § 17 enligt 1734 års lagtext, IntLgn § 55, 1866 års Skiftesstadga §§ 76, 77 och 81, Lag om hemmansklyfning m. m. 27/6 1896 §§ 10 och 15, NJA II 1886 n:r 4 s. 15, 16 och 18—19, NJA 1901 s. 396 samt ofvan s. 107 not. 5 och s. 262 not. 1.

[2] Jfr NJA 1893 s. 426 och 1894 s. 87.

[3] Lag 12/3 1886 § 6 mom. 1, jfrdt med §§ 2 och 5 ibid., StrLgn 6 § 1 samt ofvan s. 175 not. 2, s. 176 not. 2 och s. 254 not. 2.

Anspråk att få skada, som tillfogats ren i följd af jernvägs drift, ersatt, äro, i mån som den förorsakats genom »eld — — från eldstad i jernvägsfordon», att utföra jemlikt de för dylik eldskada gifna och i det föregående skildrade rättsreglerna och kunna för öfriga fall anställas på grund af skada å egendom genom vållande hos »jernvägens förvaltning eller betjening». För dessa senare fall behöfver dock ej talan föras på nyssnämnda grund utan för dess bifall utan vidare åberopas, att »ren — blifvit — i följd af jernvägs drift skadad eller dödad». Till bifall fordras dock då tre särskilda omständigheter, nemligen

dels att renen är »tillhörig den, som har rätt till renbete enligt lagen om de svenska lapparnas rätt till renbete i Sverige»,

dels att olyckan »skedde — å trakt, der lapparna vid tiden för skadans timande egde uppehålla sig med sina renar»,

och dels att »ej den, hvilken vård om renen ålegat, uppsåtligen eller genom grof vårdslöshet vid bevakningen varit till skadan vållande».

Det första förbehållet synes, att döma efter ordalagen, från talerätt utesluta ej mindre norska flyttlappar än äfven sådana, som åt den, hvilken för sin person har renbetesrätt, anförtrott sig tillhöriga renar att vårdas och sålunda endast medelbart draga gagn af renbetesrätten. Motsatsen får dock i båda fallen antagas. Med visst förbehåll, som här ej eger tillämplighet, har nemligen 1898 års lag om de svenska lapparnas rätt till renbete tillagt sig verkan jemväl i fråga om de norska flyttlapparna, och derefter i samma lag inryckts en hänvisning till 1886 års lags ifrågavarande skadeståndsbestämmelse. Denna torde dermed såsom en 1898 års lags beståndsdel kommit att afse äfven norska flyttlappar med laga renbetesrätt i riket. Hvad åter angår renar, som flyttlapp har under sin vård men ej i sin ego, har, så framt vårdnasförhållandet ej strider mot lag, 1898 års författning förklarat dem i allo stå under dess förordnanden om »lapparnas renar». De lära derför ock göra det äfven i omhandlade hänseende. Renbetesrätt genom andra är ju för öfrigt också en renbetesrätt. hvartill kommer, att 1886 års lag icke tillförsäkrat sin skadeståndsrätt särskildt åt lappar.

Att vid olyckstillfället de lappar, som haft de dödade eller skadade renarne i sin ego eller vård, måste hafva egt rätt att uppehålla sig å trakten, betyder naturligen mera, än att

händelsen skall hafva egt rum inom renbetestrakt. Uppehållet får ej vara olaga hvarken på grund af årstid eller traktens uteslutande upplåtelse åt andra lappar.

Då slutligen vållande hos »den, hvilken vård om renen ålegat», angifvits såsom grund för befrielse från ansvaret, afses tydligen vållande ej allenast hos lapp, som eger eller i sin vård mottagit renen, utan äfven hos den, som för hans räkning har öfver densamma den närmaste tillsynen (»renvaktare»). Det ordas ju också om »grof vårdslöshet vid bevakningen»; och om »vårdslöshet vid renarnes bevakning» talar 1898 års lag i mening att göra renegare, lapp eller annan, ansvariga för skada, som i följd af renvaktares vållande renar å mark åstadkomma. I sammanhang härmed må å andra sidan påpekas, att, då äfven okvalificeradt vållande medför ansvar för skada å mark genom renar, vållandet skall hafva nått graden af grof vårdslöshet för att beröfva egare af ren ersättningsrätt i anledning af dess skadande eller dödande. I denna del återgifver lagbudet 1886 års lags grundsatser. Ytterligare må erinras, att allenast för vissa fall renegare häftar för skada af den förra naturen under vilkor af »vårdslöshet vid renarnes bevakning» och i andra åter derförutan.

Eljest står visserligen det afhandlade lagrummet i nära sammanhang med den lapparna medgifna renbetesrätten. Dess utöfvande och de dermed förbundna förpligtelserna att ersätta skada å mark hafva synts påfordra särskildt skydd för de kringströfvande renarne, då lapparna helt naturligt ej kunde hafva dem så i sin hand, som den bofasta befolkningen har sin boskap. Till bestämmelsernas införande har ock verkat seden i rättspraxis att, då jernvägs innehafvare jemlikt koncession eller aftal varit skyldig att hålla stängsel kring banan, låta skada, som boskap lidit derigenom att den till följd af stängslets bristfällighet inkommit på banan, falla på jernvägen. Men jernvägens innehafvare är visserligen ej skyldig att i renbetestrakt hålla sådant stängsel och är ej heller, om han gör det, derigenom befriad från ansvaret för rens skadande eller dödande. Ej heller inskränker sig ansvaret till skada genom öfverkörning. Det kan vara skada på hvad sätt som helst, blott att den icke uppstått genom »eld — från eldstad i jernvägsfordon». Lapparna förutsättas emellertid vara skyldiga att hålla vakt om sina renar till förhindrande af ej blott skada å mark utan äfven inkommande på jernvägs område. Redan i det förra hänseendet kunna dock,

såsom förut antydts, anspråken ej ställas alltför höga — något, som är att taga i betraktande för de händelser, i hvilka ansvaret för skada å mark har betingats af »vårdslöshet vid renarnes bevakning». Men hvad sålunda gäller af naturen har ytterligare skärpts och understrukits för fall af renars inkommande på jernvägs område, då betydelse tillagts allenast »grof vårdslöshet vid bevakningen».[1]

§ 3b. *Skada till person eller egendom genom elektrisk ström.*

Elektricitetens snabbt tillväxande användning för samfärdsel och industri har framkallat en liflig lagstiftning rörande elektriska anläggningar, d. v. s. anläggningar för alstrande, öfverföring, fördelning eller tillgodogörande af elektricitet för olika ändamål. Det är en lagstiftning med skiftande syften: stäfjande af enskild konkurrens med statsliga anläggningar, skydd åt förhandenvarande och underlättande af nyas utförande samt säkerställande mot den särskilda fara, som naturkraftens användning medför. Till denna sistnämnda skyddslagstiftning hör hvad 1902 års lag om elektriska anläggningar innehåller om skadeståndsansvar. Dess stadganden i denna del böra dock lämpligen ses mot bakgrunden af nämnda slags lagstiftning i öfrigt. Härvid bör blott erinras, att, allt efter det i sigte hafda ändamålet, lagbuden helt naturligt afse än elektriska anläggningar i allmänhet och än det ena eller andra slaget sådana. Ja äfven de från samma synpunkt gifna föreskrifterna hafva olika föremål, i det att behofvet af ett lagstiftningens ingripande gjort sig mera eller mindre kännbart allt efter anläggningens art, omfång, vigt och farlighet. Det är för öfrigt också en alltför ny lagstiftning, för att den skall kunna hafva kommit till full enhetlighet och till rättssatser af en mera beståndande natur. Bestämmelserna te sig i åtskilligt såsom trefvande försök på ett ej ännu fullt kändt område — försök, i afvaktan på att nya rön och uppslag skola bereda tillfälle till mera omfattande och verksamma åtgärder i lagstiftningsväg.

---

[1] Lag 12/3 1886 § 6 mom. 2 enligt Lag 8/7 1904, jfrdt med Lag 12/3 1886 § 3 mom. 1, § 5 och § 6 mom. 1, Lag 1/7 1898 §§ 1, 6—9, 14—16, 25, 27 och 38, NJA II 1904 n:r 7 s. 57—61 samt ofvan s. 87 not. 9, s. 100 not. 1, s. 193 not. 1 och s. 205 not. 2 — s. 210 not. 1 och nedan s. 272 not. 1 — s. 273 not. 2.

Att förebygga en för staten besvärlig konkurrens är hufvudsyftet med kungl. kungörelsen den 6 Juli 1906, som, med vissa undantag, förbjuder »enskild man, menighet eller inrättning» att utan Kungl. Majt:s tillstånd »å kronans mark eller inom området för allmän väg eller jernväg, som blifvit för allmän trafik upplåten, upprätta telegraf-, telefon- eller andra svagströmsledningar», d. v. s. sådana, som — i likhet med de särskildt nämnda och dermed jemförliga, såsom ringledningar och ledningar för urs reglering — för sina ändamål endast kräfva ström af obetydlig styrka och ej heller använda annan. Kungörelsen, som för undantagsfallen låter ledningens upprättande bero på samtycke af »jernvägsstyrelsen eller enskild jernvägs förvaltning» och, af hvem än samtycket må hafva meddelats, underkastar ledningens egare särskilda föreskrifter i fråga om byggande, underhåll och begagnande, ålägger, så framt ledningen »framdragits å kronans mark eller inom området för allmän väg eller statens jernväg», egaren äfven att, vid behof på statens sida, dels utan ersättning ändra eller borttaga ledningen och dels mot lösen öfverlåta densamma till telegrafverket. Såsom särskildt synes af hvad sist anmärkts, tillägga stadgandena delvis staten en särskild rätt beträffande ledningarne, men gå dock i det mesta ut på att bereda staten och det allmänna säkerhet mot olägenhet och fara från deras sida. Det har ock förordnats, att »ledningens egare» skall fullt ersätta »all den kostnad och skada, som kan för statsverket uppkomma genom ledningens framdragande, framtida begagnande eller underhåll». Att, under förutsättning af enskild jernvägs upplåtelse för allmän trafik, bestämmelserna afse jemväl ledningar inom dess område, har sin förklaring deri, att, oafsedt tillfället för Kungl. Maj:t att i koncessioner på expropriationsrätt för nya jernvägsföretag inrycka förbehåll i ämnet, enskilda jernvägars egare äro beroende af staten i och för vinnande af anslutning med dess telegraf- och telefonnät.[1]

Till syftet nära 1906 års kungörelse står lagen den 26 april 1905, som — med visst undantag för fartyg, afsedda för sjöfart — förbjuder andra än kronan att utföra elektrisk anläggning för trådlös telegrafering eller telefonering utan tillstånd af Kungl. Maj:t, som för öfrigt meddelar sådant allenast på viss tid, dervid förordnar om sätt och vilkor för utförande och nyttjande samt eger att förklara tillståndet förverkadt.

---

[1] KK $^{6}/_{7}$ 1896 §§ 1—6, jfrda med den förut i ämnet gällande KK $^{20}/_{4}$ 1883. Se ock nedan s. 272 not. 1.

Bötesansvar har stadgats för anläggnings utförande eller begagnande i strid mot gifna föreskrifter. Här spelar emellertid mera än i 1906 års lag in en hänsyn till enskild rätt, i det att dylika anläggningar alldeles särskildt äro af beskaffenhet att störande ingripa i hvarandras verksamhet. 1905 års lag kan sålunda äfven sägas tjena till skydd för enskild rätt och bestående anläggningar i allmänhet.[1] En uppgift i detta senare hänseende fylla eljest meddelade straffbestämmelser för fall att någon förstör eller skadar elektriska ledningar för belysning, uppvärmning eller drifkrafts öfverföring, telegraf- eller telefoninrättning eller sådan lednings eller inrättnings beståndsdel eller tillhörighet eller ock med sådan egendom »vidtager åtgärder, hvarigenom fara för människor eller egendom uppkommer eller ledningens eller inrättningens begagnande hindras eller störes» — lagbud, som gälla statens anläggningar och sådana andra, som enligt Kungl. Maj:ts särskilda beslut skola med dem njuta lika skydd i förevarande afseende.[2] Härtill komma så lagrum, som belägga med straff olofligt bortledande af ström från hvilken som helst elektrisk anläggning, gerningen må ske i afsigt att skada eller hafva olofligt tillegnande till syfte.[3]

Ett rättsmedel till underlättande af elektriska anläggningar utgör expropriation. I viss omfattning må nemligen sådan ega rum för framdragande af elektriska ledningar. Rätt dertill kan hos Kungl. Maj:t sökas dels enligt den allmänna expropriationsförordningen den 14 april 1866 och dels enligt lag om elektriska anläggningar den 27 juni 1902. För det

---

[1] Lag $^{26}/_{4}$ 1905, jfrd med NJA II 1905 n:r 7 s. 17—23.

[2] StrLgn 19 §§ 13 och 14 samt § 21 mom. 2 p. 2 och mom. 3 enligt Lag $^{29}/_{6}$ 1900; se ock NJA II 1900 n:r 11 s. 18—19, 20, 26 och 27.

[3] StrLgn 19 § 20 och 20 § 3 mom. 6 enligt Lag $^{27}/_{6}$ 1902. Anmärkas må emellertid, att i lagrummet rörande skadegörelse talas om bortledande »från annans elektriska anläggning» och i stöldparagrafen åter om »bortledande från elektrisk anläggning». Förklaringen torde dock ligga deri, att, då på det senare stället brottet säges skola hafva begåtts »i uppsåt att sig eller annan» strömmen »tillegna», det funnits onödigt att framhålla, att gerningen haft annans anläggning till föremål. I båda fallen föreligger dock ett bortledande från främmande anläggning, då det egt rum från ledning under gerningsmannens eganderätt men under sådana omständigheter, att egaren af den anläggning, hvarifrån strömmen tillföres, afhändts sin rätt dertill eller ett derför aftaladt vederlag. Ty under sådana förhållanden är dock i sak strömmen bortledd från den senares och ej från gerningsmannens anläggning; jfr NJA II 1904 n:r 6 s. 59—62 och nedan s. 278 not. 1.

förra fallet skall den elektriska anläggningen hafva till ändamål att omedelbart fylla ett »allmänt behof» och ett behof, som utgör ett af de i förordningen särskildt uppräknade eller är med dem i betydelse likställdt. Bestämmelserna i denna del lyda: »till rikets försvar, till allmän väg, bro, hamn eller lastningsplats, till torg eller gata i stad, till uttappning eller sänkning af sjö, till strömrensning, farled eller annan vattenledning, till allmän byggnad eller till dylik allmänt behof». Af de angifna ändamålen komma här väl emellertid i betraktande allenast det första och det sista, nemligen »rikets försvar» och »dylikt allmänt behof». Särskildt den senare bestämningen kan emellertid föra ganska vida. Man må erinra sig, att det ej ansetts vara hinder för att jemlikt 1866 års förordning medgifva expropriation för ej mindre statens jernvägar än äfven enskilda. Det lär då i lika omfattning kunna ske för telegraf- och telefonledningars framdragande, så mycket mera som förordningen redan i sin ursprungliga lydelse gaf särskilda föreskrifter för fall af exproprierad marks användning »för anläggning af elektriska ledningstrådar» och sålunda förutsatte, att expropriation för sådant ändamål oftare skulle förekomma. En sak för sig är, att på grund af konkurrenshänsyn Kungl. Maj:t ej torde vara villig att understödja enskilda anläggningar af telegraf- och telefonledningar med expropriationsrätt.[1]

Expropriationsrätt enligt 1902 års lag må åter sökas »för någon orts förseende med belysning eller drifkraft eller för dylikt ändamål eller för beredande af drifkraft åt sådan industriell anläggning, som finnes vara af större betydelse för det allmänna». Så till vida är i samtliga dessa fall fråga närmast om expropriation i enskildt intresse, som den förutsättes ske till förmån för en yrkesmässigt drifven verksamhet, hvilken endast medelbart länder det allmänna till gagn. Det är dock härutinnan åtskilnad mellan de tre fallen. I de två första ställer sig ungefär förhållandet lika, som då expropriationsrätt beviljas enskilda jernvägar enligt 1866 års förordning. Sålunda ligger från denna synpunkt en särskild vigt på att i det första fallet anläggningen skall hafva till syfte att förse *en ort* med belysning eller drifkraft. Härunder falla sålunda icke ledningar till ett enstaka affärsföretags industribyggnader. Med fasthållande härvid är ock den föl-

[1] KF 14/4 1866 § 1 mom. 1 och 2; jfr NJA II 1904 n:r 6 s. 14 och 15 samt ofvan s. 267 not. 1.

jande bestämningen »dylikt ändamål» rätteligen att läsa såsom annat dylikt allmänt ändamål.[1] I det sista af de tre angifna expropriationsfallen kräfves åter ej merå af allmänt intresse, än att den industriella anläggning, hvartill drifkraft skall öfverföras, är »af större betydelse för det allmänna». Härmed åsyftas nyttan för land, ort och befolkning deraf, att ett enskildt företag tillgodogör sig förut obegagnade produktionsmöjligheter eller i allt fall genom sin omfattning i väsentlig mån ökar tillfällena till afsättning för andra näringar samt bereder ett flertal anställning och utkomst. Det är sålunda också en bestämmelse till särskild förmån för storindustrien. Till sin grundtanke står den åter nära grufvestadgans och vattenrättslagarnas särskilda expropriationsstadganden, hvilka jemväl offra den enas enskilda rätt för den andres behof, enär, pröfvadt från synpunkten af önskvärdheten att höja näringslifvet, behofvets fyllande väger mera än rättens bevarande. För öfrigt bereder visserligen grufvestadgan jemväl rätt till expropriation för framdragande af »de för grufdriften erforderliga kraftledningar»; och hafva såsom sådana räknats jemväl ledningar för öfverförande af elektrisk kraft.[2]

Att det mången gång kan ställa sig tveksamt, huruvida expropriationsrätt för elektriska ledningars framdragande finnes jemlikt 1866 års förordning, 1902 års lag eller möjligen alldeles icke, säger sig sjelft med de två författningarnas delvis sväfvande bestämmelser i ämnet. Afgöranderätten ligger hos Kungl. Maj:t. Härvid är det för öfrigt af vigt, att, så framt ansökan bifalles, klart besked lemnas, enligt hvilken författning koncessionen meddelas. Ty på tre punkter är expropriation jemlikt 1902 års lag underkastad förbehåll, okända för 1866 års förordning. Sålunda må inom område, hvarför »byggnadsstadgan för rikets städer eger tillämpning»,

---

[1] Jfr KF om allmän farled 30/12 1880 § 4, KF om allmän flottled 30/12 1880 § 7, KF 30/12 1880 om tillägg till KF 14/4 1866 med bestämmelser om expropriation för orts förseende med vatten eller för far- eller flottled samt Lag 29/6 1900 rörande fara för förorenande af vattenledning med ändamål att förse ort med dess behof af vatten.

[2] Lag 27/6 1902 § 1 mom. 1, jfrdt med Lag om dikning och annan afledning af vatten 20/6 1879 §§ 16–25, KF om jordegares rätt öfver vattnet å hans grund 30/12 1880 §§ 6 och 13, Grufvestadgan 16/5 1884 §§ 21—38, NJA II 1904 n:r 6 s. 1—15 och 17—19 samt ofvan s. 269 not. 1. Hvad angår frivillig upplåtelse af kronojord för framdragande af elektriska ledningar, se KK 17/6 1903.

och »inom fastställdt hamnområde» menigheten icke förpligtas att »afstå eller upplåta gata, torg, allmän plats eller vattendrag». Inom område, hvarför nämnda byggnadsstadga icke gäller, äro åter vederbörande egare ej skyldiga att afstå jord eller lägenhet för lednings framdragande på mindre afstånd än 150 meter från boningshus eller annan vid gård uppförd byggnad eller tomtplats eller trädgård i deras ego, »utan så är att Konungen finner annan sträckning för ledningen icke kunna utan synnerlig olägenhet användas». Till sist har för fall af medgifven expropriation annan än kronan att utöfver den jemlikt 1866 års förordning bestämda ersättningen gälda halfva dess belopp. Af förstberörda två inskränkningar i expropriation jemlikt 1902 års lag kan ju för särskilda fall följa, att meddeladt bifall i och för sig innebär, att det skall förfaras jemlikt 1866 års förordning. För flertalet händelser skall emellertid ansökningens nakna bifallande härutinnan icke gifva någon ledning och sålunda ock medföra ovisshet, huruvida godtgörelse skall gäldas enligt den ena eller den andra af de två författningarna.[1]

---

[1] Lag 27/6 1902 § 1 mom. 2—4 enligt Lag 31/8 1907, jfrda med KF 14/4 1866 § 13, Lag 20/6 1879 §§ 18 och 24, KF 30/12 1880 §§ 6 och 13, Grufvestadgan 16/5 1884 § 3 mom. 1, NJA II 1904 n:r 6 s. 11, 14, 15—17, 19—21 och 32—36 samt nedan s. 273 not. 1. Tilläggas må, att expropriation för elektriska ledningars framdragande regelrätt förutsatts komma att inskränka sig till behöfligt förvärf af nyttjanderätt, och att med afseende deräf träffats särskilda bestämmelser. Sålunda tillhör det expropriationsdomstolen att vid tvist afgöra, huruvida »jorden eller lägenheten» skall lösas eller ersättning utgifvas allenast för det förorsakade intrånget, och att för det senare fallet, allteftersom intrånget kan beräknas skola blifva »fortfarande» eller »öfvergående», äfven bestämma, om ersättningen »skall utgå på en gång eller i årlig afgift». Stannar det vid en årlig afgift, har domstolen ytterligare att fastställa viss tid för dess bestånd. Förutsatt att derinom påkallas ny pröfning af beloppets storlek, må åter sådant ske för tiden derefter, och så allt framgent från tid till annan. Bestämmelserna gälla, ehvad det förfares enligt 1866 eller 1902 års författningar, och omvärderingen kan påstås ej blott af den, som har rätt till afgiften, utan äfven från den betalandes sida. Under de beskrifna omständigheterna är ju ock naturligt, att tillfälle finnes till en förnyad uppskattning med afseende å förändrade konjunkturförhållanden. Särskildt ter sig saken så från fastighetsegarens synpunkt, så mycket mera som regelrätt större svårigheter icke möta för en förändring i ledningarnes framdragande. Fastighetsegaren har dock eganderätten till marken och kan under tidens lopp finna en vida förmånligare användning derför, än som stod honom till buds vid expropriationstillfället. Uppslaget till den ifrågavarande lagbestämmelsen har ock gifvits genom 1902 års lags expropriationsstad-

Till skydd mot den fara, som är förbunden med elektriska anläggningar, tjena dels koncessionstvång, dels anbefalda säkerhetsåtgärder vid anläggningarnes utförande och skötsel, dels tillsyn i dessa delar genom kommerskollegiet och derunder lydande inspektörer och dels meddelade stadganden om skyldighet att ersätta skada af den elektriska strömmen. Koncessionstvång består ju redan enligt först afhandlade två författningar af 1905 och 1906 och föreligger än vidare, i mån som expropriationsrätt är af nöden. Ty i alla dessa fall hör till anläggningens laga utförande Kungl. Majt:s tillstånd.[1] Sådant skall emellertid enligt lag om elektriska anläggningar den 27 Juni 1902 än vidare sökas, då någon vill »utföra elektrisk anläggning, der största effektiva spänningen öfverstiger tvåhundrafemtio volt, räknadt, om jordledning användes, mellan en ledning och jorden och i annat fall mellan två ledningar». Tillståndet är under nämnda förutsättning obehöfligt, allenast om »anläggningen till hela sin sträckning förlägges inom byggnad eller inhägnad gård eller under jordytan» eller, utan att beröra allmän väg eller allmän farled, utföres på egen mark i afstånd af mera än tjugu meter från den ofvan jordytan framdragna ledningen fram »till boningshus eller annan vid gård uppförd byggnad eller tomtplats eller trädgård» eller väl på mindre afstånd men med vederbörande egares samtycke. »Der ej anläggningen skall utföras inom inhägnadt jernvägsområde», må på »område, för hvilket byggnadsstadgan för rikets städer icke eger tillämpning», koncessionsansökan åter icke inom nämnda afstånd af 20 meter mot egarens bestridande bifallas, »utan så är att annan sträckning för ledningen visas ej kunna utan synnerlig olägenhet användas». Slutligen meddelas, så snart fråga är om anläggning med största effektiva spänning öfver 250 volt och enligt angifna regler till dess utförande erfordras Kungl. Maj:ts tillstånd, sådant

---

ganden. Då, såsom derstädes är fallet, enskild rätt står mot annan enskild, har man haft mera anledning att tänka på sätt för att göra den lidande partens vilkor så drägliga som möjligt. Från början funnos härutinnan vida längre gående förslag; jfr KF $^{14}/_{4}$ 1866 § 1 mom. 2 och § 2 mom. 2, Lag $^{27}/_{6}$ 1902 § 1 mom. 1 och 2, NJA II 1904 n:r 6 s. 3, 14, 16, 20 och 63—66. Se beträffande hvad, som skall bifogas ansökan om expropriation för elektriska ledningars framdragande, och beträffande ansökans handläggning KK $^{27}/_{11}$ 1845 § 1, Lag $^{27}/_{6}$ 1902 § 3 mom. 1—3 enligt Lag $^{31}/_{8}$ 1907 äfvensom KSt $^{31}/_{12}$ 1902 § 1; jfr nedan s. 273 not. 2.

[1] Jfr ofvan s. 267 not. 1 — s. 271 not. 1.

allenast för viss tid af högst 40 år samt under föreskrifter om sätt och vilkor för anläggningens utförande och nyttjande. Verkställes eller brukas anläggning utan erhållet tillstånd eller mot meddelade föreskrifter, inträder särskildt stadgadt bötesansvar, der ej åtgärden faller under den allmänna strafflagen. Tillstånd af ifrågavarande art är emellertid, då det gäller anläggning »för öfverförande af kraft» från en redan koncessionerad, icke af nöden, så framt den icke »berör allmän väg eller allmän farled» eller afses skola framdragas ofvan jordytan inom angifna tjugu meters afstånd.[1]

Tvåhundrafemtio volt beteckna den gräns, intill hvilken fara för menniskor regelrätt anses vara utesluten. Anläggningar, vid hvilka detta mått icke öfverskrides, kallas åter i hithörande lagstiftning lågspänningsanläggningar i motsats till medelspänningsanläggningar (250—1000 volt) och högspänningsanläggningar (öfver 1000 volt). Indelningen är egentligen gjord med afseende å s. k. starkströmsledningar, men omfattar i klassen lågspänningsanläggningar äfven telegraf-, telefon- och andra svagströmsledningar. Under senast afhandlade koncessionstvång falla emellertid sålunda för hvarje fall icke sistnämnda slags ledningar men ej heller åtskilliga starkströmsledningar, såsom särskildt ofta nog icke anläggningar för belysning. Vid sidan af 1902 års lags koncessionstvång förefinnes ett dylikt emellertid äfven jemlikt kungl. stadgan om elektriska anläggningar för belysning eller arbetsöfverföring den 31 december 1902, hvilken ålägger den, som för dylik anläggning vill framdraga elektrisk ledning, att dertill söka Kungl. Maj:ts tillstånd, så framt det skall ske »inom område för vattentraffikled, jernväg eller allmän väg». Behöfves icke sådant tillstånd, skall åter enligt samma stadga anläggning af ledningar med nyssnämnda ändamål regelrätt anmälas hos telegrafstyrelsen och Konungens befallningshafvande samt offentliggöras i länskungörelserna, nemligen så framt icke ledningen »till hela sin sträckning faller inom byggnad eller inhägnad gård» eller ock utgör »underjordisk servisledning från hufvudledning till förbrukningsställe» med största effektiva spänning af 250 volt eller derunder.[2]

---

[1] Lag $^{27}/_{6}$ 1902 § 2 och KSt $^{31}/_{12}$ 1902 §§ 47 och 55 enligt Lag och KK $^{31}/_{8}$ 1907; jfr NJA II 1904 n:r 6 s. 21—30 och 32—36 samt ofvan s. 271 not. 1.

[2] KSt $^{31}/_{12}$ 1902 §§ 2 och 3; jfr NJA II 1904 n:r 6 s. 6—8, 22, 62 och 29 samt s. 267 not. 1. Se beträffande ansökningshandlingar

Till sin hufvuddel innehåller emellertid 1902 års stadga med afseende å de deri afhandlade elektriska anläggningar för belysning eller arbetsöfverföring »säkerhetsföreskrifter» och bestämmelser om tillsyn och ansvar. I dessa punkter fullständigas åter stadgan, delvis redan ändrad genom kungl. kungörelser den 26 juni 1903 och den 31 augusti 1907, i sin ordning dels af kungl. instruktion för inspektörer öfver nämnda slags anläggningar den 24 april 1903 och dels af kungl. kommerskollegii kungörelse den 1 mars 1904. Stadgandena hafva affattats efter mönster af tysk rätt, äro på grund deraf ytterst stränga och afse äfven lågspänningsanläggningar.

Till denna, så att säga, preventiva lagstiftning sluta sig meddelade stadganden om skyldighet att ersätta skada af ström från elektriska anläggningar. Hufvudbestämmelserna i denna del beteckna ett väsentligt skydd för utomstående, enär de icke för ersättningsansvarets inträde göra till vilkor underlåtenhet att beakta lags och myndighets föreskrifter rörande anläggnings tillkomst, utförande och nyttjande. Förbehåll hafva visserligen knutits till ersättningsansvaret men i det stora hela med hänsyn till helt andra omständigheter. Principielt skall nemligen hvarje skada å person eller egendom genom den elektriska strömmen godtgöras. Till befrielse härifrån kunna åberopas allenast tre särskilda omständigheter, nemligen dels att »skadan tillkommit genom händelse af högre hand» utan möjlighet för anläggningens innehafvare att »genom iakttagande af föreskrifna skyddsåtgärder afvända densamma», dels att »den, som skadan led, genom öfverträdelse af gällande föreskrifter eller annan grof vårdslöshet sjelf» vållat »skadan» eller föranledt densamma genom »uraktlåtenhet att fullgöra honom jemlikt åtagande eller af annan grund åliggande skyldigheter emot den elektriska anläggningens egare eller innehafvare», och dels att, då skadan öfvergått egendom, han »jemlikt åtagande eller af annan grund» varit »pligtig att vidkännas den från anläggningen härrörande faran för skada å egendom». I ämnet har ej heller gjorts någon åtskilnad mellan de olika slagen af elektriska anläggningar på annat sätt, än *att*, då skadan »timat genom inverkan af elektrisk ström från anläggning som icke har egen

---

och handläggning i de i säkerhetens intresse påbjudna koncessions- och anmälningsfallen Lag $^{27}/_{6}$ 1902 § 3 mom. 1 och 2, KSt $^{31}/_{12}$ 1902 § 1, § 2 in fine och § 3 mom. 1 in fine samt NJA II 1904 n:r 6 s. 31, 33, 35 och 36; jfr ofvan s. 271 not. 1.

generator eller transformator», ansvaret faller på »den anläggning, från hvilken strömmen tillförts förstnämnda anläggning», *att* såsom generator eller transformator ej skall räknas »apparat, som alstrar ofarlig elektrisk ström för användning i telegraf-, telefon- eller annan dylik anläggning», *och att*, äfven då skadan härrör af annan elektrisk anläggning, skadeståndsansvar enligt nyss angifna grunder ej förekommer, om anläggningen »till hela sin sträckning» är »förlagd inom byggnad eller inhägnad gård eller under jordytan och — — största effektiva spänningen» ej öfverstiger »tvåhundrafemtio volt».[1]

Då undantag gjorts för fall af »högre hand», har närmast tänkts på skadans förorsakande af öfvermäktiga naturkrafter såsom orkaner, jordbäfningar och åskslag. Så allmänt som »högre hand» angifvits såsom befrielsegrund, lära dock såsom eljest få anses derunder inbegripna jemväl tvångsåtgärder i krigstid och hvad eljest tillstöter utifrån och är af öfverväldigande natur. Egentligen hör ju för öfrigt till begreppet, att skadan icke med tillgänglig menniskokraft kunnat afvärjas. Lagen gifver emellertid en i viss mån skiljaktig bestämning, då den gör ansvarsfriheten beroende deraf, att skadan »icke kunnat genom iakttagande af föreskrifna skyddsåtgärder» afvändas. Här framträder i sjelfva lagtexten, att lagstiftarne haft sin uppmärksamhet fäst allenast på skada af naturhändelser och väl för öfrigt hufvudsakligen på åskslag af oberäknad kraftig verkan. Rörande åskledningar finnas för hvarje fall särskilda föreskrifter gifna med afseende å anläggningar för belysning eller arbetsöfverföring. Emellertid passar bestämningen föga för fall af fara genom maktåtgärder från menniskors sida. Mindre vigt torde nemligen då ligga på »föreskrifna skyddsåtgärder» än på hvad, som vidtages för att tillbakavisa angreppet och genom omedelbart åtföljande handlingar förtaga dess skadegörande verkningar. Klokast torde vara att i bestämningen se allenast önskan att på en särskild vigtig punkt framhålla vederbörandes pligt att göra allt hvad omständigheterna tillstädja för skadans afvärjande och förringande. Utgår man från ett ansvar för olyckshändelse, måste, då derifrån sedermera undantag göres för fall af högre hand, man dock låta detta senare begrepp gälla i dess helhet och tillräkna den ansvarsskyldige underlåtenhets-

[1] Lag 27/6 1902 §§ 4 och 7.

handlingar på helt annat sätt än eljest. Allt detta gäller för öfrigt i tillämpliga delar äfven skada af öfvermäktiga naturhändelser. Sitt värde har den positiva bestämmelsen alltid på det sätt, att, i mån som preventiva skyddsåtgärder kunnat förekomma den ifrågavarande skadan, frågan om ansvar förfaller, så snart det kan visas, att härutinnan icke felats mot gifna lagbestämmelser.[1]

»Öfverträdelse af gällande föreskrifter» föreligger för den skadades del, då han exempelvis mot anslag eller ett på annat sätt kungjordt förbud beträder maskinrum eller annan för obehöriga afstängd plats. »Föreskrifter» sammanfalla sålunda här icke i begreppet med gifna lagbestämmelser. För öfrigt hafva lagstiftarne haft skada till person i tankarna, då de förbundit ersättningsrätts förverkande med nämnda slags öfverträdelse eller »annan grof vårdslöshet» hos den skadade, och åter skada till egendom, då de stadgat samma påföljd, om »skadan var föranledd genom hans uraktlåtenhet att fullgöra honom jemlikt åtagande eller af annan grund åliggande skyldigheter emot den elektriska anläggningens egare eller innehafvare». Såsom lagrummet affattats, följer dock häraf icke någon inskränkning i tillämpningen af nämnda dess tre särskilda bestämmelser. Hvad särskildt angår ersättningsrätts förlust i anledning af uraktlåtenhet att uppfylla särskilda obligatoriska förbindelser mot anläggningens egare eller innehafvare, hänvisas för öfrigt till hvad, som på tal om skada af eld från järnvägsfordon sagts med afseende å den för detta fall gifna liknande bestämmelsen. Märkas må till sist, *att*, i motsats till förhållandet vid nyssnämnda slags eldskada, vållande ej allenast för visst fall utan i allmänhet utgör befrielsegrund, *att* så dock är händelsen allenast med grof vårdslöshet, *att* dess verkan såsom befrielsegrund ej förtages af ett sammanträffande med vårdslöshet på anläggningens sida, *och att* åter till den senares fredande från ersättningsansvar verkar allenast den skadades eget vållande och icke tredje mans. Så till vida råder åter full likhet, som skadans fördelande i jemkningsväg för hvarje fall är uteslutet. Att 1902 års lag i denna del ej gör åtskilnad mellan skada å egendom och å person, innebär, på grund af andra stadganden i 1886 års lag, ej någon afvikelse från dess rätts-

---

[1] Jfr KSt om elektr. anläggn. för belysning eller arbetsöfverföring $^{31}/_{12}$ 1902 §§ 13, 27 och 42, SjLgn § 159, Vexellagen § 92, NJA II 1904 n:r 6 s. 52—53 och ofvan s. 100 not. 1.

regler. Grundsatsen går för öfrigt igen äfven i 1901 års olycksfallslag.[1]

Hvad slutligen angår obligatorisk förbindelse att tåla inträffad egendomsskada, kan jemväl hänvisas till den föregående framställningen rörande skada i följd af eld från jernvägsfordon. De två författningarnas bestämmelser på denna punkt skilja sig från hvarandra allenast i affattningen. Äfven här är dock sålunda fråga om full befrielse från ersättningsansvar och ej allenast om ett dess nedsättande, men antages å andra sidan icke förbindelsen att tåla skadan omfatta fall af dess förorsakande »af vårdslöshet vid anläggningens utförande eller skötsel».[2]

En inskränkning i det ifrågavarande ansvaret ligger för öfrigt redan deri, att det omfattar allenast skada af den elektriska strömmen. Till den del anläggningen i öfrigt må medföra ett skadeståndsansvar utöfver hvad som följer af allmänna rättsregler, sker det i allt fall således icke enligt nyss skildrade stadganden i 1902 års lag. Å andra sidan afse samma lags bestämmelser om skadestånd icke såsom dess expropriationsstadganden allenast ledningar till elektriska anläggningar utan dessa senare sjelfva i hela deras tekniska sammanhang af apparater och ledningar för ströms alstrande (generatoranläggning), öfverföring (linjeanläggning), fördelning (distributionsanläggning) och användning (konsumtionsanläggning). Oftast hafva dessa särskilda delar och för öfrigt, såsom isynnerhet vid konsumtionsanläggningar, jemväl stycken af dem sina särskilda innehafvare och egare. På innehafvarne och egarne har åter det ifrågavarande skadeståndsansvaret lagts. Detta vill då säga, att hvad, som tekniskt utgör en helhet, i skadeståndsväg ter sig såsom en rättslig mångfald och för öfrigt en mångfald af vexlande art alltefter förändringarna i innehafvare- och eganderättsförhållandena. Anläggningarnas strömspänning är ock olika, i det att den eller de ursprungliga strömmarna genom transformatorer omsättas i ström eller strömmar af annan spänning och sålunda den elektriska kraften på sin väg från generatorerna (kraft-

---

[1] Jfr Lag 12/3 1886 §§ 3 och 5, Lag 5/7 1901 § 1. NJA II 1904 n:r 6 s. 39 och 54 samt ofvan s. 176 not. 2, s. 219 not. 1, s. 246 not. 1 och s. 256 not. 1 — s. 262 not. 1.

[2] Jfr Lag 12/3 1886 § 5 mom. 2 p. 2 samt ofvan s. 190 not. 2 och s. 263 not. 1. Se beträffande bestämningarne »utförande eller skötsel» ofvan s. 190 not. 1.

källorna) föres fram till förbrukningsställena genom strömmar af högre och lägre spänning. I mera omfattande elektriska system höra transformatorerna samman med distributionsanläggningarna (sekundära stationer), så att de på linjer från generatoranläggningar (primära stationer) mottaga ström eller strömmar af hög spänning och på linjer till förbrukningsställena utsända ström eller strömmar af låg. Förmedlingen kan dock ske genom ytterligare transformationsställen (tertiära stationer) i omedelbar anknytning till konsumtionsanläggningarna, så ock tvärtom sådant slags anläggning utgöra ett rättsligt helt med sina särskilda generatorer och transformatorer under samma innehafvare- och eganderätt.[1]

Såsom hufvudregel har nu uppstälts grundsatsen, att väl i allmänhet skada af elektrisk ström skall ersättas af innehafvare och egare till den anläggning, der skadan timat, men dock allenast, så framt anläggningen har egen generator eller transformator, och för motsatt fall ersättning sökas af innehafvare och egare till den anläggning, som, på nämnda sätt kvalificerad, närmast tillfört den förra anläggningen den skadegörande strömmen. Den ersättningsberättigade är sålunda städse anvisad på att utsöka sin skada hos innehafvare och egare af viss anläggning och eger icke någon valfrihet anläggningarna emellan. Likgiltigt är härvid, om strömmen varit afsedd att framföras genom den skadeståndspligtiga anläggningen eller inkommit medelst »öfverledning». Till förmån för den ersättnigsberättigade äro bestämmelserna så till vida, som de ej lemna honom i ovisshet, hvarthän han bör vända sig, och ej härutinnan göra honom beroende af en utredning om vållande, större och mindre vållande samt öfriga omständigheter, som bestämma ansvarsskyldighetens slutliga fördelning. Det är frågor att regressvis ordna mellan anläggningarna. Den ersättningsberättigade är emellertid, såsom sagdt, i sina ersättningsanspråk också bunden vid en viss anläggning och kan derigenom blifva lidande, nemligen så framt dess innehafvare och egare ej skulle vara i stånd att godtgöra skadan men för ändamålet medel funnes hos dem, som regressvis häftade i ansvar. Antagligen har det för sådant fall förutsatts, att den ersättningsberättigade skulle jemlikt andra rättsnormer kunna hålla sig till de regresspligtige. Men till regresspligt hör icke med nödvändighet vållande och för

[1] Jfr NJA II 1904 n:r 6 s. 40, 41—42, 44—45 och 48 samt ofvan s. 273 not. 2.

hvarje fall allenast vårdslöshet vid anläggnings utförande eller skötsel; och hvarken för det ena eller det andra fallet följer vare sig af 1902 års lag eller af allmänna skadeståndsregler en den skadades omedelbara talerätt mot den regresspligtiga anläggningens innehafvare och egare. 1902 års lag innehåller äfven för det senare fallet icke något, och allmänna rättsregler kräfva eget vållande. Skulle den regresspligtiga anläggningens innehafvare och egare utgöra juridiska personer, lär i betraktande af rättspraxis man väl kunna komma till ett deras ansvar för sina underlydande men sålunda dock icke städse till ett deras ansvar för »vårdslöshet vid anläggningens utförande.[1]

Den anmärkta grundregeln har emellertid underkastats undantag i hvad rör dels svagströmsanläggningar och dels lågspänningsanläggningar i visst skyddadt läge. Att, såsom för de förras del bestämmelsen affattats, egen kraftkälla ej får räknas såsom generator eller transformator i lagens mening, vill säga, att skada, som timar vid anläggningen, icke är ersättningsgill enligt de afhandlade reglerna, om den förorsakats af anläggningens egen ström, men, derest den har sin orsak i en främmande öfverledd ström, skall godtgöras af innehafvare och egare till den anläggning, som, i besittning af egen generator eller transformator, närmast tillfört strömmen. Hvad beträffar lågspänningsanläggningar i visst skyddadt läge, lyder åter föreskriften derpå, att för deras del hvad i ämnet »är stadgadt icke» skall »medföra skyldighet att ersätta skada», oaktadt »anläggningen innefattar egen generator eller transformator. Såsom den senare bestämmelsens affattning utvisar, åsyftas i främsta rummet att göra undantag från regeln, att ansvar faller på anläggning med egen generator eller transformator, och att lagstadga med afseende å skada genom anläggningens egen ström. Ansvarsfriheten inbegriper dock äfven skada genom främmande ström, vare sig att den inkommit på en för ändamålet anordnad förbindelsepunkt eller medelst öfverledning, och kommer sålunda äfven till godo innehafvare och egare af annan anläggning oafsedt förelupna fel vid dess utförande eller skötsel. Då icke någon som helst betalningsskyldighet enligt 1902 års lag skall egá rum, kan ej heller sådan göras gällande

---

[1] Jfr Lag 27/6 1902 § 9 mom. 1, NJA II 1904 n:r 6 s. 39, 40—41, 44, 46—47 och 50—52 samt ofvan s. 190 not. 1, s. 191 not. 1, s. 192 not. 1 och s. 200 not. 3 — s. 202 not. 2.

mot bemälda personer, hvarken omedelbart eller regressvis. Detta kan ju synas föga öfverensstämma med lagens grundsatser i öfrigt. Märkas må emellertid, att de vid dylika skyddade lågspänningsanläggningar tilläfventyrs anställda arbetare i ersättningsväg ofta stå under skydd af 1901 års olycksfallslag, och att anläggningarna just på grund af sitt läge ej ansetts kunna vara af fara för den stora allmänheten. Hvad det rör sig om är s. k. husinstallation, d. v. s. konsumtionsanläggning, som, i motsats till elektriska jern- och spårvägar, är, såsom lagen säger, »till hela sin sträckning förlagd inom byggnad eller inhägnad gård eller under jordytan». Bland annat komma härvid i betraktande elektriska ljusledningar i våningar och fabriker samt på andra dylika platser. Man har funnit det obilligt att pålägga deras innehafvare och egare ett ansvar af den i 1902 års lag stadgade utsträckningen och, i betraktande af anläggningarnas skyddade läge, ansett, att samma uppfattningssätt hade skäl för sig, äfven hvad anginge utomstående leverantörer af elektrisk kraft.[1]

Det faller af sig sjelft, att de skildrade bestämmelserna i 1902 års lag ej utgöra något hinder för att jemlikt allmänna skadeståndsregler affordra elektrisk anläggnings innehafvare eller egare ersättning för skada af dess ström. För talans bifallande lär emellertid, efter hvad redan framhållits, vara af nöden vållande hos dem sjelfva eller, så framt de utgöra juridiska personer, dock hos deras underlydande. Likgiltigt är åter, om skadan inträffat vid deras egen anläggning eller förmedlats genom annan, hvari strömmen inkommit, och likgiltigt äfven, huru stor strömspänning anläggningen begagnar.[2]

Till hvad sålunda gäller sluta sig de redan förut anmärkta stadgandena om ersättningsskyldighet elektriska anläggningar emellan dels på grund af ströms störande inverkan dem emellan och dels till fullt eller delvis återkräfvande af hvad, som jemlikt nyss behandlade regler i första hand guldits i anledning af skada å person eller egendom genom elektrisk ström — stadganden, som i det förra fallet låta senare tillkomst samt vårdslöshet vid anläggnings utförande

[1] Jfr Lag 5/7 1901 § 2 p. 15. Lag 27/6 1902 § 14, NJA II 1904 n:r 6 s. 41, 42—43, 44, 45—46, 49, 51, 53 och 56 samt ofvan s. 220 not. 1 och nedan s. 288 not. 1.

[2] Jfr NJA II 1904 n:r 6 s. 39—40, 41, 47, 48 och 53 samt ofvan s. 279 not. 1 — s. 280 not. 1.

eller skötsel tjena såsom förpligtelsegrunder och i det senare åter dels sådan vårdslöshet och dels, med undantag för svagströmsledningar, principen om kasuell skadas lika fördelning mellan de anläggningar, som genom sina strömmar förmedlat den elektriska kraftens framförande och dess verkan. Här föreligger dock sålunda ytterligare ett fall af skadeståndsansvar utan något som helst vållande, vare sig i egen eller andras personer. Att det för hvarje fall dock är underkastadt de beträffande skada å menniskor och egendom ofvan anmärkta begränsningarna, följer emellertid deraf, att fråga ju allenast är om en regresspligt. Undantagsbestämmelsen rörande svagströmsledningar återger också allenast hvad, som stadgats med afseende å en vid densamma omedelbart inträffad skada. Att åter motsvarighet saknas till hvad för liknande fall förordnats om husinstallationer med lågspänning, har sin naturliga förklaring deri, att, i mån som de afgifva elektrisk kraft till utomhusledningar och derigenom föranleda skada vid dessa, de så till vida upphört att vara allenast husinstallationer.[1]

Erinras må, att förenämnda regresstalan endast kan föras af innehafvare och egare till anläggning, hvari ström inkommit från annan anläggning, och mot denna senares innehafvare och egare, och har till förutsättning s. k. öfverledning, d. v. s. ströms öfvergående från en anläggning till annan mot hvad, som varit afsedt. Men för öfrigt bör visserligen stadgandet så läsas, att i fall af sammanträffande öfverledningar på flera håll skadan regressvis kan komma att fördelas på flera anläggningar, såväl i en rättegång som successivt genom ett flertal. För angifna fall eger ej heller regressrätt rum på annat sätt och annan grund än den särskildt lagstadgade. I öfrigt består åter för den, som utan eget vållande, omedelbart eller regressvis, fått gälda skada jemlikt 1902 års lag, ersättningsrätt mot »den, som skadan vållat», d. v. s. enligt allmänna skadeståndsregler häftar i ansvar för dess godtgörelse. I denna ordning kan förty bland annat ersättning regressviss yrkas jemväl mot innehafvare och egare af ej mindre anläggning, hvartill öfverförts elektrisk kraft från kärandens anläggning, än äfven, öfverledningsfall frånräknade, af anläggning, hvarifrån kraft till hans anläggning inbragts. Beaktas må emellertid, att regresspligten betingas af ett svarandens eget vållande och sålunda

[1] Jfr ofvan s. 190 not. 1 — s. 192 not. 1 och s. 280 not. 1.

ej utan vidare förefinnes ens för fall af vållande hos hans underlydande och än mindre i anledning af vårdslöshet vid hans anläggnings utförande.[1]

I ämnet har meddelats ytterligare ett särskildt regresstadgande. Bland de omständigheter, som utesluta ansvar jemlikt 1902 års lag för skada å menniskor och egendom, saknas hvad med afseende å skada genom eld från jernvägsfordon 1886 års lag och beträffande olycksfall i arbete 1901 års lag i denna del innehålla om tredje mans handling. 1886 års lags bestämmelse går dock igen såsom ett regresstadgande. »Har», heter det nemligen i 1902 års lag, »skada, som i denna lag afses, föranledts deraf, att, efter det elektrisk anläggnings utförande påbörjades, utan innehafvarens samtycke vidtagits åtgärd, som i väsentlig mån ökat faran för skadans åstadkommande genom den elektriska strömmens inverkan, vare den, som vidtagit sådan åtgärd, der han insett eller bort inse faran, anläggningens innehafvare ansvarig för den skada, som sålunda uppkommit». I det hela råder öfverensstämmelse med 1886 års lags paralellstadgande och kan derför ock hänvisas till dess utläggning i det föregående. Detta gäller bland annat bestämningarna af »påbörjades», »åtgärd» och »i väsentlig mån» samt verkan af »innehafvarens samtycke» för fall af skada, som uppstått för den handlande sjelf i anledning af hans företagna åtgärd. Mindre vigt ligger på att 1902 års lag ej uppräkningsvis anfört exempel på särskilda farliga åtgärder och ej heller i siffertal fastslagit visst område såsom förbjudet, utan härutinnan i allo hänskjutit saken under domarens fria bepröfvande. I det hela torde det få räknas såsom förbättringar. Ansvaret kan för öfrigt drabba innehafvare eller egare af elektrisk anläggning, nemligen om exempelvis telefonledning framdragits i farlig närhet till starkströmsledning. Ytterligare skall emellertid ej, såsom enligt 1886 års lag, ansvarsskyldigheten bero deraf, att åtgärden »*uppenbarligen*» ökat faran, utan deraf att den handlande »*insett eller bort inse faran*», d. v. s. farans förökande. Att döma efter de anförda skälen för den vidtagna förändringen, synes man härvid åsyftat att fastställa ett ansvar allenast för grof vårdslöshet. Håller man sig till ordalagen, har man emellertid i resultat uppnått ett ansvarets höjande, nemligen från ansvar för grof vårdslöshet till ansvar

---

[1] Lag $^{27}/_{6}$ 1902 §§ 9 och 12; jfr ofvan s. 192 not. 2, s. 279 not. 1 och s. 280 not. 2.

för culpa levis in abstracto. Så till vida lärer emellertid en inskränkning i ansvaret hafva egt rum, som, med den förändrade bestämningen, det ej gerna kan räknas vederbörande till last åtgärder, som väl företagits efter anläggningens påbörjande men före hans derom vunna vetskap. Att regressrätten förklarats tillämplig för hvarje fall af skada enligt 1902 års lag, vill säga, att den kan grunda sig på såväl utbetalningar till dem, hvilka lidit skada till person eller egendom, som äfven på godtgörelse åt annan anläggning i anledning af vare sig störande inverkan eller öfverledning. Härvid skall enligt lagens lydelse hinder ej i och för sig föranledas deraf, att vårdslöshet vid anläggningens utförande eller skötsel medverkat till skadans åstadkommande. Ligger vållande käranden sjelf till last, är åter den ifrågavarande regresstalan utesluten. Ty då föreligger ej skadeståndsskyldighet jemlikt 1902 års lag. Talerätt tillhör, såsom bestämmelsen affattats, allenast anläggnings innehafvare och ej dess egare samt allenast innehafvare af sådan anläggning, som omedelbart berörts af åtgärden. Så till vida är den sålunda icke en allmän regresstalan, stående till buds för hvem som helst, hvilken utan vållande förklarats ersättningsskyldig.[1]

Lika som 1886 års lag om skada i följd af jernvägs drift, inskränker 1902 års elektriska lag ansvaret för egare, som öfverlåtit nyttjanderätten, till »anläggningen och hvad dertill hörer», gifver honom för guldna ersättningbelopp regressrätt mot innehafvaren, hänvisar till strafflagen i hvad rör grunderna för bestämmande af ersättning för skada till lif eller kropp, ålägger, vid äfventyr af talans förlust, ersättningsberättigad att anhängiggöra sin sak hos domstol inom två år från skadans inträffande och frånkänner sina skadeståndsregler tillämplighet i fråga om »egendom, som blifvit af — — förvaltning eller betjening för befordran mottagen».[2] I det stora hela föranleda ifrågavarande stadganden samma betraktelser och slutsatser som dem, hvilka utvecklats på tal om 1886 års lags.[3] Ett och annat förtjenar dock att särskildt bemärkas. Dels afvika nemligen på enstaka punkter 1902

[1] Lag 27/6 1902 § 9 mom. 2, jfrdt med Lag 12/3 1886 § 5 mom. 3, Lag 5/7 1901 § 1 mom. 2, NJA II 1904 n:r 6 s. 39, 40 och 55—56 samt ofvan s. 256 not. 2 — s. 259 not. 3.

[2] Lag 27/6 1902 §§ 8, 10, 11 och 13, jfrda med Lag 12/3 1886 §§ 2, 5, 6, 9, 10 och 12.

[3] Jfr NJA II 1904 n:r 6 s. 39, 54—55 och 56—57 samt ofvan s. 174 not. 2 — s. 175 not. 1 och s. 181 not. 2 — s. 186 not. 3.

års lags föreskrifter i sin lydelse från 1886 års och dels skola de, tillämpade på delvis olika sakförhållanden, helt naturligt ju här och hvar också lemna olika resultat.

Elektrisk anläggnings egare, som på annan öfverlåtit nyttjanderätten till densamma, skall enligt 1902 års lag ej svara med allt dess tillbehör utan allenast med det, som under »nyttjanderätten inbegripes». Denna inskränkande bibestämning återfinnes icke i 1886 års lag. Derpå lär dock ligga mindre vigt, enär tillbehör, som vid en jernvägs upplåtelse till nyttjande ej medfölja och förty ej heller komma att för driften begagnas, tillsvidare måste anses hafva förlorat egenskap af tillbehör till jernvägen. Men derjemte saknas för elektriska anläggningars del motsvarighet till den med afseende å jernvägar gifna särskilda bestämningen af begreppet tillbehör. Man har sålunda att, så framt fråga är om andra elektriska anläggningar än jernvägar, endast rätta sig efter det, som 1905 års lag angående hvad till fast egendom är att hänföra i ämnet förordnar, och hvad för öfrigt följer af sjelfva begreppets natur, anläggningens beskaffenhet och upplåtelsens innehåll. Detta, hvad angår tillbehör.

För fall att egare endast delvis, exempelvis allenast till viss sträckning, upplåter en sin elektriska anläggning till nyttjande, lärer åter allmänt hans ansvar för skada enligt 1902 års lag begränsas till den upplåtna delen med hvad dertill hör, men under liknande förhållanden en jernvägsegare beträffande ersättning jemlikt 1886 års lag härutinnan vara beroende deraf, att ej de upplåtna och behållna delarne jemlikt meddelad expropriationskoncession eller i förvaltningshänseende utgöra en enhet, d. v. s. tillhopa *en* jernväg. Ty då 1902 års lag i sina bestämmelser om skada af elektrisk ström får antagas förutsätta en de elektriska anläggningarnas obegränsade delbarhet, kan, der, såsom i 1886 års lag, det gäller skada i följd af jernvägs trafikerande, det ej gerna bortses från dess enhetlighet i trafikhänseende. I sak torde emellertid åtskilnaden ej betyda synnerligen mycket. För fall af omhandlade slags styckning hotas nemligen alltid egaren att i egenskap af innehafvare af de behållna delarna gälda skada enligt 1902 års lag å de upplåtna, vare sig regressvis eller, enär den upplåtna delen saknar men den behållna har egen generator eller transformator, omedelbart. Märkas må emellertid än vidare, att, till skilnad från hvad som är händelsen enligt 1886 års lag, 1902 års ej känner

något fall, hvari ersättningsskyldighet består allenast för innehafvare och ej för egare.[1]

I motsats till 1886 års lag meddelar beträffande grunderna för skadestånds beräknande 1902 års lag föreskrifter med afseende å skada till ej allenast person utan äfven egendom. I det senare afseendet inskränker sig dock förordnandet allenast till ett domstolens bemyndigande att bestämma ersättningen, »efter ty för hvarje fall pröfvas skäligt». Då emellertid härutinnan ej gerna kan ligga en rätt att handla efter godtycke, lär stadgandet få anses innebära en hänvisning på att följa allmänna skadeståndsregler i ämnet. Att hänvisningen lemnats i den valda formen, är ju förklarligt, då samma regler ej någorstädes fått sitt lagbestämda erkännande. Emellertid skulle 1902 års lag med sin sväfvande bestämmelse sålunda lemna lika resultat som 1886 års lag med sin fullständiga tystnad i saken.[2]

Sedan — med undantag för regresstalan mot den, som enligt allmänna skadeståndsregler häftar i ersättningsansvar — 1886 och 1902 års lagar behandlat samtliga sina fall af ersättningstalan, gifva de sina förordnanden om tvåårig preskriptionstid. Så till vida råder mellan lagarna full likhet. I sin ordalydelse afvika de ej heller på annat sätt från hvarandra, än att 1886 års lag förklarar sin preskriptionsbestämmelse tillämplig på hvarje skadeståndstalan »enligt denna lag» och åter 1902 års lag på sådan talan enligt vissa dess särskilda föregående paragrafer. Dessa uttömma dock, bortsedt från förenämnda regresstalan, 1902 års lags alla fall af ersättningsanspråk. Trots den olika affattningen kunde derför 1902 års lag synas i sak fullt ansluta sig till 1886 års. Att det ej skett i uttrycken, kunde ju bero derpå, att 1902 års lag, i motsats till 1886 års, jemte skadeståndsbestämmelser innehåller föreskrifter i åtskilliga andra ämnen, samt att 1886 års lag ju också afsett att ställa merberörda regressfordran utom sina preskriptionsbestämmelser och derför ej bort tillägga dem användning för hvarje sin skadeståndstalan. Med afseende å 1886 års lag har emellertid i det föregående fastställts, att dess preskriptionsstadganden ej gälla för

---

[1] Lag 27/6 1902 § 10, jfrd med KF 15/10 1880 § 1 mom. 2, Lag 12/3 1886 § 9, Lag 24/5 1895 §§ 2—4 samt ofvan s. 180 not. 3, s. 182 not. 1, s. 185 not. 1 och s. 278 not. 1.

[2] Lag 27/6 1902 § 8, jfrd med Lag 12/3 1886 §§ 5 och 6 samt ofvan s. 181 not. 2—3.

någon som helst regressfordran enligt samma lag. Detta kan åter ej vara händelsen med 1902 års lags preskriptionsstadgande, enär bland de deri angifna föregående paragraferna ingår en (§ 9), som endast rör regressanspråk. Det lär derför ock få antagas, att, regressfordran mot skadeståndspligtig enligt allmänna rättsregler alltjemt frånräknad, 1902 års lag åsyftat att underkasta regressfordran i lika mått preskription som den skadelidandes omedelbara talerätt och sålunda äfven egares regressfordran mot innehafvare. Nära till hands ligger förmodan, att 1902 års lagstiftare härvid ej trott sig afvika från 1886 års lag, som, om man läser texten utan kännedom om uttalandena vid dess affattande, visserligen bör ingifva föreställningen, att den befinner sig just på nyssnämnda ståndpunkt. Antages nu emellertid att de två lagarna i sagda afseende skilja sig från hvarandra, må dock också sägas, att 1886 års lag mera öfverensstämmer med billighet än 1902 års. Ty det säger sig dock sjelft, att, då hufvudfordran och regressfordran skola, för att undgå preskription, hvar för sig anhängiggöras hos domstol inom viss tid från hufvudfordrans uppkomst och enligt allmän rättegångsordning hufvudfordrans instämmande måste föregå regressfordrans, den senares innehafvare lätt skall äfventyra att utan någon sin förskyllan preskriptionsvis beröfvas sin rätt. Hafva 1902 års stadganden rätt uttolkats, lär emellertid af dem följa, att, om den, som omedelbart lidit skadan, sjelf må väcka ersättningstalan mot regresspligtig men ej gjort det inom laga preskriptionstid, den regressberättigade bör till sin befrielse kunna åberopa sig derpå i en mot honom anställd rättegång. Detta skulle alltså gälla till förmån för egare vid talerätts försittande mot innehafvare.[1]

Då med afseende å transportgods 1902 års lag satt sina skadeståndsregler ur tillämplighet, har detta skett till förmån för innehafvare och egare af ej allenast sjelfva transportinrättningen utan äfven sådan elektrisk anläggning, som är »för sådan inrättnings behof afsedd». Så snart transportgods skall ställas utom lagens skydd, är ju, med dess bestämmelser i öfrigt, denna ansvarsfrihetens utsträckning naturlig. Det må endast anmärkas, att, då aftal afsetts skola i fråga om transportgods ordna ansvarsskyldigheten, denna regelrätt torde falla på transportinrättningen ensam och ej ens regressvis på

[1] Lag $^{27}/_{6}$ 1902 § 11, jfrd med KF om tioårig preskription och om årstämning $^{4}/_{3}$ 1862 §§ 5 och 18, Lag $^{12}/_{3}$ 1886 § 10 samt ofvan s. 185 not. 2 — s. 186 not. 3.

sådan elektrisk anläggning, som förser densamma med dess behof af elektrisk ström. Då det talas om »inrättning för befordran af gods», har det för öfrigt närmast tänkts på elektriska jernvägar i allmänhet. Hinder för stadgandets tillämplighet är derför ej heller, att ej mindre gods- än äfven persontrafik eger rum, Deremot bör visserligen inrättningen hafva till uppgift att transportera gods. Hvad, som derutinnan tillfälligtvis sker med afseende å visst gods, gör för dess del alltså icke lagens öfriga bestämmelser overksamma.[1]

Skada af elektrisk ström i tiden före den 1 januari 1903 faller icke under 1902 års lag och för öfrigt ej heller under 1886 eller 1901 års lagar. Beträffande skada, som inträffat i tiden efter sagda dag, erinras åter, att 1901 års lag går före men 1886 års lag efter 1902 års. Bemärkas må alltså, *att*, då arbetare och arbetsförmän med anställning vid sådan elektrisk anläggning, som omhandlas i 1901 års lag, lidit skada till lif eller kropp genom olycksfall i arbetet, ersättningsanspråk mot arbetsgifvaren skola, ehvad skadan uppstått genom elektrisk ström eller icke, pröfvas enligt 1901 års lag, *att* för öfriga fall af skada genom ström från elektrisk anläggning 1902 års lag ensam kommer i betraktande, oafsedt om skadan öfvergått arbetare eller arbetsförman samt inträffat vid jernväg och har sin orsak i dess drift, *och att* bland de i 1901 års lag omtalade yrkesnäringar förekomma ej allenast »jernvägs- eller spårvägstrafik» i allmänhet utan äfven »utförande af elektriska ledningar», »verksamhet, som afser att framställa, öfverföra eller fördela elektrisk kraft» och åtskilliga andra rörelser, hvilka för sin verksamhet ofta nog förbruka elektrisk ström. Då äfven utom de i 1901 års lag uppräknade yrken ett dylikt förbrukande eger rum, kan emellertid visserligen hända, att arbetare och arbetsförmän, i saknad af skadeståndstalan enligt 1901 års lag, njuta sådan till godo jemlikt 1902 års. Emedan 1886 och 1902 års lagar ej särskildt afse skada å arbetare och arbetsförmän, skall dem emellan sagda prioritetsförhållande i tillämplighet naturligen verka äfven på andra punkter. 1902 års lag medför sålunda en inskränkning i 1886 års lags användning äfven i hvad rör skada å jernvägens tjenstemän, resande, ännu andra personer och egendom. I motsats till hvad förhållandet är med 1901 års lag, sätter den i konkurrensfall

[1] Lag $^{27}/_{6}$ 1902 § 13, jfrd med NJA II 1904 n:r 6 s. 57 och ofvan s. 174 not. 2 — s. 175 not. 1.

äfven fullständigt ur användning 1886 års lags regler om ansvar på grund af förvaltnings eller betjenings vållande.[1]

Med de tre lagarnas ställning till hvarandra, skola för hvarje fall vederbörande rättsegare väsentligen beröras af en bristande öfverensstämmelse mellan deras rättsregler. I det föregående har redan anmärkts hvad härutinnan kan vara af intresse i förhållandet mellan 1886 och 1901 års lagar. 1902 års lag ansluter sig åter i det hela nära till 1886 års lag och företer sålunda ock de för dess del anmärkta ofullständigheterna i jemförelse med 1901 års och de deraf härflytande större och mindre utsigterna till ersättnings undfående. På en ytterst väsentlig punkt skilja sig emellertid 1886 och 1902 års lagar i ej ringa mått från hvarandra, nemligen just i fråga om sjelfva hufvudvilkoren för ersättningsansvars uppstående. Härutinnan närmar sig 1902 års lag 1901 års. Då sålunda 1886 års lag i första hand stadgar ett ansvar på grund af underlydandes vållande och allenast för särskilda fall derförutan förbinder ansvaret med verksamhetens utöfvande, är förhållandet alldeles omkastadt i 1902 års lag, medan 1901 års endast känner verksamhet såsom förpligtelsegrund. Alla de tre lagarna angifva åter grof vårdslöshet hos den, som lidit skadan, såsom en omständighet af beskaffenhet att utesluta en hans ersättningsrätt — 1886 års lag formligen dock allenast för en viss händelse. Andra särskilda befrielsegrunder i den skadelidandes person omförmäler icke 1901 års lag, hvaremot 1886 och 1902 års lagar i sådant hänseende innehålla föreskrifter om ej mindre förpligtelse att tåla skadan än äfven öfverträdelse af gällande föreskrifter och bristande fullgörande af laga förbindelser. Olikheten mellan de två senare lagarna framträder äfven härstädes blott deri, att 1886 års föreskrifter äro mera specialiserade, d. v. s. afse särskilda fall. I sina bestämmelser om ansvar omedelbart på grund af verksamhetens utöfvande skiljer sig till sist 1902 års lag väsentligen från såväl 1886 som 1901 års derigenom, att, då 1886 års lag för visst fall låter tredje mans vållande ända till befrielse från ersättnings utgifvande och 1901 års lag mera allmänt genomfört denna grundsats för det fall att vållandet bestått i uppsåtlig gerning, 1902 års lag alldeles icke vet något härom men deremot är ensam om högre hand såsom befrielsegrund.[2]

---

[1] Lag 27/6 1902 § 14 och in fine; jfr Lag 5/7 1901 § 2, KK 13/6 1902, Lag 22/6 1904 samt ofvan s. 244 not. 3 och s. 247 not. 1 — s. 248 not. 1.

[2] Jfr Lag 12/3 1886 §§ 2, 3, 5 och 6, Lag 5/7 1901 § 1, Lag 27/6 1902 §§ 4, 6, 7 och 9 samt ofvan s. 248 not. 2 — s. 249 not. 2.

§ 3c. *I grannelagsförhållanden.*

Att den, som genom en sin verksamhet förorsakar annan intrång eller skada, derför skall utgifva ersättning, har kommit till uttryck ännu på annat än hittills skildradt sätt, nemligen i grannelagsförhållanden. Det afses då icke intrång eller skada genom åtgärder utan iakttagande af laga föreskrifter eller under åsidosättande af hvad verksamheten kräfver till förekommande af olägenheter och fara för annan. Ty ett dylikt handlande innebär vållande och har på sådan grund skadeståndsskyldighet till följd.[1]

Huruvida en fastighetsegare må eller icke må fritt förfoga öfver sin egendom utan hänsyn till andras intressen, är sedan gammalt en omtvistad fråga. Ett samhälles fortgående utveckling skall dock naturligen medföra inskränkningar i befogenheten — först och mest på tätare bebygda platser. Bestämmelser i denna riktning saknas ej heller i svensk rätt. Bortser man från rågångs-, stängsel- och vattenrätt, påträffas emellertid förordnandena hufvudsakligen i politiförfattningar till skydd för mera allmänna intressen,[2] isynnerhet i utfärdade författningar om ordnings-, byggnads-, brand- och helsovårdsväsendet samt om fabriker, upplag och handel med eldfarliga oljor och explosiva varor. Det är föreskrifter, som afse än allenast städerna och andra likstälda platser med sammanträngd befolkning, än jemväl den egentliga landsbygden och än vissa särskilda samhällen, och det är föreskrifter, som än hafva förbudets ovilkorliga form, än hänvisa på myndighets tillstånd och på åtlydnad af dess förständiganden och än helt allmänt anbefalla försigtighetsmått vid särskilda åtgärders företagande. Bland annat afhandlas sålunda stensprängning, skottlossning och fyrverkeri, gräfning på egen mark med skada eller fara för annan, fabriker och upplag af helsovådlig eller eljest farlig beskaffenhet, afträdens förläggande, gödsels förvarande, svinhållning samt inrättning af fähus och stall, kägelspel och annan förlustelse med störande af natt- eller helgdagsro, eldfarlig taktäckning o. s. v. Begångna öfverträdelser tillkommer det allmänna åklagare och stundom äfven särskild af kommunal myndighet förordnad åklagare att åtalsvis be-

[1] Jfr NJA 1874 s. 578 och 1880 s. 382 samt ofvan s. 87 not. 1 — s. 88 not. 5 och s. 136 not. 1 — s. 137 not. 2.

[2] Se dock rörande tomts bebyggande på landet BB 2 §§ 1 och 2 samt i stad JB 7 § 5, jfrd med Förslagen till 1734 års lag, Byggnadsordning i städer 1694 och 1713 kap. 4 §§ 1—5 och 9 hos Sjögren IV s. 368—369 och V s. 238—240.

ifra, och ofta nog skall det ske inför polisdomstol eller poliskammare, der sådana finnas.[1]

Emellertid hafva, såsom af lagtexten framgår, några af sagda bestämmelser meddelats särskildt till skydd för grannar. Sålunda förbjudas i stad kägelspel och andra förlustelser, för att ej respektive »grannar» skola »af bullret störas» eller »närboendes nattro» komma att lida. Det har anmanats helsovårds- och kommunalnämnder att vaka deröfver, att fabriker och näringar icke inrättas eller drifvas så, att de blifva menliga för bland annat närboendes helsa. På lika sätt är förordnadt om svinhållning och vissa varuupplag i stad. Då det förbjudits att anlägga fabrik för eller hålla upplag af eldfarliga oljor inom femhundra fot från annans egendom, har det dock lemnats egaren rätt att härifrån medgifva undantag.[2] Samtliga författningarnas förordnanden lära väl ock få anses innehålla bemyndigande för granne att, om deras åsidosättande vållar honom ett stadigvarande och väsentligt men, i vanlig rättegångsordning utföra en sin talan på skadestånd och rättelse utan sammanhang med åtal af vederbörlig åklagare.[3]

Äfven med denna utläggning har man dock icke fastställt de fall, i hvilka en verksamhet grundlägger skyldighet att ersätta grannars skada, trots det att den ej i lag förbjudits och sålunda är loflig samt dessutom bedrifves i öfverensstämmelse med laga föreskrifter och under en i öfrigt ådagalagd aktsamhet om andras rätt och intressen. Det har endast klargjorts, att en fastighetsegares förfoganderätt icke är oinskränkt, och att hvad han företager på sin egendom kan i förhållande till hans grannar tillräknas honom såsom olofligt och oaktsamt. Men de ifrågavarande författningarna, tillkomna i annat ändamål, sätta icke de slutliga gränserna för den fria förfoganderätten. Det har visat sig ett behof att härutöfver inflytta dem

---

[1] Se Ordn. Stadg. för rikets städer 24/3 1868 §§ 6, 8, 12, 17, 20, 21, 26 och 30, Byggnadsstadga för rikets städer 8/5 1874 §§ 2, 22, 35, 38, 44, 46 och 50, Brandstadga för rikets städer 8/5 1874 §§ 2, 6, 7, 16 och 20, Helsovårdsstadga för riket 25/9 1874 §§ 9, 16—21, 24, 26, 28, 30, 31 och 40, KF ang. eldfarliga oljor och vissa andra dermed jemförliga vätskor 26/11 1875 §§ 4, 11—13, 15—17 och 35 samt KF ang. explosiva varor 19/11 1897 §§ 4—6, 20, 29, 30, 32, 37—43, 46, 47, 50—53, 57, 63—65 och 95.

[2] Jfr Ordn. Stadg. för rikets städer 24/3 1868 § 12, Helsovårdsstadga för riket 25/9 1874 § 16 mom. 4 och 5, § 18 mom. 5 och § 28 mom. 1 p. 4 samt KF ang. eldfarliga oljor etc. 26/11 1875 §§ 4 och 11.

[3] Se vidare nedan s. 295 not. 1 och s. 297 not. 2 — 298 not. 1.

på åtskilliga punkter. Man kan ju uttrycka detta på det sätt, att ytterligare viss fastighetsegares verksamhet stämplats såsom oloflig eller dock ansetts påkalla förstärkta kraf på aktsamhet. Men vid lagens tystnad ter sig det inträdande skadeståndsansvaret närmast såsom förbundet med en loflig verksamhets utöfvande.

Att, då i utnyttjandet af mark en intressekollision uppstår, man ej är böjd för att slå sig till ro vid de allmänna skadeståndsreglerna, visa, om man fortfarande håller sig till lag, förordnandena om expropriation och den dermed ovilkorligen förbundna ersättningsskyldigheten. Sålunda ger lagstiftningen om elektriska anläggningar exempel på expropriation, stannande vid intrång i fastighetsrätt.[1] Men äfven för det fall att »jord eller lägenhet» expropriationsvis löses, finnes förordnadt, att särskild ersättning skall tillerkännas åt egare eller annan för skada genom jordens eller lägenhetens begagnande i enlighet med expropriationens ändamål. Detta gäller ej allenast regelrätt expropriation med värderingsnämnd och i expropriationsförordningens för öfrigt stadgade former[2] utan i allmänhet äfven eljest, då till verksamhets främjande och behofs fyllande det gifvits enskild anvisning på myndighet för ett tvångsvis förvärf af annans fasta egendom.[3] Erinras må ock om de till dessa expropriations- och qvasiexpropriationsstadganden sig anslutande bestämmelserna om rätt att för flottning och fiske begagna sig af annans mark och vidtaga öfriga nödiga anstalter och åtgärder men allenast mot förpligtelse att godtgöra skada eller kostnad, som derigenom förorsakas.[4] Särskildt i dessa senare fall synas emellertid

[1] Jfr KF 14/4 1866 § 1 mom. 2, Lag 27/6 1902 § 1 och ofvan s. 271 not. 1.

[2] KF 14/4 1866 § 13, jfrd med KF om allmän farled 30/12 1880 § 4, KF om allmän flottled 30/12 1880 § 7, Lag 29/6 1900 § 2 samt Lag 31/8 1907 §§ 8—26 och 36.

[3] Lag om dikning m. m. 20/6 1879 §§ 6, 22 och 25 och Lag 5/7 1907 §§ 2—7, jfrda med KF om jordegares rätt öfver vattnet å hans grund 30/12 1880 § 6 och Grufvestadgan 16/5 1884 § 33.

[4] KF 30/12 1880 §§ 5 och 6, jfrda med NJA 1897 s. 224 och 1906 s. 459, samt Lag 27/6 1896 §§ 3 och 9; se ock rörande farled den derom handlande KF 30/12 1880 § 3 och för tidigare rätt NJA 1880 s. 382. Af Jagtstadgan 21/10 1864 §§ 7—10 följer äfven en särskild rätt att beträda annans mark, utan att dock med afseende derå gifvits särskilda bestämmelser om ersättningsskyldighet. Tydligen har man tänkt sig rätten leda allenast till beträdande af skogsmark och andra sådana egor, som ej derigenom kunna skadas; jfr StrLgn 24 § 11. Har emellertid skada skett å skörd eller annan egendom, bör den naturligtvis er-

visserligen lagstiftarne blott haft i tankarna egendomsskada och sådan skada å annans mark; och det har dock ej något sammanhang med utvidgad skadeståndsskyldighet, att den, som för särskildt fall tillåtits att tillgodogöra sig annans rätt, skall derför utgifva vederlag minst till belopp af den andres skada och kostnad.[1] Samma anmärkning skulle kunna göras med afseende å stadgandena om expropriation och qvasiexpropriation. Men särskildt dessa senare bestämmelser lemna dock tillfälle att i ett mera vidsträckt omfång utanordna ersättningar för de genom företaget föranledda rubbningarna i förutvarande förhållanden och att göra det i ett genom expropriationen grundlagdt grannelagsförhållande, nemligen så att det ålägges den exproprierande att hålla dem, som lida men af hvad han företager på sitt förvärfvade område, derför skadeslösa. På sådant sätt förfares jemväl. Det faller sig naturligt att i skadeståndsväg taga hänsyn till hvilken som helst olägenhet, som det nya företaget må medföra för närboende grannar — den må nu bestå i fara för skada, i förmögenhetsförlust till följd af hinder för egendomens användande på visst sätt i förvärfsändamål eller till och med endast i obehag och otrefnad af personlig natur.

Sedda i denna belysning, stå de ifrågavarande stadgandena nära förut behandlade positiva föreskrifter om ansvar för skada af farlig verksamhet. Skilnaden är allenast, att de förra genomföra de senares grundsatser på ett mera omfattande sätt, och att skadan betalas förskotts- och försäkringsvis samt ej först efter inträffandet. Å andra sidan ligger emellertid också i expropriation, att, der ej annat särskildt förordnats, godtgörelse för intrång och skada bestämmes med afseende å de vid expropriationstillfället förefintliga och beräkneliga förhållandena samt utan tillfälle till nya eller ökade anspråks villfarande i anledning af inträffade ändringar. Ersättnings-

---

sättas. Deremot sker ej så med skada, som jagten, exempelvis genom skrämsel eller sammanstötning med villebrådet, har till följd för deri icke deltagande personer. Dertill behöfs särskildt vållande från jagtföljets sida. I mån som jagt, vare sig på egen eller främmande mark, lagligen utöfvas, kan, med våra skadeståndsregler i öfrigt, den i nyssnämnda afseende icke i och för sig grundlägga skadeståndsansvar. Slutsatser derhän kuuna icke dragas af hvad BB 22 § 8 stadgar om hunds hetsande; jfr NJA 1907 s. 133.

[1] Se ock Väglagen $^{23}/_{10}$ 1891 § 33 med dess bestämmelser om väghållningsskyldigs rätt att till vägs underhåll taga sand, grus eller sten på annans mark enligt häradsrättens bestämmande af plats och ersättningsbelopp.

skyldigheten får härvid sin begränsning genom prioritetsgrundsatsen ungefär på samma sätt, som skett i 1902 års elektriska lag, då den i förhållandet mellan elektriska anläggningar tillförbinder innehafvaren af den senare utförda att till förekommande af skada för den tidigare vidtaga erforderliga anordningar på sin bekostnad.[1]

Utan något som helst stöd af lag har emellertid för särskilda fall rättspraxis i skadeståndsväg bragt expropriationsfångets grundsatser utom dess område i tillämpning. Det har sålunda ålagts bagare att godtgöra egare af tillstötande husbyggnad, derför att den senares rum blifvit obeboeliga genom värmeutstrålning från bakugnarna, och kanalbolag att utgifva ersättning åt fastighetsegarne kring kanalen i anledning deraf, att vågsvallet från de kanalen trafikerande båtarna nedsköljt jorden.[2] Rättsfall af motsatt innehåll äro dock vida talrikare. Ogillats har bland annat skadeståndstalan, som förts på grund deraf, *att* kronan å ett för anläggande af jordbatteri expropriationsvis vunnet område låtit uppföra ett kruthus och derigenom föranledt minskad inkomst på uthyrningslägenheter,[3] *att* kronan till skada för fiske låtit utvidga och upprensa strömfåra i och för att aflägsna svårigheter för segelfarten genom uppförd jernvägsbro,[4] *att* genom gräfningar för jernvägs anläggande på stads mark tomtegare fått en för bryggeris behof använd brunn utsinad,[5] *att* sot och rök från en kopparslagareverkstad tillfogat bredvidboende näringsidkare men och förlust,[6] *att* ett kloakarbete vållat afbräck i en handlandes rörelse,[7] *och att* hus tagit skada genom en af grannes nybygge följande sättning,[8] genom inverkan af tillstötande nybygges sättning,[9] genom jordschaktning för gatas framdragande[10] och genom gatas höjande i sammanhang med afloppslednings an-

---

[1] Jfr KF 14/4 1866 § 2 mom. 2, Lag 20/6 1879 § 75, Lag 27/6 1902 § 5, NJA 1874 s. 534, 1892 s. 317 och 1903 s. 565 samt ofvan s. 191 not. 2 och s. 271 not. 1.

[2] NJA 1878 s. 124 och 1883 s. 304; jfr nedan s. 297 not. 2—3.

[3] NJA 1878 s. 78.

[4] NJA 1886 s. 268.

[5] NT 1870 s. 575.

[6] NJA 1877 s. 389.

[7] NJA 1875 s. 274.

[8] NJA 1876 s. 535, 1883 s. 517 och 1884 s. 304.

[9] NJA 1896 s. 212.

[10] NJA 1894 s. 38.

ordnande för stadsdelen.[1] Stundom har för käromålets underkännande kunnat åberopas särskild omständighet i saken, såsom dess anhängiggörande i olaga ordning, ostyrkt sammanhang mellan de företagna åtgärderna och den uppståndna skadan eller afvisande af erbjudande att vidtaga särskilda åtgärder till skadans förebyggande.[2] Men hufvudskälen hafva dock alltid varit, att den ifrågavarande verksamheten ansetts loflig och ej visats hafva utförts utan den af omständigheterna krfäda och medgifna aktsamheten.

Utgår man derifrån att de fall, i hvilka, på förut anmärkt sätt, ersättningsskyldighet utöfver lag förbundits med viss verksamhets utöfvande, gifva uttryck åt en instinktiv känsla af verkligt behof härutinnan och fortfarande få anses normera rättsmedvetandet, återstår emellertid sålunda att med ledning af de senast anförda rättsfallen gifva grundsatsen dess tillbörliga begränsning. Redan de domslut, i hvilka skadeståndstalan bifallits, lära ej föra längre än till ersättningsrätt under förutsättningarna af förmögenhetsskada och tidsprioritet för den rätt och det intresse, som kommit till skada. I det förra vilkoret ligger ej något hinder, för att skadan ger sig till känna i personliga obehag, blott att de äro af den svåra art, att de för vederbörande innebära en förmögenhetsförlust: minskning i egendoms försäljnings- eller uthyrningsvärde eller tvång att varaktigt eller tillfälligtvis söka sig uppehåll annorstädes med deraf föranledda ökade utgifter. Än mera skola ersättningsanspråk naturligen finnas berättigade, om i nämnda ordning någon lider omedelbar egendomsskada genom grannes företag, exempelvis en landtbrukare får sina skördar mera eller mindre förderfvade genom sot och rök från fabriksanläggning.[3]

Härvid kommer dock alltid tidsprioriteten i betraktande såsom ett vilkor för talerätt.[4] Det stannar dock ej härvid.

---

[1] NJA 1904 s. 472. Se ock för äldre tid rörande skada genom flottning NJA 1878 s. 142; jfr ofvan s. 291 not. 4.

[2] NJA 1878 s. 78 och 1904 s. 472; se ock NJA 1897 s. 224.

[3] Jfr Förhandlingar vid tredje nordiska juristmötet 1878 s. 152 och ofvan s. 293 not. 2.

[4] Jfr NJA 1894 s. 640, der i tvist mellan kvarnarrendator och jordarrendatorer enligt kontrakt med samma egare den förre ansågs skyldig att ersätta de senares skada genom damlückas bristande öppenhållande, enär upplåtelsen till honom skett först efter upplåtelserna till jordarrendatorerna och vid tid, då deras vattenskadade mark redan var odlad.

Ännu andra förbehåll måste göras. Såsom de svenska domsluten utfallit, lär det sålunda få anses, att, om än förmögenhetsskadan i första hand kan framträda i personliga olägenheter, den dock skall stå i sammanhang med en inverkan på fastigheten. Detta kan nu ske ej allenast genom vatten, gnistor, aska, dam, sot, rök, värme eller skakning utan äfven genom gaser eller ånga. Men än vidare må det skiljas mellan intrång i innehafd rätt och förlust af en tillfälligtvis innehafd förmån. Lika litet som, i brist på servitutsrätt, en fastighetsegare kan förmena sin granne att genom uppförande eller påbyggnad af hus stänga honom från ljus, luft eller utsigt, eger han någon talan, emedan han kommer att lida i tillgång på vatten, derigenom att grannen på sin mark gräfver brunn eller företager annat jordarbete och sålunda kommer att afskära tillflödena till hans fastighet. Detta är allmänna inskränkningar i den ifrågavarande skadeståndsrätten. Men dertill hör också, att intrånget och skadan måste vara af mera väsentlig natur. Särskildt skall på sådan grund en tillfällig störande inverkan ofta nog lemnas opåaktad.[1] Så ock exempelvis olägenhets förökande derigenom, att på ett område, hvarest redan ett flertal fabriker finnas anlagda, nya ytterligare uppföras. Men än vidare bör det frånkännas den, som lidit skadan, talerätt, om på grund af omständigheterna han måste hafva varit förberedd på hvad, som inträffat. En hans förpligtelse härutinnan kan åter bero på en mängd olika omständigheter. Är en plats genom vattenfall, jordens beståndsdelar eller eljest särskildt egnad för fabriksanläggningar, måste de, som slå sig ned derstädes, beräkna, att marken förr eller senare tages i anspråk för sitt af naturen anvisade ändamål. En stadsbo måste tåla sig vid de i en stad vanliga yrkesnäringar och anläggningar samt de med dem förenade obehag; en husegare i stad förutsätta möjligheten af att grannen använder sin tomt för byggnadsändamål samt vidtager reparationer på ett sitt uppförda hus eller nedrifver och ersätter det med annat; samt samhällsmedlemmar i allmänhet underkasta sig olägenheterna af myndigheters åtgärder i allmänt intresse.[2]

På detta sätt inskränkt i sin tillämpning, tarfvar näppeligen den ifrågavarande skadeståndsskyldigheten ett erkän-

---

[1] Jfr ofvan s. 293 not. 5 och 7.

[2] Jfr ofvan s. 293 not. 3—4 och 6 samt s. 293 not. 8 — s. 294 not. 1; se ock rörande skadeståndsrätt i obligatoriskt förhållande NJA 1902 s. 299.

nande i en särskild skadeståndsbestämmelse och kan derför ock väl anses stämma öfverens med den svenska rätten trots dess saknad deraf. Ansvaret skulle nemligen följa af ett efter omständigheterna osedvanligt begagnande af sin egendom och derför ock af ett begagnande, som går ut öfver de behöriga gränserna för eganderättens tillgodogörande samt sålunda äfven i och för sig innebär ett intrång på grannars egoområde. Noga pröfvadt, gäller det sålunda visserligen mindre en skadeståndsfråga än ett bestämmande af ömsesidig rätt i grannelagsförhållanden — ett område, som, väl alltid svårt att mera fullständigt ordna, i svensk rätt är synnerligen fattigt på bestämmelser, men derför ock lemnar doktrin och praxis jemförelsevis fria händer i häfdandet af billighet.

Med det sagda öfverensstämmer likväl, att äfven mindre och tillfälligt intrång grundlägger talerätt, om det icke är en naturlig följd af det ifrågavarande företaget utan beror på anstalter till särskildt förfång för den skadelidande, såsom exempelvis genom sots, röks och ångas inledande på hans egendom eller kraftmaskiners anbringande vid vägg eller mur till hans byggnad.

Ännu på annat och mera betydande sätt kan emellertid ifrågasättas ett ansvarets utvidgande. Af de uppställda grundsatserna synes nemligen icke följa fordran på att intrång och olägenhet förmedlats genom inverkan på den lidandes fastighet. Äfven derförutan kan verksamhet på en fastighet tillfoga dem, som hafva sin varelse å en närliggande, väsentligt men, exempelvis genom buller eller stank. Härtill kan blott svaras, att de svenska rättsfallen knappast torde påkalla en dylik utsträckning af rättsskyddet, och, att, i brist på positiva bestämmelser, man, utan fasthållande af den ifrågavarande fordran, kan komma att låta föra sig längre, än man i sjelfva verket vill, och sålunda komma i strid med det närvarande rättsmedvetandet. Med buller eller stank torde många vilja räkna lika stark belysning nattetid samt väl äfven närheten af otuktshus, krogar, sämre förlustelselokaler samt ofta nog af fabrik utan andra obehag än dess fula yttre samt strömmen af arbetare till och från. Dessutom torde kraftigare buller regelrätt stå i sammanhang med skakning, och lemna förberörda politiförfattningar i visst omfång skydd ej allenast mot buller utan alldeles särskildt mot stank. Att i det senare afseendet så skett hufvudsakligen med hänsyn till helsovår-

den, lärer knappast vara ett fel.[1] Man torde, då det gäller buller utan skakning eller ock lukt, lämpligen hålla sig inom de ifrågavarande positiva stadgandena i afvaktan på nya och andra.

Anmärkas må ytterligare, att, om än svensk domstolspraxis ej är synnerligen rik på rättsfall i hvilka skadeståndsanspråk på grund af s. k. immissioner af imponderabilia bifallits, den å andra sidan eger att uppvisa jemväl domslut, som på grannes talan vid vite förständigat fastighetsegare och näringsidkare i stad än att ej på hittills använd plats vidare begagna maskin eller annan anstalt, som förorsakade käranden obehag i hygieniskt afseende,[2] och än att före deras fortsatta användning vidtaga nödiga åtgärder för olägenheternas aflägsnande.[3] Enär föreläggandena i det förra fallet ej gifvit anvisning på plats, dit med säkerhet flyttning skulle kunna ske utan fara för deras återupprepande, och i det senare ej på hvad som till förekommande deraf skulle företagas, hafva de nog i allmänhet verkat såsom ovilkorliga förbud.[4] Huru härmed än må hafva varit, hafva ju föreläggandena träffat svaranden hårdare än domar på skadestånd för alla de fall, i hvilka rörelsens bedrifvande under oändrade förhållanden men med skadeståndsskyldighet skulle för honom hafva inneburit en vinst. Stundom hafva besluten stälts i sammanhang med vederbörande byggnads- eller helsovårdsstadgar — för öfrigt, såsom det synes, utan alltför goda skäl. Men för hvarje fall har icke afseende fästs på anstalternas föregående godkännande af behöriga stadsmyndigheter,[5] hvarförutom regelrätt försök alldeles uppgifvits att grunda domarna på sär-

[1] Jfr 1868 års Ordn. Stadg. §§ 12 och 17, 1874 års Helsovårdsstadga §§ 16, 17, 19 och 21 samt ofvan s. 290 not. 1–3.

[2] NJA 1877 s. 514 (ånghammare, alstrande skakning i grannens fabriks- och kontorslokaler) samt 1900 s. 189 och 1903 s. 365 (kraftmaskin med lika verkan inom grannes bostadslägenheter).

[3] NJA 1900 s. 189 och 1903 s. 365 (kraftmaskin, förorsakande skakningar inom grannes bostadslägenheter); jfr NJA 1900 s. 189, hvarest det äfven vid vite förelades svaranden att inom viss tid företaga nödiga mått och steg för att freda käranden och hans hyresgäster från obehag genom sot och rök från skorsten, samt NJA 1889 s. 385 och 1891 s. 129, der talan dock slutligen ogillades, enär den påstådda skadan genom skakning och buller af maskiner för elektrisk belysning ej efter vidtagna godvilliga förändringar ansågs hafva styrkts alltjemt vara för handen.

[4] Jfr NJA 1903 s. 365.

[5] Jfr NJA 1900 s. 189.

skilda positiva lagbestämmelser.[1] I det stora hela låta just detta slags domar alldeles särskildt känna behofvet af föreskrifter om föregående pröfning, om fatalietid för talan på förbud och ändringar, om vilkor och grunder för skadeståndsrätt m. m. d.

För öfrigt kan ju förtjena att anmärkas, att, såsom efter anmärkta domar den svenska rätten på ifrågavarande område framstälts, den nära öfverensstämmer med den romerska i frågor rörande skadestånd, förbud och skyddsåtgärder i grannelagsförhållanden. Olikhet råder hufvudsakligen deri, att i motsats till svensk rättspraxis romersk rätt skiljde mellan de fall, i hvilka den ena grannens företag, såsom vid maskins anbringande tätt intill den andres mur, i sina verkningar medförde ett omedelbart intrång på den senares egendom och derför grundlade rätt till förbuds utverkande (actio negatoria), och de fall, i hvilka så icke var händelsen och det derför stannade vid skadeståndsanspråk (cautio damni infecti). Svensk rättspraxis öfverensstämmer dock härutinnan med åtskillig annan modern rätt och särskildt med tysk, och den romerska åtskilnaden synes i det mesta hafva berott på historiska förhållanden. Alltså på denna punkt väl ett framsteg för den svenska rättens del.[2]

IV. Skadas uppkomst genom samverkan.

Om flera medverkat till annans skada under sådana omständigheter att de hvar för sig äro ersättningsskyldiga, häfta de på sådant sätt solidariskt, och, om skada uppstått genom vållande af den skadade sjelf och annan, skall det skadestånd, som den senare har att gälda, jemkas, »efter ty som skäligt pröfvas». Detta är de allmänna reglerna för fall af skada genom samverkan och, om man lemnar å sido de till lagstiftningen om skadeståndsansvar utan vållande hörande bestämmelserna om primär samt sekundär och subsidiär ersättningsskyldighet äfvensom ansvarsfrihet på grund af den skadades grofva vårdslöshet och andra dermed likstälda gerningar, äfven de enda positiva uttalandena i ämnet. Förekommande i strafflagen, gå de igen i speciallagstiftning, nemligen regeln om solidariskt ansvar för ett flertal ersättningsskyldige i åtskilliga lagrum om ansvar utan vållande och

[1] Se särskildt NJA 1877 s. 514.

[2] Jfr ofvan s. 14—15, 48—50 och s. 297 not. 2—3.

regeln om jemkning särskildt dels i 1902 års elektriska lag för fall af skada eller drifthinder, som uppstå för en elektrisk anläggning medelst induktion från annan sådan, och dels i sjölagens förordnanden beträffande skada genom fartygs sammanstötning. Denna senare lags bestämmelser afvika endast så till vida från den ofvan angifna allmänna grundsatsen, som de, hvilka för fall af ömsesidigt vållande också förutsätta ömsesidig skada, uppdraga åt domstolen att »med afseende på beskaffenheten af de å hvardera sidan begångna fel bestämma, om och i sådant fall till hvilket belopp ersättningsskyldighet bör endera sidan åläggas eller om hvardera sidan bör draga sin skada».[1] En dom af detta senare innehåll lär dock under de förutsatta omständigheterna också innebära en jemkning och ej vara utesluten för den händelse, att strafflagens allmänna bestämmelse skall bringas i användning.[2]

---

[1] StrLgn 6 §§ 1 och 5 samt SjLgn § 220, jfrda med StrLgn 6 § 6, SjLgn § 90, Lag 12/3 1886 §§ 3, 5, 6, 8 och 9, Lag 5/7 1901 § 1, Lag 27/6 1902 §§ 6, 7 och 10, Lag 8/6 1906 § 5 samt ofvan s. 152 not. 1, s. 176 not. 2, s. 184 not. 2, s. 188 not. 1, s. 191 not. 2. s. 219 not. 1, s. 246 not. 1, s. 251 not. 1, s. 262 not. 1, s. 266 not. 1 och s. 277 not. 1. Anmärkas må, att sjölagens i texten omförmälda rättsregel fullständigas genom föreskriften i § 221 ibid., att, då sammanstötning mellan fartyg föranledts af våda eller det ej kan utredas å hvad sida vållande förelegat, hvar skall såsom vid lika vållande draga sin skada; jfr StrLgn 5 § 12. För öfrigt öfverensstämmer i omhandlade afseenden 1901 års nu gällande sjölag till innehållet med den tidigare af 1864 §§ 172—175. Ogillats har talan på ersättning för skada genom fartygs sammanstötning i NT 1864 s. 176 och NJA 1875 s. 234 på grund af eget vållande, i NJA 1875 s. 489 på grund af våda, i NJA 1874 s. 446 på grund af bristande bevis om vållande på motsidan, medan åter i NT 1866 s. 530, 1867 s. 664 och 1872 s. 604 samt NJA 1874 s. 243 och 1886 s. 331 full ersättning tilldömdes käranden på grund af sådant vållande, i NJA 1902 s. 482 käranden, enär fel begåtts å ömse sidor men mest å svarandens, förklarades hafva rätt att få sin skada gulden till två tredjedelar, och i NT 1873 s. 18 och i NJA 1876 s. 341, der ömsesidiga skador och ersättningsyrkanden förelågo, det ålades den ena parten såsom hufvudsakligen vållande att dels bära sin egen skada och dels till hälften godtgöra motpartens. Med 1864 års sjölag uppgafs den i 1667 års sjölag balk 5 kap. 8 pr. vid påsegling i sjö af våda fastställda grundsatsen, att skadorna å ömse sidor skulle sammanslås till ett belopp och derefter till hälften fördelas mellan parterna; jfr SJA XXXIII s. 212 och NT 1864 s. 113. Se för öfrigt beträffande införandet och erkännandet af grundsatserna om solidariskt ansvar för flertal gerningsmän och om nedsatt skadestånd på grund af eget vållande KB 28/3 1698 hos Schmedeman s. 1506, MB 28 § 5 och 41 § 1 samt Högsta Domst. Prot. 7/2 1791 hos Flintberg V s. 515.

[2] Jfr RB 21 § 4 p. 2 och ofvan s. 191 not. 2.

I hufvudsak har man emellertid sålunda två motsatta regler att tillgå — en, som låter ett flertal hvar för sig svara för skadan i dess helhet, och en, som uppdelar den i särskilda belopp på parterna. Dessa regler förslå dock icke för hvarje fall af skada genom samverkan. Först och främst är icke något som helst sagdt om skada i följd af sammanträffande olyckshändelse och annan mans handling. Skada af olyckshändelse har dock enligt allmänna rättsnormer den deraf drabbade att bära, hvadan för nämnda slags sammanträffande jemkning måste ega rum på samma sätt, som då skada varit en följd af eget och annans vållande. Detta kan dock icke gälla, då den, som genom sitt vållande bidragit till skadan, vid gerningens utförande tagit eller bort taga olyckshändelsen i beräkning. Ty då består vållande äfven med afseende å dess verkningar, nemligen underlåtenhet att vidtaga de af faran för olyckshändelsen påkallade åtgärderna till undvikande, att skadan af gerningen ytterligare ökades. Alltid stod gerningsmannen till buds att underlåta eller uppskjuta handlingen. Fyller han ej i nämnda afseende sin pligt, har han att svara för skadan i hela dess vidd. Äfven denna regel har dock sina undantag. Den bör icke gälla, om oafsedt gerningens företagande olyckshändelsen skulle hafva inträffat och ensam för sig hafva föranledt skada, låt vara i mindre omfång. Hufvudregeln, att jemkning må ske, träder då på nytt i tillämpning. Skulle åter det kunna antagas för visst att äfven utan den företagna gerningen olyckshändelsen skulle hafva haft hela den inträffade skadan till följd, bör skadestånd alldeles icke utgå. Vållande till skada föreligger nemligen då icke.[1]

Jemkningsregeln är för öfrigt tydligen närmast gifven med tanke på ett tillfälligt sammanträffande mellan annans och eget vållande, d. v. s. med tanke på sådana fall, som då exempelvis person vågat sig inom skottlinjen på en målskjutningsbana och sårats af skott, lossadt utom ordningen.[2] Regeln bör dock finna en analogisk användning äfven för fall af en medveten samverkan, såsom då personer i en båt ge-

---

[1] NJA 1898 s. 361; jfr StrLgn 5 § 12 och 14 §§ 43 och 44 samt ofvan s. 75 not. 1 och s. 87 not. 1 — s. 88 not. 5.

[2] Det må märkas, att lagbudet ursprungligen var upptaget i lagkommitteens civilrättsförslag (1826 HB 15 § 6 p. 3, jfrd med LgB HB 15 § 9 p. 3) och, först sedan hoppet att inom den närmaste tiden få en ny civil lagbok till stånd uppgifvits, såsom ett särskildt stadgande infördes i 1844 års förslag till straffbalk (8 § 1 p. 2).

mensamt försätta densamma i vickande rörelse och en af dem faller i och kommer till skada. Ehvad det gäller tillfällig eller medveten samverkan mellan annans och eget vållande, komma dock äfven i betraktande de synpunkter, som nyss utvecklats på tal om sammanträffande olyckshändelse och främmande vållande. Lika som i detta senare fall kunna sålunda trots den anbefalda jemkningen förefinnas såväl full som ingen rätt till ersättning. Detta hänger dock samman med en närmare bestämning af begreppen vållande och jemkning.

Vållande såsom förpligtelsegrund är att fatta i sin vanliga betydelse — jemväl för den skadelidandes del. För regelrätta fall betingas sålunda en hans rätt till full ersättning deraf, att han ej brustit i den aktsamhet, som klokt och förståndigt folk iakttager i sina angelägenheter. Till förlust af eller minskning i skadeståndsrätt länder dock vållande lättare än till dylik rätts grundläggande. Till en början är, då, såsom vid dödande, annan än den, hvilken gerningen öfvergått, eger talerätt, han i denna sin rätt beroende af den förfördelades vållande på lika sätt, som om den senare sjelf uppträdt såsom målsegare. Men än vidare tillräknas den skadelidande i samma måtto negativ som positiv handlling — något, som särskildt spelar en roll, om han efter en honom tillfogad skada underlåtit att använda till buds stående medel att förhindra skadans förvärrande. Till sist kan för hans del det ej utan vidare åberopas, att han på grund af bristande ålder eller annan orsak saknat den för sakförhållandenas bedömande nödiga insigten och derför ej heller kunnat vara vållande i vanlig mening. Han kan dock för sådant fall ej vara bättre ställd, än om olyckshändelse inverkat; och skada af olyckhändelse stannar på honom. Saken framstår tydligast vid ett tillfälligt sammanträffande af eget och annans vållande, såsom exempelvis vid barns öfverkörande. Vid medveten samverkan af nyssnämnda art skall man åter ofta finna sig föranledd att låta det bristande omdömet verka till skadeståndsrättens oförminskade åtnjutande. Har sålunda en fullvuxen person inlåtit sig i en farlig lek med barn samt ett eller flera af dem dervid komma till skada, skall billigheten synas kräfva, att skadan i ersättningsväg faller helt och hållet på den fullvuxne. Men derför tala i sjelfva verket ej allenast billigheten utan äfven lagen, rätt utlagd. Ty på grund af bättre omdöme ligger det den fullvuxne alldeles särskildt till last, att han ej tagit hänsyn till den fara, som leken innebar

för barnen just på grund af deras bristande förmåga att inse densamma. Han har sjelf iklädt sig en ställning af barnens tillfällige vårdare, och hans vållande såsom orsak till skadan visar sig vara så principal i förhållande till de skadades egna, att det senare icke kan tagas med i räkningen, och att han får gälda hela skadan, alldeles såsom om hans vållande sammanträffat med en olyckshändelse, hvilken han beräknat eller bort beräkna. Liknande förhållanden kunna emellertid förekomma jemväl vid ett tillfälligt sammanträffande af eget och främmande vållande. Hafva barn framför en körande icke väjt ur vägen och blifvit öfverkörda, kan sålunda, om det legat i körsvennnes makt att förekomma olyckan, han dock icke såsom ett barnens bidragande vållande åberopa, att en fullvuxen person med säkerhet skulle hafva haft förstånd att springa undan. Han var nemligen skyldig att taga i beräkning, att han hade att göra med barn. Isynnerhet då fråga är om medveten samverkan, ligger för öfrigt frestelsen nära att gå än längre och låta det främmande vållandet i allmänhet föranleda full skadeståndsskyldighet, då det varit dolöst eller haft karakteren af grof vårdslöshet och så ej varit förhållandet med vållandet på den skadelidandes sida. Härmed må nu vara huru som helst. Ett dylikt förfarande lär ej sammanstå med den positiva jemkningsregeln och för hvarje fall således ej kunna ega rum vid ett tillfälligt sammanträffande af eget och annans vållande. Då i det föregående för visst fall uttalande skett för fullt skadestånd, har detta haft sin grund deri, att hvad, som för normala fall måste för den skadelidandes del behandlas såsom vållande, kan läggas den ersättningsskyldige till last, samt derför blir ett moment i hans vållande och förlorar egenskapen af eget vållande. Så snart åter detta senare slags vållande föreligger, skall ju åter jemkning, d. v. s. nedsättning, verkställas. Utgående från en gerningsmannens skyldighet att på grund af sitt vållande gälda fullt skadestånd, förpligtar nemligen lagen domstolen att i anledning af den skadelidandes eget vållande minska skadeståndet — mera eller mindre men alltid något eller, såsom det heter, »efter ty som skäligt pröfvas». En sak för sig är, att äfven här fall kunna förekomma, i hvilka det gäller att med afsende å de särskilda omständigheterna pröfva, huruvida eget vållande föreligger. Sålunda har visserligen i det föregående underlåtenhetshandling förklarats böra allmänt tillräknas den skadelidande. Men, i brist på motsatt positivt stadgande, kan exempelvis det ej utan vidare läggas honom till

last, att han icke användt laga rättsmedel mot en dom till hans nackdel, oaktadt han vetat eller bort veta, att den beror på domarens vrånghet eller oförstånd eller på falska handlingar eller utsagor. Ty han kan möjligen hafva skäl att betrakta ett ändringssökande hopplöst eller ekonomiskt äfventyrligt och ej vilja derpå insätta mera, än som skett. I sista hand måste det eljest ligga under domstolens fria afgörande, när eget vållande skall anses föreligga och på grund deraf nedsättning i skadestånd ega rum. Det har redan förut anmärkts, att den, som lidit skada genom annans nödvärnsexcess, blifvit underkastad sådan nedsättning på grund af sin föregående rättskränkning. Men på samma sätt kunna också förolämpningar eller hvad eljest kan reta till öfvervåld tjena såsom orsak dertill, fastän det ej tillagts dem särskild betydelse i straffrättsligt hänseende.[1]

Återstår frågan, huruvida nedsättning må kunna ske till intet. Att den skadades samtycke kan hafva sådan verkan, har i det föregående framhållits. Det är blott att efter omständigheterna pröfva, huruvida verkligt samtycke förefunnits och rätten varit af beskaffenhet att genom aftal ställas skyddslös. Nära samtycke måste emellertid ligga ett den skadelidandes vållande, som i sitt sammanträffande med annans ter sig synnerligen svårt i jemförelse dermed. Antag exempelvis, att vid medveten samverkan den skadelidande handlat afsigtligen eller gjort sig skyldig till grof vårdslöshet men åter den andre intetdera eller i allt fall ej till mera vållande än den förre. Stöd har äfven här närmast sökts i hvad billigheten kräfver för fall af medveten samverkan. Men förhållandet ställer sig ej synnerligen olika vid tillfällig. Ett erkännande af det berättigade i full ansvarsfrihet kan ju för öfrigt anses ligga i sjölagens anvisning på att vid ömsesidig skada genom fartygs sammanstötning låta de större felen medföra, förutom mera eller mindre ersättningsansvar i förhållande till motsidan, förpligtelse att bära sin egen skada i allo. Skall detta gälla vid skada å båda fartygen, hvarför då icke också, der skada uppstått allenast å den hufvudsakligen vållandes sida, och hvarför icke också i hvilka som helst fall af utomobligatorisk skada? Härmed torde ock uppfattningen i rättspraxis öfverensstämma. Såsom lagrummet i ämnet lyder, vill detta ej heller säga mera,

[1] StrLgn 6 § 1, jfrd med StrLgn 6 § 4 och 14 §§ 43 och 44, Lag 5/7 1901 § 11, NJA 1881 s. 234 och 1898 s. 177 samt ofvan s. 35—36, s. 86 not. 6 — s. 92 not. 1, s. 100 not. 1 — s. 104 not. 1, s. 109 not. 2, s. 134 not. 5, s. 224 not. 1—2 och s. 300 not. 1.

än att det medgifvits domstolen att jemka skadeståndet »efter ty som skäligt pröfvas» ända derhän, att det alldeles eftergifves. Förfarandet gör derför ej heller något våld på lagtexten.[1]

Skall emellertid skadan uppdelas, har man i första hand att se till orsakssammanhanget. Deraf följer, att, om vid tillfälligt sammanträffande af annans och eget vållande skadan till viss sin anpart kan anses härröra af eget vållande och till sin återstod åter af främmande, uppdelning på sådant sätt skall verkställas. I mån som förutsättningarna brista för att med säkerhet utföra delningen, må den åter ske på ett ungefär, d. v. s. efter en på sannolikhet grundad uppskattuing. Men för dylik händelse finnes ej heller hinder att såsom ytterligare bestämningsgrund se till den större eller mindre subjektiva skulden och derefter utskifta skadan på parterna. Reglerna finna tillämplighet äfven vid medveten samverkan mellan eget och annans vållande samt vid sammanträffande af främmande vållande och olyckshändelse. En sak för sig är, att omständigheterna utesluta i det förra fallet tillfälle att arbeta med andra bestämningsgrunder än gradskilnaden i parternas vållande och i det senare tillfälle att härutinnan anställa en jemförelse. Skulle i de två fallen respektive tillkomma olyckshändelse och vållande hos den skadelidande, uppstå särskilda svårigheter att komma till ett billigt afvägande. Rätt brukade, lemna emellertid de anmärkta reglerna nödig hjelp. Af hufvudregeln för skadas uppdelning följer, att, om den tillstötande omständigheten kan anses hafva medfört allenast ett tillskott i skada, man har att frånskilja detta såsom en den skadelidandes ensak.[2]

Stadgandet om ett flertal gerningsmäns solidariska ansvar afser fall af en deras medvetna samverkan. Närmast är det fråga om personer, af hvilka en har ställning af gerningsman och de öfriga af tillskyndare och medhjelpare — före, vid eller efter gerningens utförande. Men blott att de handlande

[1] StrLgn 6 § 1, jfrd med SjLgn § 220, NJA 1881 s. 234, 1898 s. 177 och 1906 s. 239 och 459 samt ofvan s. 106 not. 1 — s. 108 not. 2, s. 109 not. 3, s. 176 not. 2 och s. 299 not. 1—2; se ock KF om allmän flottled $^{30}/_{12}$ 1880 § 11 mom. 2 p. 2, jfrd med NJA 1906 s. 459, och KF $^{21}/_{12}$ 1857 § 22, Lag $^{12}/_{3}$ 1886 §§ 3 och 6, Lag $^{5}/_{7}$ 1901 § 1, Lag $^{27}/_{6}$ 1902 § 7 samt ofvan s. 203 not. 2 och s. 288 not. 2. Märk emellertid äfven Lag $^{5}/_{7}$ 1901 § 11 och ofvan s. 224 not. 1—2.

[2] StrLgn 6 § 1, jfrd med SjLgn § 220, NT 1865 s. 733, NJA 1897 s. 269, 1898 s. 361 och 1902 s. 185, 231 och 358 samt ofvan s. 109 not. 2, s. 299 not. 1 och s. 300 not. 1 — s. 304 not. 1.

verka i ett gemensamt syfte eller under sådana omständigheter att de hafva eller bort hafva vetskap om hvarandras åtgöranden, inträder för dem det stadgade solidariska ansvaret. Likgiltigt är dervid, om handlingarna äro lik- eller olikartade, somliga positiva och andra negativa, en del dolösa och en annan del kulpösa. Det hänger blott derpå, att handlingarna hvar för sig grundlägga skadeståndsansvar. Härvid erinras då, att vårdares underlåtenhet att afvärja brott kan vara straffritt men grundlägga förpligtelse i skadeståndsväg, och att åter ett alldeles motsatt förhållande råder såväl vid nämnda slags delaktighet af andra än vårdare som äfven för vissa fall af s. k. efterföljande delaktighet. Af intresse är härvid särskildt brottslings tillhandagående, då man ej vet utan allenast har skäl att misstänka brottet. Fallet ger exempel på delaktighet af vållande samt medför straff men icke ersättningsskyldighet. För öfrigt känner icke strafflagen kulpös delaktighet i förbrytelse. Föregående eller samtidig delaktighet af sådan art är alltså straffri, då den ej utmärkts såsom ett brott för sig. Oafsedt huru härmed förhåller sig, borde, i betraktande af hvad nyss anförts om kulpös efterföljande delaktighet, den sålunda, kunde det synas, ej heller vara i stånd att grundlägga skadeståndsansvar. Detta lär dock vara en förhastad slutsats. Man får hålla sig till de allmänna skadeståndsreglerna. Dessa skola nog regelrätt föranleda, att på grund af bristande kausalsammanhang skadestånd ej ådömes. Det främmande brottet skall nemligen i allmänhet komma att stå i så lösligt sammanhang med vållandet och te sig såsom en så sjelfständig orsak till skadan, att man skall draga sig för att hänföra densamma jemväl till vållandet. Annorledes kan dock vara händelsen. En tjenstflicka har sålunda strängeligen tillsagts att hålla husets dörrar och fönster stängda under natten, men underlåter det på kif eller af bekymmerslöshet trots vetskap om traktens osäkerhet och möjliggör dermed brott och skada, som eljest ej skulle hafva egt rum. Eller det visar sig, att en förfalskare ej skulle kunna hafva utfört sin gerning, om icke annan åsidosatt strafflagens anvisningar om stampar eller andra dylika verktygs förvar. Å andra sidan erbjuder rättspraxis exempel på att, då en af flera gerningsmän till annan sådan stått såsom tjenare i lydnadsförhållande och handlat enligt hans befallning, det väl ådömts honom straff men ej skadestånd, Saken torde endast kunna förklaras af motvilja att i anledning af den felande regressrätten mellan solidariskt ansvarsskyldige utsätta

honom för risken att ensam komma att bära skadan. Stadgandena om efterföljande delaktighet af beskaffenhet att medföra skadeståndsansvar lemna åter exempel på solidariskt ansvar för del af skada. Dylikt kan dock inträffa äfven i annan händelse. Har nemligen någon med andra samverkat till ett visst rättsstridigt resultat men de senare derefter gått vidare och det tillkomna ej kan enligt reglerna för vållande eller kausalitet bringas i sammanhang med den förres handlingar, har han ej heller att deltaga i dess ersättande.[1]

Om ett flertal genom tillfällig samverkan föranledt skada och hinder ej möter att fastställa i hvad mån de hvar för sig bidragit dertill, bör i ersättningsväg skadan efter sådan grund dem emellan fördelas. En approximativ fördelning får deremot ej anses vara tillåtlig. Till den del som ej med säkerhet kan sägas att så och så mycken skada härrör af viss eller vissa personers gerningar allena, böra analogivis bringas i tillämpning nyss afhandlade regler om solidariskt ansvar. Likgiltigt är härvid, om de särskilda handlingarna endast gemensamt haft skada till följd, de hvar för sig föranledt skada men dock deraf lemnat i resultat ett ourskiljbart helt, eller endast ovisshet råder, af hvilkens rättsstridiga gerning skadan härrör. Så till vida består nemligen full likhet med förhållandena vid en medveten samverkan, som hvarje fördelning innebure fara för misstag och orättvisa och detta jemväl till skada för den ersättningsberättigade, hvilken minst af alla borde i saken utsättas för rättsliga risker. Lidande blefve han ju nemligen alltid, om hos den, hvilken det ådömts alltför stor ersättningsskyldighet, tillgångar bruste, men medel funnes för bristens täckande hos den, som förpligtats att betala mindre, än vederbort.[2]

Skulle med hvarandra sammanträffa fall af skada genom eget vållande eller olyckshändelse och genom ett flertal andras handlingar, är i första hand att afgöra, huru stor del af skadan som den deraf träffade har att på grund af förstnämnda två bidragande omständigheter sjelf bära.[3]

---

[1] StrLgn 6 § 5, jfrd med 3 §§ 8—10, 6 § 8, 8 § 22 och 14 § 7 ibid., NJA 1881 s. 303 samt ofvan s. 76 not. 3 — s. 79 not. 2, s. 92—99 och s. 299 not. 1 och nedan s. 312 not. 3 — s. 316 not. 1.

[2] Jfr StrLgn 14 §§ 7, 8 och 14, NT 1865 s. 733 samt NJA 1881 s. 211 och 1891 s. 279; se dock äfven KF 6/6 1883 § 9 mom. 3, Lag 1/7 1898 §§ 18 och 19 samt ofvan s. 207 not. 1 — s. 210 not. 1.

[3] Jfr NJA 1898 s. 361 och ofvan s. 304 not. 2.

Enär de skildrade civilrättsliga reglerna tillstädja och ålägga domstolen att, der det ej är möjligt att åstadkomma säker utredning till hvad del skada härrört af de särskilda sammanträffande omständigheterna hvar för sig, efter sitt fria bepröfvande skilja mellan vederbörande parter, kan det ej vara berättigadt att, såsom i en tidigare rättspraxis skett, lägga på käranden eller svaranden bevisbördan i nämnda afseende och på grund af dess bristande fullgörande fälla utslag till den förment bevisskyldiges nackdel. Förfarandet är så mycket olämpligare, som ej blott i allmänhet utan äfven särskildt för ifrågavarande fall meningarna om bevisbördans fördelning visat sig synnerligen skiftande och derför ock ej allenast föranledt ytterst afvikande meningar i domstolarna utan äfven stridiga beslut. Hvad, som sålunda skett, har i sjelfva verket ej varit annat än att i form af en godtycklig bevisregel för tillfället skapa en civilrättslig norm utan anspråk på framtida tillämplighet och att sålunda äfven framkalla och underhålla ett tillstånd af rättslig osäkerhet. Naturligen gäller icke anmärkningen, då det ligger part till last att undanhålla bevismedel eller att hafva försummat åtgärder för deras anskaffande.[1]

I svensk rättspraxis har länge rådt tvekan, huruvida det skulle åläggas tappande parter att gälda ådömd rättegångs-

---

[1] Jfr dels NJA 1875 s. 20, der, då vattenöfversvämning förorsakats dels genom olaga flottning och dels genom vårflod jemte regnig väderlek, häradsrätten ville låta de kärande strandegarne dela sin skada med den instämde timmeregaren efter skiljemäns uppskattning, nedre justitierevisionen och en ledamot i hofrätten yttrade sig för anspråkets underkännande i anledning af bristande utredning om sagda omständigheters inverkan hvar för sig, samt hofrättens pluralitet och högsta domstolen härutinnan lade bevisskyldigheten på timmeregaren och derför dömde honom att gälda hela skadan, och dels NJA 1876 s. 69, der i sak om vattenöfversvämning genom sammanträffande ovarsamhet vid timmerflottning och kvarnegares försummelse att hålla damluckor öppna den mot timmeregaren ensam väckta skadeståndstalan på grund af nämnda slags bevisbrist af häradsrätten, hvars mening biträddes af nedre justitierevisionen, ogillades, af hofrätten jemte en af högsta domstolens ledamöter bifölls och af högsta domstolens pluralitet jemväl bifölls men, på grund af antagande om de två omständigheternas lika inverkan, allenast till skadans halfva belopp. Såsom rättsfallen refererats, skulle enligt de i texten utvecklade reglerna emellertid i det förra fallet domen lydt på halfva och i det senare åter på hela skadans gäldande. Jemte annat domskäl finnes också i NJA 1880 s. 382 och 1881 s. 309 såsom en omständighet för skadeståndstalans underkännande åberopadt, att skadan ej med säkerhet ådagalagts hafva förorsakats af den omstämda gerningen allena.

kostnad »gemensamt», d. v. s. efter hufvudtalet, eller solidariskt. För närvarande synes man dock allmänt hafva bestämt sig för det senare. I nyare rättsfall har sålunda solidariskt ansvar ålagts såväl kärande[1] och svarande[2] i civilmål som kärande i brottmål — i sistnämnda fall till och med utan särskildt yrkande på sådant ansvar.[3] Tidigare finnes redan exempel på att så skett beträffande svarandeparter i brottmål. Helt naturligt har här inverkat hvad, som gält om skadeståndsansvar på grund af sjelfva den beifrade förbrytelsen.[4] Men i sjelfva verket är all rättegångskostnad skadestånd, nemligen vederlag för de genom rättegången förorsakade utgifterna.[5] Att rättegången derutöfver kan, såsom genom beledsagande kvarstad eller annan handräckningsåtgärd och i allmänhet genom uppehåll i rätts åtnjutande, draga med sig ersättningsgill skada, är en sak för sig.[6] Är åter all rättegångskostnad skadestånd, har visserligen den närvarande rättspraxis slagit in på rätt väg. Men nämnda egenskap hos rättegångskostnaden kan ock kräfva, att för särskilda fall det solidariska ansvaret ersättes med ett deladt. Orsak dertill finnes, då part, såsom mellankommande eller ock eljest, vållat motpart särskilda kostnader eller i ett mål utförts särskilda saker med åtskiljbara utgifter. Det kan sålunda ock finnas skäl att beträffande vissa rättegångskostnader ådöma de tappande parterna ett solidariskt ansvar och att fördela det återstående dem emellan.[7] För öfrigt är icke uteslutet att kvittningsvis påföra vinnande part en del af de tappandes rättegångskostnader, nemligen då han genom bristande inställelse eller annat sitt åtbärande i rättegången åsamkat dem alldeles onödiga utgifter. Det är lika befogadt, som då, efter hvad stundom händer, vinnande kärandepart förpligtas att betala svarandens rättegångskostnad, enär svaranden visas hafva varit beredd att godvilligt göra rätt för sig och käranden alltså onödigtvis dragit honom in-

[1] NJA 1893 s. 500 och 1894 s. 223.

[2] NJA 1898 s. 463 och 1900 s. 158.

[3] NJA 1891 s. 144.

[4] Jfr LgB (1844) RB I 27 § 7.

[5] Jfr ofvan s. 141 not. 2 och s. 142 not. 2.

[6] Se RB 21 §§ 1 och 2 samt 29 § 1, jfrda med GB 7 § 3, RB 12 § 2, 26 § 16 och 30 § 18 samt LgK (1822 och 1826) RB I 27 § 7 och LgB RB I 27 § 8.

[7] Jfr RB 18 §§ 1—3 och ofvan s. 306 not. 1—2.

för domstol. Såväl det ena som det andra förfarandet har ock stöd i lag.[1]

Solidariskt ansvar för rättegångskostnad ådömes allmänt så, att vederbörande tillförbindas att utgifva densamma en för alla (båda) och alla (båda) för en eller hvilken (bäst) gälda gitter. Har i domen ej träffats särskildt afgörande beträffande ansvarets omfång eller fördelning, anses det vara ett efter hufvudtalet fördeladt ansvar. Solidariskt ansvar anses alltså dock icke utan vidare följa deraf, att gälden utgör rättegångskostnad. Dertill behöfves ett formligt uttalande i dom.[2]

V. Regressrätt mellan solidariskt ansvarsskyldige.

Lagstiftningen om skadeståndsansvar utan vållande eger, efter hvad på sina ställen förut anmärkts, att uppvisa ett ej ringa antal af regresstadganden. Särskildt talrika äro det slags lagrum, hvilka tillägga den, som på angifna sätt förklarats ersättningspligtig, rätt att för hvad på grund deraf han komme att utgifva regressvis hålla sig till den eller dem, som enligt allmänna skadeståndsregler stode i ansvar för skadan.[3] Denna regel är för öfrigt så naturlig, att den får anses hafva allmängiltighet.[4] Först i tiden efter 1734 års lag förspörjes ock ett behof att i lagstadgande gifva uttryck åt rättssatsen. Att till sistone så skett, har åter tydligen ej berott på tvifvelsmål om dess allmängiltighet utan på farhågan, att, i anledning af de utom området för skadeståndsansvar utan

---

[1] Jfr RB 12 § 2 och 29 § 1.

[2] Jfr Prom. Lgn till UtsLgn § 10 mom. 8 och NJA 1888 not. A n:r 217.

[3] 1805 års LgSt art. II § 5 och 1833 års LgSt § 9, 1864 års SjLg § 49 och 1901 års SjLg §§ 8 och 191, KF $^{21}/_{12}$ 1857 § 30, Lag ang. ersättning af allmänna medel åt oskyldigt häktade eller dömde $^{12}/_{3}$ 1886 § 4, Lag ang. ansvarighet för skada i följd af jernvägs drift $^{12}/_{3}$ 1886 § 11, Lag $^{10}/_{7}$ 1899 § 4, Lag $^{5}/_{7}$ 1901 § 9 mom. 2, Lag $^{27}/_{6}$ 1902 § 9 mom. 2 och § 12 samt Lag ang. ansvarighet för skada i följd af automobiltrafik $^{8}/_{6}$ 1906 § 7; jfr ofvan s. 159 not. 1, s. 162 not. 1, s. 167 not. 2, s. 184 not. 2, s. 188 not. 3, s. 194 not 1, s. 203 not. 2, s. 230 not. 1, s. 246 not. 2, s. 254 not. 1 och s. 280 not. 1 — s. 283 not. 1.

[4] Se i fråga om skada af minderårig eller vansinnig, om skada af och å ren, om skada i öfrigt af djur och om skada af gästgifvares folk BB 28 §§ 10 och 12, StrLgn 6 § 6, Lag $^{1}/_{7}$ 1898 §§ 14 och 15 samt § 25 mom. 2 äfvensom ofvan s. 152 not. 1, s. 157 not. 2 — s. 158 not. 2, s. 193 not. 1—2 och s. 215 not. 1.

vållande gällande grundsatserna i ämnet, äfventyra, att vederbörande i särskilda fall ej finge njuta regressrätten till godo.[1]

Det är här fråga om en regressrätt till det utgifnas fulla belopp. Men exempel derpå lemnar den ifrågavarande lagstiftningen äfven i stadganden om regressrätt mot andra än dem, som häfta enligt allmänna skadeståndsregler. Under vissa omständigheter stå ju nemligen på olika grunder för viss skada flera personer hvar för sig i fullt ansvar utan vållande, och har man, så att säga, graderat dessa grunder i förpligtelsehänseende och gifvit dem, som häfta på viss grund, oinskränkt regressrätt mot dem, som göra det på annan.[2]

Men derjemte finnas också ett par positiva stadganden om skadestånds fördelning regressvis mellan ett flertal solidariskt ansvarsskyldiga, häftande på lika grund utan vållande. Det gäller härvid personer, som innestå för underlydandes eller dermed likställdes vållande. Skadeståndet skall då regressvis utskiftas efter, såsom det heter på ett ställe, de underlydandes »större eller mindre skuld» och, på ett annat, »de å ömse sidor begångna fel». Hvad, som i båda fallen afsetts, lär åter hafva varit att lemna en anvisning på fördelning efter såväl objektiv som subjektiv skuld, d. v. s. just så, som jemkning i skadestånd skall ske på grund deraf, att med rättskränkning sammanträffat vållande jemväl hos den, som skadan öfvergått. Huru nu detta skall ske, är en sak för sig. För hvarje fall få de begagnade ordalagen anses utesluta att på grund af större åtskilnad i skuld låta ansvaret i dess helhet falla på den ena sidan under den andras fullständiga befrielse. Det skall vara en verklig fördelning, låt vara derhän att det mesta lägges på den ena sidan och ytterst ringa på den andra. Äfven åt nyssnämnda positiva stadganden, meddelade med afseende å skada i följd af jernvägs drift och skada af elektrisk ström, bör i mån af tillämplighet gifvas en analogiserande utsträckt användning inom området för skadeståndsansvar utan vållande. Om sålunda djur i enskild ego men med olika egare gjort skada å andras hemkreatur, hafva, så framt enligt förut skildrade regler de skadegörande djurens egare skola solidariskt innestå för skadan, de sinsemellan att dela densamma efter måttet af hvad deras kreatur hvar

[1] Jfr ofvan s. 309 not. 3—4 och nedan s. 312 not. 3.

[2] KF $^{6}/_{6}$ 1883 § 17, Lag $^{12}/_{3}$ 1886 § 9, Lag $^{1}/_{7}$ 1898 § 24, Lag $^{5}/_{7}$ 1901 § 9 mom. 2, Lag $^{27}/_{6}$ 1902 § 10 och Lag $^{8}/_{6}$ 1906 § 5; jfr ofvan s. 184 not. 2, s. 188 not. 3, s. 207 not. 1 — s. 210 not. 1, s. 230 not. 1 och s. 283 not. 2.

för sig kunna anses hafva bidragit dertill. Enär det dock alltjemt rör sig om skada af lefvande väsenden, synes ej hinder vara att dervid taga hänsyn jemväl till farlighet och lynne i allmänhet, d. v. s. till omständigheter, som hos en menniska skulle tjena till material för att bilda sig ett omdöme om större och mindre vållande. Tillbörligt är det för hvarje fall att approximativt uppdela skadan efter den objektiva skulden, d. v. s. i förhållande af det mått, hvari hvart och ett af djuren kan antagas hafva rent fysiskt tagit del i skadans åstadkommande — ett sätt att uppdela, hvilket visserligen i brist på utredning ofta nog torde leda till en uppdelning efter antalet egda, i saken inblandade djur. Till delning efter objektiv grund är man ock hänvisad, då det gäller skada, förorsakad af liflös egendom med flera egare, häftande för skadan utan vilkor af vare sig eget eller annans vållande. Till sist återstår att, då ej annan grund visar sig användbar, dela lika efter hufvudtalet — 1902 års elektriska lags regressregel vid skadas fördelning mellan elektriska anläggningar, i händelse att å ingendera sidan förekommit något som helst vållande. Det finnes dock ytterligare en delningsregel, nemligen då egendom såsom sådan medför ersättningsansvar och tillhör flera egare efter ideella andelar. Solidariskt ansvariga för skadan, komma de då regelrätt att sinsemellan få dela den efter anparternas storlek. Hvad så sker hör dock ej samman med reglerna för utomobligatorisk skada och för öfrigt ej alls med skadeståndsreglerna. Det utbetalta ersättningsbeloppet utgör en af egendomen föranledd kostnad att täcka enligt hvad mellan samegarne derom gäller och sålunda på grund af aftal eller samegendomens särskilda art möjligen annorledes, än nyss angifvits.[1]

I mån som icke de positiva stadgandena föranleda annat, har, då regressvis skadan skall delas mellan flera än två, den regressökande att instämma samtliga sina medgäldenärer och, så framt han utan laga förfall härutinnan brister, stå riskerna af en deraf föranledd brist i utredningen. För hvarje fall eger han icke att, såsom i förhållandet mellan solidariska medgäldenärer jemlikt åtagande, affordra en af de öfriga ansvarsskyldige allt hvad ej slutligen skall stanna på honom sjelf och sålunda tvinga den sökte att i liknande ordning göra er-

[1] Lag 12/3 1886 § 8 mom. 1 och Lag 27/6 1902 § 9 mom. 1, jfrda med StrLgn 6 § 1, SjLgn §§ 17 och 220, BB 22 § 7, KF 6/6 1883 § 9, Lag 1/7 1898 §§ 18 och 19, Lag om sameganderätt 30/9 1904 § 15 samt ofvan s. 173 not. 1, s. 191 not. 2, s. 207 not. 1 — s. 210 not. 1, s. 303 not. 1 och s. 304 not. 2.

sättningsrätt gällande mot de återstående ansvarsskyldige. Hvar skall från början sökas för sin andel, alldeles såsom då fråga är om kostnadsfördelning mellan dem, som äro samegare till ideella andelar.[1]

Hvad sålunda sagts om regressrätt och dess utförande lär också få anses ega tillämplighet, då på grund af tillfällig samverkan ett flertal råka i solidariskt ansvar enligt allmänna skadeståndsregler. Sagda ansvar tjenar ju då ej annat ändamål än att trygga den oskyldigt skadelidande mot riskerna af en uppdelning, som på grund af förhållandena ej kan blifva mera än approximativ, och detta billighetsskäl kan dock ej verka till hinder för en uppgörelse mellan dem, som begått de särskilda rättsstridiga handlingarna. Principielt skall ju skadan dem emellan delas efter det mått, hvari de dertill bidragit, och detta bör då ock regressvis dem emellan verkställas, sedan den skadelidande utfått sin rätt.[2]

Annorlunda ställer sig åter förhållandet, om skadan har sin orsak i ett flertals medvetna samverkan. De svenska lagstiftarne utgå här alldeles bestämdt från saknaden af regressrätt. Deraf bland annat förklaringen på alla de många spridda stadgandena om den regressrätt, som tillkommer skadeståndsskyldig utan vållande mot dem, som på grund deraf jemte honom häfta i ansvar. Felades stadgandena, har det antagits, att den oskrifna men allmänt erkända principala rättsregeln om bristande regressrätt skadeståndsskyldige emellan skulle äfven i nämnda undantagsfall öfva sitt inflytande på domstolarna. Ovisst är nog också, om icke, i mån som man tänkt sig solidariskt skadeståndsansvar i följd af tillfällig samverkan, äfven för dess del det skulle vilja förnekas möjligheten af en skadans laga fördelning mellan gerningsmännen i regressväg. Såväl de anförda som de verkliga skälen tala i lika måtto derför.[3]

Vid försvarandet af rättsgrundsatsen bygger man på romersk rätt, sådan den tidigare i allmänhet utlades. Man skulle hafva att skilja mellan passiva solidariska förbindelser på grund af rättshandlingar och dem, som hade sin orsak i rättskränkningar. Rättshandlingar skulle väl kunna grundlägga rätts-

---

[1] Jfr Prom. Lgn till Uts. Lgn § 10 mom 8, KF 6/6 1883 § 15, Lag 1/7 1898 § 23 samt ofvan s. 207 not. 1 — s. 210 not. 1; se dock äfven Lag 27/6 1902 § 9 mom. 1 och ofvan s. 282 not. 1.

[2] Jfr ofvan s. 306 not. 2.

[3] Jfr NJA II 1886 n:r 5 s. 10 samt ofvan s. 306 not. 2, s. 310 not. 1 och s. 312 not. 2.

förhållanden mellan gäldenärerna men icke brott eller andra rättsstridiga handlingar. Det skulle strida mot sedlighetens kraf, att på grund af sin delaktighet i en olaga gerning person finge utföra rättslig talan. Det är dock alldeles icke fråga om hvad, som må kunna ske, utan om hvad, som skett. Då ett flertal personer aftalsvis förpligta sig solidariskt i förhållande till någon, aftala de med denne och icke med hvarandra. De bereda borgenären en ökad säkerhet genom att tilllägga honom befogenhet att för hela sin fordran vända sig mot hvilken som helst af dem, men de förbehålla sig icke gent emot hvarandra inbördes regressrätt till gäldens slutliga utskiftande dem emellan. Möjligen skulle någon häremot vilja invända, att i denna del borgenären, som mottager de särskilda gäldenärernas viljeförklaringar, kunde i sin förhandling med hvar och en af dem anses såsom de öfrigas kontraherande fullmäktig, alldeles såsom gäldenären vid anskaffande af borgensmän tänkes förmedla aftal mellan dem och borgenären. Men regelrätt innehåller ett åtagande af solidariskt gäldansvar vare sig såsom medgäldenär eller borgensman icke något förbehåll om regressrätt och behöfver ej heller innehålla sådant, så framt icke en afvikelse från delningsgrunderna åsyftas. Sjelfva regressrätten består enligt lag såsom ett af rättsförhållandet följande naturale, parterna fritt att med afseende derå aftala ändringar eller helt och hållet sätta det ur kraft. Så till vida möter alltså icke något hinder, att jemväl rättskränkningar skulle kunna medföra regressrätt mellan de deri deltagande. Men, upprepar man på nytt, rättssamhället kan ej med ett rättsstridigt förfarande förbinda rätt för den, som gjort sig skyldig dertill, och ålägga sina myndigheter verksamhet för dess uttagande. Såsom rättens högsta uppgift ställer sig dock billigheten. Denna kräfver åter i första hand, att skada af rättsstridiga handlingar ersättes, men derpå ock, att alla de, som bidragit till skadan, hvar efter sin skuld bidraga till ersättningen. Krafvet i det förra hänseendet är störst och föranleder för särskilda fall ett gerningsmännens solidariska ansvar. Men derefter måste ock komma i betraktande det berättigade i att hvar och en af gerningsmännen i ersättningsväg får sona sin skuld, och att, då detta ej kunnat genomföras i förhållande till den skadelidande, så sker regressvis gerningsmännen emellan. Det lär väl dock vara mera kränkande för rättsmedvetandet, att den, som exempelvis i hufvudsak tjenat såsom verktyg för en annans lagöfverträdelse, får draga hela bördan af skadeståndet, än att

samhällets myndigheter lemna sin hjelp till en dess fördelning efter ett billigt afvägande af samtliga omständigheter. Derför att en person handlat mot lag, står han ej derutom, och statens pligt är att vaka öfver lag och rätt äfven mellan dem, som förse sig mot dess bud och anordningar.[1]

Motviljan mot regressrätt mellan dem, som kommit i solidarisk förbindelse på grund af rättskränkning, har äfven på det obligatoriska området föranledt rättssatser af föga tilltalande natur. Derstädes inträder nemligen enligt svensk rätt regelrätt ett efter hufvudtalet deladt ansvar i förhållande till den, som lidit skadan. Derigenom äfventyras dock den skadelidandes rätt mot all billighet, hvarförutom ett efter hufvudtalet fastslaget ansvar för ett mångtal fall måste äfven gerningsmännen emellan leda till otillfredsställande resultat. I förhållande till de grundsatser, som råda på det utomobligatoriska området, äro de senast skildrade så till vida än mera tadelvärda, som de förfördela äfven den skadelidande. Härvid lemnas då å sido, att de i rättspraxis funnit en tillämpning, som i nämnda afseende föranleder resultat vida utöfver hvad af dem följer och af lagstiftarne må kunna anses hafva beräknats. Såsom en förbättring lär derför få räknas, att här och hvar samt särskildt genom aktiebolags- och föreningslagstiftningen införts ett solidariskt skadeståndsansvar i obligatoriska förhållanden. Men hvad så skett rubbar tydligen ej delningsprincipens tillämpning inom öfriga delar af det obligatoriska skadeståndsområdet samt synes dessutom hafva berott på ett oreflekteradt återgifvande af den till förebild begagnade tyska rättens principer och lär derför ej heller få antagas innebära förberedande mått och steg för ett deras allmänna genomförande i obligatoriska förhållanden. Till sist lemna de nya rättsreglerna ej besked, huruvida de solidariskt förpligtade skola, såsom i utomobligatoriska förhållanden, sakna regressrätt sinsemellan eller, med subsidiär tillämpning af den eljest på det obligatoriska området herskande principala regeln, regressvis dela skadeståndet efter hufvudtalet. Det senare vore ju visserligen bättre än det förra men intetdera riktigt. Fel ligger för hvarje fall i att i ämnet tillämpa olika grundsatser för obligatoriska och utomobligatoriska förhållanden. Men dertill kommer, att, der ej skadeståndsskyldigheten allenast är en form för återbäring och förty bör fullgöras i förhållande af uppburna belopp, om-

[1] Jfr ofvan s. 16 och 63 — 65.

ständigheterna kräfva en efter objektiv och subjektiv skuld afvägd fördelning af ersättningssumman. Då 1734 års lagstiftare utslogo skada i obligatoriska förhållanden på gerningsmännen efter hufvudtalet, hafva de låtit sig påverkas af hvad de förordnat om ett flertal gäldenärers betalningsskyldighet omedelbart enligt aftal. Hvad angår en förpligtelse af denna senare natur, är principen bygd på ett antagande om hvad gäldenärerna troligast velat och derför ju ock rimlig nog. Men i skadeståndsväg utvidgar aftalet endast parternas förpligtelse att innestå för skada. Liksom vid skada i utomobligatoriska förhållanden, är sjelfva det förpligtande momentet kränkningen af annans rätt och kräfver vid fleras samverkan till skada en dem emellan verkställd fördelning af skadan efter måttet af skuld, allt efter omständigheterna omedelbart eller regressvis.[1]

Att en dylik uppdelning skall ställa sig vansklig och i viss måtto blifva godtycklig, skall åter icke förnekas. Häri ligger väl ock den verkliga orsaken till att med afseende å utomobligatoriskt solidariskt skadestånd, för hvars del ett utskiftande på gerningsmännen efter hufvudtalet hvarken lag eller omständigheter erbjuda något stöd, man alldeles icke velat veta af någon som helst delning regressvis. En svensk domare har ju af gammalt ansetts och sjelf ansett sig böra döma efter klara lagstadganden och bevisfakta samt ej ega att efter fritt ompröfvande af sannolikheter skilja mellan parter. Förhållandena hafva emellertid ändrats. Redan sedan länge hafva ju funnits stadganden om skadas fördelning mellan den, som lidit densamma, och annan, nemligen på grund af ett deras sammanträffande vållande. Men derjemte hafva i den senare tidens lagstiftning om skadeståndsansvar utan vållande meddelats bestämmelser, som omedelbart påbjuda en efter måttet af skuld regressvis verkställd fördelning mellan ett flertal solidariskt skadeståndsskyldige. Det vore endast att bringa de sålunda antagna grundsatserna med deraf följande processregler i tillämplighet jemväl på skadeståndsansvar enligt allmänna rättsnormer. Tilläggsvis må blott erinras, *att* detta ej ännu är svensk rätt, *att* grundsatserna

[1] Jfr ÄB 23 § 5, Prom. Lgn till UtsLgn § 10 mom. 8, 1862 års Urfvalag §§ 13—15, Lag om aktiebolag $^{28}/_{6}$ 1895 §§ 52, 54 och 65, Lag om registrerade föreningar för ekonomisk verksamhet $^{28}/_{6}$ 1895 §§ 34, 36 och 47, Lag om försäkringsrörelse $^{24}/_{7}$ 1903 §§ 46, 50, 62, 97 och 119, Lag ang. solidariska bankbolag $^{18}/_{9}$ 1903 §§ 25, 48, 51 och 92, Lag ang. bankaktiebolag $^{18}/_{9}$ 1903 §§ 21, 45, 48 och 84, Winroth, Svensk Civilrätt IV s. 294—303 samt ofvan s. 5—7 och s. 306 not. 1—2. Se ock Lag ang. ocker $^{14}/_{6}$ 1901 § 3 mom. 2.

borde genomföras äfven beträffande skada i obligatoriska förhållanden och förty i sammanhang med ett för deras del infördt solidariskt ansvar gent emot den skadelidande i den vid utomobligatorisk skada förekommande utsträckningen, *och att* önskvärdt vore, om i sammanhang med dessa reformer det uttryckligen tillstaddes domaren att, der i fråga om såväl objektiv som subjektiv skuld ansvaret för skadans inträffande i allt väsentligt fölle på vissa ersättningsskyldige, respektive ogilla en deras regresstalan mot de öfriga och döma dem att regressvis fullt ersätta desses utgifna skadeståndsbelopp.[1]

VI. Sätt för skadeståndspligts fullgörande och dess storlek.

I allmänhet utgöres skadestånd i form af penningbelopps erläggande. Annat förutsätter ej heller den principala lagbestämmelsen i ämnet: »*Skada* som någon genom brott annan tillfogar, *skall* af den brottslige *gäldas*».[2] Det utdömda beloppet skall dock tjena till att i ersättningsväg återställa det förutvarande rättsförhållandet och utgör förty allenast ett surrogat. Förhållandena kunna ock vara sådana, att hinder ej möter för en återställelse in natura, och att detta sätt allenast bereder full upprättelse eller i allt fall är den lämpligaste formen derför. Detta inträffar särskildt vid sådana på marken eller eljest vidtagna åtgärder, som innebära en kränkning af eller intrång i grannars eller andras rätt. För dylika fall saknas ej heller hvarken lagbud eller domar, som lyda på en verklig återställelse att företagas af den ansvarsskyldige eller eventuelt af myndighet eller af den förfördelade sjelf.[3] Har rättskränkning bestått i ett frånhändande af vare sig fast eller lös egendom, gå ju också talan och dom närmast ut på ett egendomens utgifvaude och, endast om så ej

---

[1] Jfr ofvan s. 299 not. 1 — s. 304 not. 2 och s. 309 not. 3 — s. 311 not. 1.

[2] StrLgn 6 § 1.

[3] Jfr BB 2 § 2, KF om jordegares rätt öfver vattnet å hans grund $^{30}/_{12}$ 1880 §§ 21 och 22, Lag om rätt till fiske $^{27}/_{6}$ 1896 § 17, Lag om hvad i vissa fall bör iakttagas, då byggnad uppförts utöfver tomtgräns $^{26}/_{5}$ 1899 §§ 1—4, NT 1865 s. 733, NJA 1874 s. 546 och 578, 1876 s. 124, 1882 s. 469 och 1894 s. 289 samt ofvan s. 297 not. 2 — s. 298 not. 1.

kan ske, på vederlag i pengar.[1] Komma så härtill de gamla lagbestämmelserna om skyldighet att i stället för nedhuggna eller uppbrunna träd plantera nya sådana och att ersätta dödade eller lemlästade fäkreatur med jemgoda och olytta samt taga annans skadade fä till sig att vårdas och läkas. I mån som dessa senare lagstadganden och andra dermed likartade fortfarande ega tillämplighet, lända de äfven i nämnda sina delar till efterrättelse.[2] Men grundsatserna få anses återgifva ett föråldradt uppfattningssätt och icke egna sig till en utsträckt användning. Den utveckling, på grund hvaraf köpet i det mesta undanträngt bytet, har äfven gifvit sig till känna på skadeståndsområdet. Der heter det regelrätt pengar mot vara och här pengar i godtgörelse för skada. Grundsatsen kommer till synes äfven för fall af kränkning i en så ideell rätt som äran. Alltjemt bestå föreskrifter, åsyftande en omedelbar äreupprättelse. Men de lyda ej mera på afbön eller annat dylikt utan på betalning af kostnaderna för att i tidningar offentliggöra den fällande straffdomen i ärekränkningsmålet.[3]

Att för vissa fall det dömes till återställelse af de förutvarande förhållandena, utesluter för öfrigt icke ett dermed förbundet åläggande att utgifva skadestånd i pengar. Genom den öfvergående rubbningen i rättsförhållandet kan ju hafva föranledts åtskillig tillfällig och varaktig skada, som icke godtgöres genom återställelsen. Detta kan inträffa vid förnärmelse ej blott i egendom och förmögenhet utan äfven till person.[4]

Skall för ersättnings skull skada omsättas i pengar, uppstår naturligen frågan, efter hvilka grunder man härvid har

---

[1] Jfr BB 8 § 3 och 10 § 6 samt UtsLgn §§ 41 och 157. Rättskränkningen grundlägger ett gerningsmannens ansvar för det tillegnades undergång eller skada genom olycksfall. Dermed är dock icke uteslutet, att gerningsmannen fredar sig från ansvar genom bevis, att olyckan skulle hafva inträffat, äfven om frånhändandet icke egt rum; jfr Winroth, Strödda Uppsatser II s. 24.

[2] Jfr BB 8 1, 13 § 5, 15 § 2, 22 §§ 1, 2 och 7 samt ofvan s. 152 not. 2 — s. 156 not. 2 och s. 211 not. 1 — s. 213 not. 1.

[3] StrLgn 16 § 14, jfrd med NJA 1886 s. 77 och 1903 s. 405. Se för äldre tider MB 5 § 2, 14 § 3, 15 § 9, 18 § 8 och 60 §§ 2, 4 och 5, UB 9 § 4 samt RB 14 § 7, jfrda med SJA XXXII s. 36 och Prom. Lgn till StrLgn § 6. I NJA 1881 s. 267 är skadestånd utdömdt i visssa centner hö åt egare af mark, som skadats genom vattendämning.

[4] NJA 1876 s. 124.

att gå till väga. Några allmänna bestämmelser finnas icke i denna del utan allenast sådana, som afse särskildt slags skada eller ersättningspligt och endast deri sammanstämma, att de på ett eller annat sätt underkasta den senare inskränkningar. Föreskrifterna påträffas hufvudsakligen i eller i sammanhang med lagbestämmelserna om utvidgad skadeståndspligt och alldeles särskildt i dem, som handla om skadeståndsansvar utan eget vållande. Sålunda skall ju vid skada å fä allenast damnum emergens, d. v. s. sjelfva egendomsskadan och de tillväventyrs åtföljande omedelbara utgifterna, ersättas och, för fall af rätt våda, dessutom regelrätt allenast till hälften. Då det ålagts den, som af våda förorsakat skogseld, att, så framt ek- och bokträd brunnit, fullgöra viss planteringsskyldighet, går än vidare stadgandet tydligen ut på att ersätta egendomsskadan allena. Om annat än dylik skada jemte omedelbara kostnader är ej heller tal i de ovilkorliga skadeståndsåläggandena för egare till hemkreatur, som inkommit på annans mark och derstädes förorsakat skada. Särskildt vid egendomsskada i följd af jernvägsdrift, kan ju, efter hvad redan förut påpekats, det än vidare ifrågasättas, huruvida icke lagstiftarne afsett att på liknande sätt inskränka ansvaret att utan vållande ersätta egendomsskada. Det erinras ock, huru statens ansvar för tillgrepp eller förskingring af embets- eller tjensteman är begränsadt till det förfarnas ersättande, huru dess åtagna ansvar för skada genom olaga häktning eller frihetsstraff omfattar allenast hinder eller brist i näring, samt huru i allmänhet arbetsgifvares ansvarspligt vid olycksfall i arbete samt särskildt husbönders och redares förbindelser gent emot sina sjuka eller skadade underlydande positivt bestämts och dermed äfven inskränkts.[1]

Emellertid föranleda, äfven då skada till lif eller kropp skall ersättas enligt allmänna rättsregler, de positiva stadgandena ej oväsentliga begränsningar af ersättningsrätten. Gäller det åter annan skada till person, saknas i det hela fullständigt ledande grundsatser för skadans uppskattande. Man kan blott säga, att, då lagstiftarne förklarat att »för lidande, som genom brott emot personliga friheten eller genom falsk an-

[1] Jfr BB 15 § 2 samt 22 §§ 1—4, 6 och 7, LgStn § 6, SjLgn §§ 64, 90 och 93, KF 21/12 1857 §§ 24—31, KF 6/6 1883 §§ 9—19, Lag 12/3 1886 §§ 5 och 6, Lag 12/3 1886 §§ 1 och 2, Lag 1/7 1898 §§ 14—25, Lag 10/7 1899 § 1, Lag 5/7 1901 §§ 4 och 5 samt ofvan s. 152 not. 2 — s. 156 not. 2, s. 160 not. 1 — s. 167 not. 2, s. 181 not. 3, s. 205 not. 1 — s. 215 not. 4, s. 222 not. 1 — s. 224 not. 1, s. 251 not. 1 — s. 253 not. 1 och s. 254 not. 1.

gifvelse eller annan ärekränkande gerning må anses vara någon tillskyndadt, skall ock vedergällning gifvas,» det är oberättigadt att kräfva fullt öfvertygande bevis om sådant lidande och dess storlek och än mera att icke beakta annat lidande än ekonomisk förlust, men att å andra sidan skadestånd ej bör utdömas, då, efter allt att sluta, rättskränkningen ej lemnat efter sig verkningar af personliga obehag och olägenheter, samt för motsatt fall afvägas efter samtliga kända eller sannolika personliga och sakliga förhållanden. För öfrigt måste frågan ligga under domstolarnes fria bepröfvande. Såsom en sak för sig är att fastställa skadestånd för den af rättskränkningen möjligen härrörande förmögenhetsskadan, vederbörande domare fritt att utdöma de två beloppen i ett enda.[1]

Ehvad det gäller egendomsskada eller annan förmögenhetsskada, stå åter till buds jemförelsevis fastare normer för skadans uppskattning. De finnas, såsom redan framhållits, visserligen ej gifna i positiva stadganden, men framgå af de allmänna ledande grundsatserna på skadeståndsområdet. I öfverensstämmelse med desamma ersättes ej blott förlust (damnum emergens) utan äfven förspild vinst (lucrum cessans), ersättes icke affektionsvärde men deremot ej mindre utomordentligt värde än äfven lyxvärde. Till den del som sålunda skada förklarats ersättningsgill, kräfva dock de allmänna skadeståndsprinciperna jämväl vissa närmare bestämningar till skadeståndets begränsning. Dertill må inledningsvis fogas den anmärkningen, att, då det talas om särskilda slags värden, fråga i hufvudsak är om egendom, som frånhändts, förstörts eller eljest blifvit föremål för skada.

Att förspild vinst principielt skall ersättas jemte den inträdda minskningen i redan innehafd förmögenhet, följer, i brist på motsatta speciella lagbestämmelser, deraf, att skada i allmänhet skall ersättas; och ett beröfvadt tillfälle att öka sin förmögenhet innebär dock en skada. Det gäller för målsegaren endast att förebringa den nödiga bevisningen. Härvid skola dock visserligen möta vida större vanskligheter, än till den del som frågan står om en förlust i redan innehafd förmögenhet. I förhållande till rättskränkningen skall först och främst förspild vinst oftare än omedelbar förlust te sig såsom något mera i fjerran liggande, och det förty ock visa sig svå-

[1] StrLgn 6 §§ 2—4, jfrda med Lag 12/3 1886 § 2, Lag 27/6 1902 § 8, Lag 8/6 1906 § 2 samt ofvan s. 83 not. 1 — s. 84 not. 3, s. 133 not. 1 — s. 135 not. 5, s. 144 not. 2 — s. 150 not. 4, s. 179 not. 2, s. 181 not. 2, s. 188 not. 2 och s. 283 not. 2.

rare att göra för domaren sannolikt det för skadeståndsansvaret nödvändiga kausalsammanhanget. Dertill kommer ytterligare bevisföring, att förvärfvet verkligen skulle hafva gjorts, och att det skulle hafva inneburit minst så och så stor förtjenst. Visserligen är äfven i dessa delar domstolen pligtig att nöja sig med sannolikhet, men bevisbördan ligger dock på den, som framställer yrkandena. Af sig sjelft följer, att det ej kan beaktas annan vinst än den, som skulle hafva förvärfvats med lofliga medel.[1]

Vare sig att affektionsvärde beror på minnen, vana eller annat, utgör det något ideelt och kan, då det icke upptagits bland de af positiva stadganden i skadeståndsväg skyddade ideella rättigheterna, ej grundlägga anspråk på något vederlag i skadeståndsväg. De särskilda förhållandena måste hafva bibragt äfven andra än den, som lidit skadan, föreställningen om ett tingets extra värde och sålunda ökat dess begärlighet. Häri ligger icke fordran på ett förhöjdt marknads- eller börspris. Ty dylikt pris är alldeles icke vilkor för värdesättning och skadestånd. Men det skall kunna visas, att på grund af särskilda omständigheter tillfälle funnits att mot rättens afstående erhålla så och så mycket mera, än liknande rätt skulle vid en afhändelse betinga. Det kan ju vara en sak, som på grund af dess föregående innehafvares personer eller i anledning af dess ursprung eller särskilda egendomligheter i form eller utförande är eftertraktadt och derför eger ett sällsynthetsvärde. Förhållandet ändrar sig icke derför, att antalet afnämare är jemförelsevis ringa. Med den hos annan man fastställda köplusten är det ej längre berättigadt att tala om allenast ett affektionsvärde. Sålunda skulle i ersättningsväg äfven kunna komma i betraktande det extra värde, som inom en trängre familjekrets tillades ett af en dess medlem egdt föremål i anledning af dervid fästa slägttraditioner. För dylikt fall skulle dock helt naturligt fordringarna skärpas på att det ökade värdet kommit till synes i ett köpeanbud.[2]

Exempel på att i svensk rätt hänsyn tagits till egendoms utomordentliga värde utvisar en dom, hvarigenom för olofligen afverkade träd det tillagts egaren utöfver vedvärdet dess femdubbla belopp, enär de, som voro planterade i en linje ut med en väg, voro att betrakta såsom prydnadsträd. Här-

[1] Jfr StrLgn 6 § 2, Lag 12/3 1886 §§ 1 och 2, NT 1873 s. 18, NJA 1874 s. 243 samt ofvan s. 83 not. 1 — 3, s. 92 not. 2 — s. 96 not. 1 och 1 not.

[2] Jfr ofvan s. 144 not. 2.

med har då erkänts det berättigade att i skadeståndsväg beakta det värde, som ett ting har i sitt sammanhang med andra. Det finnes sådana fall af mera påfallande natur, såsom då en samling plundras på ett sitt föremål och derigenom blir ofullständig, eller då något i sin användning bildar en del af ett helt och genom dess förstöring det återstående brukbarhet förminskas. Hvad, som i det utomordentliga värdet ersättes, är sålunda försämringen i det behållna. I det anmärkta rättsfallet var detta fastigheten i dess helhet. Men domen har sitt särskilda intresse deri, att afseende tydligen ej fästs derpå, om och i hvad måtto fastighetens försäljningspris genom afverkningen nedsatts med mera än trädens vedvärde. Riktigheten af ett dylikt förfarande kunde ju ifrågasättas i betraktande af hvad, som sagts om affektionsvärde. Men om än enskilda känslostämningar ej tagas i beräkning vid värdesättningar i skadeståndsmål, gäller ej detsamma med afseende å nytta; och en sådan kan visserligen äfven ligga i den särskilda trefnad, som efter objektiv måttstock vissa ting och anordningar bereda. Men det ligger också vigt på orden »efter objektiv måttstock». Ty man kan ej låta på sig inverka, hvad den, som lidit skadan, har för uppfattning på grund af sitt särskilda sätt att lefva och inrätta sig. Man står då på nytt inför affektionsvärdet eller något dermed likartadt.[1]

Lyxvärde, inbegripet sällsynthetsvärde, skall nog ersättas men allenast med iakttagande af förbehållen, att den skadelidande sjelf må bära skada af eget vållande eller olyckshändelse, och, der skada af tillfällig samverkan mellan ett flertal gerningsmän kan på dem uppdelas efter måttet af förorsakande, har att efter sådan grund hålla sig till dem hvar för sig i ersättningsväg. Hafva sålunda på en vanlig studentfest framsatts till gästernas begagnande glas och porslin af särskildt högt värde och mera eller mindre sönderslås af gästerna, har värden ej anspråk på godtgörelse annat än efter priset på sådan servis, som vanligen begagnas i värdshusrörelse. Hvad derutöfver det sönderslagna haft af värde är i förhållande till gästerna hans ensak. Ty antingen har han samtyckt till servisens utlemnande under de angifna förhållandena och då föreligger på hans sida vållande, eller ock har utlemnandet skett utan hans samtycke och då har i bästa fall han att för det mera, som lyxvärdet representerar, söka sin rätt hos dem, som må kunna bära ansvaret för utlemnandet. Åtskilnad är ej att göra, allt-

[1] NJA 1898 s. 290; jfr MB 20 § 11 och ofvan s. 320 not. 2.

eftersom sönderslåendet skett af ovarsamhet eller afsigtligen, exempelvis för att skänka skålar och tal ytterligare kraft och högtidlighet. Förhållandet ändrar sig dock visserligen, om skadegörelsen skett med kännedom om det ifrågavarande högre värdet. Det uppstår då fråga om dess särskilda fördelning jemkningsvis mellan gästerna och värden samt, der skadegörelsen varit afsigtlig, äfven om dess fulla gäldande. Ett dylikt gästernas dolösa handlingssätt i full medvetenhet om tingens verkliga värde utesluter nemligen helt naturligt påyrkad lindring i anledning af främmande samverkan. Denna krymper här samman till ett intet. Se här ett annat exempel från det rent utomobligatoriska området. En person finner på marknad eller torg midt upp bland värdelös bråte en tafla ovarsamt utställd till salu, utan att något utmärker ett dess högre värde. Han stöter, låt vara af okynne, sin käpp genom taflan och bereder sig att betala densamma, men underrättas, att den utgör ett konstverk, betingande ett pris af exempelvis 100000 kronor. Har han hvarken vetat eller bort veta detta, bör han ej betala det extra lyxvärdet men för fall af full vetskap derom i allo gälda det. Derom skola nog de flesta vara ense. För öfrigt må framhållas, att i tidens lopp ändras uppfattningen af såväl vållande som lyxvärde. Sålunda har den, som i stad af ovarsamhet sönderslagit ett af de nu mera vanliga dyrbara butikfönstren, uppenbarligen ingen utsigt att delvis frånkomma sin betalningsskyldighet genom invändning, att butiksegaren ej borde hafva utsatt ett så värdefullt ting för faran af gatutrafiken.[1]

De ledande grundsatserna vid bestämmande af egendomsskada peka i allmänhet på försäljningspris såsom den principielt riktiga utgångspunkten. Efter annan grund kan ej heller uppskattning ske, då förstörda eller bortkomna unika saker skola fullt gäldas. För flertalet fall ställer sig emellertid såsom mest praktiskt att rätta sig efter de hafda eller beräknade kostnaderna för en återställelse in natura: anskaffningskostnaden, då det rör sig om förfarna myckenhetsting, och reparationskostnaden, så snart egendom blott skadats och kan återförsättas i sitt förra skick. Isynnerhet är sagda förfarande naturligt, då det förstörts eller skadats egendom, som dess egare ovilkorligen behöfver i en sin verksamhet. Ännu andra bestämningsgrunder kunna emellertid nödfallsvis an-

[1] Jfr StrLgn 6 § 1 samt ofvan s. 96 not. 1 — s. 98 not. 1 och s. 299 not. 1 — s. 306 not. 2.

vändas, exempelvis hvad egendomen kostat sin egare eller hvad den betydt för honom i förvärfs- eller nyttighetsväg. Att taga den förvärfsmöjlighet, som ett ting innebär för vederbörande rättsegare, till norm är i sjelfva verket ej annat än att utanordna godtgörelse för förspild vinst och bör derför ej falla sig främmande. Det har exempelvis förstörts ritningar och andra handlingar rörande en uppfinning af beskaffenhet att bereda utsigt till ekonomisk förtjenst eller tillintetgjorts testamente eller annan urkund till bevis om förmögenhetsrätt, och omständigheterna göra förlusten oersättlig. Att lägga nyttan till grund för uppskattningen är man åter, såsom redan angifvits, bland annat stundom nödsakad, då det gäller att fastställa en saks utomordentliga värde. Sistnämnda två slags värdesättningar skola emellertid visserligen ofta ej kunna verkställas annat än på måfå och ungefär samt derför utfalla mera eller mindre godtyckligt. Men i den vägen måste alltid förekomma ett och annat, såväl i rättsskipning i allmänhet som särskildt i skadeståndsmål. Det gäller allenast att lägga den hufvudsakliga risken af misstag på den det vederbör.[1]

Naturligen skola, då till grund lägges försäljningspris men på egendom i annat skick än den, som skall ersättas, detta tagas i beräkning. Så bör exempelvis vid träds olofliga nedhuggande afdrag på marknadspriset ske för afverkning och framforslande. Men dessutom bör ock gå i afräkning vinst, som i sammanhang med skadegörelsen må hafva kunnat tillföras den skadelidande, och afseende fästas å hvad, som med nödvändighet skolat hafva oberoende af rättskränkningen låtit skadan helt eller delvis inträda. Har man att stå för sin handlings följder, bör härvid icke nyttan skiljas från skadan, och skadestånd är ej afsedt att bereda vinst utan allenast godtgörelse. Man tänke sig exempelvis, att någon olofligen tilleder vatten till sin grannes mark och sålunda tillfogar honom skada genom öfversvämning men ock bereder honom förmåner i rikare skördar, eller att någon i skadelystet syfte behandlar annans egendom med syror och sålunda framkallar en produkt, som visar sig allmänt begärlig och betingar ett högt pris. Eller det kan visas, att en af illvilja förstörd skörd på grund af inträffad frost aldrig skulle kunnat hafva inhöstats såsom mogen, eller att skogsafverkare, som egt att inom viss tid afverka träd till bestämd storlek, icke skulle hafva kunnat till-

[1] Jfr ÄB 18 § 2, KF ang. patent 16/5 1884 § 22, NJA 1884 s. 253 och 1901 s. 37 samt ofvan s. 142 not. 4 och s. 320 not. 1 — s. 321 not. 1.

godogöra sig sin rätt på grund deraf, att skogen varit angripen af röta eller annan sjukdom. Men det tillhör den principielt ansvarskyldige att åstadkomma den nödiga bevisutredningen. Efter hvad förut framhållits, har ock den, som begått rättskränkning mot annan, icke att gälda sådan skada, som, ehuru stående i sammanhang med hans gerning, närmast ter sig såsom en verkan af senare mellankomna och för gerningen främmande tilldragelser. Detsamma gäller om hans rätt att tillgodoräkna sig nytta, hvartill gerningen tillfälligtvis ger upphov. Hör till en hans ansvarsskyldighet ådagaläggande af kausalsammanhang mellan hans gerning och skadan, åligger det ytterligare honom att, om han till sitt fredande åberopar att skadan ändock skulle hafva inträffat, derom framskaffa bevis och, när fråga dock är om att skudda från sig påföljderna af en sin rättskränkning, fullt öfvertygande bevis. Regelrätt skall han sålunda i de två först anförda fallen icke ega att räkna sig till förmån ett enstaka högt köpeanbud, som tredje man af en nyck gör på egendomen i dess förändrade skick, och i de två senare icke skörds eller skogs förstörelse genom naturkraft. Ty skadans täckande genom nämnda slags köpeanbud skall enligt allmänt föreställningssätt ej stå i något verkligt orsakssammanhang med hans gerning utan betraktas hafva sin sjelfständiga orsak, och åter den ifrågavarande förstörelsen tänkas kunnat hafva blifvit utan verkan för den förfördelade i anledning af afmejande, afverkning eller försäljning. I allmänhet skall derför ock han blott blifva i tillfälle att föra sig till godo sådan nytta, som är en omedelbar följd af hans gerning, och sådan mellankommen främmande skada, som endast utesluter en hans motparts utsigt att kunna göra sig en vinst i framtiden (lucrum cessans). Men så affattad, är regeln ej osviklig. Ty gerningsmannen kan kvitta med härledd nytta i samma omfång, som han har att gälda härledd skada, och skadestånd är exempelvis icke att betala af den, som i en brottkamp knäcker fingret på en person, hvilken omedelbart derefter får armen afhuggen utan någon den förres förskyllan, och ej heller af den, som hugger flisor ur en främmande träbyggnad, hvilken ögonblicket derpå blixten antänder och helt förstör. Naturligen kan till sist en skadegörande gerning, låt vara att den haft mera nytta än skada till följd, icke grundlägga ett anspråk på att utfå öfverskottet eller del deraf.[1]

[1] Jfr KF 21/12 1857 § 26, NJA 1877 s. 326, 1899 s. 261 och 1901 s. 37 samt ofvan s. 83 not. 1—2, s. 92 not. 2 — s. 98 not. 1, s. 205 not. 1, s. 317 not. 1 och s. 320 not. 1; se dock äfven NJA 1895 s. 467.

Men ej heller eger den, som efter olaga tillegnande eller i sammanhang med annan sin rättskränkning nedlagt kostnader på annans egendom eller angelägenheter, att få dem ersatta. Han har icke ens rätt dertill, om kostnaderna varit nödiga och fråga är allenast om en afkvittning på skadestånd. De räknas honom till godo endast på det sätt, att, då han skall gälda förfaren egendoms värde, den genom dem åstadkomna förhöjningen i värde ej får påföras honom, och att, om egendomen skall utgifvas in natura, sådan skada, som uppstått vid eller efter det föregående frånhändandet men genom kostnaderna blifvit botad, naturligen ej behöfver af honom gäldas. För öfrigt står honom allenast till buds ett i mån af görlighet verkställdt afskiljande i enlighet med hvad, som i allmänhet gäller för det fall, att egendom frånvinnes någon utan rätt för honom att erhålla vederlag för sina kostnader på egendomens förbättring.[1]

Rätteligen är egendomsskada att fastställa med afseende å tiden för skadans tillfogande. Att så förfara ställer sig särskildt naturligt, då försäljningspriset tages till norm för värdesättningen. Stegring eller minskning i priset komma då i betraktande allenast såsom respektive förspild vinst och minskning i skada med skyldighet respektive för käranden att göra sannolikt, att han skulle hafva dragit vinst af stegringen genom att till dess inträffande hafva behållit egendomen, och för svaranden åter, att käranden skulle hafva handlat så och derför träffats af prisförsämringen. Särskilda tidsbegränsningar bestå icke i dessa delar, men föranledas faktiskt af sagda bevisskyldighet. Med anskaffnings- och reparationskostnad såsom uppskattningsnormer komma helt naturligt priser i tiden efter skadans inträffande att blifva bestämmande.[2]

Ränta på skadestånd utdömes allenast i mån af äskande, som dock ej behöfver hafva framstälts i stämningen utan kan ske efteråt under sakens handläggning vid underrätten.[3] Vanligen tillerkännes vid räntas påyrkande fem procent från dag för stämningens delgifning.[4] Det finnes dock äfven exempel på ej

---

[1] Jfr JB 11 § 1, HB 18 § 10 och StrLgn 24 § 1.

[2] Jfr ofvan s. 13, s. 320 not. 1 och s. 323 not. 1 — s. 324 not. 1.

[3] Jfr NJA 1893 s. 426 och 1899 s. 178. Liksom skadestånd och rättegångskostnad, kunna ränteanspråk ej utföras i en senare sjelfständig rättegång, utan att förbehåll derom gjorts i tvisten om hufvudsaken; jfr NJA 1894 s. 5 och nedan s. 348 not. 3.

[4] NT 1865 s. 733, 1867 s. 664, 1868 s. 577, 1871 s. 471, 1872 s. 369 och 1876 s. 252 samt NJA 1875 s. 462, 1877 s. 326, 1878 s. 211,

mindre fem än äfven sex procent från dagen för skadans tillkomst. På lag kan härvid visserligen icke byggas. Men förfarandet har för sig naturlig billighet och egnar sig derför ock att fastställas i lag och det just i sin mest skärpta form: sex procent från skadans uppkomst. Isynnerhet gäller detta vid skadeståndsansvar enligt allmänna rättsregler och enkannerligen vid rättskränkning genom brott. Ty hvarje skada genom rättskränkning bör dock genast frivilligt gäldas, hvadan ock underlåtenhet härutinnan bör räknas såsom dröjsmål öfver föresatt tid.[1] På sådant sätt förekomma dock icke ifrågavarande, mera ovanliga ränteberäkningar. Gemensamt för exemplen derpå är åter, att någon lidit skada till sin förmögenhet genom kapitals eller vinsttillfälles undandragande. Den extra ränteberäkningen har sålunda endast tjenat ändamålet att i form af ränta bereda godtgörelse för lucrum cessans.[2] En motsvarighet härtill möter vid skada till person. Här utdömes regelrätt alldeles icke ränta — ej ens, då det är fråga om kostnader på läkare och öfrig sjukvård eller ock om annan ersättnings utgående i kapitalbelopp.[3] Men lifränta för hinder eller brist i näring eller åt dödad persons make och barn förordnas för regelrätta fall skola utgå från dagen för respektive skadan eller frånfället.[4] Der, såsom exempelvis i 1901 års

---

1880 s. 365, 1881 s. 211 och 249, 1892 s. 353 och 403, 1893 s. 29 och 426, 1896 s. 289, 1897 s. 249 och 463, 1899 s. 247, 252, 261 och 282, 1901 s. 68, 1902 s. 396, 1903 s. 565, 1906 s. 253 samt 1907 s. 65 och 106; jfr HB 9 § 10 p. 3.

[1] Jfr HB 9 § 10 p. 2.

[2] Jfr NT 1868 s. 348 samt NJA 1881 s. 211, 1899 s. 282, 1901 s. 129 och 1907 s. 114.

[3] Se beträffande ränta å ersättning för lyte, sveda och värk NJA 1902 s. 502 och beträffande dels sådana ersättningsposter och dels äfven lifränta NJA 1907 s. 39; jfr dock NJA 1904 s. 188, der ränta förklarades skola utgå med 5 procent från stämningsdagen å ersättning för sveda, värk och läkarearvode. För öfrigt har vid skada till kropp eller lif ränta icke utdömts, men, såsom det synes, ej heller begärts i SJA XXXII s. 36, NT 1865 s. 630 samt NJA 1893 s. 561, 1897 s. 269, 1901 s. 98 och 216, 1902 s. 182, 1903 s. 37, 272 och 461, 1904 s. 471 och 1906 s. 149. Sammaledes vid kränkning af ära eller frihet; se NJA 1877 s. 300, 1882 s. 174, 1886 s. 77 och 184, 1889 s. 201, 1893 s. 398, 1895 s. 350, 1900 s. 53, 1901 s. 380, 1903 s. 100 och 405 samt 1904 s. 436.

[4] NJA 1893 s. 561, 1894 s. 417, 1895 s. 336, 1896 s. 430, 1897 s. 254, 1901 s. 216, 1902 s. 185, 231 och 358, 1905 s. 315 samt 1907 s. 39 och 174; jfr NJA 1895 s. 546, der lifränta förordnades skola räknas från och med kalendermånaden närmast efter dödsdagen.

olycksfallslag, vissa tider äro bestämda för dylika ersättningsbelopps gäldande, böra emellertid, om tvist eller dess fullföljd föranledt förfallodagarnes försittande och ränta i saken fordrats, rätteligen å dem ytterligare gäldas sex procents ränta från de särskilda förfallodagarna.[1]

VII. Bevisning.

Naturligen ligger i hufvudsak bevisskyldigheten på den, som af annan fordrar att få sin skada ersatt och sålunda påyrkar en dess öfverflyttning på honom. För ändamålet har han att styrka ej allenast skadans tillvaro utan äfven alla de öfriga omständigheter, som grundlägga en vederpartens ersättningspligt i förhållande till honom. Under normala förhållanden alltså: skada närmast till egendom eller kropp, positiv handling af vederparten och ett dennes derigenom ådagalagda vållande samt kausalsammanhang mellan dessa särskilda fakta. Ytterligare åligger det käranden att förebringa den för fastställelse af skadans storlek och omsättande i penningvärde behöfliga utredningen. Bevisbördan faller så mycket tyngre på den skadelidande, som det ej här såsom i obligatoriska förhållanden finnes en svarandens särskilda prestationspligt, på grund hvaraf den senare i första hand har att angifva omständigheterna vid skadans inträffande, nemligen till förklaring deraf, att han icke kan fullgöra nämnda sin förpligtelse eller dock icke kan göra det till fullo. Emellertid har dock jemväl den, som kräfves på skadestånd, en sin principala bevisskyldighet. Han har det, så snart han till sitt försvar åberopar särskilda omständigheter af beskaffenhet att delvis eller i allo befria honom från att gälda skadan, han må nu söka att skjuta den öfver på käranden sjelf eller annan och han må hänföra sig till fakta före, vid eller efter dess timande. Han gör exempelvis gällande den skadelidandes samtycke, nödvärn, nöd, åtgärdens företagande under myndighets utöfvande eller till laga sjelfhjelp, annans primära ansvar, samverkan eller fordrans upphörande.[2]

---

[1] Jfr HB 9 § 10 p. 2, Lag 5/7 1901 § 7 och NJA 1903 s. 11.

[2] Jfr Winroth, Strödda Uppsatser II s. 8 och ofvan s. 82—132. Talan på skadestånd har ogillats på grund af bristande bevis om skada i NJA 1880 s. 375, 1881 s. 142, 1886 s. 8, 1894 s. 289 och 1899 s. 115, om vållande i NT 1880 s. 34 samt NJA 1874 s. 446, 1876 s. 143, 1877 s. 45, 1879 s. 120, 1880 s. 487, 1889 s. 207, 1890 s. 259, 1897 s. 146 och 394 och 1899 s. 410 samt om kausalsammanhang i NJA

Ifrågavarande bevisskyldighet kan dock icke till det yttersta utkräfvas eller dess tudelning strängt genomföras. Äfven antaget att rörande skada och handling förebragts hvad lagen förstår med »fullt bevis», återstår dock alltid kausalsammanhanget; och derutinnan måste dock domaren lita till sin erfarenhet och fritt pröfva omständigheterna samt, äfven der i saken tarfvas sakkunniges hörande, begagna sig af deras yttranden allenast såsom material för bildande af ett sitt egna omdöme. Ty sådana yttranden äro dock icke fulla bevis i lagens mening.[1] Ej annorledes ställer sig saken vid afgörande af frågan, huruvida vållande föreligger eller icke. Men ej heller beträffande skada och handling samt öfriga i skadeståndsmål inverkande fakta kunna för hvarje fall upprätthållas kraf på en i alla delar sammanhängande bevisföring. Huruvida rent ideell skada uppstått, är dock sålunda något, som mera eller mindre undandrager sig en fastställelse genom yttre bevisfakta; och sådan skada skall dock för vissa fall godtgöras.[2] Men hvad, som vid ideell skada alltid måste inträffa, kan också inträffa vid ekonomisk, utan att deraf obetingadt få anses följa rätt och pligt att döma mot den, som brister i bevisningen. Har härutinnan vederbörande part gjort sig skyldig till försummelse, får han naturligen stå sitt kast och taga riskerna af sitt handlingssätt.[3] Det kan ock ställa sig så, att svårigheterna för en mera tillfredsställande bevisutredning te sig såsom tillfälliga, och att af framtiden kan väntas ett deras undanrödjande. Saken bör då på ett eller annat sätt hållas öppen — exempelvis käromålet allenast på den ågångna stämningen ogillas, när det beror på händelsernas utveckling, huruvida eller i hvad omfång det omstämda förfarandet haft skadegörande verkningar.[4]

Men för öfrigt får domaren med hjelp af erfarenhet från det dagliga lifvet slutledningsvis af det ostridiga eller styrkta

---

1900 s. 256 och 1901 s. 349. Se än vidare i fråga om bristande kausalsammanhang de ofvan s. 143 not. 1 anmärkta rättsfallen rörande vederhäftighetsbevis. Bifallits hafva åter ersättningsanspråk för skada å jord genom vattendämning i NJA 1907 s. 106, enär vattenverksegaren ej utredt, i hvad mån jordegaren jemlikt bestämmelser vid laga skifte varit skyldig att utan ersättning tåla skadan.

[1] RB 17 § 24, jfrd med §§ 1 och 29 ibid.

[2] Jfr StrLgn 6 § 3 och ofvan s. 149 not. 3.

[3] NJA 1893 s. 372, jfrd med NJA 1875 s. 116, 1876 s. 210, 1880 s. 182 och 1890 s. 510.

[4] NJA 1880 s. 382; jfr NT 1871 s. 471 och NJA 1900 s. 330.

bygga upp ett underlag för en dom i enlighet med rättvisa och billighet, d. v. s. arbeta med sannolikheter och bevispresumtioner. Mera än eljest är detta befogadt i skadeståndsmål, der det är så vanskligt att komma de faktorer, med hvilka man har att räkna, in på lifvet, och ett motsatt förfarande skulle i sjelfva verket ofta nog leda dertill, att man i processuell väg satte de civilrättsliga reglerna ur kraft.[1] Man kunde ju säga, att detta är ett sätt att i vårt processförfarande införa den deri icke godkända grundsatsen om fri bevisprövning. Men alldeles oafsedt att detta redan sedan länge egt rum i rättspraxis på helt andra områden, är ju här icke fråga om att fullständigt frångå lagens regler om hvad, som skall anses vara bevisadt eller ostyrkt, utan allenast att i de delar, i hvilka samma regler icke hafva någon användning, leta sig väg fram till de för ett skadeståndsmål afgörande fakta; och härutinnan fylla bevispresumtioner af gammalt en uppgift. Det råder dem emellan olikhet allenast så till vida, som vissa fakta i sådant hänseende rönt ett mera allmänt erkännande i lag eller rättspraxis och andra fortfarande ligga under domarens fria bepröfvande för hvarje särskildt fall. Att ett eller flera fakta få gälla såsom bevispresumtioner för annat eller andra, innebär ju, att de göra särskilda bevis om de senare öfverflödiga. Närmast beteckna de emellertid ett öfverflyttande af bevisbördan, så att den bevisskyldiges motpart har att söka förringa presumtionernas beviskraft genom framlagda motbevis eller fakta, egnade att i sådant hänseende verka såsom presumtioner. Till bevispresumtion kan sålunda tjena jemväl omständighet på vederpartens sida — till bevis om en svarandens rättsstridiga gerning exempelvis sådana hans åtgärder, som strida mot öfligt handlingssätt menniskor emellan och utmärka, att han tager saken på bak, och till bevis om ett hans handlande i nödvärn åter kärandens uppträdande vid tillfället, hans förflutna lif samt hans ådagalagda sinnesstämning mot svaranden m. m. d. Men värde af bevispresumtion har ej ett naket påstående allena, vare sig att det går ut på skada, rättsstridig handling eller annan förpligtande omständighet eller ock på nödvärn, nöd eller annat, som kan lända till befrielse från ersättnings utgörande.[2]

---

[1] Jfr ofvan s. 307 not. 1.

[2] Af intresse kan ju vara att anmärka, att till 1901 års SjLg § 223, hvarigenom vid sammanstötning det ålagts fartygens befälhafvare att lemna hvarandra räddningshjälp och uppgifter om fartygen, 1887 års förslag (§ 224) hade fogat förordnande, att underlåtenhet här-

Hvad sålunda sagts eger sin tillämplighet äfven i frågor om skadas omfång och uppskattning i pengar. Det kan icke vara rätt att, der skada tillkommit genom en tillfällig samverkan af främmande rättsstridig handling och olyckshändelse, utan vidare förpligta gerningsmannen att gälda hela skadan, enär han ej kunnat visa, i hvad omfång olyckshändelsen haft del i skadan. Men det kan ej heller vara rätt att, såsom särskildt i den tidigare praxis så ofta skett, frånkänna käranden äskadt skadestånd, allenast derför att han ej kan noga styrka sin skadas storlek och penningvärde. Ty normaliter skall i det förra fallet skadan fördelas på gerningsmannen och den skadelidande och i det senare åter till fullo ersättas, samt har i båda händelserna man att efter behof lita till approximativa uppskattningsgrunder. Särskildt måste rättskänslan såras af en dom, hvarigenom fastställes skada af rättskränkning och sålunda äfven det berättigade i ersättningsanspråk men dessa underkännas på grund af den skadelidande ovidkommande svårigheter att med begagnande af vanliga bevismedel omsätta skadan i ett visst belopp pengar.[1]

Ett ganska vanligt sätt att, då sakförhållandena lägga hinder i vägen för noggrannare uppskattning af skadas storlek och penningvärde, söka hjelpa käranden till sin rätt är att i denna del hänskjuta tvisten till afgörande af gode män. Detta han nu ske enligt ett parternas aftal. Dem oåtsporda, meddela dock stundom domstolarna förordnanden derom. Förfarandet är berättigadt, så framt handlingarna i rättstvisten på sagda punkt, exempelvis genom syn eller annan förrättning, tarfva ett fullständigande, som lämpligare eller i allt fall billigare må kunna antagas ske utom rätten än inför och genom densamma eller kräfver en sakkunskap, som ej står rätten till buds. Men förfarandet användes visserligen vida härutöfver och väl ofta nog allenast i syfte att befria domstolen från en pröfning, hvilken, emedan den icke kan företagas en-

---

utinnan skulle grundlägga antagandet om ett vederbörandes vållande till sammanstötningen. Att på sådant sätt hafva upphöjt nämnda slags försummelse till en lagstadgad bevispresumtion, hade väl knappast varit lämpligt. Men förslagets underkännande i denna del har dock ej heller beröfvat domstolen tillfälle att, med fäst afseende å öfriga omständigheter i saken, räkna med försummelsen såsom en naturlig presumtion mot den, som gjort sig skyldig dertill. Se åter i fråga om nödvärn de ofvan s. 108 not. 3 in fine anmärkta rättsfallen.

[1] Jfr NJA 1882 s. 469, 1884 s. 253 och 1890 s. 88 samt ofvan s. 307 not. 1 och s. 328 not. 2—3.

ligt öfliga bevisregler, ter sig för densamma brydsam och motbjudande; och för sådan händelse finnes visserligen icke laga fog för ifrågavarande slags beslut. Om än till åtgärden ej behöfves yrkande från parts sida, bör den ej heller vidtagas mot den bevisskyldiges vilja eller då han kan antagas ej hafva efter förmåga förebragt allt väsentligt bevismaterial. Ty det är dock en hans rätt att till afgörande öfverlemna saken i skick, som synes honom för godt, och en hans pligt att bära följderna deraf, att domstolen finner sig i visst afseende sakna förutsättningarna för ett beslut till hans förmån.[1]

Då efter parternas öfverenskommelse skadeståndspåstående hänskjutits under gode män, gälla, så framt ej parterna särskildt förbehållit sig rätt att klandra gode männens beslut, förordnandena i 1887 års lag om skiljemän. Dertill hör dock då också, att, om tvisten redan anhängiggjorts vid domstol, saken derstädes nedlägges. Tillfälle att trots ovilkorligt skiljemannaaftal åter vända sig till domstol finnes, bortsedt från öfverenskommelse om aftalets häfvande, åter allenast vid särskilda fel eller brister i handläggning eller dom. För vissa fall kan det ske utan vidare och för andra åter först, efter det att på grund af oegentligheterna den meddelade skiljemannadomen undanröjts. På skiljemannadom, som meddelats efter aftal utan förbehåll om klanderrätt i öfrigt, kan, så framt ej domen på förstnämnda sätt är af sig sjelf ogill, jemväl hos öfverexekutor sökas exekutiv verkställighet.[2]

Har deremot domstol på ofvan beskrifvet sätt fastställt skadeståndsskyldighet men hänvisat dess bestämmande i siffror till gode män, lända beträffande deras tillsättande och frågans behandling i öfrigt de i domstolens beslut meddelade föreskrifterna till efterrättelse. Till den del som de af domstolen fastställda grunderna för uppskattning ej föranleda annat, ega åter skiljemännen full frihet och kunna sålunda äfven sätta skadan till noll. Å andra sidan förblir saken i sin af domstolen oafgjorda del alltjemt så till vida hos densamma, som den part, hvilken icke vill uöja sig med gode männens beslut, eger att klandra det under förnyad stämning till domstolen samt derstädes göra det till föremål för ej allenast formella utan äfven sakliga inkast. Detta gäller, oaktadt förbehåll

[1] RB 14 § 3, 17 § 33 samt 24 §§ 1 och 2, jfrda med NJA 1878 s. 142 och 1907 s. 122 samt ofvan s. 328 not. 3. Exempel på lagbestämd uppskattning af skada genom gode män lemnar KF $^{21}/_{12}$ 1857 § 24, jfrd med BB 9 § 1 och 12 § 3.

[2] UtsLgn § 46 samt Lag $^{28}/_{10}$ 1887 §§ 1, 2 och 10—16.

härutinnan icke gjorts i domstolens första beslut och detta haft lydelsen af slutlig dom i saken. Deremot kan, såsom stundom sker, domstolen för dylik klanderrätts utöfvande hafva med laga verkan i sitt första beslut fastställt en viss fatalietid, räknad från meddelandet af gode männens yttrande. Der så åter icke skett, bestå ej andra tidsinskränkningar än de, som följa af de allmänna preskriptionsstadgandena.[1]

I ett par fall, nemligen vid stöld och brand, har den, som lidit skadan, fått rätt att genom ed styrka sin skadas storlek och värde. Stundom händer i rättspraxis, att under eden inbegripes jemväl påstående, att skada lidits på det ifrågavarande sättet. Detta kan dock icke vara berättigadt eller ega värde i bevisväg. Stadgandena hafva närmast sitt intresse, i att de gifva exempel på den i vår rätt sällsynta fyllnadseden, d. v. s. parts befogenhet att styrka ett sitt påstående genom egen ed. För öfrigt afser stadgandet, i hvad rör skada genom brand, anspråk på utfående af brandstod, d. v. s. rätt af hufvudsakligen obligatorisk natur, och finner jemväl på sådant sätt sin användning. För andra händelser af skada än de lagbestämda må för hvarje fall tydligen bevismedlet ej tillstädjas.[2]

VIII. Allmänna rättsregler i öfrigt.

I det hela är en skadeståndsfordran underkastad samma vilkor som hvarje annan civil fordran. I vissa fall företer den visserligen egendomligheter. Men dessa bero regelrätt på särskilda omständigheter och ej på en inverkan af straffrättsliga grundsatser. Undantag eger rum allenast i de processuella frågorna om parter, forum och förfarande samt ytterligare beträffande fordrans säkerställande. I nämnda delar skiljes nemligen fortfarande mellan skadeståndsfordringar, allteftersom de grundlagts genom brott eller derförutan uppstått.[3]

---

[1] KF 4/3 1862 §§ 1 och 4 samt NJA 1874 s. 349, 1880 s. 348, 1882 s. 291, 1885 s. 125 och 1890 s. 187; jfr NJA 1874 s. 507 och 1907 s. 122.

[2] RB 17 § 35, jfrd med BB 24 § 2, Prom. Lgn till StrLgn § 16 mom. 7 och NT 1873 s. 622; se ock rörande fyllnadsed vid skada i obligatoriskt rättsförhållande HB 12 § 3.

[3] Jfr nedan s. 339 not. 1, s. 343 not. 1, s. 344 not. 2—3 och s. 347 not. 1.

1. Civilrättsliga regler.

A. Succession i skadeståndsansvar.

Lika litet som annan förbindelse kan utan den berättigades samtycke skadeståndspligt öfverflyttas på annan efter öfverenskommelse mellan denne och den ansvarsskyldige. Den berättigade är endast skyldig att mottaga betalning, som tredje man erbjuder honom med den förpligtades samtycke eller i allt fall icke mot dennes vilja. Å andra sidan öfvergår också ansvaret liksom annan civil förbindelse med den förpligtades död på hans universalsuccessorer och medföra för vissa af dem omständigheter vid boutredningen, på sätt som eljest sker, en skyldighet att infria förbindelsen ej allenast intill värdet af det, som tillfallit dem i dödsboet, utan äfven med annan sin egendom. Det spelar härvid ej någon roll, huru skadeståndspligten grundlagts, af hvad slag skadan varit, eller om, då skadan härrört af brott, gerningsmannens död föranledt straffets förfallande.[1]

B. Succession i skadeståndsrätt.

I motsats till skadeståndspligt öfvergår skadeståndsfordran allenast regelrätt på universalsuccessorer, men kan också enligt regel öfverlåtas utan motpartens samtycke.

Skadeståndsfordran utgör icke en tillgång i den berättigades dödsbo, då den är afsedd att tjena allenast till vedergällning för lidande till person och ej går ut på ersättning för förmögenhetsförlust. Detta gäller såväl om lidande genom brott mot frihet eller ära som äfven om sådana ersättningsposter vid kroppsskada som sveda och värk samt lyte eller annat stadigvarande men. Undantag är allenast att göra för lyte och annat stadigvarande men, i mån som under dessa beteckningar sökes godtgörelse för hinder eller brist i den skadades näring under hans lifstid.[2] Men äfven ersättnings-

---

[1] Jfr StrLgn 5 § 13 och 6 § 7 samt NJA 1896 s. 500 och 1899 s. 499.

[2] NJA 1900 s. 218, 1901 s. 180 och 1905 s. 99; jfr NJA 1897 s. 66 och ofvan s. 84 not. 1 — s. 85 not. 1. Se dock äfven rörande det i form af giftorätt utgående qvasi-skadeståndet GB 5 § 1, NT 1878 s. 739, Winroth, Svensk Civilrätt II s. 814 not. 1 och s. 817 not. 3 samt ofvan s. 145 not. 2.

anspråk på grund af förmögenhetsskada kunna vara af beskaffenhet att med den berättigades död förfalla. Så är händelsen, om de ega naturen af personliga understödsrättigheter; och denna natur kunna de — såsom skadeståndsfordringarna för dödad persons make och barn, de enligt 1901 års olycksfallslag utgående beloppen samt tillförsäkrade förmåner åt sjuka eller skadade tjenare och sjöfolk — ega omedelbart på grund af lag, men äfven i andra fall erhålla genom meddelad dom, nemligen så framt de förordnas skola utgå i form af lifräntor eller andra terminliga belopp att af den skadelidande för ett eller annat ändamål åtnjutas.[1]

Gäller det annat än förmögenhetsskada, blir fordran successibel först dermed, att laga kraft åkommer domen på skadestånd. Äfven om underrätt meddelat sådan dom, skall, blott att på den sakfäldes sida målet har fullföljts till högre rätt, denna häfva domen, så framt före dess utslag i målet klagandena framlägga bevis om den förfördelades frånfälle.[2] Lagbestämda understödsrättigheter sakna åter successibilitet, ehvad det kommit till dom eller icke samt denna vunnit eller icke vunnit laga kraft. Har allenast dom åt skadeståndsfordran förlänat karakteren af understödsrätt, beröfvar till sist laga krafts åkomst fordran successibilitet. Ja sjelfva domen har omedelbart sådan verkan, så framt den har blifvit meddelad i enlighet med stämningsyrkandena och sålunda tillfälle ej finnes att i dem åstadkomma ändring genom klander på den förnärmades sida. Exempel på en inskränkt successi-

[1] Jfr StrLgn 6 § 4, LgStn § 6, SjLgn §§ 64 och 90, Lag 12/3 1886 § 2, Lag 5/7 1901 §§ 4 och 7, Lag 27/6 1902 § 8, Lag 8/6 1906 § 2 samt ofvan s. 83 not. 1, s. 85 not. 3 — s. 86 not. 4, s. 133 not. 1 — s. 135 not. 5, s. 181 not. 2, s. 188 not. 2, s. 222 not. 1 — s. 224 not. 1, s. 250 not. 1 — s. 253 not. 1 och s. 283 not. 2.

[2] NJA 1900 s. 218, 1901 s. 180 och 1905 s. 99. Det tillämpas i detta slags mål alltså samma grundsats för skadestånds utsökande som för privat åtalsrätt. Med afseende å hvad i svensk rätt gäller om den senare, är detta förklarligt nog; jfr Winroth, Svensk Civilrätt II s. 849—850 och IV s. 540 n:r 32. Grundsatsen passar dock synnerligen illa samman med skadeståndsrätt. Det är ju naturligt att, då någon kränkts i annan sin rätt än förmögenhetsrätt, låta det bero på hans eget personliga initiativ, huruvida upprättelse derför skall påyrkas i skadeståndsväg. Men med talans anläggande i saken bör han ock anses hafva eventuelt förvärfvat det omstämda, och förty, om han utan ett sitt anspråks föregående nedläggande råkar i konkurs eller dör före dom och dess vinnande af laga kraft, det betraktas såsom annan tvistig tillgång samt förty fullföljd tillständjas laga ställföreträdare för hans bo. Så är ock den rådande uppfattningen i annan modern rätt; jfr ofvan s. 67—68.

bilitet lemna stadgandena om ersättning för hinder eller brist i näring åt oskyldigt häktade eller dömde samt eventuelt åt deras enkor och oförsörjda barn.[1]

För andra fall än de förenämnda är skadeståndsfordran fullt successibel. Likgiltigt är härvid, om fordran blifvit domfäst eller icke, och likgiltigt också, om successionsrätten grundar sig på arf, testamente eller aftal. Af det föregående framgår, att till fordrans successibilitet hör, att den har sin orsak i liden förmögenhetsskada. Men denna kan äfven stå i sammanhang med en förnärmelse till person — ej allenast med kroppsskada utan äfven med kränkning af ära eller frihet.[2]

Att för särskilda fall skadeståndsfordran ej kan öfverlåtas, ses af de i sådant hänseende meddelade föreskrifterna om ersättning jemlikt 1901 års olycksfallslag.[3] Deraf lära dock icke utan vidare få dragas några analogiserande slutsatser för andra fall, i hvilka skadestånd utgår i form af understöd eller eljest saknar successibilitet. En sak för sig är, att, då, såsom vid vårdnadskostnader på tjenare och sjöfolk i allt fall kan ske, understöd utgår in natura, hinder deri ligger för en öfverlåtelse af verkan mot den förpligtade. Derjemte strider det nog emellertid mot rättsuppfattningen att, vare sig det gäller ersättning för liden ideell skada eller personligen tillförsäkrade förmåner i anledning af förmögenhetsskada, pröfva och fastställa anspråken på talan af annan än den, som enligt lag är målsegare. Öfverlåtelsen får väl då i formen ersättas af en fullmakt.[4]

Kan skadeståndsfordran icke öfverlåtas, må den ej heller utmätas eller till belopp, förfallna efter konkurs, deri ingå.[5] Eljest lägger lagen ej hinder för dylik exekution. Till den

---

[1] Jfr Lag $^{12}/_{3}$ 1886 §§ 1 och 2 samt ofvan s. 160 not. 1 — s. 162 not. 1.

[2] NJA 1897 s. 191 och 249, 1901 s. 515 och 1902 s. 445; jfr Lag angående ersättning af allmänna medel åt oskyldigt häktade eller dömde $^{12}/_{3}$ 1886 §§ 1 och 2 samt ofvan s. 84 not. 3 och s. 335 not. 1. Se ock särskildt beträffande rätt för parts dödsbodelegare att fullfölja talan på rättegångskostnad NJA 1898 s. 127, 1900 s. 218 och 1905 s. 99. Märk dock äfven NJA 1884 s. 34.

[3] Lag $^{5}/_{7}$ 1901 § 20; jfr ofvan s. 244 not. 1.

[4] Jfr ofvan s. 333 not. 2 — s. 334 not. 1 och s. 335 not. 1.

[5] UtsLgn § 63 och Lag $^{5}/_{7}$ 1901 § 20, jfrda med Lag om sjukkassor $^{30}/_{10}$ 1891 § 12 och ofvan s. 244 not. 1. Se ock beträffande undantagsrätt i personliga förmåner NJA 1888 s. 223, 1900 s. 215 och 1903 s. 581.

del som talerätt på skadestånd ej är successibel, kan den emellertid ej heller utöfvas af borgenärer eller på grund af förvärf från dem, hvarförutom understödsfordringar i allmänhet oftast komma att undgå utmätning och konkursrealisation på grund af utsöknings- och konkurslagens stadganden, att gäldenären skall bibehållas vid ett visst existensminimum. Mot kvittning är skadeståndsfordran ej skyddad på annat sätt, än att, då det ålagts någon att gälda terminliga understödsbelopp, väl dessa, allteftersom de förfalla till betalning, kunna kvittningsvis gäldas, men ej sålunda befrielse vinnas från sjelfva understödspligten.[1]

Ännu på annat sätt kan utan frivillig öfverlåtelse skadeståndsfordran enligt allmänna rättsnormer öfvergå på främmande person. I mån som på grund af en sin förbindelse mot den berättigade någon håller honom skadeslös på sätt som genom skadeståndet afsetts skola ske, förvärfvar han nemligen rätt dertill. Sitt erkännande i lag har grundsatsen erhållit i den regressrätt, som tillagts den, hvilken trots ett sitt bristande vållande för särskilda fall förbundits att ersätta annans skada, mot den, som i anledning af sådant vållande häftar i ansvar.[2] Men grundsatsen har i rättspraxis härutöfver funnit tillämpning. Sålunda drages icke i tvifvelsmål, att en liknande regressrätt tillkommer fattigvårdssamhälle för dess laga försörjningsbidrag till den, som genom misshandel satts ur stånd att sjelf skaffa sig sin bergning. Äfven här beror regressrätten på en lagbestämd förpligtelse vid sidan af den, som åligger den, hvilken häftar jemlikt allmänna skadeståndsregler. Förpligtelsen består blott i en understöds- och icke i en skadeståndsskyldighet, hvadan ock regressrätten förekommer mera tillfälligt och de två förbindelserna mot den skadelidande ej i omfånget behöfva sammanfalla.[3] Men återkrafsrätt kan äfven grunda sig på utbetalning jemlikt åtagande mot den, som lidit skadan. Sålunda eger exempelvis staten för hvad den mäst utgifva i anledning af postförsändelsers förkommande eller förstörelse ersättningsrätt mot de posttjenstemän, genom hvilkas oredlighet eller försummelse det skedda inträffat, och må försäkringsgifvare, som ersatt försäkringstagare dess skada,

---

[1] Jfr UtsLgn § 65, KkLgn § 30, Winroth Svensk Civilrätt III s. 86 not. 3 — s. 87 not. 2 och ofvan s. 334 not. 2.

[2] Jfr ofvan s. 309 not. 3 — s. 310 not. 1.

[3] KF 9/6 1871 § 29 mom. 2, jfrdt med NT 1871 s. 471.

till det guldnas belopp göra den senares skadeståndstalan gällande mot den, hvilken enligt allmänna regler häftar för skadans ersättande.[1] Att i dessa fall det närmast är fråga om en med skadans ersättande inträffad tvångsöfverlåtelse, framgår bland annat deraf, att lifförsäkrans gäldande ej medför nämnda återkrafsrätt mot dödad persons baneman. Dertill behöfves frivillig öfverlåtelse af vederbörande skadeståndsberättigade. Vilkor för en tvångsöfverlåtelse är nemligen, att skadan verkligen ersättes genom utbetalningen; och härför finnes för nyss anmärkta fall ej någon säkerhet. Äfven förutsatt att det utbetalta går till dödsboet, kan det tillfalla andra än de vid dödande skadeståndsberättigade, nemligen på grund af boets gäldbundenhet eller i anledning af testamente komma borgenärer eller testamentstagare till del. Mesta vigten ligger dock derpå, att det alltid måste blifva ovisst, huruvida en lifförsäkringsfordran fyller måttet af lifvets fulla ersättande. Ty ett menniskolif kan dock aldrig noga fastställas till sitt värde och kan försäkringsvis uppbringas huru högt som helst.[2] Äfven då på angifna sätt tvångsvis successionsrätt förvärfvas, är till sist dess innehafvare bunden af föregående lagakraftvunnen dom mot den, som lidit skadan, och eger icke att påkalla domstolarnas pröfning af derigenom afgjorda yrkanden.[3]

Har utan någon sin skyldighet en person uppfylt annans skadeståndspligt, eger han ej heller utan öfverlåtelse återkrafsrätt mot den senare, dennes förpligtelse må bero på lag eller aftal. Det råder dem mellan ej mera rättsförhållande, än principielt det förefinnes dels mellan försäkringsgifvare samt personer i skadeståndsansvar utan vållande och dels mellan ett flertal, häftande på detta senare sätt men på olika grunder. Regeln är allenast undantagsfri och ej såsom i de nyss anmärkta fallen genom särskilda positiva bestämmelser underkastad särskilda lämpelser.[4]

---

[1] Jfr SjLgn § 239, NT 1868 s. 348 samt NJA 1884 s. 429, 1897 s. 249 och 1907 s. 133.

[2] NJA 1900 s. 395 och 1905 s. 520; jfr StrLgn 6 § 4 och ofvan s. 133 not. 1 — s. 135 not. 1.

[3] Jfr NT 1877 s. 374.

[4] Jfr Lag $^{12}/_{3}$ 1886 §§ 3 och 4, Lag $^{5}/_{7}$ 1901 §§ 8 och 9 samt ofvan s. 170 not. 3, s. 178 not. 1 — s. 179 not. 2, s. 227 not. 1 — s. 230 not. 1 och s. 310 not. 2.

C. Säkerhet för skadeståndsfordrans utbekommande.

Särskilda skydds- och företrädesrättigheter hafva i allmänhet icke förbundits med skadeståndsfordringar i syfte att bereda de berättigade större säkerhet för deras utfående. Bestämmelserna i denna del äro ytterst sparsamma och påträffas i hufvudsak på området för skadeståndsansvar utan vållande. Sålunda har emellertid tillerkänts arbetare samt sjöfolk och tjenare förmånsrätt för deras skadestånds- och understödsfordringar mot arbetsgifvare i anledning af skada i tjensten.[1]

Desslikes eger lifräntetagare enligt 1901 års olycksfallslag att, då på särskildt sätt hans rätt äfventyras genom inträffade omständigheter på arbetsgifvarens sida, påfordra, att särskild säkerhet i pant eller borgen ställes för lifräntan.[2] Detta stadgande har åter ett sitt motstycke inom området för skadeståndsansvar enligt allmänna rättsregler, nemligen i förordnandet, att tvångsinteckning må sökas för skadestånd i gäldenärens fasta egendom, då det skall utgå jemlikt »lagakraftvunnet utslag i *brottmål*» och »ej genast är förfallet till betalning». Äfven här rör det sig om lifränta och således regelrätt om ersättning för skada till lif eller kropp. Egendomlighet till det närmast förut anmärkta förordnandet företer bestämmelsen derigenom, att säkerhet ej kan vinnas annat än genom underpant i fastighet och således är utesluten, så framt ej den skadeståndsskyldige händelsevis är fastighetsegare. Å andra sidan förekommer här icke någon pröfning af myndighet, huruvida säkerhets ställande är påkallad, utan innebär den lagakraftvunna domen i och för sig befogenhet att hos vederbörande inteckningsdomstol påfordra inteckning och, då gäldenär har flera fasta egendomar, i hvilken af dem honom lyster. Men derjemte eger ju stadgandet icke tillämplighet för den händelse, att lifränta jväl utdömts på

---

[1] HB 17 §§ 4 och 11, SjLgn §§ 64, 90 och 268 samt LgStn §§ 6 och 7; jfr ofvan s. 240 not. 2, s. 251 not. 1 och s. 253 not. 2. Se dock äfven beträffande kronans förmånsrätt för regressfordran mot embets- eller tjensteman, för fall att den fått ersätta tillgripna eller förskingrade medel, HB 17 § 11 och ofvan s. 167 not. 2. Ehuru sålunda skadeståndsfordringar regelrätt utgå utan förmånsrätt, hafva de, ej ens i brottmål, såsom böter, sämsta rätt i förhållande till andra fordringar; jfr HB 17 § 18.

[2] Lag 5/7 1901 § 18; jfr ofvan s. 240 not. 1.

grund af kroppsskada, men gerningen hvarken föranledt eller kunnat föranleda straff.[1] Från flertalet öfriga rent civilrättsliga stadganden om säkerhets ställande skilja sig de ifrågavarande derigenom, att de ej lyda allenast på borgens anskaffande.[2] I sitt kraf på realsäkerhet gifva de till känna en senare tids skärpta anspråk.[3]

D. Skadeståndsfordrans upphörande och försvagande.

Beträffande upphörande och försvagande är en skadeståndsfordran underkastad samma vilkor, som i allmänhet gälla för fordringsanspråk mot en hufvudgäldenär. Af verkan i nämnda hänseende äro sålunda betalning, kvittning, förlikning, tvångsackord, efterskänkande, preskription och preklusion, allt jemlikt allmänna rättsnormer.[4] Ej heller ega i dessa senare afvikelser rum för skadeståndsfordringars del. Fullständigande rättsregler bestå allenast så till vida, som, hvad angår utvidgadt skadeståndsansvar, i vissa fall tilländalöpandet af särskilda kortare fatalietider för krafvets anhängiggörande och i vissa fall den berättigades frånfälle utesluta krafrätt samt stundom ännu andra i hans person inträffade omständigheter hafva samma verkan eller dock föranleda ett anspråkets tillfälliga hvilande.[5] Något egendomligt för skadeståndsläran är ju icke, att, der flera häfta solidariskt, fordrans be-

---

[1] IntLgn § 2; jfr ofvan s. 80 not. 1 och s. 85 not. 3 — s. 86 not. 4.

[2] ÄB 5 § 2, 7 § 2 samt 15 §§ 1 och 5, BB 15 § 5 och HB 3 § 1; jfr GB 7 § 3 och 12 § 2 samt ÄB 18 § 3.

[3] Då Lag 5/7 1901 § 18 likställer pant och borgen i säkerhetsafseende, ansluter den sig till utsökningslagens bestämmelser i ämnet; jfr UtsLgn §§ 39—43, 107, 116, 124, 133—137, 155 och 159. Se dock redan BB 27 § 5. Tvångsinteckning i fast egendom förekommer åter utom det i texten angifna fall allenast till säkerhet för ogulden köpeskilling och omyndigs fordran hos förmyndare; jfr Int.Lgn § 2, JB 11 § 2 och Lag 18/4 1884 § 11.

[4] Jfr i fråga om tvångsackord NJA 1887 s. 336. Huruvida förlikning eller uppgörelse i annan ordning kan göra målsegaren ojäfvig att vittna i en mot gerningsmannen af åklagare eller annan tredje man anlagd rättegång i saken, lär få pröfvas efter förlikningens innehåll och öfriga föreliggande omständigheter; jfr NJA 1906 s. 358.

[5] Jfr ofvan s. 135 not. 2, s. 159 not. 1, s. 162 not. 1, s. 168 not. 1, s. 185 not. 2, s. 188 not. 3, s. 222 not. 2, s. 226 not. 2, s. 246 not. 2, s. 251 not. 1, s. 254 not. 1, s. 283 not. 2, s. 333 not. 2 — s. 335 not. 1 samt nedan s. 342 not. 1.

talning af en utan dess öfvergående på honom äfven för de öfrigas del upplöser obligationsförhållandet, alla må häfta primärt eller några så och andra allenast subsidiärt.[1]

För hvarje fall är, då skadeståndet grundar sig på brottslig gerning, det oberördt deraf, huruvida straffet alltjemt kan rättsligen uttagas eller icke. Äfven i de fall, i hvilka förlikning med målseganden ej bereder full trygghet mot talan på straff, gör den det sålunda städse mot talan på skadestånd. Förutsättning är endast, att aftalet verkligen skett med rätt eller rätta målsegare, och sålunda ej heller omfattar tredje mans rätt.[2] På samma sätt kan, fastän åtal eller straffdom äro preskriberade, skadeståndstalan utföras och tvärtom, fastän frågan om straff icke förfallit, i följd af mellankommen tioårig fordringspreskription vara utesluten.[3]

I rättspraxis synes man vara tveksam, från hvad dag tiden för dylik preskription skall löpa. Lagen angifver såsom begynnelsepunkt fordrans tillkomst. Dermed förefaller bäst öfverensstämma dagen, då skadan uppstod. Detta leder dock dertill, att, om en gerning haft till följd skada vid olika tillfällen, för hvar af dem särskild tideräkning måste ega rum, låt vara att den senare skadan endast utgjorde en förstoring af den tidigare eller dennas öfverflyttande på annan. Såsom exempel må tjena kroppskada med död till slutligt resultat och tredje mans täckande af skadan i anledning af någon hans obligatoriska förbindelse att innestå derför.[4] I allmänhet synes man ock nu mera anse, att gerningens begående är preskriptionstidens rätta begynnelsepunkt, oafsedt att skadan först långt senare i tiden inträffat eller kunnat fastställas. Ett dylikt

---

[1] Jfr Prom. Lgn till UtsLgn § 10 mom. 8 och ofvan s. 309 not. 3 — s. 312 not. 3

[2] Jfr RB 20 §§ 3 och 4 samt ofvan s. 106 not. 3 och nedan s. 343 not. 2.

[3] StrLgn 6 § 7, jfrd med StrLgn 5 §§ 14—18, NJA 1876 s. 164, 1887 s. 293, 1896 s. 505 och 1899 s. 414 samt ofvan s. 79 not. 3. Skall skadestånd utgå i form af privatböter, gälla reglerna för åtals och straffs preskription och icke de, som afse fordrans; jfr NJA 1879 s. 214. Anmärkas må, att, såsom StrLgn 6 § 7 affattats, den tillstädjer tolkningen, att väl skadestånd kan fordras trots preskription af straff eller åtal, men att tillfälle dertill alltid finnes, så snart dylik preskription ej inträdt. Af underrätter och enskilda ledamöter i högsta domstolen hafva jemväl uttalanden derför afgifvits; jfr NJA 1887 s. 293, 1896 s. 505 och 1899 s. 414.

[4] KF 4/3 1862 § 1, jfrd med Lag 5/7 1901 §§ 4 och 13 samt NJA 1887 s. 336.

sätt att gå till väga utsätter väl målsegaren för faran att utan någon sin försummelse beröfvas sin talerätt, men faller sig onekligen bekvämligare.[1] Derjemte stämmer det öfverens med förfarandet att, då gäldförbindelse grundlagts genom aftal, låta tiden löpa derifrån, oaktadt förbindelsen varit endast vilkorlig och eventuell.[2] Skulle, såsom vid frihetsbrott, rättskränkningen bestå i ett fortsatt undandragande af rätt, löper dock tiden först från det så uppståndna förhållandets upphörande och åter, då, såsom vid olaga dambyggnad och annan oförrätt grannar emellan, fråga är om periodvis återkommande skada af bestående anläggningar, från de särskilda tillfällena för dess inträffande.[3] Tillämpliga på skadeståndsmål äro principielt jemväl de för aftalsvis uppståndna solidariska förbindelser gifna stadgandena, att, då borgenär på preskriptionstidens tionde år utfått sin fordran hos en eller några af gäldenärerna, de, som betalt, ega, i mån af regressrätt mot de öfriga, extra tid af ett år derefter för att genom bevakning hålla samma regressrätt i kraft, och att borgenärens försummelse att genom bevakning förekomma preskriptions inträde i regresspligtig gäldenärs person länder de öfriga till befrielse från ansvar för hvad i regressväg skulle hafva fallit på denne och närmast till en förvandling af deras solidariska ansvar till ett, som i första hand är deladt och allenast subsidiärt solidariskt. Ansvaret är blott att fördela efter hvad hvar och en haft att i regressväg slutligen gälda. Enär regressrätten i skadeståndsmål gemenligen går ut på det utlagdas fulla återfående, inträffar emellertid sålunda i allmänhet, att, såsom i förhållandet mellan hufvudgäldenär och borgensman, preskription i regresspligtigs person kommer att befria de regressberättigade från hvarje ansvar.[4] Men ofta nog skola före-

[1] NJA 1874 s. 419 och 1899 s. 414, jfrda med Lag 12/3 1886 § 10 samt NJA 1876 s. 164 och 1903 s. 368. Se ock NJA 1883 s. 200 rörande kronans skadeståndsanspråk mot en sin arrendator för skogsafverkning utöfver befogenhet under den trettioåriga kontraktstiden och 1887 s. 293, der dock i tvist mellan brandstodsbolag och mordbrännare det egentligen vägde mellan tiderna för mordbranden och brandstodens utbetalande å ena sidan samt tiden för mordbrännarens öfvertygande om sin gerning å den andra.

[2] NJA 1892 s. 54 och 171, 1893 s. 47, 1894 s. 533 och 1899 s. 136. Preskripstionstid för köpares återkrafs- och skadeståndsfordran mot säljaren anses åter visserligen ej löpa från dagen för köpeaftalet utan först från dagen för frånvinnandet; jfr NJA 1880 s. 205 samt 1890 s. 239 och 334.

[3] Jfr NJA 1881 s. 22.

[4] Jfr KF 4/3 1862 §§ 5 och 18, NJA 1874 s. 54 och ofvan s. 309 not. 3 — s. 310 not. 1.

nämnda positiva regler faktiskt ej finna någon användning i skadeståndsmål. Ty till den del som, såsom förhållandet är med ersättningspligtige utan vållande, regressrätt undantagsvis förlänats en solidariskt ansvarsskyldig mot annan sådan, hafva för den skadeståndsberättigades utsökande af sin rätt gemenligen fastställts vissa kortare fatalietider, utlöpande tidigare än den tioåriga allmänna preskriptionstiden. Allenast mot honom gäller åter fatalietiden, hvarför ock, der han försuttit den mot en af flera solidariskt ansvarsskyldige, de öfriga kunna mot den senare göra den dem tilläfventyrs tillkommande regressrätten gällande och derför ej heller ega att till sin befrielse åberopa borgenärens nämnda försummelse.[1] Det gäller här samma grundsatser, som då borgenär inom den stadgade extra preskriptionstiden af tolf månader sökt en eller några proprie solidariska borgensmän men icke alla.[2]

2. *Processuella regler.*

A. Parter.

På svarandesidan är i skadeståndsmål den, af hvilken ersättning yrkas, också den, som skall instämmas och eger att tala. För person med laga ställföreträdare tillhör dock talerätten i allmänhet den senare, såsom för juridisk person regelrätt särskild styrelse samt för hustru och omyndig respektive äkta man och förmyndare. Uttages ej jemväl å dem stämningen, skall den derför i allt fall delgifvas dem. Äro de sjelfva målsegande i saken, hafva deras skyddslingar sjelfva att svara eller, om så ej kan ske, åt dem särskilda ställföreträdare för ändamålet förordnas. I händelse af åtal mot hustru eller omyndig kunna än vidare de, som i fråga om straffansvar städse sjelfva äro rätte svarandeparter, äfven dömas till rättegångskostnad och skadestånd utan äkta mannens eller förmyndarens hörande. Förutsättning är dock visserligen, att de kunna anses skickliga att sjelfva tillvarataga sin rätt, hvarförutom bemälda deras målsmän alltid ega att uppträda i målet och domstolen lämpligen bör tillse, att tillfälle dertill beredes dem. Härtill torde ock beträffande fattighjon under fattigvårds-

---

[1] Jfr SjLgn § 283, Lag 12/3 1886 § 3, Lag 12/3 1886 § 10, Lag 10/7 1899 § 2, Lag 5/7 1901 § 13, Lag 8/6 1906 § 6 samt ofvan s. 185 not. 2, s. 309 not. 3 — s. 312 not. 3 och s. 339 not. 5; se dock äfven Lag 27/6 1902 § 11 och ofvan s. 286 not 1.

[2] KF 28/6 1798 § 4, jfrd med SJA I s. 463 och NJA 1893 s. 567.

styrelses målsmanskap den senares befogenhet inskränka sig i alla skadeståndsmål mot den förre.[1]

Kärandetalan tillhör vid förmögenhetsskada den, som eger laga förvaltningsbefogenhet öfver den rätt, hvari skada lidits. Jemväl här kommer sålunda enligt regel talerätten att för juridiska personer tillhöra deras styrelser, för hustrur deras äkta män och för omyndiga deras förmyndare. Men särskildt för hustrur och omyndiga kunna äfven andra hafva rätt att kära, nemligen dels de sjelfva och dels gode män, i mån som de ega en af målsmännen oberoende förvaltning. Talerätten är städse på en hand. Men derjemte finnes äfven en alternativ talerätt. Har det tillfogats hustru eller omyndig skada till person, ega nemligen såväl de sjelfva som respektive den äkta mannen och förmyndaren att tala i saken och utgör förlikning med en af de taleberättigade ej hinder för den andre att kära. Talerätten omfattar äfven den personskadan åtföljande förmögenhetsskadan. Äfven här betingas den dock af nödig mognad och förståndsutveckling. Å andra sidan må äkta man och förmyndare icke missbruka sin målseganderätt i eget intresse eller dock till skada för hustrun och myndlingen samt eger, der så uppenbarligen är händelsen, domstolen att afvisa deras käromål. I sin egenskap af målsman öfver fattighjon förutsättes fattigvårdsstyrelse ej uppträda såsom kärande annat än i och för tillvaratagande af fattigvårdssamhällets rätt i förhållande till fattighjonet. Till den del som härvid den kommer i strid med den senares vilja, gäller dess mera än hans. Men för öfrigt har fattighjonet sjelft rätt att processualiter och förlikningsvis råda öfver honom tillkommande skadeståndsanspråk.[2]

---

[1] Jfr GB 9 § 1 och 11 § 4, RB 11 § 15 och 15 § 1, KF 9/6 1871 §§ 35 och 36, Lag om aktiebolag 28/6 1895 § 41, Lag om registrerade föreningar för ekonomisk verksamhet 28/6 1895 § 24 samt Winroth, Svensk Civilrätt II s. 35 not. 1 — s. 40 not. 1, s. 42 not. 2 — s. 43 not. 2 och s. 47 not. 1 — s. 51 not. 1 och IV s. 366 not. 1—6, s. 368 not. 1—2, s. 370 not. 3 och 5, s. 372 not. 6 — s. 373 not. 5, s. 374 not 2 — s. 375 not. 2, s. 394 not. 2 och s. 396 not. 1—3.

[2] Jfr GB 9 § 1, StrLgn 6 § 8, Lag om handelsbolag och enkla bolag 28/6 1895 § 16, Lag om aktiebolag 28/6 1895 § 40, Lag om registrerade föreningar för ekonomisk verksamhet 28/6 1895 § 23, NJA 1897 s. 535 och 1899 s. 132 samt Winroth, Svensk Civilrätt II s. 40 not. 2 — s. 41 not. 4, s. 42 not. 2 — s. 51 not. 1 och IV s. 365 not. 3, s. 368 not. 3—4, s. 370 not. 1, s. 372 not. 1 — s. 373 not. 7, s. 374 not. 2 — s. 375 not. 2, s. 394 not. 2 och s. 396 not. 1.

B. Forum.

Med afseende å skadeståndsansvar utan vållande har för två fall pröfning af väckt anspråk förklarats skola verkställas af Kungl. Maj:t och för två fall det träffats afgörande, hvilka underrätter i nämnda afseende äro behöriga. De förra stadgandena äro undantagsbestämmelser, enär skadeståndsmål i allmänhet höra under domstol, och de senare låta komma till synes samtliga de öfliga skadeståndsfora, då de förlägga målen till domstolarna än på platsen för gerningens begående, än på platsen för skadans inträffande och än på svarandens mantalsskrifningsort.[1]

I allmänhet skall nemligen, så framt skada har sin orsak i brott, ersättningspåståendet mot gerningsmännen och deras medhjelpare utföras, der gerningen begåtts. Detta gäller, äfven då straffansvar icke yrkas eller på särskilda grunder är uteslutet,[2] och då, såsom i aktionsmål mot domare och andre embetsmän, hofrätt eller annan högre rätt har att ransaka.[3] Der ej, objektivt sedt, brott föreligger, bestämmes åter regelrätt forum af svarandens mantalsskrifningsort, oafsedt om talan föres på grund af svarandens förmenta vållande eller ett hans derförutan bestående ansvar.[4] Har i dessa två senare fall skada skett å fast egendom på landet, synes man emellertid vilja låta gälla regeln, att i allmänhet tvister om »jord och gods å landet» och bland annat jemväl tvist om »åverkan» skola afdömas, »der jorden ligger».[5] Platsen för skadans

---

[1] Jfr Lag ang. ersättning af allmänna medel åt oskyldigt häktade eller dömde $^{12}/_{3}$ 1886 § 3, Lag $^{10}/_{7}$ 1899 § 3, Lag $^{5}/_{7}$ 1901 §§ 14 och 16 samt ofvan s. 162 not. 1, s. 169 not. 1 och s. 244 not. 2. Det är dock icke svarandens mantalsskrifningsort, som bestämmer forum, då Lag $^{10}/_{7}$ 1899 § 3 eventuelt hänvisar den, som af kronan söker ersättning för hvad embets- eller tjensteman tillgripit eller förskingrat, till underdomstolen på den senares mantalsskrifningsort.

[2] RB 10 §§ 12 och 21, jfrda med NJA 1887 s. 24 samt 1897 s. 249 och 254. Se beträffande polisdomstol såsom forum i ärekränkningsmål KI för polisdomaren i Stockholm $^{20}/_{5}$ 1868 § 2 p. 6 samt NJA 1881 s. 309 och 1897 s. 530 och 592.

[3] KFkl $^{23}/_{3}$ 1807 p. 40, jfrd med NJA 1874 s. 179 och 1883 s. 351 samt ofvan s. 123 not. 3 — s. 125 not. 4.

[4] RB 10 § 1, jfrd med Lag $^{5}/_{7}$ 1901 § 14, SJA XXIV s. 296 och NJA 1884 s. 418. Se dock äfven ofvan s. 344 not. 1.

[5] RB 10 § 14, jfrd med NJA 1899 s. 247 rörande brandskada å strandmagasin och deri upplagda varor genom gnistor från en med ved eldad ångare och 1893 s. 426 rörande skogsantändning af eld från lokomotiv. Tidigare rättsfall rörande sistnämnda slags skada

timande bestämmer alltså då forum. I sjelfva verket blir emellertid saken sålunda handlagd vid det för brott stadgade forum, enär, då för deras del behörighet tillerkänts domstolen på platsen för gerningen, det afses gerningen, sådan den framträder i sin rättskränkande verkan.[1]

Naturligast vore väl att, oafsedt om skadan hade sitt ursprung i brott eller icke, allmänt förbinda domarekompetensen med platsen för skadans uppkomst. Isynnerhet fölle det sig lämpligt, der skadan närmast lidits i person eller egendom. Mera betänkligt kunde det synas vara i händelse af annan omedelbar förmögenhetsskada, enär svårigheter lätt kunde uppstå att här fastställa viss plats för skadans uppkomst och man derför ock ofta nog skulle tvingas till att låta kärandens mantalsskrifningsort bestämma forum; och det skulle dock säkerligen visa sig mindre ändamålsenligt att mera allmänt tillstädja käranden att anlägga saken vid sitt personliga forum, än att, såsom nu sker, för ett flertal fall hänvisa honom på att söka sin rätt vid svarandens. Men anmärkas må dock, att i hufvudsak förmögenhetsskada utan sammanhang med

visa eljest en stor osäkerhet i fråga om forum eller, om man så vill, en stor frihet i val deraf. An har nemligen ersättningsanspråket oanmärkt upptagits till behandling vid domstolen på svarandens mantalsskrifningsort; se NT 1868 s. 348 och 577, 1872 s. 369, 1873 s. 280 och 1876 s. 252 samt NJA 1878 s. 211, 1880 s. 365 och 1881 s. 12. Men än har tvärtom domstolen på platsen för skadans inträffande ansetts vara rätt forum; jfr NT 1871 s. 242 och 1880 s. 121 samt NJA 1884 s. 429 och 1886 s. 289. Såsom hofrätten i det sist anmärkta rättsfallet jemväl uttryckligen angifvit, hafva emellertid domstolarna härvid låtit sig ledas af den uppfattning, att talan, såsom utförd på grund af förment vållande till eldskada, borde instämmas till straffrättsligt forum; jfr ännu hofrättens utslag i NJA 1894 s. 87 samt för öfrigt StrLgn 19 § 21 och ofvan s. 255 not. 1 och s. 344 not. 2 och nedan s. 345 not. 1. Tvifvelaktigt lär emellertid vara, huruvida nuvarande rättsspråk tillåter att under åverkan inbegripa jemväl strafflös skadegörelse; jfr rubriken till StrLgn 24 och NJA II 1901 n:r 5 s. 14. Med äldre rättsspråk är det åter visserligen förenligt så till vida, som före 1734 års lag åverkan betecknat olofligt brukande af annans landtfastighet, oafsedt om gerningen var belagd med straff eller endast föranledde skadestånd, och ännu i nämnda lag åverkansmål, fastän underkastade reglerna för brottmål, finnas behandlade såsom särskilda sidoordnade saker; jfr ChLL BB 16 och RB 25 § 5 enligt 1734 års lagtext. Huru med tillämpning af BB 10 § 6 och vida utöfver hvad lagrummets ordalydelse föranleder domstolarna i åverkans- och skadeståndsmål hänvisa parterna att i särskilda civila tvister utföra sina stridiga anspråk, ses bland annat af NJA 1883 s. 444 och 1885 s. 307.

[1] Jfr RB 10 § 23.

egendomsskada grundlägger ersättningsanspråk, allenast då skadan har sin orsak i förbrytelse eller rättsförhandling. I det förra fallet skall åter redan nu skadeståndsmålet handläggas af domstolen på platsen, der skadan timade, och i det senare finnes åtminstone under vissa omständigheter tillfälle dertill.[1]

Föreskriften att skadeståndsyrkanden på grund af brott skola afgöras af förenämnda straffrättsliga forum är absolut på det sätt, att, utan hinder deraf att svaranden försuttit tiden för invändning mot domstolens behörighet, domstolen har att af sig sjelf härutinnan anställa pröfning och, då den finner sig icke behörig att handlägga målet, skilja det från sig. Men å andra sidan må ej efter underrättens slutliga utslag behörigheten af högre rätt tagas under ompröfning, så framt icke i lagstadgad ordning invändning från parts sida framstälts i underdomstolen och till den högre rätten fullföljts, »eller ock underrätten på grund af annat stadgande bort» äfven utan parts invändning »visa målet från sig.» Ännu andra stadganden om fora äro nemligen absoluta och så till vida mera än det redan anmärkta, som, för så vidt högre rätt får att pröfva hufvudsaken, den städse har att vaka öfver deras efterföljd. För skadeståndsmåls del komma härvid särskildt i betraktande de i ämnet gifna bestämmelserna för fall att målet skall handläggas »af annan myndighet än domstol — — — eller omedelbart af högre rätt» och för fall att tvist är om fast egendom efter ty i rättegångsbalken kap. 10 § »14 — — sägs» eller — — — »om giftorätt i bo efter den, som död är».[2] Absoluta äro dock bland annat ytterligare de stadganden genom hvilka mål förklarats ej få upptagas af häradsrätt utan allenast af rådstufvurätt; och detta träffar åter in på frågor om redares skadeståndsansvar för sjöfolks skadegörelse och om deras understödsskyldighet mot detsamma, enär rådstufvurätten i allmänhet har att »vara första domstol i mål, som skall bedömas» enligt sjölagen.[3]

---

[1] Jfr RB 10 § 5 och ofvan s. 138 not. 1 — s. 143 not. 1.

[2] RB 10 § 28, § 29 mom. 1, 4 och 7 och § 30 samt 16 §§ 2—5 enligt Lag 14/6 1901; jfr NJA II 1901 n:r 5 s. 15 och 21 samt ofvan s. 145 not. 2 och s. 344 not. 1 — s. 345 not. 1.

[3] Jfr RB 10 § 29 mom. 3 och SjLgn § 313, jfrd med §§ 323—325 och 328 ibid.

C. Förfarande.

Liksom i fråga om domstolsforum lända, så snart skadeståndstalan grundar sig på brott, med afseende å sakens utförande och rättens uttagande till efterrättelse de för brottmål gifna stadgandena, låt vara att straff ej påyrkats. Eljest gälla åter i nämnda del reglerna för civila saker. Det sagda eger sin tillämplighet äfven beträffande saks fullföljd till högre rätt och de derför tjenliga rättsmedlen.[1] Fels begående härutinnan utsätter dock nu mera icke part för olägenhet, sedan det förordnats, att hvad underrätt, som i slutlig dom eller åläggande af värjemålsed har att lemna meddelande huruvida fullföljd skall ske genom vad eller besvär, härvid föreskrifvit skall lända till obetingad efterrättelse.[2] På senaste tider har man ock i rättspraxis frångått den uppfattningen, att, då käranden fört talan på straffrättslig grund men det omstämda ej funnits brottsligt, domstolarna hade att undandraga sig pröfning af skadeståndsanspråken och hänvisa käranden att instämma dem på nytt i civil ordning.[3] Förfarandet utsatte parterna ej allenast för extra kostnader utan käranden särskildt äfven för sin talans fullständiga förlust genom preskription.[4] Särskilda risker i sådant hänseende föranleda nu mera de processrättsliga normerna egentligen allenast i hvad de

---

[1] RB 16 § 10, 25 §§ 1—7 och 30 §§ 1—10, jfrda med NJA II 1901 n:r 5 s. 58—59 och NJA 1894 s. 87. I NJA 1874 s. 114 har tvist om skadestånd i anledning af ombordläggning förklarats vara civilmål.

[2] RB 25 § 8 och 30 § 11 enligt Lag 14/6 1901. Förut har, såsom i andra rättstvister, klagan i skadeståndsmål, hvilken enligt lag bort fullföljas vade- och revisionsvägen men enligt underrättens föreskrift fullföljts besvärsvägen, återförvisats till underrätten för ny hänvisnings undfående och ny fullföljd i enlighet dermed, hvaremot vid omvändt förhållande felet endast af öfverrätten anmärkts och klagomålen upptagits till saklig pröfning; jfr NJA 1874 s. 114, 1892 s. 353, 1894 s. 87 och 1897 s. 254 samt NJA II 1901 n:r 5 s. 59.

[3] NJA 1907 s. 65, jfrd med NJA 1906 s. 253. Rättsfall, häfdande den tidigare åsigten, finnas åter i NJA 1887 s. 311, 1896 s. 57 och 174, 1901 s. 515, 1902 s. 66 och 1903 s. 569; jfr NJA 1884 s. 418 och 1902 s. 422. Redan i NJA 1887 s. 24 och 1895 s. 300 segrade emellertid den mening, att ansvarspåståendes underkännande ej hindrade pröfning af ersättningsanspråk, som i sammanhang med åtalet instämts. Detta har dock i hufvudsak berott derpå, att de beifrade åtgärderna ansetts brottsliga, fastän icke enligt de åberopade lagrummen.

[4] NJA 1896 s. 174.

röra fora. Men äfven i denna del hafva visserligen vådorna genom nu gällande stadganden högst väsentligt förringats.[1]

Då straff för brottsligt förfarande förklarats förfallet men i skadestånd utdömts visst belopp, har, i motsats till hvad som gäller om ålagd betalningsskyldighet i civil sak, utslaget, såsom meddeladt i brottmål, ej ansetts kunna befordras till verkställighet före åkommen laga kraft.[2] Utan åtskilnad mellan civil- och brottmål, må åter vederbörande målsegare utföra talan på rättegångskostnad och annat skadestånd af beskaffenhet att utgöra ett bianspråk, utan hinder deraf att dessförinnan afgörande träffats i hufvudsaken, exempelvis beträffande åtal, vindikation eller annat dylikt. Förutsättning är emellertid, att i hufvudsaken det mött svårigheter för ett anspråkets närmare bestämmande, och att i anledning deraf målsegaren förbehållit sig särskildt talerätt för dess del. Fordran härpå finnes dock tydligen icke, der, såsom vid ett af allmänna åklagaren utfördt åtal, enskild skadeståndsberättigad alldeles icke varit part i hufvudsaken.[3] Rättegångskostnad kan, fastän ej omstämd, påfordras i hufvudsaken, så ock annat skadestånd, i mån som det verkligen har egenskap af bianspråk, exempelvis eges mot någon på grund af sådan dennes gerning, hvarför han befinner sig under åtal.[4]

Då nu senast det öppnats tillfälle för borgenär att, äfven då fordran icke grundar sig på skriftligt fordringsbevis, anlita öfverexekutor för att utfå densamma handräckningsvis utan föregående pröfning från domstols sida, har denna förmån dock icke utsträckts att omfatta fordran, som »afser skadestånd».[5]

IX. Särskilda rättsregler vid utvidgadt skadeståndsansvar.

Efter hvad den föregående framställningen utvisar, bestå med afseende å utvidgadt skadeståndsansvar i mångt och mycket särskilda positiva rättsregler. I hufvudsak gäller detta i fråga om skadeståndsansvar utan vållande men delvis också annat utvidgadt ansvar, nemligen ansvar för tredje mans skada

---

[1] Jfr NJA II 1901 n:r 5 s. 11—21 och ofvan s. 346 not. 2—3.

[2] Jfr UtsLgn § 39 och NJA 1896 s. 459.

[3] Jfr RB 10 § 12 och 21 §§ 1 och 2 samt NJA 1906 s. 515.

[4] Jfr LgK 1832 RB II kap. 3 § 12 och Mot. s. 107, LgK 1839 och LgB 1844 RB II kap. 3 § 12 samt ofvan s. 325 not. 3.

[5] Lag $^{26}/_{4}$ 1907 § 1.

och ansvar för ideell skada. Än är det särskilda föreskrifter om forum,[1] om bevisning,[2] om sätt för ersättnings utgörande,[3] om jemkning i fastställdt skadestånd[4] samt om solidariskt ansvar derför och regressrätt mellan de förpligtade,[5] och än har ersättningsrätten förbundits med särskilda förmåner till säkerhet för dess utfående.[6]

Särskildt karakteristiska för utvidgadt skadeståndsansvar äro emellertid mångtalet bestämmelser, genom hvilka ersättningsskyldigheten på olika sätt underkastats förbehåll och inskränkningar. Sålunda är ansvaret stundom sekundärt, så att dylikt ansvar hos annan utesluter dess inträde och stundom i allt fall subsidiärt, i det att godtgörelse ej är att utgifva annat, än till del som sådan ej kan erhållas af annan.[7] Än på den ena och än på den andra punkten finnes ock ansvaret inskränkt till sitt omfång. Ersättningsrätt tillkommer sålunda endast vissa skadelidande;[8] allenast viss andel af skadan eller visst slags skada gäldas;[9] godtgörelsen skall utgå efter vissa grunder, hvilka föranleda liknande resultat;[10] eller den ersättningsskyldige innestår endast med visst sitt gods för skadans täckande.[11] Till lindring i ansvaret verka ytterligare stadgade särskilda preskriptionstider för ersättnings påyrkande, så ock dess förfallande genom den berättigades död

---

[1] Jfr ofvan s. 344 not. 1.

[2] Jfr Lag 5/7 1901 §§ 11 och 12 samt ofvan s. 224 not. 1—2 och s. 237 not. 1.

[3] Jfr StrLgn 6 § 4, Lag 5/7 1901 §§ 4 och 7 samt ofvan s. 85 not. 3 — s. 86 not. 4, s. 135 not. 2—5 och s. 222 not. 1 — s. 224 not. 1.

[4] Jfr Lag 5/7 1901 § 16 och ofvan s. 236 not. 1—2.

[5] Jfr KF 6/6 1883 § 17, Lag 12/3 1886 §§ 8 och 9, Lag 1/7 1898 § 24, Lag 27/6 1902 §§ 9 och 10, Lag 8/6 1906 § 5 samt ofvan s. 299 not. 1 och s. 309 not. 3 — s. 311 not. 1.

[6] Jfr ofvan s. 338 not. 1—2.

[7] Jfr Lag 12/3 1886 §§ 3 och 4, Lag 5/7 1901 § 8, StrLgn 6 § 6 samt ofvan s. 152 not. 1, s. 171 not 1, s. 177 not. 2 — s. 179 not. 2, s. 215 not. 1 och s. 227 not. 1.

[8] Jfr StrLgn 6 § 4, Lag 12/3 1886 §§ 1 och 2, Lag 5/7 1901 § 4 samt ofvan s. 133 not. 1--2, s. 160 not. 1, s. 222 not. 1—2 och s. 335 not. 1.

[9] Jfr ofvan s. 318 not. 1.

[10] Jfr StrLgn 6 § 4, Lag 5/7 1901 §§ 4 och 5 samt ofvan s. 133 not. 3 — s. 135 not. 3 och s. 224 not. 1.

[11] Jfr SjLgn § 8, Lag 12/3 1886 § 9, Lag 27/6 1902 § 10 samt ofvan s. 159 not. 1, s. 184 not. 1 och s. 283 not. 2 — s. 285 not. 1.

eller vissa andra i hans person inträffande omständigheter.[1] I händelse af ansvar utan vållande kommer så härtill den städse egda regressrätten till det utlagdas fulla belopp mot den, som enligt allmänna skadeståndsregler har att gälda skadan.[2]

Isynnerhet sistnämnda grundsats men för öfrigt samtliga de anmärkta rättsreglerna i all deras oregelmässighet låta förstå, att man befinner sig, så att säga, på utmarkerna till det egentliga skadeståndsområdet. Detta intryck blir för skadeståndsansvar utan vållande så mycket starkare, som nyssnämnda regressrätt är en dermed förbunden egendomlig förmån och för dess del öfriga afvikelser från de allmänna rättsreglerna äro jemförelsevis större och talrikare. Ifrågavarande slags ansvar förråder dermed sin rätta natur, nemligen att vara något, som lösligt hängts på den egentliga skadeståndsläran i syfte att af ett eller annat praktiskt skäl ställa berättigade men för densamma främmande intressen under hägnet af dess rättsnormer. Att det sålunda uppnådda rättsskyddet ofta dessutom visar sig tillfälligt och efterhand utbytes mot ett annat af kontraktsmässigt tycke, ådagalägga tillräckligen försäkringsaftalets landvinningar inom den utländska arbetarelagstiftningen.[3]

SJUNDE KAPITLET.

Önskemål för den svenska rättens del.

Från vetenskaplig synpunkt kan naturligen ej vara annat än önskvärdt, att skadeståndsansvar utan vållande behåller sin särställning i förhållande till öfrigt skadeståndsansvar och, der möjlighet dertill erbjudes, äfven på skildrade sätt i sin användning inskränkes. Men särskildt för den svenska rättens del vore dock visserligen också önskvärdt, att vållande till skada i större omfång, än som nu sker, medförde ersättningsskyldighet, och att sålunda det regelrätta skadeståndsansvaret vunne i utsträckning. Ty i sitt närvarande skick fyller i denna del svensk lag icke rättsmedvetandets kraf. Härvid afses alla andra fall af utvidgadt skadeståndsansvar än det skuldlösa och förty äfven ansvar för tredje mans skada, för underlåtenhetshandling och för ideell skada. Men alldeles särskildt gäller anmärkningen ansvar för ome-

[1] Jfr ofvan s. 339 not. 5.

[2] Jfr ofvan s. 309 not. 3 — s. 310 not. 1.

[3] Jfr ofvan s. 51—52.

delbar förmögenhetsskada. Det borde finnas tillfälle att i skadeståndsväg åtkomma illojal konkurrens och för öfrigt i allmänhet hvarje skadegörelse i argt uppsåt, d. v. s. utan annat syfte än att skada. Önskemål vore än vidare, att i obligatoriska förhållanden solidariskt skadeståndsansvar vunne tillämplighet i samma omfång som i utomobligatoriska, och att för såväl de ena som de andra regressrätt mellan de förpligtade erkändes samt närmare bestämmelser gåfves om vilkor, sätt och grunder för dess utöfvande. Hvad, som deremot alltid torde komma att undandraga sig en fastställelse i lag, äro de så principala frågorna om rättsstridighet och kausalsammanhang samt i det stora hela äfven den om vållande. På dessa punkter hafva hvarken lag eller rättsvetenskap hittills lyckats att draga fasta gränser mot det ansvarsfria området och torde äfven för framtiden finna sig nödsakade att lemna åt rättspraxis en vidsträckt frihet i att lämpa sitt afgörande efter hvarje saks särskilda beskaffenhet och omständigheter.

Påfallande brister i den svenska lagstiftningen om skadestånd äro än vidare den ringa öfverensstämmelsen mellan de jemförelsevis talrika specialstadgandena och den fullständiga saknaden af allmänna regler. I båda afseendena tarfvas ett snart afhjelpande — ej minst i det senare.

Till ett utarbetande af allmänna regler rörande skadestånd borde för öfrigt anknytas en motsvarade lagstiftning för aftalets del. Aftal och skadestånd — yttersta motsatser och genom inbördes reflexverkan ändock ett sammanhängande helt af rättssatser i deras ständigt fortgående förvandling och rörelse — äro de två poler, mellan hvilka hela rättssystemet svänger. Osäkerhet och oklarhet på sagda två punkter skola derför också med nödvändighet sprida sig till samtliga rättens öfriga delar. Men för att fastställa dessa två kardinala rättsinstituts allmänna normer erbjuder i hufvudsak svensk rätt ej annan utväg än att analogisera respektive skadeståndsbestämmelser för fall af brott och ett par med afseende å köp gifna lagrum, nemligen paragraferna 1 och 8 i handelsbalkens första kapitel. För aftalets del är det till och med så till vida sämre ställdt, som nyssnämnda två lagrum äro skäligen innehållslösa, i det att det förra endast förbinder köps ogiltighet med tvång eller svek och det senare afhandlar ställföreträdareskap för vissa fall och sålunda närmast rör fullmakt. Det är dock att bygga sitt hus på lösan sand och vittnar för hvarje fall ej om samhällsskick, rättsväsende och lagstiftning af större utveckling och fullkomning.

TILLÄGG.

1) S. 78 not. 2. I NJA 1907 s. 246 dömdes person som köpt tillgripna frimärken trots misstanke om den olofliga åtkomsten, att jemlikt StrLgn 3 § 10 och 6 § 1 dels böta, och dels enligt den bestulnes yrkande till honom utgifva frimärkenas värde. I betraktande af innehållet i StrLgn 6 § 5 får det nog anses hafva varit oberättigadt att för utslagets innehåll i dess senare del åberopa § 1 ibid. För hvarje fall har det varit obehöfligt, då fråga ej var om skadestånd i större utsträckning än den angifna. Ty, bortsedt från hvad som gäller för fall af handling i god tro, häfd och andra exstinktiva fång samt för fall af skada eller undergång genom olyckshändelse, har enligt svensk rätt den, som omhändertagit främmande egendom, otvifvelaktigt att till dess egare redovisa densamma eller dess kapitalvärde; jfr JB 11 § 1, HB 11 § 4 och 12 § 4, Prom. Lgn till StrLgn § 16 mom. 5, KkLgn § 36 mom. 6 och KF $^{27}/_{11}$ 1854 §§ 5—7.

2) S. 86 tillägges i slutet på not. 1: och NJA 1907 s. 349 af lika innehåll, blott att för barnen 15 år satts i stället för 18. Derjemte tillägges å samma sida i slutet af not. 3: och 1907 s. 349.

3) S. 131 insättes i not. 6 andra raden före »samt» och tillägges i slutet af not. 7 och 8: och KK $^{5}/_{3}$ 1897 § 5.

4) S. 157 not. 1. Om annat än skadeståndsansvar i ett obligatoriskt rättsförhållande är ej heller fråga, då i Lag om nyttjanderätt till fast egendom $^{14}/_{6}$ 1907 kap. 3 §§ 16 och 17 hyresgäst dels förklarats hafva att ersätta skada å lägenheten genom vårdslöshet eller försummelse af dem, som tillhöra hans husfolk, hos honom innebo eller, utan att hafva såsom hyresgäster godtagits af hyresvärden, fått lägenheten på sig öfverlåten, och dels förpligtats att ej allenast sjelf iakttaga »hvad, som erfordras för bevarande af sundhet, ordning och skick inom fastigheten», utan äfven härutinnan öfva tillsyn öfver husfolk och inneboende; jfr ofvan s. 201 not. 1.

5) S. 169 not. 2 andra raden uppifrån utgår »1899 §§ 119—134» och införes på stället: 1907 §§ 117—130.

6) S. 176 not. 1 insättes i andra och tredje raderna nedifrån efter »174»: och 349.

7) S. 187 införes i notens sista rad efter »öfrigt»: NJA II 1907 n:r 4 och.

8) S. 198 texten tolfte raden nedifrån fogas till »anlitande» hänvisningen 3, hvarjemte efter sidans noter införes: 3 NT 1871 s. 311.

9) S. 200 not. 2 utgår i sjette raden nedifrån »KF $^{13}/_{7}$ 1887 § 31» och införes i andra raden nedifrån efter »43»: KF ang. tillverkning af brännvin $^{11}/_{10}$ 1907 § 39, KF ang. beskattning af socker $^{11}/_{10}$ 1907 § 36.

10) S. 324 tillägges i notens andra rad efter »37»: och 1907 s. 281.

Register.

Actio de effusis et ejectis 14, 42; de pastu 14, 16; de pauperie 14, 16; doli 14, 16, 25, 138, 141; injuriarum 14, 16, 29; legis Aquiliæ 12—14, 21, 76, 77; negatoria 15, 49, 298; noxalis 16; poenalis 11.
Afdragsrätt 118, 119, 179, 204, 211—213, 227—229, 231, 323, 324, 353.
Affektionsvärde 13, 32, 319—321.
Afsigt; se dolus.
Afskiljande 325.
Afstående; se efterskänkande.
Aftal **1—5**, 21, 142, 143, 351; med verkan för tredje man 177, 260, 261; utan verkan mellan de aftalande 232, 241—243.
Aktiebolag 201, 314.
Angifvelse, falsk 144, 145, 149.
Anmälningspligt 223, 224, 232, 236, 237.
Ansvar, deladt 62, 207, 306—309, 341; primärt 61, 170—172, 177, 178, 186, 340; sekundärt 61, 170—172, 186, 349; solidariskt 16, 61, 62, 78, 172, 184, 187, 298, 304—309, 339—341, 349, 351; subsidiärt 38, 61, 151, 177—179, 227, 228, 340, 341, 349; utvidgadt 100, **133—298,** 318, 339, **348—350.** Se vidare befrielsegrunder, egendom ansvar, husfaders, juridiska, skada, skadeståndsansvar, underlydande, underlåtenhetshandling, verksamhet, vådagerning, vållande ansvar.
Arbetare 51—58, 87, 89, 195, **218—244,** 246, 247, 252, 253, 287; begreppet 220.
Arbetsförmåga, förlust eller nedsättning af 221—223.
Arbetsförmän 51, 220, 246—249, 287.
Arbetsgifvare 39—42, 52, 89, 195, **218—244,** 249; begreppet 221.
Arbetslagstiftning 51.
Arbetsledare 55, 88, 199, 218, 219, 248. Se vidare byggmästare, entreprenör.
Arghet 26, 145—147, 351.
Arkitekt 47, 48.
Automobiltrafik, skada i följd af 54, **186—188,** 352.

Barn 29, 85, 93, 106, 133, 164, 222; oäkta 85, 133, 134, 164, 222; skada af 15, 16, 38, 39, **59—61**, 77, 80—82, 102, **151—152;** äkta 85, 86, 133, 164, 222.
Bedrägeri 28, 138, 140, 141, 351.
Befrielsegrunder från ersättningsansvar **33—35, 105—132.**
Befälhafvare å fartyg 126, 127, 157, 159, 250, 251.
Begrafningskostnad 52, 84, 251; -hjelp 222, 225, 243.
Belysning 255, 268, 273.
Beräknelighet, skadas 31, 93, 95—97, 176, 282.
Besittning 13, 25, 47, 111; återställelse af 129, 130.
Besättning 157, 159, 250, 251.
Betalning 339; ort för 225; tid för 85, 86, 135, 225. Se vidare förskottsbetalning.
Bevis 131, 350.
Bevisning **327—332,** 349.
Bevispresumtioner 103, 108, 143, 259, 263, 329, 330.
Bevisrätt 146—148, 332.
Bevisskyldighet 38—40, 47, 55, 56, 92, 152, 160, 161, 204, 205, 219, 229, 263, 307, 327.
Biträden 198—202.
Bok; se svedjande.

Bolag 15, 201, 202.
Borgen 167, 239, 338, 339.
Boskapssot 115, 116.
Brott 61, 76, 81, 136—138, 144, 147, 148, 305, 332, 338, 340, 344—348; — utan skadestånd 25, 75—78, 305, 352.
Brukare 187, 188.
Byggmästare 47, 48.
Byggnads instörtande 14, 47, 48, 88, 89.
Böter 9, 10, 28, 29, 72, 160, 162, 200, 340.

Cautio damni infecti 14, 15, 48, 49, 298.
Culpa lata 15, 73, 99, 100, 219, 257; levis in abstracto 12, 15, 73, 99—102; levissima 12, 73.

Damnum emergens 32, 79, 318, 319.
Delaktighet i rättskränkning 61—63, 77, 78, 98, 99, 305, 306; efterföljande 63, 77, 78, 305.
Diligentia 12.
Djur, skada af 8, 14, 16, **44—46,** 69, 70, **203—217;** skada af djur å 14, 16, 45, 73, 115, 116, **210—216;** skada å mark af 14, 16, 33, 45, 116, 153, 154, 192, 193, **203—210;** skada å menniska af 45, **215—217;** vilda 213—215. Se vidare hemdjur, hetsande, hund, intäkt, ren, svin, upptagande, vådadråp.
Dolus 12, 14—16, 29, 31, 34, 55, 56, 61, 65, 79, 95, 99, 100, 106, 137, 142, 166, 195, 218, 219, 302.
Dom, verkställighet af icke lagakraftvunnen 144, 238.
Domare 15, 16, 35, 36, 44, 123.
Drucken 102, 103.
Dröjsmål 238, 239, 326.
Dödande 29, 30, 51, 72, 79, 80, 84—86, 93, 106, 133—135, 179, 184, 337.

Efterlefvande 29; — make 29, 85, 86, 106, 133.
Efterskänkande 35, 57, 241, 252.
Eganderätts förvärfvande 131, 205. Se vidare immateriell.
Egare 170, 177, 181—185, 189, 192, 208, 221, 245, 249, 260—263, 283—285.
Egendom, ansvar för skada af 14, 15, 38, 115, **202—298;** ansvar för skada af liflös **46—50;** skada å 12, 23, **83—86,** 115—118, 169, 175, **253—266,** 276, 318—325.
Ek; se svedjande.
Eldskada 49. 170, 172, 173, 175, **253—263,** 265. Se vidare svedjande.
Eldstad 255.
Elektrisk ström, skada af 51, **189—192,** 246, 247, **266—288.**
Elektriska anläggningar, koncession till 267—273; olika slag 190, 266, 267, 273, 275, 277, 278; skydd mot fara af 272, 273; skyddande af 268.
Embets- eller tjenstemän, fel af 15, 34—36, **123—125,** 344; kronans ansvar för 38, 43, 44, **160—169,** 201.
Embetsåtgärd, laga 13, 34, 118, **120—125.**
Enka 29, 160, 164, 222.
Enskildt utöfvande af myndighet 34, **125—127.**
Entreprenör 88, 221.
Ersättning, motsvarande 227, 229, 232.
Exekution 57, 242—244, 348. Se vidare konkurs, kvittning, utmätning.
Explosion 48, 49, 255.
Expropriation 21, 106, 206, 257, 261, 268—272, 291—293.

Fabriksrörelse 51, 219, 238.
Fartyg 159, 251.
Fattigvård 336, 342, 343.
Fel och lyten, kroppsliga 103, 223.
Forum 68, 130, 161, 168, 244, **344—346,** 349.
Frakt; se fartyg.
Fraktaftal 41, 157, 169, 174, 188.
Frihet, kränkning af 23, 26, 27, 29, 71, 110, 111, 144, 145, 149, 150, 160—164.
Frihetsstraff 160, 222, 225.
Fullmakt 243, 335, 351. Se vidare återkallelse.
Fullmäktig; se ombud.
Fä; se djur, hemdjur, vådadråp.
Föremål för skadegörelse 11—14, **23—27,** 82—86, 133—135, 137—150.

Föreskrifter, öfverträdelse af 190, 245, 246, 274, 276, 277.
Förfarande, rättsligt 161, 168, 204, 205, 208, 239, 240, 311, 312, **347—348.**
Förlikning 9, 68, 72, 106, 217, 339, 343.
Förmyndare 25, 38, 39, 126, 342, 343.
Förmånsrätt 159, 167, 240, 251, 253, 338.
Förmögenhetsskada, omedelbar 4, 5, 14, 15, 23, 25—27, 67, 76, **137—144,** 148, 149, 351.
Förskingring 165—169.
Förskottsbetalning 225, 226, 238, 241.
Förstånd, bristande 2, 22, 38, 112, 113, 301, 302. Se vidare barn, sinnessjuka.
Försummelse 15, 136, 159. Se vidare obligatoriska förbindelser, underlåtenhetshandling.
Försäkring 52, 55, 336, 337. Se vidare olycksfallsförsäkring, riksförsäkringsanstalten.
Försäkringstvång 52, 55, 56.
Försörjningsbidrag 249, 250; -förmåga 85, 86, 133—135, 223.
Förtal 26, 27, 138, 145—149.
Förverkande 161, 250, 267.
Föräldrar 23, 38, 39, 126.

Generator 190, 275, 277—279.
Germansk rätt **8—11,** 18, 20, 22, 68, 72.
Gerning, å bar 129, 130; å färsk 129, 130.
Gestio negotii, 24, 117, 137.
Giftorätt 145, 346.
God man 39, 343; — tro 3, 13, 34, 104, 142, 197, 352.
Goda seder, skadegörelse mot 25, 34.
Godkännande 234, 235. Se vidare återkallelse af samtycke.
Grannelagsförhållanden 6, 14, 15, 48—51, **289—298.**
Grof vårdslöshet 27, 29, 55, 65, 79, 99, 100, 177, 190, 218, 219, 245, 246, 251, 257, 265, 266, 274, 282, 302. Se vidare culpa lata.
Gruffolk 51, 52, 58, 219, 227.
Gästgifvare; se värdshusvärd.

Haveri, gemensamt 159, 160.
Helsa, skada till 23, 26, 150, 160, 169, 218.
Hemdjur 14, 16, 45, 73, **203—205,** 208, 210—217.
Hemfrid 110, 111.
Hetsande af djur 45, 215, 292.
Historik 9—16, **68—74.**
Hotelser 145.
Hund 46, 116, 213—215, 217.
Husaga; se tuktorätt.
Husbönder 23, 38—40, 52, 58, 126, 194, 195, **252.**
Husfaders ansvar 8, 15, 16, 39, 200, 353.
Husinstallationer 275, 279, 280.
Hustru 23, 39, 342, 343.
Häktade eller dömde, oskyldigt **160—164.**
Häktning 120, 126, 127, 129, 132, 149.
Högre hand; se vis major.

Ideell skada 9, 11, 14, 27, 28, 30, 67, 68, 74, 76, 79, **144—150,** 318, 319, 328, 333—335, 349, 350. Se vidare frihet, lyte, sveda, ära.
Identitetsbevis 143.
Idiotism 103.
Immateriell eganderätt 23, 25, 138—141.
Imponderabilia, immission af 49, 50, 295—298.
Induktion 190, 191, 280.
Inlag 165, 166, 169, 239.
Innehafvare 170, 177, 181—185, 189, 221, 245, 246, 249, 260, 262, 263, 283. Se vidare brukare.
Instruktioner; se tjenstgöringsreglementen.
Intrång i fastighetsegares rätt; se grannelagsförhållanden.
Intäkt 153, 154, 203—205.

Jemkning i fastställdt belopp 56, 186 235, 236, 238, 244, 349; — i skadeståndsansvar 65, 66, 107, 134, 176, 177, 188, 191, 192, 224, 256, 263, 298—304.
Jernväg, anställda vid 170—172, 178, 245, 247, 248; begreppet 179, 180, 246; elektrisk 170, 174, 179, 180, 246, 247, 255; ång- 170, 174, 179, 180, 246, 247, 254.
Jernvägs förvaltning och betjening 170—172, 247, 248.

Jernvägsdrift 180, 181; skada i följd af 49—51, 88, **169—186**, **244—249**, **253—266**; vårdslöshet vid 169—186, 256, 259, 262, 263.
Jernvägsfordon 170, 173, 253—263; -område 171—173, 258.
Jordbruk 220, 252.
Juridiska personers ansvar 38, 43, 150, **200—202**, 221, 280, 342, 343. Se vidare kommun, samhällen, staten.

Karenstid 56, 57, 222, 232, 233.
Kassor 177—179, 227, 228, 232.
Katt 117.
Kausalsammanhang 31, **92—99**, 305, 320, 328, 351.
Kommun 43, 44, 221, 238.
Konkurrens 266—268; illojal 25, 26, 138, 351.
Konkurs 178, 238, 239, 243, 244, 335, 336.
Kontraktsintresse, negativt 4, 142, 143.
Kostnad 71, 83, 84, 322, 325.
Kritik 27.
Kronan; se staten.
Kropp, skada till 12, 13, 23, 26, 51, 71, 79, **83—86**, 107, 110, 111, 149, 150, 169, 177, 178, 218.
Kungl. Maj:t 161—163, 168, 206, 207, 209, 222, 267—273, 344.
Kungörelse 167, 168.
Kurator: se god man.
Kvinliga äran, kränkning af 23, 28, 145.
Kvittning 244, 325, 339.

Landtmätare 15, 16, 36, 124.
Lappar 192, 193, 205—210, 264, 265.
Last 148.
Lidande, själsligt; se ideell skada.
Lif, skada till 23, 26, 51, 107, 110, 111, 133—135, 218. Se vidare dödande.
Lifränta 56, 85, 86, 133—135, 221, 222, 225—227, 231, 232, 238—240; kapitaliserad 56, 85, 133—135, 238—240.
Lokomotiv; se jernvägsfordon.
Lucrum cessans; se vinst förspild.
Lydnadspligt 104, 122, 126, 127, 195, 305.
Lyte 13, 27, 28, 71, 84, 144.
Lytesbot; se lyte.
Lyxvärde 13, 32, 319, 321, 322.

Läkarelön 71, 83, 252.
Läkemedel 252.
Löftesteorien 2, 3, 142.

Meddelanden 27, 147, 148.
Medvetslösa rörelser 81, 103, 113.
Men, stadigvarande; se lyte.
Minderårig; se barn skada af.
Missfirmelser 145, 148—150.
Misshandel 194, 195.
Misstag 34, 103—105, 199, 225.
Misstanke 77, 78, 305, 352.
Modern rätt, främmande **17—68**; -s sammanhang med romersk och germansk rätt **17—22**.
Motorcykel 186, 187.
Motvärn 109, 120, 129.
Mulbete, gemensamt 203.
Myntning 169.
Myteri 126, 127.
Målseganderätt 79, 342, 343. Se vidare talerätt.
Mästare 39, 253.

Nationalitet 57, 139, 210, 222.
Nedsättning; se inlag.
Noxæ datio 16, 70.
Nuisances 49.
Näring, hinder eller brist i 25—29, 71, 83, 84, 160, 162, 186; nedläggande eller öfvergång af 238.
Nöd 13, 33, 34, 37, **114—120**, 329.
Nödvärn 13, 33, 34, 37, **108—114**, 119, 120, 127, 129, 132, 303, 329.

Obetänksamhet 146, 147.
Obligatoriska förbindelser, underlåtet fullgörande af 190, 260—262, 274, 276.
Obligatoriska förhållanden **6—7**, 131, 198, 199. Se vidare skada.
Offentliggörelse i allmänt intresse 27.
Olycksfall i arbete 21, 51—58, **189**, **218—244**, 246—249, 287, 288, 335, 338.
Olycksfallsförsäkring 21, 52, 177, 178, 227, 228, 232—234. Se vidare försäkringstvång.
Olyckshändelse, skada af 66, 96, 97, 159, 300, 304, 352.
Ombud 41, 196, 197. Se vidare fullmakt.
Omgifte 86, 133, 222, 250.
Omyndig 342, 343.
Orätt, civil 75.

Pantaftal 243.
Panträtt 131, 251, 338, 339.
Parter **342—343**.
Pensioner 249, 250.
Person, skada till 25, 26, 29, 30, 188, 276, 317—319. Se vidare helsa, ideell, kropp. lif.
Planteringsskyldighet 152, 154—156, 317, 318.
Positiv handling 12, 13, **86—92**.
Preskription 16, 56, 57, 66, 67, 79, 80, 159, 161, 167, 168, 185, 186, 192, 207, 208, 226, 232, 246, 251, 254, 283, 285, 286, 339—342, 349.

Ransakan efter gods 126; 130.
Redare 14, 41, 58, **157, 159**, 227, **249—252**, 346.
Regressrätt 16, 35, 47, 63—65, 159—162, 167, 172, 184, 188, 191, 192, 194, 228—232, 246, 280—283, 285, 286, **309—316**, 336, 337, 341, 342, 349—351.
Ren 116, 170, 172—174, **192—193**, **205—210**, 214, 253, 254, **264—266**.
Renbetesrätt 192, 193, 205, 206, 208, 209, 265.
Resande 157, 158.
Retentionsrätt 130, 131, 204, 205, 352.
Riksförsäkringsanstalten 231—235, 249.
Riksrätt 125.
Romersk rätt 10, **11—16**, 17—22, 71—73, 298.
Rykte; se förtal.
Rymning 120, 125, 129, 130, 132.
Ränta 325—327.
Rätt, absolut 25, 138; brott mot offentlig 107, 136, 138; kränkning af enskild 24, 136—138, 290; — under egares rådighet 106, 107, 117.
Rättegång 141; -skostnad 142, 307—309, 335, 342, 348.
Rättsförhandling 141, 148, 346.
Rättsstridighet, handlings 24, 33, **105—132**, 351.
Rörelse; se fabriksrörelse, medvetslösa, näring.

Sakkunnige 36, 234, 328.
Sakrätt 13, 25.
Samhällen, lokala 8, 44, 207, 208, 210, 289.
Sammanstötning 117, 299, 303, 329, 330.
Samtycke af den skadelidande 35, **106—108**, 170, 190, 256, 262, 263, 274, 277. Se vidare återkallelse.
Samverkan, medveten 61, 62, 300—302, 304—306; skadas uppkomst genom 16, **61—66**, **298—309**; tillfällig 62, 300—302, 304, 306.
Servitut 49, 261, 262, 295.
Sinnessjuka, skada af 38, 39, **59—61**, 77, 80—82, 102, 103, 119, 150, **151—152**.
Sjelfhjelp 33, 34, **127—132**, 352.
Sjukdom 251, 252. Se vidare yrkessjukdom.
Sjukhjelp 221, 222, 225.
Sjöfart 220, 267.
Sjömanshus 249, 250.
Skada, fara för 14, 48, 86—88, 297, 298; förpligtelse att tåla 170, 190, 256, 262, 263, 274, 277; handlingar i syfte att 25, 105, 351; medelbar 92—99, 324; obligatorisk 41, 89, 90, 157, 174, 198, 199, 260—262, 314, 315, 352; obligatorisk och utomobligatorisk **5—6**, 23, 41, 141, 142, 351; omedelbar 12, 13, 31, 96, 97, 181; utomobligatorisk **8—352**. Se vidare ansvar, beräknelighet, egendom skada, förmögenhetsskada, person, samverkan, skadegörelse, tredje man.
Skadegörelse **1—6**. Se vidare barn skada, goda, sinnessjuka.
Skadeståndsrätt omfång och storlek 13, **27—32**, 79, 93, 159, 166, 167, 181, 183, 184, 188, 210—213, 221—224, 283—285, **317—327**, 349.
Skadeståndsansvar, regelrätta vilkor för **82—132**. Se vidare ansvar, jemkning, straff.
Skadeståndsfordrans upphörande och försvagande **339—342**, 349, 350.
Skadeståndspligts fullgörande, sätt för 9, 10, **32**, 70—72, **316—317**, 349.
Skadeståndsreglernas plats i rättssystemen **22—23**.
Skatt 43, 169.
Skiljemän 226, 235, 242, 330—332.
Skogsafverkning 193; -eld; se svedjande.
Skuld; se vållande.
Slafvar, skada af 15, 16.

Slägt 8; -namn 140.
Smädelser 145, 150.
Staten, ansvar för 38, 43, 44, 160—169, 201, 221, 238. Se vidare embets- eller tjenstemän kronans.
Straff och skadestånd 9—11, 22, 33, 61, 66, 67, 71, **75—81.**
Ställföreträdare 43, 127, 194, 195, 198—202, 342, 351.
Stängselskyldighet 87, 203, 265.
Succession i skadeståndsansvar 67, **333;** — i skadeståndsrätt 67, 160, 163, 164, **333—337.**
Sveda och värk 27, 28, 71, 74, 84, 144.
Svedjande 73, **152, 154—156.**
Svek; se bedrägeri.
Svensk rätt **68—353.**
Svin 117, 204.
Syn 204, 205, 208, 330.
Syndikatstalan 36, 123—125.
Syssloman 117, 198, 353.
Säkerhet för skadeståndsfordrans utbekommande 204, 205, 239, **338—339,** 349. Se vidare borgen, panträtt, tvångsinteckning.
Säkerhetsåtgärd 87, 88, 144, 238—240, 297.

Talerätt 13, 23, 85, 95, 108, 123—125, 162, 185, 208, 228; förfallande och upphörande af **66—68.** Se vidare målseganderätt, parter, skadeståndsfordrans.
Tidsprioritet 191, 258, 280, 293, 294.
Tillbehör 183, 283, 284.
Tillitsteorien 3, 142.
Tjenare, fria 195, 252; legala 195, 252; orkeslösa 252; skada af 39—42, 194, 195, 200; skada å 40, 52, 58, 194, 195, 252.
Tjenstebetyg 148.
Tjenstgöringsreglementen 245.
Trafik 188. Se vidare jernvägsdrift.
Transformator 190, 275, 277—279.
Transportgods 174, 175, 192, 253, 283, 286, 287.
Tredje man, skada af 55, 66, 96, 218, 219, 225, 256—259, 282, 283; skada för 23, 25, 28, 30, 31, 66, 92—95, **133—135,** 348, 350.
Tredje mans rätt 106, 340.
Tredska 238.
Tuktorätt 13, 34, 126, 127, 194, 195.
Tull 43, 169.
Tvång 351; -sackord 339; -sarbete 222, 225; -sinteckning 338, 339.

Underlydande, skada af 2, 3, 14, 15, 21, 22, **38—44, 157—202,** 227, 280, 281; skada å 51—58, 170. **218—253.** Se vidare tjenare.
Underlåtenhetshandling 5, 13—15, 23, **36—38,** 62, 76, 77, 90, 91, **136—137,** 159, 176, 188, 218, 260—262, 275, 276, 301, 350.
Understödsskyldighet 29, 30, 51, 57, 133, 134, 334, 335.
Uppfostrare 38, 39, 126.
Uppsåt; se arghet, dolus.
Upptagande, djurs 117, 131, 204.
Uppvärmning 254, 255.
Utkastande; se actio de effusis.
Utlänning: se nationalitet.
Utmätning 57, 166, 168, 169, 178, 240, 242, 243, 253, 335, 336.
Utomobligatoriska förhållanden **6—7.**
Utrikes, bosättning 57, 222, 225, 238.

Vederhäftighetsbevis 143, 144.
Verksamhet, ansvar för skada af 21, **50—58,** 170, 189, 190, **202—298.**
Versio in rem 21.
Vetskap 2, 77, 78, 98, 210, 213, 217.
Wildschaden 46.
Viljeteorien 1, 142, 197.
Vindikation 78, 348, 352.
Vinst, förspild 4, 13, 25, 31, 32, 79, 83—85, 319, 320, 323, 324, 326; obehörig 21, 103.
Vis major 12, 55, 100, 151, 157, 174, 190, 218, 274—276.
Vräkning, hyresgästs 107, 128.
Våda 72, 73, 100, 117, 153; rätt eller full 72, 73.
Vådadråp å fä 90, **152—153,** 211, 212.
Vådagerning, ansvar för skada af egen **151—156.**
Vållande 2—5, 8, 11, 30, 31, 59, 70, 75, 79, 93, 96, **99—105,** 142, 153, 176, 188, 213, 305, 351; ansvar utan 2—4, 8—11, 14—16, 20—22, 73, 74, 144, **150—298,** 309, 310,

318, 344, 348, 350; eget 16, 33, 45, 55, 65, 66, 96, 97, 107, 109, 113, 114, 159, 176, 190, 218. 219, 252, 274, 298, 300—304; grader af 5, 6, 32, 72, 73, 99, 100. Se vidare culpa, grof, tredje man skada af, underlydande.
Vårdare 38, 39. 60, 61, 77, 90—92, 126, 151, 192, 265.
Värde, utomordentligt 13, 32, 320, 321. Se vidare affektionsvärde, lyxvärde.
Värdshusvärd 14, 41, 42, **157—158**.

Yrkesarbetare; se arbetare.
Yrkesdrift 51, 220, 221; -fara 51, 53, 87, 89; -sjukdom 52, 219, 245.

Ålder, uppnående af viss 85, 86, 135, 164, 222, 250, 352.
Åtal 145, 348.

Återkallelse af fullmakt 243; — af samtycke 107, 235.
Återkrafsrätt 225, 230.
Återställelse af förutvarande förhållanden 32, 316, 317.
Åverkan 344, 345.

Äkta man 23, 342, 343.
Äktenskap, ofullkomnade 145.
Ära, kränkning af 23, 26, 27, 68, 71, 76, 144, 145. Se vidare förtal, kvinliga.

Öfverexekutor 130, 239, 240, 242, 348.
Öfverledning 190—192, 278, 279, 281.
Öfverlåtelse 57, 67, 242, 243, 335—337.
Önskemål **350—351**.
Önskningar, onda 92, 104, 105.